

3 1761 07832012 4

Purchased for the
LIBRARY *of the*
UNIVERSITY OF TORONTO
from the
KATHLEEN MADILL BEQUEST

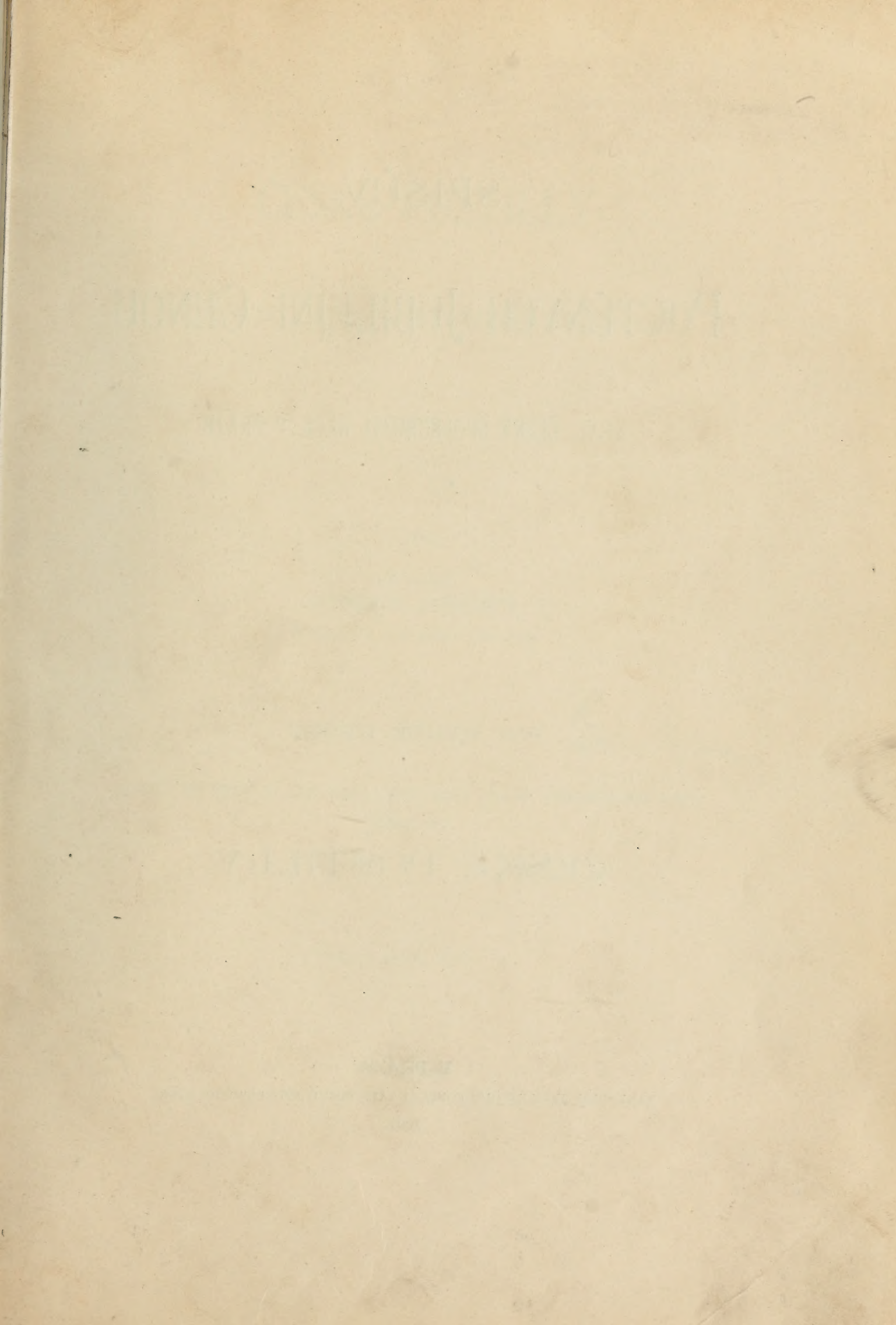

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

<http://www.archive.org/details/eskpostillystu00hrub>

25937
h8

SPISŮV

POCTĚNÝCH JUBILEJNÍ CENOU

KRÁL. ČESKÉ SPOLEČNOSTI NÁUK V PRAZE

ČÍSLO XII.

Prof. HYNEK HRUBÝ:

ČESKÉ POSTILLY.

V PRAZE.

NÁKLADEM JUBILEJNÍHO FONDU KRÁL. ČESKÉ SPOLEČNOSTI NÁUK.

1901.

ČESKÉ POSTILLY

STUDIE LITERARNĚ A KULTURNĚ HISTORICKÁ.

NAPSAL

HYNEK HRUBÝ,

professor c. k. vyšší realky v Kutné Hoře.

Miloslav Jirsa

SPISŮV PÓCTĚNÝCH JUBILEJNÍ CENOU KRÁL. ČESKÉ SPOLEČNOSTI NÁUK
ČÍSLO XII.

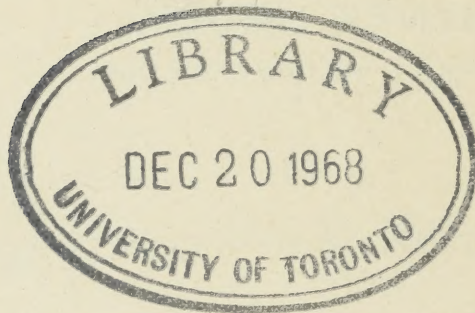
ČENA KOR. 4.20.

V PRAZE.

NAKLADEM JUBILEJNÍHO FONDU KRÁL. ČESKÉ SPOLEČNOSTI NÁUK.

1901.

BX
4920
H74

Nález

o spise p. prof. H. Hrubého „**O českých postillách**“ se zvláštním **dodatkem o postille Rokycanově**, který ve lhůtě dopadlé dne 31. prosince 1900 účastnil se soutěže o honorář z jubilejního fondu.

Královská Česká Společnost Nauk ve schůzi dne 1. května 1901 konané, vyslechši posudky zde níže uvedené, usnesla se jmenovaný spis p. prof. H. Hrubého poctiti honorářem z jubilejního fondu pro vědeckou literaturu českou a vydati jej nákladem téhož fondu.

V Praze, dne 1. května 1901.

Za Královskou Českou Společnost Nauk:

Dr. V. E. Mourek,
hl. tajemník.

W. W. ryt. Tomek,
předseda.

Posudky

o rukopisné práci, nadepsané: „**O českých postillách**“ a opatřené heslem „*Pravdou k životu*“ (stran 454), jakož i o dodatku: Rozšířená stať **o postille Rokycanově** (stran 170).

I.

Slavná Král. česká společnost nauk — podle přípisu svého hlavního tajemníka p. prof. dr. V. Mourka ze dne 12. ledna 1901 č. 7 — vynesla na mne čestný úkol, abych jí podal posudek o dvou ruko-

pisných pracích, nadepsaných „*O českých postillách*“ a „*Jak soudí Rokycana v postille o současných poměrech v zemi české*“, které pod heslem „*Pravdou k životu*“ k soutěži jubilejního fondu na r. 1900 byly zaslány; a sl. Společnost setrvala při své žádosti, i když jsem jí úředně oznámil, že mi nejmenovaný dosud autor obou těch rozprav je povědom.

Dovoluji si nyní oznámiti dále, že jsem k oběma těmto pracím kdysi zavdal podnět a že jsem o obou svým časem podal příznivé úsudky úřední.

Postilly jednotlivé v písemnictví českém — jako i v písemnictví národů jiných — jsou ceny nestejně a klesají časem tak, že čísti je nebývá ani tomu příjemno, kdo se českým písemnictvím obírá ex professo. A přece je třeba poznati jejich obsah, aspoň do jisté míry. Je toho potřebí pro historii literární, které nemůže stačiti eklektické poznání postill jen několika, a která proto musí žádati, aby celé toto rozsáhlé pole českého písemnictví bylo ohledáno a zpracováno monograficky; a je toho dále potřebí pro historii kulturní, neboť v postillách uložili skladatelé jejich hojnost narážek na život svých dob, narážek, které druhdy ovšem upřílišují, ale přes to přece pro kritického badatele mnoho poučného obsahují. Ku práci v tomto směru pobízel jsem opětně, když se mi k tomu naskýtala příležitost, a z podnětu takového vznikly také obě práce nahoře jmenované. Schválil jsem je svým časem v posudcích mi uložených, a vyslovil jsem i přání, aby vyšly tiskem. Nyní pak, podávaje také sl. Společnosti žádaný posudek, nemohu jinak než opakovati, že řečené práce — prvá jako velmi dobrá monografie literárně historická, druhá jako vítaný příspěvek k historii kulturní — vytištění zasluhují, a proto doporučím je sl. Společnosti k vydání z fondu jubilejního.

Na Kr. Vinohradech 23. dubna 1901.

J. Gebauer,

řádný člen Král. č. Spol. nauk.

II.

Autor pečlivě vážil z pramenů samých, přihlédaje zároveň k hlavní literatuře předmětu. Těchto pomůcek často sice se dovolává způsobem až příliš hojným, tím však si neusnadňuje zkoumání vlastního, nýbrž

je potvrzuje. Chvály hodno je také, že práce nepřestává na rozborech spisův ojedinelých, nýbrž že zpravidla se snaží prohlédati k individualitě spisovatele celého, k rázu doby, z níž vyrostl, i k časovým tendencím, v jejichž službách stál.

Nad jiné důkladná je rozšířená stať o postille Rokycanově, ač svou obšírností se vymyká ostatní osnově celkové: také zejména věk XV. a XVIII. mají mnoho pozoruhodného. Za to doba předhusitská měla býti probrána poněkud zevrubněji, a také větší pozornosti zasluhovala analogická produkce na Slovensku v století XVIII.

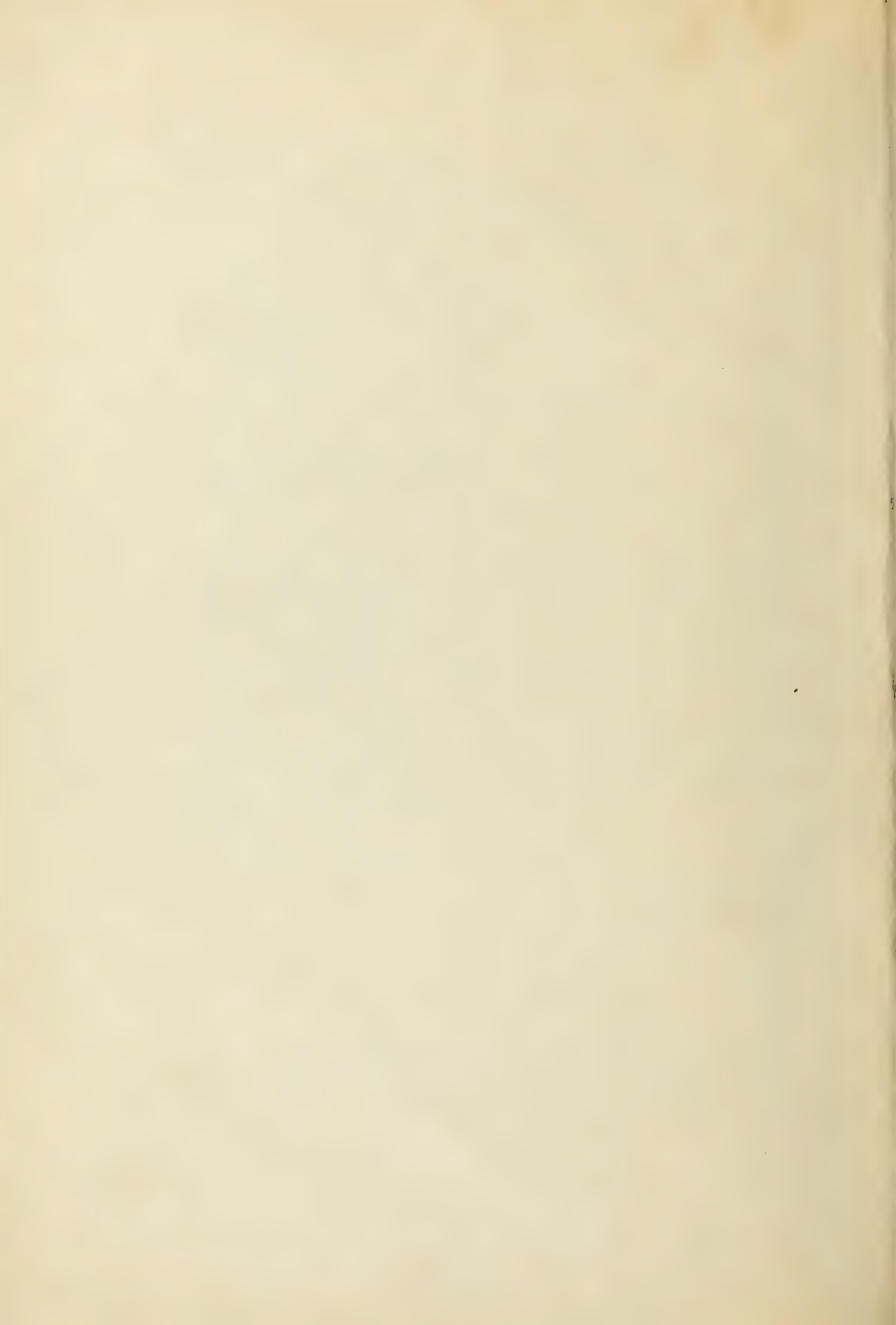
V Praze dne 22. března 1901.

Dr. Jaroslav Vlček,

mimoř. člen Král. Č. Společnosti Nauk.

Připomenutí. Druhá práce, totiž *dotatek*, pojednávající o kulturně historické stránce *postilly Rokycanovy*, vložena jest celá pro souvislost do spisu „O českých postillách“ na str. 73—150 a jest opatřena nadpisem: „Jak soudí Rokycana v postille o současných poměrech v zemi české?“

Původem svým jest spis můj prací státní (z r. 1898) a *dotatek* prací pro slovanský seminář české university (z r. 1896). H. Hrubý.

Prameny.

I. Spisy:

BASSERMANN D. HEINR., Handbuch der geistlichen Beredsamkeit, Stuttgart 1885. — BOROVÝ DR. KLEM., Ant. Brus z Mohelnice, Praha 1873. — CRUEL R., Geschichte d. deut. Predigt im Mittelalter, Detmold 1879. — DENIS, Konec samostatnosti české, přel. Vančura. — DOBROVSKÝ, Gesch. d. böhm. Sprache u. ält. Lit., Praha 1818. — DUDÍK BEDA, Forschungen in Schweden, Brno 1852. — ERBEN, Sebrané spisy Husovy III. (o spisích českých M. J. Husi a jich nynějších pramenech). — GINDELY A., Gesch. der Gegenreformation in Böhmen, Leipzig. 1894. — GOLL J., Quellen und Unters. zur Gesch. der böhm. Brüder. — HELFERT JOS. ALX svob. pán, M. J. Hus, Novoč. bibl. XIX., Praha 1857. — JIREČEK J., Rukověť I., II. (zkratka: Jir.) — JUNGMANN J., Hist. lit. č., 2. vyd. 1849. (zkratka: Jg.) (Doplňky Hanušovy 1869.) — KRUMMEL L., Gesch. d. böhm. Reformation, 1866. — LECHLER GOTTHARD, Jan Hus, přel. Bohumil Mareš, Pardubice 1891. — LINSENMAYER A., Geschichte der Predigt in Deutschland von Karl dem Gr. bis zum Anf. der 14. Jh., Münch. 1886. — LOESCHE GEORG, Johannes Mathesius, I. Bd. Gotha 1895, II. — MUŽÍK ANT., Stručný dějepis literatur slovanských, Praha 1875. — PALACKÝ, Děj. nár. č. III., IV. — ROTHE RICHARD, Gesch. der Predigt hrsg. von Aug. Trümpelmann, Bremen 1881. — SABINA, Dějepis lit. československé. — ŠPACHTA DOM. AL., Homiletika díl I., Praha 1852. — TOMEK, Děj. Prahy IV., VIII., IX.; Děje univ. pražské I. — WINTER ZIGM., Život církevní v Čechách I., II.; Kulturní obraz čes. měst II. — VLČEK J., Děj. č. lit. —

2. Časopisy:

Blahověst 1868, 1886. — Časopis čes. musea (ČČM.): 1840, 1851, 1861, 1863, 1874, 1875, 1878, 1879, 1881, 1884, 1885, 1888, 1891, 1892, 1893, 1895, 1896, 1897, 1898, 1899. — Časopis katol. duchovenstva (Č. kat. duch.) 1828, 1833, 1861, 1862, 1864, 1870, 1871, 1875, 1876, 1877, 1888. — Český časopis historický 1896. a 1899. 1900. — Evangelický církevník 1874, 1880, 1890. — Hlasy ze Siona 1863, 1867. — Hus 1893. — Jahrbuch der Gesellsch. für die Gesch. des Protestantismus in Österreich 1880, 1882, 1888. — Krok, listy vědecké, vyd. Dastich, Novotný,

II

Zoubek 1864. — Listy fil. 1890, 1894, 1896, 1900. — Orloj, národ. evang. kalendář na r. 1898. — Osvěta 1875. — Pojednání král. čes. učené společnosti 1881, 1890; Sitzungsberichte der kgl. böhm. Gesellsch. der Wiss. 1864. — Radhost (Palacký) II. — Sborník historický, 1885, 1886. — Slovenské Pohľady 1887, 1890. — Světozor, list pro zábavu a poučení (Příloha k Slovenským novinám.) 1858 až 1859. — Světozor (Šimáčekův) 1892. — Věstník čes. akademie 1893, 1897, 1898, 1899. — Zlatá Praha 1898.

3. Slovníky :

Ottův Slov. nauč. (XI., XII., XIV., XVII.). — Riegrův Slovník nauč. (4.) — Brockhaus, Conv. Lex. (13.) — Meyer, Conv. Lex. (13.) — Aschbach J., Allg. Kirchenlexicon (III.) — Herzog, Realencyclopaedie für protest. Theologie und Kirche 12. — Wetzer u. Welte's Kirchenlexicon, Heft 90, 100, 101.

Poznámka. Přesnější označení těchto pramenů jest v práci samé, kde jsou uvedeny stránky spisů, časopisů a slovníků, jakož i články v časopisech.

★

ÚVOD.¹⁾

Již v prvních křesťanských shromážděních byl výklad písmá sv. podstatným živlem kázání; v prvních dobách církve křesťanské čítaly se v neděli a ve svátek při mši sv. částky z evangelií a epištol, k nimž buď biskup sám nebo jiný kněz připojoval výklad a napomenutí. Pro výklady písmá sv. ujal se záhy název *ὁμιλία*, který značil původně shromáždění za účelem rozhovoru, potom křesťanské vyučování shromážděného lidu; podnět k zavedení slova tohoto do církevní terminologie zavdalo asi místo ve Skut. Ap. 20, 11. *ἵκανόν τε ὁμιλήσας*. Výklad částí písmá sv. (homilie) děl se původně ve způsobu důvěrné rozmluvy a směřoval k poučení a napomenutí posluchačův; později byla to duchovní přednáška, vztahující se k nějakému oddílu písmá sv. (perikopě), s účelem, aby příslušný oddíl byl prakticky vysvětlen. Název „homilie“ nabyl pak širšího významu pro kázání vůbec. Latínští užívali k označení křesťanského kázání výrazu „sermo“, který odpovídá úplně řeckému *ὁμιλία*; vedle toho užívali ještě slova „tractatus“. Částky písmá sv., které byly vykládány, vybírány byly z počátku výhradně ze Starého Zákona; později se připojovalo též místo z Nového Zákona, ale také ještě v pozdější době měl v té věci Starý Zákon přednost před Novým.

¹⁾ K úvodu užil jsem těchto pramenův:

R. CRUEL, *Gesch. der deut. Predigt im Mittelalter*, Detmold 1879, 2, 38 a sl., 123 a sl., 533 a sl. — ROTHE, *Gesch. der Predigt* 2—7, 14 a sl., 24 a sl., 43, 77 a sl., 155 a sl., 179, 181—182. — DOM. AL. ŠPACHTA, *Homiletika*, díl 1. v Praze 1852, I., 5. — DR. HERZOG, *Realencyklopädie für protest. Theologie und Kirche* 12. Bd., s. 80. — WETZER u. WELTE's *Kirchenlexicon* 2. Aufl. 1896, Heft: 90 (s. 321 a sl.), 100 (s. 104), 101 (s. 239—240). — BROCKHAUS, *Conv. Lex.* 13. Bd. 1895, s. 316; MEYER, *Conv. Lex.* 13. Bd. 1866, s. 161, OTTO, *Slov. nauč. sv.* 11, 527; RIEGER, *Slov. nauč.*, 4. díl 718—719. — *Časopis katol. duchovenstva* 1876, s. 225—226. — *Předmluva k 1. dílu Desoldova překladu Goffinovy postilly z r. 1875*, str. VII.

IV

Určité perikopy nebyly tehdy ještě seřazeny, nýbrž výběr záležel na biskupovi. Částku písma sv. vyložiti, aby jí shromáždění rozumělo, a o pravdách v ní skrytých poučovati, bylo hlavním úkolem kázání. Pokrok v kazatelství způsoben byl Origenem. Tento rozeznává didaktický a parenetický způsob kázání, pro oba má pak všeobecný výraz „prophetia“. Kazatel má dle Origena i vysvětlovati i zahřívati; hlavním jeho úkolem jest ovšem, přivésti posluchače k porozumění písma sv.; co do formy Origenes žádá, aby bylo kázání prosté, bez umělkovanosti. V kázáních svých Origenes podal souvislá vysvětlení textův.

S povýšením křesťanství na náboženství státní povzneslo se také kázání, které se stalo věcí aesthetického požitku, což vlastní službě boží bylo často na újmu. Základem kázání byl stále biblický text. Výjimku činí homilie Makaria staršího²⁾ (4. stol.), které jsou však spíše vzdělavatelnými řečmi k mnichům. V době této, zvláště v pozdější době 4. století, vyvíjel se též systém perikop. Co do formy chybělo kázáním ještě přesné logické seřazení a methoda. Vrcholu dostoupilo posvátné řečnictví té doby ve sv. Janu Zlatoústém. Od něho jest nejvíce homilií, které se skládají z úvodu a ze dvou částí: 1. z vlastního vysvětlení, 2. z morálně parenetického závěru. V polovici 5. století Leo Veliký spojil starou školu oratorskou s novou vzdělavatelnou. Po něm vynikl zvláště v homiletické literatuře Řehoř Veliký, jenž zavedl úplný systém perikop evangelických i epištolních a proslul svými 40 homiliemi na evangelické perikopy rozličných neděl i svátků. V nich Řehoř podává obyčejně historický a doslovný smysl perikopy, a pak hledá smysl tajný, morální a allegorický. Století 7. a 8. jest dobou svěžího křesťanského života v církvi západní; Beda Venerabilis vykládá text písma velmi důkladně a aplikuje výklad svůj na mravní život věřících. (33 Homiliae aestivales de tempore, 32 Homiliae aestivales de Sanctis, 22 Homiliae quadragesimales.)

Homilie církevních otců — homilie patristické — byly základním kamenem homiletické literatury pozdější. Dle nich se často vykládalo, z nich se často citovalo.³⁾

²⁾ Vydány nejprve od W. MORELA v Paříži 1559, lépe od J. G. PRITUSA v Lipsku 1699 a 1714 v 8°. Zčeštil je J. VLČEK (50 homilií duchovních).

³⁾ Homilie vůbec dělí se na analytickou (nižší) a syntetickou (vyšší). H. analytická vysvětluje určitý oddíl písma sv. část po části, a nestará se o jednotnost myšlenek. H. syntetická stanoví určité východiště, z něhož obsah příslušného oddílu písma sv. vysvětluje, a tím přechod činí ke

Velikou zásluhu o rozvoj kazatelství má Karel Veliký. Zavedl pravidelná farní kázání o nedělích a svátcích, kdežto dříve byl jen biskup povinen kázati. Alcuinovi uložil, aby zrevidoval a opravil sbírku perikop (lectionarium). Chtěl též, aby kazatelé měli sbírku kázání, připravenou k bohoslužbě; proto na jeho rozkaz Paulus Diaconus složil homiliář, obsahující patristické homilie, seřazené dle pořádku roku církevního.

Homiliář tento můžeme zváti první *postillou*. Slovo „postilla“ vysvětluje se stažením prvních slov z „Post illa verba textus“, čímž počínal se po přečtení textu výklad. Tak povstalo substantivum postilla, které značilo soubor výkladů nedělních a svátečních perikop. Někteří tvrdili, že zmíněný homiliář byl skutečně již za Karla Velikého nazván postillou. R. CRUEL, HERZOG a jiní však dokazují, že byl tak nazván až později. Dle Cruela název „postilla“ dá se doložiti teprve počátkem 13. století, když Nicolaus Trivettus ve své kronice anno 1228 praví o arcibiskupovi Štěpánu z Canterbury: „Hic super bibliam postillas fecit“, a anno 1238 o biskupovi Alexandru z Castres: „Super psalterium postillas scripsit“. (Du Cange etc. Glossarium manuale V., 395.) Pojem slova „postilla“ se rozšiřoval, a užívalo se ho nejen k pojmenování výkladů perikop, nýbrž též při výkladech celých biblických knih. „Postillare“ značilo pak ve středověku psáti běžné vysvětlení biblických knih. Výklady následovaly z pravidla bezprostředně po každém verši textu. Byly to postilly v širším smyslu; z nich jsou nejvýznamnější postilly Mikuláše z Lyry⁴⁾, proslulého exegeta (nar. v 2. polovici 13. století v Lyře [Lire] v Normandii), přívržence scholastiky, jenž hledí v nich vypátrati a doložiti přesný smysl slov Písma sv. a jen někdy snaží se vyložiti též mystický smysl jejich (intendo circa litteralem sensum insistere et paucas valde et breves expositi-

kázání, od něhož se liší tím, že obsahu celé perikopy v jedné myšlence ne-soustřeďuje.

⁴⁾ „Postillae perpetuae in Vetus et Novum Testamentum“ (5 sv., Řím 1471 až 1472). — V univ. knihovně v Praze, v rukopise XVII C 20 (pap., fol.), jest překlad výkladu Mikuláše z Lyry na evangelium sv. Matouše. Po dlouhé předmluvě (6 listů, „Przemluwa mystra slowutneho Mykulaffe rzeczeneho Lyra na cztwero cztenye“) následuje „Wyklad zwelyczeneho mystra a wcyztele pyfma Swateho Mykulaffe rzeczeneho Lyra na przemluwu prwny gyzto wczynyl Swaty Jeronym w Cztenye fwateho Mathuffye“; pak jest výklad na 2. předmluvu sv. Jeronýma a po té následuje teprve výklad sám na ev. sv. Mat. Jak DOBROVSKÝ

ones mysticas aliquando interponere licet raro).⁵⁾ Na hrobě Mikuláše z Lyry bylo napsáno: „postilla vit Biblia ad litteram a principio usque ad finem“.

V Německu objevily se před dobou reformační knihy náboženské, které mají název „plenarium“. (Dr. J. ALZOG, Die deutschen Plenarien im 15. und zu Anfang des 16. Jahrh. (1470—1522) Freiburg 1874, Č. kat. duch. 1876.) Plenarium, t. j. plenarium Missale značí v užším smyslu německý překlad mší svatých za celý rok připadajících s výkladem čili glossou epištol a evangelií, s nábožnými písněmi atd. V širším smyslu patří k plenariím též postilly. Nápisy těchto knih v německém jazyku bývají tyto: „Ein Plenari“ nebo: „Ewangeli und Epistel“, „Ewangelibuch“, zřídka: „Postill“. Z velikého počtu vydaných plenarií patrně vysvítá, že katolický lid v Německu pilně v nich čítal, tak jako u nás v Čechách „Postilla“ bývala knihou mezi lidem oblíbenou. V německé literatuře udržel se titul „Plenarium“ až do reformace. S knihou tištěnou v Basileji r. 1522 s názvem: „Das new Plenarium oder Ewangelibuch“ zmizel asi tento latinský titul; na jeho místo nastupuje titul „Ewangelibuch“, a konečně všeobecně titul „Postilla“.

Luther zavedl slovo „postilla“ u protestantů svým výkladem bible; za svého pobytu na Wartburce napsal postillu k bohoslužebnému užívání (zum gottesdienstlichen Gebrauch).

Postilly byly ve středověku knihy nad míru důležité. V nich nalézal lid nejen poučení ve věcech víry, nýbrž i ve věcech týkajících se různých poměrů života lidského. Mnohé z nich jsou obrazem tehdejších názorů náboženských, tehdejších mravův a zvykův, neboť obsahují často nejen pouhé výklady příslušných perikop, ale i zmínky o životě současném, hojné narážky a polemiky; mnohé postilly mají tudíž velikou cenu kulturně historickou. Mimo bibli byly postilly nejoblíbenější čtení lidu.

Česká literatura jest velmi bohatá postillami, které zvláště v století 15. a 16. mají dobu svého rozkvětu. Podáme obraz české literatury postillové a oceníme postilly po stránce literární, při čemž přihlížeti budeme též k stránce kulturně historické i k názorům theologickým a k sporům náboženským, jež v nich se odrážejí.

vykládá (Gesch. d. b. Spr. str. 223), patřil rukopis tento dříve bibliotéce Krumlovské, kde jej našel Balbín a podal o něm zprávu v Boh. docta III 173.

⁵⁾ Paulus Burgensis († 1453) napsal k postillám Mikuláše z Lyry „Annotationes“.

I.

Doba před Husem.

(Waldhauser, Milíč.)

Století 13. a 14. jest v západní církvi evropské dobou čilého života v oboru kazatelském. K tomu přispívalo hlavně mocné vystoupení četných antihierarchických stran, usilujících o reformaci křesťanské společnosti již od konce století 12.

Hnutí to vyšlo z jižní Francie a přeneslo se odtud do Itálie, Německa a Nizozemí; šířitelé jeho byli Albigenští, Katharové a Valdenští. Tyto sekty šířily své učení horlivým kázáním. Proti nim kázaly zvláště řády mnichů žebravých, fratres praedicatores.¹⁾ Nastala tedy opposice proti církvi, která ve středověku představovala osvětu a pokrok. Opposice ta z počátku dorážela jen na vedlejší a zevnější formy; při tom při všem národové zůstávali věrni víře katolické; také nepopírali jejich dogmat, než jen jisté důsledky krajní, a neprotivili se moci Říma, než jen zlořádům, které přivedla nadvláda příliš na sebe samu spoléhající. Lidé jemného svědomí trpěli vždy křiklavějším odporem mezi idealem, který kněží kázali světu, a mezi okolnostmi, za jakých se vykonávalo jejich panství; ideje, v jejichž jméně papežové založili svou vládu, odsuzovaly jejich chování. Vůči vzrůstající opposici církev slábla. Ale ani tenkrát národové nepomýšleli na revoluci. Poražení nejpohoršlivějších zlořádů, trochu větší samostatnost pro církev národní, těmito opravami nasmělými byla vyčerpána jejich přání.²⁾

¹⁾ Srovn. Rothe, *Gesch. d. Predigt*, 221—224.

²⁾ DENIS, *Konec samostatnosti české*, str. 2—3.

V Čechách Karel IV. a arcibiskup Arnošt z Pardubic starali se o povznesení mravního života zvláště v duchovenstvu; podnět k tomu zavdaly spory o platy za obřady bohoslužebné, které vznikly r. 1334 mezi faráři pražskými a mnichy žebravými. Karel povolal r. 1358 z Rakous znamenitého kazatele *Konráda z Waldhús čili Waldhausera*, který na kázáních u sv. Havla, později v Týně přísně vystupoval proti zlořádům ve stavu světském i duchovním. J. VLČEK píše o něm (I. 50—51, Dějiny lit. čes.): „Ostré slovo jeho zasahovalo i kláštery, ... bujná tehdy semeniska nepravostí. Text o falešných prorocích byl jeho oblíbenou látkou: řečnickovy výtky s kazatelnou před tím neslychané mířily hlavně proti svatokupectví řeholí ženských, jež za novicky přijímaly pouze dívky s hojným věnem, a řeholí mužských, které prý o těla zemřelých boháčův „pro své kostely rvaly se často jako hladoví dravci o mrchu“; jejich zakladatelé, kdyby z hrobu vstali, nepoznali by svého díla, jež z dobrovolné chudoby, pokory a křesťanské lásky zvrhlo se prý v lakotu, sobectví a pýchu, atd.“

O Waldhauserovi vydal FERD. MENČÍK rozpravu v Pojednáních král. čes. společnosti nauk V I.11., v Praze 1881; podává mnoho poučného o kazatelském tonu Waldhauserově. „Darmo jste vzali, darmo dajte!“, volal prý Waldhauser na svých kázáních proti mnichům, kteří, když kázali, volali: „Dejte nám a pomodlíme se za vás!“ (Menč. 5.) Mniši žebraví naříkali na Waldhausera, že odvrací lid od poutí k tělu sv. Barbory v Prusku (Menč. 7.); na den sv. Jana Ev. (27. pros. 1363) řekl mnichům žebravým do očí, že jsou jako psi němí, kteří štěkati neumějí. Vytýkal jim ješitnost. Peněz prý jsou tak chtiví, že by i po druhé Krista zaprodali. (Menč. 9.)

Tak přísně kázal Waldhauser. Byl však netoliko proslulý kazatel, nýbrž i dobrý náboženský spisovatel. Psal latinsky. K žádosti a k potřebě studentů pražské university sepsal obšírnou *latinskou postillu*, která se zachovala v četných rukopisech. PALACKÝ (Radhost II., str. 297—356) zmiňuje se o rukopise universitním, kapitolním a musejním, a praví, že ve starých bibliothékách našich postilla Waldhauserova vůbec hojně se nachází (str. 308). MENČÍK uvádí z dvorní bibliotheky ve Vídni dva exempláře (č. 3691., 3692.), pak rukopis kláštera Kotvického č. 176., ve sv. Florianě č. 334. a v Lambachu č. 191. B. DUDÍK našel mezi klášterními rukopisy bibliotheky v Upsale: „Postilae reverendi domini Kuonradi. Incipit: „Postilla studentium sancte pragensis universitatis etc.“ (pap., fol., r. 1366)

„Cat. N. Sermones 4. (Bohem. docta III. pg. 205.)“ (B. DUDÍK, Forschungen in Schweden str. 318.)

LADISLAV KLICMANN ve Věstníku čes. Akademie II. 1893 (Zpráva o cestě po knihovnách v Rakousku a Německu...) podává mnoho zajímavých zpráv o Waldhauserově postille. Rozeznává dvojí vzdělání její, 1. *obširnější* a 2. *kratší* (postilla accurtata.)

ad 1. Postilla Waldhauserova (obširnější) jest mezi latinskými pracemi předchůdců Husových nejrozšířenější. Stala se majetkem širokých kruhů kněžských. Crac. Un. 1651 (rkp. bibl. univ. Jagellonské v Krakově) obsahuje pod nadpisem Postilla studencium sancte Cracoviensis universitatis bez udání autora kázání na určité dni adventní, pro každý den dvě i více kázání na evangelia i na epístoly. Kázání na text evangelia jsou vesměs z postilly Waldhauserovy, z které též úvod jest vzat doslovně, tak že původně v rukopise docela i stálo: „Pragensis“ universitatis, kterézto slovo nemnoho pozdější rukou přepsáno na „Cracoviensis“. Kázání epistolní nejsou od Waldhausera, nýbrž asi od nějakého polského kazatele. Podobný příklad, jak volně s postillou Waldhauserovou bylo nakládáno, podává Wr. Un. I. Q. 284 (rkp. univ. knihovny ve Vratislavi), ze samého již konce věku 14. Dle starého nadpisu v XV. stol. máme prý před sebou „Postille domini Conradi Pragensis“. Za to však jsou tu mnohá kázání, která ve známé postille nejsou, a ta, která jsou společná, připomínají sice Waldhausera, ale tak, že to mohou býti pouze výtahy nebo volná spracování z postilly pražské. Ani tato sbírka však není úplná.

Vlastní postilla Waldhauserova obsahuje pouze „Sermones sacri“, t. j. kázání na texty evangelií na neděle a svátky Kristovy. Dělí se na část zimní a letní. Hranicí jest Hod Boží Velikonoční. Mimo některé nedostatky v některých rukopisech činí všechny rukopisy dojem pevně ustáleného textu, nehledě ovšem k podřízeným slohovým změnám nebo interpolacím. Forma postilly jest jako celek ustálená, na které ve všech různých krajinách, v nichž se vyskytla, od Alp švýcarských až po Odru, ničeho nebylo podstatně měněno, tak že na př. i rukopisy původu notoricky německého mají na konci kázání Hodu Božího Velikonočního: „Unde theutunice et bohemice cantate dicentes: Boh wssemohuczy.“

Žádný spis ostatních předchůdcův Husových nedošel takového rozšíření jako postilla Waldhauserova. Nejen v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, ale i v Bavořích, zvláště jižních, a v obojích Rakousích byla u veliké oblibě. Nejjihozápadnější Kliemannovi známá stopa jest v bibliotéce kláštera Svatohavelského ve Švýcarsku, nejsevernější v Karthouse u Frankfurtu n. Odrou.

ad 2. Postilla accurata jest výtah z veliké postilly, který samostatně byl užíván a paralelně s ní se rozšiřoval, ač ovšem mnohem skrovnější měrou. Kliemann našel ji ve dvorní a státní knihovně v Mnichově (Clm. 7015.), a tento rukopis představuje mu 2. redakci toho výtahu, obšírnější než rukopisy vídeňské.³⁾

Zajímavé jest, že i ze zkrácené postilly byly činěny výtahy. Mimo Vídeň zná Kliemann však pouze jediný příklad toho druhu, v Mnichově Clm. 9733., Prothemata magistri Conradi de Baltusa per circulum anni, obsahující themata (nikoli prothemata) zkrácené postilly, ač počtem ne zcela úplná.

Nejpatrnější důkaz oblíbenosti postilly Waldhauserovy podává český překlad její v rukopise Ol. Lyc. 2. IV. 7. (stud. knihovna olom.), o němž JIREČEK v ČČM. 1861 pronesl domněnku, a naposledy s apodiktickou určitostí tvrdil, že prý je to zbytek české postilly Miličovy. Kdy byl překlad pořízen, nepadno říci. Rukopis sám pochází z počátku 15. století; jest velmi pravidelně psán, písmo ukazuje ještě některé elementy ze stol. XIV. Prvním majetníkem, kterého lze vystopovati, byla ještě v stol. XV. nějaká ve své důvěře sklamaná dáma. Ke konci téhož století přešel rukopis do knihovny karthousy Dolanské u Olomouce. Překlad není ani zcela věrný, ani zcela volný, a čte se, ač Jireček tvrdí opak, pěkně a plynně. (Dle Kliemanna.)

V předmluvách k jednotlivým kázáním podává nám Waldhauser na některých místech názory toho času. Tak vypravuje, že, poněvadž služební rok o masopustě vždy se počínal, v tento čas čeleď sobě hledala pána, když předešlý s ní nemilosrdně nakládal. Při neděli Velikonoční zmiňuje se o tom, která manželky v neděli tuto bijí manžele své metlami nebo rukou, což nazývalo se „schmeckostern“; v tu neděli nosívali též do kostela vodu a mléko k posvěcení. Tak referuje Menčík, l. c. 13—14.

³⁾ Menčík (l. c. str. 14.) zná rukopisy dvorní knihovny vídeň. č. 3722, 4385, obsahující skoro jen citaty, určené patrně pro znalejší kazatele.

KARÁSEK v předmluvě k vydání některých kázání Petra Chelčického (Comenium III.) referuje na str. IX.—X. o Postille dvorní bibl. č. 3691; „Postilla pragensium, magistri Chunradi de Walthauser“. Na str. 86. počíná se výklad takto: *Simile est regnum celorum homini etc. Matheus 20. In hodierna dominica, quae vocatur dominica in septuagesima, sancta mater nostra ecclesia duo tempora miserabilia reputat...*“ Když byl ďábel svržen, se snažil svést prvního člověka. Hospodář jest Bůh, který se o vše stará; vinice skládá se z množství rév, rovněž duše z mnohých schopností. Výklad o smyslech: „*Deus conducit operarios in vineam suam, tum iusticiam suam dedit in sensibus nostris non propter suam utilitatem sed propter nostram.*“ My jsme povoláni k slávě boží; nedostojíme-li své povinnosti, jak obstojíme před tváří boží? Sv. Řehoř vykládá jednotlivé hodiny takto: Ráno nebo první hodina světa byla od Adama až k Noemovi, třetí od Noema do Abrahama, od Abrahama až do Mojžíše šestá, od Mojžíše až do příchodu Páně jedenáctá. Prvních jedenáct hodin pracoval na vinici Páně lid israelský. V jedenáctou hodinu povolal Bůh pohany. Nebo se může rozuměti těmto hodinám jako věku lidskému (*puericia, adolescencia, plenitudo roboris, senectus*); po té vypočítává Waldhauser, kteří v kterém věku vstoupili na vinici boží. Tolik ku poznání výkladů Waldhauserových.

Klementinský rukopis IB33 (*Postylla Conrady de tempore*) patřil kdysi knihovně kláštera Třeboňského. Přinesl jej tam bibliofil Oldřich Kříž z Telče, vstupuje do kláštera r. 1478. Rukopis je z let 1377—84. (ČČM. 1896 (Fr. MAREŠ, Lit. působení kláštera Třeb.), Věstník české Akad. 1897 (TRUHLÁŘ, Paběrky strana 472.)

O Waldhauserově postille píše též Dr. ANT. LINSENMAYER ve spise „*Geschichte der Predigt in Deutschland von Karl dem Grossen bis zum Ausgange des 14. Jh.*“ München 1886. O výkladech Waldhauserových praví, že se řídí slovo od slova bibličským textem, že se pohybují v allegoricko-moralních narážkách a jednotlivosti že jsou vesměs rázu scholastického. Vysvětlení textu předchází krátké exordium, jemuž kazatel předesílá častěji ještě úvod, od něho „*prothema*“ nazvaný. (465.) Podivno jest však, že Linsenmayer neuznává Waldhausera za předchůdce husitství, proto prý, že vesměs důsledně zachovával učení církve. To však není důvodem, proč bychom ho nenazývali předchůdcem husitství; nejedná se tu přece o odchýlení od církve, — vždyť ani Hus se neodchýlil, —

nýbrž jedná se o myšlenky mravokárné, o snahu, napravit mravy a obroditi církev pokleslou v hlavě a v údech; to byla snaha husitství, a počátky této snahy jeví se rozhodně u Waldhausera.

Příklad Waldhauserův povzbudil jiného znamenitého kazatele té doby, Moravana *Milíče z Kroměříže*. Byl to muž ducha téměř prorockého, který hroze se mravní zkázy své doby, jeví se v bezměrné pýše a lakotě, předpovídal příchod Antikristův a konec světa, a uchvacoval český lid silou svého ohnivého přednesu. Jeho význam tkví v živém slovu jeho kázání; literární činnost jeho není tak skvělá, jako kazatelská, neboť byl muž inspirace, muž slova. (VLČEK I., 51.—52.) Půvab jeho kázání nezáležel tak v jasnosti myšlenek a v trefné, často peprné přirozené pravdivosti, jak to bylo při Konradovi, nýbrž ve zbožné vroucnosti a obraznosti s mystickým nádechem a v mravní nadšenosti. Právě jeho význam jako českého kazatele a jeho láska k českému lidu činí ho duchem příbuzna Husovi. (LECHLER, Hus, str. 9., 12.) Co se jeho spisovatelské činnosti týče, napsal česky jen několik modliteb po kázání; z latinských jeho spisů vynikají zvláště jeho *postilly*. Palacký (Radhost II., str. 321.) domnívá se, že Milíč vydal českou postillu, která prý byla později vytištěna, což soudí z Koniášova „Klíče či Rejstříku knih zapovězených“. Dokládá ovšem: „Nám však není o žádném exempláři vědomo.“ Též Jungmann tak soudil. (Hist. lit. č., 2. vyd. 1849, str. 39.) I. J. HANUŠ opravuje tuto domněnku v Dodatcích a doplňcích k Jg. Hist. l. č. (I., Praha 1869, str. 21.) na základě referatu J. JIREČKA v Lit. oznamovateli Časopisu kat. duch. 1864, str. 318—320. Citát z „Klíče“ Koniášova jest mylný, neboť záповěď týká se nikoli Postilly Milíčovy, nýbrž „Knih o zarmouceních velikých církve a o antikristovi a jeho sedmi ranách“ vydaných od PAVLA BYDZOVSKÉHO a BRIKCIHO z LICKA a prohlášených od těchto omylem za dílo Milíčovo.

V novější době dokázal L. KLICMANN v Listech filol. XVII., 29. ve studii o Milíčovi, že „Knihy o zarmouceních etc.“ nesložil Milíč, nýbrž Jan z Příbramě v l. 1427—1429. Viz též Ottův Slov. naučný XVII., str. 341.

KLICMANN podává ve Věstníku čes. Akademie (II., 1893) zprávu o Milíčových postillách. Stěžuje si, že jako o Waldhauserovi, také o Milíčovi nemáme žádné monografie. Literární činnost Milíčova byla bohatější než Waldhauserova. Z postill jeho známy jsou dvě: *Gratiae Dei* a *Abortivus*. Zajímavé jest však, že úplné exempláře

postilly Gratiae Dei patří poměrně k vzácnostem. Na celé cestě po knihovnách v Rakousku a Německu nalezl Klicmann (mimo Prahu) pouze jediný úplný exemplář ve Wr. com. (v městské knihovně ve Vratislavi) 1187 a 1188; druhý, Wr. com. 1181, jest již kusý. Všecky ostatní obsahují z pravidla jen jeden díl, a i ten jest často neúplný. Největší část rukopisů Gratiae Dei jest kusá, a to způsobem nejrozmanitějším. Crum. Min. 72 (v knihovně minorit. kláštera v Krumlově jest vlastně jen Quadragesimale z Gr. D. s některými dodatky. V jiných postillách jsou vynechána všechna kázání na svátky Kristovy a svatých a ponechána jen kázání nedělní (Ol. Lyc. 2., III., 8.); nebo jinde zase jen sváteční (Crac. Un. 1621). Od těchto systematicky zkrácených rukopisů jest třeba rozeznávati takové, jež zůstaly náhodou nedokončeny. Tak na př. ve Wr. com. 1181 písař přestal uprostřed kázání na popeleční středu. Při tom však zase některé rukopisy obsahují části, kterých jiné nemají. Celá skupina rukopisův obsahuje na př. kázání na den 5 bratří, kterých bychom v jiných rukopisech marně hledali; jsou to rukopisy původu slezského nebo polského. Jest to důkazem, že Gr. Dei i v cizině byly vlídně přijaty a domácím poměrům přizpůsobovány, jako zase jednotlivá kázání z nich přijata byla i do jiných sbírek homiletických.

A přes to, že byla Postilla Milíčova dosti rozšířena, setkáváme se s falešným udáním autora: Crum. Min. 72 má na př. na posledním listu přípisek: „Postilla mag. Conradi super euangelia per totam quadragesimam oc“, a to rukou ještě 14. století.

Co se týče obsahu kázání, mají všecky rukopisy týž vzor. Jednotlivá kázání z Gr. Dei vyskytují se též o sobě. Jsou to: Expositio passionis Christi a Sermo de corpore Christi. (Wr. Un. I. F. 311, 1 F. 579, Ol. Lyc. 3. IV. 7.)

Druhé postille dal Milíč jméno *Abortivus*. Dělí se, jako postilla Gr. Dei, na pars hiemalis a p. aestivalis, jsouc opatřena zvláštní předmluvou a rozmnožena dvěma kázáními synodálními. (Dle Klicmanna.)

V knihovně universitní v Praze jsou tyto rukopisy Milíčových postill: III. D. 20, XII. C. 12, XII. D. 1; v mus. knihovně: XV. C. 5. FERD. MENČIK (Sitzungsber. der k. böhm. Ges. der Wiss. 1890, str. 309 a sl.: Milíč a jeho dva spisy z roku 1367) uvádí též rukopisy knihovny vídeňské.

Ačkoliv postilla Milíčova jest určena hlavně pro žakovstvo, a tudíž se především týká života a poměrů stavu duchovního, majíc

podobu spíše katechetickou, přece v ní nalézáme tu a tam drobtý, které se vztahují k mravům a zvykům obyvatelstva. Tak praví Menčík ve svém pojednání a podává ukázky, v nichž jest množství narážek kulturně historických, o životě kněží, o zvycích a pověrách tehdejších, a j.

J. JIREČEK referuje v Časopise kat. duch. 1864 o rukopise c. k. bibliotheky olomoucké (sign. 2. III. 8.). Jest to foliant o 150 listech hrubého, tlustého papíru. Na 9. listu počíná se teprve text, jenž jest nadepsán: *Incipitur postilla de tempore honorabilis viri domini Mylicii predicatoris pragensis.* Napřed položena jest předmluva, v níž ukazuje se horoucí povaha Milíčova. Jireček podává delší ukázkou z předmluvy. Uvádíme z ní tento výňatek: „*Scis, Domine, quod virtus in me non est, nec cognovi literaturam. Quomodo ego in tuas potencias introibo et pro justitia pugnabo, nisi docueris me a iuventute mea et me usque ad senectutem non relinquis, ut senectus mea sit in vinea uberi et non deficiam in confitendo justitiam et veritatem? Cum defecerit virtus mea, ut vocentur hii sermones gratie Dei, nullis procedentibus meritis, sed preveniente me nuntia tua, ut non ingerat se sathanas, transfigurans se in angelum lucis, nec suggerat michi errorem pro veritate, nec ponat mihi tenebras iucem et lucem tenebras, amarum dulce et dulce amarum, malum bonum et bonum malum . . . Ideo peto, da michi palatum sanum, quo discernam verum a falso . . . Aperi michi thesaurus infimorum sermonum tuorum, ut intelligam et confiderem ab inicio viam tuam, quo modo te sequar . . .*“ Končí pak takto: „*Hec tua me caritas ab omni (me) faciat corruptela extraneum et nullius vicio mutabilitatis obnoxium, sed super omnia, que carnaliter dilipientur, excelsum, dominice contemplationis avidum, persecutorem, zelatorem virtutum, exquisitorem et reformatorem bonarum consuetudinum atque morum! . . .*“ etc. První výklad přísluší k 1. neděli adventní, poslední ke křížovým dnům. Ku konci položen jest výklad jednotlivých proseb Otčenáše na 5 listech. Výklady jsou plny citatů ze spisovatelů církevních: Bernharda, Chrysostoma, Gregoria, Lva papeže, Ambrože, Augustina, Petra Dam., Hrabana, Origena, Jeronima, Bedy, Innocentia, Hilaria, Valeria, Remigia, atd.

Vztahů k dějům současným Jireček v rukopise nenalezl; výklady prý jsou přísně náboženské, beze všech narážek a reflexí. Rukopis prvotně náležel konventu „*St. Bernardini extra Brunam*“, po jehož zrušení přenesen byl do bibliotheky v Olomouci.

Milíč složil též *Sermones quadragesimales*, kázání postní. V universitní bibl. jsou obsažena v rukopisech IX. C. 14 (cod. mixt., vročení : 1389) a IX. A. 5 (cod. mixt., vročení : 1390). Kliemann zná podobné „*Quadragesimale*“, neúplné, v kaplanské knihovně v Krumlově, č. 250. Avšak v Crum. Min. 39 nalézá se, jak Kliemann dále praví (Věstník Č. A. 1893), *Quadragesimale Jacobi de Voragine*, které na vlas stejně počíná; nebylo by prý divu, kdyby skutečně toto dílo Milíčovo se krylo s Jakubovým de Voragine.

Kázání Waldhauserova a Milíčova mají pro rozvoj českého kazatelství veliký význam. Obsahují mnoho myšlenek, jimiž se prozrazoval počátek doby, kdy vzplanul odpor proti moci církevní silou daleko větší.

Podobné myšlenky jsou též *ve sbírce starých kázání českých*, v rukopise c. k. bibliotheky olomúcké (cod. mixtus, kázání na l. 56 až 126). Rukopis tento patřil kdysi klášteru Dolanskému. Obsahuje 24 nedělních kázání od Hodu Božského Velikonočního až do 11. neděle po sv. Duchu. Rukopis psán jest asi na počátku 15. století. Jest to přepis na mnoze chybný vinou písařovou. J. Jireček klade původní složení do polovice 14. stol. (ČČM. 1861, J. JIREČEK: Drobnosti k hist. č. lit. str. 270. a sl.) Nasvědčuje tomu povaha jazyka a narážky na spory s mnichy žebřavými v 2. pol. 14. století. Ukázka odporu kazatelova proti řeholníkům: „A každý se toho varuj, aby svého syna neb dítěte nedával do zákona, kdežto není náboženství, ale žebrota a roztržení.“ (JIR. ČČM. 1861, str. 271.) Nemilosrdně tepe však kazatel též kněze světské, faráře, kteří vedou „marnost tance, pěkné ženy milující, s chrty a krahující honiece, pýchu tím plodiece, v lenosti se kochající a na svaté hodiny ráno nevstávající, do poledne spiece a v noci do puolnoci na víně, na pivě, vrhcáby hrajíce...“ (na l. 69.) Kazatel chválí zase naopak dobré, řádné kazatele a praví, že skrze ně „*nynejšiech časov mnohem více se divov stává*“ (l. 84). Jireček soudí, že kazatel naráží těmito slovy na blahé působení Waldhauserovo a Milíčovo; kazatel znal zajisté dobře kázání těchto mužů, neboť byl v Praze, jak svědčí napomenutí na l. 57., že „*všelijaký jazyk má chváliti, že Pán Ježíš je v chvále Boha Otce Všemohúcieho; protože nemámey více jazykóv v Praze, zpievajtež: Bóh všemohúci vstal z mrtvých žádúci.*“

Z doby okolo r. 1400 pocházejí též tak zvaná *kázání Dzikowská*, o nichž praví AUG. BIEŁOWSKI (Bibl. Ossolińskich. Pocz. nowy, tom IV. 186): „*W Wiślicy jeszcze za Kazimierza Jagiellończyka miewano*

w kościele kazania do ludu w języku czeskim, a spory rękopisu tych kazań znajduje się w Dzikowie w bibliotece hr. Tarnowskich.“ (Jir. Ruk. I. 179.) Tato kázání vydána byla od Wl. Wisłockého v Krakově r. 1875, v 8°, s titulem: Kazania niedzielne i świąteczne w języku łacińskim i czeskim z początku XVgo wieku, podług kodeksu biblijoteki w Dziekowie. O tomto vydání v. referaty v ČČM. 1875 od J. JIREČKA (442—443) a v Čas. kat. duch. 1876 od VÁCLAVA ŠTULCE. Rukopis obsahuje řeči nedělní latinské (187) a sváteční promluvy české (88 českých kázání). Dle Wisłockého byl skladatel českých kázání Moravan, který žil před početím zmatků husitských, a sepsal je bezpochyby buď r. 1390 nebo 1401. Podle prvotního rukopisu autorova učiněn byl roku 1420 přepis rukopisu od dvou písařů, kteří přepisovali zároveň. Stalo se to někde na Moravě. Nasvědčuje tomu na př. dialektické c ve slovech: celo m. tělo, zavítaci, varovací se a p. Z některých pozdějších přispisků v přepise vychází na jevo, že se přepis později dostal do Uher, načež na konci 16. nebo na začátku 17. století zavezen byl do Polska, kde zůstal až na naše časy. Jsou to, jak připomenuto, kázání sváteční, v nichž skladatel rozjímá o životě a ctnostech svatých, též o „svatých dědicích českých“. Výklad děje se způsobem prostým, jak se hodil lidu obecnému, při tom jest však nad míru ušlechtilý. V rukopise jest též píseň o sv. Duchu, otišt. v Čas. kat. duch. 1876 v referatě Štulcově. —

Hnutí náboženské v Čechách, jehož hlavní zástupci za doby Karlovy byli Waldhauser a Milíč, rostlo a šířilo se. Horliví kazatelé viděli, že duchovenstvo opustilo cesty, po nichž kráčetí mělo za nejjasnějším příkladem Kristovým, a proto nepřestávali volati, aby lid následoval Krista, aby se vrátil k pravému, křesťansky mravnému životu. Mezi kazateli vynikali *Matěj z Janova a jeho stoupenci*, kteří šli cestami, naznačenými Waldhauserem a Milíčem, ale nebyli s to, aby odolali staré moci církevní. Bylo třeba popudu z ciziny učením Wiclifovým. V této přechodní době povstal muž, který nadšen jsa „ohňovými slovy“ kázání Milíčových, praktickou svou moralkou snažil se o „ušlechtění a prohloubení skutečného života ve smyslu čistého, skutkem vyznávaného křesťanství“. Byl to *Tóma ze Štítného*, který stal se učitelem nejprve svých dítek, potom svého národa. Již v Knížkách šesterých, jejichž duševním otcem byl Milíč, horlí proti mravní zkáze tehdejších klášterův, doporučí často přijímati tělo Páně a svobodně mluví o všem, co za dobré

uznalo jeho svědomí, nedotýká se při tom dogmat církevních. Kázání Milíčova byla příčinou, že sepsal nábožná rozjímání o Písmě sv. na neděle a svátky, „Řeči nedělní a sváteční“.

Idealem Štítného byla společná práce všech stavů, založená na vzájemné čisté evangelické lásce, ale vroucí slova jeho k tomu směřující přišla již pozdě. „Bylo třeba základních oprav v hlavě i v údech společenského tělesa v Čechách, prohnílého do kořene, a neodvratnou srážku protiv nemohla už zastaviti sebe důmyslnější nauka velikého staročeského mravokárce a myslitele.“ (O Štítném dle Vlčka I. 53—61.)

Smutný byl zajisté obraz křesťanského života ve středověké Evropě koncem 13. a po celé 14. století. Papežství chtělo sebe povznésti za nejvyšší moc nejen nad církví, ale i nad celým světem. Vnější život církevní rostl, ale vnitřní život byl ubohý. S velikými statky, jichž církev nabyla, vzrůstal přepych a s ním zkáza mravů. „Výkony duchovní, na př. kázání, lpěly na allegoriích, lichotách obecenstvu a jednotlivým osobám, nebo na theologických disputacích, aneb obohacovaly na úkor vnitřní stránky jen stránku vnější, pastvu očím: duch a srdce odcházelo při tom s prázdnem“. (VLČEK I. 67.) Bylo třeba reformy, a tato razila si cestu do Čech z Anglie a z Francie. Rektor a professor university pařížské, Marsiglio z Padovy (1270—1343) vybízí k následování Krista v chudobě, k povrhování světem a ke křesťansky mravnému životu na základě Písma sv. Professor bohosloví na universitě pařížské, Angličan Vilém Occam († 1349), útočí ve svých knihách proti svrchované moci papežské a bojuje za kněžskou chudobu. Následuje ho Francouz Petr d' Ailli. Vrstevníkem tohoto na vysokém učení pařížském jest Matěj z Janova, mistr pařížské university. „Jeho slovo, že věci lidské cení se nad božské, že však jednou tradice ty a zřízení a obřady vezmou za své a zůstane jen Bůh a jeho slovo, jako bylo za dob apoštolských, kdy Kristus byl chlebem života, naplnilo se záhy po jeho smrti.“ (VLČEK, I. 75.)

*

II.

Hus, Jakoubek, Chelčický, Rokycana.

Ideje Marsigliovy a Occamovy ozvaly se znovu z university oxfordské. Tam teprve probudil se zřejmý, revoluční odpor proti panující církvi. Vyvolal jej „doctor in theologia eminentissimus in diebus illis“, *Jan Wiclif* (1324—1384), muž života asketicky přísného, jenž zavrhuje útvar církve 14. století srovnává je ji s původní svatou církví apoštolskou. Církev dle něho jest souhrn lidí předurčených k spasení; kdo není předurčen k spasení, není pravý křesťan a bude zatracen, třeba byl papežem. Nikdo neví o tomto svém předurčení, a proto není třeba prostředníků milosti Boží na zemi, protože tito sami nevědí, k čemu jsou předurčeni. Vlastní církev jest tedy neviditelná, v nebesích, a jediný znak jejích příslušníků zde na zemi jest vzorný život. Hlavou její jest Kristus. Proti této pravé církvi jest viditelná, zkažená církev. Hlavou její jest Antikrist. Příčinou zkázy jest kněžstvo samo, starajíc se o statky světské, nikoliv o statky duchovní. Wiclif uznává jen svátost křtu, oltářní a manželství, ostatní zavrhuje, ze svátků pak uznává ony, jež připomínají Spasitele: vánoce, velikonoce, letnice, ostatní prý jsou výmyslem lidským. Za hlavní prostředek k nápravě člověka pokládá kázání, modlitbu Páně a apoštolské symbolum. Obecnou tehdy nauku o transsubstanciaci zavrhuje jako kacírskou: podle něho chléb a víno zůstávají chlebem a vínem; v nich Kristus jest přítomen skutečně sice, ne však podstatou svou tělesnou, která dle něho zůstává v nebesích. Mniši zdvihli proti Wiclifovi pro tuto nauku největší odpor. Wiclif ostře s nimi polemizuje nazývaje je svatokupci, odpůrci probouzejícího se ducha evangelického, zhoubei národa a země, přední řadou vojův

Antikristových atd. — Wiclif usiloval o obrození křesťanství na základě evangelia. V Anglii bylo učení jeho dosti rychle mocí potlačeno a ožilo zase až v anglické reformaci. Vniklo do Čech, kde našlo půdu příznivější. Z university oxfordské přinášeli pražští studenti učení Wiclifovo. Jeho spisy byly brzo známy. Filosofická díla jeho byla na pražské universitě známa už od r. 1381. (VLČEK, I., 75.—79.)

Myšlenky Wiclifovy ožily zvláště v *Mistru Janu Husovi*, jenž znal filosofická díla Wiclifova od r. 1389 a mnohé z jeho traktátů buď přepisoval nebo překládal do češtiny. „V jeho osobě oba hlavní proudy protihierarchické, učený a lidový, jež jdou Evropou od počátku 14. století, spojily se na půdě české.“ (VLČEK, I., 79.) Ustanoven byv r. 1402 kazatelem v kapli betlémské, kázal lidu v duchu Milíčově. Když pak poznal Wiclifa, nabyla kázání jeho hloubky, jasnosti, přesnosti a logičnosti. Nejlépe se to jeví v jeho *Postille*, v níž „prakticky shrnul všechny pozitivní názory a opravné výklady své podle nedělních a svátečních textů bibliických.“ (VLČEK, I., 92.)

Postilla Husova zachovala se nám v několika rukopisech a tiscích. Hus dopsal ji v říjnu r. 1413 na hradě Kozím. Original její se nezachoval; rozšiřována byla v četných prepisech.

Z rukopisů českých zasluhují zmínky:

1. Vzácny rukopis musejní 2 D 18, nová sign. IV C 18, jenž kdysi náležel akad. malíři Frant. Horčíčkovi (na zadní straně přední desky jest napsáno: Ex Bibliotheca Francisci Horčíčka, pictoris academici). Psán jest písmem drobným a pravopisem Husovým (fol., pap., 233 listů). Postilla počíná se jako v jiných rukopisech ukazadlem, ale teprve od řádky: „Milosrdní skutkové, kteří jsú“, neboť 1. list schází. Na konci rukopisu poznamenáno jest červeným písmem: „Tyto knihy sú skonány v sobotu před svatú Kateřinú léta od narozenie božieho tisícieho čtyrstého čtrnáctého skrze ruku Zigmundovu z Domažlic. Dajž Pán Bóh, abychom čtúce skutkem plnili, což jest tuto psáno. Amen.“ (Sebrané spisy Husovy, vyd. ERBEN, III., 324—325.)

2. Rukopis též musejní, v rukopisném sborníku Douchově, 2 D 18 II, nová sign. III B 11. (pap., fol.) Erben nepřipomíná tohoto rukopisu, protože Fr. Doucha daroval sborník Museu teprve někdy před svou smrtí. První zmínku má o něm KAREL NOVÁK ve Sborníku hist. IV. 1886 (Příspěvky k bližšímu seznání spisů Husových a jeho života.) Postilla jest v něm na l. 5^a—154^b, začínajíc ukazadlem

od písmeny B: „Beránek velikonoční,“ atd. Inicialka na str. 8^a jest nevkusna. Rukopis psán jest velmi zřetelně a pravopisem Husovým. Text evangelia psán jest vždy písmem velikým v řídkých řádcích, mezi nimiž nad každým příslušným slovem připsány jsou ihned vysvětlivky Husovy. Citaty označovány jsou vždy po straně. Postilla končí se na str. 154^b slovy: „na hradě, jenž slove Kozí, toto vyloženie svatých čtení jest skonáno Amen.“ (V. Sborník hist. 1886, str. 335 a sl.)

3. Rukopis ve sborníku bibliotheky Gersdorfské v Budišíně, psáný na perg., fol., okolo roku 1440. Postilla jest na l. 148—311. Na počátku jejím byla pamětihodná ozdoba; uprostřed písmeny M vyobrazen byl v černém poli Hus na hranici v plamenech; ale hranice i s postavou Husovou byla vyškrabána, tak že jen oheň na obou stranách zůstal a na místo vyškrabané nakreslen byl znak Wartenberský ve věku 17. — JUNGSMANN (Hist. lit. (1849) str. 107 až 108.) opíraje se o mylnou zprávu v ČČM. 1840 str. 407 praví, že jest to nejstarší rukopis postilly z roku 1412. Není tomu tak; vždyť Hus sám oznamuje na konci postilly, kdy ji dokončil, kteréžto zprávy v rukopise budišínském není. K omylu tomu dala příčinu poznámka Husova na konci „výkladu víry“, že jej totiž dokončil 1412, což se však týká složení původního; zapomělo se, že jest to opis. (V. ERBEN, III., 327—330.)

4. Rukopis městské bibliotheky v Norimberku. DOBROVSKÝ (Gesch. d. b. Spr., str. 224.) o něm píše: „Hussens Postille, auf Papier in 4°, auf der Stadtbibliothek zu Nürnberg. Solger schrieb diese Worte bei: o stipenda raritas libri hujus manu propria beati Johannis Hussii scripti! Allein schon Hr. von Murr zweifelte daran. Nach meiner Untersuchung dieser Hs. ist sie etwa 30 oder 40 Jahre nach Hussens Tode geschrieben.“ Srov. též Jg. 107, Jir. I., 280, Erb. III., 326. Dobrovský praví dále: „Die Hs. in Fol. in der öff. Bibl. hier zu Prag kann auch nicht älter sein.“ Dobrovský míní tím

5. rukopis univ. bibliotheky v Praze sign. 17 B 13. (Jg. 107, Jir. I., 280, Erb. III., 326.) Jest obsažen v rukopisném sborníku (cod. mixt, fol.), jenž počíná se právě Husovou postillou. Na l. 1^a—3^a jest index, na l. 3^a—^b: „Aby, ktož budeš čísti... neb sú jemu to činili.“ K tomu jest přidáno: „a to jest dobře vědomo“; na l. 3^b—4^a jest předmluva: „Milosrdný Spasitel ač ne ovšem týmž obyčejem, jako káži.“ K tomu přidáno: „ale jakž milému bohu bude libo.“ Výklady počínají se na l. IV^a. Rukopis náležel pánům z Rožmberka.

6. Rukopis, též universitní, 17 A 11 (pap., 4°). Listy 1^a—5^a obsahují index, l. 5^b: „Aby ktož budeš čísti...“, l. 6. předmluvu, l. 7^a—325^b postillu vlastní, která se končí slovy: „jehož léta tisícieho čtyřstého a třináctého v den postný svatých apoštolův Šimona a Judy na hradě, jenž slove Kozí, toto vyloženie svatých čtení jest skonáno. Jan Hus Mistr.“ Z tohoto přípisku na konci postilly soudil mylně Dobrovský, že rukopis tento jest psán vlastní rukou Husovou. (Dobr., Gesch. d. böhm. Spr. 224.) ERBEN (III., 325—326) to vyvrací. Hus zajisté na čisto sám nepřepisoval. Onen závěr náleží k textu složení původního a nalézá se v každém úplném prepise. Písmo, pravopis i chyby v textu zjevně svědčí, že je to prepis pozdější, asi z polovice 15. stol. Ve čtení 3. jest na př. psáno „mnohé věci činieco“ m. „činieše“ (16^b, Erb. II. 15, ř. 11.), ve čtení 11. místo „a ty rozumy mistři“ psáno „rozuměj“ (48^a, Erb. II. 57, ř. 2.), ve čtení 22. místo „přijímánie v oplatčě božieho těla“ psáno „v odplatě“ (114^a, Erb. II. 142, ř. 2. z dola); na konci téhož čtení přidal písař: „A tak by mělo býti“ (14^b, srov. Erb. II. 143); ve čtení 23. vynechal jednou: „střed u vosku jest“, (118^a, Erb. II. 148, ř. 18.), ve čtení 34. pojal Husův výklad: [„to jest, aby chudým milosrdni byli“] do textu tak, jakoby to byla slova sv. Řehoře (193^a, Erb. II. 249, ř. 23.) atd. Všimněmež si také pravopisu! Na př.: kdyz přiblizil fie gezis k geruzalemu a priffel gefť... k horze oliwetske tehdy poffal gefť gezis dwa včezedlniky fwa rzka jim Dieta do hradka genz proti wam gefť... Měkkost souhlásek označována nestejně, délka samohlásek neoznačena. Kdyby to byl psal Hus, byl by dbal zajisté přesného pravopisu. V rukopise 17 B 13 jest pravopis přesnější než v 17 A 11, zvláště měkkost jest označena přesněji.

To jsou nejdůležitější české rukopisy Husovy postilly. (J. JIREČEK uvádí též tři rukopisy, z nichž dva byly kdysi v bibliotece královny Kristiny (DUDÍK, Schw. Reise 87 a 89) a jeden 1695 v bibliotece stockolmské (ib. 117.) (Jir. I. 280). Ve Věstníku král. české spol. nauk 1887 podává F. X. PRUSÍK zprávu o plzeňském značně odchylném rukopise Postilly Husovy z 1. pol. 15. stol.)

Tisky jsou tyto:

1. „Postylla svaté paměti M. Jana Husi, mučedníka božího, na evangelia, kteráž se čtau přes celý rok. . . K nížto přidány jsau mnohé jiné knihy téhož M. Jana Husi, kteréž jsou ještě nikdy nebyly imprimované, a již nyní teprve na světlo jsau vydané. MDLXIII.“

Před vlastní postillou předchází: a) předmluva „Milosrdný spasitel“ etc.; b) předmluva impressorova; c) „Aby, ktož čísti budeš...“ atd.; d) vyobrazení M. J. Husi na hranici s nápisem nahoře:

Haec fuit effigies quondam venerabilis Hussi,
Dum sua pro Christo membra cremanda dedit;

a dole: „Jenž's všecky ptáky převýšil v bělosti,
Čechuom Tvým, Husi, podnes jsi v milosti.
Tobě věčná čest, tvé pamětné jméno
věkem, lstí žádnau nebudeť shlazeno.
Ač krkavec černý nosem svým černým
bělost tvau lstivě odjiti chce věrným;
však není Čechuom žádný vzáctnější pták,
byť se mohl živým hlasem vrovhati tak.
Stádo ptactva zpěvem svým těší uši:
ty slovem, ctným skutkem, srdce i duši.“

c) Život M. Jana Husi, mučedlníka božího; f) dva podvržené listy M. J. Husi, týkající se přijímání pod obojí; g) postilla.

Mimo úmyslné změny v textu srovnává se toto vydání nejvíce s rukopisem musejním (IV C 18) tak, že i chyby písařské jsou vytištěny. První díl („strana“) obsahuje kázání od 1. neděle adv. až do květné neděle (incl.) (—67^a). Potom jest druhá „strana“ postilly (1—162^b), která obsahuje kázání od Hodu B. Velik. až dokonce roku církevního. Pak následují kázání *a*) na den Zvěstování Panny Marie, *b*) na den Navštívení Panny Marie, *c*) na den Nanebevzetí Panny Marie, *d*) výklad na pašiji. Třetí pak díl (163—213) obsahuje kázání *a*) na den sv. Ondřeje, *b*) sv. Mikuláše, *c*) sv. Tomáše, *d*) Narození Božího, *e*) sv. Jana Evangelisty, *f*) památky Těla Božího, *g*) sv. Martina, *h*) sv. Alžběty, *i*) sv. Kateřiny. Erben pochybuje, že všechna tato kázání pocházejí od Husa, vyjma kázání na den památky Těla Božího, ale nově objevený kodex knihovny Strahovské (I C 5), obsahující též rukopis svátečních kázání Husových dokazuje zbytečnost pochybností Erbenových. (Časopis Čes. Musea 1900: V. FLAJŠHANS, Nový rukopis Husův, str. 185.) postille jest vytištěno ještě několik výkladů a traktátů Husových. Na konci: „Vytištěno v slavném a říšském městě Nornberce u Jana Montána a Ulrycha Neubera.“ (ERBEN, III. 337—341.) (univ. 54 A 47.)

Podáme zajímavou ukázkou z „předmluvy impressorovy¹⁾ ke všem zbožným čtenářům“. (un. 54 A 47.) Impressor praví, že práce M. J. Husi jest jen na oko skrovná. Jest prý se diviti, že národ český knih svého mistra dosud málo si všímal a „jich k zvošklivění bezbožného kněžstva vůbec vyjeviti zanedbal. Neb v této Postille nic méně než jak i v knize o Církví Svaté častá se nacházejí žehráni a nařkáni na zlé kněžstvo a jich životy nemravné, tak že, bylo-li jest co za příčinu smrti Mučedníka Božího, to jest kniha tato býti musela a ta jemu hrdlo strčila . . .“ V postille Husově „zachován jest způsob věrného a upřímného kazatele vedaucího lid k pobožnému, k mravnému, i k křesťanskému obcování. Neb Mistr Jan Hus byl jest právě, jakž říkáme: *Moralis concionator*, Učitel ctností a dobrých mravov“.

Vnější úprava tisku jest pěkná; jest ozdoben mnohými dřevorytinami.

2. „Postylla svaté paměti Mistra Jana Husi, Mučedníka Božího, na Euangelia, kteráž se čtať přes celý rok ve Dni Nedělní, již *po druhé vytištěná*, i s Registrum, kteréhožto prvé nebylo, znovu lépe zpravená, i bedlivěji dělaná, neb Copygovaná.

K této Postille přidané jsau Epištoly Nedělní též s Výklady na celý Rok, Mistra *Jakobella*, Kněze a Kazatele Zákona Páně, Věruého a milého Thovaryše téhož Mistra Jana Husi, kteréž jsau ještě nebyly Tisknuté, ale již nyní teprv na světlo jsau vydané. Také přidán jest i Život téhož Mistra Jana Husi,²⁾ a k tomu některé Epištoly, kteréž jest z Konstancí, jsau u Vězení, k Čechům psal. Létha Páně M.D.LXIII.“ Tisk tento obsahuje (un. 54 A 46, mus. 35 B 3):

- a) předmluvu impressorovu, doslova otištěnou z vydání r. 1563;
- b) „Registrum aneb Ukazadlo hlavních některých Artikuluov v této postille položených“;
- c) „předmluvu Mistra Jana Husi z Husince k pobožnému čtenáři“: *Aby, kdož čísti budeš etc.*;

¹⁾ Bylo zvykem psáti k postillám dlouhé předmluvy. „Kdož se pak předmluvami těmi . . . probírá, přizná zajímavost jich nemalou. Je v nich uloženo mnoho literární i kulturní historie.“ (FERD. CÍSAŘ v Předmluvě k postille „Chléb života“ vyd. v Čáslavi r. 1892.)

²⁾ od Petra Mladenovice. V tisku mus. 35 B 3 jest při tomto životopise přípisek: „Sepsaný (t. život Husův) od Mistra Petra z Mladeno(vic), kterýž byl očiťej svědek všech těch . . . (věcí), kteréž se toho času v Konstancí dá(ly).“

d) „předmluvu na Postyllu Mistra Jana Husi . . .“: Milosrdný Spasitel atd.;

e) 1. díl postilly (od 1. ned. adv. až k sv. Duchu);

f) 2. díl. postilly (od sv. Ducha až k 1. ned. adv.);

g) výklad na pašiji;

h) kázání na dni různých svatých, jako v tisku 1563, s tím rozdílem, že kázání na den Zvěstování a Nanebevzetí Panny Marie následují až za kázáním na den sv. Martina. Za kázáním na památku Těla Božího jest přidáno „Druhé kázání o přijímání těla a krve Páně“ a potom „Řád posluhování večerí Páně pod obojí Spuosobau . . .“;

i) 7 epištol ze žaláře a list pánů českých a mor. do Konstancí odeslaný;

k) postillu Jakoubkovu (1—204).

Úprava tohoto tisku jest ještě pěknější než tisku z roku 1563. Před evang. texty jsou dřevorytiny, jiné než v tisku 1563, lépe provedené. Tisk tento vyšel v Praze u Melantricha.

3. Druhé vydání tisku norimberského z r. 1563 vyšlo v Norimberce r. 1592.

O tiscích srov. Jg. 107—108, Jir. I 280, GOTTHARD VICTOR LECHLER, Jan Hus. Pardubice 1891. Přel. Boh. Mareš. (Předmluva Marešova, str. X.) Po bitvě bělohorské v 17. a 18. stol. nebylo z Husa nic tištěno. Bránili tomu Jesuité, kteří slídili po „kacířských“ spisech Husových. Tajní ctitelé Husovi ovšem skrývali, pokud mohli, postillu Husovu. Charakteristický jest v té věci přípisek v tisku z r. 1563, chovaném v čes. Museu (35 B 3), před listem titulním: „Tuto knihu vzácnau nalezl František Hnik, bývalý farář blíže Jaroměře . . . u jednoho tajného odpadlice ve špalku, na němž se dříví štípe, kamž, by vypátrána býti nemohla, schována před katolickými kněžmi byla. Pan Hnik dal ji panu Jozefovi Pingasovi, napotom kanovníkovi a kapitolnímu děkanu Budějovickému; a ten zase, by do nejistých rukou nepřišla, mně, Vojtěchovi Juhnovi, Čecháčkovi Pelhřimovskému, prof. Theolog. star. i nov. zákona v Budějovicích, dne 23. Dubna 1807.“ (Erb. III. 319.)

V 19. století vydána byla postilla Husova tiskem r. 1866 dle rukopisu mus. IV C 18 v ERBENOVĚ vydání spisů Husových^{*)} v díle II., potom, s transkripcí novočeskou, r. 1900 od V. FLAJŠ-HANSE s ilustracemi LAD. NOVÁKA. (Ukázky z Postilly jsou otištěny

^{*)} Stranické posouzení v Blahověstu 1868.

těž ve Výboru lit. č. II. (Praha 1868), ve Spiessově Výboru z lit. č. doby stř. 1876, a j.)

Německý překlad připomíná Mareš v předmluvě k Lechlerovu spisu (s. XII., XIII.): R. 1854. 55. Joh. Hus Predigten über die Sonn- und Festtagsevangelien des Kirchenjahres, 1. Abth. J. Novotný . . . 3 sešity, v Zhořelci (Görlitz), obs. překlad první části postilly.

R. 1866 L. Krummel podává na důkaz kazatelské výmluvnosti Husovy ve spise „Geschichte der böhm. Reformation“ mimo tři synodální řeči, z latiny přeložené, tři kázání z postilly, otisk to z vydání Novotného.

V rukopisné sbírce spisů Husových, jež chová se v čes. Museu 23 B 23, jest „Kázání na den památky těla božieho“. ERBEN otiskl je v III. 170—177 a klade sepsání jeho na den 22. června 1413. Tiskem vyšlo nejprve v Praze r. 1545; vydal je PAVEL BYDŽOVSKÝ česky i německy, a připsal Duchkovi Chmelíři ze Semechova, měštěninu Starého Města Pr., jakožto milovníku a sběrateli starých spisů Husových. (Jir. I 280, Erb. III 321—322.) Potom tištěno bylo při postillách Norimberské a Melantrichově, kde jest položeno za kázáním na 13. neděli po sv. Trojici. Před tímto kázáním jest v tisku 1563 vyobrazení večere Páně, v tisku 1564 vyobrazení přijímání pod obojí způsobou. Toto kázání obsaženo jest též v rukopise plzeňském (v. str. 10.)

Poznámka. V knihovně dvorní jest rukopis (č. 4310): „Johannes Hus: Themata sermonum tam pro dominicis quam pro festis“ z r. 1414. Byl snad vlastnictvím Husovým. Obsahuje hlavní látky (themata), jak si je tehdejší kazatelé ku kázáním připravovali. Jsou to snad výpisky z Husových kázání čili sermonů latinských. (V. FERD. MENČÍK, ČČM. 1897 str. 77—78, O dvou spisech Husových.) Taková kázání latinská, jen sváteční, objevil J. o. s. Truhlář při katalogisování rukopisů Klementinských a podává o nich zprávu ve Věstníku České Ak. 1898 str. 48—50. Tato *sváteční latinská postilla* obsahuje výklady (64), zcela rozdílné od české postilly nedělní. Jest v rukopise un. I E 45, z poč. 15. stol. Kázání Husova v ní obsažená jsou z největší části homilie nižší. Nejvíce kázání (vlastně jen materialu) obsahuje sbírka na svátky Mariánské; pak jsou tam též kázání na jednotlivé světce a světice, a některá kázání obecná. Na spodním okraji listu 256. jest seškrabáno, ale přece se dá čísti: „Explicit postilla magistri Hus super evangelia et epistolas de sanctis.“ (Truhlář l. c.) Jakožto první majitel kodexu zapsán jest na rubu posledního listu „Johannes de Gulen, canonicus Olomucensis et

Cremsirensis“; potom rukopis dostal se do kláštera Třeboňského, odtud do bibliotheky Rožmberské, pak do knihovny univ. Obsahuje trpké polemiky proti papeži a prelatům, cituje též Wiclifa a má některé vsuvky české v textě latinském.⁴⁾ (Doklady viz v článku Truhlářově. Otisk jedné stránky tohoto rukopisu jest v Zlaté Praze 1898 (XV. roč.) na str. 274; na téže stránce zmiňuje se o něm V. Flajšhans, jenž tvrdí, že skoro všechna česká kázání sváteční, obsažená v tisku z r. 1564, o nichž Erben se domníval, že od Husa nepocházejí, jsou obsažena v nově objevené postille. V. též ČČM. 1898 str. 162 a sl. (V. FLAJŠHANS, Klasobraní po rukopisech) a posudek J. TRUHLÁŘE v Čase č. 18. a 24. (roč. 1899). Cf. Čes. časopis historický 1899 str. 25.: V. NOVOTNÝ, Nové publikace o době husitské. V tomto článku Novotný píše též o jiném rukopise latinském, objeveném při katalogisování rukopisů Klementinských, sign. III B 20 (z 1. pol. 15. stol.). Truhlář podává o něm krátkou zprávu ve Věstníku 1898 na str. 271. (pod čarou). Jsou to prý většinou kázání Husova (nikoli pouhé výklady): Sermones per circulum anni de tempore et sanctis et per totam quadragesimam epistolae cum evangeliiis. Že jsou to kázání Husova, jeví se Truhlářovi z narážky na l. 43^a; kazatel mluvě o poslušnosti praví: „Tu Hus, non vis esse subditus tuis prelatibus? Respondeo: ego volo esse asina Balaam.“ V textu přimíšena jsou slova i celé věty české. Že jsou to kázání Husova, potvrzuje též Novotný ve zmíněném článku v Čes. čas. hist. Novotný zabýval se rukopisem některý čas, a praví, že kázání ta vznikla patrně vesměs v Praze v l. 1409—1410, že názory v nich vyslovované shodují se s Husovými a že velmi často najdeme místa, jež potom v zpracování jen částečně jiném najdeme v Postille; hojnost českých slov a frází do textu vložených neodporuje prý též způsobu tvoření Husova. Konečně Novotný zmiňuje se ještě o jiných 2 rukopisech objevených J. Truhlářem v knihovně univ. Jest to rukopis III B 3 (lat. Lectio-narium aestivale epistolarum et evangeliorum s výklady Husovými, z nichž mnohé jsou tytéž jako v I E 45, z téže prý doby jako III B 20), o němž činí zmínku J. TRUHLÁŘ ve Věstníku čes. ak. 1898 str. 271 (pod čarou), a druhý rukopis V C 4, o němž TRUHLÁŘ referuje ve Věstníku 1899 (str. 180:) Jest to pouhý lekcionář s meziřádkovým výkladem, přimykající se asi látkou toliko k rukopisu I E 45, lišící se však od něho uspořádáním, a obsahující leckde hojnější výklad svátečních textů; pochází asi z téhož věku, v němž přepsán codex I E 45 (1410

⁴⁾ Na př. na l. 142b vykládá se, že Kristus a Jan Ev. byli ssetrzyency neb ssesrzyenata a Kristus a Jan Křt. tetyzata neb tetyerczy. Obsahuje též některé meziřádkové glossy české. (Truhlář, l. c.)

až 1430), i písmo obojí jest dosti podobno, ale ovšem ani toto ani ono není Husovo. Některých doplňků neshledáváme v I E 45. Oba mají do jisté míry tytéž glossy mimořádkové, V C 4 mimo to ještě jiné, psané rukou cizí, ale rázu skoro současného.

Seznam rukopisů a tisků podává V. FLAJŠHANS v bibliografii liter. činnosti M. J. Husi (Čes. Ak. 1900); ocenění práce této od K. Nováka v. v Listech fil. 1900 strana 389—392. a tamže od V. Novotného str. 457—504.

K rozboru české postilly Husovy užijeme ERBENOVA vydání rukopisu mus. IV C 18 (2 D 18), ERBENOVÝCH Sebraných spisů Husových díl II.

Postilla. Vyloženie svatých čtení nedělních.

Předmluva (1—2). Obsah: Kristus přišel na svět, „aby svědectvie pravdě vydal, o nebeském králevství kázal, ovcě zahynulé shledal, a cestu jim slovem i skutkem k věčné radosti ukázal, v tom plně vůli otcě svého, pána Boha.“ Kristus kázal lidu v pokoře, tichosti a chudobě. Mnoho jest lidí, kteří by rádi slyšeli slovo boží, ale málo jest věrných kazatelův, kteří by pravou cestou vedli lid k Bohu. Hus dokládá to slovy sv. Řehoře a praví, že pamětliv jsa svého kněžského poslání, umínil si „pro chválu boží, pro spasenie Čechův věrných, kteříž žádají vůli boží poznati a plniti, čtenie nedělnie všecka kratičce s boží pomocí vyložiti“, ku prospěchu a spáse všech, kteří to budou čísti aneb slyšeti. Hus vykládá dále, že položí vždy za základ čtení evangelia, a k němu teprve připojí příslušný výklad, protože lid nemá „obecně čtení česky psaných a výklad ne tak se brzy přijme bez založenie.“ Uváděje smysl slov Spasitelových: „Blažení ti, kteříž slyšie slovo božie a ostříhají ho,“ končí Hus předmluvu slovy: „I mámť úmysl, abych, což mohu, najlehčejie vyložil k rozumu čtenie, ač ne ovšem týmž obyčejem, jako káží.“

Po předmluvě následuje: Čtenie neděle prvé v Advent. Píše sv. Mat. v 21. kapitole. K slovům evangelia přidává Hus některá vysvětlení. Jest to jakési poznámkové vydání evangelia, aby lid mu dobře rozuměl. Tak na př.: „Když přiblížil se Ježíš k Jerusalému, a přišel jest k Betfage¹⁾ k hoře Olivetské, tehdy poslal jest Ježíš učedlníky²⁾ svá, řka jim: Děte do hrádka,³⁾ jenž proti vám⁴⁾ jest...“ atd. K tomu poznámky: ¹⁾ té vesce. ²⁾ Petra a Filipa. ³⁾ do Jerusalému. ⁴⁾ před vámi, atd.

Hus počíná jednotlivé výklady často úvody, v nichž vysvětluje, proč se čte příslušné evangelium toho dne (čt. 1.), nebo

shrnuje tam krátce, o čem byla řeč v předešlém výkladě (čt. 2.), nebo ukazuje, čemu učí křesťany příslušná slova sv. evangelia (čt. 4.), nebo podává stručný výtah, jádro toho, o čem bude ve výkladě řeč (čt. 8: dva divy Spasitelovy: uzdravení malomocného a dnou stíženého), atd. Zkrátka stručnými úvody Hus připravuje čtenáře na svůj výklad.

Hus rozděluje výklady v odstavce, jimiž postup myšlenkový jest znázorněn. Na př. ve čtení 15. (Neděle první v puostě) jest výklad na ev. sv. Mat. 4. kap. (Ježíš jest pokoušen od ďábla) rozdělen takto:

A) úvod, v němž se vykládá, proč se čtou na 1. neděli v postě slova sv. Mat. ve 4. kap. Výklad slov: „V ten čas veden jest Ježíš na púšť od ducha, aby pokoušen byl od ďábla“;

B) počíná se výklad vlastní. Hus navazuje na předcházející úvod a uvažuje o pokušení vůbec, jakým způsobem se toto v člověku děje (vnuknutí, kochání, přivolení);

C) výklad, kterými hříchy byl Kristus od ďábla sváděn a pokoušen;

D) pokračování výkladu, jak Kristus postě se 40 dní dal nám příklad, jak se máme postiti (1. a 2. pokušení);

E) odpověď Kristova k 2. pokušení ďábelskému a rozbor její. — 3. pokušení, výklad;

F) závěr: Naučení křesťanům.

Na konci jednotlivých výkladů Hus připojuje prosbu, modlitbu, nebo naučení, napomenutí.

Postilla obsahuje celkem 58 kázání, z nichž jest 52 nedělních. Ostatních 6 kázání připadá: 1. na pondělí velikonoční, 2. na úterý velikonoční, 3. na pondělí, 4. na úterý po sv. Duchu, 5. na posvěcení kostela čtení 1., a 6. na posv. kostela čtení 2. Tato dvě kázání na posvěcení chrámu jsou k postille připojena, neboť postilla končí se vlastně kázáním na 24. neděli po sv. Trojici (Erb. II. 406: „Konec čtení nedělních celý rok s výkladem.“) V Erb. vydání připojen jest ještě „Dodatek“, obsahující „Jiné kázání na čtení 46.“ (Dle postilly Norim b. 1563.) Pak jest ukazadlo k postille, abecedně sestavené (Beránek velikonoční 18 C⁵), Bieda jest dvoje, duše a těla 37 B etc.].

⁵⁾ Číslice v ukazadle značí, ke kterému čtení se věc vztahuje, a písmeno značí odstavec.

Za ukazadlem pak čteme: „Aby, ktož budeš čísti, rozuměl mé české řeči, věz, žeť jsem psal tak, jakož obyčejně mluvím; neb v jednom kraji Čechové jinak mluvie a v jiném jinak. U příkladě já píši: nižádný nevie, a jiní říekajf: žádný nevie; opět já diem: musiem (muším?) učiniti, a jiní řkú: musím; opět já diem: tělestný, a jiní: tělesný; já: protiv, a jiní: proti; já vzjeviti, a jiní: zjeviti; já popad ho, a jiní: popad jej; já diem: bychne byli dobři, a jiní: bychom byli dobři. A jest jiných drahně proměn. Protož prosím každého, ktož bude psáti, aby jinak nepsal, než jakož sem já psal; než chybil-li sem kde „čteny“, neb „sřeku“, neb slovice opustil, za to prosím, aby opravil, jest-li jist plně, aby mi pravého úmysla nepřevrátil; neb viem, že mnozí mnějice, by lépe rozuměli, což dobře jest psáno, shlazují, a zle napisují. A na ty se velmē hněval svatý Jeronym, neb sú jemu to činili.“ — Jest to jakýsi doslov k čtenáři. Jeví se v něm Husova snaha po jednotné mluvě spisovné. Postilla jeho vyniká vůbec jazykem čistým, krásným. Hus vyhýbal se v ní archaismům a klonil se k obecné mluvě nové, volil tvary nové, nejvíce z dialektu jihočeského, doudlebského. Co uznal za dobré, přijal ze starého jazyka, a to drží pevně. Duál jest okolo r. 1400 značně v úpadku, ale Hus se rozhodl pro duál, a proto jej má bez výjimky, tedy nad obyčej své doby. Naopak zase, co zavrhoval, zavrhoval rozhodně; za jeho doby užívalo se ještě poněkud imperfekta a aoristu; Hus naklonil se k usu obecnému a má tvary opisné veskrze. V postille má tvary impf. a aor. jen v citatech z bible, v bibl. textech, ale ve výkladu jich nemá. (Dle přednášek profesora Gebauera.)

Jak Hus kázal?

Způsob kázání, od Husa podle příkladu církevních otců zachovávaný, jest způsob homilie.⁶⁾ Text jest thematem, základem výkladu, rozboru a napomenutí. (Více o tom v Hlasech ze Siona 1867, M. Jan Hus jako kazatel, str. 141—143.) Výklad jest vždy přesný a jasný. Hus snaží se, aby vykládal způsobem nejsrozumitelnějším, s jasným, logickým rozvržením látky, maje stále na mysli, že „kázáním slova božieho rozum se osvěcuje, dobrá žádost se spravuje, zlá žádost se uhašuje, zatrzeenie v zlosti se ruší, hříech se pudí, a božie milost se v člověku plodí.“ (Erb. II. Post. 16.) Hus sám na jednom místě v postille praví, že snahou

⁶⁾ Homilie nižší, analytická.

jeho jest, psáti srozumitelně: „A rád bych vždy, co bych mohl najpravějie a najrozumnějie položit, tak položil, aby i pravda plna ostala, i dobře a lehcě věrná duše rozuměla.“ (397.)

Často vykládá slovo za slovem, hledě dostihnouti duchovního smyslu slov Písma sv.: „duch, kdež chce, dýchá, a hlas jeho slyšíš, a nevieš, odkud by přišel, neb kam by šel“ (Jan 3.)... „A vedlé toho výkladu (t. sv. Jana Zlatoústého) takto rozuměj: „duch“ t. vietr, „kde chce“ t. kde má přichýlenie, „dýchá“, t. dme, „a hlas“ t. j. zvuk neb fuk, „slyšíš“ uchem tělestným, „a nevieš“ t. jisté, „odkud by přišel“, protože nevieš, kde se počíná, a která věc jej činí, „a kam by šel“, t. kde se skoná.“ (234.) Někdy zastaví se i při jednom slově a uvažuje o jeho významu, zvláště, užívá-li se ho v Písmě sv. v rozličném významu, na př.: „Tak böh miloval svět, atd.“ . . . : „Tu pro lepší rozum věz, že svět v písmě jinak a jinak se bere; jako, když die písmo: böh jest stvořil svět, tu svět znamená všecky věci stvořené spolu; a když die písmo, že syn boží přišel na svět, tu svět miení se země, jenž jest ve světě, na níž lidé přebývají; a když die písmo: a svět ho nepoznal, tu svět se miení zlí lidé. Též když die Kristus: Otče, za něž (t. za vyvolené) prosím, ne za svět, tu svět miení zatracence; a když teď die spasitel: „tak jest böh miloval svět“, a opět: „aby nesúdil světa, ale aby spasen byl svět“, tu třikrát svět miení vyvolený lid k spasení . . .“ (214.) Podobně vykládá o významu slova „králevství nebeské“ (55 až 57). Výklad slova „racha“ na str. 285—286; Hus vysvětluje slovo to nejprve dle sv. Jeronyma a sv. Augustina, a pak dodává: „A tak když kto hněv ukazuje, řka: Bu! neb Mrňau! neb kterak kolivěk jinak, neb očima ukáže, neb jazyk vyplazí, ústa ukřiví, neb pípek, jiní říekají cíbek, proti komu učiní, ten svému bratru říeká racha, a jest hoden odsúzenie.“ (285—286.) Uvažuje též někdy, kterého slova dalo by se lépe užiti, na př.: „A aj, obětováchu jemu . . . dnú trpícíeho, ležícíeho na loži.“ (Mat. 9.) „Dnú trpícíeho položil jsem, že mi se lépe zdá, než dnú zlámaného; neb neviem, byl-li jest zlámán, ale viem, že jest dnú trpěl. A druzí Čechové řekli by pokostnieho, neb pokostníka, od pokostnicě té nemoci, již říekají pokostnicě, že po kostech se tluče, a obecně slove dna.“ (376.) Často připojuje slovo latinské nebo řecké a vykládá, jaký má význam v češtině, na př.: „latině adventus česky slove příchod neb navštívení“ (3). „Dále die čtenie, že „bieše tu šest stúdvic“, neb kádí, neb čberóv; jistého jména neviem, neb latinníci vzěli sú to slovo ydria od Řekóv, a slove ydria orudie k vodě při-

pravené...“ (35). „I die jim: „Beřte již a neste vladari.“ I vykládá Hus, že „vladař svatby“ „od Řekóv slove architriclinus, a byl jest ten, jenž svatbu zpravoval“, (36) atd. (Pod. 16, 43, 215—216, atd.)- Na jednom místě připojuje též německý význam slova, vykládá, že malomocenstvím nakažený „německy dobře slove ausseczik, t. j. ven vysazený z svaté obcě“. (43). Jména vlastní často vysvětluje, zvláště jména místní, na př.: „Tyros a Sidon byla sta městě prvé země zaslíbené; ale že židé nemohli sú všech pohanóv z země vyhnati, protož v nich a v té krajině za času Ježíšova pohané sú přebývali“ (96). Město Tiberias, „kteréžto jest na tom moři (Galilejském, jenž jest Tiberiaské), od Eroda ustanoveno ke cti císaře, jenž slul Tiberius.“ (108), pod. 320 (Tyros, Sidon, Galilea, Dekapolis) atd. Místy podává též historický výklad, na př. o chrámě Jerusalemském (417). Klade často otázky, k nimž odpovídá: „Tu važme, kto, kterak, co, skrze koho a od koho má (člověk) prositi, ač chce uslyšán býti: Kto? že člověk spravedlivý; kterak? že řádně; co? že věc hodnú; skrze koho? že skrze Ježíše; od koho? že od boha otcě!“ (189); pod. 21—22, 214, 429 atd. Uvádí též námítky, jež by mohl někdo činiti proti jeho mínění, a hned k nim odpovídá, je vyvrací („proti té řeči die někto: . . .“ „Odpověď jest: . . .“ „Ale ještě řekl by některý štipáček. . .“ 46.)

Hus vykládá tedy podrobně, ale jen to, o čem soudí, že by tomu čtenáři nerozuměli. Nechce čtenáře unavovati, chce býti stručný. Sám to praví: „Jiných smyslów duchovních jest mnoho v tomto čtení; ale že pro ukrácenie jedné vždy táhnu, aby rozuměli lidé slovám ve čtení, protož musím těch smyslów duchovních nechávati. A že toto čtenie v slovách, jakož v ní, jest lehké k rozumu, protož není třeba ho slovo od slova vykládati.“ (388.) (Hus míní tu čtení 54. Ned. 21. po sv. Troj., Jan 4.) „Dále die Kristus k učedníkóm: „Ještě mnohé věci mám vám praviti, ale nemůžete snésti nynie“ . . . „Tu dal Kristus mistróm i kazatelóm naučenie, aby neobtěžovali těch, kteréž učie, a darmo řeči nepravili, když znamenají, že posluchači nemohú snésti.“ (186.) Rozhovoří se jen tam, kde vidí, že jest toho potřebí, na př.: „Tuto sem prodlil (Hus rozhovořil se o manželství), že viem toho veliké potřebie; i musil sem tak z lásky psáti nechav u čtenie jiných smyslów.“ (41, 3. neděle po narození Kr.); pod. 165.

Citování z písma sv., z církevních otců, i ze spisovatelů klassických děje se způsobem pečlivým. Z cír-

kevních otců Hus nejčastěji cituje sv. Augustina (5—6 a j.), Řehoře (dovolává se zejména jeho homilií) (1, 64—65, 141 a j.), Ambrože (33, 143 a j.), (dovolává se zvláště jeho spisu o panenství, *de virginitate*), Jeronyma, Origena, Cypriana, Jana Zlatoústého („Zlatá ústa“; 277, 285 a j.), Bedy (34), Boëtia, Hugona, Bernarda (81 a j.) (dovolává se ho zvláště, když horlí proti neřestem ve stavu kněžském), atd. (Viz *Evang. Církevník*, 1890.) Hus uznává autoritu církevních otců, čímž liší se od Wiclifa, jenž uznává pouze autoritu bible. Ze starověkých filosofů cituje nejvíce Aristotela (36, 198, 364, atd.) a Senecu (280 a j.).

Hus dovolává se též často svých vlastních spisů, na př. spisů latinských i českých, v nichž psal o „chytrosti Antikristově“ (11), „knížek o církvi svaté“ (39, 63, 175), „knih o příkázáních božích“ (89), traktatu „O svatokupectví“ (313), „O modlitbě“ (315) atd.

Často nalézáme v postille výklady mystické po způsobu tehdejší doby: bouře na moři: moře — tento bídný svět, loď — pevná naděje, „že bуре i moře přeploveme“, „bуре jsou náramné pokušení“ — atd. (50), (425 atd.) a j.

Pro větší účinek Hus užívá často různých vhodných příkladů, sentencí, přísloví, přirovnání, rčení, atd.

Vhodné příklady, na př.: „Ktož chce znáti na sobě, komu nejvíce slúží, ten obrať rozum svůj a važ, kam se pilnost nejvíce obrátila, a ihned pozná, komu nejvíce slúží. U příkladě: má-li Petr dva pány, a jest žádostivě pilněji služby Janovy, než Přibíkovy, tehdy Janovi více slúží Petr než Přibíkovi. A též má-li Petr dvě milé: Kateřinu a Markletu, a jest pilněji žádostivě Kateřiny než Marklety, tehdy více miluje Kateřinu než Markletu . . .“ (346 až 347.) Podává též za příklad legendový příběh císaře Heraklia, a aplikuje jej na dobu současnou. (127.)

Sentence: „Ne jedna ctnost lépe odievá člověka než které rúcho tělestné“ (5). „Zavržený kniežek v světě předejde papeže a biskupy v odplatě, a sedláček císaře a krále.“ (70.) „Ta smrt rovně dělí: ani šarlatu, ani šeři, všem rovně odměří! Ta pána s sluhú, a královú berlu i papežovú v hrobě položí s motykú. Nechť v kostnici rozeznají, které papežovy, královy a sedlákovy jsou kosti!“ (244.) „Jakož ryba rybu kazí a jie, tak člověk člověka hubí.“ (279.) „A jisté v tom takměř vešken svět blúdí, že více váží svět člověka bohatého oděného, než pokorného chudého“ (385), a j.

Přísloví, na př.: „Jakýž pán, takýž i sluha“ (242). „Čert čertu oka nevykline.“ (173).

Přirovnání, na př.: „Ten, ktož chvály v světě sobě hledá, jest podoben tomu, který by chtěl uhoniti stien před sebou, a kázati mu, aby napřed šel před ním proti slunci, a tomu, který by chtěl na vodě hory veliké přeplyti . . .“ (121). „Kteříž se v hřiešiech nezastarají, . . . brzo mohú z hřiechów vstáti; ale kteříž se zastarají, nebrzy: jakož i dřevo zavilé staré nebrzy se napraví, a hovado zastaralé nebrzy se co naučí jako mladé.“ (359) atd.

Sloh Husův v postille jest celkem vážný a důstojný, málokdy zabíhá do drastičnosti, jako na př.: „Nebožátka . . . mnie, by bylo s bohem jako s kramářkú, u niež propije v počet i zaplatí, a potom na jiný dluh pie opilec; též že by, pověduce knězi a spějice páteřów několiko, že by již toho byli prázdni, a opět též aby zase hřešili.“ (106) a j. Místy obdivujeme se slohu v pravdě řečnickému, na př.: „Milostivý spasiteli! zde (t. na tomto světě) nechť klnú, nechť honie, pudie i tepú, zde (t. o soudném dni) ty bij, zde sekaj! Jedné v ten den zlořečenstvie nevydávaj na mě hřiešného i na jiné, kteříž sú tvoji synové vyvolení, ale daj požehnanie řka: Podte, požehnaní, v mé královstvie! Amen.“ (205). Co čteme pak na str. 98. až 99., jest přímo dramaticky silné: „Nenie dobré vzieti chléb synovský . . . a vrci psóm' Ó tvrdá odpovědi! ó meči ostrý slova! ó ráno těžká od Pána nebožiččé dána! Prvé ona k němu přišla do domu a on před ní odšel; ona po něm běží, a on před ní utieká; ona po něm křičí a on mlčí; za ni učedníci prosie, a on odpoviedá; a již zemdlelá, ana u noh leží, řkúci: Pane, pomoz mi!, kakt ji těší? že mezi psy ji pokládá, řka: Nenie dobré vzieti chleba synóm a dáti psóm! Ó dobroto lékaře, kde jsi nynie? Tak ukrutně ranené se dotýkáš! Tak rány jejie tlačš! Psem nebožičku nazýváš, však k zúfalství ji vedeš! Odpovie milý Kristus: Nenie tak, jako dieš! nechť já popúziem jie, ať by volala; táhnu ji po sobě, aby neodpadla; držím ji, aby jsúc pohaněna nepadla; dámť jí odtuchu, ať by nezúfala. Jáť ji naučím, žeť die: Ovšem, Pane! však také štěňátka jedie drobty, kteříž padají s stolu pánów jich“ (98—99).

(O slohu Husově v. též Evang. Církevník, 1890, str. 232.)

Postilla Husova má též značnou cenu kulturně historickou. Jeví se v ní obraz tehdejší doby. Hus staraje se o nápravu mravního života, kárá v ní bezohledně neřesti své doby. Podobně jako Wiclif staví proti církvi pravé církve Antikristovu. Antikrista nazývá „drakem“, jehož „hrózú a chytrostí lidé odpadnú od nebeských věcí“ (9). Písmo sv. jest základ, na němž možno se brániti

proti Antikristovi — myšlenka Wiclifova; Hus ji přijímá za svou. Špatní kněží nechtí, aby věrní kazatelé se hájili písmem sv.: „Znamenajmež, že náš spasitel písmem se bránil; . . . proti tomu jsou nyní antikristovi ucedlníci, jenž nechtie, aby věrní křesťané písmem se bránili, aniž chtie, by zjevovali lidu obecnému písmo, a chtie, aby ihned po jich vůli činili, jakož oni káží; a když věrní chtie, aby oni písmo ukázali, tedy říká: Toť jeden z nich! toť Viklefista! neposlouchá cirkvi svaté! . . .“ (93) (v. též 57, 60, a j.) Tito falešní proroci kaceřují toho, kdo se jim protiví, kdo proti nim káže. Kdo nechce býti falešným prorokům po vůli, proti tomu „vydávají kříž“, hlásají svatou válku a svatý boj. (11). (pod. 21.) Hrozí dokonce smrtí upálením (198—199). Jsou to „ludaři světa, falešní knězie“ (151), nejsou praví pastýři, ale jsou falešní nájemníci neb námezdníci (167, pod. 169). Mnozí z nižšího duchovenstva konají přece své povinnosti, ale vyšší duchovenstvo a řády mnišské nepracují na vinici Páně, „neb velicí preláti, jako papež, kardinálové a u dvora jiní, ti se jedné v prodávání obrokův obecně obierají; arcibiskupové a biskupové, ti s paustvím dosti činiti mají; kanovníci, ti se sami pasú; oltárníci, jenž nekáží, odbuduce mše, obecně spie nebo hrají, aneb v krčmě se obierají; a mnišie bohatí, ti zavrúce se, dobře se sami pickují; pak-li jsou žebráci, tehdy lanžují, aby což mohou najvíce na lidech vymluvili.“ (67). Špatní kněží „rádi by vešken svět na zboží pohltili, a ještě by žádosti nenasytili!“ (198.) „Pasú se tučně a lidského spasenie netbají“ (199). Žádosti jejich po zboží není konce; „ač jsou jim plny stoly, komory, špižierny i pivnice, ale žádost vždy děravá není plna“. (271). Starají se o desátky, o ofěry. (81). Jedni z nich praví, že „sedmkrát, a druzí říká, třikrát každý člověk má jim do roka ofěrovati.“ (44). Zavádějí lidi v hříchy, jsouce jim špatným příkladem. Jsou lakotní (241), nemírní v jídle a pití (199—200, 241), sami žijí v rozkoši, ale o ubohou chudinu se nestarají (84), „činie nádav, nátisk a núzi chudým, s jedné strany nutiece je, aby jim dávali desátky, oběti za křest, za zpověd, za svátost, za jiné duchovnie věci; nuzie je také, že co by chudým dobří lidé dali, to oni vše k sobě hrnú; také nuzie je lstivými odpustky a tím zvláste, že jich statek zle utracují a lakomě držie. Neb což knězie mají, to jest chudých . . .“ (199). Starají se spíše o své tučné psy, chrty, vyžlata, ohaře, o „tisty, kurvy neb ženimy“, a to vše činí z peněz chudých, jimiž vládnu. (242.) Ostře kárá Hus

s vatokupectví kněží; kdo jim dří slovy Spasitelovými: Darmo jste vzali, darmo dejte! proti tomu ihned volají: „Toť kacieř, toť blázen! Chce nás již učiti! Bíte ho, rujte, do žaláře ve tmu vsadte, ať nás neučí!“ (80). A v Římě, tam jest prý „vrchol všie Antikristovy zlosti“. „Od Říma až do Čech svatokupectvie a lakomstvie se vylilo. Neb prodávají a kupují arcibiskupstvie dráže než mnohá v Čechách panstvie, a odpustky dávají v nájmu . . .“ (10). Kněží následují v této věci příkladu papežova, neboť papež „k svému lakomství se obrátil, jenž jest svatokupectvie, prodávaje dostojenstvie: arcibiskupstvie, biskupstvie, probostvie, opatstvie, kanovnictvie, i farářstvie, odpustky i dopustky . . . Jakýž otec, tacíž synové . . .“ (322). Papež nezasluhuje pro své skutky tak přílišné úcty, jaká se mu vzdává. Kazatelé jmenují dokonce při kázání více jméno papežovo než Kristovo, a více velebí a zachovávají ustanovení papežská než zákon Kristův. (10). „Člověk není zavázán k naprostému poslušenství k papeži.“ (32). (v. též 61, 211.) Hříchy odpouští sám a jedině Bůh, nikoli papež: „Kde však jest vzal papež tak nerovnú moc?“ (t. odpouštěti hříchy, ovšem prý k tomu ještě za peníze.) (151). I táže se Hus dále sarkasticky: „Z dali Kristus za peníze pojičil jemu té moci? (151). Biskupové nemají také moci, aby dávali Ducha svatého, jako se to děje při svěcení na kněžství, neboť dopouštějice se sami smrtelných hříchů nemohou přijmouti sami Ducha sv. a nemohou zaň prositi pro jiné. To vše může jen Bůh. (158). Též Wiclif tak učil. Kněží vůbec nemají moci posílati lidi do nebes nebo do pekel. Bůh jim nedal takové moci. Moc ta přísluší sámému Bohu. (158—159, 163). Kletby zasloužené Hus nezamítá, ale kletbu křivou zavrhuje; tato není platná, není spravedlivá, neboť vyobcování často stíhá lidi spravedlivé, kteří trestají hříchy kněží nebo nedávají jim desátků. (203.)

Z toho ze všeho vysvítá zřejmý úpadek tehdejší církve. I staví Hus proti sobě apoštolskou chudobu a hříšný, rozkošný život současného duchovenstva. Apoštolská chudoba jest v „posměch a potupenie.“ A to se datuje „od času, jakž jest dáno papeži od Konstantina krále panování, po třech stech let a po prvém po Kristovi. V kteréžto dánie hlas jest slyšen: že dnes jest jed vlit v cierkev boží . . .“ (81).

Zajímavé jest zvláště toto místo s ostrým kon-

trastem: Kristus jel v chudém rouše na oslátku do Jerusalema, ale „on (papež nebo biskup jede při processí) na velikém bielém oři neb hynstu, v úzdě zlatem okované, a drahým kamením úzdu, prsosiny i pochvy maje položené, třapce zbarvené u koblúka až do země, a dek, jenž kón kryje; až se i po zemi vleče; před nímž oslici ženú neb mezkyni, jenž na sobě nese tělo božie, jedúcí druhdy trávu po zemi, na niž s Kristem nic ne-
tbají, a před papežem klekají, ano nad ním nebe nesú a nazývají najsvětějším, a trú se prosiece za obroky, a nohy líbají, ač dopustie oděnci žoldněři, jenž kyji stříbrnými chudé od noh tepú; a on sedě na hynstu, směje se tomu, že tak u veliké chvále jest: a náš milý, tichý, pokorný spasitel jede s velikým pláčem na oslíku!“ (126—127).

Co se týče *transsubstanciace*, Hus zachovával učení církvevní. V té věci liší se od Wiclifa. Hus odporoval toliko smyslnému, netheologickému výkladu této nauky. Již ve spise „De corpore Christi in sacramento altaris“ (1401) se to jeví. „Stvořil jsem Spasitele,“ říkali o konsekrované hostii kněží za doby Husovy. (VLČEK, I, 83—84). Proti tomu Hus káže v postille těmito slovy: „A v tom rúhání jsú knězie, kteříž pravie, že by oni byli stvořitelé svého boha, a že na mši stvořují tělo božie; ale to je lež; neb ani toho stvořie, jež jest panna Maria urodila, neb to jedínú jest od boha stvořeno a od panny Marie porozeno, a nikdy jest nezhyne, aniž zhyne: ani také stvořují jiného těla Kristova, neb nikdy nemá jiného, aniž bude mieti . . .“ (377). Krev Spasitelovu Hus prohlašuje již ve spise „De sanguine Christi“ (1401) za bytnou, ač neviditelnou, toliko ve svátosti oltářní, a všecky ostatní zprávy o jejím proudění na zázračných místech za zisťný klam. (VLČEK I. 83). V postille táže se, zdali by svolil papež, aby lidé měli krev některého kněze, který ji ukropil na oplatek, za krev Kristovu, a dodává: „jakož se přihodilo v mnohých miestech, a zvláště v Lito-myšlském biskupství, v němž sú byli knězie krví svú oplatek zkrvavili; ale potom když sú zkúšeni, priznali sú se, že sú to učinili.“ (183).

Hus všímá si v postille též života stavů světských a kárá přísně jejich hříšný život. Kárá knížata, pány, rytíře, vládyky, měštany i měštky z pýchy, obžerství, smilství a jiných nepravostí. U nich shledává se často opovrhování chudinou; často chovají „chlupáčky a masojedky k ničemuž neužitečné . . .“

myjí je, češí, do lázní nosie, maso jim zvláště vaříe i kupují, ale chudému i taléře nedadie . . .“ (242). Mnozí „svá břicha obžerstvím naplňují, majíce břicha za boha“. (36). Mnozí „cizoložie a smilnie a jsú jako mezkové neplodní v duchovenství.“ (130). Proti pýše v oděvu Hus též horlí, na př.: „Běda těm, kteříž pyšné rúcho pro chlúbu nosie, kteří je divně stříhají, kteří ho mnoho mají, jehož tak mnoho neb viece molové než oni požívají!“ (18). Boháči odívají se v sobolové, kuní, hranostajové nebo béliznové kožichy, v tělesné rozkoši nosí různé drahocenné košilky, čechlíky, šlojíře; i selský lid šatí se rád a chlubí rozmanitým rouchem: „A již rubáši skoro i u sedlek budú vypovědeni, ano každý chce choditi v drahém, v krásném a v pěkném a v rozkošném rúše, a nechce znamenati, že bohatec, jenž se odieval drahým rúchem, jest pohřeben v pekle.“ (240). — Zvláště mnoho hříchů děje se v masopustě (78) a o posvíceních, „kdy lidé velmě se obžierají a jinak rozličně hřěšie.“ (416). — Hus kárá též nespravedlivost a podvody lidí, kteří užívají nespravedlivých měr a vah. „O nevěrných měrách sedlských i městských“ v. 273. Stěžuje si též do nestejnosti měr: „my v Čechách nesjednáme se v měrách, nébrž v jednom městě, v Pražě, jiná měricě jest na Novém městě a jiná na Malé straně . . .“ (36). — Nespravedlivé jednání soudní kárá Hus na str. 283—284: Knížata, páni i měšťané „mordéře zlé propúšťějí na penězích, sami je berúce, neb penieze za odklad odsuzujúce. I kde u zemka naučili sú se, aby za sedláka dali pět kop? I tak-li jest lacin člověk, jenž stojí za vešken svět? Kde sú vzeli naučenie, aby měšténín byl dražší desieti neb pěti kopami než sedlák? a panošě dražší čtyrydceti kopami než měšténín? a pán padesáti než panošě? . . . Také neviem, kde sú se naučili súdcie, dávatí pokánie vražedníku, aby šel neb jiného najal do Říma a do Cách za toho, jehož jest nevinně zamordoval? Proč nesúdie, jako böh prikázal, řka: Ktož zabije člověka, smrtí umři!? I kterakž tehdy nehřěšie nynější súdcie, jenž mordéře zlé propúšťějí na penězích nebo pro přiezeň? . . .“ (283—284).

Také, co se rodinného života týče, Hus udílí různá napomenutí a kárá, co se mu nelíbí. Ne ve všem mají děti rodičů poslouchati; mezi jiným hájí Hus volnosti ve volbě povolání: velí-li otec synu, aby byl mnichem nebo knězem, a vidí-li syn, že se k tomu nehodí, není povinen poslušností (31—32), neboť „člověk má pilně vážití, který mu se stav lépe hodí, a prositi pána boha, aby jemu ten stav dáti ráčil.“ (32.) Boha nemáme prositi za povýšení

ve světě, za zboží; v tom „blúdie obecně ženy, jenž svým dětem od boha prosie dostojenstvie a zbožie . . .“ (191). O manželství: „Jakož Kristus jest jedno tělo s cierkví svatú a miluje ji jako své tělo, též muž s ženú svú má míti jedno tělo a mají se milovati.“ (38). Manželé nemají býti příbuzní; řádné manželství vyžaduje, „aby nebyli sobě v přirození do kolena, do rodu, miením, čtvrtého. ani sobě přívuzní, jako jsú: nevěsta, svák, zeť, kmotra, kmotr, a tak o jiných . . .“ (39). Manželství má býti čisté. „Ó by všechny nynie čert zdávil, co se jich tak pro krásu neb pro chlipnost pojímá, málo by snad ostalo manželek — ale méně manželóv! . . .“ (41).

Postilla Husova přispívá též k objasnění mnohých věcí z dějin doby tehdejší a podává též mnoho dat důležitých pro Husův životopis. Obsahuje totiž množství narážek osobních, týkajících se buď Husa samého neb lidí souvěkých, kteří z historie jsou známi.

Na př. o „stavení“ kázání slova božího: „Jako zákonníci v písmě bránili Kristu v kázání slova božího, též nynější činie, posielajíce posly své i z Říma i z Prahy, a dobývajíce bul, aby kázanie v kaplách stavili a knihy pálili; jakož se stalo za arcibiskupa kněze Zbynka, a nynie se děje v zmatciech Pražského arcibiskupstvie.“ (21). „Když sú mi bránili pod kletbú kázati, . . . nechtěl jsem přestati, věda, že položil Ježíš, aby ucedlníci braničóm řekli, že pán chce mieti.“ (131), v. též 206. „ . . . Když sú hledali mého bezživotie, ustúpil sem; potom vrátiv se kázal sem, a opět, kdy měl rok o smlúvu býti k žádosti králově, a z svolenie na kázání lidu, opět sem ustúpil. Potom když v tom roku nic nebylo k vysvobození slova božieho, opět sem kázal, a vždy sú službu stavili; a to stavenie ďábelské že veliký nátisk v lidu činilo, ano nechtie krstiti, ani mrtvých pochovávatí, a boje se pohromu velikého v lidu, opět sem ustúpil . . .“ (173). „ . . . Z té Antikristovy pušky byli sú kněžie s Pražským arcibiskupem, knězem Sbynkem, *buly, to jest listu s olověnú pečeti,* dobyli, jenž jest velela, aby nikdež kromě far a kromě klášteróv a jich hřbitovóv slova božieho nekázali. A proti té bule dal mi pán böh žádost, abych se postavil, a proti jeho čtení tomuto té buly přikázanie neposlúchal. I kázal sem s jeho pomocí až do kletby i stavenie služby nepravého, a ještě káži, i budu, dá-li jeho svatá milost, kázati. . . . Prvé sem kázal v městech a v uliciech, ale nynie káži mezi ploty, podlé hradu, jenž slove Kozí, mezi cestami měst a vsí . . .“ (256). Zmíněná bulla byla vydána od pa-

peže Alexandra V. „A od té bully s boží pomocí odvolal sem se k tomu papeži, an ihned po vydání buly umřel, i s kancléřem. Potom odvolal sem se k jeho náměstku, Janovi XXIII., u něhož nenalez pomoci k vysvobození slova božieho, odvolal jsem se ku pánu bohu..., aby ten mě súdil; a káži v městech, po hradiech, na polích i v lesě...“ (278—279).⁷⁾

Odpor proti bulle papeže Jana XXIII.: „Nynější prelátové neumějí rozeznati kaukol od pšenice...; již zjevně sú to potvrdili, že sú u papeže Jana XXIII. buly dobyli, na níž prikazuje zjevně, aby i zlé i dobré knihy mistra Jana Viklefa spálili... A tyto řeči (t. Wiclifovy) potupili sú někteří doktorové s kanovníky, s faráři a s mnichy u Pražě v radnici, po německu řkúce na rathauzě; ale mnozí mistři a takměř věčcie strana jich, a obec bakalářov a studentov, k tomu potupení sú nepřístupili, ale brž mistři stáli sú v obecné škole v kolleji, a dovedili sú písmem, že sú ti doktorové s rotú svú pravdu potupili, a volali sú ty doktory do školy, aby dovedli písmem; a oni sú nechtěli, neb sú nesměli, nemajíce písma, jímž by mohli dovésti svého potupenie. A toho všeho byl jest púvod Štěpán Páleč, ten doktor, někdy, když jest pravdu miloval, mój věrný a milý přietel, a druhý, Stanislav; a zdvihla sta se proto, že sme my nechtěli přivoliti k bule papežově, na níž jest dal kříž, to jest moc, aby, ktož kolivěk chtie, buďto kněžie, jeptišky i mnišie, pripravili se na zahubenie krále Ladislava Napulského, i všech, kteříž pod jeho mocí jsú a s ním držie; a v té bule odsúdil ho do čtvrtého pokolenie, a mnoho jiných věcí, a dáva odpuštění hřiechov i muk, ktož to učinie, neb penieze dadie. I dal jest milosrdný spasitel poznánie mnohým mistróm, kněžím i světským, že sú k tomu nepřivolili pro mnohé věci; a druzí sú hrdla svá na tom složili, neb sú proti kazatelóm odvolávali, když sú kázali, že papež jest böh zemský, a móż, komu chce, dáti odpuštění hřiechov i muk, a že má mečem železným bojovati, jako světský král; a z těch Martin, Jan a Stašek sú stěti, a ve jméno božie polozeni sú u Betlémě, a jiní potom sú jímání, mučení, i žalářování. Toto píši za věrnú kroniku, aby naši potomci... věděli, že sú se před nimi jiní směle na smrt posadili.“ (59—60.)

⁷⁾ To jest psáno z Husova hlubokého přesvědčení. Jak tedy může tvrditi *Jos. Alex. svob. pán Helfert* ve spise M. J. Hus, *Nčeská bibl.* XIX. Pr. 1857, str. 156, že jest to psáno s celou jedovatostí, jakéž prý náruživost Husova byla schopna?

Hus vysvětluje též, proč se nešel zodpovídat k papežskému dvoru; podává mnoho důvodův: 1. poslal tam své „poručníky“, těm však po 3 léta nebylo dáno slyšení; byli uvězněni; 2. pro dalekou cestu; 3. neshoduje se se zákonem božím, aby lidé byli nadarmo pohnáni tak daleko; 4. pravda boží nemá místa u dvora papežského; 5. byla by s tím spojena ztráta času a lid by ho (Husa) dlouho postrádal; sám by tím nic nezískal, zvláště ne u dvora papežova; 6. utratil by darmo mnoho almužny, „nabera na lidech“; 7. pře jeho týká se papežových obyčejů a papežovy moci vymyšlené prý od ďábla; neboť papež Alexander V. vydal bulu, jež obsahuje věci zákonu božím odporne; v bule té jest zjevný úmysl, aby kaple betlémská, která přece byla založena od arcibiskupa Zbyňka, byla zbavena kázání slova božího; 8. nechtěl nadarmo přijíti o život, neboť jest všude plno nepřátel, Čechů i Němců, kteří o jeho život ukládají. Papež a kardinálové nazývají ho v listech svých kacířem, ač ho nikdy ještě ani neviděli ani neslyšeli. Křiví svědkové svědčili v Praze proti němu a křivá svědectví poslali do Říma. Listy, které proti němu vydal kardinál, nazývají ho svůdcem lidu, v žalobě od arcibiskupa Zbyňka pokládá ho farář Michal od sv. Vojtěcha za kacíře. Káže prý bludně v Betlémě a jest prý knížetem a hlavou kacířův. On se však pro tato nařčení nermoutí; vzdýt se jemu děje podobně jako Kristovi od zákonníkův. Kristově svaté milosti poroučí svou při, aby ji dokonal, jak ráčí, třeba smrtí. Kdyby prý věděl, že jest to vůle boží a že by bylo s prospěchem, šel by do Říma. (112—114). „Nechť pošlí po mě biskupové a knězie od nejvyššího biskupa, jako sú poslali po Ježíše! Byli sú počeli Němci, když sú v odění s samostříely, s sudlicemi a s meči přiběhli na Betlém, a já káži, jichž pŕvod byl jest Bernard Chotek: ale pán bŕh zmátl jim cestu, že sú nevěděli, co mají činiti Potom sú Němci, radu vzemše, chtěli Betlém obořiti . . . ; a od nich mluvil Čech Holubář k Čechóm, chtie-li k tomu přivoliti, jako sú Němci přivolili, aby Betlém byl zbořen? Tu věrní Čechové poznavše, že to jest proti bohu . . . , nechtěli sú přivoliti. Patři smělosti německé: nesměli by súsědu obořiti pec aneb chlěvcě bez královy vŕle, a pak směli sú sě pokusiti o chrám boží! A nedal jim v tom pán bŕh moci, aby lehčejie sě pokáli, a potom sě tak lehce bořenie chrámu jeho nechápali. — Totŕf jsem psal potomním na výstrahu: dobrým, aby o pravdu směle stáli, a slepým v pravdě, aby sě téhož varovali, a těm, kteříž nevědie mé pře a utrhají, aby poznajie pravdu, utrhaním nehřěšili“. (114—115).

Příklad, jak by byli „nynější preláti rádi, aby ni-
žádný písmá člověk světský neuměl“: „I slyšal sem od věr-
ného dobré paměti, od Nikoláše, jenž slul Faulfiš, že, když jest
byl v Englantu, poznal jest jednoho kuchaře, s nímž jest stál na
ztravě; že když biskup tázal ho, proč by četl písmo englicky proti
jeho záповědi?, a on bránil se písmem, tehdy řekl jemu biskup:
Vieš-li, s kým mluvíš? Odpověděl, že s biskupem člověkem. A biskup
die jemu: I smieš ty, biedný laiče, se mnú z písmá mluvíti? A on jemu
odpověděl: Já viem, že ty nejsi věččí než Kristus, a mám za to v na-
ději, že já nejsem horší nežli ďábel; a poňavadž milostivý Kristus
tiše jest slyšal písmo od ďábla, i proč by ty neslyšal, jsa menší než
Kristus, ote mne, člověka? A biskup rozhněvav se, nechtěl s ním
mluviti, tak že kuchař přemohl písmem biskupa jako Kristus ďábla“.
(94—95). Kněží jsou proti věrným křesťanům, kteří ne-
souhlasí s jejich kázáním. Tak stalo se na př. v Pražském
kostele na hradě, že žakovstvo a kněží věrné křesťany, kteří je
napomínali, aby na kázání nelhali, bili a políčkovali a „v obecnicí
žakovské“ pak mrskali; podobně činili mniši u Matky Boží
Sněžné a v jiných klášterech. (124). Hus uvádí též příklad,
jak falešní proroci, „kohož chopie, an Kristovu pravdu
upriemo vyznává, toho klnú, pohonie, vypoviedajú, hrd-
lují i mučie i žalařujú i mrtvie“: „Jakož sú nynie v Moravě
oficiál a jiní věrného člověka hladem umořili, a knězi Martinovi,
kazateli, nohy uhnojili; a co se stalo lóni v Pražě, i nenie se děje
nad těmi, kteříž pravdu vedú, jest známo mnohým lidem“. (9). Za
doklad, jak často se křivě vykládá písmo sv., Hus uvádí
spor „černých mnichů“ s „bosáky“: onino z řeči sv. Jana Křt.:
„Nejsem hoden, abych rozvázal řemen obuvi jeho“, „dovodie, že
Kristus chodil v třevích jako oni . . . ; a bosáci zasě proti nim řkú,
že Kristus bos chodil jako oni, neb by jinak na hodech Maria
Magdaléna nemohla jemu noh slzami mýti“. Důvody oba jsou ne-
platny, poněvadž vykládají se v nich slova ta doslovně, kdežto jest
třeba jim rozuměti obrazně, neboť Kristus „v mysli byl obut od žá-
dosti zbožie časného, a ráčil-li jest, tehdy někdy chodil v obuvi
a někdy bos“. (22—23).

Na jednom místě Hus zmiňuje se též o papežici Johanně:
„ . . . jedna žena byla jest papežem dvě létě a tři měsiece, jenž jest
byla rodem z Mohuče a slula Agnes, a když papežila, tehdy slula
Johannes; a pak jedúc od svatého Petra do Latránu, i porodila dietě.
Čert ji na papežovo miesto a jejie frejěr vsadil, že byla učená, a pán

bóh přepustil pro náš užitek, abychom ne ihned za svatého měli, kterýž bude držeti biskupstvie neb papežstvie“. (30).

Na str. 132. Hus uvádí začátky svých tří písní duchovních⁸⁾, jež se zpívaly v Betlémě: Dábel nastrojil mistry, kněží a zákoníky, aby brojili proti těm, kteří následují Krista, aby klnuli jménem Ježíše „všechny ty, kteříž chodie na kázanie do Betléma, a všecky ty, kteříž zpievají:

Vstal jest bóh z mrtvých svú mocí,

a opět, ktož zpievají:

Jezu Kriste, štédrý kněže,
s otcem, duchem jeden bože;

a opět, ktož zpievají:

Navštěv nás, Kriste žádúcí,
pane světa všemohúcí!
daj nám se v srdci poznati,
bez hrózy sebe čakati.“

(132.)

Husova postilla jest obrazem Husových názorů theologických. Mnohé z těchto Hus přejal sice od Wiclifa, přece však postille jeho nemůžeme upříti znaku původnosti. Hus Wiclifa neplaguje, neboť s ním v leckteré věci nesouhlasí, na př. v otázce transsubstanciace, křtu a j. Wiclif byl dogmatik, Hus spíše moralista. (Winter, Život církv. I. str. 7.) Dr. A. Lenz srovnává učení Husovo s Wiclifovým (Čas. kat. duch. 1871) a praví, že Hus čerpal z Wiclifa sice mnoho, zejména v oboru dogmatickém a mravoučném, ale že nebyl jeho pouhým nohsledou. Dokazuje to srovnáním. Na př. Wiclif tvrdil, že křest není k spáse nevyhnutelně potřebný, ale Hus mluví o nevyhnutelné potřebě křtu (Postilla, 233). (O původnosti ve spisech Husových viz Sborník hist. IV. 1886, rozprava K. Nováka str. 306. a sl.) Lenz srovnává též učení Husovo s naukami reformatorů 16. věku. (Č. kat. duch. 1870) a uvádí některé příklady z Postilly: V základním učení víry protestantské o ospravedlnění Hus liší se podstatně od reformatorů, ale, byť ne s Lutherem, aspoň s Kalvínem v tom se shoduje, že předzvěděným prý se nedostává synovství božího dle naděje, ač i v této věci se od Kalvína tím liší, že jinak nevyklučuje od údělu milosti posvěcující

⁸⁾ V. též Erb III. 345.

ani předzvěděných, jakož i ne od účinků této milosti. (Post. 252.) Reformatoři učí, že vůbec všecko, co koná člověk hříšný, jest hříchem ne všedním, ale smrtelným, že by tento zasloužil za každý hřích, ano i za každé, byť i bezvolné hnutí žádosti, věčného trestu, kdežto Hus dobře rozeznává, že hřích nejprve tane na mysli, pak jest lehtáníčko v mysli, potom kocháníe, pak přivolenie přes boží přikázání: Žádost zlá s přivolením jest hřích smrtelný. (Post. 89.)

V postille Husově jeví se zbožná snaha, opravití společnost církevní, nikoli ji zreformovati. Hus vůbec reformátorem nebyl, aspoň ne v tom smyslu, že by byl věrouku nějak přereformoval. Husovi nešlo o novou dogmatiku, šlo mu jen o nápravu církve, především o zlepšení svatokupeckého kněžstva. (Winter, Život círk., I. 5.) *Hus kázal lidu, kázal mu ze srdce, upřímně, z vroucího přesvědčení, kázal lidu českému, česky,* a tak stal se zástupcem českých národních zájmů. (Srovň. Lechler, Hus, str. 22.) *Jeví se to též v jeho postille, a v tom záleží její význam národní.* — V díle jeho zrcadlí se též jeho duše. *Vše, co praví, jde mu přímo ze srdce; jest otevřený, přímý, kde třeba, i bezohledný.* Jest přesvědčen o poctivosti svých činů a na svém přesvědčení trvá s neústupnou horlivostí, jak se to jeví na př. též z těchto slov postilly: „A bude-li jeho svatá vůle (t. boží), já odváže se jich služby stavenie, . . . budu kázati slovo božie, když vedlé jeho svatého naučenie k tomu čas uzřím, abych ovci Kristových ještě potvrdil.“ (175, pod. 202, 326 a j.). *Učenost jeho jeví se v ovládání látky a v množství citátů.* Hus nechlubí se však nikde učeností, *jest skromný.* Čemu sám nerozumí, k tomu se otevřeně a upřímně zná. Na jednom místě postilly nerozumí na př. slovům sv. Řehoře, i praví: „jáť znám, žeť nerozumiem tomu, a svatého Řehoře nezamietám“. Námitky své podává způsobem zcela skromným; uvádí, co se mu v té neb oné věci jen zdá, a opakuje znovu: „ještěť vyznávám, žeť nerozumiem“. (69). Končí pak takto: „Konečně na tom ostávám, že každé slovo Kristovo jest pravé, a kteréhož nerozumiem, to jeho milosti porúciem, maje naději, že po smrti urozumiem.“ (70). *Zná se otevřeně též k svým slabostem.* Na př. jest si vědom, že často sám více si vážil boháče než chudasa, „vstávaje neb kuklu snímaje, aneb se kláněje bohatému, ne tak ch. dému, a spieše posielaje po pitie bohatému groš než dada chudému peniez“. „Avšak“, dodává, „ufám milosrdnému Ježíšovi, našemu vykupiteli, že mi to odpustil, a že mě již od toho zachová“. (385—386).

Úhrnem: *Postilla Husova jest obrazem velikého ducha spisovatelova*. Hus jeví se v ní znamenitým vykladačem písma sv., učencem vynikajícím, řečníkem výborným a dobrým stílistou. Pro svou časovost a pro svůj národní ráz má jeho postilla též *veliký význam národní a kulturně historický*. Napsal ji proto, „aby milovníci boží v neděli měli čím duše své pokrmiti, rozumu pozdvihnúti, a tak mysléc, čtúc i mluviec bohu se líbiti, skrze zaslúžení pána našeho Jezu Krista . . .“ (427).

Husův nástupce v Betlémě a pokračovatel v snáhách Husových byl *M. Jakoubek ze Stříbra*. Když ve hnutí, které povstalo po smrti Husově, vytvořily se různé strany náboženské, byl Jakoubek hlavou horlivých kališníkův. *Hájil horlivě přijímání pod obojí způsobou*, jež Hus byl již schvaloval. „Kalich jako symbol husitismu nebo utrakvismu jest jeho skutkem.“ (Vlček I. 128.) Jakoubek nebyl ducha výbojného; byl muž rozvážný, klidný, opatrný, který hleděl smířovati spory stran husitských. Chelčický nazývá jej mužem veliké tichosti, postavy posvátné. (Jir. I. 306.) *Jeho theologické názory uloženy jsou v jeho „Postille“, latinské a české*. O latinské podává zprávu Martin Kolář v „Kroku“. („Krok“, listy vědecké, vyd. Dr. J. Dastich, prof. Ed. Novotný, Fr. J. Zoubek, roč. 1864, článek Martina Koláře: Hlídká rukopisů Tábořských, str. 222 a sl.) Titul její zní: „*Sermones repraesentati a Jacobello per circulum anni*,“ nahoře čteme: „*Iste libellus continet sermones repraesentatos a magistro Jacobello de Miza per circulum anni*“ Počíná se kázáním: „*In die Katherinae*“ a končí nedělí 22. po sv. Duchu. Podle narážek v rukopise obsažených Kolář soudí, že složena byla mezi říjnem r. 1414 a červencem r. 1415 v Praze. Obsahuje řeči na neděle a svátky na základě perikop od katolické církve ustanovených. Všude jeví se v ní *zárodky učení tábořského*. Jest v ní mnoho narážek na věci současné a mnoho výtek kněžím výše postaveným, jež spisovatel nazývá „*praelati Caesarienses*“. Obsahuje též mnoho průpovědí českých.

Postilla česká vznikla snad z kázání, jež měl Jakoubek v Praze v kapli betlémské na sklonku svého života († 1429); *vyšla v Praze při Melantrichově tisku postilly Husovy r. 1564* (un., tisk 54A 46, N. 2). V. DOBROVSKÝ, *Gesch. d. böhm. Spr. u. ält. Lit. Prag 1818*, str. 228: „*Des Jakobell's von Mies Postille oder Auslegungen der Sonntags Episteln. Ist als ein besonderer Theil, CCIII Blatt stark, der zweiten*

Ausgabe von Hussens Postille 1564 beigefügt worden.“ V. též Jg. 108, Jir. I. 308. „Jakúbkova česká postilla čeká ještě vydání a hlavně rozboru,“ praví Vlček ve svých Dějinách č. lit. I. 152. *Pokusíme se o krátký rozbor:*

Titulní list, I., (paginováno římskými číslicemi) zní: „Epištoly nedělní též s výklady přes celý rok Mistra Jakobella, kněze a kazatele Zákona Páně, věrného a milého tovaryše . . . Mistra Jana Husi. Kteréž jsau ještě nikdy nebyly tisknuté, ale již nyní teprv na světlo jsau vydané. Létha 1564.“ Titulní list ozdoben jest dřevorytinou. *Následují hned epištoly nedělní s výklady od 1. neděle adventní do 24. neděle po sv. Trojici.* Mimo to jest v postille též kázání na Bílou sobotu a na den Nanebevstoupení Páně. Postilla dělí se na 2 díly: 1. *díl* počíná se kázáním na 1. neděli adv. a končí se kázáním na 6. neděli po Velikonocích (na l. 85^a: „Konec první strany epištol“.) 2. *díl* počíná se kázáním na den seslání Ducha sv. a končí se kázáním na 24. neděli po sv. Duchu. Na konci čteme: „Vytištěno ke cti a chvále i zvelebení jména Boha všemohaucího, potom pak všech věrných a pobožných v jazyku a v národu českém, k rozhojnění i nabytí víry pravé, též dojití milosti věčného života a spasení v Kristu Ježíši, Pánu našem. Létha Páně Tisícího Pětistého Šedesátého Čtvrtého.“

Textům jednotlivých epištol předcházejí často krátké předmluvy. Spisovatel činí pak myšlenkový přechod k textu epištolnímu; po textu následuje pak výklad.

Ve zmíněných předmluvách rekapituluje se obyčejně stručně to, co jest obsaženo v evangeliu na příslušnou neděli připadajícím; někdy děje se v nich zmínka o evangeliu neděle předešlé. Příklad předmluvy: Ned. 3. adv. „Předmluva na epištolu pořád jdaucí. Dnes ráno praveno o tom příští, kteréžto činí srdce křesfanská, k němužto všeliký křesfan měl by býti hotov.“ První týden byla řeč o příští tělesném, druhý týden o příští hrozném; kdo není schopen k duševnímu příští, ten se nadarmo narodil. O přípravě k tomu příští jedná dnešní epištola sv. Pavla Kor. 1. v 4. kap. (7^a). Jiný příklad: „Ned. 3. po ochtábu božího křtění. Předmluva na epištolu“: Dnes týden slyšeli jste, kterak sv. Pavel učil Římany a všecky věrné křesfany, neodplácti zlé zlym, ale i nepřátelům svým dobře činiti. A pak tuto popsal a učí křesfany, aby se vespolek milovali, . . . jakož tato epištola svědčí, kteráž jest psaná k Římanům v 13. kap. (19^b). —

Některá však kázání Jakoubek začíná ihned textem, bez předmluvy, na př. při kázání na 9. neděli po sv. Trojici (Pav. v 1. Korint. v 14. kap.) a j.

Výklad dělí spisovatel obyčejně na jednotlivé oddíly podle hlavních myšlenek v epištole obsažených: tyto tvoří kostru celého výkladu. Na př. o epištole, která se čte na 7. neděli po sv. Trojici (Pavel Řím. 6. K.) praví, že se dělí na tři „strany“: „První učí, abychom rovnost spravedlnosti činili . . . Druhé, abychom služebnost zlosti obrátili v služebnost života . . . Třetí, abychom užitek obojího, t. hříchu i spravedlnosti, spatřili tu, neb konec těch věcí smrt jest . . .“ (126^a). Epištolu na neděli 9. po sv. Trojici (Pav. v 1. Korint., 14. kap.) dělí též na tři díly („strany“), celé pak rozdělení shrnuje v jedinou myšlenku, která jest jádrem celé epištoly i výkladu: „A pro rozum jasnější a světlejší této Epištoly sluší věděti, že žádost jest kořen všeho zlého . . .“ (134^b). Místy učí, že příslušná epištola má dvojí význam, „tělestantý“, t. j. doslovný, a „duchovní“, t. j. vyznačující se myšlenkami poučnými pro křesťanský život. Na př. „Ep. sv. Pavla 1. ke Korint. v V. kapitole. Bratří! Vymette starý kvas, abyšte byli nově pokropeni, jakož jste nenakvašeni. Neb Velikonoc naše, totiž Beránek Velikonoční, obětován jest, Kristus. Protož hoduojme ne v kvasu zlosti a nešlechtnosti, ale v přesnicích čistoty a pravdy! (47^a)“ . . . „Smysl tělestantý této Epištoly jest tento: Korintští trpěli mezi sebou některakého smilníka, kterýžto vzal ženu otce svého, t. macechu svau za svau ženu, jakož praví mistr Haymo. A ten učinil všem veliké pohoršení, pro kteréžto velí jeho vyobcovati, aby jiných nepoškrnil, a protož dí k Korintským: Vymette starý kvas, t. hříšníka . . . ! Ale duchovním smyslem v této Epištole radí všem hříšným, hříchův skrze pokání pozbyti . . . Druhé, pokrm duchovní přijímati . . . Třetí, v čistotě a pravdě ostatek atd. . .“ (47^b—48^a). Ku konci výkladu Jakoubek připojuje často prosbu a napomenutí, na př. (2. ned. adv.): „Prosmež Pána Jezu Krista, ať ráčí nám dáti rozum Písma svatého, jímž bychom byli u víře osvíceni, v naději posílnění a v lásce zaměkčení, abychom tudy došli věčné radosti v království nebeském.“ (7^a)

Slova, o nichž spisovatel myslí, že potřebují podrobnějšího výkladu, rozbírá důkladně, aby se jim dobře rozumělo. Na př. vykládá o sobotě, že „sabbatum“ značí česky odpočnutí, „pro odpočívání těla Kristova v hrobě“, a speciálně o velikonoční sobotě, že ji Čechové nazývají Bílou pro dvojí věc: „Najprvé proto, že dříve byl obyčej, kteříž jsau se z po-

hanuov neb židuov na viru obrátili, ty jsau kněží a jahnové najprvé víře a zákonu křesťanskému učili a jako dnes je teprv křtili a v čechly bílé je oblékli, na znamení čistoty jich vnitřní . . .“ (43^b) . . . „Druhé proto nazývají tuto sobotu bílau, neb tento svatý čas kající mnozí skrze pravé pokání vodau smyli jsau černost hříšnou z svých duší . . .“ (44^a). Jiný příklad: „A dí znamenitě (t. sv. Pavel Efez. 3. k., 16. ned. po sv. Tr.): Po všech národech věky věkuov (t. budiž sláva Kristu). Tu sluší věděti, že to slovo věk druhdy znamená čas života každého člověka zvláště. A tak díme: Tento má tolik let věku svého. Druhé znamená čas, v němžto všickni zhynau, kteříž jsau se v něm narodili. A tak sto let nazýváme věk, neb obecně, kdož se narodil najnižšieho věku, ten umře dříve sta let. Třetí znamená tisíce let. Čtvrté znamená vešken čas světa tohoto. Páté znamená věčnost. V těch ve všech věcech má býti chválen Pán Bůh. Protož buď jemu čest i sláva na věky věkův, Amen.“ (169^a). Vysvětluje též cizí slova, na př.: „Penthecostes jest řecké slovo ze dvou složen. Neb Pentha u nich slove pět a Costes slove deset, a tak Penthecostes slove pět deseti a neb padesáti“. (86^b).

Jednotlivé rozbory epištol jsau pečlivé a důkladné. Kazatel vkládá *různé příklady, vhodná přirovnání*, leckdy též *příslloví*, atd. Tak na př. Jakoubek uvažuje „o umění poznání zlého a milování dobrého“, uvádí za příklad Solona: „Když byl otázan Solon, pohan a mudřec řecký, od jednoho bohatého člověka, má-li zboží, odpověděl jemu: Ty i já zboží máme, ale mezi mým zbožím a tvým tento jest rozdíl: Neb z mého nižádný bez mé vůle nemůž nic vzíti, a když jiným rozdávám, umenšení netrpím. Ale tvé na každý den k ztracení jest otevřeno a bezděky tobě bez tvé vůle bývá pobráno, aniž ho co můžeš udati bez jeho umenšení. Jakoby řekl: Oba jsme bohatí, ty tělestným zbožím, a já duchovním . . .“ (174^b—175^a). Solon připomíná též na str. 184^b: „ . . . opilství ke všem hříchům hotovost činí. A protož Solon ustavil za právo Athenyenským, aby opilý zhřeše dvénásobní měl pokutu.“ O Pythagorovi: „Buď každý člověk pozdní k mluvení (Ep. Jak. v 1. kanonice v 1. kap.) . . . A protož Pythagoras svým učedníkuom byl ten zákon uložil, aby mlčeli za pět let a jeho učení poslauchali, a tak naučili se mluvíti užitečně.“ (67^b). *Přirovnání*, na př.: „ . . . tu byli přivábeni (t. Židé) k Bohu milováním, jakožto dítě jablkem bývá přivábeno k milování otce svého. Byli jsau také malí bázní, neb jedno časné se pomsty bojíce plnili jsau Boží přikázání, jakožto dítě boje se matky učiní, což mu starší káží.“ (12^a). „Vidáte obecně, že, když děti do kterého sadu nebo do zahrady vejdu

chtíe ovotce, jablka a neb hrušky, česati, a zastíhnau-li je tam, svlekau jim šaty, v nichž chodí: tak Adam, otec náš, jest svlečen z raucha nevinnosti, když jest okusil ovotce zapověděného . . .“ (21^b). „Zvláště na duši naší jest obraz Svaté Trojice, neb jakož v duši, jenž jest jediná, prostá, duchovní podstata a tři rozdílné moci, kteréžto sau byt jeden, též v Svaté Trojici jest jedna prostá podstata a tři osoby. A jakož v slunci jest světlost, od nížto pochází paprsek a od obau horkost, též od Otce pochází Syn věčným rozením a Duch S. od obau věčným dýcháním . . .“ (53^b). Jakožto oheň rez spaluje, zlato pročištuje, temnost osvěcuje, studené zhrívá, měkké tvrdí a tvrdé obměkčuje, též Duch svatý, kohož navštíví, rez hříšnau odejme, otuší svědomí, očistí chliphnost hříšnau rozkoší tělestných, rozum osvítí, vuoli v lásce zapálí, mdlé a bláznivé utvrdí v dobrém a zatvrzená srdce v zlosti obměkčí.“ (88^a). Vše, co působí oheň, přirovnáno k působení Ducha sv. a doloženo z písma. (88^a—89^b). „My pohříchu slyšice hlas jeho (Kristův) v Písmě skrze kazatele, skrze vnitřní napomenutí činíme, jakožto had; když ho zaklínají, jedno ucho přitiskne k zemi a druhé zacpá ocasem, aby neslyšel zaklínání. Též my uši své duchovně zacpáme pečlivostí o zemských věcech a rozkošmi tělestnými, a tak neslyšíme hlasu našeho povolání . . .“ (169^b). „Ti opilí jsau podobní k jedné mořské rybě, ješto slove Orex neb Orix, jenž jest tak veliká a těžká, že ledvá deset koní mohau ji vléci. A protož když ji rybáři lapí, dadí jí vína pítí mnoho, neb víno ráda pí. A když se opije, tehdy tak znamenitě zlehčí, že ji snadně mohau vyvléci. Též jest o člověku: dokudž jest střízlivý, nesnadně můž býti tažen pokušením ďábelským k hříchu. Ale jakž se opí, tehdy velmi snadně bývá veden v hřích . . .“ (157^a) atd. *Prísloví*, na př.: „Sv. Pavel (I. Kor. v 9. kap.): Tak bojuji ne jako vítr tepe . . . A také jest přísloví, že kdož zle živ jest, ten jako vítr tepe.“ (24^a). „Jest přísloví mezi latiníky: když se srdce nemodlí, nadarmo jazyk pracuje.“ (116^b).

Výklady Jakoubkovy jsou též doloženy *četnými citaty* čerpanými z písma sv., ze sv. Jana Zlatoústého (133^a a j.), Řehoře (16^b, 22^b a j.), Augustina (15^a, 22^b, 45^a, 45^b, 201^a, 203^a, 203^b atd.), Ambrože (203^b a j.), Bernarda (22^b, 62^a, 68^b atd.), Hugona („Knihy o duši“ 119^b), Tomáše Aq. (134^b), Boetia (10^b, 176^a), Innocencia (z knih „o hubenství založení člověčího“ 156^a) atd., též ze starých filosofů, nejčastěji z Aristotela, na př. „dí Aristoteles: Ctnost v střídmosti záleží . . .“ (9^b); „jakož dí Aristoteles v 5 knihách o Duši: Vuole a rozum jsau vozatajové duše“ (10^b), jinde na př.: 45^a, 55^a, 63^b, 113^b, 130^a, 130^b („v 1. knihách o správě městské“), 153^a, 153^b

atd.; ze Seneky, na př.: „dí Seneca: snáze jest vlast přemoci, nežli jednoho muže pravého přemuož. A týž dí: Najušlechtilejší plémě svítězení jest trpělivost“ (19^a); též 55^a („v 45. Epištole k Lucillovi“), 130^b, 176^a („v jedné epištole k Lucillovi“), atd. Na jednom místě Jakoubek cituje též Mistra Pařížského, t. Matěje z Janova; mluví o utrhaní, které prý se děje trojím obyčejem, jakož dí Mistr Pařížský v knihách o hříších a ctnostech: . . . (61^b).

Postilla Jakoubkova jest obrazem theologických názorů mistrových: Základem pravého křesťanského života jest *písmo sv.*; v něm jest naučení, kterak člověk může dojti spasení (5^b). V písmě sv. jest útěcha v protivenstvích (6^b); „skrže čítání a přemyšlování písma sv. člověk věrný pozná vuoli boží . . .“ (15^b). Jest třeba vždy hleděti k „duchovnímu smyslu“ písma sv., nikoli k „smyslu hmotnému, hrubému“, jak to činí „lidé hovadní, v písmě sv. všemu rozumějice podlé smysla hmotného a hrubého“ (15^a). V písmě sv. jest pravda, které se musí srdcem věřiti a která se musí ústy stále vyznávati (100^b). Věrný křesťan věří všemu, co jest v písmě sv., nehlobá v tajemných otázkách, jako to činí lidé všeteční, „ješto všech skutkuov Božích chtějí věděti příčiny, proč se dějí; chtějí zvěděti, co jest Buh a kterak jest trój a jeden, proč jest stvořil anjely i lidi a věda, že mají zhřešit; chtějí také věděti, kterak Kristovo jest tělo v malém chlebě aneb krev pod malou spuosobou vína; a proč nad lotrem na kříži se smiloval a nad Kainem se nesmiloval. A tak o mnohých jiných vtipných, ale neužitečných otázkách. A proti těm jest písmo na mnohých místech . . .“ (94^a). Bůh chce, aby člověk byl živ dle zákona jeho, než á dá však asketismu: „Někteří, ješto přílišnými posty a nespaními chtějí se Bohu slíbíti a tady mozk vysušují a blázni bývají, — není to obět Bohu libá, než hříchuov ostati a jich želeti, a ctné skutky ploditi, toť jest obět jeho libá, rozumná, vzáctná“. (14^b).

O vůli boží mají *kněží* poučovati lid. Tito boží „služebníci, kteří drží místo apoštoluov a učedníkův Kristových, mají dobrovolnau chudobu trpěti a zboží světských neměti“. (7^b.) Mají býti tiší, pokorní a milosrdní (7^b), jejich život má býti příkladem všemu lidu (51^a). Kněží jsou dlužní z úřadu svého lidu kázati pravdu boží darmo, bez peněz (76^a); to, co mluví, mají i skutky dokazovati (24^a); „nižádný neměl by kázati, lečby hořal a plápolal v lásce Boží a svých bližních“ (88^a). „Každý kněz a kazatel má tyto tři vlastnosti míti do sebe: Najprvé, aby spravedlivě kázal . . . Druhá vlastnost, aby darmo kázal, ne pro požitek který

těleštný, ani pro přízeň lidskou, ani pro chválu světskou ani pro kterou zlou příčinu . . . Třetí, kdož káže slovo boží, má svůj život srovnati s svým kázáním . . .“ (142^b—143^a). Věrný kněz a kazatel má též věděti, „nejprvé, . . . komu káže . . ., druhé . . ., kde má kázati, neb na místě zjevném a počestném . . ., třetí . . ., kdy má kázati, že v čas hodný . . ., čtvrté . . ., které řeči má kázati, že užitečné, pravé i spasitelné . . ., páté . . ., kterak má kázati, neb má kázati horlivě . . ., šesté . . ., proč má kázati, t. ku prospěchu sobě i jiným . . ., sedmé, trestati každého a toho neopauštěti ani pro strach ani pro přízeň, ani pro který vzatek . . .“ (143^b). Kněží mají se „modliti za církve křesťanskou“, udíleti „darmo svátosti kostelní“, mají lid „ve svatých písních učiti“ a „příklady dokonalosti jim (lidem) dávatí“. (76^a.) Co se písní týče, zvláště duchovních, soudí Jakoubek takto: „ . . . světskými písněmi nebývá chválen Bůh, ale ďábel, i také duchovními písněmi Bůh chválen vzácně nebývá, leč pocházejí z dobrého svědomí . . .“ (186^a).

O křtu Jakoubek soudí takto: „Ďábel i se všemi hříchy bývá skrze křest potopen, že tím člověkem nevládne, leč se on sám v jeho moc dá skrz přivolení ke zlému. A z toho máme, že lépe jest dítě celým tělem pohřiziti na křtu nežli slíti toliko, lečby úplně obliil, neb to celého těla pohřizení znamená všech hříchuov zbavení a všech umrtvení.“ (122^b.)

Hříchy může odpouštěti toliko Bůh, nikoli papež: „ . . . majlí se nebožátka, ješto věří bullám papežským, v nichžto dává (papež) odpuštění hříchuov i muk zbavení, kdož koho zabí, a neb oblaupí, neb to dává, což sám nemá, neb aniž sám se můž hříchuov zbaviti ani muk pekelných, a pak to jiným dává za smrtedlné hříchy, t. za nenávis svého bližního, za hněv k svým bližním a za mord a laupež svých bližních. A tak chce, aby skrze smrtedlných hříchuov činění byli hříchuov prázdni a skrze muky časné, kteréžto činí svým bližním, pro zachování zákona Božího, aby byli muk věčných prázdni. A to netoliko jest proti písmu Starého Zákona i také Nového, ale i proti rozumu, aby t. hříchové smrtedlní hříchy snímali a muky muk zbavovaly. Neb jakož dí Aristoteles: Takové k takovému přidáno činí je více takové, neb hořké k hořkému přičiněné činí je více hořké. A protož jest veliká a neslýchaná slepota i na těch, ješto ty bully vydávají, i na těch, ješto jim věří, neb obojí puojdau na věčné zatracení, podlé toho, jako dí Pán Kristus: Když slepý slepému puovod dává, oba v duol upadnu“. (113^b.) „ . . . mnozí mnějí, kdyžby do Říma a neb k Božímu Hrobu

došli a tam se zpovídali, by již všech hříchův zbaveni byli, a nebo jsauce bullami papežovými lživými oměžděni mní, když kterého věrného křesťana zamordují, ješto kalich Kristův pije, by muk i hříchův byli prázdní, a neb budau-li sami zbiti, že jsau muk i hříchův zbaveni. A tak nebožátka jdau na smrt jako telata a nemohauc tomu lehce rozuměti, že, poněvadž ten papež nemuož sebe a neb jiných blech a much zbaviti, ovšemť nemůž hříchův a muk pekelných sprostiti . . .“ (124^b).

O svátosti oltární učil Jakoubek, že jest třeba prostě věřiti, bez hloubání, že v chlebě posvátném, který však chlebem zůstává, duchovně přijímáme Krista, — v jádře stanovisko Wiclifovo, v Čechách tehdy obecně sympatické. (Vlček I. 129). Jakoubek užívá v postille o té věci tohoto přirovnání: „Jakožto paprsek slunečný vodu přijme, avšak jí v svau podstatu neobráti, neb, ač horký kámen trochu vody na se vzlitě zstráví, ale však v svau tělestnost jí nepromění: též toto jídlo a pití, kteréž činil Pán Kristus po svém vzkříšení, neproměnilo se v jeho tělo, jakož se v našem těle děje, ale mocí Božskou zmizalo.“ (78^a).

Pravili jsme již, že *přijímání pod obojí způsobou*, jež Hus již byl schvaloval, jest Jakoubkovým dílem. Na různých místech postilly Jakoubek zmiňuje se o přijímání pod obojí; poukazuje výslovně k tomu, že o poslední večeři dal Kristus „tělo a krev svau učedníkum svým pod dvojí spůsobou“ (12^b), a tvrdí, že „pod spůsobou chleba a vína jest týž a jeden Pán Kristus, jenž nás krmí svým tělem a napájí svau drahou krví“. (199^b). Mluví proti nehodnému přijímání těla a krve Páně, které jest hlavní příčinou „nynějších časů“, příčinou všech bludův, které „vznikly a bojují v křesťanství a zvláště pohřichu v Čechách“. (183^b).

Husovy stesky *na úpadek křesťanského života* opakují se u Jakoubka. Úpadek ten zavinił špatný příklad tehdejšího duchovenstva; Jakoubek si stěžuje, že mnozí kněží „o spasení lidu sobě poručeného nedbají“ (60^a), „jsau následovníci Jidášovi a Antikristovi“ (150^a), „křiví náměstci“ svatých apoštolův (170^a), kteří „meč duchovní (t. slovo boží) jsau zavrhlí a tělestným věrné hubí“ (191^a), z nichž „mnozí více pečují o zboží než o duše anebo o lidské spasení“ (192^a), atd. „Nyní je biskupův mnoho v církvi svaté, ješto jsau v nynějších dobrých věcech, t. časných a tělestných . . . Aby těch časných, dobrých věcí neměla biskupství,

málo by bylo biskupův pro budaucí dobré věci. Neb pohřichu tak jsau porušení, že nechtí pracovati pro budaucí odplatu, když přítomné a časné nemají.“ (39^b). Proti přílišné úctě k papeži: „Ó co je těch modlosluh nyní, ješto snázněji modlí se i klekají před papežem než před samým Pánem Bohem! A tu modlu učiniliť jsau císaři z svých skutkuov, zboží i kletuov, a již se mu klanějí jako Bohu . . .“ (135^a). Kněží vedou lid k přílišné úctě k papeži, vybízejíce křesťany, „aby se papeži klaněli, nohy jeho líbali a všecka jeho prikázání bez pochyby plnili . . .“ (139^a). „Papež není náměstek jeho (Krista), ale zřejmej tupitel zákona jeho a protivník pravdy jeho. A není pastýř ovčí Kristových, ale morděř, neb velí je mordovati a za to morděřóm hřichuov a muk dává odpuštění. A tenť i s svau rotau zlořečí Ježíšovi. Neb ty všechny klne, ješto Páně Ježíšuv zákon drží. A tak známo jest, že nemluví v Duchu Svatém, ale v duchu ďábelském“. (139^a). Proti nespravedlivým kletbám „biskupů, papežů a prelátů“ „bojují nyní věrní křesťané, nechtíc jich kletbami . . . býti odtištěni od zákona svého Pána Jezu Krista“. (188^a). (O kletbách v. též 14^a, 170^a).

I jiné stesky Jakoubkovy svědčí o tehdejších úpadku křesťanského života v Čechách. Mnozí zlí lidé „jsau křesťané jedno jménem a řečí, ale Antikristové svými hříšnými činy“. (144^b). Není křesťanské lásky k bližnímu, „neboť najmenšího slova protivného nestrpíme“ (41^b), „neb nyní je hanění, laupež, bití, jímání, etc.“ (171^b). „Ó co jest těch lhářův nyní, kteřížto Boha Otcem nazývají a praví, že ho milují, a svých bližních nenávidí, nýbrž je zrazují a laupí, pálí, mordují!“ (13^a). „Sv. Pavel nazývá své učedníky bratry, ne slauhami, ani chlapy, ani robotězi, ani sedláky, jakožto mnozí činí“. (14^a). Lest vládne ve světě, zvláště „mezi kupci, kramáři, i všelijakými těžáři, kteřížto umějí lstí zboží dobývati a je množiti a zachovati“. (17^b). Obchodů vůbec člověk nemůže vésti bez hřichu (138^a). Pýcha, rozkošnictví a nemravnost vzrůstá. „Pyšní a bohatí . . . nic nechtí trpěti ani pro hříchy, než vždy v rozkošech tohoto světa pasau se milují se.“ (34^b). Mnozí „své tělo okrašlují, v raucha slušně připravují, měkke a čistě jemu ustlávají, rozkošné krmě připravují a rozličně jemu hovějí.“ (17^b). Pyšní boháči pohrdají chudinou. (181^b). Vrchnost utiskuje poddané. „Není ustaven král, aby lidi utiskoval a zlé zveleboval, ale aby dobré etil. svobodné učinil a jim jich dobroty spomáhal a nedal jich zlým utiskati ani jim překážeti . . . Kterýž král, kníže, pán, vladař, duchovní neb světský, lidi spravedlivé utiskuje a zle s nimi nakládá, jižť zle požívá svého království aneb duo-

stojenství, a není auředník boží, ale ďáblův, neb vuoli ďáblovu v tom činí . . ." (63^a).

Nemravnost mezi lidem jest tak veliká, že, kdyby „nyní všichni smilníci a smilnice měli zbiti býti, řídký by dům byl bez zabitce". (135^b).

Jakoubkova postilla svědčí o dobrém kazateli. Není však tak zajímavá a tak znamenitá jako postilla Husova, neboť se jí nedostává tak logického uspořádání látky a není psána tak pěkným, v pravdě řečnickým slohem, jako jsme shledali u Husa. Výklady jsou celkem dosti suché, na mnoze nezajímavé, a nejsou tak srdečné jako Husovy, nejsou populární. Hus působil na srdce, Jakoubek více na rozum. Výklady Jakoubkovy jsou často příliš stručné, jsouce spíše základem, vodítkem jinému kazateli, který by je dovedl přizpůsobiti poměrům své doby. Současná doba nezrcadlí se v nich tak jasně jako v jiných postillách doby husitské. Jakoubek jakoby se bál ostřejšího tónu. Byl sice horlivý kališník, ale nemiloval sporův, byl člověk velice mírumilovný. Hlavním znakem jeho charakteru byla opatrnost, s níž prostředkoval mezi stranami husitskými. Jeho snahou bylo, aby v české reformované církvi nastala jednota, vzájemné působení všech na základě pravé křesťanské lásky. A opatrnost ta jeví se též v jeho postille, která co do narážek na současné poměry má ráz mírný, kompromissní. Jakoubek kárá v ní sice též zkázu mravů, ale činí to způsobem klidným.

Úhrnem: Postilla Jakoubkova obsahuje stručné výklady, doložené hojnými citaty z písma sv., z církevních otců a ze starých filosofů, jsouc rázu více učeného než lidového. Cena její spočívá hlavně v té věci, že poznáváme z ní Jakoubkovy názory theologické, které po smrti Husově způsobily pokrok ve vývoji husitismu. —

Z nejhrořlivějších posluchačů Jakoubkových byl kněz podobojí *Martin Lupáč*. Latinská kázání jeho jsou obsažena v rukopise univ. III. D. 3, pap., fol., (349 listů): „Sermones de tempore et de sanctis.“ Zprávu o nich podává J. Truhlář ve Věstniku čes. Ak. 1898 str. 409—410, z níž se dovidáme toto: Jest to veliký homiletický material s rejstříkem a listem Martina Lupáče, jenž radí v něm někomu asi z tvořící se tenkrátě Jednoty Brat. (dle Golla), aby vystříhal se zbytečného hloubání o transsubstanciaci, nýbrž prostě věřil slovům Kristovým. Nejstarší část

rukopisu pochází z r. 1429, jiné části z r. 1432. Kázání ta jsou neobyčejně mírná, z doby, kdy Lupáč dosyta zakusil hrůz válek náboženských a poznal marnost hádek věroučných. Hledě k mravní stránce křesťanství, jest ochoten k smíru českých stran, jehož se při úsilovném jednání o kompaktata skutečně domáhal. Trpkého útočení proti Římu tu není, v příčině dogmatiky jest liberalní, ale v mravním ohledu přehorlivý, a zvláště k ubohé chudině laskavý a soucitný.

Jiná latinská kázání z 15. stol. pocházejí od *M. Jana z Příbramě*. Jsou to kázání sváteční, „*Sermones de sanctis*“ v rkp. kodexu univ. knihovny III. H. 1. M. Jan z Příbramě byl původně horlivý stoupenec Husův a přívrženec nového hnutí náboženského, ale stal se z něho nejmírnější kališník. Sbírká kázání jeho hlásí se asi v dobu přechodu jeho od reformační horlivosti k pozdější mírnosti k Římu, jinak od mírnosti kazatelského kárání k jizlivému útočení proti sektářství domácímu. Za největší zlo v Čechách pokládá nesvornost v příčině věrouky a rušení jednoty skrze výtržné kazatele (105^b), a horlí pro spojení s církví římskou. Attribut hříchů „bestialis“ a „bestialitas“ svědčí o autoru M. z Příbramě, neboť v „Knížkách o zarmouceních“ užívá s oblibou slova „hovadný“, mluvě o hříších. České interpolace a úprava stilisticky velmi nedokonalá (jsouť mnohá kázání pouhé náčrtky a výpisky z otců církevních) zřejmě poukazují ku kazatelům, kteří sice ještě po starém zvyku homiletickou látku načrtávali si latinsky, avšak podle těchto náčrtků již větším dílem kázávali po česku. (Výtah z referatu J. Truhláře ve Věstniku čes. ak. 1898 str. 522—524).

Husitství nedosáhlo, co se náboženských oprav týče, cíle, který si vytklo: neobrodilo církve v duchu ryze křesťanském, na základě evangelia. Různost smýšlení způsobila úplný zmatek, jenž skončil se bratrovražedným bojem lipanským. A toto nesplnění idealů náboženských a společenských, jež si bylo vytklo husitství, pálí do hloubi duše *Petra Chelčického*, jenž s odhodlaností chce postaviti opět život křesťanský na základ evangelia, jenž káže mír a lásku, a zavrhuje násilí. „U něho vše mluví k srdci, protože vše plyne ze srdce, učení i výmluvnost. Prostý dědinník, bez nároků vědeckých, bez lichých slov vzdělává církev, jež zdá se na chvíli, že podmaní celou zemi českou, i přetrvá staletí pronásledování a nezahyne v něm. A jakou to silou tajemnou? Silou čisté duše. Nejvíce povznáší

jej jeho úplná sprostnost, zapomenutí všelikých ohledů zevnějších, nedostatek rozvahy a sebelásky. U nikoho nenávist světa není úplnější a upřímnější . . . ; všecko původu lidského, řády politické i církevní, staleté tradice, nauky mudréké zavrhuje bez litosti; jen jediný má cíl: naplniti zákon Kristův“. (Denis, Konec sam. čes. 222—223.)

Chelčický bystře pozoruje lidský život, vidí jeho světlé i stinné stránky. Kristus ukazuje cestu k světlu, jen Kristus, nikdo jiný, proto jen Krista má křesťan po cestě světla následovati, Krista a jeho evangelického učení; pravý křesťan má býti pokorný, trpělivý, laskavý i k nepřátelům, má pro Krista snášeti všecko zlé bez reptání. Od ideálu církve Kristovy církev se odchýlila. Čechové chtěli jej obnoviti, ale nikoliv láskou, nýbrž bojem, násilím, tedy cestou nepravou, přičící se ideálu Syna Člověka. Obrození může nastati jedině v duchu Kristově, na základě evangelia. A na tomto základě zbudoval Chelčický svou velkolepou nauku náboženskou, která v hlavních rysech jest obsažena v jeho *postille*. Ve výkladě evangelií Chelčický viděl nejvhodnější formu „k naznačení stanoviska, s kterého na všechny zjevy porušenosti v životě jednotlivců i celé tehdejší společnosti pohlížel. Příklad, daný Štítným, Milčcem, Husem, také nasvědčoval, že postilla jest nejobjemnější slohová forma, ve které všechny reformační myšlenky nacházejí volné a prostranné místo, a že podklad evangelií zároveň ručí, aby nepominulo se ničeho, cokoliv do soustavy života křesťanského dle tehdejšího mínění náleželo“. (Ferd. Schulz, Petr Chelčický, Osvěta 1875, roč. V. díl 1. str. 147—148.)

Postillu svou Chelčický napsal mezi r. 1434—1436. Napsal ji po nešťastném roce bitvy u Lipan, neboť zamítá v ní válku husitskou, která trvala 15 let, a v době jednání sboru basilejského o kompaktáta, před r. 1436, t. j. před ohlášením prvních kompaktát v Jihlavě, totiž před dopuštěním kalicha Čechům a Moravanům, což vysvítá z těchto slov postilly: „Co kardinaluov, co biskupuov, co opatuov, faráruov, mnichuo rozličných, co mistruov a doktoruo v úřadech dávno leží v Konstanci, v Bazilí, u far i jinde v Čechách, v Rakúsích, v Polště, všudy se radiece o to, aby Ježíše s jeho apoštoly v řeči popadli! . . . Na to se radí mnoho let, všeliké smysly, zákony, dekretaly, práva, doktory, písma i všeliké vtipy snášejí, aby bláznivú řeč jeho (Kristovu) i apoštoluo učinili a netoliko

bláznivú, ale i kacieřskú . . . A co sú v těch radách lstivých vtipuov nashromáždili proti kalichu božiemu . . . !“ (Post. 264^b, z r. 1522, mus. 25C5.) (Srovn. Osvěta 1875, I. 150, Jir. I. 287.)

Postilla Chelčického vyšla tiskem v Praze r. 1522, fol., s názvem: „Kniha výkladuov spasitedlných na čtení nedělní celého roku“, potom podruhé též v Praze r. 1532, fol. (1522: univ. 54A66, mus. 25C5, 1532: un. 54B37, mus. 35 B11.) (Dobrovský, Gesch. d. böhm. Spr. str. 229, Jg. 108, Výbor II. 622, Jir. I. 291.) Ve Výboru II. (1868) otištěna jest předmluva (str. 621.) a kázání na 1. neděli po sv. Trojici (— 625.). Ve Spiessově Výboru na str. 7.—11. otištěna předmluva a ukázka z výkladu na čtení sv. Luk. v kap. 16. o Lazaru a bohateci. Novočeskou transkripcí opatřil v Praze r. 1890 Benj. Košut své špatné vydání první části postilly Chelčického. Nejnověji (1901) vyšel I. díl postilly ve vzorném kritickém vydání Emila Smetánky.

Rozdělení postilly dle vydání z r. 1522: Titulní list (1), předmluva (2^{a-b}), výklady (2^b—232^b), doslov (282^b).

Doklady uváděti budeme z tisku z r. 1522 (mus. 25C5, fol.).

Titulní list ozdoben jest ornamenty, uprostřed nichž čteme titul: Knýha výkladuov Spafytedlnych na Cztenie Nedielný czeleho roku. Wierneho a dobreho Muže a Czecha Petra Chelfficzkeho: milownika horliwego prawdy pana Krysta: W kterychžto Knihaeh mnoho potrebných wyftrah a treftanýe y vžitečných nauczenýe vprziemie podle fmyslu Zakona božie^o polože^o gest.

Předmluva. „Tuto se počínají spasitedlní výkladové na Čtenie Nedělní . . . A najprv předmluva jeho (Chelčického) takto.“

Obsah předmluvy: Chelčický prosí Krista o pomoc při spisování svého díla, aby práce jeho byla prospěšna k chvále Boží. Připomíná přikázání boží: „Pomni, abys den sváteční světil“, a podává jeho výklad. Protože na každou neděli připadají zvláštní čtení, pokládá za užitečné je vyložití („tak, jakž já jim po jiných mistřích mohu rozuměti“). Dotýká se tehdejšího duchovenstva; praví, že „řády slavnými v kostelích toliko zakrývají svá šeredstvie svých ohavných životuov lakomých, svatokupeckých, smilných a prázdnych, v rozkošech vchovaných . . .“ Kněží jsou mu nepřátelé čtení božího, odsuzující věrné kazatele na smrt upálením a kaceřující lidi spravedlivé. Loví peníze a jsou nepřátelé kříže Kristova. Jejich okázalé oslavování

a povyšování sv. čtení jest jen pokrytecké jednání. Lží a lstí jsou prý proniknutí kněží i lid. Písmo sv. jim neprospívá, prospívá však lidem věrným, kteří se chtějí písmem sv. řídit, je čísti a o něm v den nedělní rozjímati. S pomocí boží tedy Chelčický chce „nětco psáti o těch čteních k užítku těch, kteříž jsou poznali a milují pravdu“.

První díl postilly obsahuje kázání od 1. neděle adventní až do 6. neděle po Velikonocích (2^b—139^b), *díl druhý* obsahuje kázání, počínající se kázáním na den seslání Ducha sv. (141^a) a končící se kázáním na den posvěcení chrámu (282^b). Na str. 141^a: „Druhá strana Výkladu ov spasitedlných na čtení nedělní... A najprv na čtení, kteréž se čtá na hod Seslání Ducha svatého...“

Doslov: „Tuto se skonávají čtenie nedělní s výklady: a na to sú psána, aby tiem pilněji neděle každá svěcena byla. Neb jest pán buoh prikázal s pilností řka: Pomni, aby den sobotní světil. A my říkáme neděle proto, že nemáme dělati nižádných děl robotných, to jest hřiechuov, ješto v službu ďablu porobují, ani také diela tělesného, kteréž v jiné dni muož člověk s užítkem i s odplatú dělati. Protož ku pravému svěcenie neděle a ku pravému upokojenie s bohem bude čtenie toto k tomu zvláštne pomocné a k napomenutí zvláštniech věcí. A najviece proto, když se kázanie nedostane od věrných zprávcuov ústnieho.“

Na konci tisku z r. 1522 čteme: „Vytištěny jsou Knihy tyto Léta páně Tisícího Pětistého Dvamezčítmého. Ten pátek po božím Vstúpenie. V slavném Městě Pražském. Budiž z toho pán buoh pochválen a račiž dáti to k napravení našemu a k dojitie od něho zde milosti a potom věčné radosti Amen. Pavel Severin.“ Totéž čteme i ve vydání z r. 1532. To značí, že tisk z r. 1532 jest věrný otisk z vydání z r. 1522.

Jak Chelčický vykládá? (Srovn. Comenium III. Památky reformace české. I. Petr Ch. Upravil J. KARÁSEK Praha 1892. Na str. I. až XVI. předmluva Karáskova, v níž čteme též o vykladací metodě Chelčického.): Příslušnou perikopu analyzuje Chelčický způsobem důkladným. Na počátku výkladu často podává stručně smysl celé perikopy, na př. v kázání na 4. neděli adventní (Čtenie sv. Jana v prvnie kap.) praví: „Toto čtenie svaté ukazuje nám velikú lest a neupriemnost židovskou“, a vykládá příčiny toho. Pak cituje z perikopy větu za větou a vykládá, jak se má rozuměti jednotlivým větám. Vyloživ větu, přechází k větě následující, při čemž přechod naznačuje obyčejné slovy:

„Potom dále die čtenie . . .“, nebo: „Pročež znamenitě die písmo sv.“, nebo: „Znamenitú věc praví čtenie“, atp. V jednotlivých výkladech podává obyčejně původní smysl, smysl „zevnitřní“, doložený příklady „tělešnými“ nebo „vidomými“, a tento smysl přenáší pak ve „smysl nebo rozum duchovní“, čili vykládá pak ve smyslu přeneseném, „vnitřním“. Na př. vykládá o skutečném malomocenství a uvažuje pak o malomocenství duchovním (42^b—43^a); nebo mluví o pastýřích betlémských, kteří ostříhali stád svých, a připojuje výklad duchovní: „Každý má stáda nesklidná, ještoť má co pásti a nad čím bdieti v této veliké a temné noci své: 1. srdce své . . ., 2. smysly tělesné, 3. obcování, 4. dobré skutky . . .“ (23^b). Plavbu po moři přirovnává k životu na tomto světě, v němž je potřebí: kotvy — naděje, plátka — bázně boží, přívozníka s veslem — kněze se zákonem božím (49^b), atp. Podotýká často, že příslušnému místu z písmo sv. jest třeba rozuměti v „podobnosti“, na př.: „všecka řeč tohoto čtenie svatého (Mat. 13.) mluví se skrze podobenství . . .“ (56^b). Mnohé výklady aplikuje na život lidský, na př. vlastnosti třtiny větrem se klátící aplikuje na vlastnosti lidské povahy (13^b—14^a); aplikace na život tehdejší, na tehdejší poměry ve světě vůbec a v zemi české zvláště, narážky kulturně historické, nalézáme v Postille Chelčického téměř na každé stránce.

Chelčický snaží se vykládati co nejsrozumitelněji. Slova lidu nesrozumitelná vykládá, na př., že centurio neb setník měl „sto rytierův pod sebou“ a že byl ustanoven „od Římanův vladařem nad tím městem (t. Kafarnaum)“ (45^a), nebo že „racha“ jest slovo židovské, „jako bychom my z hněvu řekli bezmozký nebo s hlavú zvratanú“. (195^a). Někdy klade otázky (jako Hus) a sám na ně odpovídá, na př.: „Tu jest potřeba nám znamenati slova toho chválení: Kto chválí?, že syn boží věčný; koho chválí?, že otce, svého boha, věčného pána nebe i země; z čeho chválí a děkuje jemu?, z toho, že jest skryl své věci pravé a nejlepší . . .“ atd. (51^{a—b}).

Co se *citátů* týče, Chelčický cituje nejraději písmo sv., jiným citátům se vyhýbá. Kdežto Hus v postille „representuje se jako církevní učenec, sečtělý v otcích a přísně odchovaný latinské vzdělanosti, jehož výklad oplývá učenými citaty ze sv. Otců, zvláště z Augustina, Řehoře, Ambrože: Chelčický jest obyčejný muž z lidu se zdravým intelektem, bránící se všemu formalismu, sice též sečtělý, avšak *skoupý na příležitost citátů*“. (Comenium III., z Karáskovy předmluvy str. XI.)

Chelčický cituje též místy otce církevní a jiné spisovatele, ale neudává na mnoze ani jejich jmen, nýbrž praví vždy, že „mistrři“, „doktorové, slúpové cierkve svaté“, „učení“ tak a tak vykládají (na př. 175^a, 184^b, 215^a atd.). Leckdy podává proti mistrům výklad svůj, jenž se mu zdá příhodnější (na př. 6^a). Z církevních otců má rád zvláště „velikého doktora svatého Řehoře“ (261^a).

Sloh jeho zabíhá místy do rozvláčnosti a do nepravidelných, dlouhých period; *nezřídka však povznáší se k opravdové kráse dokonalého řečníka*. (A. N. Pypin a V. D. Spasovič Hist. lit. slov., díl II. 1882, str. 345.) *Ukázka* slohu řečnického: „Pošli, pane, angely své s trúbú, ať shromáždí volené tvé od čtyř větruov nebeských, ať tě chválí jako sprvu! Již si dávno hověl a milostiv byl ústóm těm, ješto se tobě posmívají a rúhají, a dobře si činil těm, ješto sú tě na zemi povrhli, a život tvój jako v blátě potlačili. Nebuď déle milostiv ústóm jejich k rúhání otevřeným! Povstaň, Pane, a rozprchnúť se tvoji nepřítelé, zemdli jejich sílu velikú, o níž praví, že na věky stane nepohnuta, roztrhaj svazky jich železné, v nichž naději mají! Neboť tobě, milý Pane, všecky věci podobné sú; ty móžeš to moře ukrutné spokojiti jako jednoho člověka: nyní, nebo když se tobě líbiti bude. Jediné v tento čas zachovaj lid svooj prostý, kterýž miluješ, ať by nezahynul v těchto búrech, kteréž muožeš brzo ukrotiti, jestli tak libé a pravé před tebú!“ (50^b).

K účinnosti slohové přispívají u Chelčického *častá přirovnání*, na př.: „jako tma noční nemuož chváliti světla dennieho, proto že jest jemu odporna viec a od něho vzdálena: takéž hříešníci v starém životě a poskvrněném nemohúť slaviti narozenie Kristova . . .“ (19^{a-b}). „Jako oblak slunce, tak ta mylnost (kněží) lžmi skovaná zastírá pravdu Kristovu“ (48^b). „Jakožto v moři ryba rybu hltá, tak člověk člověka násilím hubie“ (188^b). Leckdy užívá přirovnání příliš drastických, na př.: „Jako svině hladovitá běhá podle domuo lapající, kde se jí co nahodí na smetišti, buď ohryzek, kost i lajno: takéž jest tento lačný lid a opuštěný ode všech daruov božích . . .“ (113^b, pod. 261^b).

Hříchy kárá Chelčický tony ostrými, užívaje ironie i sarkasmu v hojně míře. Vúbec má postilla jeho *ráz své doby*. Co praví Denis o spisech jeho vúbec, platí zvláště o postille: „Jeho spisy zajisté mají někdy ráz doby své: skladatel rád rozumuje prostředkem citatů, kupí roztrídování a rozdělování, ale náказа byla toliko nepřímá a nedotkla se vnitřního jádra: pravidla, jež si

složil, unavují ho záhy, poddává se svému nadšení, ruší plán vytčený, neřídí více myšlenek svých, nýbrž stržen jest jimi, ztrácí se v odchylkách, ale podporován svým vznetem brzo prostým, brzo obrazným, hned drsným, hned něžným, vždy však upřímným a dojmavým. Většina theologů českých, zvyklých mysliti po latinsky, nesnadno psali česky, a jejich sloh rozvláčný, přeplněný, těžký a temný pro živly cizí prozrazoval nucenost a násilí. Řeč Chelčického jest prosta vši přísady; jest řeč *lidu*, mezi nímž stále žil; někdy je poněkud rozvláčná, perioda zaplétá se a dluží, spisovatel zápasí s nástrojem ještě nedokonalým, ale myšlenka vytryskuje proudem, a dojem je tím mocnější, čím méně byl předvídan a očekáván“. (Denis, Konec. sam. čes. 224.)

„V mnohých kusech „*Postilly*“ Chelčický pouze rozvádí ideje *Wiclifovy*; po té stránce v opravném hnutí českém je přímým pokračovatelem Husovým; popularisuje nauky oxfordského mistra a aplikuje je na současný stav věcí v Čechách tak, jak před 20 lety činil kazatel betlémský.“ Tak praví Vlček, I. 171.

Podáme toho doklady, většinou na základě rozdělení Vlčkova I. 171—174:

„*Wiclifovi, Husovi i Chelčickému jest jediným vzorem a základem křesťanského života Kristus a písmo sv.*“ „Ktož jeho (t. Krista) jinde hledá (t. než právě v něm samém), ten jeho nenalezne a pánu Kristu křivdu činí. Protož ani v papeži, ani v jeho moci, ani v jeho ustaveních, ani v biskupstvích ani v jich koních spasenie jest. Nebo falešná jich moc; falešná jich ustavení; falešné jich množstvie koní k spasení; falešné zdi vysoké kosteluv a klášteruv k spasení; falešná všech pokrytcov náboženstvie k spasení. Protož jediný Kristus jest pravda k spasení všem věřícím v něho“. (53^a); pod. 131^b. „V něm (v Kristu) bude plné zdraví bez nemoci a všecko šťastné, milé, netesklivé, ničímž neporušené, neskonale, vždy radosti plné.“ (168^a). Jen v písmě sv., v „zákoně božím“, jak je již *Wiclif* nazýval, jest pravda nejvyšší, jen dle „zákona božího“ musí se křesťanský život řídit: „Každý stav, obchod, řemeslo, úrad, obyčej, trh, musí pravdú zákona božího zpraven býti.“ (48^b). Dle „zákona božího“ byli živi první křesťané, nejsou však bohužel tak živi křesťané nynější — *vlivem pokleslé mravnosti duchovenstva*. Život kněží není důstojný. Až kněží budou vydávati počet ze svého jednání před Bohem, „toť by se v tu chvíli raději viděli římskými osly než papeži, biskupy

a faráři.“ (206^a). Není u nich chudoby Kristovy, ale starají se o dvory, dědiny, platy, desátky spíše než o spasení lidí. Hledí jen peněžitého zisku. To činí pode jménem apoštolské služebnosti! Takoví nehodí se k poselství nebeskému, překážejíce duchu Kristovu v lidech. (3^a). Zapletli se v zemské zboží (12^b), pochlebenstvím došli úradův (14^b); jsou to lidé bohatí, „muži rumní, roztylí, s velikými břichy: o stolu tučně(?)“⁹⁾ vždy péči a starost majíce větčí než o duše lidské“ (15^a, pod. 177^b); nemohou býti pravými svědky Kristovými: „Mohúť oni toliko svědčiti o svých panstvích, kterak jsú veliká, i o zisku, kterýž mají peněžice svátosti, o dědinách a hospodárstvie, o víních, koliko drajliňkuov jeho mají, a o hustých pivích starých a traveninách kurvy veliké, kterak by je v chrámích vyhlili v lid boha neznající.“ (15^b.) „Skrze služebnost kněžství svého hledají mnohé věci zemské získati . . . a kostel sobě zavěsiti jako vymeno u krávy, aby skrze něj a skrze svátosti vždy lid z jich statkuov dojili. Protož vlnu stříhú a mléka dojí, sami se pasú a stádo jsú opustili a dali v rozchvátání všeliké zvěři polnie.“ (193^a). Všecky obřady hledí zpeněžiti; prodávají mše, „třidceti jich za patnácte neb za dvadceti grošuov“ (227^b, pod. 86^a); za peníze slibují odpuštění hříchův, ustanovujíce „zpověď třikrát do roka s pokáním peněžitým“, nařizujíce „ofěry, desátky, kropenie“ a mnohé jiné řady a práva. (34^b). Všecka jejich sláva „smrdí jich tobolkú a lakomstvím svatokupeckým“ (203^b). I prosí kazatel Krista, aby z chrámu církve své vyhnal svatokupce, kteří hledí svátosti, mše, pohřby, kostely, „i prst okolo kostela zpeněžiti.“ (211^a). — Papež jest prý Antikrist, náměstek ďablův na římské stolici. (81^a). Vzdává se mu neprávem úcta téměř božská. (81^b); on sám nad samého Boha se vynáší. (18^a.) „Zákony své odporne zákonu Kristovu ustavuje a spasenie z moci své štědre všem na listech rozpisuje a rozsílá milosti (v. též 145^b) a odpustky ode všech hřiechův i od muk. Protož aby ten buoh tak mocný na místě čertovy pýchy sedě i mohl říci kněžstvu svému svatokupeckému i k jinému lidu: „Ač padna, modliti se budeš mně, a dáš opasek zlatých, budeš biskupem, opatem, kanovníkem, a třebas lotrem i čiem chceš . . .“, rozdává obroky, úřady, duostojenstvie, sám nic nemaje ani věda, kde jest, což dává; . . . darmo nedává, ale zlato za to vezme, z čehož jest ani kúpil, ani vydělal, ani vl, v kterou jest stranu světa ten kostel, za nějž peníze běře . . .“ (81^b). „Papež má na pomoc všecky klášterské roty, všecky koleje

⁹⁾ Spíše asi: „o stoly tučné“.

mistrské s jich vtipy mnohými: a ti jedním duchem proti pravdě Kristově stojí, aby pod nimi jako mrtvá ležela...“ (107^a). Jaký jest rozdíl mezi Kristem, jeho chudobou a pokorou, a mezi velikou světskou mocí papežovou! *Chelčický praví podobně jako Hus:*¹⁰⁾ „Pán Ježíš pokorně na oslíku jel, ale papež na velikém bílém hynštu v uzdě zlatem okované a drahým kamením ozdobené, prsosiny zlaté velebně k světu připravené, trápace u koblúkuov barevné s perlovými knoflíky, dek, kterýž kuon kryje, zlatem vyražovaný, až se koní do země vleče, a s velikým zástupem rytířstva a panoší, ani nad ním nebesa nesú. A tak jede s velikú slávú tohoto světa a v radosti, ano se jemu veliká čest děje: aj, toť pravý Antikrist, ješto se protiví Kristu pýchau! Ale náš spasitel, Kristus, na oslíku s pláčem velikým jel jest...“ (105^b—106^a). „Pán Ježíš těžce nesl hříechy světa s pláčem vise na kříži. Ale papež snadně opna rukavičky s perlami a s zlatými prsteny, vstúpě na vysokú pavlač, požehná velikého zástupu lidí a všem hříechy odpustí; neb tu moc má jako buoh zemský!“ (178^b).

„Jako Wiklif a Hus, též Chelčický navrhuje vnější obřadnictví.“ Brojí proti chrámovým řečem hlučným a ozdobným, „proti řvaním dlúhým a mnohým rozličných písni mnichových“ (142^a), proti velebení Boha (při oslavě narození Kristova) „skrže píšťaly varhanuov a skrže nějaké písne s lámanými notami“ (24^a), proti „písniím sladkým a mnohým“ (26^a), proti „hlasuov vysokých lámání a divnému notování,“ proti zvonům velikým, atd. (139^a), proti odpustkúm papežským, poutem, milostivým létům, řádům kostelním, kropáčům, líbadlům, atd. (174^a). To vše poutá jen smysly, neobrozujíc nitra. Lidé chovají „v domech svacenú vodu a kropí jí všecky pokoje věriece, že, kdež ta svatá voda padne, tu že ďábel nesmí ostati.“ (228^b). Jsou „rozličná posvěcovanie“ (271^b), „jako v kropáči umytí hříechuov všedních a ďábla z domu zahrnanie, kolikrátž se koli kto a nebo domu pokropí. Od políbenie líbadla čtyrydceti dní odpustkuov. Což kostkář a smilník za čtyřidceti dní hříechuov napáše! Políbě dcku bude očistěn ode všeho. Kolikrát pojmenují Ježíše a nebo Mariji, matku jeho, vždy čtyřidceti dní odpustkuov obdrží. Ktož klekna spěje Zdráva Maria, ktož dostojí do požehnání u svaté mše, ten má od ní odpustkuov tak mnoho, jako práškuov v paprsku slunečném atd.“ (272^a). *Poutí* nazývá Chelčický touláním po světě, po zemích

¹⁰⁾ srovn. u Husa na str. 30. tohoto spisu.

a krajinách, což se děje „podle zámyslu svatokupcův, ješto peníze těží bohem i svatými, ukládajíce milostivá léta u hrobu svatých a v chrámech matky boží a praví tu lidu o velikých milostech a odpuštění hříechuov . . .“ (257^b); (pod. 82^b). Proti poutem do Říma, do Cáh a j. v. 154^b, 257^b a j. To vše jest zbožnost jen vnější, která se jeví též *posty*. Kněží a mistři, potom knížata, páni a měšťané postí se tím způsobem, že „uloží sobě na každý den sytý oběd: ryby ve trojích proměnách, v jiných a v jiných kořenech, huspeniny rozkošné, heryňky, vyzinu, fíky a mandly, řecké víno, i jiné věci rozkošné v nemalém počtu krmí, víno k tomu dobré a pivo husté pijíce až do večera, a s tím spat puojdú.“ (78^b). (v. též 171^b). I sedláci „jich následují, pokudž najdále mohú; ač tak rozkošných krmí mti nemohú, ale nažerú se smatlok obecných, že jim ledva břicha statčí . . .“ (78^b). Mistři pražští ukládají k postu střeďečnímu a pátečnímu ještě půst sobotní k počtě Matky Boží (213^b). Půst není však nic platen, neboť hříchův trvají dále. — Ani *při modlitbě* není pravé pobožnosti. Modlitba prostá nestačí; žádá se na lidech, aby Bohu ke cti „mnohé písmo tvořili pod sladkými notami a mnoho ústy bublali vymyšlených modliteb obyčejem pekelníkuov.“ (82^b). „Nynější kněží . . . napsali jsú sobě veliké knihy k dlúhému bublání, a ne k modlení v duchu a pravdě“ (85^b), a „domnívají se, že pro svá mnohá bublání a řvanie budú uslyšáni“ (213^a). Modlí se za lidi „na svatých hodinách“ a lidem to ohlašují „zvony velikými o puolnoci i o puolodni.“ „A všichni lidé za nic by nestáli bez jejich modliteb!“ (213^a). A jako kněží, tak bez pravé pobožnosti modlí se i lid: jedni „na prázdno jedne ústy klapají“, „jiní . . . se za ty věci modlé, které sú jim k zatracení“ (na př. za štěstí, zdraví, atd., vůbec za věci světské), jiní modlí se k stvoření místo k Stvořiteli, na př. k obrazům, „domnívajíce se, že divy činí a že v nich moc boží jest k uzdravení a nebo k jiným pomocem“ (132^a), „jiní se modlé svatým a některým nejistým a mnichóm utylým . . ., a prosí jich, aby je vyprosili ze zlých věcí, z vézenie, z neštěstí, z hanby světské, od bolenie zubuov i očí, od vlkuov, od hadóv i od jiných věcí protivných a od nemocí“ (132^b), „jiní padají klekajíce na kolena před papežem, modléce se a zlatých mnoho k své modlitbě přidávajíce . . ., jiní padají a klekají před mocnými tohoto světa, před císaři, před králi, před knížaty, pány, pochlebujíce a modléce se jim za dary, . . . jiní se modlí čarodějníkóm, kúzedlníkóm, hadačóm, aby skrze ně zdraví našli a zvěděli o svých škodách . . .“ (132^b). Není zbožnosti, *není víry pravé*. Lid je v hříšcích zatvrzelý; snadno

hřeší, vždyť spoléhá na *zповěď*. Ale jen „sám buoh tu moc má, aby hříchy odpúšťel“ (226^a), nikoliv kněží, (226^b, 119^{a-b}, a j.), nikoliv papež, jenž prý všechno chce rozhřešiti: „by hříšník otce neb matku zabil, manželství roztrhl, nade vším (papež) moc má za penieze odpustiti“ (182^a). Není tudíž třeba, aby se lidé „šámali o holi po tmě do Říma“ (154) nebo do „Cách, do Etyňku a jinam“ (182^a) pro odpuštění hříchův. To vše ukazuje zbožnost jen na oko; vždyť *víra lidu je mrtvá*, „umrlá“, jen „ústní“ (130^b, 154^a); lid stará se jen o „věci zemské“ (4^a). „Najprve kněží zablúdili sú od viery pro zemské věci a u veliká osidla ďábelská upletli jsú se, i vešken lid po sobě vta osidla vlekú.“ (4^a); pro věci božské jest „mrtvost přílišná v lidech“ (151^a). Adventu na př. lid rozumí tak, že praví: „Advent jest, nemáme masa jiesti, budem calty kupovati, puojdem k zповědi...“ (2^b). O vánocích myslí lid jen na čáry, kouzla a pověry; „myslí, co na které mši má ofěry položiti, co kterým koledníkóm dáti, kterak všecky pokoje i chlévy zkaditi, rozkoši slavné sobě pripraviti, v rúcha čistá a drahá se obléci a světu se v nich poctivě ukazovati.“ (19^b). Chelčický nazývá to rouháním. „Jednú v rok koláči a caltami velikými ani svěceninami mnohými žádný jeho (t. Kristova narození) neuctí.“ (20^a). A tak vůbec „Kristus umřel jest v lidu i jeho viera i všecky jeho milé věci zahynuly jsú“ (15^a), neboť „lid již se jediné dotýká spravedlnosti pohanské, právy městskými a cesařskými se zpravuje u věcech světských, a v duchovních spravedlnosti Antikristovy následuje“ (193^b). Lidé hřeší *pýchou*, připravujíce sobě jinou tvář, upravujíce si vlasy, aby kadeřavé byly, pletouce vrkoče, aby až do pat visely, odívajíce se drahým rouchem (217^a), rouchem „hesovným a dvornostmi rozličnými zkrájeným a zstříhaným“ (169^a), nosíce zlaté pásy, nohavice, jednu zelenou, druhou červenou (217^b). Ženy nosí na hlavách „chomúty široké“, nosí „rukávy do země“ (217^b) — a kdo by vůbec vypsál „pýchu ženskú v oděvích?“ (169^a). Lidé hřeší ihned z mládí „freji a smilstvím“, tanci, touláním po jarmarcích, po posvíceních, po krčmách, „v rozpuštěních nestydatých, oplzlých a ruffianských“. (30^a).

„*Jako Wíklif, a částečně i Hus, též Chelčický zavrhuje poctu svatých.*“ Jim prokazuje lid často větší poctu než Bohu (46^b), modlí se k jejich obrazům jeho pohané k modlám (46^b), vzývají je v nemocech; věří, že sv. Barbora uzdravuje nemoci oční, sv. Valentin padoucnici (16^b), sv. Linhart že snímá okovy (133^a) atd., a věří v přimluvy svatých ztrácejíce „zatím jistú a dostatečnú přimluvu, která

jest buoh ustavil v synu svém“ (132^b — 133^a). A nestačí-li svatí, vzývají *Pannu Marii* majíce k ní větší úctu než ke Kristu (16^b, 40^b).

„*Jako Wiclif a Hus, též Chelčický horlí proti „zpohanilé“ učenosti universitní.*“ Mistři a doktoři „na to nakládají všecko své umění, aby potlačili chytře slovo boží.“ „Pakli puojdem k lidu učenému, tu ovšem uhlédáme velikú vieru o Pánu Ježíšovi a chválu povýšenú jména jeho. A kterak jeho brání před kacieři pilně skrze múdrot písma mnohého! By pak kto chtěl zle držeti o Kristovi, ale oni se postaví proti němu, nebo mají knihy hlubokých smysluov múdré a dekrety veliké, lojku, gramatiku, biblí, a doktoruov mnoho . . .“ (13^a). „A mnoho jsú prospěli v těchto časiech bránice kázati slova božího a obci lidu sprostného bránice poslúchati, a dva člověky spravedlivá s velikými náklady upálili sú v Konstanci pro kázanie: a to veliký zbor mistruov, biskupuov i s papežem svatokupcem, hlavú svú.“ (68^b). „Všechen lid učený opil se jest lží ďáblovú, potvrzuje skrze písma, práva božská, všelikých bluduov z sebe nalezených a vymyšlených, aby ti odporní bludové písmy zodívání mistrně zdáli se písmo svaté a jako zákon od boha vydaný . . .“ (81^a). O učených kazatelích: „Čím slavnější kazatel, tím více přibývá mu platuo, knih a sádla v bříše, líce bývají červenější a rúcha zbytečného hojnost. Nebo kázání jeho dobré a múdré jest a líbí se dobře lidem světským i mužóm rathúzním a chvála po něm zuostává, že krásně čtení vykládá a mnoho písma doktorského umí a mnoho kapitol vyjmenuje z zákona. A s tím do klády nebude od bohatých veden po kázání, ale spíše za tučný stuol bude od nich pozván . . .“ (68^a).

„*Wiclif, Hus i Chelčický kladou úpadek křesťanského života do doby císaře Konstantina.*“ Od té doby prý náboženství Kristovo jest „dílem ptáka, vysoko létajícího ďábla“, Antikrista (68^a); církev „poběhla jest od Krista a učiněna jest královstvie a přiebytek ďábluov“ (90^a). (O Antikristovi 6^a, 51^a, 130^a atd.) *Církev římská klesla prý tak, že zjevné hříšníky pokládá za potřebné:* „O nevěstkách praví, že nemuož bez nich státi církev svatá a těch ona posvěcuje svacenú vodú po jich hříších. Což tehdy rychtáři, biřici, katové? Ješto se skrze ně spravedlnost děje, za nimiž církev svatá odpočívá a řády své pokojně vede, odtínající údy shnilé mečem katovým, aby jie nepřekáželi, protož takovými úředníky nehýbaj! Též kupci a krěmáři jsú sluhy obecného dobrého, aby chudina mohla také pivo píti! A podle těch budú potřebni rufiáni i kostkáři, neb by bez nich vína a piva nevypojili O tajných pak hříšnicích řeči již nenie:

nebo poněvadž jsou zjevní shlazení, kdo by se s tajnými počítal a na ně se ptal? Co jest cizoložství a sodomských hřiechuov! Co jest pokrytství v stavu duchovním, posvátném! Co zlých žádostí, úmysluo křivých, nenávistí tajných! Co služba kněžská zakrývá hřiechuo, svatokupectví, kacieřství, lakomství, oklamání, lstí, to se vše svatostí a spasením stkví!“ (179^a).

Těž nauky o předurčení hájí Chelčický, jako Wiclif a Hus. „Cierkev jest zbor všech vyvolených k spasení.“ (239^a). Jen za vyvolené přimlouvá se Kristus u Boha a jen ten, kdo z Boha jest, může v pravdě slyšeti slovo boží. Pročež nemají se dobří mísiti se zlými, neboť „die Pán: Svězte je v snopky! (Mat. 13.): každého pokolenie hřešniky spolu . . .!“ (59^b).

Zmíníme se na tomto místě ještě o *Chelčického mínění o velebné svátosti a o přijímání pod obojí*, jak se jeví v jeho postille. Chelčický již v „Replíce proti Mikuláši Biskupcovi Táborskému“ z r. 1424 horlil *proti stanovisku táborskému*, dle něhož posvátný chléb jest pouhým znamením těla Kristova, a žádal, aby bylo věreno, že tělo Kristovo v svátosti oltářní jest obsaženo podstatně a bytně, ač ne tělesně a hmotně — tedy *věrné učení Wiclifovo*, jehož se i dovolává. (Vlč. I. 167—168). Chelčický věřil tedy ve skutečnou přítomnost Kristovu ve svátosti oltářní, ale *zavrhoval transsubstanciaci*; apoštol pravil: chléb, který lámeme; proč nevěřiti apoštolu více než Tomáši nebo Skotovi? To je učení Wiclifovo (*remanentia panis*). Viz prameny uveřejněné od Golla (*Quellen und Untersuchungen zur Geschichte der böhmischen Brüder* str. 69—71). (Tak uvažuje Denis v Konci sam. čes. 228). — *Protí transsubstanciaci*, proti „novému stvoření těla Kristova od kněží“ Chelčický horlí též v postille. Za doklad uvádím tato dvě místa z postilly: „vždy se pletlo o Kristovi, i nyní se plete, že praví, že kněží stvoří tělo Kristovo z chleba znova na každý den. Blaze nám takových stvořiteluo, že nám natvoří nových těl Kristových z chleba na každý den, aby se nám nestuehla stará těla jeho, ješto sú nám natvořili loni z chleba! Ó lhári rúhaví!“ (167^b). „Boha ani těla Kristova nemuož nižadný stvořiti ani z něčeho z novu učiniti, nebo tělo Kristovo stvořeno jest jednú od Boha v životě panny Marie a jedínú se z nie narodilo, potom vicee nezhyulo aniž zhynúti muož. Ale to tělo . . . nestvořuje se, ale bývá, to vždy obětujem a přijímáme.“ (248^b). Horlivě hájí Chelčický též *přijímání pod obojí*. Jakoubkových názorů v té věci hájí Chelčický způsobem nejrozhodnějším. „A ještě jest i po-

dnes neodpočinula ta cirkve od kaceřovanie těch, kteříž jedí tělo Kristovo a pijí jeho krev svatú v svátosti oltární, a praví, že lid křestanský obecný nemá pítí krve Kristovy z kalichu a že toho není hoden než sami toliko kněží, jakoby se jim zdálo, že jest nekúpil pán Ježíš tau krví lidu obecného, jediné samy kněží.“ (179^b—180^a). Jiné doklady v. na str. 6^a, 33^a, 69^b, 96^b—97^a, 196^a, 214^a, 226^b, a j.

„V postille Chelčického silně pronikají i myšlenky, kterými spisovatel znatelně a zásadně se liší od anglického reformatora i betlémského kazatele, a jimiž staví se *jednak k Táborům, jednak na stanovisko* dosud u nás úplně ojedinělé, *protihusitské a protitáborské*. Tyto ideje čerpal z učení *valdenského*.“¹¹⁾ Tak píše Vlček I. 174—175. Většinou na základě rozdělení Vlčkova (I. 175—179) podáme některé doklady:

„Z důvodů mravních Chelčický zavrhuje víru v očistec.“ Hříšníci do-
ufají, „že je peklo vyčistí a do nebe pošle,“ „pokání nečiníce a v očistci své dokonalé spasení věriece“ (34^a). „A toť nyní tvrdě lid učený drží, že by buoh nespravedlivý byl, když by za pokání jedné hodiny tak spěšně dal království nebeské, jako za pokání mnohých let. Protož jsou položili artikul nebo článek viery vo očistci . . .“ (65^a). Nikde v písmě sv. nemohou prý mistři a kněží očistce ukázati, takového očistce, o němž oni učí. Zakládají jej na nejistých divech, snech a domněnkách. Ale ani doktoři všichni nejsou téhož mínění o očistci; zvláště staří tomu neučí „a někteří z nich praví, že po tomto životě místo očistce není ukázáno, ale toliko mnohými příklady a zjevováními duší v těch mukách položených . . .“ Doktoři sami si odporují. Bůh o očistci nic nepověděl. (87^b—88^a).

„Chelčický odsuzuje život panstva, u něhož vládne pýcha, lakota a násilnictví. Panství často nemůže stačiti pánu, jenž „musí násilí činiti chudině své i ne své.“ (169^b). Mnozí páni jsou „tvrzní a hradoví násilníci, ješto zjevných zlodějuov, morděřuoov, násilníkuo k násilí chudým chovají; sú kniežata zjevných hříšníkuoov.“ (278^a). Svě poddané sedláky bijí a tupí, nazývajíce je chlapy, výry a psy, ano i do vězení je dávajíce (195^b); „mají lidi platné, ješto jim druzí platí troje úroky; však jim žádný nic neodpustí, až někteří musí z dědiny utéci nemohúce tomu dosti činiti“ (262^a); činí bezpráví vdovám a sirotkům (235^a); Chelčický kárá jejich lenost, „hry v šachy,

¹¹⁾ Palacký se domnívá (Radhost II. 436—470), že Ch. nabył své známosti o Valdenských asi ze starého tajného podání v Čechách, a nikoli teprve od příchozích do Čech Valdenských r. 1418, protože by jinaké o těchto příchozích sotva se byl zamlčel ve všech spisech svých (str. 465.)

vrhcáby neb v karty," jejich život nemravný, obžerství a opilství (10^a). Ale i *stav městský* hřeší lakomstvím a dobýváním zboží, „aby z toho mohli choditi v pěkných oděvích měkkých, drahých, potvorných, hesovných, v stavenie domuov a pokojuov krásných a nákladných.“ (14^b). Kupci, „trhovci, obecná osidla připravují, aby skrze ně popadli statek bližních činiece okrasy svým kúpém po svrchu k oku . . .“ (237^b). „Těž řemesla: vždy loví a drau jedni druhé, nebo láska a pýcha pudí je k tomu.“ (169^b).

Chelčický odsuzuje spolek moci duchovní se světskou: „Ciesář, králi, knížata, rytíři i panoše sú jim (kněžím) poddáni, a sú jednoho duchu spolu. Kněží světské znamením troštují, hříechy jim odpúštějí a rozličné milosti jim dávají a modlé se za ně ve dne i v noci. A světští jim zase hojně zboží nadávají a jich hájí a brání . . . (Kněží) v zástupích jezdí s rytieřstvem a sedí na hradích i na miestech dobře ohrazených, aby na ně strach s žádného neupadl, ale s nich na jiné. A netoliko ti prelati, ješto tak panují, ale i ti, ješto chtějí lid vésti, hledí měst, zámkuo a moci . . . Protož sú se . . . zavřeli dědinami, platy, desátky, i jinými užitky, aby nedostatek nemohl k nim . . .“ (117^b). *„Spolek církve a státu* neboli autorita duchovní podepíraná hmotnou věcí veřejnou, je Chelčickému nekřesťanskou. Tento rys nauky Chelčického, společný s Táborý a původu Valdenského, zejména ostře jej odlišuje od Wiclifa a Husa: tito, chráněnci dvorův a aristokracie, svou opposici proti úřední církvi z velké části opírali právě o moc světskou a o šlechtu, kdežto v učení Chelčického, muže z lidu selského, státní moc a váha vyšších stavův neměla žádného významu.“ (Vlč. I. 175). Chelčický, „muž z lidu selského,“ jest proto *zastancem tohoto lidu, jest zastancem chudiny, dělného lidu*. V demokratismu svém souhlasí s Táborý. „Páni chodí v oděvech drahocenných,“ praví v postille, „že z toho mnoho nahých a odraných musí býti“ (7^a); páni ustavičně a nákladně hodují, a tím újmu velikou činí chudině, která nemá co jísti (7^a). Ubohá chudina musí pracovati, aby „lidé rozkošní tohoto světa a chladoležkové,“ „měšťané roztylí a měštky, páni, vladyky, . . . kněží, . . . mniši, jeptišky“ měli se dobře (63^b); tito všiechni drou chudinu, „aby jim stolové sytí nezhyuli“ (79^a). Lépe se chovají k psům než k chudým: „těchť dosti mievají, chrtuov, vyžlat, ohařuov, a hojně je chlebem krmí. Psíky také chlupaté mají, ty pak na polštářích podle sebe kladú, do lázně je nosí, myjí, češí, maso kupují a vaří jim, ale Lazar chudý nemá proč k jich stolu: smrdal by jim. Někdy roznemuož se u nich

člověk: ihned s ním se dvora pospieš, aby na ně z něho smrt nepřišla“ (169^b). (Podobně káže Hus.) Kněží mají též „mrzkost k chudým“ (76^a). „Dobrá bydla mají, rozkošný a sytý život vedú beze vší práce, na úsilé a krev robotného lidu, jakož na ně to svědčí jich tuční a širocí břichové, sádlem prorostlí zášijkové a lalokové utylí a líce ducaté a rumné, an je sobě vychoval Antikrist na bohatých farách co pekař vepře na krmnieku . . .“ (79^a). Kněží ctí bohaté a urozené, „ale chudí lidé, by i světi byli, méně sú jim váženi než někdy psi, aniž na ně vzezrie.“ (257^a). Tak Chelčický hájí chudiny. DENIS se o tom vyslovuje takto: „Stránky, na kterých Chelčický líčí útrapy chudých a poddaných, nespravedlnost pánů, náleží k nejmýlnějším místům jeho. Narodil se ve stavu selském a v něm žil po dlouhý čas: přímá a něžná duše jeho bouřila se hněvem při vzpomínce na to, co viděl všudy kolem sebe. Jeho svědectví, příliš pohnuté, aby bylo krásomluvné, dojímá nás proto, že cítíme jeho upřímnost, že za větou biblickou shledáváme opravdový skutek, přechvaty šlechty a těžší porobu sedláka potrestaného za vzpouru svou . . .“ (DENIS, K. s. č. 231).

Chelčický jest vůbec proti násilí, páchanému v jakékoli formě. Náboženství křesťanské jest náboženství lásky a má býti stále tím, čím bylo v staré církvi, *radostným poselstvím.* Křesťanství hlásá lásku k přátelům i nepřátelům (23^a). Křesťan má býti tichý, trpělivý a pokorný. Křesťan sám násilí nečiní, ale snáší je trpělivě pro Krista, nečiní zlého za zlé, neodpírá zlému, dobře činí svým nepřátelům a místo pomsty modlí se za ně (56^a, 71^b, 78^b a j.) Bohužel většina křesťanů nežije dle Kristova přikázání lásky: „Jeden druhému škodu činí, zklamává, lsti skládá, krade, zrazuje, tepe, zabíjí, násilí činí, křivá svědectvie vydává, zlým učením svodí, táhne v hříechy, a zuofá-li v nich, ještě jemu peklem hrozí.“ (183^a). „Není bratr bratru pomocen, ale loví jej až k smrti žádaje jeho pravým lovem učiniti kacieře . . .; lid proti lidu, člověk proti člověku . . .“ (90^a). Lid poddaný snáší násilí od vrchností světských i duchovních (7^a). *Proti zášti národnímu* Chelčický vyslovuje se takto: „Židé ne všech lidí měli jsú za bližní, jako pohanuo a nepřátel svých, jimž sú mohli zlé za zlé činiti. A takoví sú i křesťané svedení, že nechťi těch za bližní mieti, kteří sú jiných jazykuov . . .“ (221^b). Mnoho násilí děje se věrným křesťanům *pro víru* od římské církve: „Svatá matka Cierkev Římská, ta všecky, ktož se jie přidržie, Cierkvi Kristovou nazievá a již jest tomu světu jako choti

Kristové zjednala zákony hodné, aby podle zprávy jich lidi mrtvila, vėsila, pálila, topila, i jinak mořila a mučila. Té široké Cierkvi nenie potrebie zprávy Kristovy, neb jest v jiném duchu štiepena, jediné že s Krista oděvec sobě dělá chtiec zakryti šeredství své.“ (185^a). Anti-krist věrné kazatele, „kteříž čtenie zvěstují podle duchu Kristova, pálí, v žalářích je hnojí, klne, kaceřuje, i těm, kteříž čtenie následují, posmievá i rúhá se, hrozí, tepe, stíná, pálí, žalářiže a o to pilné usiluje, aby ústa zavřel všem zvěstujícím čtenie.“ (6^b). Chelčický vytýká kněžím, „že upálili muže spravedlivé v Konstanci, kteří je spravedlivě kárali.“ (103^b, pod. 119^a). Pro víru zakusila země česká vúbec mnoho násilí, zvláště když „bezmála všecky země okolní proti ní povstaly jsú pro při viery...“ (7^a). Rozhodně vyslovuje se Chelčický též proti přísným trestům, k nimž se lidé na soudech odsuzují, zvláště *proti trestu smrti* (152^b) „(Kristus) ani mstil, ani hrozil pomstami rychtářskými ani lidi obtěžoval právy ukrutnými a břemeny těžkými, jako činí saudec tohoto světa“ (153^a). „Má-li ta řeč (Kristova: Nesudte a nebudete souzeni) býti pravá, tehdy netoliko k smrti neměli by súditi, ale ani ku pomstě ukrutné, již by sobě nechtěli: to jest k mučení, očí vylúpenie, ruky utěti, statku pobránie, z města vyhnánie.“ (184^b).

Svým rozhodným protestem proti násilí Chelčický odchýlil se úplně od Táborů: tito násilím, válkou, šířili své učení, Chelčický však *válku zamítá*. Pro zemské věci vedou jedni proti druhým války, „chtiec se povýšiti jedni nad druhé a lepší býti, i vadí se o to a sahají sobě na zboží, na lid i na čest, a o to se tepú, pálé sobě, krev prolévají.“ (7^b). Moc duchovní se spojuje s mocí světskou, chtějíc „válkami a nesnázezi těžkými“ potlačiti „kacířství sobě nelibé“ (73^a). „Všichni vzavše smělost od ní (t. od církve římské) hotovi jsú s meči, s sudlicemi, s voštěpy a s samostřiely udeřiti se spolu o slovo protivné jakožto synové té matere, kteráž jest opilá krví svatých i všech, ktožby podolkuov jejiech nepodkasovali, jimiž jest okrášlena.“ (194^b). *Chelčický zavrhuje i celou patnáctiletou válku husitskou*: „V těchto časech zkusili sú lidé této země i okolní velikých zamúcení, béd a núzí, když se stalo zbúrenie strany proti straně z přiečiny viery, že jedni na druhé tiskli mocí jako na kacieře. A trvala ta válka ukrutná na patnácte let s záhubami přílišnými, s velikými strachy a s davy. Mnozí z sedlákuov a lidí robotných pro chudobu a pro hlad nemohli na dědinách ostatei, nebo někteří

troje neb čtvery platy na hrady a na města musili platiti oběma stranoma, a vojska polní ostatek jim vydrali Ten zámutek . . . přišel skrze falešné proroky . . . Ti najprve vidúce, že král a páni protiví se kázanie pravému a kalichu božiemu, zdvihli jsú boj proti nim. A potom ti jistí kněží změnichu kázanie pravá a zatočichu lidem na jiné cesty popúzejíce jich k bojóm proti straně odporné a roztrhali sú ten lid rozličnými naučenými v roty . . .“ (7^b). Chelčický odsuzuje i přímo Tábory pro jejich hájení víry mečem: „A to jsú učinili i v tento čas: uchopivše meč zdvihli jsú boj proti nepřátelóm kalicha Kristova a mnoho sú jich zbili na ten rozum praviece, že tak zabsjejíce pudí na večeri, páléce a statky bližním derúce.“ (177^a).

„Theologicky vyniká Chelčický jednou věcí mezi husitskými bohoslovci nad jiné: se zvláští zálibou proti vlastním zásluhám člověka, tak jako později Luther, klade nekonečnou nedostatečnost lidskou a možnost *spasení jen z milosti boží*.“ (Vlč. I. 177). V postille Chelčický vyslovuje se o té věci takto: „Jediné ten užitečně přistupí k Kristovi, ktož srdce své ustaví milostí boží; tať neodpadne pro nesnáze, okusivši, kterak jest milý a sladký pán buoh, a vždy jest srdci tomu všudy chuten: v chudobě, v žaláři, v haněních, v pracech, i v jiných bezprávích vždy nepřestává milovati a ptáti se na jeho vuoli i na skutky. Jinak čiem se koli ustavuje, s Kristem neostojí.“ (10^b). Živá víra působí, že se člověk stává účasten milosti boží. „Otcové a matery majíce vieru velikú, živú, skutečnú, mohli by mnoho prospěti dětem svým k dobytí milosti boží . . .“ (87^a). *O křtu* kněží učí, že děti přijímají jím milost boží beze všeho zasloužení svého skrze zásluhy Kristovy a skrze víru rodičův a kmotrův. Proti tomu mluví Chelčický v tomto smyslu: Lid dávno odstoupil od Boha, proto nezjedná na křtu dětem synovství božího, jehož sám nemá. „Protož hledíce k apoštolóm a k jich potomním učedníkóm, kterak sú oni viery požívali za mladé děti na křtu, nemuožem tohoto světa poběhlého a od boha odvráčeného přirovnati k němu v tom skutku . . .“ (87^{a—b}). Chelčický ukazuje, že kněží mylně vztahují slova Kristova o novém rození z vody a Ducha sv. (Jan 3.) jen k dítkám, že totiž dítky zemřelé po křtu půjdou do království nebeského; toto tvrzení jejich má prý platnost jen potud, pokud děti nemají vlády nad sebou, pokud jsou nemluvnaty; ale jakmile počínají nabývati rozumu, poznávají hřích, a pak nemohou v hříších přijímati Ducha sv. Řeč Kristova má však širší a hlubší význam, vztahující

se i k lidem dospělým, kteří mají se snažiti, aby se mravně obrodili, aby mohli vejíti do království nebeského. (162^a—^b.) Kněží prý klamou svět křtem „oslavujce jej v dětěi nemluvném znamením posvátnými, křížmem, svěcenú solí, blátem, pěním modliteb a pravíce, že je křtí u víře církve svaté a u víře kmotruov opilých, a že po jich křtu dítě přijímá Ducha svatého; i dadí je s Duchem svatým otci a mateři . . .“ (163^a). „Nevím nyní, nalez-li by jich deset zde v zemi, by oni chtěli se křtiti v bolestech Kristových a nositi je na sobě s pohaněním světa: raději oni budú lháti světu skrze křest, svatá znamení velebíce nad těmi nemluvnými, rozprávějíce starým hříšníkóm, že jich děti křtí u víře církve svaté a u víře Trojice svaté, aby jisti byli, že jsou jim dobře křtiti děti; ale lži, tak mluvíce . . .“ (164^b).

Postillu Chelčického můžeme nazvati nejlepší postillou naší literatury. Zaslouhuje toho uznání z několika příčin: analytický způsob výkladů jest důkladný, svědomitý; rozdělení přesné, logické; řeč jest ryzí, nezkalená scholastickou učeností; mnohé myšlenky jsou původní, z rozumu člověka samostatně myslícího; k těmto přednostem druží se veliká cena kulturně historická: v postille Chelčického máme obraz tehdejší doby; konečně poznáváme z ní též nauku Chelčického, kterou bratří čeští přijali za své učení. Postilla Chelčického jest základem pro jiné jeho spisy, neboť, jak praví Goll, celá řada spisů jiných jest obsažena již v Postille jako v zárodku. (ČČM. 1881, str. 14., článek Gollův: Petr Chelčický a spisy jeho.) —

Příkladu Husova a Jakoubkova následoval *M. Jan Rokycana*, muž vynikající v dějinách českých, jenž usiloval o obrození života duchovního v Čechách a o nápravu mravů v hlavě i v údech. Rokycana zachoval „čistou tradici husitskou... Jako kazatelé betlémští, tak i Rokycana myslil, že dlužno především očistiti duše a přivesti věřící opět k opravdovému plnění přikázání Spasitelových. Když vystoupil na kazatelnu svou v Týně, povýšen jsa nesmířitelným záštitm naň se sápadícím, ctěn pro čistotu mravů svých, téměř mučedník od doby zkoušky mužně přestálé, lid tlačil se kolem něho a v kázáních jeho nalézal opět trochu bývalého nadšení svého. Měl některé vlastnosti velikého kazatele prostonárodního, vroucí přesvědčení přecházející na posluchače, sílu přemáhající pochybování, často drsnou svobodu myšlenky a výrazu. Obracel se k lidu,

ku prostým, vyhýbal se polemikám a otázkám dogmatickým, které působí nesvornost a zmatek; chtěl odvrátiti duše od hříchu a zatracení“. (Denis, K. s. č. 215—216.) Veškerá jeho snaha směřovala k obnovení církve. Dokladem toho jest jeho horlivost na různých sněmích církevních, hlavně na konciliu basilejském, kde se snažně dovolával opravy církve a ještě při své děkovačí řeči 13. dubna 1433 přimlouval se za uskutečnění opravy církve a vymýcení panujících neřestí. (Srov. Tomek, Děj. Prahy IV. str. 566.) Myšlenka mravního obrození hýbala tehdy lidem českým. Rokycana svým živým temperamentem, ohnivým přednesem, smělymi obrazy a podobenstvími, svými hrozbami i prosbami mocně působil na posluchačstvo, jemuž mluvil k srdci, do duše. Žhavá slova jeho dotýkala se palčivě hříšníkův a sílila dobré křesťany. Slova ta čteme dosud v *jeho postille* a cítíme jejich sílu. „Byl duch praktický“, praví o něm dobře Sabina v Dějepise literatury československé (str. 565.), „jehož myšlenka *živým slovem* nabývala teprve pravého významu a působení. Byl především *řečník*, pročez nechtěl-li se minouti cíle, jasnosti šetřiti musil nanejvíc . . .“

Různost směrů, jimiž náprava mravů se měla uskutečniti, probudila i různost mínění, tak že mužové o nápravu usilující dostávali se do kolise s autoritou římské církve. Rokycana pocítoval onu propast mezi českým odporem a církevní nadvládou, i chtěl ji často překlenouti svou smířovací politikou — ale marně; dostával se tím často do kolise se svými vlastními zásadami. Smířovací plány jeho nesou znak opravného, ale nikoliv revolučního husitství. (Denis, K. s. č. 219.) Palacký praví o něm (Děj. nár. čes. 1857 IV. 1. str. 392—393): „Jakkoli zajisté horlivým a neústupným býval při hájení článků svých, jakkoli příkrý v slovích proti odpůrcům, nechtěl přece nikdy, aby ve věcech víry užívalo se moci a násilí, anobř mírnil a káral přecasto kvapnost ouřadův světských v pronásledování a trestání lidí bludných . . .“

Nadšená kázání jeho, vypočtená hlavně na city posluchačstva, vábila veliký počet lidu. Lid ho rád poslouchal; vždyť Rokycana rozvíjel před ním myšlenky, které tehdy byly majetkem valné části českého národa, a zvláště jeho horlivé hájení kalicha získávalo mu oblibu. Není tedy divu, že se pod jeho kazatelnou shromažďoval hlouček

mužů života svatého, zakladatelů to Jednoty bratrské, jejímž duchovním otcem Rokycanu nazýváme, ačkoliv se tento později od ní úplně odloučil, vida, že bratři prohloubivše smysl kázání jeho, dospívali poněmhu k zásadám, které s jeho zásadami přicházely do sporu. Máme-li to přičítati tomu, že za posledních let vlády Jiříka z Poděbrad nabyl konečně toho, po čem po léta bažil, totiž arcibiskupství strany pod obojí, uznati můžeme, že jako vrchní duchovní správce nemohl snad jednati jinak.¹²⁾ Ctižádostivou jeho snahu po nadvládě v církvi kališnické omluviti lze tím, že hleděl asi získati svým opravným snahám moc autoritativní, aby mohl ve své důstojnosti působiti ve prospěch lidu i v kruzích dvorských. Příslloví, které později o něm vzniklo. že by totiž „v naději toho důstojenství (t. arcibiskupství) oblevil v náboženství, a pro kus kožicha zapřel božího kalicha“,¹³⁾ není snad třeba bráti vážně a doslovně, sice by byly všechny jeho ohnivé řeči o kalichu, které tak často v jeho kázáních se ozývají, pouhé plané fráse. Vždyť Staří letopisové čeští hrdě dokládají o Rokycanovi a o králi Jiřím: „Onen slovem, tento mečem hájil Kristova kalicha!“¹⁴⁾

Rokycanovo smýšlení o současných poměrech v zemi české jeví se zvláště v jeho kázáních, která mívával v chrámě Týnském v Praze za posledních dvou let vlády Ladislavovy. Podstatu těchto kázání pojal nebo jinými napsati dal do své hlavní práce literární, do své *Postilly*. (Vlček I. 189.)

O Rokycanově postille napsal J. GOLL článek do ČČM. 1879. Dle jeho zpráv o různých rukopisech a dle vlastních studií podáme přehled rukopisů Rokycanovy postilly.

1. Jeden z nejstarších rukopisů byl napsán od *Stanislava Křížanova*. Jest to opis z r. 1500. Nalezen byl v král. bibl. ve Stockholmu. (Cod. Ms. chart. fol. secl. XVI. Pag. 626.) Podávají o něm zprávu Dr. J. PEČÍRKA v ČČM. 1851 (Zpráva o rukopisech českých v král. bibl. ve Stockholmu se nacházejících) a B. DUDÍK ve spise „Forschungen in Schweden für Mährens Geschichte“ (Brno 1852, str. 145—146.) (v. též Jir. I. 422.) Obsahuje 323 listy. Titul zní:

¹²⁾ Srovn. též úvahu Tomkovu v Děj. Prahy IX. 49. kde je řeč o poměru Rokycanově k čes. bratřím.

¹³⁾ Bratr Jafet v Illase stražného dí. že o Rokycanovi bylo toto přísloví rozšířeno. (ČČM. 1879, str. 211. pod čarou.)

¹⁴⁾ Staří letopisové čeští, vyd. Palacký, str. 203.

„Výkladové a čtení svatá nedělní celého roku i některých svátkův, skrze M. Jana Rokycana.“ Na konci jest napsáno: „... A napsány jsú knihy tyto skrze práci Stanislava z Křižanova k žádosti urozeného pana, Pana Buriana na Brtnici. Léta Božieho Tisícího Pětistého, tu sobotu před svatým Havlem.“ Po kázáních nedělních počínají se na str. 550. kázání sváteční (9), z nichž dvě poslední jsou dogmatického obsahu. Na str. 614. uvažuje pak skladatel o povahách „spasencuov a zatracencuov“ a na str. 616. o očistci. Zásluhou B. Dudíka dostal se rukopis tento r. 1878 ze Stockholmu do zemského archivu moravského.

2. *Rukopis knihovny křižovnické v Praze*, sign. 17F3. Zprávu o něm podává F. ČERNÝ v *Listech fil.* roč. XXI, 1894, str. 112—113: Jest psán na papíře a má 446 listů fol. Nadpis zní: „Poczynagy fe kniehy wykladow dobre pamieti misitra Jana Rokyczany na Nedielnij cztenij do roka...“ Rukopis není již dobře zachován, listy jsou potrhány, zvláště na počátku a na konci, a nesou patrné stopy, že byly ve vodě, bezpochyby za povodně r. 1845, která zatopila také část křižovnické knihovny. Mnohé listy jsou vytrhány a nahrazeny jinými. Písařové byli dva; vidí se to z rozličného pravopisu a tvaru písma. Obsahem jsou řeči nedělní a sváteční na celý rok, počínající první nedělí adventní. Ku konci jsou pak přidána kratší a delší rozjímání. Rukopis pochází asi z doby okolo r. 1500.

3. *Rukopis knih. univ. v Praze 17 D 40*, pap., fol.; dle zprávy Dudíkovy o rukopise Křižanově soudí Goll, že se tento rukopis srovnává až na nepatrné odchylky s rukopisem Křižanovým. Dopsán byl od Davida Pretoriusa, „saudeda a pre-caeptora v městě Táboře ve čtvrtek po památce svatých appoštolův Šimona a Judy léta patnáctistého vosmdesátého šestého“. Na 1. listě jest v rámci s barevnou úponkovitou ornamentikou nápis provedený barvou modrou a červenou; list tento jest sice asi do $\frac{1}{3}$ utržen, ale snadno poznáme, že nápis celý zněl: „Ve jméno (blahoslavené Tio)jice S(vaté, Bo)ha Otce i (Sy)na i Ducha S(va)tého vše jedno(ho) Pána Boha n(a) věky požehnaného. AME(N.)“ Na 2. listě čteme: „Počínají se Čtení s Vejkładem přes celý rok dobré paměti Mistra Jana z Rokycan. A nejprve se počíná První Neděle v Advent, Epištola S^o Pavla k Římanuom v Trínácté Kapitole“. Rukopis jest psán písmem velmi pěkným po dvou sloupcích na stránce a jest ozdoben hojnými inicialkami. Vyniká zvláště tím, že

písař v něm starších tvarů jazyka dosti pečlivě šetřil a jich za později běžné nezaměňoval. (Goll.) (K rukopisu tomuto jest přidán ještě opis Chelčického „Výkladu řeči sv. Jana, miláčka Jezu Kristova“, z r. 1597 [viz o něm Vlč. I. 186 až 187.]).

4. *Rukopis knih. univ. v Praze z konce 16. stol., 17 B2*, fol. Na přední desce jest vytačen uprostřed obraz ukřižovaného Spasitele, pod tím nápis: „Kaupeni ste za velikau mzdu“, doleji *vročení 1598*. Nad obrazem Kristovým čteme: „Kazani M. Jana Rokicana.“ Před vlastní postillou jest 5 listů, na nichž jsou napsána nějaká kázání, jichž počátek schází. Rokycanova postilla začíná se teprve na listě 7. Psána jest sice čitelně, ale nikoliv ozdobně, písmem ležatým. Úvod zní: „Začínají se vejkladové přes celý rok od slavné paměti Mistra Jana Rokycana, Arcibiskupa Pražského, vydání, na Euangelia, kteráž ve dny nedělní se čítávají...“ Kdežto v rukopise Pretoriově jsou obsaženy též příslušné perikopy, v tomto rukopise čteme z nich pouze slova počátečná, k tomu připojeno „etc.“, a hned pak počíná se výklad. Ve výkladech čteme týž text jako v rukopise Pretoriově, jen s tím rozdílem, že písař starší formy jazykové přioděl často rouchem novějším. (Srovn. Goll.)

V jiných rukopisech setkáváme se s textem i co do slohu s větší nebo menší volností přepracovaným a mimo to všelikými delšími nebo kratšími dodatky rozšířeným. (Srovn. Goll.) Jsou to:

5. *Rukopis knih. univ. v Praze 17 C33*, v 17. stol. ze staršího neznámého rukopisu (1581) přepsaný. Na prvních listech čteme tento titul a úvod: „Postilla česká, to jest jinak výklady při slavnostech výročních i také na každau neděli, kteréž se v shromáždění církevním na týž neděle i slavnosti a i tolikéž svátky čísti mohou. A to zejména M. Jana Rokycana, dobré a svaté paměti. Spravená skrze usilování Pana Havla Beznatického“ (u Jungm.: Bernartického), „měštěnína Starého Města Pražského...“ „Léta páně 1581“. V rukopise tomto jest zpráva o smrti a pohřbu M. Jana Rokycany, o jeho pochování v chrámě Týnském, o smrti krále Jiřího a o jeho pohřbení v chrámě sv. Víta, které bylo spojeno s překážkami. Písař století 17. opsal též předmluvu k čtenáři, datovanou r. 1581, a připojil poznámku: „A nyní dokonáno tu sobotu před očišťováním drahé Panny Marie a jinak Hromie v 11 hod. 21. dne měsíce aunora *L. P. 1671*.“ Týž písař přepsal také

to, co do rukopisu, z něhož opisoval, později bylo poznamenáno, na př. výklad M. Jana Husi na 2. boží přikázání, jiný výklad na totéž přikázání, a j. Na konci opakuje se letopočet 1671. (Srovn. Goll.)

6. *Podobný text čte se ještě v rukopise univ. knih. v Praze 17 D 12*, napsaném r. 1659: „Počínají se čtení a vejklady přes celý rok dobré a sv. paměti M. Jana z Rokycan, jenž jest lid vyučoval u matky boží před Tejnem časův těchto L. 1470 . . . Scriptum est anno Domini 1659.“ Rukopis se končí kázáním na sv. Petra a Pavla uprostřed věty. Psán jest rukou rozličnou a jest znešvařen nevkusnými okrasami.

7. S *přepracovaným textem setkáváme se též v rukopise 17. stol., chovaném v knihovně ryt. Neuberka v Praze*. Na konci jest poznamenáno, že rukopis tento byl napsán mezi l. 1611 až 1612 od Martina Nikolaidesa Brodského v domě Jiřka Žinkovského z Klenového na Zderaze, nákladem P. Václ. Sixta, měšťenína St. M. Pr. Zmiňuje se o něm DOBROVSKÝ, jenž píše v *Gesch. d. böhm. Spr.* II. 230, že má jeden rukopis *Rok. Postilly* a praví o něm: „Meine Abschrift besorgte 1612 Wenzel Sixt, ein altstädter Bürger“. Rukopis tento dostal se pak nějakým způsobem do knihovny ryt. Neuberka.

8. *Rukopis musejní (5 D 3)*, nová sign. V. E 2, pap., 4°; psán jest rukou rozličnou, ne-li v 15., aspoň na počátku 16. st. Obsahuje nejprve kázání Rokycanova od 1. neděle adv. až k masopustu (1^a—310^a), tytéž, které jsou v rukopise Pretoriově. Jazyk vyniká v nich (ač ne všude) ještě staršími formami. Potom následují kázání na *každý den v postě*, o kterých je pochybnost, zdali jsou Rokycanova. (315^a 15)—476^b.) Na str. 477^a, 478^a, 480^a jsou všelijaké přípisky čtenářů, 481^a—498^b: kázání na den narození Krista Pána. Konečně tento rukopis obsahuje kázání nedělní od nejsv. Trojice až do 24. neděle po sv. Trojici. Jsou to kázání proti českým bratřím, „pikartům“, před nimiž kazatel lid varuje, vytýká jim pokrytectví a zvláště bludné učení o svátosti oltářní. Tato kázání byla dlouho pokládána za Rokycanova, až Goll v *Čes. Časopise histor.* II. 1896 na str. 246. dokázal, že *nejsou od Rokycany, nýbrž pozdější*, protože obsahují narážky na některé pozdější osoby; na str. 740^a čteme totiž: „Mistr Sovka, ten pro

15) 310^b—314^b: prázdné stránky.

kus koži zaprel kalieha a Mistr Havel, ten vbéhl v Pikharty, aby byl zveleben a ctěn, jakož sú se jím divně pochlubili.“ O Sovkovi srov. Staré Let. k r. 1510. (Goll v témž článku zmiňuje se ještě o jiných domnělých latinských kázáních Rokycanových v rukopise kapit. F 105, z nichž něco vytiskl Höfler, Geschichtschreiber II. 836; i tu se naráží na pozdější události, z r. 1480. Srov. Palacký, Die Gesch. des Hussitenthums str. 11.)

Za nejstarší rukopis Rokycanovy postilly býval pokládán rukopis musejní, stará sign. I C 14, nová: IV. B 11. Ve Výboru z lit. č. II. 738 čteme: „Mezi rukopisy, pokud povědomo, nejstarší zdá se býti Musejní (I C 14), psaný na pap., fol., rukou rozličnou asi okolo počátku 16. věku, avšak nyní již velmi porouchaný, nemaje ani počátku ani konce, a vnitř také některé listy vytrhány.“ *Ale Rokycanova postilla to není, jak dokazuje Goll ČČM. 1879: „Že by to bylo dílo Rokycanovo, o tom nesvědčí žádné zevnitřní svědectví, ani obsah, nýbrž od postilly Rokycanovy se tyto výklady slohem i obsahem úplně liší. Jsou to výklady učené, nechutné, jakých ve středověku plno. Hanka zcela libovolně na hřbet rukopisu přilepil lístek, na který svou rukou napsal: M. Jana Rokycany Postilla. Co tedy ve Výboru z téhož rukopisu vytištěno, ukázkou z postilly Rokycanovy není.“*

Postilla Rokycanova vznikla po r. 1456, neboť jest v ní narážka na smrt Kapistranovu († 1456). *Jakým způsobem vykládá v ní Rokycana písmo sv.?* O tom budeme nejprve uvažovati. Všecky doklady čerpáme z rukopisu Pretoriova (un. 17 D 40).

Po textě příslušné epištoly a příslušného evangelia následuje výklad. Na počátku výkladu připomíná kazatel často hlavní myšlenku z kázání předešlého a činí pak přechod k vlastnímu výkladu, jenž postupuje dle pořádku textu. Smysl jednotlivých částí textu Rokycana nevykládá podrobně, nýbrž čerpá z něho po kratičkém vysvětlení hned poučení a napomenutí se vztahem na život současný. Na př. v kázání na 4. neděli adventní praví: „I dí dále (t. čtení): Zpravte cestu Páně! Kteráž jest to cesta? Vuole tvá, to jest ta cesta!“ Vyloživ takto krátce smysl duchovní připojuje ihned napomenutí k plnění vůle boží, která jest obsažena v přikázáních božích. A hned potom táže se, zdali „nynější lid“ řídí se slovy písma sv. „Nuže, milí křesťané, již-li ste té vuole aneb napravili tu cestu? Slibuj za to! Zdaliž vy nevěrujete, nepřisáháte, jména božího nadarmo nebereťte,

neděli světíte, v trhu žádného nepřesáhnete, křivdy jeden druhému o halěr neučiníte . . . ?“ atd. Táže se dále služebníkův a služebnic, slouží-li věrně svým pánům, pánů, nečiní-li služebníkům křivdy, hospodářův a hospodyň, mají-li péči o svou čeleď, aby znala Ježíše, jeho kázání plnila a nehřešila. (26^{a-b}.) K otázkám těmto pak odpovídá. Odpověď kazatelova, jest, jako obyčejně, nepříznivá: „Nynější lid“ neřídí se tím, co slyší v písmě sv., ale jedná tak, jak si zvykl. I napomíná kazatel k polepšení. Výtky jeho jsou ostré, bezohledné. K výkladům připojuje spisovatel citaty z písmá sv. a ze sv. otců, není však jimi postilla přeplněna. Současný život jest výhradním předmětem kazatelových úvah, které jsou rázu prostonárodního, jsouce psány účinným, živým slohem horlivého mravokárce.

*Jak soudí Rokycana v postille o současných poměrech v zemi české?*¹⁶⁾

Úsudek Rokycanův o době, v níž žil, jest *velice nepříznivý*. Rokycana dívá se na lidský život příliš černě, nevidí nikde spásy a východu z bludiště hříchův a časem sebe menší jiskřičku naděje dusí a tlumí ve svém pessimismu. Lid jest mu skrz na skrz zkažený, protože se spustil Boha. Všude, ve všech stavech, vládne hřích a mravní zkaženost, všecko napomínání jest marné. Vláda Antikristova opanovala i sluhy Boží, kteří nepředcházejí lid dobrým příkladem.

Tento všeobecný náрек ozývá se v Rokycanových kázáních. Rokycana vidí pokleslost mravů ve stavu světském i duchovním. Zajímavé jsou jeho úvahy o lidu českém vůbec a o jednotlivých stavech zvláště. Z toho podává se nám rozdělení celé látky. Podáme I. Rokycanovy úvahy rázu všeobecného o tom, v čem R. shledává úpadek mravního života v Čechách a příčiny jeho, II. úvahy zvláštní o tom, jak se úpadek ten jeví *v životě rodinném* (poměr rodičů k dětem, výchování mládeže), *v poměru obojího pohlaví* (mimo manželství a v manželství) a *v jednotlivých stavech*; pojednáme pak o stavu duchovním a o církevním životě v Čechách za doby Rokycanovy, a o stavech světských (stavy vyšší, česká města, úřednictvo, český venkov, chudina, kroje, práva, soudy a války).

¹⁶⁾ Stať tato pracována jest *podrobněji*, jakožto spis *převodně samostatný*, i vkládá se do tohoto díla pro souvislost a úplnost; tím se vysvětluje její obšírnost. (Pochází ze slovanského semináře čes. university, z r. 1896.)

I. Úvahy rázu všeobecného.

Základ všeho štěstí a vši spokojenosti lidské Rokycana spatřuje v souladném poměru vezdejšího života k životu nadpозemskému, duchovnímu. Jest to věc svědomí, věc našeho mravního života. Vzorem k upravení tohoto poměru jest sám Bůh, jenž se vtělil — Kristus, největší a nejdokonalejší učitel všech lidí a věků, jehož svatým příkladem má se člověk řídit. Ale, bohužel, hříšný lid nezařídil si život svůj dle příkladu Kristova, lid není v pravdě křesťanský. R. želí toho slovy: „A nyní aby našel křesťana tyto časy poslední, jenž Antikrist vládne a panuje, jest náramně řídké. Jako nesnadně jelena najdeš v lese s zlatými rohy, tak nesnadně v pravdě křesťana nalezneš.“ (387^{a-b}). Zdá se mu, že jsou lidé jen dle jména křesťany: „jediné teď že sau křtěni a křesťané slovú“ (183^b). Stesk svůj R. mírní útěchou, že jsou snad přece někde v úkrytu dobří křesťané: „Jsauť, ale někde v kautě, ještoť o tom svět neví“ (387^b),¹⁷⁾ ale takových je zajisté po řídku: „Jsauť praví ještoť a dobří lidé, ale po hříchu málo!“ (322^a). Jsou sice také někteří lidé, již z jakéhosi mravního instinktu, bez zvláštního pobízení jsou dobří, ale těch je rovněž málo: „Jsauť lidé dobří, ješto, byť pak kázání nikda více neslychali, protoť by dobře živi byli, ale málo. A co jest vás, ješto vám tyto řeči jako na hlavu kapí, ano se vás dotýká, a však se nic neulekne duše otrlá, opuštěná od milého Boha!“ (337^b).

R. vidí pak příčinu úpadku křesťanského života v tom, že lid přilnul k světu nestaraje se o Boha. Pěkné jest přirovnání světa k moři: „Povím vám osmeru věc, kdyby se na moři shledala a přihodila: Jedno, kdyby se moře zbauřilo; druhé, kdyby byla tma veliká, že by ani slunce, ani měsíce ani hvězd nebylo viděti; třetí, že by se plavci svadili, a jedni tam chtěli vésti a druzí sem a tak, že by se o to nesmluvili; čtvrté, že by ochechule ty, ješto v moři bývají a sladce zpívají, snažily se na lodi, chtějí ji překotiti; páté, že by ti zloději, jako bývají na moři, ješto slovú pireté, přispěli; šesté, že by se provazové, jako na těch bárkách bývají, a plátna, ješto jimi zpravují, ztrhali a vesla se zlámala; sedmé, že by zima byla veliká, že by rukama nemohli

¹⁷⁾ Slova Rokycanova dosvědčuje bratr Lukáš. V. ČČM. 1884 (Goll), str. 48.: Br. Lukáše „o obnově církve“ (1510): „... A na kázáních mluvil (t. Rokycana): ... A kde sau praví křesťané? Někde v kautě a řídko naléztí křesťana pravého jako jelena s zlatými rohy na Pražském mostě“. —

Denis v „Konci sam. čes.“ táže se však: „Jakým právem osměl se později R. zavrhovati ty, kteří žili v tišině a nežádali na světě, než aby jich neznal (t. bratří)?“ —

hýbati, ano vše přestydlo; osmé, že by se loď neb bárka na dvě roztrhla. Pravda-li, když by se to vše přihodilo, že by byl u velikém nebezpečnství a šťastný by byl, kdož by vyplaul, člověče, pravda-li? Ba dš: „Jisté šťastný!“ Všecky ty věci a ta nebezpečnství shledáme v tomto hanebném, zlém, bauřavém světě, v tomto moři, ješto jest přešťastný člověk, aby mohl těchto nynějších posledních časův k skonání světa vyplúti a spasen býti.“ (341^{a-b}).

Lid jest lákán věcmi světskými, a dle toho také jedná: „Takéžf . . . jest právě do tohoto lidu, že jsau náramně přivázáni k světu, péčí a milováním ustrnulí, až Boha zapomínají. A nemohau oni rozumem postihnúti spasitedlných věcí, tak sau oslepeni, a pravá hovada, což se božských věcí dotkne. Než což vykupčítí, utržití, vyhlhati, vytantovati, tuť sau maudří. A proč? Neb jsau ustrnuli milováním světských, tělesných věcí, že jim božské věci a duchovní nic nevonějí, aniž jich oni sobě umějí vážiti. Zajisté, by tento lid uměl sobě vážiti onu radost nebeskú, věčnú, že by nikoli nežádali této radosti světské, ale všemi by obyčeji se varovali této radosti minulé, krátké!“ (87^{a-b}).

Věci božské jsou tedy lidu něčím vedlejší: „... po hříchu tak sme zablúdili v rozkošech tohoto světa, že k věčnému příbytku nikoli uhoditi neumíme.“ (220^b). „U, toť jest, veď, do tohoto lidu, že, což se tkne světa, nahmatati, dobýti, tuť jsau maudří, ale což se boha tkne, ba prý: „Myť tomu nerozumíme!“ Ale musíť poslauchati, kdož chce uzdraven býti, neb z poslauchání bývá poznání dobrého. Ale ješto nedbají poslauchati spasitedlných věcí, a pak chtí se hlauposti, nevědéním vymluviti: jiněť vás potká, shledáte!“ (355^b). „Nenít té taužebnosti srdečné po nebeských věcech. Byť byla, jinakť by se lidé měli při zemských věcech. Méněť by bylo toho těkání, fresování, lopotování...“ (400^a). S rozhorlením praví R. o lidech, že jsou „pravá hovada k Božským věcem“ (87^a, 319^b a často tak), že pro tělesné hříchy budou schnouti jsouce vlašni a studeni k božským věcem (11^b), že se mají k božským věcem „vlašně, váhavě, lenivě“ (320^a), že jsou to „lidé tělesní, hovadní, ješto ustrnuli v milování světa . . . Jedně po lakomství stojí o to bídné zboží...“ (37^a).

Tedy *lakomství* jest jednou z příčin mravní zkázy; „Všichni od největšieho až do najmenšieho stojí po lakomství“. (400^a). Vedle lakomství rodí se pak z milování světa jiné hříchy, jako pýcha, obžerství, opilství, freje, tance a různé rozpustilosti, zvláště při

plných stolech: „... večer nad karhany seděti trýbajíc (?)¹⁸⁾, zalévajíc. dvě, tři, čtyři hodiny bláznujíc, žerty, smíchy vedau. Ba, tuť se nesteskne ďáblové duši bídné, hanebné...“ (94^{a-b}). „Jako toho po hříchu mnoho jest nyní, že při jídle a při stole po sobě žerty, smíchy, rozpustilosti, řeči smilné, oplzlé, ďábelské. A to pochodí z lakoty, z uobžerstva a z prázdnoti přílišné“. (232^a). „Nu, mnedle, mají-li za hřích freje, tance, rozpustilosti? U prý: „Musíť lidé veselí býti!“ (293^a).

Také ctižádost svádí lid k péči o věci pozemské: „Vždy žádáme zvelebení na tomto světě!“ (144^b).

Pro přílišnou péči o svět lid nedbá svého spasení. Ovšem, „... kdožť řádně svá hospodárství vedau, své obchody, nicť to dobrým lidem není ku překážce jich spasení“ (351^a), ale lid nepokládá jich za dary boží a neváží si vůbec dobrého bydla: „než právě jako hovado jí, pí, a nic o tom neumí pověděti, též práv my jíme, píme dobré věci, a nic toho nevážíme, že dobré bydlo máme“. (267^b.)

V *marnostech světských* jest tedy příčina mravní zkaženosti, ve které lid tak zabředl, že *nedbá Boha*, nedbá toho, co Bůh chce a velí: „aby se modlili v duchu a v pravdě, postili v duchu a v pravdě, zpovídali se v duchu a v pravdě, a tak všecky jiné věci vedli, jakož Bůh chce a velí, nic toho tento lid nehledí...“ (40^b).

Pro nevážnost k slovu a zákonu božím lid mravně neprospívá (78^b), všecko jeho počínání bez Boha nevede k spáse: „... všichni dobří skutkové, kteréž člověk muože vésti, všechny svátosti počna ode křtu, všichni zákonové mniší, jeptišti, kteříkoli¹⁹⁾, všecka řemesla, všichni obchodové, toho všeho nepovedau-li lidé podle slova Božího a zákona jeho, všecko to obrátí se lidem k věčné mauce na věky“. (259^a). „Nyní sobě lidé málo váží slovo Boží, jako by bylo něco starého: již osmrkali, vostydlo jim. Prý: „Však to dávno slejchám!“ Jdau na túlačky, radše se projdau. A druzí pak, ač poslúchají, ale nedbají pamatovati.“ (141^{a-b}). „Práv se má tento lid jako osel. Huď voslu na lautnu, osel slyší teď, ale žádného kochání z toho nemá. Tak tento lid slyší slovo Boží, a nic jím nemuožhnúti, aniž se mohau pokochati v svém milém Bohu...“ (191^a).²⁰⁾ (Pod. 430^b a j.)

¹⁸⁾ Spíše asi „trýrajíc“; v. Jungm. Slovník pod heslem „trejrati“ (toulati se) (IV 635.)

¹⁹⁾ Srv.: „všichni zákonové, Františkové, Dominikové, Kapistránové, jestli že se chybí zákona Božího, a v kterém slově budau jemu odporni, oni nikoli do nebe nepřijdau.“ (373^b).

²⁰⁾ K tomuto dokladu podotýká Denis (K. s. č. 219—220): „Však všichni

I zdá se Rokycanovi, že „sau lidé byli příchylnější k jeho (Božím) pravdám, když je haněli najvíc, i vojsky jezdic utisknutí chtěli, a hned se valili valem. Ale nyní již nic! Vše jim již ostydlo, že již odstupují znamenití lidé. Ale již není toho, aby, čím by více bránili, tím se více toho drželi.“ (90^b). Ano, tak daleko to došlo, že „mnozí by to sobě za hanbu počtli, kdyby se měli zákonem Božím zpravovati a s ním se obírat.“ (165^b).

Žádný vůbec stav neřídí se zákonem Božím: „Všichni stavové králův, knížat, pánuov, rytířuov, panoší a jiných, měšťanuov, sedlákův, — kde se který stav, řád, duostojenství nebo obchod sjedná s zákonem Božím? Než každý, jakž komu libo!“ (21^a).

Kdyby byla vážnost k Bohu, staral by se lid, aby plnil přikázání boží, ale to se neděje: „Tento lid . . . zjevně, beze vší bázni Boží, bez studu, a jakoby nebylo Boží přikázání, přestupují je, věrují, přísahají, bohdákaají, neděle nesvětí a jiné, svornosti a lásky nehledí zachovati . . .“ (162^b). Ale jak má lid plniti přikázání boží, když jich ani důkladně nezná? R. mluví o tom takto: „Milí, velmi-li jste toho pilni, abyšte uměli přikázání Boží, větších deset a menších šest? Pilni-li jste, aby je vaše děti uměly? . . . Kdož nezachová přikázání Božího z uoněch desíti nebo z těchto šesti, žeť žádný spasen nebude!?. . . Bojíte-li se toho? U, slibuj! Ba řci: ‚Tobě z aust a nám mimo uši šaust!‘ . . . Ale nalezl by dosti starých, ještoť sami neumějí těch šesti přikázání Božích²¹⁾. . . Ba, plníte li oněch deset? . . .“ (175^a).

Z toho ze všeho plyne, že lid nemá pevného základu na němž by spočíval jeho poměr k Bohu a k jeho svatým pravdám, nýbrž že se dá lehce odvrátiti od poznání Boha, že zkrátka platí o něm přísloví: „Kam vítr, tam plášť!“ (23^b, 169^a). Lid podléhá tedy snadno sebe menšímu pokušení: „A jakož veliké vlny na vodě bývají od malého povětří i od velikého, a nikdy nestojí, ale vždy se hýbí: tak také tento lid. Již nětco uloží dobrého činiti a teď již nyní v advent nětco počne také, a hledajž!: jedněť nějaké malé pokušeníčko přijde, až jimi hned šine!“ (11^a).

nezůstali lhostejni k výkladům jeho (Rokycanovým), a brzy utvořila se pod kazatelnou jeho skupina posluchačů pozorných, spasením svým zaujatých a odhodlaných zasloužiti si ho svou dobrou vůlí a svým úsilím. Z těch posluchačů nejnábožnější a nejznamenitější byl synovec (prý) Rokycanův, Řehoř, pravý zakladatel Jednoty českých bratří.“

²¹⁾ Následuje výčet těchto přikázání.

Při takových úvahách R. přichází k poznání, že lid nedbaje Boha, z Boha není: „Není tento lid z Boha!“ (144^a); „proto vy neslyšíte (slova Božího), že z Boha nejste!“ (174^b). Lid není tedy z Boha, ale z ďábla: „Poznamenajž tohoto lidu, jest-li z Boha čili z ďábla? Slýcháte-li co toho slova Božího, hádajž, . . . kéž se vás chytí, kéž plníte!? Proč? — neb z Boha nejste! . . .“ (142^b).

Když tedy nevládne lidu Bůh, kdo jest jeho nejvyšším pánem, jeho vůdcem, vládcem všeho světa v době mravní nákazou tak stížen? — *Antikrist!* Tento potlačil svaté pravdy Kristovy a opanoval hříšný lid: „To jest na oko viděti, že se řídko člověk nahodí, aby vedle Ježíše živ byl v svém stavu a v svém řádu, vše vedle jiného. Vedle koho? Vedle Antikrista! . . . A co jest těch Antikristuov! Nebo řekl jest svatý Pavel, že mnozí jsau Antikristové.“ (20^b). „A tak že jest již čas Antikristuov, protože jsau lidé malomocni a člověk hříchu panuje jim . . .“ (59^a). „Tento lid již jest tak ďábel změždil a jeho služebník Antikrist, že lidé leckdes jinde hledaj spasení svého než-li u Ježíše . . . Onen hledá v túlačkách, onen u vodu pustcích, onen k onomuno svatému . . .“ (356^a). „A to i hned bylo od prvopočátku, že i hned ďábel a Antikrist, služebník jeho, a jich pomocníci a údové hleděli to udusiti, utlačiti (t. j. slovo Boží), i podnes ještě.“ (359^b).²²⁾

Vláda Antikristova jeví se *ve svobodě hříchův*, jimiž lid Krista znovu křížuje: „A tento lid nechaje Ježíše křížuje ho z novu nejsa poddán jeho přikázáním . . .“ (25^a.)

Hříchů přibývá, lid je horší a horší: „Mnedle, co ste letos lepší než luoni? Ba strach, že horší! Buoh ví, co jest hříchuov přibylo!“ (106^a); ano „tento lid tak jest zkažen, že nezná svého zavedení“ (298^b), neboť se nevaruje příčin zlého (425^a). Zvláště R. horlí proti zjevným, smrtelným hříchům, které se nesmírně rozmohly ve všech stavech za jeho doby, ačkoliv se Čechové ve čtvrtém artikulu pražském usnesli, aby všichni hříchové smrtelní a neřádové zákonu božímu protivní byli kaženi a stavováni. Čechové dokonce kompaktata na to uzavřeli, ale nevedlo to k cíli, neboť lid nestydí se za

²²⁾ Srv. Č. Č. M. 1885 (Goll: Jednota bratrská v 15. st.). „V Čechách od mnohých desetiletí se nahromadila literatura, ve které se líčily úpadek a zkáza církve a zvláště hierarchie: Že *Antikrist* již přišel, že církev opanoval, že plní se, co v apokalypsi prorocky se zvěstuje, hlásáno písmem i živým slovem. Obrazů takových užil též R. ve svých kázáních.“ (Str.46.) Slova Rokycanova o Antikristu dosvědčuje též 4. psaní bratří Rokycanovi. V. ČČM. 1884, str. 45–46.

hříšný život a žije jako v Sodomě. „A toho sau byli sobě Čechové dovedli, že na to compactata zdělali a zapečetili, papež, kardináli, biskupi, císař, vše. A toto již zase plnú svobodu mají všichni hříchové. Kéž se za to stydíte, milí Čechové, že ste tu nevěru učinili Bohu, že, oč ste se zasadili a toho dovedli, že ste zase v to vkročili! Žádného studu nemá, za žádný se hřích nestydí tento lid! Již jest to nyní přišlo a ďábel v tento lid uvedl jako v Sodomě. Tak bylo v Sodomě, že s sebau zjevně na ulicích hřešili a žádný jeden druhého se nestyděl: takť jest i nyní, že, což se hříchuov děje, žádný se za nic nestydí a rauhají se zjevně Bohu. Zda pajchu mají za hřích? Ba, slušností to nazovau, a že na ně sluší! Kéž se za to stydí, ké za lakomství, že dobudau, jakž mohau, jeden druhého vodře!? A, tohoť pochválí! U prý: ‚Tenť umí dobýti!‘, a nic se za to nestydí. Aby to pak víra byla? Nikoli!“ (202^b).

R. uvažuje pak o příčině a o následcích svobody hříchův. Příčinu vidí v tom, že nikdo nedbá a nemstí hříchův: „A proč jest to, že jsau se tak velmi rozmohli hříchové zjevní? Proto, neb jich žádný nemstí; kněží nedbají, ruka duchovní, světská též, králi, knížata, páni, rytíři, panoše, konšelé, úředníci, vše, kde kdo mstí zlého? Než pravá svoboda ve všem zlém se rozmohla...“ (322^a). Následky vidí v tom, že Bůh dopouští pro hříchy mor, hlad, války, atd.: „A mníte, že jest to darmo, když Pán Buoh dopustí mor, hlad nebo války, a nebo kdy ovotce není? U prý: ‚Ruda zabila a povětrí zkazilo‘, a teď toto a neb ono, veď-li? Ba řci: ‚Hříchové naši překazili!‘ Když by on ráčil, žádnáť by věc neuškodila. By se asa uměl tento bídný, hanebný lid v tom znáti, že se to děje pro jich hříchy! Pomyslíš-li a dáš se Bohu vinen řka: ‚A, nastojte, toto války, nesnáze, vojny, toto se zlé obrodilo, a snad jsem já toho příčina svými hříchy a snad jsau to moji hříchové učinili, a běda mně!‘? Nastojte, nic toho neumí tento lid opuštěný od Boha!“ (429^b — 430^a).

Ze hříchů nejvíce se rozmohly pýcha, lakomství, smilstvo, lež, lenost, hněv, msta a na cti utrhání. Jmenovitě *pýše* R. věnuje mnoho ostrých slov, jimiž tepe všechny stavy. „Kdo by to vypravil, co jest té pajchy vymyšlené tato léta!“ (18^b). „Již tyto časy pýcha přenáramně panuje všem stavuom.“ (231^b). To plyne z toho, že jeden nad druhého chce vynikati: „... nyní ďábel náramuě nadýmá pejchú nesmírnú lid tento křesťanský skrze ta urození a ty rody jedny nad druhé vyšší.“ (415^b).

Zvláště ženy kárá z pýchy. A proč jsou ženy tak pyšné? Protože jejich samolibost a sebeláska je svádí: „Byť tyto ženy

samy se nemilovaly, však by té pajchy nechaly.“ (408^a). Při tom však ženy nepomyslí, že krása tělesná jest pomíjející, ale duševní krása — cnost — že trvá na věky: „Nu, vy ženy, od koho vy tu krásu máte, zda od přirození? Ba, byť milý Buoň jí tobě nedal, nic by nebylo! Když se v zrcadlo vzhlídněš, a ty, člověk slušný, velmi-li milému Bohu z toho poděkuješ a poprosíš, řka: ‚Milý Pane, nedajž mi sebe žádným smrtným hříchem zde zmazati a po smrti nedaj mi škaredými ďably obývati!‘ Toť by byla dobrá vzhledání v zrcadla, ale ne k fiflování. A ty, babo, drchta stará, opatříc se, a ty, škaredá, poprositi milého Boha, aby oné škaredosti věčné byla zbavena, takť by mělo býti!“ (314^a). Pýcha rozhostila se všude, ano i v kostele: „Mnedle, vy pak, máte-li u vážnosti tyto chrámy boží, ješto přípravně, fiflovně, pyšně, hrdě, nadutě do nich chodíte, jako k tanci, u věncích, v perlách, v zlatě, vše?“ (286^b). „A poněvadž nad těmi mštno bude, kteříž jdau do kostelův a požívají svátostí bez ducha svatého, co pak díš, stane se těmto, ješto jdau do kostela v duchu pyšném, hrdém, nadutém?“ (401^b). „Ba, kdo vás na to navede, abyšte asa v kostele pajchy nechali?“ (402^a).

Lid prý pýchy ani po smrti nezanechá: „Ba ještě i po smrti své pýchy nenechají, aniž na hroby kamení drahého s štíty nakladú, ješto to nic pomocno není k spasení, jediné toliko nějaké posmívání a neb povýšení nad jiné.“ (232^b). „Tento lid i po smrti své pajchy nenechá, ono: ‚Tuto mne položíte a udělajte mramorový kámen na muoj hrob! A toto dajte do tohoto kláštera, ať se za mě věčná památka děje!‘“ (342^b).²³⁾ (Pod. 361^a).

Lid pýchu nepokládá ani za hřích: „ctností to nazovau a slušností, řkauc: ‚Na nás to sluší...!‘“ (201).

S podobnou horlivostí, jako proti pýše, R. mluví i *proti jiným hříchům*; kárá lakomství a smilstvo, „kteřížto hříchové nyní jsau náramně se velmi rozmohli v tomto lidu“ (83^a); „všady lakomství panuje“ (317^a); plyne to z milování světa (37^a, 318^a, 400^a).

Smilných lidí, o nichž praví, že mají druhé místo v pekle v mukách ihned po kacířích (17^b), jest též veliké množství.

Z jiných hříchů kárá obžerství, opilství a mnohé „rozpustilosti“, které zejména o masopustě mají volnost, kdy „mnozí znova křížují Ježíše svými hřichy, rozpustilostmi“ (84^b); i horlí tedy proti „rýrání masopustnímu“ (111^b). „Lidé zanechajíce díla

²³⁾ Rokycana mluví tu dále o klášteřích, které předkové hojně nadali, aby měli po smrti památku, nadání ta slouží však prý jen hříchům... (343a.)

tělesná toho času masopůstního běží k tancuom, do krčem, k ožralství etc.“ (74^a); podobně na str. 83^a vytýká, že o masopustě panují „kolby, tance, smilstvo, hry, neřády, ono obžerství, opilství,“ ano lid to i vymlouvá slovy: „Masopůst své právo má!“ R. odpovídá: „Ďáblovoť jest to právo z horaucího pekla!“ (83^a).

O opilcích: „Oni ožralci sednau do půlnoci a lehnau, až slunce výde, ožerau se, opijí se...“ (334^a).

Lenochy a spáče kárá slovy: „Strach, že za to vaše ležení dlouhé a povalování a kochání toho těla bídného přijde na vás, jako dí prorok: ‚Pod tebau bude prostrín mol a odín budeš červy, ješto nikdy neumrau!‘“. (429^a). Na str. 334^a dovolává se pak lékařů, „že, by byl najvospalejší člověk, že jest jemu dosti ku přirození sedm hodin spáti.“

Proti božímú prikázání lásky k bližnímu lid hřeší:

1. *Hněvem*: „Ba, slova protivného nestrpí, ale zrotí, zeklnú: ‚Ó by zabit, ó by ďábel hlavu strhl, ó by siehož roku ve zdraví nedočekal, ó by tvú krev psi lokali!‘“ (11^a). „A miláček jeho (Kristův) Jan praví: ‚Každý, kdož se hněvá na bratra svého, vražedník jest! A my sobě toho nic nevážíme, zhněváme se, zrotíme, zeklnem, jeden druhému zlaje, zhaní, cti na něm kusa neostaví a mní, že jim to splyne! U prý: ‚Však sme se již smířili! Bývá-li tak, ha!?!‘“ (261^a; pod. 264^b); jiný zase praví: „Však se nehněvám, ale nemohu naň hleděti!“ (265^a); není odpuštění upřímného z lásky: „Máš tohoto mnoho mezi lidem tímto. ‚Nu, jižť jemu odpúštím!‘, a teď ruku dá, ale v srdci kyselost, nechuf; u prý: ‚O všem, jsem s ním smířen, ale protoť já vím, coť mi jest učinil! A ha, z srdce odpustiti máš! Zklamát vás to! Anť nemuož s ním mluvit, ba těžko mu naň i hleděti ne jednau.“ (370^a). R. kárá zvláště baby zlostné: „Nu, vy baby! Ješto nejednau mohauce pěkně naučiti jiné, i nedbají; než sedí baba nadmúci se jako hyl, jako by jí kyselo z nosa kapalo, a nemluví zlostí,“ (20^a), „byť babě jediné slovo protivné řekl, uzřel by, strpěla-liť by a neodreptala-liť by“ (86^a); „... jeden druhému slova protivného nestrpí. Toť již baba slyší, a byť jí prstem po ústech mrdl, uzřel by, žeť by se jako ježěnka zsápala.“ (118^a; pod. 162^b, 306^a atd.) Z hněvu pochodí i nespravedlivé kaceřování: „Tak máš do mnohých lidí, že jiné budau tupiti, haněti a kacíře dávat, a sami v kacírství svatokupeckém až do hrdla tápají... Budau dávatí oddělenice, a sami se všelijak oddělili od Ježíše...“ (145^b). „O hněvivých lidech R. pronáší úsudek, že „nemohau dlouho trvati, ale musí spíše umřít, a těm takovým se neokáže milý Buoň, ale ďábel.“

(162^b). Nejlepší prostředek proti hněvu jest trpělivost a klidná mysl: „Takto se nauč: Jest-li že tě kdo viní zlodějstvem, vraždú neb cizoložstvem neb čím jiným řka: ‚Ty’s takový neb taková!‘, nezbouriti se, ale pěkně trpělivě snésti, řka: ‚U, milý, ty mě haníš svévolně a mluvíš, což se zdá, a utrháš mi! Věřímť já Bohu, žeť mi to k vodplatě postaví, což ty mě haníš?‘ A dí-liť: ‚Já na tě dovedu,‘ řci: ‚Jestli že na mne dovedeš, buduť vinen,‘ ale nikoli se nesauditi, neříkati: ‚Toho lžeš na mě!‘ Učiníte-li tak, ha!? Ano, slibuj! Zasadíť se jsa vinen právě jako by práv byl...“ (378^a).

2. *Mstou*: „Ba, jednéť teď masopúst přijde na ně, aniť se zbourí ku pomstě“ (11^a). „Pán Ježíš dí: ‚Milujte nepřátely!‘ A když tomuto lidu o tom díš, ano: ‚Rozkaž sobě, kněže! Abych mu toho nechal tak, a von mi toto učinil, nechci! Chciť se pomstiti!‘“ (20^b). „Kdo jest kde, aby své křivdy nemstil? Však toho náramně mnoho vidíte v tomto lidu...“ (264^a, pod. 136^b, 252^b, 387^a); o babě mstivé: „Baba, neměj péče, nemuož-liť a nesmí tak zjevně odláti a pomstiti se, ale sedet jako román v kautě repceci sama v sobě.“ (377^b).

3. *Pomluvou a na cti utrháním*: „Ale toto uzříš: aniť saudí, aniť převrhau (t. pomluví) každého, buď krále, kněze, konšela obecného, žádný se neměť!; a s tím vždy na zpověd: ‚Kněže, posuzujit živých i mrtvých!‘“ (113^a); „pro slovo uzříš, jakť... jeden druhého... na cti, na dobré pověsti zlaupí...“ (252^b). O klevetných babách: „Kýt jest tě ďábel, babo, rychtářem učinil? Proč saudíš?“ (113^a).

Hněv, msta a jiné hříchy rodí se tedy ze vzájemného nepřátelství. Ale i *přátelství* svádí často k hříchům: „Přítel pro přítele učiní proti Bohu!“ (46^a), zvláště k *pochlebenství*: „Opět tovařistvo to náramně mnoho lidí zavodí tím pochlebenstvím do pekla a přátelstvo také... Bývá toho mnoho, že by nejednu nejeden mnohého hříchu nechal, a to vedlé přátel a tovaryšův učiní, aniť: ‚Bo, co chceš lepší býti nežli my? ... Ba jedno poď, však jest Buoħ milostivý, odpustíť! Však’s ještě mlád, dosti máš času, budeš stár, tož budeš nábožen!‘“ (326^b.) Mnozí jsou však přátelé jen na oko. „Někdo s tebau mluví velmi pěkně a: ‚Milý příteli!‘, a takto: ‚Já jsem přítel tvůj!‘, ale v srdci jiné myslí, aby tě v něčem uhoně i obžaloval. Ale onenno tvůj nepřítel zjevně o tobě lež mluví; méně tobě ten uškodí lež mluvě, než onenno pravdu.“ (373^b.)

Vládne tudíž svoboda hříchův. Lid jest prý dokonce tak zaslepen, že toho všeho ani za hříchy nemá, sice

by se ze hříchů kál a lítost svou by osvědčoval zejména na pokáním a postem. Pozorujme tedy, co soudí R. o pokání a o postě.

Lid nerozpomíná se na své hříchy a nekaje se z nich: „Běda mně, nebožtikovi, nic toho tento lid nedbá! (t. j. nerozpomíná se na své hříchy); právě jí a pí jako by kuol nepohořal“ (183^a); „ . . . ne rádi pláčete aniž dbáte plakati na své hříchy, neb toho za hřích nemáte.“ (284^a). „Právě jako onen, ješto jej na šibenici odsaudí, aniť jej trkolí, aniť zkamení, rovně že zaplakati nemuož, než hledí sem i tam. Tak právě bojím se o mnohých, že sau již ku pecku odsauzeni a zkameněli, že nemohau zaplakati na své na těžké hříchy. Až právě když smrt přijde, hledajž, an hledí, hledí okolo na přátely, na děti, ano pozdě, ano se s ním ďabli trkolí do horaucího pekla!“ (350^b—351^a).

O vánocích a o velikonocích lidé činí sice pokání, ale to vše jest větším dílem jen na oko; na oko „se pošmaurí“, a hned zase tytéž hříchy páchají (309^a; pod. 422^b); jmenovitě se jeví takové domnělé pokání o veliký pátek, kdy chodí mnozí bosí, „pošmaurí se“, „poslintají“, „uslintají“, „popláčí“, „zpláčí“, „posmrkají“, „pomláští“, „poknífí se“ (140^a, 166^a, 185^b—186^a, 380^b), ale to vše jen na oko, „jakoby se káli“. (380^a). Na ukázkou stůžž aspoň tento doklad: „A tento lid jediné teď u veliký pátek se pošmaurí, ba i popláčfí, posmrkají, pomláští, poslintají, a to nedlauho. Jednoť bude v ponděli po velice noci, nuž zase v též obyčeje se dadí jako prvé.“ (185^b—186^a.)

K pokání lid vymýšlí sobě všelijaké modlitby, na něž spoléhá, a mní, že tím již všecko odbyto, „ale aby lidé uhodili na pravé pokání, řídko“. (326^a).

R. myslí, že lid prohlédne a bude se káti, až bude Boha potřebovati, ale pak bude snad už pozdě: „Jako onen bohatec tepruv prohlédl, až byl v mukách, tak tento lid právě jí, pí, spí, vesel, jakoby kuol nepohořal, než až bolest na hrdlo naskočí, tož tepruv se chce káti. A daj Buoh, aby pozdě nebylo!“ (364^{a-b}).

R. vybízí tudíž horlivě k pokání, pro které prý není třeba jíti až do Cách nebo do Říma, neboť bůh může odpustiti hříchy všude; tím R. naráží na časté pouti i do zemí vzdálených:²⁴⁾ „Naučiz se tomu, žeť milý Buoh má moc a muož tobě hříchy odpustiti vsudy, i doma, i v tvé komoře. Nicť se jest ne třeba taulati ani do Cách ani do Říma, domať von tobě muož tak mnoho daruov dáti a hříchy odpustiti jako kde jinde“. (358^b).

²⁴⁾ „Putování do cizích míst za příčinou pobožnosti strana pod obojí nepokládala za užitečné, shledávajíc, že lidé na mnoze konali pouti ze zalíbení v zahálce nebo pro pobavení.“ Tomek, Děj. Prahy IX., 74.

Půst jest „znamení dosti činění za hříchy“ (40^a), a každý, „komuž jest jedenmecítma let minulo, má se postiti a k tomu jest zavázán, lečby příčina hodná byla“. (84^a). Církev proto „ustavila tento čas svatý, že se častěji mají modliti ono nešpory, kumplety, Salve regina a jiné“. (84^a). Ale lidé se postí, „jakž jim libo“ (43^a), často jen na oko (94^b), nebo tím způsobem, že se najedí jídel nemasitých dosyta, místo aby „zlačněli“: „Protož ti lidé, ješto ono ředkev ráno jedí, ono lektvař večer, ono topenice, není to pravý puost“ (95^a); zvláště o postní neděli se tak děje: „Ba nyní toho mnoho jest v postě. Když neděle přijde, uzříš, žeť se nepostí, anof celý den jedí ono pučálku, navaru jablka, ono i ono. a mní, že má tak býti“. (98^b).

A tak vůbec není vážnosti, lásky, ani vděčnosti k Bohu; o tom se R. všeobecně zmiňuje. Podáme některé doklady.

Není vážnosti k Bohu. R. stěžuje si, že „lid tělesný, hovadný . . . nic se neumí . . . vážněji a snažněji povobíratí s svým milým Bohem a s jeho dobrodinstvím“ (2^b); „ba neřku nejednú jsme sviní pilnější než Boha, že pro svině jej druhdy opustíme“ (5^b); a jako my se máme k Bohu, tak i on často se chová k nám. „my po hříchu vlažně, syrově, lenivě, nedbale, rovně jako spíec. A on také ne jednau má se k nám, jako by spal, jímž tajmž“. (168^b). Podobně mluví R. o nevážnosti k Bohu na str. 266^a, 267^b, 322^a atd.

Není lásky k Bohu. Nic není, co by lid obměkčilo, „aby byl ohbit a povolen svému Bohu“. (203^a). Jiní zase příliš na Boha spoléhají, hřešíce „jednú na milosrdenství Boží, . . . ješto říkají: ‚Však jest milostivý, odpustíť nám to,‘ a druhé na smrt jeho, říkají: ‚Všakť jest za kozy neumřel, ale za nás!‘ A mluvíce tak, žádného sobě hříchu z toho nečiní.“ (432^b—433^a).

Není vděčnosti k Bohu. Lidé „neumějí vážiti dobrodinství božích“ (199^a; 315^a, 410^b atd.), nejsou za neskonalá dobrodiní Bohu vděčni: „Oni mnějí, že jim to vše samo přichází a že toho od Boha nemají“. (315^b). „Práv tento lid má se jako osel neb kuoň neb jiné hovado. Když jemu pán jeho jísti dá, nic jemu mrcha nepoděkuje. Též tento lid svému Bohu“. (190^a). Podobně na str. 410^b: „Opuštěný lid od Boha nic neumějí vážiti dobrodinství Božích, než pravá telata, kráva neb vuol neb hovado: když jemu jísti dadí, nic neumí vážiti toho, ani děkuje. Též právě tento lid.“

Příležitost k vděčnosti naskytá se každodenně při *klekání*, ale lid toho nedbá: „ . . . ano toho u vás není, když

na klekání zvoní ráno nebo večer, že vy nemůžete pokleknúti a vděčnosti učiniti, že jest vás ostříhal, hájil, bránil milý Bůh, aby mu aspoň tehdáž poděkoval“ (315^a); dokonce se za to i stydí: „ale nyní se již za to stydí, již to za hanbu mají, když zvoní, aby klekli . . .“ (412^a). I rozpomíná se R., že dříve byli lidé přece Bohu vděčnější: „Věrně já to pomním, v Rokycanech když bylo. Nějacíť sau dříve byli lidé ohbitější k dobrému. Když na klekání zazvonili, i hned klekli sami starší. A nám i hned: ‚Nu, děti, kde ste, klekněte a děkujte Bohu!‘ . . . Tento lid toho v paměti nemá, když v pátek o poledni zvoní, mši slauží na památku umučení Božího, aby šli do kostela a poděkovali milému Bohu a chválili jeho. Ba, radšer posedí a neb se potaulají . . .“ (297^b). „Někdyť sau lidé ten život bohomyslný dvakrát za deň vedli. Pomníte-li za krále Václava? Jáť pomním, že, když na klekání zvonili, i hned všichni klekli a děkovali milému Bohu z dobrodinství, kteréž s nimi tu noc učinil, a že je zachoval od zlého. A opět večer, když zazvonili na klekání, hned v domu všichni klekli: ‚Nu, děti, kde jste? Klekněte a děkujte Pánu Bohu z dobrodiní, žeť jest vás od zlého zachoval!‘ A na rynku též. A kdo by byl neklekl, i hned byl v šatlavě. Ale toť již ďáblova svoboda všemu zlému. Těžko koho uzříš, ať by klekl, když na klekání zvoní, a děkoval milému Bohu z dobrodiní. A mnozí nevědí, proč to zvoní . . . Ale mnohým by ďábel kolena zlámal, kdyby klekli, když zvoní na klekání, a děkovali milému Bohu . . .“ (428^a).

Celkem zdá se Rokycanovi, že „křesťané na východ slunce . . . umějí se míti vážněji k Bohu nežli tento lid zdejší“ (7^a).

Lid nemá *pravé zbožnosti*; nestará se o to, aby byl zbožný, čili, jak R. praví, „aby mohl míti náboženství.“ (398^b). *Ani v kostele není pravé zbožnosti*; lid jde do kostela již jen jako ze zvyku, „ano se nechce, ano teskno na službě Boží, teskno na kázání pobýti, jaks teď jediné z obyčeje, a to vlašně . . .“ (11^b). Lid jest vlašný k Bohu, neníť zanícení nábožného; v té věci užívá R. pěkného přirovnání: „Mnedle, muož-li to býti, aby se tam železo u kováře po jednu mohlo rozpáliti, když je v uoheň vloží? Nemuož, však mnoho musí na ně dýmati. Tak také ty přijda do kostela, ano roznicení žádúcího, milosti k Bohu není, ano vše ustydlo. A ty včera mnoho mluvil, blentoval, prázdných řečí, kunštíky, žerty, smíšky, klásky puosobil, i chce míti náboženství; a s tím se vším k tělu Božímu . . .“ (398^b). Místo *zbožnosti* lid v kostele hřeší; mnozí přetvařují se v kostele, aby se zdálo, že jsou zbožní: „Obecně ti

světští a dvorští lezau i hned k samému oltáři, a bývají velicí hříšníci, cizoložníci neb jinak, a žádné vážnosti nemají v kostele, jako by jim kuol nepohořal.“ (293^a); jiní jsou v kostele nepozorní a roztržití majíce „dnu v uoči“ (344^a); místo aby vroucně hleděli k oltáři, ohlížejí se „muži na ženy a ženy na muže zle, neřádně“ (344^a), „po stěnách hledí a jak se kdo hne, ale dobrodinství Boží aby oni uměli vážiti? Nic!“ (393^a); jiní zase místo vroucí modlitby šeptají mezi sebou v kostele: „Přijda (t. nyní mnohý člověk do kostela), tuť stane a žádné poctivosti neučiní, aniť poklekne, ani nic . . . A tento lid žádné vážnosti nemá, než nastrojí šeptý, mluvení lecjakés . . .“ (290^b); zejména baby rády v kostele šeptají: „A, vy, baby zlé, nekolné, ješto tu rády šepcete! A, co vy toho mnoho slýcháte, že toho nemá býti a že jest to těžký, hrozný hřích! A, však by vám ďábel nohy zlámal, abyšte vy tam někam šly ven šeptat!“ (287^a).

Lid nemá též úcty k jménu Božímu, hřeše tak často proti druhému přikázání: „Divnáf jest to věc, co jest tento lid sobě to jméno Boží v lehkost vzal!“ (120^a). „Neb tak jest sobě to již jméno Boží tento lid v lehkost vzal, že každý: ‚na mú víru, přísahu Bohu, tak mi Bůh pomáhaj, Buoh mi svědek, slibuj Bohu,‘ a všudy jméno Boží beze vší vážnosti berau, ješto to jméno má u veliké vážnosti býti, neb jest to jméno náramné, velebné, mocné a hrozné.“ (263^a). A tak často R. mluví proti „věrování“ a „bohdákání“: „Onoť sobě neváží (t. mnozí lidé) věrování, bohdákání, než vždy: ‚na mau vřru, na mú duši, ó by zabit, ó by tě nehet rozsadil!“ (28^b), a to se děje i při každé maličkosti: „té malé věci nemohau učiniti pro boha, aby nevěrovali, nebohdákali“ (142^b); mají-liť psa, kočku, svini vyhnati, a vždy: ‚bodaj tě vlci, by zabit, by tě nehet rozsadil!“ (119^b; pod. 181^b); „nemohau bez bohdákání vyhnati (t. psa), sami se klnú, zrotí: ‚ó by zabit, ó by psi tvú krev lokali!“ (197^a).

Svěcení neděle a svátků.

Strana pod obojí snažíc se o zachovávání pěti přikázání církevních přihlížela přísně k tomu, aby neděle a svátky byly řádně svěceny a to nejen zdržením se od práce a obchodů, ale i pilnou návštěvou kostelů a zbožným rozjímáním.²⁵⁾ Rokycana pak dovolává se slov Mistra Matěje Pařížského, „že jest to z podstaty svěcení neděle, jísti křesťanuom jeho drahé tělo a píti krev

²⁵⁾ Viz: Tomek, Děj. Prahy IX. Str. 170.

svatú . . . a tak by byla neděle právě svěcena“ (43^b). Ale to se neděje. Mnozí lidé vůbec nesvěti neděle a svátků, čímž se prohřešují proti třetímu přikázání Božímu: „Nu, třetí přikázání Boží, slyšíte-li a zachováte-li je v skutku? Pomni, aby den svátečný světil! Světíte-li? Ano, slibuj! Jedau na jarmarky, na posvícení, na roky, a žádný u nich to hřích není, aniž oni věří, ani za hřích mají. Prav jim co chceš, oniť jinak neučiní. Oni za to mají, že, když nechají díla tělesného, že jsau již ten den právě světili, a puojdau do krčmy, ožerau se, rozpustilosti vedau, řeči oplzlé mluví, že se jim ďábel zasměje, ono na túlačky, ono onam.“ (181^b). Nikdy se nedopouštějí lidé tolika hříchův, jako v neděli a ve svátek: „Nikdy se tolik neřádův neděje jiné dni jako v neděli svatú“ (197^a), „ješto všední den toho neučiní polovici.“ (331^b). Místo aby se lid ve dnech Bohu zasvěcených obíral Bohem a rozpomínal se na jeho dobrodiní, hřeší: „. . . i nemůžete se obíratí vážně ten den s dobrodinstvími Božími. Hádaj, obracujete-li svátek v hřích? Ješto jiné dni tolik hřichuov nebudau páchatí jako v svátky. A svátky v hřích obracetí, jest se rúhati milému Bohu. Tak se nyní děje po hřichu o těch svátcích, ješto ďáblové posmívají se našim svátkóm.“ (321^a). Jakých hříchů dopouští se lid o svátcích? „Díla tělesného ovšem nechá,“ ale za to „taulá se, ožíře se, na hody, na posvícení, na radovánky, na roky jede . . .“ (21^b), „do krčmy dau, na posvícení, na túlačky, . . . jedau formané, páni, panoše, vše, a nic sobě za hřích toho neváží“ (175^a); „opilstva, obžerstva, hry, tance, rozpustilosti, na řady dávání, rufianstva plno“ (197^a); „svátek když přijde, raději se potauláme, a nebo nestatečně budem blentovati, nežli bychom se vážně povobírali s milým Bohem“ (309^b); „zpij se, zžerau se, rozpustilosti vedau . . .“, (331^b) — takové hřichy R. často vytýká. —

Zvláště horlí proti *posvícení*, poněvadž o posvícení oddávají se lidé více než kdy jindy obžerství a jiným nepravostem (43^a, 175^b, 197^a atd.); na doklad toho uvádím (z kázání Rokycanova „na hod posvěcení“): „. . . takéť ďábel má svá posvěcení, ješto jeho údové obracují ta posvěcení v hřichy. Proto jedau a jdau na ně, aby rozpustilosti vedli, obžerstva, tance, freje, neřády; aniť by sebe nejednú neuzřeli, a tuť se sejdau, tu zlá utrhaní, dievky s pacholky, zhlédání oplzlá, smilná, z toho zlá myšlení, hnutí neřádná, toť jsau ďáblova posvěcení. Ješto neřku, by se posvětili, ale ohavně se poskvrní. Toť vám pravím: Kdo jste bývali na těch posvíceních, třebať se káti . . .!“ (383^b).

R. kárá též lenost o svátcích, kdy lidé nejraději dlouho spí zanedbávajíce služeb Božích a nemodlíce se (320^a, 367^a). „Ano leží v neděli . . . mohauce ke mši jíti a nebo vstanúc modliti se, a to leží! Ó bídná duše, ležeti tobě tu chvíli, ano se ta doba obětuje ta drahá obět, ten Beránek nepoškrvněný, jenž snímá hříchy světa!? A ty ležíš!? A bude-li pak v ta doba smilniti, a, běda bude, nastojte!“ (388^a). Ve svátek jezdí lidé k příbuzným a přátelům, místo aby se věnovali nejlepšímu příteli — Bohu: „A pak uzříš, aniž premují, prý: ‚Musili jsme v neděli jíti, jeti, byli by mně vozové ujeli‘: ono prý: ‚Pro dobré sem to lidi učinil‘; ono teď: ‚U, pro přátele, abychom se spolu shledali, ješto sebe jindy nemužeme viděti!‘ Pomni mě, že se nevymluvíš!“ (21^b).

Všecko napomínání lidu, aby den sváteční světil, jest marné: „Milý Bože, co vy mnoho slýcháte, kterak máte tu neděli světiti! Ano kněží úpějí, volají, ké vy uposlechnete! Hluší nemohau slyšeti.“ (297^a); „. . . shledáte, nemějte péče, coť vás potká pro tu boží neděli!“ (429^b): „a, a, nebožátka, nebožátka, jak vy hanebně o duše přijdete!“ (430^a).

Konečně R. obrací se také proti těm, kteří bludně učí, že má sobota býti svěcena: „Některí lidé bludní mluví, pravíc, že má sobota svěcena býti. Tu bych já chtěl dověsti, že jest to blud a že neděle má svěcena býti. Nebo jakož jest onen beránek v Starém Zákoně byl figura těla Božího, tak sobota byla jest figura a znamenala neděli . . .“ (322^a).

Modlitba.

„Slyší-li tento lid, že se Buh velí modliti v duchu a pravdě?“, (21^a) táže se R. Lid to slyší a ví to, ale nedbá, nemodlí se tak, jak Bůh chce: „nejedenť chodí do kostela od třiceti, od padesáti let, a ještě se nikdy právě nemodlil“. (194^a).

Pravá, vroucí modlitba předpokládá lásku k Bohu: „Onano baba, jenž modlitbu říká, více sobě zaslauží tím, když Boha miluje, než onenno, byť jich říkal tisíckrát padesáte“. (308^b). Lid však Boha nemiluje, proto nemodlí se vroucně, nýbrž jen ústa se pohybují, mysl však jinde se toulá: R. mluví často o neplatném „lomcování páteřuo v“ (6^b, 31^b atd.), o planém, lichém „blentování“ (295^b, 398^a a j.); lid modlí se ‚Otče náš!‘, a mysl kdes!‘ (21^a), „jedno ‚Otče náš! Otče náš!‘, a mysl i srdce kdesi jinde se taulá a sebrání žádného“ (37^a, pod. 43^a, 290^b); „a my kněží též, mniši též jedno: ‚vr, vr, vr,‘ leda se jedno odbylo spíše“ (43^a, pod. 193^b, 398^a); „prijdauc do kostela, tuť: ‚Otče náš!‘, a duchu vrau-

ciho není, sebrání není, milosti žádúci Ježíšovi není“ (398^b, pod. 421^b). Zkrátka modlitba jest roztržitá, takže lid, „nejednau kdyby otázal: ‚Co říkáš?‘, že by nevěděl sám, co říká; sami sebe neslyší a chtějí, aby je Bůh slyšel“ (118^b); „my mnoho blentujem a mnohokrát sami nevíme co . . .“ (295^b); roztržitá mysl lidu toulá se při modlitbě „tam někde v kuchyni nebo v pivnici nebo na vinnici nebo v hospodářství, . . . ano se koláci leccos na myslí“. (133^b). „Mnedle, muožete-li na modlitbě sebrání míti jaké, abyšte té péče (t. j. péče o věci světské, „lakomé žádosti“) ponechali? Jako teď Pán dí: ‚Nechtějte pečlivi býti!‘ Ano, když se chce modliti, ano se srdce trhne pečováním, ono do komory tam, aby doma nepokradli, ono do pivnice, ono do kuchyně, ono k dobytku, ono k kravám, ono k sviněm, ono onam, že toho brojení bude plno v duši, že se nemůž pro to bídné, lakomé pečování postaviti bídná duše před svým milým Bohem na malú chvíli.“ (317^a; pod. 344^b). Všecko napomínání jest marné, lidé modlí se, „jakž navykli“ (174^b), nebo, „jakž sobě vymyslí a jakž jim libo“ (397^b), hledíce si při tom často řečí krásných, ozdobných: „Onen, u prý: ‚Mám velmi krásné modlitby, ba velmi utěšené!‘ Všet to nic není, nebť sám Bůh dí: ‚Ját neoblibuji těch řečí krásných . . .!‘“ (193^b).

Mnozí lidé zase neradi se modlí: „jsme němi, neradi se modlíme“ (295^b). „Nuže, milí křesťané, rádi-li vy se modlíte? Ó, ó, slibuj! Řci: ‚Ano nám se stajště u celé mše pobýti!‘“ (366^b); v kostele modlí se lid „modlitby prokysalé, nechutné, ano se nechce“. (400^b). R. dává za vzor Pannu Marii, „že se jest vždy prvé modlila, nežli jest co kdy činiti počala. Tuť by panny měly příklad vzíti a modliti se rády, též i jiné, vdovy, manželky, i jiní všichni.“ (414^b).

R. chválí často ženy, že se raději modlí, než muži: „Ještě spíše ženské pohlaví znamenati, že se radše modlí, ale muži, u slibuj!, neohbité pokolení k dobrému!“ (97^b). „Ženské pohlaví ještě spíše, ale muži, u hů, neradi se modlí! Když jest jim na modlitbách pobýti, právě jako šindelné hřebíky zobati, jim jest milo to.“ (194^a; pod. 290^b).

Když se lidé modlítak, jak bylo uvedeno, není divu, že Bůh jich neslyší, že modlitba jejich jest neplatna: „Častokrát a téměř vždycky obecným během lidé se modlí, ale řídko na modlitbě bejvají uslyšáni“. (192^a). I táže se Rokycana: „Proč jest to?“ Příčinu vidí v tom, že „nemají lidé křesťané způsobu a životuov pravých modlitebníkuov,“ modlitba jejich jest tedy „daremuá a proklatá“, neboť život jejich nesrovnává

se s obsahem modlitby; mnozí „... vyjdauc z kostela, nuž rozpustilosti, nuž řeči smilné, oplzlé, zatrhavé, nuž obžerství, lakotu, nuž tance, nu smíchy, chechty. Ješto právě též se Bohu posmívají těmi věcmi, jako oni židé, ješto klekali před Pánem Ježíšem: ‚Zdráv buď, Mistře!‘, a vstana třesk ho v líce. Takéž se nyní děje tomu dražému Pánu od tohoto lidu slepého, háknového...“ (87^b). A protože tedy mnozí jsou jinak živi než jak se modlí, dopouštějí se tím ještě lži; na doklad toho R. rozbírá částečně modlitbu Páně:

„Mnedle, lže-li tento lid kdy, hádaj!? Zdá mi se, že není jednoho domu, ani dvou, ani desíti, ani sta ve vši Praze, aby v něm více lhařuv bylo, jako jich bývá v jediném kostele... Říkáte-li vy v kostele kdy: Příklad království tvé, jest-li tak, že v vás Buoh kraluje, čili jest, že v vás kraluje pýcha, lakomství, obžerství, závist, lenost, smilstvo? Říkáte-li: Buď vůle tvá, plňte-li tu vuoli? Jest-li vuole Boží, aby jména Božího na darmo nebrali, nevěrovali, jeden druhého neoklamal, nepřesáhl, čili jinak jest? Nesaudíte-li žádného, ktož vám poručen není? Ba, však lžete jedno! Říkáte-li: Chléb náš vezdajší daj nám dnes, velmi-li žádáte toho těla Božího? On dává, a vy nechcete vzíti: ‚Nech ho tam, Pane Ježíši, měj je sobě!‘ Říkáte-li: Odpust nám naše viny, jako i my odpauštíme našim vinníkuom, odpauštíte-li? Ano, slibuj, že neodpauštíte! Ba slova protivného ne odpustí, by se nepomstil, neodreptal. Však vy jedno Bohem, lží! Vždycky jinak v kostele mluví a vyjda ven jinak učiní.“ (122^b—123^a).

Rokycana vybízí často k modlitbě v duchu a pravdě; vybízí též k modlitbě hromadné v kostele: „Na nešpory choďte! Pakli ale doma vždy se pomodliti čas nešporní, ale vždyť jest lépe do kostela jíti a s jinými se pomodliti, nebo milý Buoh spíše bývá náchylen, aby uslyšal, kdež jich více se spolu modlí.“ (414^b).

Hlavní příčina, proč lid Boha svými hříchy uráží, jest tedy láska k věcem světským, pozemským, pro které lid na Boha zapomíná. Za slepenost jeho jde však tak daleko, že na mnoze ani v Boha nevěří anebo věří věrou nepravou, totiž všelikými pověrami a věrou ve všeliké nejisté divy a zázraky. To budiž naším dalším pramenem úvah.

Lidé na mnoze v Boha nevěří, neboť „byť oni věřili, zajisté by jináče živi byli“ (89^a), „by věřili, zajisté by plnili (slovo Boží)“ (144^a). „Tento lid nynější... upadl jest v takovou slepotu a v nevěru, že hříchu

za hřích nemají a hříchy vymlouvají, nébrž že hříchy ctnostmi nazývají a těžké, hrozné hříchy ctnostmi zuobalovali.“ (201^a). „Práv jako oni apoštolé vidauce Krista, an po moři chodí, a mněli, by byla obluda: takéž i nynější lid maje pravdu Kristovu, řeči jeho, ano je jako v uoči bodau a nemají jich za pravé řeči, neb jim nevěří.“ (211^b). „Kde jest víra, kde? Však nevěříme Bohu! Mnedle, co pudí onyno, ješto jedau k bojuom, k šturmuom? Nedověra, že nevěří Bohu, by jim mohl živnost zjednati.“ (319^a).

Zkrátka: „Není pravé víry, není!“ (359^b). Ovšem uznává R., že pouhá víra nepostačí, není-li skutky ozdobena. (340^b.)

R. uvádí „čtveru věc, proč tento lid nevěří“: „Jedno proto, že tento lid jest ve lži zchován a vykrměn, jakž z mládí naučení a v čemž zchování. Již oni pro žádnú věc pravdě věriti nemohau, než jakž je kněží a mniši svatokupci naučili a navedli, tak vždy v tom trvají. Lecjakés jim básně pravili a praví, a zákona Božího nechají. Druhé proto, že jsau slova Boží a řeči jeho drstnaté, ostré, nechce se jich. Cos tě to, veď, drstnatého: vezmi svůj kříž a zapři sám sebe a následuj mne, milujte nepřátely, a jiné? Toto lehčejší: pokropiti se, polibiti, třidceti mší zakaupiti, onde na odpustky se projíti, onde na paut, toť není tak protivné. Třetí proto, že srdce lidské odporné jest dobrému. U, slibuj za to, by dnes povolil srdci svému, kam by chtělo, hádaj, kde by se stavilo? Slibuj, že by nětco dvorného spáchal! Takť jest to zlé srdce! A čtvrté proto, že vedle Ježíše žádné cti nedožd'eš ani duostojenství, ani povýšení, ale puotky, nesnáze, hanění, kaceřování. Toho se spíš dovrtíš vedle Ježíše než co jiného na tomto světě; i nechce se nám toho, ale vždy žádáme zvelebení na tomto světě.“ (144^{a-b}).

Místo víry panuje na mnoze *pověra*: „Plno pověr v tomto lidu!“ (181^a); lid nehledá ve svých strastech pomoci Boží, nýbrž utíká se „k hadačuom, hadačkám, k žehnání, k lekování, k navazování“. (5^b, 46^a, 181^a, 295^b, 346^b atd.). Na př.: „Když dítě máteři postūně a nebo přítel milý, aníť rauče žehnání, navazování, čáry! Ba byť jej mohl ďábel z horauciho pekla uzdraviti, všef by oni pro tu přízeň učinili a dopustili“. (46^a). „A když již nic nikdež nebude moci spomoci, tož tepruv k Bohu...“ (5^b).

Lidé ve své pověřčivosti oddávají se různým *zevnějším ceremoniím*. „*zevnitřním svátostem*“:

„Ale tento lid slepý k obrazůmť se spíše obrátí očima (než k Bohu); přijda do kostela, a teď svíčku polepí, veď, a neb

k šlojéri nejistému neb k nějakým svátostem...“ (299^{a-b}); „lid tento těmi svátostmi se přikryl zevnitřními, že se teď zpovídají k hoduom, jakž navykli, a potom zase v též hříchy se oboří, tělo Boží přijímají, ale životův nezmění, do kostela jdau a modlí se, jakž navykli, ústy lomcují a sebrání žádného nemají“ (317^a); „z dopuštění Božího a jednáním ďábovým teď jedné stojí po těch zevnitřních svátostech: teď pokropiti se, políbíti, na paut jíti, u mše pobýti, zpovídati se, ba také i tělo Boží přijímati...“ (400^a); to lidé když ty svátosti vedau a poklony zevnitřní, mnějí, že mnoho dobrého mají, a na to zpolehnú“. (400^b).²⁶⁾

Pověřčivost vede lid dále kvíře v různé *nejisté divy a zázraky*: „A my pak bídní lidé najvíc k divuom hledíme, více než k zákonu Božímu a ke čtení svatému“ (275^a); „nejednau ještě i těchto časův ďábel činí divy skrze své audy a skrze předchoze Antikristovy“ (275^b); „... ti divové sau falešní a lživí a ďábel jest je zjednal, aby tudy lidi zviklal a svodil... A tento lid slepý, opuštěný od Boha hned k divuom botov: ‚A, a, tam divy činí a mrtvé křísí, nu tam rauče!‘“ (276^a). Naráží též na *Kapistrána*: „Pak-li sau kteří lživí a falešní (divové) a ďábel je jedná? Jako onen Kapistrán, ješto lživými duovody, divy od pravdy odvodil a od čtení svatého. Nebo sau již divové přeneseni na Antikrista a na audy jeho“. (204^a). „Mnoho (lidé) nekvapí, aby na dušech byli uzdraveni. Ale když by u některého hrobu se divové dáli, uzřel by, jakf by tam běžali hlásajíc o tom: ‚A tamto u svatého Prokopa ďábly vyhánějí, tamf uzdravují, rauče tam!‘ Jako to bylo za onoho lživého Kapistrána, ješto lživými divy svodil lidi od víry a lid slepý: ‚Nu, tam!‘ A, běda bude!“ (300^b).

*R. uděluje věřícím různé rady; odporučuje čtení písma sv., které jest „zastíněno, ano se lidé chópili básní, obyčeuov, práv svých. A čtení svaté v kautě zastíněno, nemá místa. Ano ještě, kdožby se chtěl právě chopiti čtení svatého a zákona Božího, aniť hanějí, kaceřují, ba i umrtví, kdež jedno mohau. Aniť: ‚A, a, s tím zákonem chtí nám rušiti naše práva, a my máme obyčej, a oni chtí jinak!‘ A tak tmy veliké...“ (342^a); často se stává, že vznikne *pochybnost u víře*; tu mají míti lidé útočiště „k učeným kněžím“, k „dřevním svatým“ a k „doktorům svatým“: „A takf má býti i nyní: Když by se přihodilo nějaké dvojení u víře, a nebo*

²⁶⁾ Slova Rokycanova dosvědčují bratří čeští; čte se v 1. a 4. listě bratří Rokycanovi, že tento mnoho kázal o tom, jak český lid zle stojí ve víře a ve skutečích, zvláště že svátostí zle požívá i služebností kostelních k mylné naději svého spasení. V. ČCM 1884 (Goll), str. 45—46.

nesnázka při některém článku víry, mají lidé míti útočiště k kněžím učeným v zákoně Božím a od nich zprávy hleděti, jako tento malomocný byl jest přišel k Kristu Ale nyní se nalézají mnozí, že sobě a svým vtipuom budau daufati, tak že nebudau chtíti přijíti žádného výkladu jiných svatých. A my to útočiště máme míti všickni k dřevním svatým a zvlášť, co se tkne víry, kterak jsau oni o tom drželi a toho pamět po sobě zuostavili.“ (62^a). „Ale ti bludní nechtí, by jim co doktory dovodil, než vše zákonem. A potom poznáš, ktožt již nechtí doktorův slyšeti svatých, jižt jest zlé znamení, jižt ten má něco do sebe bludného.“ (135^a).²⁷⁾ Naproti tomu však varuje R., aby lid nedal se svéstí těmi, kteří učeností svou zavádějí lid do bludů: „Ani nejednau budau dovoditi něčeho některým písmem. A nikdy toho nečítal, ani těch knih vídal a bude lidem lháti a svoditi lidi. Nebo ti lidé, ješto v dalekých zemích bývají, a lidé učení, ba velmiť mnoho lháti mohau. A tak náramně mnoho lidí bývá zavedeno, kdež lidé hledí k těm učeným, povýšeným, a zákona Božšho a čtení svatého zanechají, nedbají.“ (335^{a-b}).

Tu jest tedy snadná příležitost, *upadnouti v blud a kacířství*,²⁸⁾ zejména v otázkách, zda Bůh skutečně umřel (167^b), zda se narodil pravý Bůh a pravý člověk (405^a, 414^b), v otázkách o velebné svátosti (306 a j.), atd. „Již toto nyní bludové, kacířstva, nepravosti, nešlechtnosti rostau z huoru, dobré hyne den ode dne, pravda Boží, přijímání krve Boží tupí se, tlačí, mizí . . .“ (135^a). I horlí R. proti těm, kteří o božských věcech hloubají: „A bídní lidé, všeteční! A nejvíce těch uzříš zchytralých, anoť je ďábel svede namítaje jim o tom. Jediněť teď Bartalás (?) počne čísti nebo Panna, a hned chce rozumy dáti všemu a traktáty skládati a psáti — ó bídní lidé! — a mnoho vo božských věcech máceti, a již mní, že jsau již nětco. U prý: ‚Již jsme na pravú cestu uhodili o tom těle Kristově!‘ Uhodili ste k ďáblu z pekla horau-

²⁷⁾ O těchto radách Rokycanových píše Denis (K. s. č. str. 217:) „Jest na jevě, že kazatel již není mocen sama sebe, že ovládán jest a unášen věrou svou: v tom náčelníku strany jakoby byl tribun, jenž marně snaží zdržovati se. Chce býti mírným a hledí nespouštěti se učení pravověrného: jestliže odporučuje čítání evangelia, zavrhuje výlučnou pýchu těch, kteří kromě písma svatého odmítají jakékoliv vůdce, i prohlašuje autoritu otců sv., doktorů a tradice; kárá špatné kněze, ale vzpírá se každé snaze popírati užitečnost stavu kněžského . . .“

²⁸⁾ O tom píše Denis (K. s. č. str. 219—220): „Tento bázlivý utraquista, jenž po všechem život svůj bál se myšlenky, upadnouti v kacířství, poznal, že vychoval sektu nejmělejší a vši minulé pověry nejvzdálenější ze všech, které vůbec kdy vznikly v křesťanstvu.“

cfho!“ (56^a). „Ah, bídní lidé, blázniví, nic nerozumějíte a vždy klindříky, otázky činí jakés bláznivé!“ (414^b). I varuje tedy R. lid slovy: „Pro milého Boha, nechte těch všetečností, nesahajte tu, kde nemáte sahati, všakť jest víra naše křesťanská nad veškerý rozum lidský!“ (57^a). „Radímť vám takovým, nechte toho, cožť vám není potřebné k spasení, aniž se ptajte po tom! Neb mnohokrát ti, ješto chtí mnoho věděti, mnoho hávati, potom rádi v lecjakés bludy upadají“. (167^b).

Lid neprospívaje v dobrém, nemůže býti účasten *milosti Boží*: „Tento lid, ješto nedbá v dobrém prospívati, znamená tu jest, že tu milosti Boží není.“ (41^b). „Tento lid, ješto se zase v hříchy navracuje, ješto zpovídavše se jich, oplakavše je, slibivše nehřešiti, a toho kusa neplní, — jisté znamená, že v nich milosti Boží není.“ (168^a). Není snahy po dosažení milosti Boží; této lze dosáhnouti bohabojným životem, ale ne, jak „mnohým se zdá, že jí snad nabudau kumštiky, žerty vedauc, veselu býti, jísti, spáti dobře, vše, jakoby kuol nepohořal“. (44^a). — [R. zmiňuje se také o titulu „Boží milosti“ slovy: „Pomniž to, že nejedni nazývají se jmény krásnými, ono Jan Boží milosti biskup Pražský, ono císař, král, kníže, vše Boží milosti. A když pak bude den saudný, že se Buoh ke mnohým nepřizná, byť by to bylo z jeho líbezné vůle, jestli že si se kudy v to vetřel a neb všel jinudy, než vedlé vuole Boží líbezné.“ (374^a).]

Lid nevzbuzuje a nemá *tří božských cností*: „... v lidech jest víra mrtvá, láska falešná a ošemetná, a naděje bez užitka. A protož těch ctností lidé nevedau v pravdě, ale ve lži. Neb po hříchu tak sau již lidé zkaženi a poškrvnění, že mnohé věci, které sau pravé, ty mají za klam a nebo za lež, a mnohé lži vedau a neb mají za pravdu.“ (210^b).

Lid není prý účasten milosti *Ducha svatého*: „Milí, když vy toho nemáte (t. j. Ducha sv.), velmi-li po tom taužíte, velmi-li se vo to staráte, velmi-li sobě o to stesknete, mnedle, abyšte toho mohli nabýti? Nic kusa. Leda bylo když on odtlamá ty páteře, což jemu uložil kněz na zpovědi, jižť jest všeho dosti, veď, a mní, že velmi dobře stojí“. (195^a). „Bývá-li to kdy do nás, že počneme i do nás uložíme dobře živi býti, a vždy zase v hříchy padáme? Strach, že Ducha svatého nemáme a nic sobě o to nepostýskáme.“ (206^a). —

O úctě k Matce Boží. — R. rozeznává dvojí druh lidí, „ješto těžkým hříchem hřeší a nectí Panny Marie: Jedni, ješto tu čest na ni zkládají, kteráž sluší na

samého Boha . . . Druzí sau pak, ješto sobě neváží nic této drahé Panny, než mluví: „Žena jako jiná žena! Ó bídná, zlá a nešlechtná úcta! Kde tu smělost vezmau tak mluvit? Ba, jakož jsem řekl dříve, že takověž není ani na nebi ani na zemi . . .“ (430^{a-b}). I žádá tedy R. „zlatého středocestí“ mezi těmito dvěma extremy: „Dajž nám, milý Bože, v prostředek uhoditi,²⁹⁾ kterýž by se tobě líbil a tvé milé Matce!“ (430^b).

O úctě k svatým. Rozmohla prý se přílišná úcta k svatým: „Kde životy nejisté svatých se rozprávějí, . . . tuť jest ďáblu libo!“ (120^a); „ještě ďábel klamá lidi zde i oněmi svatými, kteříž jsau již tam v nebi“ (336^a); „onen onomu svatému slauží, onen oné svaté, a Ježíše zanedbají; všeť jest to daremné“ (397^a); lidé hřeší a spoléhají při tom na orodování svatých (336^a), zabíhajíce při tom až do *pověřivosti*: „A, a, prý zimnicíť vládne (t. j. ten a ten svatý), onano (svatá) prý světskou hanbú, ono aby zuby nebolely, jiný svatý, onen očima, onen náhlú smrtí (t. vládne), onenno k onomu hledí, aby mu neshořalo, a Ježíše z nova křižuje, protiví se jemu a k svatým se utíká . . .“ (356^a).

Ukázali a doložili jsme, že poměr lidu k Bohu spočívá dle Rokycany na špatných základech. Lid klesá hloub a hloub, *všecko napomínání*, aby se polepšil, *jest marné*, nic nemůže tímto lidem hnouti: „Nu, jest-li co té tvrdosti v tomto lidu? Milý, jedno pomysl na to, muož-li co býti, aby tento lid obměkčilo, aby byl ohbit a povolen svému Bohu?! Zdali které rány, kteréž Buoh dopouští? Však oni i toho neumějí vážit, by to od Boha pro hříchy na ně přicházelo. Zdali které napomínání, zdali která dobrodiní Bežská, zdali které kázání mohau tímto lidem hnúti? Ba muož-li jaké kázání býti, aby tímto lidem hnulo? Nic nemuož býti, než již tak hávají, jakž navykli.“ (203^a). „Po hříchu námiť nic nemuož hnauti, žádná řeč Boží, ani hrozná ani pěkná“. (274^b). „Než již oni (lidé) v tom zatvrzení, a jakž navykli, tak budau trvati až rovnau na věčné zatrazení s ďábly“ (297^b); „žádného polepšení v tomto lidu hluchém a němém“ (297^b; pod. 410^b, 430^b atd.); „. . . není vláhy, padá símě na skálu, nemá kořene“. (410^b). Ano lid jest tak zatvrzelý, že

²⁹⁾ Rokycana zamítá často výstřední učení; doporučuje na př. čítání evangelia, ale horlí též proti těm, kteří zavrhují autoritu otců církevních, doktorů a tradice (v. str. 92—93. tohoto spisu). O tom uvažuje Denis a přichází k závěrku, že přes to přese všecko vítězí každou chvíli letora Rokycanova nad rozvahou a proklouzají mu slova dále sahající, než kam myslí a chce. —

„z kázání a z těch věcí, které se jim praví k jich spasení, klásky a kunštíky mají.“ (121^a).

To všecko jest proto, že jsou vůbec *nezpůsobili k dobrému*:

„Tak právě v tomto lidu žádná moc Božská nemuož prospívati pro jich nezpůsobilost k dobrému, žádný nic nemuož přijíti, ani místa dáti pravdám a přikázáním Božím, neb, jakž se jim líbí, tak aby bylo. Kněží, kažte jim k vuoli, jakž jest jim libo! Pak-li jich drneš, zviš hody! Již právě drahý Ježíš stojí před tímto lidem jako někdy před Pilátem svázaný, žádné moci nemaje. Již oni brž za to mají, že tak má býti, aby se teď k vánocem a k velice noci měli vážně, nábožně, a k jiným hoduom, ale potom aby se zase v svobodu hříchuov vydali, ano jest to posměch pravý. Lhalit sau prý tobě nepřátelé tvoji, milý Bože! Ah, co jest těch lháruov, nastojte, a komu se toho zželi, kdo jest nad tím popláče, kto jest požejeje věrné práce daremné ukřižovaného Ježíše, že na nich bude zmařena?“ (187^a).

Nezpůsobilost lidu k dobrému jeví se také v tom, že *mnozí hledají spasení své všude jinde, jen ne v Kristu*: „ono v pautech, v odpustcích, v líbadlách, v zaprošení mší třidceti a placení od nich . . .“ (117^a). Lid hledá spasení „ono v kbele, ono v pauti, ono v postech sobě vymyšlených, ono onde.“ (336^b); „i hledá (t. lid) spasení . . . ono v pauti, v postech, jakž sobě zvolí, ono v odpustcích, ono onomu svatému slauží, ono oné svaté, ono Matce Boží, a prý: ‚Ját té drahé Panně Mariji slaužím‘, — a bude zlý, neřádný, neřádná, cizoložnice, cizoložník, opilec, ožralec neřádný, přestupec přikázání Božtího. Ježíše z nova křižuje . . .“ (25^a).

Jest třeba, aby se již lidé *polepšili*: „Slušaloť by se nám polepšiti a v jednotu vstaupiti s Kristem a potom s svými bližními, neb jest toho veliké potřebí nyní v tyto časy,“ (220), sice „s těmito běhy našimi, kteréž my vedeme, s těžka spasení budeme, leč změnie a polepšime a káti se budeme“. (409^b). I napomínání R. lid, aby pomyslil, že bude kdysi státi před soudnou stolicí boží. (364^b, 433^b).

II. Úvahy zvláštní.

A) Vychování.

Všeobecné úvahy Rokycanovy o českém lidu vyznívají v ten smysl, že hřích vládne všude, ve všech stavech, ale nikde že nejeví se snaha o polepšení.

Vinu toho všeho nese mimo uvedené již příčiny (záliba ve světských věcech atd.) hlavně *špatné vychování*. R. rozbírá *poměr rodičů k dětem* a přichází k těmto úsudkům:

1. Rodiče nevedou děti k poznání Boha, ale učí je poznávati svět, žíti v rozkošech, světských radovánkách, v pýše, atd.:

„Nu, mnedle, vy matery, velmi-li ste toho pilny, najprvé aby vaši děti znali Ježíše řkauc: ‚Milý synu, milá dcero, služ milému Bohu ráda, boj se Boha, atd. . .!‘ Čili ste toho pilnější, kterak se má k světu míti a slíbiti se jiným, a nebo kterak má utržiti, ukupčiti, dobytí, hádaj!? A, běda bude, zlé matery, hanebné, a otcové též! I dávám vám Buoh statečné děti! Jediné hned z mládí rozkoši naučí, ješto to škodí dětem jfsti i hned z mládí ty krmě rozkošné a píti silné pítí; tak pší doktorové; i protož bývají děti mdlí, bledí, blikaví a blázni častokrát. Ale ono ze vsi, ješto se tam tvarohem vychová a boso běhá, leč u veliký svátek třevíce obuje, obecně z těch maudřejší bývají než oněchno v rozkoši zchovaných. Treff se někdy, ale řídko, maudré z těch bohatých, ano také mezi černými kavkami treff se bilá. Ale najlépeť jest dětem krmě sprostné a bosu běhati a na hlavě nemíti čepice, aby próduch byl, leč by zima byla.“ (19^b—20^a).

„Ba matka samať vylže, vytantuje, duši vytáhne, kdež muož, aby dcerku, synáčka připravila, frýžky, vobojky, perlové věnce zjednala, dobré bydlo učinila, a potom aby v nich větší zápal byl, aby smilnili, cizoložili. A, nebohé matky, nastojte, jak vy málo dbáte, aby děti vaši byli milí a libí milému Bohu! Že jsau oni v hněvu Božím, nic toho nedbají, ale kdyby se na ně král hněval, tuť by se starali.“ (44^b); „. . . a kde jest viděti, aby své děti vedli jako sluší? Než ku pajše a k světu. U prý: ‚Coť to dětem škodí?!‘ atd. . .“ (45^a). Jiná řeč rodičů bývá: „A, a, milý synu, naše babka Rožmberských a Chlevcové nám ujei a Krmníček teta. Veď, umíte-li to, ó bídní rodičové s vaší pýchau?!“ (46^b). „Matko, když ty uzříš dcerku, ana se pyšně pobéře do kostela v perlovém věnci, v zlatě . . ., a neb synáček tvůj (an se ožirá), požádáš-li srdečně na milém Bohu, aby nad nimi zde toho ráčil mstíti a věčně odpustiti? Ba, slibuj!; ještěť se bába tomu zasměje . . . A, bídné matky, jak vy ty děti vedete! Shledáte, že nad nimi rukama zlomíte! . . . A mluv jim, kdo chce, neuvěřit.“ (186^b).

„Činite-li vy to, mnedle, pane tatřku, paní matko, otážeš-li ty synáčka svého řkúci: ‚Milý synu, dávno-li ty tělo Boží přijímal a dávno-li's se zpovídál?‘ Ano, slibuj!, spiešeť se otíze: ‚Milý synu, mnoho-li si již varuov piva položil a mnoho-li si utržil a coť tento rok

přibýlo a mnoho-li si vsel pšenice nebo žita a koliko set máš vovec a dobře-liť se daří a co letos přisadiš a co přikaupíš? O toť se oni starají, o to! Někdy se toho zboží nasytíte!“ (55^a). „Ještěť baba drchta přifljuje dcerku, aby pyšně chodila, zjedná perel, zlata, raucha draheho na ni nalépá . . .“ (108^b).

Rodiče mají se starati, aby děti modlily se tak, jak Bůh chce, „vedle zákona Božího“. Ale to se často neděje: „Než teď, jakž otec a máti naučili z mládí říkati Otče náš, takto teď ty, Maretko, říkaj, a ty, Kateřinko, a ty, Filípku! Ale aby toho hleděli, aby to bylo v duchu vraucím modlením, aby bylo sebrání vážné z té vroucí srdnaté milosti k bohu, nic!; než leda se blentovalo . . .“ (398^a).

Mládež se by měla učiti odvykati světu a jeho rozkošem; proto R. kárá „nešlechtnou řeč“ těch, kteří mládež vybízí slovy: „Však si mlád, nech toho náboženství, požívaj světa! Což jest do tebe, a ty té mladosti nic neuživeš, ani ty hráš, ani kuoleš ani tancuješ, ani do krěmy jdeš, ani frejuješ, však máš ještě dosti času (t. na „náboženství“), až budeš stár!“ (70^{a-b}).

Ve většině těchto dokladů R. kárá s vážným pathosem bezohledného mravokárce vedle věcí pokárání hodných též mnoho malicherného a nepatrného, co ani hříchem není nýbrž co jest nutně ve spojení s živou letorou, s radostmi a s jarým, veselým duchem bezstarostného mládí. Zvláštní, přílišná horlivost zaráží nás v těchto dokladech (326^b a 407^b):

„Matka synáčkovi polahodí, pochlebí: ‚Ba, milý synu, milá dcerko, buďte veselí! My, dokud sme byli mladí, umělit sme s dobrými lidmi veseli býti!‘ Ó zlá, nehodná máti, a otec též! Aby ty byla, matko, vezmúc meč, i sraubila svému dítěti hlavu, když jest jedně pokřtěno, byla by jemu méně uškodila, nežli když ty je vedeš k světu, k marnostem, ku pajše!“ (326^b).

„Tyto matky a otcové, ješto z té hovadné milosti děti připravují, fíflují, ono třevíčky červené, oboječky: ješto kdyby máti po křtu vezmúci meč i sraubila dítěti hlavu, méně by mu uškodila, nežli i hned z mládí vedauce je ku pýše, k světu, nébrž prospěla by jemu pomohúc jemu do nebes. Co jest Erodes zlého těm dětem učinil, zmordovav je? Ne, an prospěl, že mučedlničí korunu vzali. Aby byli živi a tak je jich rodičové vedli ku pajše a k světu, jako nynější vedau své: — víra jest a měj tu víru, že by byli v pekle. Však připravujete, vedete k světu, zjednáte perel, nakaupíte pásuov. . . ; nevěříte žádnému, než vymluvíte, opremujete: ‚A, co to škodí mladému?‘

A, co škodí děfátku třevičky červené, co kožíšky premované zlatem?“ (407^b).

2. Rodiče učí děti často podvodu, klamu a lži: „Nu, vy matky, otcové, velmi-li ste pilni svých dětí, abyšte je k dobrému vedli? Než teď k tomu oni vedau, kde by co utršli, udrželi, utržili, ukupčili, vylhali, jakž jedné mohli, dobyli, tomu vedau, učí . . .“ (44^b).

3. Rodiče nekárají rozpustilostí svých dětí:

„Nalezli sau ho (Ježíše) v chrámě prostřed doktorův sedícího. Toť rovně, ne jako vaše by děti nalezl, ani na aulici chrlejí kamením, křičí, lají, nebo tyto jiné mladé lidi v krčmách, v kostkách, u tance. A há, nebohé matery a otcové, popláčete-li, poželáte-li toho, kdy je tak vidíte, ty své děti, ani jsau proti Bohu zle živi? Ba, ještě se spíše zasmějí . . .“ (46^b).

4. Rodiče mluví často před dětmi zlé, neslušné řeči; děti se tomu snadno naučí:

„Ó vy bídné matery a otcové, ješto před nimi zle, neřádně mluvíte, zvíte, nemějte péče! Ono, psota, naučí se též, a matka uslyšeci neb tatík zasmějeť se ještě: ‚Ba, hle, zmilitkého!‘ Oh běda, zlí, nešlechtní rodičové! O toť by vám slušelo péči míti, aby ani sami ani žádný nikdy před nimi zle nemluvil. Ale toto, psota, ne jednauť přijde na zpověď malé, hubené, a plíšti slovo, že věrně hlava zbolí. A když ho otížeš: ‚Kdo tě tomu naučil?‘ ‚Tatík‘, tak říká, ‚a matka!‘ . . .“ (45^b).

5. Kárají-li rodiče přece své dítky, děje se to často spíláním a nadávkami: „ . . . tyto mátery dětem: ‚Ó nešťastná ďáblata, ďábel mi vás nahodil! Ó by zabit, ó by hlavu slomil!‘ — takto klnau, rotí, ješto častokrát, jakož žádají, tak se stává. Ó zlé, hanebné matery i otcové, zvíte, co proto trpěti budete, nemějte péče! Já (46^b, 47^a) to jistě pomním, že z mladu nám tak nemluvívali naše starosty, než provinilo-li které, i hned to metlau sňali nerotíce . . .“ (46^b—47^a).

B) *Poměr pohlavní.*

Špatné vychování dětí mívá svůj základ v hříšném životu, jemuž rodiče již od mladosti navykli. R. uvažuje o poměru obojího pohlaví, jak se jeví mimo manželství a v manželství. U mladých, svobodných lidí není poměr ten posvěcen vzájemnou čistotou a stydlivostí. K otázce: „Mnedle, vy panny, panici, tak-li svůj stav vedete, abyšte byli světi tělem i duší, pokorné, stydlivé, ano?“ (21^a), dává R. odpověď zápornou. Služba paním a pannám svádí prý k hříchům; lidé však to vylouvají, řkouce: „Neškodí to, pannám a paním slau-

žiti!“ (54^b). I dodává k tomu R.: „*Ďáblova služba z horaucího pekla! Však vy vždy musíte nětco najíti, abyšte hlaube v pekle byli.*“ (54^b).

R. kárá panny, že se rády toulají na zálety s muži:

„Tak by slušalo na panny, nemnoho se túlati; pak-li se udá jíti, ale varovati se mužského pohlaví a pominúti spěšně marnosti světa, nezastavovati se všudy. A, panny, panny, jak mnoho sluší ku panenství!“ (415^a); kárá je, že jsou „*drzé a všetečné*“: „*běží sem, tam, aby noviny zvěděly, aby vše shlédly. Uzříš, anyť po kostele všudy shlédnu, jak sobě kdo činí, všeť sezří; a há, nesluší na panny!*“ (415^a). „*Naše panny i při porodu, i na radovánky i na posvícení i na svatby. . .*“ (417^b). R. stěžuje si též na vzájemné pohoršení žen a mužů, působené zejména marnivostí a pochlebenstvím: „*A vy, ženy bídné, co vy toho málomocenství máte, fiflujíce a pohoršení dávajíce pacholkuom, ješto ste pravá osidla ďáblova!*“ (310^b). „*Tyto ženy fiflovné, přípravné, kladau-li mužuom osidla? A muži zase ženám svými přípravami, řečmi těmi ochotnými, lahodnými? . . . Oh, co toho pohoršení bývá od žen mužuom a od mužův k ženám fiflovným! . . .*“ (331^{a—b}).

V manželství vstupují často lidé věkem nerovní — pro peníze: „*. . . ješto pojme babu, drchtu starú, pro peníze, aneb ona kmetě . . .*“ (51^a).

Poučné jest též smýšlení Rokycanovo o tom, jak rodiče často bez rozmyslu provdávají dceru:

„*Bývá-li to pak, že ona nebude nic o tom věděti, a oni ji vdadí? . . . Matko, mnedle, když si dcerku měla vdati a k tomu ji vedla, pomyslila si: ‚Ba kam ji to vedu?‘ Pomodlila’s se za ni, poprosila si Boha? . . . Ó slibuj! Než povedeť ji baba vesele s smíchy, s kunštiky, jakoby ji najlépe zjednala. A nevíš, drehto, že, by ji někde vedla do nějaké vody prudké, i strčila ji tam, až by se jí v austa nalévalo, řkauc: ‚Vyplyň, muožeš-li, aneb tam ostaň!‘, bylo-li by bezpečné, ha? Takť jest toto nebezpečné. dáti k manželství své dítě.*“ (50^b).

Svatby konají se často způsobem prý nehodným, že se k nim pozve mnoho lidí ničemných, k nimž se tehdy počítali i hudebníci: „*Ty, když se ženíš, toho máš se vši pilností hleděti, aby, což jest na tobě, žádný zlý člověk neřádný na tvé svatbě nebýval. Tak-li vy toho hledíte? Ano! Anif szovau což najpyšnějších lidí, pištcuov, húdcuov, lidí neřádných.*“ (51^b).

R. kárá jmenovitě baby přítomné při svatbách, při nichž „baby, drchte staré, oplzle mluví. A há, nečisté bídnice, nešlechtné, ještě jiné lidi k smilstvu popauzejí!“ (51^b). „Vy, baby, na radovánkách, na svatbách! Co vy tu řeči oplzlých, zadržavých vyplískáte! Pomniž mne, babo, žeť Buoh na tě dopustí, že oněmíš na smrti v tvú najpilnější potřebu! . . .“ (52^a).

Manželství samo nebývá posvěceno čistou láskou. Stává se, že mnozí lidé pohlavním obcováním „se zkaží, dříve než vstoupí v manželství“:

„Vizme, co dí . . . čtení svaté: ‚A byla Anna, prorokyně, . . . a ta byla . . . živa s mužem svým sedm let od panenství svého.‘ Nebyla, jako tyto nynější mnohé panny a panici oplzlé, ještě se ne-jedni zkaží prvé než stavu manželského dojdau. A panici též. Ne brzoť se nalezne, aby se zachovali . . .“ (40^b).

Tedy hříšní a nečistí lidé vstupují často v stav manželský:

„. . . bude lotr, rufian, a ona, neřádná lotryně, nevěstka, a prý ‚Kněže, oddaj nás! Chcemeť v svaté manželstvo vstaupiti!‘ I plete se mezi svaté manžely ten nešlechtný lotr, ještě bude vyhnán a vyprán jako onen, ještě se pletl na svadbu nemaje raucha svadebního.“ (21^a). „A toto přijde lotr, rufian neřádný: ‚A, a, milý kněže, chceme v svaté manželstvo vstaupiti!‘; a ona, lotryně, nevěstka: ‚A, svaté manželstvo!‘ Oh, ba řci: ‚V svobodu hříchuov a v rufianstvo!‘“ (51^a).

Manželské lože nesdílí se jen pro plod, ale na mnoze jen z chlípných žádostí. K otázce Rokycanově: „Nu, vy, manželé, tak-li vy v ten stav vstupujete, jako Buoh chce, aby to bylo pro chválu Boží, pro plod, ale ne pro chlípnost a tělesné žádosti?“ (21^a) — nalezneme odpověď v těchto dokladech: „. . . tak jest ustaveno, do třetího dne nejméně aby sebe byli prázdní pro poctivost svátosti manželské. A toto i hned, lečby u dvorův nebylo, ano! Tuť je večer oddadí a i hned spolu spát vedau“. (51^b). „Bývá to, že říkají: ‚Ba, milý kněže, náramněť jest na mě můj muž laskav, máť ke mně velikau lásku!‘ Oh, říkám, a jest tak, že není láska, ale hovadná milost chlípná, zlá, ale ne láska! . . . A z té milosti hovadné najednau se pojímají, aby svau vuoli naplnili; ještě kdožkoli požívají sebe, když chtějí a kolikrátžkoli chtějí a nezdržují se a dadí tělu vuoli, běda jim! Jinak nemají sebe manželé požívatí, jedno pro plod . . .“ (54^a; pod. 68^a). „Svatý Augustin praví, že méně by hřešil ne-jednau dotkna se nevěstky než své manželky neřádné. Ač von proto nedí, by hřích nebyl z nevěstky, ale méně vážen jest, protože jest

manželství svátost. A mní von, když již sobě ženu pojme, aby mohl s ní svú vuoli míti a požívati jí, když ráčí. ‚I‘, prý, ‚však’s pak má, a proto jsem tě pojal!‘, — když jemu bídníku nechce svoliti. Budeš-li ty pak dábluo i s ní, ha! ? A, nebozí manželé, jak jste nebezpeční svými dušemi, a nechtí slyšeti! Opět ti, ješto svátkuov nezachovávají. Bartoloměje dřeli, Vavřince pekli, Janovi hlavu sraubili, Petra na kříži voběsili, a ty pak na ty dni tak hanebně tělu povoliti! Ah v pátek, nastojte! Tvojoj Pán na kříži rozpat, . . . a ty, co činíš? Opět, kdy těhotna, nenecháš jí. ‚A‘, prý, ‚nesvolíš-li mi, puojduť k jiné!‘ Kdož tak dí kolivěk, již jest cizoložník A opět, když je nemocna, a ty jí nenecháš, běda bude! . . .“ (52^b).

O cizoložství: „Nebobé cizoložnice a cizoložníci! A, nastojte, nastojte, běda vám! Nebudete-li se těžce káti, jak vy těžkau mauku na věky trpěti budete! atd. . . .“ (18^a). „Ten hřích (cizoložství) tak se jest náramně rozmohl nyní, že se mnohé zdají poctivé osoby ženského pohlaví i mužského, a mní, že toho na ně nevědí“. (294^a)

Hříšný a nečistý život manželů jest často příčinou, že se rodí špatné, na mnoze nezdravé děti: „Potom když, jest těhotná a požívá jí, bývá, že dítě bude blykové, nemocné, struplavé, prašivé, chromé. Ano božec lámá, ano jako by na nože bral. ‚I‘, prý, ‚tak mám zlé dítě, že s ním nemohu celau noc hlavy položit!‘ I milá, buďte dobře živi, buďte sebe prázdni, když ona počne, až i odchová, takť by byly jako sluší děti. Ale takto daří se vám . . . Tak praví (lidé), že kdyby se tehdaž dítě počalo, když se tak neřádne manželé scházejí, že to dítě potom nebo bude malomocné, nebo padaucí nemoc bude mívati, a druhdy se přihodí, že i potvoru urodí. Jako se to bylo stalo v uosadě Svatohavelské, že jedna žena byla nedvědě urodila“. (52^b-53^a). „Ah, manželé, manželé, byšte vy byli dobře živi, zajisté žeť by vám milý Buoh dával dobré děti, a žeť by vám milý Buoh skrze ně mnoho dobrého dával! Ale vy jacíž ste sami, takéžť vám buoh děti dává, že bývají trléci jacis neřádní“. (416^b).

Z jiných hříchů v manželství R. kárá pýchu, marnivost a lakomství.

Pýcha a marnivost: „A díš-li co (t. proti pýše), u prý: . . . musímť já svému muži k libosti choditi! Bychtť já chodila tak, všakť by s jinými dobře byl!“, že těch výmluv najdeš velikú věc . . .“ (53^b). „Mnedle, vy ženy, bývá-li to do vás, že jedneť jedna na druhé co uhledá, hned: ‚Milý muži, kup mi také! Onano má pás krásný neb jinú věc, a já nemám! Což pak mám býti ze všech najhube-

nější? . . . Než uzříš těch výmluv hromadu, ono: ‚Kněže, musímť já muži svému k vuoli choditi!‘ Ono tak: ‚Na náš rád sluší, musímeť se tak míti!‘ A pak na těch hradích, tuť pak konce není té pajše, a kdo jest jim pravdu mluvě? Oni sobě neváží toho, že svými přípravami ženy mužuv ke zlým žádostem a hnutím popudí, nebo těmi ochotenstvími ďáblivými, ono stiskáními rukau, — oni toho za hřích nemají! . . .“ (100^{a-b}).

Lakomství: ‚Job svatý říkal: ‚Milosrdenství se mnau rostlo od mé mladosti.‘ Nuže, mnedle, uleknete-li se toho, abyšte řekli, vy manželé: ‚U milá ženo, strach, bychom proto v pekle nebyli, ješto sme skaupí, houževní, chováme, hmatáme, pro Buoh neradi dá-váme, milá ženo . . .!‘ Dí-li pak baba hauževná: ‚Nedávaj! Nechci, aby rozdával, bychom sami ve psí byli!‘ Anebo muž zase též, kdyžby ona dáti chtěla: ‚Nedávaj, dáš-li, zviš hody!‘ Bývá-li to, hádaj!? Však těžko se trefí spolu oba manželé, ješto by rádi pro Buoh dávali.“ (369^b).

Lakota jejich a žádost peněz jeví setěž při křtu dítek, neboť za kmotry volívají se lidé bohatí:

„Mnedle, když vy máte své děti Bohu nésti a křtíti, tak-li vy činíte, že hledíte těch nosičuov a kmotruov, ješto by se Boha báli a líbili se milému Bohu? Po hřichu neshledává se to do vás. Než i tím hledí sobě nahnati, aby toho učinili kmotrem, ješto v auřadě bývá a ješto na něm nětco záleží a ješto prý pro nás muož učiniti. Ó co vy při tom křtu hřešíte a své duše zavodíte, nemajíce se rádně! . . .“ (347^a).

Mezi manželé nebývá vzájemné lásky ani úcty, ale často spory, hádky a různé: „ . . . zlaje, zpeskuje muž (ženu), bídník, jako pes, cti na ní za halěř neostaví. Oh, bídní muži nevěrní, nešlechtní, utepete, upeskujete! By nevěstka byla, neměl by toho učiniti . . . Menší by hřích měl, kdyžby jiné lál, cizí, a neuctil, než své. U prý: ‚Všakť jest má, mohu s ní učiniti, co chci!‘ . . . A též vy zase, ženy zlé, hanebné! . . .“ (54^b).

O vdovách. R. kárá „nynější vdovy taulavé, ješto budau mluvíti řeči zatrhavé, oplzlé, smiechy, chlechy, kunštiky, a taulají se, kde jim libo, všeho sobě povolí“. (44^a). „ . . . A ta (t. Anna v písmě sv.) vdova byla až do let osmdesáti a čtyř. Nebyla taková, jako nynější vdovy, když jeden umře, nuž, hned druhého, nuž třetího a čtvrtého . . .“ (41^a). „Babo, mnedle, pomysliš-li: ‚U, já již měla muže a nebo dva a neb druhá pět a snad jsem nikdyž toho manželství nevedla vedle slova Božího. A nastojte, kterak mně bude?‘ . . .“ (259^b).

C) *O stavu duchovním a o životě církevním v Čechách za doby Rokycanovy.*

Sem vřadíme úvahy Rokycanovy o poměru lidu k duchovenstvu, o bohoslužebných úkonech kněží a o účastenství lidu při nich, o duchovenstvu v Čechách vůbec za oné doby a o názorech, které byly tehdy rozšířeny o velebné svátosti a o přijímání pod obojí způsobou.

Kněží mají býti prostředníky mezi Bohem a člověkem, mají býti učiteli, rádci a vychovateli lidu.

Není-li však u lidu vážnosti k Bohu, tím menší jest vážnost ke kněžím, rozuměj *ke kněžím dobrým, učeným, života bezúhonného*. Tito s nejlepší vůlí a se svatým zápalem starají se o nápravu mravů, ale lid nedbá. Všecko jejich napomínání jest marné. „Kolikrát bývá tento lid napomenut Bohem skrze kněží, aby vstali z hříchuov, a nic platno není!“ (109^a a j.). Tak daleko to dospělo, že „spíš biřice uposlechnau než kněze, a málot po jich vuoli nebude kázati, vyženau ho ven od sebe“ (244^b), a „byť papež, všichni kněží snažili se tohoto lidu, oni neuzdraví, který se jest odchýlil od přikázání Božšho, aniž tomu co učiní, aby tento lid na dušech byl uzdraven, leč sám milej Buoh zavítá.“ (323^b).

Lid nepřijme od kněží žádného poučení, ale vymluví se na svoje obyčeje a práva: „Jižt jest je tak ďábel oslepil, že mluv jim co chceš, nic tomu neučiníš. Ba prý: ‚Kněže, takt my máme obyčej, takt jsau naše práva! . . .‘“ (51^b). „Tento lid již jedné vedlé své navyklosti, vedlé svých obyčejův; oni již zprávy a naučení zdravého nepřijímajf, než co se jim líbí . . .“ (343^a).

Pravdy nynější lid nesnese, ale vzbouří se proti knězi a tupí ho: „Bývá-li to kdy do vás, ha, když vám kněz pravdu praví, a vy se zbauříte, zhaníte, cti na něm kusa neostavíte? A budete-li co za to trpěti, hádajte? Vámt se nezdá, ale shledáte, žeť vám to tak nesplyne.“ (6^b). Ženy pyšné „zbauří se na kněze, který proti tomu (pýše) mluví; u prý: ‚Nevěrní popi, coť oni tu mluví? Zdali nevíme, jak máme choditi?‘“ (167^a).

Pro pravdu se lid hněvá a hledí vždy kněze „v něčem popadnutí a potom obžalovati“ (327^b); děje se to netoliko v městech, ale i na venkově: „. . . tento lid již tak ďábel zmíždil, že těžko se jim již kněz slíbí po městech. Ó řídko! Ba i sedlákuom. Jedneť kněz bude mluviti pravdu a jim mluviti proti hříchuom a neřáduom, uzříš, aniť hned hledí zmazati, v něčem popadnutí a potom obžalovati.“ (327^{a-b}). „Tak máš do tohoto mnohého lidu, že kněz bude užitečné věci kázati, mluviti, trestati pro

jich spasení, a oni budou hleděti, aby jej v něčem popadli a obžalovali. Ba, o hrdlo by rádi mnohokrát také připravili, kudy by jediné mohli. A toto mnoho bývá, že jediné kázání druzí proto poslouchají, aby kněze v něčem popadli. A to jest povaha těch lidí zlých, jimiž ďábel k tomu hýbá a popauzí . . . ; a jedneť se knězi udá tak co říci, ať tak druhdy nemíní: a oniť i hned hledí uloviti. A, ďáblovi lidé! Příčiníť, neboj se, třikrát více . . . !“ (372^a). R. uvádí smutný příklad takového jednání: „Jako to bývalo za M. Jana Husi svaté paměti, že s Malé Strany posílali, aby po něm psali, a hledíce, zda by jej mohli v čem polapiti a obžalovati. A Mistr Jan Hus říkal, když takového co kázal: ‚Napiš to, Sysle, napiš to, Poláku, a hledte, abyšte právě psali!‘ Takť se jest dalo i ještě se děje, že kněz dobrým úmyslem bude kázati, a oniť hledí zle obrátiti“. (330^a). Ani kletby nejsou platny, ani veřejné jmenování hříšníků na kázání: „Ale mnedle nyní, když by kněz někoho několikrát trestal, a on nechtěl polepšiti, a kněz vynesl naň (t. kletbu), hádaj, měl-li by co proto kněz činiti? Ale by se zbauřili: ‚A, a, zpověd pronáší, a, takový pop nešťastný!‘ Kdyby koho na kázání jmenoval pro neřády, hádaj, vztékala-li by se bídná, hanebná duše!? ‚A, a, haní dobré pány, nečistý pop!‘ Ba, psuom by povrhli . . .“ (311^b). Jiní sejdouce se naříkali by: „Ó, milá kmošičko, lito mi tebe! Nešťastní popi krvautní, co oni mají dobré lidi haněti?‘ Jako já jednu chvíli v puostě byl jsem provolal nějaké kmotry. Ó co jest bylo nesnáze, psoty, bídy, všemohaucí Bože!“ (322^b).

Ale vina této nevážnosti nespočívá jen na lidu, ale také na kněžích samých, neboť mnozí kněží nejsou učiteli, rádcí a vychovateli lidu, ale utonuli právě tak jako ostatní lid v přívalu hříchů, libující si ve věcech pozemských a nedbající úřadu Bohem jim svěřeného. I není divu, že lid mravně neprospívá, když vidí, že kněží nepředcházejí dobrým příkladem. R. vidí, že společnost skládající se ze špatných kněží jest špatným vzorem křesťanského života, a že také *úpadek lidu plyne zvláště z úpadku kněžstva.*³⁰⁾ R. často o tom vykládal a kázal, jak uvidíme na dokladech z postilly, a jak to dosvědčují bratří čeští. Na př. bratr Jafet podává v Hlase strážného výňatek z kázání, které měl R. r. 1441 na sněmě u Hory: „Ó kněží, kterak vy zle stojíte bez řádu a kázně! . . .“³¹⁾; v 5. psaní bratří R-ovi r. 1463: „Jakož's i ty, mistře, k témuž vykládal z zjevení knih a na

³⁰⁾ Srovnej ČČM. 1884, str. 38.—39.

³¹⁾ Viz ČČM. 1884, str. 44.—45.

kázání si mluvil, že papež se všemi kněžími, kteříž nenásledují P. Krista v skutcích dobrých a v cnostném životě, jsou ta nevěstka a sedí na šelmě;³²⁾ nebo ve spise bratra Řehoře o dobrých a zlých kněžích čteme: „A zlých kněží množství jest, ano Rokycana říká: že řídký kněz, aby nebyl poražen hřiechem smrtedlným neb svatokupectvím, jenž jest kacířství.“³³⁾ A jaké jsou příčiny, že kněží nemohou prospěti lidem? Ve studii P. J. Šafaříka o Petru Chelčickém v ČČM. 1874 str. 103. jest vloženo „psaní Mr. Jana z Rokycan Petrovi Chelčickému z doby 1453—1457“ (v Arch. Bratr. II. f. 224—227, u výtahu), které uvádí „čtveru příčinu, proč kněží nemohau prospěti lidem“: 1. „neb sau pošli ze zlého kořene“ . . . , 2. „že sau se v ten úřad křivě vmluvili a koupili od svatoprodavačův“ . . . , 3. „neb zle a falešně učí, jináč než Kristus s svými učedníky učil“ . . . , 4. „zlý a nepřikladný život jich“ . . . „A protož každý křesťan věrný takových falešných a nepřikladných učitelů varovati se má . . .“³⁴⁾

Podobně R. soudí o kněžích v postille: mnozí kněží nejsou vyvolenci Kristovi, nedosahují řádným způsobem svých úřadův, učí jinak než Kristus učil a pro svůj hříšný život jsou špatným vzorem křesťanům. *Jest nedostatek dobrých kněží*, a z toho Rokycanovi plyne nutně nedostatek dobrých křesťanů: „Takť bývá, že pro nedostatek dobrých kněží, když se jich nedostává, že mnoho lidí na dušech svých hyne . . .“ (104^a). Lid by se měl aspoň o to starati, aby měl dobré kněží, ale neděje se tak: „Ó jak málo lidé stojí o dobré kněží, nébrž v mrzkost, v nenávisť mají, kdož jim pravdu praví. A běda bude! Jak ty, babo, peniez neb zlatý dobře ohledáš, aby se neoklamala! Ba nakausneť jej, neumí-liť jinak. Ale komuť má své duše svěřiti, nic se na to neptá, leda kněz byl, aniž se bojí, aby o duši zklamán(a) nebyl(a) (?) Byť doch v komži oblékl, též by se jemu tento lid zpovídal jako jinému.“ (181^a).

Lid řídí se obyčejně příkladem *kněží špatných*, kteří lidu všelijak lichotí a tím přízeň jeho si získávají. R. nazývá je „falešnými proroky“ (246^a, 272^a, 274^a, 336^a atd.), „pokrytými zákonníky“ (335^b, 336^a), „úhlavními nepřáteli Božími, jeho pravdy, čtení svatého, zrádci spasení lidského“ (283^b),

³²⁾ Viz ČČM. 1884, str. 47.

³³⁾ Viz ČČM. 1884, str. 47.

³⁴⁾ Goll však míní, že je to spíše list od Chelčického Rokycanovi daný, proto také, že jest podobného směru a rázu jako Chelčického Replika Rokycanovi (V. ČČM. 1881, str. 17.)

jimiž „náramně ďábel lidi klame a zavodí, jejich lžmi“ (336^a), ale zaslepený lid se jich nevaruje, naopak následuje jich, protože „lehce ukazují království Boží“: „Ale my, mnoho-li se o to staráme, abychom se jich mohli vystříci? Groš nebo zlatý dobře bychom ohledali, aby nebyl falešný . . .; ještě spíše zlosyna k sobě přivinem, kněze svuodce, rufiana, protivníka, kuběnáře neb svatokupce, když nám jedno lehce království Boží ukazuje, nežli dobrého.“ (272^a; pod. 283^b a j.) R. užil ostrého přirovnání: „A lid tento má se právě jako kráva nebo vuol. Kdyby kdo přišel k krávě i řekl: ‚Krávo, hyn, onenno řezník přišel a má tě zabiti!‘, nic by kráva toho nedbala, byť se ho varovala než jako jiného člověka, aniž by co řekla: Tak právě tento lid slepý a zhovadilý. Co se jemu ukazuje na jich vrahy, na falešné proroky! Nic toho nedbá, všadyť jest jim rovno.“ (274^a).

Špatní kněží uchýlivše se od zákona Božího nekárají lidí z hříchů, ba ještě „bídníci i lidem hříchy oblehčují“ omlouvajíce je slovy: „Co škodí panně u věnci choditi?“, aneb: „Musí mladí lidé veselí býti, co tanec škodí?“ (180^a), a jinými omluvami nebrání lidem hřešiti. Nekárají neřádů, ham-pýsů, cizoložství, nevěstek, tanců, her v kostky, obžerství, opilství a jiných zjevných hříchů proti Bohu (180^{a—b}, 243^b, 327^a atd.), ačkoli jsou oprávněni i kletby vynášeti nad lidmi, kteří se dopouštějí smrtelných hříchů (243^b); ale „kdyby knězi desátku nedal a neb knězi nalál, an by druhdy hoden byl, aby mu i políček dal, tuť by klel hase svíce. Ale pro hříchy smrtebné, tuť slova neřkau, mlčí. Ba, ještěť se zasměje nejeden bídník svatokupecký, oblehčí.“ (243^b). Ani v neděli nekárají hříchů: „Ba, ti mniši a kněží polízači přijdůt ne jednu, ano v kostky hrají, ožerau se ožralci, opilci. A oni: ‚Nuže, račtež pomoci ve jméno svatého Filipa! Ať vám zdaří Bůh, Matka Boží! Nu, pomoztež, a zdaří vám!‘ To-li jest pastýřství? Ješto by měli říci: ‚Nechte toho, neděleť jest svatá, jděte na službu Boží!‘“ (180^a). Špatní pastýři tito „vidí vlka, an se běře, nechají, nehájí, neb sau nájemníci, není jim do ovcí. Vidí, ano ten vlk, ďábel, duše lapá, nic oni toho nedbají.“ (180^a). I přirovnává je R. ke krkavcům: „Mají se právě jako ony koby a neb krkavcové. Ti když vidí, ano koně těžce táhnú u voze, byť pak i v bahně zvázli, nic oni toho nedbají ani se starají o vobrok kusa. Ale kdyžť kuoň amře, tuť se teprve sletí, zberau. A tu tepru kváčí, krkají ráchy-váchy na mrše: Takéž oni nic nedbají, že jsau lidé zle živi, Boží přikázání zjevně přestupují, nic oni sobě o to nestesknú. Co vidí

po voněch městech hampýsuov, tancův, neřádův, her, zlých žen! Mnedle, mnoho-li kází, volají, mnoho-li se na to upláčí? A dějí-liť kdy co, ale slabě. Právě jako onen vězník starý, když blachne jednu: hav!, a jedněť mu vrže kus chleba, a neb talěr, hnedť nechá: takéž oni, kdyžť mají dobré bydlo a palec jim podmaže, hnedť vše oblehčí . . .“ (180^{a-b}).

Od takových kněží nemohou ovšem lidé očekávati, že by je vedli k spasení: „Toto kněžstvo leckams jinam lid vede, ono onam, ono onam“ (299^b); „nynější mnozí kazatelé leckams jinam ukazují, než k zákonu božímu, ledakdes jinde hledají spasení . . .“ atd. (304^a), a tak zavádějí lid od Boha.

A lid jim věří, neboť dovedou napínati obrazotvornost lidskou různými *vymyšlenými věcmi*, všelikými „*básněmi*“, nejistými *divy* atp. Vedou lid „k lecjakýms bobonkuom nejistým a zákon Boží kdes v kautě“ (75^a); „lecjakés jim básně pravili a praví a zákona Božího nechají“ (144^a; pod. 178^a, 335^b, 339^a). „Máš do těch zákonníkuov pokrytých, že šesterau věcí lidi svodí: jedno lží, druhé uměním, třetí divy, jakož to bylo za cnoho Kapistrána, čtvrté náboženstvím pokrytým, pošmurným, páté sliby, aniť: ‚A, a, jedno buď s námi a dopomuožemeť tohoto a tohoto a budeš zveleben!‘ A šesté hrozbau, aniť: ‚A, a, musíte do pekla, však ste odřezanci a vypadlí z poslušenství, nejste v církvi svaté, jste v klatbě!‘, — žeť toho našplechají! . . .“ (335^b).

Tím vším mohou špatní kněží lid snadno sváděti, protože tento oddává se ve své pověrčivosti rád různým zevnějším ceremoniím, „zevnitřním svátostem“, jimiž se dá snadno uloviti. Byla o tom již všeobecná zmínka v I. části, zde to doplníme zvláštními doklady o tom, *čím špatní kněží hlavně ze ziskuchtivosti lid k sobě vábí a od pravé víry svádějí*; jsou to:

1. *odpustky*³⁵⁾: „odpustci“, k nimž lidé běží nezbajíce zákona božího a přikázání jeho (102^a, 117^a, 120^a, 144^a, 246^a, 274^a a t. d.). „A teď . . . nám kněží lháři něco selží a povědí lehkého, kde bychom snadně odpuštění hříchův mohli vzíti: abychom mše zakaupili a vigiljí a pokropili se. Ale vzíti svůj kříž, zapřítí sebe, nepřátely milovati, — tomu hřbet obrátíme!“ (299^b). „Kněží lháři lehce spasení ukáží: ‚Tuto máme toliko odpustkuov, tuto toliko. Tuto když políbíš a tuto vložíš, budeš hříchův prázdnen.‘ A Ježíše nedbají, ano v něm

³⁵⁾ „Odpustky byly v neblahé paměti od událostí r. 1412, kterými z nich byly vzaly vlastní počátek domácí nepokoje pro náboženství. Strana pod obojí neuznávala žádného prospěchu z nich a duchovní neschvalovali jich lidu.“ Tomek, Děj. Pr. IX. 173.—174.

celé dostatečné spasení“ (336^b); „onino svatokupci, kněží lakomí, pochlební, lehce lidem tu cestu ukazují: ‚Ono, tuto máš od pustky veliké, a teď kaupíš svíci, a jáť budu mši slaužiti za tvé hříchy, a ty také tu buď, a budeš ofěrovati, aby toho byl účasten! (t. odpuštění hříchů)‘.“ (374^a). R. zmiňuje se též o listech „na odpuštění hřichuov“ vydávaných „od biskupuov, na zbavení muk“. (120^a).

2. *poutí*: 25^a, 102^a, 117^a, 144^a. „Prý: ‚Tuto na paut půjdeš!‘, a bůh praví: ‚Když se modlíš, vejdi v skrýš, uzavíraj se!‘ Tožť odporné; a kdo by to vypravil, co toho bývá!?“ (275^a). „Lidem milo ondy v letě se projíti: ono k svatému Prokopu, ono na Vyšehrad, ono k šlojěri nejistému: ‚A, projdúc se, tím lépe pojíme!‘ Tak máš do tohoto lidu!“ (372^b).

3. *svěcení různých věcí*, na př. „mazanců“ (102^a, 180^b, 327^b), „je hnědů“ (kočiček) (102^a). A zvláště nejhorší lidé chtějí míti všecko svěcené: „A toho jsem mnoho shledával, že ti nejnešlechternější lidé nejvíce o to stojí, aby měli všecko svěcené. Kdyby oni neměli o velice noci mazancuov svěcených, však by oni nemněli, by veliká noc byla.“ (327^b).

4. *kropení svěcenou vodou*: 102^a, 144^a, 180^b; „falešní proroci ukazují lidem spasení . . . ono ve kbele, ono v kropáči . . .“ (246^a; pod. 272^b; 400^a).

5. *libání*, na př. kříže, ostatků svatých atp.: 102^a, 117^a, 144^a, 180^b, 246^a, 272^b, 283^b, 400^a atd.

6. *obrazy a ostatky svatých*: „Jako to po hřichu činí mnozí kněží a mniši pochlebníci“ (t. j. že neobracejí zření lidu „k živému Bohu“, ale „k obrazuom mrtvým“) (211^b). „Opět ješto těmito svátostmi, kostmi svatých, loví, vystavující je ven. To Innocentius papež ustanovil, aby ty svátosti nebyly vykládány, aby k nim lidé zření neměli, aby největší zření bylo ku Pánu Ježíšovi a k jeho drahému tělu. A toto, nechajíce těla Božího, hynžt běží k šlojěri! A lid slepý, háknový, opuštěný od Pána Boha, falešnými proroky svedený obrátí tělu Božímu hřbet. A Innocentius rozkázal, aby ty svátosti (t. ostatky) v truhlách na místech poctivých byly chovány, a nikoli ven aby nebyly vykládány . . . Kéž oni to drží, papeže Innocentia ustanovení!? Ano, drží, co se jim líbí.“

7. „falešné posty“, „vymyšlené modlitby a pokání“, *almužny* atd., „skutkové pěkní, ješto se zdají dobří, . . . ješto tím vším (kněží) loví“. (273^a). „Onen sobě vymyslí modliteb, ono postuov, onen masa nejísti, onen jiné, onen jiné, a zákonu Božímu se zjevně protiví, jeho drahé krvi. A lid slepý, ten to chválí. Vo prý: ‚Řídkoť kdy maso jedí!‘ . . .“

(304^a). „Kněz vymyslí pokání, aby teď tolik modliteb říkal, šest pátkův se sušil, ono, ono — toť jest vymyšlené pokání“ (326^a); o popelci 102^a.

Všemi takovými i jinými věcmi kněží loví lid, aby za to brali peníze. (O ofěrách, o kupčení se svátostmi, mšemi atd. viz níže při úvaze o lakotě kněžstva.) A lidé jsou jim nakloněni. Uvádím jeden doklad souvislý:

„A lidé k nim příchylni lezau jako slepi, mnějice, že tudy nabudau spasení . . . Ba, budeť kněz, pastýř neřádný, opilec, ožralec, krčemník, kuběnář; když jim jediné ty zevnitřní věci vede, mazance světi, kropí, líbání dává, jižť jest vše dobrého dosti, jižť se tento lid na jiné neohlédne, cožť jest pilnějšiho a podstatného k spasení, než chválěť jej, uzříš; a pánt, poddací: ‚Ó, máme dobrého kněze, všeckyť řády vede!‘ A bude zlý, nešlechtný, spasení nic nedbá lidského, leda on měl hrdlo plno. A kněz zase, anť chválí pána: ‚Ó, mámť dobrého pána, všeckyť řády kostelní miluje, desátku mi žádného nezadrží, ba velmiť jest ctný a šlechtný pán!‘ An bude rufián, cizoložník, smilník, lajce, lakomec, laupežník, zloděj, dráč své chudiny; a kněz chválí pána a pán kněze; tak oba zlá a nešlechtná budau . . .“ (180^b).

Valná část duchovenstva jest hříšně živa; pýcha, lakomství a jiné hříchy smrtelné vládnou mezi kněžími, kteří prý nejsou „pastýři“ lidu, ale „ožralci, opilci, kuběnáři, lotři, lakomí svatokupci, . . . ješto jediné svého zisku hledí, ale re spasení lidského.“ (178^b). „Nejsau pastýři, ale nájemníci, ješto jedné proto hledí pastýřství, aby zaháleli, dobré bydlo měli, ctění od lidí byli a lehce se živili.“ (179^b). „Kde pýcha větší než na těch šarlatnících, kdež lakomství všeho plno i kuběnářství?“ (240^a). Sami hřeší, ale nazvou kacířem toho, kdo s nimi nehřeší: „. . . když se kdo mezi ně přihodí, ani tancují a neb jiné neřády vedau, a nebude s nimi toho věsti, u prý: ‚Na mau víru, kacíř!‘ A potom saudí, že jest kacíř, že hřešiti nechce.“ (283^b).

Pýchu kněžskou R. kárá slovy: „Tuť se porazí naše pýcha kněžská (t. j. když si připomeneme slov Kristových: „Kdo z vás bude mne trestati z hříchu?“), ješto nechceme ne jednú od lejkův trestání býti“ (140^b–141^a); *pýcha* vede kněží často k opovrhování chudinou: „My kněží nejednau a mniši budau pochlebovati a lahoditi lidem mocným, urozeným, a na člověka chudého, sedláčka, jako s patra se utrhne.“ (141^a).

Nejvíce však rozmohlo se mezi kněžstvem *lakomství*: „. . . těchto lakomcův, svatokupcův hromadu najdeš, ješto pro svůj užitek lidem lehce spasení ukáží leckdes, ješto jest ho nikdy

tu Pán Ježíš nezaložil: „Ono tuto vložíš, onde políbíš, tuto mši zaprosíš, tamto půjdeš!“, — aby sobě měšec nahnali“ (104^a); „bude žák chudý s kapsú běhati a jednět pleše dosáhne, uzříš, anť hmatá, anť hromaždí. Oh, byť těmto biskupuom, prelatauom velikým vězala v žádosti ta radost nebeská právě, nikdyť by oni tak nehleděli té chvály světa tohoto, ani zboží tělesného . . .!“ (193^a).

Lakomství zavedlo kněží ve svatokupectví: „To bídné lakomství náramně jest kněží porazilo a z toho jest je uvedlo v hřích kacírský, v svatokupectví; a v tom se oni nikoli poznati nemohau, tak jsau oslepeni.“ (239^b). Všecko kupují a prodávají, „kde jedně mohau co utržiti,“ i místa v kostele. (273^b).

Svatokupectví jejich jeví se:

1. *v kupčení se svátostmi:* kněží dají si platiti „ode křtu, od svátosti oleje svatého“ (179^b); „lidé kupující je (svátosti) a kněží prodávající obracují hřích v ctnost a ctnost v hřích . . .“ (210^b); „berau ode křtu, od biřmování, od zpovědi, od oleje svatého, . . . vše zpeněží a do tobolky vženau.“ (239^b). „Duchem svatým ustaveno, že nemá bráno býti od svátostí. Neb dí Duch svatý: ‚Darmo jste vzali, darmo dajte!‘ A doktorové téměř všichni mluví, že jest první kacírství svatokupectví. I svodí (kněží) Duchem svatým od Ducha svatého.“ (246^{a-b}). „(Falešní proroci) . . . vším loví, od svátostí berau . . . A máme napsáno in statutis provincialibus: Arnošt, první arcibiskup pražský, ustavil, který by kněz byl v tom shledán, aby do věčného žaláře byl vsazen, kdož by od svátostí bral.“ (283^a). „A když je (svátosti) kněží prodávají a lidé kupují, náramně Boha hněvají těžkým, kacírským hříchem. A vypéřeť je Bůh a vymece z svého chrámu na věky . . . Od toho Šimona tito Šimoněnci, svatokupci, jméno mají . . . Milý Bože, račiž ty kupce a prodáváče z nás vymítati, z našich chrámův, z srdce našeho . . .! A, milý Bože, co jest těch kupcuov a prodáváčův v nynějších našich chrámech křesťanských, ješto vším na pořád kupčí! A dí-li kdo co proti tomu, uzříš, kterak se Antikrist zbauří!“ (286^{a-b}).

2. *v platech za mše;* kněz praví: „Buduť já slaužiti třidceti mší, ač mi dáš, a budeš muk a hříchuov prázden!“ (180^a; pod. 117^a, 144^a, 202^a, 210^b, 342^b, atd.). Také zádušní služby Boží slouží kněží jen proto, aby peněz nahnali: „Kdyžť kdo umře, tuť se sletí jako koby, tepruvť: ‚rekviem, rekviem, ráchy, váchy,‘ leda jedně kuchyně jich tučnější byla. Takť jest to po hříchu na oko viděti . . .“ (180^b). **To činí i v neděli, ačkoli je to zakázáno:** „Uzříš, aniť v neděli služby činí, mše zádušní, ješto jest to zapovědino a v ‚Decretale‘

napsáno a ustanoveno, aby toho v neděli nebylo, ani ještě v ten svátek trium Lectionum. Nebo nemá nedělní služba Boží této postaupiti. A oni nechajíce služby nedělní i svaté Trojice, nuž: ‚rekvie, rekvie, rekvie!‘ aby ofěr nahnali, jenž já toho nehyzdím, kdyby to řádně vedli, z milosti a lásky, nekupčice, neprodávajíce . . .“ (342^b).

3. v *platech za „vigilie“*: 202^a, 239^b atd.

4. v *platech za odpustky*: „ . . . po hříchu nynější kněžstvo nevede lidu k tomu, aby činili vůli Boží, ale více je vedau k odpustku om, k uofěrám, aby sobě nahnali . . .“ (74^b); „ba i odpustku ovť dobudau, aby lid k sobě obrátili a ofěr nahnali . . . Oni málo dadúc více žádají vzítí“. (274^a).

5. v *platech za oddavky*: 239^b.

6. v *platech za pohřby*: 239^b.

7. v *platech za různá svěcení*, na př. za „svěcení mazanců“ (179^b) atd.

Zkrátka kněží vše, čím přísluhují, hledí také zpeněžití, aby co možná nejvíce „ofěr“ získali; ofěry musí jim všichni dávatí nejméně třikrát do roka: „ješto oni žádného nenechají, aby ho neutrhli hospodáře ani otroka, musíť jim všichni nejméně třikrát do roka ofěru dávatí. Ba, od oddávání, všeť zpeněží; desátek jim dajte, nechcete-li v klatbě býti! An nebožátko nebude míti, a vždy knězi daj!“ (239^b). R. mluví též proti způsobu, jakým ofěry se dávají: „Než pak z té řeči, jako dí čtení svaté: ‚Obětuješ-li dar svůj k oltáři etc.‘, kněží lakomí, svatokupečtí berau sobě řkauc: ‚Hle, žeť má ofěrováno býti!‘ U, však nedí: na oltáři, ale k oltáři! A oni pak se vším na oltář. Ano jsau na to kanonové a decretum, že ženy nemají tu blízko k oltáři přistúpati; a to ženy mladé, přípravné, pyšné, hrdé tam ruce ztáhají na oltář s frýžemi perlovými, čistými. A kněz mladý stojí ruce klada. . . . Takť jest ďábel mnohé kněží oslepil, že oni lecos sobě vezmauc z řečí Božích i klamají lid o jich duše. Nebo když jest Pán Ježíš tu řeč mluvil: ‚Obětuješ-li dar tvůj k oltáři‘, však tehdaž nižádný jest nebyval při oběti, když jsau obětovali, než sám biskup, a lid veškeren vně stál. A toto všichni se tam trau k oltáři beze všeho studu!“ (265^{a-b}).

Za peníze zapisují kněží lidi do svých knih: „Mniši a kněží lakomí: ‚A, a, daj toto a budeš míti věčnú památku! Ba, jestližeť tebe neuchová Buoh, vpíšem tě v naše knihy!‘ Ba, jestliže jsi v uony knihy věčného života vepsán, nechť tebe žádný po smrti nezpomene, dobfěť jest tvá věc; pak-li nejsi, ba byť všichni kněží a mniši po všem světě tě psali v své knihy, toběť to nic platno není.

Mnedle, však vídáte, když tam sedlák na poli seje, že vždycky před se mece, ne za se. Též jest rovně ty paměti po smrti činiti, jakoby rozsívající i tam za se metal; velmi sau ty paměti nebezpečné, na ně zpoléhati.“ (342^b-343^a).

Kněží, kteří tak lid svádějí a loví k vlastnímu užítku, nazývá R. *pokrytci a pochlebníky*. „Kněz, mnich, nešlechtný pochlebník, polízač, pravdy nepoví, než pochlebí, polahodí; u prý: ‚Však to na vaši milost sluší! A, coť to škodí?, musíť mladí veselí býti!; žef potancují? Coť to škodí panně věnec, ano to jich koruna!?’ Umějíť to oni velmi dobře, kdo by to vypravil!?’ (326^a); „... pochlebují lidem pěknau řeči, chodí jako ochechule, sladce zpívají, lehce nebeské království ukazují...“ (342^{a-b}). *Jejich pobožnost jest při tom jen zdánlivá, jest to „náboženství pokryté, pošmurné“* (335^b), které jeví se v tom, že kněží často „hodiny říkají“, „mniši kápi vezmau, . . . bosi taulají se, před ženami nohy ohalují“ (261^b); „mravové“ jejich jsau „pěkní pošmurní; nábožní se zdají lidu, ono masa nejésti, ono se postiti . . . Anif i v noci zezvoní na hodiny, ač vědí, že žádný k nim nepřijde, ale aby o jich modlitbách lidé zvěděli, a tudy aby k sobě lidi obrátili a nahnali sobě“. (273^a). Tedy i modlitby jejich jsou neplatny, neboť jen na oko mnoho se modlí, aby se zdálo, že jsou zbožní: „... kněží, když hodiny říkají a mše slouží, již oni v tom své spasení kladau; a tuť, u prý: ‚Dominus vobiscum!’ a muí, že jest již něco. Ano onenno v kautě někde mlčí a lépe se pomodlí než on křiče . . . A při tom se ihned sveličejí a za lepší mají, že hodiny říkají. A ty hodiny jediné vr, vr, vr, leda bylo. A však prý: ‚Babo, co ty chceš tak často k tělu Božímu?, však neumíš hodin říkati, jako my, kněží!’ Ano její modlitba ne jednau vzácněji před Bohem, než by kněz těch padesát žaltáruov vyříkal. Mniši též také, že oni hodiny zpívají a v kápi chodí, a tudy vdovské, lidské statky vytantují svau pošmurností, a v tom se zveličejí, žádný jich netresci! Jeptišky také v svůj vejl a v hodiny daufají. Bekyně také, že teď světa nechaly, a neb že onano pannú zuostala, v tom se zveličejí, zalíbí, marná chlúba je nadýmá, že žádný jim slova neříkají! Pakli díš, neopleveš se!“ (291^b).

Také k úctě k Panně Marii kněží vedou lid nepravým způsobem: „Kněží svatokupci vždy lidem kladú Pannu Marii před oči pravíc, že milostivá, že dobrotivá, že právě jako štítem se zastírají a hřeší. I o všem, milostiváť jest, ale těm, kdož jejího Syna poslauchají!“ (112^a). Rokycana počítá kněží k tomu druhu lidí, kteří na Pannu Marii tu „čest zkládají, kteráž sluší na samého Boha“: „... jako kněží, mniši, lakomí svatokupci. Uzříš, aniť: ‚A há, milá Matička Boží,

veliká pomocnice! A kdož její milosti slauží, toto a toto dobré bude mít, a kdož tamto k ní jde na paut, bude uzdraven od každé nemoci, a toto, ono. Ale přikázání Boží zavrhl, toho nedbají! I o všem, žeť jest veliká pomocnice, a komu? Tomu, kdož poslauchá Syna jejího milého. Ale oni ukazují tu spasení a tu pomoc komu? Lidem zaufalým, nešlechetným, lajcuom, kostkářuom, smilnřkuom, cizoložnřkuom, lakomcuom, nepřáteluom kříže Kristova. Tak máš do nich, ješto ona za žádného neoroduje, jediné za ty, kdož jsau právě kající... Dí svatý Jan: „Máme přímluvčí před Bohem Otcem, Ježíše spravedlivého!“ Tak máš! A oni: „A há, milostivá, drahá Panna, ha, pomáhá!“ Ale komu, hádaj? Mnedle, byl-li jest kdo, ješto jest se postil k Matce Boží včera a nevzal drahně, aby ten puost zruřil, ale bylo-li jest, že jest zlal nešlechetně jako pes a neb že jest frejoval a neb jiné neřády vedl, a vždy mnř, že dobře stojí a že od nich to bude přijato? Divná slepota!“ (430^{a-b}).

Mnozí kněží a mniři „leckams jinam ukazují než k zákonu Božímu, ledakdes jinde hledají spasení, onen v kápi, ona u véli jeptiška, onen onde, a zákon Boží kdes...; onen sobě vymyslř modliteb, onen postuov, onen masa nejřsti, onen jiné, a zákonu Božímu se zjevně protivř, jeho drahé krvi...“ (304^a). „Onino se domnřvají, by jich spasení bylo v kněžřtvř, onino v kápi, onino Kapistranové, onino Frantiřkové, ono i ono, a chybř-li se jediné té cesty Pána Ježíše, tožť vše pryč, vše darmo!“ (411^a). —

Z toho ze všeho vysvřtá zřejmý *úpadek kněžřtva*. Jednu pak z hlavnřch příčin úpadku R. vidř v tom, že *nenř jednoty v duchovenřtvř*: „Kněží, jenž by oni měli lidem ukazovati a vésti je k břehu království nebeského (jako plavci, „marněři“), tiř sau se svadili, že jedni takto vedau, oni jinak, onino sem táhnú, onino tam, onino: „U nás je církev!“ a onino: „Ne u vás!“, onino: „My máme moc!“, onino: „Něbrž my, vy nemáte!“ A tak oni sem vezau a oni tam, a lid se nevř kam dři.“ (342^a).³⁶⁾

A tak přichází R. k závěru, že jest neoprávněný a neodůvodněný název: „*církev svatá*“. Tato má se zakládati na učenř Kristově a má se skládati z údů, žijřcích dle příkladu Kristova; není-li tomu tak, pak to není pravá církev. Otaž se jen, vybřzí

³⁶⁾ Bratr Jafet v Hlase strážného uvádř zajímavý citát z nějakého latinského kázání Rokycanova (na 2. neděli po sv. Trojici) o tom, jak škodlivá věc jest, když kněží a duchovní nejsou v pravé a svaté jednotě. I připodobňoval prý je R. k vozu o dvojřm oji; koně jsou zapřaženi z předu i v zadu a vozatajové táhnou jeden sem, druhý tam. Srv. ČCM. 1884, str. 44—45.

R., na čem se zakládá církev svatá!? „Nejeden by neuměl povědět!“ (70^a; pod. 238^b). „A toho se ničehož na nich neshledává, což jest prve bylo do první církve svaté, pravé choti Ježíše Krista“ (239^b), neboť „tato církev, ješto (se) nyní svatú nazývá, ulnula při zemských věcech, ano zboží veliká, panství hojná; nébrž kdo sa u obsáhli větší zboží v křesťanství než kněží? Ano biskupi všudy v raddách královských. A kdy oni mši třikrát v roce odslauží, již jest všeho dosti, a lidi drau na vše strany a líží jako psi . . .“ (240^a). „Mnozí nazývají se církví svatú a jsauc zbor sata-nův, nebť ďábel také má svůj zbor, synagogam, svú církev . . .“ (246^b). „Ale aby tu byla církev svatá na těch šarlatnících, lakomých svatokupcích? A ha, nikoli! I svodí církví od církve: ‚A, a, myť jsme církev svatá, myť máme moc, oniť nemají (t. ti, kteří žijí dle příkladu Kristova a neřídí se ‚falešnými proroky‘), oniť sa u odřezanci!‘ Ale hledaj, přijdeť hodina, že strach, ať by nebylo řečeno: ‚U, nevěrná cizoložnice poběhlá, že’s se směla mau chotí nazývati, odstúpiž ode mne na věky! . . .‘“ (247^a). V podobném smyslu mluví R. na str. 326^b.

Po těchto všeobecných úvahách o kněžstvu přistupujeme k úvahám *o bohoslužebných úkonech kněžských*. R. podrobuje ostré kritice chování lidu při *kázání*, na *mši* a při *zpovědi*; potom zvláště *velebné svátosti* a *přijímání pod obojí* věnuje poměrně nejvíce úvah.

Kázání. *O účastenství lidu na kázání* slova božího praví R : „ . . . přijdauce teď (lidé) na kázání, i posedí jinam myslíce. Paklíť poslauchají, ale kusaf nehledí tak živi býti, jako slyší . . .“ (389^a). Na jiném místě praví: „ . . . Zástupové valili se ku Pánu Ježíšovi, aby slyšali slovo Boží. Toť právě: jako vy náramně nechvátáte ku Pánu Ježíšovi a ku poslauchání slova Božího, zda-li vy nikoli nezmeškáte? U prý: ‚Již-li sezvánějí na kázání? Až bude čtení! Ba dosti času, až bude ku pozdvihání těla Božího, tož puojdem.‘ Bývá-li tak, ha? Zástupové valili se, pospíchali, ale my lenivě, váhavě, zženile . . .“ (256^b—257^a).

Lid na kázání neslyší rád pravdy; i ozývají se hlasy proti kněžím, na př.: „ . . . A, nešťastní popi, vždy rozkazují a chtějí vládnouti a svými kázáními chtějí nám klášter z města udělati!“ (131^b); nebo: „S jich kázáním ano by mohl člověk zaufati!“ (327^b; 372^b atp.) **Ovšem, kdyby byla příležitost slyšeti na kázání lečjaké řeči světské, mnozí by rádi poslouchali:** „Mnedle když čtení neb něco dobrého česky začnú (kněží), mnozí by radše slyšali, by nětco začali, ježto by se ďábel zasmál, o Ma-

retkách. Ba, nemohauť tu býti. Takť jest jim to ďábel v ošklivost uvedl.“ (183^a).

Mešních obřadů lid též nedbá, mše svatá hned ho omrzí, protože přilnul k světským rozkošem: „ . . . vy, býváte-li v kostele, až se všechny věci při službě Boží dokonají? Ano, slibuj! Hned rauče ven z kostela. jedněf pohledí na tělo Boží . . . Ba, na službě Boží hned se steskne, ale ďáblu poslaužiti, v krěmě den po dni seděti v karhany zalévajíc, ba tuť se nesteskne i drobte; všeť ďábel osladí!“ (41^{a-b}). „Jestli že se kdy obleníš na službu Boží jíti, na slovo Boží? Ale k tancuom, k kolbám hotovi, do krěmy, v neděli na túlačky, nechaje služby Boží! Toť ďábelství a ďábel tvýma nohama vládne!“ (119^a). „Těžko . . . do poledne na službě Boží pobýti.“ (266^b). „Uzříš, aniť všední den na službu Boží nejdau, než dočekajíc svátku, aniť se protaulají: ‚Ké, skuro-li bude slaužiti, skuro-li bude po kázání, skuro-li bude po Božím těle?‘ A to vlažně, tesklivě. A jednoť bude po Božím těle, chutně ven z kostela, radšeť vně postojí. Toť jsau všeť ďáblovi lidé.“ (267^a). „Když tento lid u mše neb u dvů pobude, který den i hned jemu libo, u prý: ‚Jakž jsem u mše byl, i hned jsem jaks veselejší!‘ A jsa u mše, nic nemá vážně, než myslí leckams, pečuje“ (346^a); „ . . . my ještě když ke mši jdeme, nějaké pověry z toho vezmeme. Teď že jsme u mše byli, že se nám ten den nic zlého nestane, ale abychom tím jeho umučení a dobrodiní pamatovali, nic!“ (296^a).

Takové úvahy dávají Rokycanovi podnět k pátrání po příčinách nechuti lidu k službám Božím, i vidí mezi jiným příčinu v tom, že *lid neslyší na mších slova Božího jazykem českým, že lid nerozuměje modlitbám a zpěvům latinským, není veden k pobožnosti*. Zřejmě to vysvítá z těchto slov v postille: „ . . . na každý den budau jiné a jiné řeči na nešporích, na jitřních, na hodinách, na mšech, na kumpletích, vždy jiné a jiné. A všecky sau, ješto, kdy by jim lidé rozuměli, náramně by lidi k náboženství popudily. Ale kdy by to lidem čtli česky, a by rozuměli, uzřel by jednak, jakť by se ďábel zpraučel, aniť: ‚A, a, kněže, nechte toho, nepočínajte nic nového, nesedemť vám v tom!‘ A počínáte-li sami kdy co, žeť se tomu ďábel zasměje?! A ha! zvíte, nemějte péče!“ (85^a). „Ba, ještěť, kde se ty písne světské ďáblovy, ješto k smilstvu popauzejí, zpívají, tuť nic neřkau, ale ještěť k chuti poslechnau: ale kdež by čtení svaté zpívali česky a neb tak, a by lidé rozuměli, a nebo písne nábožné, tu uzříš, jakť se ďábel zbauří a vztěká s svými audy, aniť proto i kacíře dávají i bludné oddělenice, aniť klnau, rotí . . .“ (120^{a-b}).

R. kárá též neuctivost ke kostelním věcem, jichž se užívá při bohoslužbách:

„A vy, bídní Čechové, ješto kdež jedete tam do jiných zemí, do Míšně a jinam, ješto ste brali kostelní věci, kalichy, ornáty, ubrusy, zvony, shledáte, nebudete-li se káti, coť vás proto potká! Potom přijevše dělali z kalichův pásy, z uornátův kabáty, z ubrusův košile, čechle! A kterak toho bude Buoh mstiti, nastojte! A vy, ješto kostelních věcí chováte nepoctivě, kalichův a jiných věcí, . . . běda bude, nastojte, kterak vy všady při všech věcech své duše zavodíte!“ (3^{4b}).

Zpověď. — R. chválí zpověď, že sama v sobě jest velmi dobrá a svatá, když jest řádná (27^b, 432^b), ale „jakž jí lidé požívají, ke všemu se jim zlému obrátí“ (27^b; pod. 432^b); neboť u většiny lidí klesla zpověď na pouhý zevnější úkon, který se odbývá jen ze zvyku, aby se potom zase staré hříchy páchaly. R. nazývá takovou zpověď „ušní“ (35^a, 102^b, 352^a); lidé myslí, když se tak zpovídají, že tím je již vše odbyto. (44^a, 46^a, 143^b atd.). Na zpovědi omlouvají často své hříchy: „U prý: ‚Musíme my teď manželé, my nemuožem tak, a já manželka musím se k vuoli muži připravovati, a já jsem člověk dělný, a já jsem žena křehká‘ . . .!“ „Když přijdau na zpověď, že těch vymlouvání bude, že se ne brzo člověk nahodí, aby se právě vyznal bez vymlouvání. ‚A teď my máme děti a musíme, a my hospodářství, musím se rozhněvati a druhdy i nalátí‘ . . .!“ (241^a). Na zpovědi lid neslyší rád pravdy: „Kde by mu pravdu pověděli, tu nechce, kdež by trestali, ba prý: ‚Nech ho, zlyť jest a laje na zpovědi!“ (374^a). Lidé vykonají sice pokání na zpovědi jim uložené: „když jemu dá (kněz) několik modliteb říkati, a teď postiti se v středu, a on to splně mní, že již všeho dosti . . .“ (376^b), ale pak hned zase tytéž hříchy páchají (27^b, 35^a, 102^b). Kají se, zpovídají se o vánocích a o velikonocích, ale při tom myslí již, „ono aby k hoduom měli raucho nové, krásné, pyšné, ono aby sobě věncuov fiolových nadělali, ono i ono . . .“ (125^b). Proto zdá se Rokycanovi: „Vy jediné kterakýs žert vedete s vašimi zpovědmi.“ (374^a). Ale vina spadá i na kněží, kteří hned beze všeho rozmýšlení dávají rozhřešení, takže lidé na to spoléhají: „ . . . my kněží vždy rozhřešujem, vždy glejtujem, a strach, že za těmi našimi glejty mnoho jich (lidí) dābel do pekla poběre, nebo vždy počínají a nikdy neprospívají . . . A my kněží

i hned rozhřešíme, když oni jedno ráčí, hned: „Misereatur tibi Deus, vr, vr, vr“. — a lidé na to zpolehnú!“ (311^a).

Velebná svátost.

Nejnadšenějšímu kultu těšila se v Čechách *večeře Páně*. Potvrzuje to též Rokycana na shromáždění církevním v Basileji ve své řeči, kterou tam proslovil dne 6. března 1433, a v níž vyličoval velikou horlivost lidu českého v přijímání večeře Páně a velikou uctivost k tělu a krvi Kristově; kterak prý v Praze každou neděli několik tisíc lidí přichází k zpovědi a ku přijímání, ovšem s velikou prací duchovních, kteří prý se nemohou ani najísti atd. (Tomek, Děj. Prahy IV. str. 560.) S touto nadšenou řečí nesrovnávají se ovšem mnohé výtky, které R. činí českému lidu v postille, že prý nerad a s nelibostí, často i nehodně přijímá, ano i že mnozí nevěří, že jest ve svátoti oltářní pravé tělo a pravá krev Kristova. Vysvětliti dá se asi tato neshoda tím, že R. vida některé liknavce a vlašné křesťany, bojí se nákazy do té míry, že nařiká nad všeobecným úpadkem, aby pohnul všechny své posluchače k svrchované úctě k večeři Páně, a že ve své náboženské horlivosti, která často způsobila u něho vítězství vášnivé letory nad rozumem, vidí všude a ve všem jen zlo, hřích a záhubu. *Rokycana rád generalisuje*, z hříchů jednotlivců činí často hříchy většiny neb dokonce i veškerého lidu. Na řeč jeho v Basileji musíme pak pohlížeti jako na řeč diplomata, který chce zjednatí průchod žádostem Čechů za přijímání pod obojí způsobou.

R. uvažuje o přípravě lidu k večeři Páně: „A milý Bože, co toho tento lid slejchá, kterak se má připravovati k tomu drahému tělu, a nic není znamenati žádného polepšení...“ (27^b; pod. 270^a). Mnozí „pro tělesné potřeby zmeškávají tento oběd“ (351^a), mnozí nic nedbají a neváží si těla a krve Páně, ačkoli „kněží chválí, volají, úpějí, prosí, modlí se, szovau k tomu stolu, totiž drahému pokrmu a nápoji“ (134^a), a přistoupí-li ke stolu Páně, *přijímají často nehodně jsouce plni hříchův*: „Vy když knězi pošepcete, nu, hned k tělu Božímu! A věrují, přikázání Boží přestupují, přísahají, bohákají, jeden druhého oklamává, kdež muož, utrhne, udře, přesáhne, vylže, dobude, jakž muož, jediné aby měl. A běda, běda, nastojte! Ba, mláta v hrdlo vezmi a nech těla Božího, lépeť bude!“ (128^a). „Budau baby plískavé, nešlechtné, mluvce smilně, neřádně, muži lajce zlí, hanební, anť bídník

ulaje ženu, děvku, pacholka, jako pes zteklý zlým jazykem, nešlechternými slovy. Dajž jim pak, kněže, tělo Boží! By menší hřích byl, zdá mi se, by ta velebná svátost byla v bláto uvržena než v ta ústa nešlechtná, zlá . . .“ (179^a). „Plnění přikázání Božího není, a tak hned s tím k tělu Božímu lehce . . .“ (351^b). Vymlouvají se slovy: „Abych já nechal dobrého pro zlé?“. „K tomu dodává Rokycana: „I opět jest to ďábel v lidi uvrhl, a bojím se, že to od některého kněze vyšlo: Nenechávaj dobrého pro zlé!“³⁷⁾ (178^b).

Lid přijímá tedy ve lži, „neb toliko se k hodům připravují, a jakž jedně hodové minau, tak se i hned k hříchuom zase navrátí a k návyklostem dřevním“. (210^a).

Lidu tělo Boží „nevoní“ (99^a, 185^b), a chutná mu tak jako každý jiný oplátek (99^a, 350^b); „štika dobrá a nebo ptáci tlustí chutnější jim než tělo Boží“ (350^b); přijímají jen tak z o zvyku a obyčeje: „Tento lid jedno z obyčeje jde k tělu Božímu, že veliká noc přišla, ale jinak by nic nebylo“ (99^b; pod. 37^b, 38^b), atd. „A snad vy mníte, aby on milý Pán proto zde nechal svého drahého těla a své drahé krve, abyšte teď pohleděli a podívali se, a když bude na hod Těla Božího, teď počtili, věncuov ruožěných sobě nadělali? Na toť jest nechal řka: Vezměte a jezte etc. . . . Ale vy ne učiníte, než jakž ste navykli. Mluv vám, co ktož chce, práv jakoby kamení mluvil, vše za jedno!“ (355^{a-b}).

R. vybízí k častému přijímání, zvláště v neděli; dle slov v modlitbě Páně: „Chléb náš vezdejší dejž nám dnes!“ mělo by se vlastně každodenně přijímati, ale poněvadž to mnohým není věc možná, měli by lidé aspoň „duchovně žádati, aby byli účastni toho drahého těla a té drahé krve“ (269^b), ale ani toho není: „nic, jedno: ‚Otče náš! vr, vr, vr,‘ a na to nepomyslíme!“ (270^a; pod. 417^a). „Věrní kněží, kazatelové“, měli by lid nabádati k častému přijímání, ale mnohdy se tak neděje: „ . . . nalezl-li by také ty posly zlé, hanebné, ješto nedbají volati na tu svatbu, k tomu obědu? Ba, nalezl by některé,

³⁷⁾ R. naráží při tom na sektu Vilémovských V. ČČM 1884 (Goll) str. 50: V konfessi (č. 30) . . . „Jakož potom i Vilémovští, nejnábožnější v Čechách, ježto se tím chlubili a tomu učili, že má člověk přijímati ve hříších smrtedlných; . . . jestliže jinak zle učiníš, proto tohoto dobrého neopouštěj!; protož sou to byli příliš obecno učinili zvláště za kněze Křišťana i za Mikuláše syna jeho; i bláznóm i bláznícím, anť lají a klejí, vždy proto v hrdlo cpali; a také u oltáře s šablemi velikými klekali, a oni jim podávali, tak že někteří z nás ty věci vidouce velmi se zarmucovali a se slzami litovali, že tak se ty věci mají nerádně a nevázně.“ —

ješto odvodí, anif: „A, a, co vy, lajci, co vy, baby, máte tak často přijímati? Máte vy dosti, jednu do roka neb dvakrát!“ Ó, co jest těch zlých, hanebných poslův, ješto to dáti nechtí!“ (349^b—350^a). — „Kterak pak biskupi, preláti, často-li jdau k tělu Božímu? A, a! Biskup když třikrát do roka slauží, má dosti teď na veliké ho dy A há, zvědíť, shledajíť to!“ (122^a).

R. zastává se též *přijímání dítek*:³⁸⁾ „O dítkách opět též (t. mnozí praví): „Co jim má tělo Boží dáváno býti? Co oni tomu rozumějí?“ Milý, a co ty tomu rozumíš? Moc Boží jedna jest nad rozum!“ (269^b).

V *učení o transsubstanciaci* byly mezi stranami husitskými největší spory. Ve člancích ohlášených v Praze 1427 zvláště vedením M. Jakoubka předpisuje se vyznání, „že ve svátosti oltářní vidomé, kteroužto sám Kristus, jeho učenníci a jiní svatí v pravdě chlebem nazývají, jest divným před smysla i rozumu našeho očima skrytým obyčejem pravé tělo Pána našeho Ježíše Krista, kteréžto přijato jest z Panny Marie, umřelo na kříži, z mrtvých vzkříšeno a sedí na pravici Boha Otce všemohoucího.“ (Palacký, Děj. III. 375, vyd. Riegrovo.) *Rokycana zastával se též horlivě tohoto vyznání*, což osvědčil na kázání v Týně 19. října 1429³⁹⁾, kde horlil proti trojímu mínění o svátosti oltářní: 1. že by Kristus pravě: Toto jest tělo mé, myslil pouze znamení svého těla, 2. že by ve svátosti oltářní obsaženy byly pouze milosti neb dary, jakožto působení těla

³⁸⁾ „Pro podávání svátosti dítkám měl R. první dni po svém zbavení fary Týnské (v dubnu 1437) nelibosti s císařem a biskupem Filibertem . . . Filibert zvláště ukazoval k tomu, že již samými kompaktaty jest to zavrženo, ale R. toho hájil, i na kázání se o tom zmínil; z toho prý pošlo veliké reptání lidu v Praze, a zvláště pláč matek nad dítkami, že se jim svátost měla odejmouti.“ Tom., Děj. Pr. VI. 30—31.

Kázání Rokycanovo o tom znělo prý asi takto: „Již jsme odsouzeni pro rozdávání svátosti dítkám, ani nebyvše slyšení, aniž proto nám jaké písmo náležité vedeno jest; skrze kompaktaty nejsme zavázáni, leč držeti se soudce ve Chbě umluveného, to jest písmo svatého, svatých doktorův a příkladu prvotní církve, ješto mluví pro nás a ne proti nám; majíce pravdu, měli bychom zasazovati se o ni až do smrti, ale toho již nikdo nečiní; ba praví se, že my již poznáváme se v bludu sami a pouštíme ode všeho, co dříve národu celému svatým bylo; již i zpívání české se tupí, které dříve všude se chválilo. Ubohé dítky. Co pak ste zavinily, že již lidé vás hájiti a o spasení vaše pečovati nedbají?“ atd. Z řeči takové povstal nářek a povyk v městě a bylo prý obávati se vzbouření. (Palacký, Děj. III., str. 579, vydání Riegrovo.)

³⁹⁾ Kázání toto jest v rukopise bibl. university Pražské. V. G. 15. f. 11—16.

Kristova, 3. že by přítomno bylo tělo Kristovo duchovně (mysticum), ne přirozeně. (Tomek, Děje university pražské, I. 278). Podobně hájí Rokycana tohoto vyznání v 1. a 2. listu proti bratřím (viz ČČM 1885, str. 71.).

Doklady z postilly smýšlení Rokycanovo v té věci potvrzují:

Mnozí bludní nevěří, že jest pravé tělo a pravá krev Kristova ve velebné svátosti a že jest celý Kristus v tak malé věci. (55^b, 66^b, 134^b, 269^a, 359^a). „Učiniž ty takto: Řci: ‚Mluvil-li jest to muoj Pán řka: ‚Vezměte a jezte, toť jest tělo mé, a vezměte a píte, toť jest krev má?‘ An mluvil, u řci: ‚Poněvadž jest to muoj Pán mluvil, mámť já na tom dosti, věřímť já jemu silně, žeť to drahé tělo a svatá krev jeho jest!‘ Netřebať se jest mnoho na to ptáti, kterak tu tělo Boží, jako to činí druhdy baby všetečně.“ (359^a.)

Zvláště Pikarti⁴⁰) tomu nevěří⁴¹), „jenž jest jich mnoho po hříchů; a prý: ‚Aby tu v tak malé věci byl celý Kristus, není podobné‘ . . .“ (198^a).

Nesrovnává se sice víra o velebné svátosti s lidským rozumem, neboť „býti tu v tak malé věci celému Bohu, těžké věření,“ ale víra naše jest nad veškeren rozum lidský, proto jest třeba prostě věřiti⁴²) a „nehmatati tu mnoho,⁴³) nedomyšliti, aby rozumem dosáhl“ (55^b, 134^b, 314^b). „Vedle přiroze-

⁴⁰) O Pikartech v. Winter. Život církevní v Čechách, sv. I. str. 289 až 290. („Jmenovitě známe jen tábořské Pikarty, kteří měli svátost těla za pouhé znamení.“)

⁴¹) V „listě proti Pikartóm“ (1468) píše o tom R.: „A že nyníe při vieře nesnázky a výtržky duzi v lidu činie při Těle Božiem a p. jiných kusiech, vy takto věřte, držte a vyznávajte: Věříme, že ve svátosti velebné oltární jest pravé tělo pána J. K., z panny Marie vzaté a na kříži pověšené; neb tak sám pán Kristus řekl: ‚Vezměte a jezte, toť jest tělo mé, kteréž za vás zrazeno bude‘ . . .“ Výbor lit. čes. II. (1868) str. 734.

⁴²) Podobně Chelčický (ČČM. 1884, str. 165.). V 1. psaní bratří Rokycanovi (1468) čteme: „Nebť ty to nejlépe chválil, kto by v sprostnosti věřil tak, jakož Kristus řekl . . .“ (ČČM. 1885 str. 69.) Srv. 2. list Bratří pánům do Vysokého Mýta okolo r. 1471. Arch. Brat. II. f. 44. (Viz ČČM. 1874.)

⁴³) Ve 4. psaní bratří Rokycanovi čteme: „A takto si říekal: Kdož vypravuje, kterak to jest v té svátosti, velmi pyšný jest, a kdož vytazuje, všetečný jest. Jako by na se chtěl vešken svět vzíti, chtě věděti tajné věci božské, sám se nevěda . . . Dobře, mistře, vystříehl nás, vděčni jsme toho! . . .“ (ČČM. 1885, str. 70.)

ného běhu jest (to) nepodobné, ale vedle moci Božské, kteráž jest nad přirození . . .“ (269^a). Jest třeba řídití se slovy samého Krista (359^a) a vystříhati se též mnohých kněží, kteří bludně učí o večeři Páně, „kteří chodí jako lajkové svodíce lidi a tlukau se po městech i po vseh lidi mízdíce a pokládajíce o jich duše“ (55^b), zvláště pak těch lidí bludných, kacířských, „ježto — jest hrozno říci — modlú a jináč nazývají, ješto se nehodí nad hlas mluvíti, aby lidem v srdce nepadlo . . .“ (134^b; pod. 283^a).

S naprostou věrou má býti spojena největší úcta k velebné svátosti, která se má jeviti hlavně *klaněním*; ⁴⁴⁾ R. horlí proti těm, „kteří vydávají rozumky své, prý: ‚Však se jest nekázal (Kristus) klaněti, ale jísti a píti!‘ Všeť jest to ďáblovo dílo v těch lidech; teď se andělé klaněli a klanějí bez přestání . . .“ (168^a); „ . . . a že se jest (Samaritán) jemu klaněl: Toť jest proti těm zlým, nešlechetným lidem bludným, ješto praví, že nemá se klaněno býti ani modleno jeho drahému tělu, pravíce, že jest stvoření.“ (314^b).

Nejhorlivěji zastává se R. *přijímání pod obojí způsobou*.

Kalich byl Čechům zářícím svědectvím pravdy Kristovy, které hájili proti všem, již řídíce se zvykem v hierarchii ustáleným, přijímali jen pod jednou způsobou. Význam kalicha jevil se ovšem obrazotvorností lidu „toliko v mystickém šeru, ale tato neurčitost právě víře jeho dodávala odstínu mysteria, bez něhož není náboženství.“ Tak píše Denis v „Konci sam. čes.“ na stránce 15., a pokračuje: „Ku přijímání pod obojí vesnický farář, sedlák, zeman, měšťan pražský lnuli svými sny nejsladšími, svými radostmi nejsrděčnějšími: to znamenalo prodavače vyhnané z chrámu, spasitele na trůně svém znovu posazeného, svobodu slova božího a službu boží oživenou a osvěženou zpěvem a obřadem českým, ráj otevřený, zlořády napravené, úroky zmírněné, cizí měšťanstvo vypuzené, vítězství jazyka slovanského, slávu země, dědičný nepřítel Němec přemožen a vypuzen. Všecky city tyto, z jichž směsi podle vzdělání, vychování, věku, letory, společenského postavení vycházela nekonečná kombinace, ostatně vřely tlumeně ve hloubi srdcí tím

⁴⁴⁾ V řeči na sněmě basilejském (6. března 1433) chválil R. mimo jiné též úctu Čechů k nejsvětější svátosti; pravil též: „Když jde kněz s svátostí k nemocnému, tehdy všichni mimojdauci *klekají*, byt v blátě, kdežto prý zde v Basileji jen se kloní . . .“ (Tomek, Děj. Pr. IV. 560.)

více, že nebyly jasně vyjádřeny a splývaly v prvním rozhodnutí, aby se neopouštěl *drahý kalich* již z příčiny utrpení proň podstoupeného.“ (Str. 15—16.) Rokycana hájil často ve svém poslání politickém i církevním přijímání pod obojí; posel chebský, který byl ku konci listopadu 1431 v Praze se psaním koncilia, vrátiv se pravil o něm: „Est autem praedicans sacerdos, dictus Roggiczan, vir magnae eloquentiae, dilectus fere ab omnibus in Praga, praesertim veteri, qui de multis haeresibus eos praedicando eduxit, tenens tamen articulum de necessitate communicandi sub utraque specie.“ (Tomek, Děj. Prahy IV., str. 509.) Na sboru basilejském r. 1433, hlavně řečí svou 16. ledna 1433 (Tomek, Děj. Prahy IV. 550—551; Pal. III. (Rieger) 479—480), na sněmu českém 18. června 1433 v odpovědi poslům koncilia (Tom., Děj. Pr. IV. 579—580), v Řezně 21. srpna 1434 (Tom., Pr. IV. 657), v srpnu r. 1464 proti knězi Václavu Křižanovskému, na schůzích v únoru 1465 (Tom. Pr. VII. 91, 93—95) a na mnohých jiných schůzích a sněmech R. hájil přesvědčení Čechů přijímajících pod obojí. Také na kázáních R. zastával se horlivě přijímání pod obojí, jak nás o tom přesvědčí doklady z postilly:

Antikrist svedl mnohé křesťany od přijímání z kalicha (65^b) a „se všech stran vlnobití tepau na lodičku Kristovu jednak od těch Pikartuov jednak od protivníků kalicha“ (66^b); proti protivníkům kalicha R. uvádí mnoho důvodů pro kalich:

1. *Bůh sám to přikázal*: „Nebudete-li jísti těla Syna člověka a píti jeho svaté krve, nebudete míti života v sobě.“ (64^b). A byť i celý svět byl proti přijímání pod obojí, „máme více hleděti k slovům Pána Krista a k jeho skutkuom nežli k skutkuom těch, ješto odporne proti tomu drží a učí“. (81^b). „Ba, byť tobě láli papež, kardinál, biskupi, kněží, ba, byť se na tě veškeren svět snažil, nedbaj nic! Když jest vuole Boží a tvé spasení, nikoli nenechávaj a nedaj se uhroziti! Věz, že preveliké odplaty dosáhneš za to . . . Takť sau byli Čechové učinili zvěděvše, že jest Bůh sám rozkázal a že jest jeho vuole, přijímati krev Boží z kalicha. Co sau vojska jezdila Německá, co křížuov, kladeb vydali, nikoli se nedali uhroziti! Ale čím je více haněli, kacíře dávali, oddělence církve svaté: tím více oni k tomu byli přichylni, že já to vím, že v Praze bylo více v jednom kostele těch, ješto přijímali tělo a krev Boží, než nyní ve všech kostelech“. (90^{a-b}).

„Kristus pravil: ‚Vezměte a píte z toho všichni!‘, — a oni (t. „kněží, biskupi, kardinali“ atd.): ‚Nemá to býti!‘ (90^a; pod. 179). „Pán dí: ‚Kdož jí mé tělo a pí mau krev, ve mně přebývá a já v něm a má život věčný. A oni pak: ‚Kdožkoli pijí krev Boží z kalicha, budou v horaucím pekle!‘ Vždy odporně proti Ježíšovi drahému . . .“ (179^a; pod. 246^a, 409^a). „Najlepší mistr Ježíš řekl: ‚Kdož jí mé tělo a pí mau krev, má život věčný . . .‘ A oni tak praví: ‚Dostíť jest na tom, když pod jednu zpuosobú přijímáme‘ . . . Není učedník nad mistra! Není-liť to všetečnost veliká, chtějí poplašovati a popravovati po tom drahém nejlepším mistru? Když bylo v Bazilei, v concilium mezi jinými řečmi také jim řečeno to. Vy snad nevíte, ale myť víme, kdo jsme tam byli. Tehdy jsau nevěděli, co k tomu odpověděti, až potom tak řekli: ‚Byť toho byla církev nepřijala a nepotvrdila, pravé by to nebylo.‘ Milý Bože! Koliká jest to jich slepota! Chtí oni zákona a čtení svatého potvrzovati, ano jich čtení svaté a zákon Boží má potvrditi. I velmi jest je to slovo hnětlo: Neníť učedník nad mistra!“ (254^{a-b}). Kristus odkázal přijímání pod obojí „církví své za věno“. (237^b—238^a). Zkrátka: „Tomu věřiti máš, coť jest tvůj milý Buoh mluvil, více než všemu světu!“ (359^a).

2. *Dovolává se sv. apoštolův*: „A že apoštolé jsau rozdávali obecnému lidu tělo Boží a krev jeho drahú pod obojí zpuosobú, a tak k tomu vedli, učili i napomínali, protož máme i my jich víry a naučení následovati. Nebo to malomocenství nynějšího času běží o přijímání pod obojí zpuosobú.“ (62^b). Poukazuje na slova sv. Pavla: „Svatý Pavel dí: ‚My mnozí jedno tělo jsme v Kristu . . ., jenž z jednoho chleba jíme a z kalicha jednoho píme.‘ A oni pak: ‚A, a, kdož přijímají z kalicha, jsau oddělení a odřezanci a vypadli z církve svaté!‘ Komu sluší více věřiti, Pánu Ježíšovi a svatému Pavlu, čili jim?“ (179^{a-b}).

3. *Dovolává se „prvních svatých“*, „ale nynější sokové a úhlavní nepřátelé kalicha Kristova nechtí míti útočiště k prvním svatým, ale zamítají je a více sami sobě daufají. Žádajmež na milém Bohu, aby nás žádný protivník té drahé krve Krista Ježíše od pravé víry nesvedl!“ (62^b).

4. *Dovolává se učených „doktorů svatých“* a praví: „Však ti protivníci té drahé krve, mají-liť jediného doktora svatého proti tomu, nechť okáží! Ale vězte zajisté před milým Bohem, žeť žádného nemají! A myť jich máme na sto a písem hromada!“ (164^b). „. . . Toto věz a neníť má řeč, ale doktorů v svatých,

že žádnau věcí ani obětí nemuožem se vyplatiti, jediné tauto obětí drahou, přijímáním hodným těla a krve Pána Ježíše pod obojí způsobau . . .“ (237^b).

5. *Protivníci kalicha nemají proti tomu „žádného písma stálého.* Byť jej měli, ukázaliť by jej byli v Bazilei, ale nemajíť, vězte zajisté!“ (179^b; pod. 283^a, 386^b).

6. *Dovolává se Husa:* (Protivníci kalicha) „prý: ‚Kýž jest pak M i s t r J. H u s dával?‘ (totiž pod obojí způsobou). Zajisté, byť se byl vrátil, žeť by byl dával! Neb to vím zajisté, že byl řekl Mistru Jakaubkovi dobré paměti: ‚Milý Kubo, nekvap tím! Když se, dá-li Buoh, vrátím, chcíť věrně pomoci toho.‘ A potom když tam v Konstanci seděl v žaláři, a již zde rozdávali, a kněz Havel nějaký protivil se tomu — a on, M. Jan Hus, psal jemu z žaláře, aby se tomu neprotivil; a to mi jest dobře svědomo a před milým Bohem, že jinak není. A tam, když ten zbor Konstanský potupil rozdávání pod obojí způsobú, a on řekl v žaláři sedě: ‚Ej,‘ prý, ‚svatý Pavle, jižť jest tento zbor potupil tvé naučení, kteréš dal k Koryntuom, řka: Já zajisté vzal jsem ode Pána, co jsem vydal vám!, — jižť sau to potupili a za kacířství odsaudili!‘ A to máte napsáno na stěně v Bethlémě . . .“ (165^b).

7. *Dovolává se kompaktat:* „Sami (t. protivníci kalicha) odpovídají v compactatích, že jest užitečné a spasitedlné přijímati pod obojí způsobú. Protož dějí-liť vám co, to máte hotovou odpověď: ‚Ješto sau sami vyznali!‘ Proč přijímáte?: ‚Neb jest užitečné a spasitedlné!‘ Proč ste se od jiných odtrhli? Řci: ‚Proto, neb jest užitečné a spasitedlné!‘ Dějí-liť: ‚Však žádné moci nemáte, čižto moci činíte?‘ Opět sami vyznají v compactatích: ‚A budau přijímati moci Pána Jezu Krista a moci církve, pravé choti jeho.‘ Toť máš, že sami sobě odpovídají . . .“ (304^b—305^a). „To jest již dovedeno, concilium Bazilejské, to církve potvrdila, papež Eugenius povolení dal, zapečetili, vyznali, že jest užitečné a spasitedlné přijímati lidu obecnému z kalicha krev Boží, a že Čechové a Moravané přijímajíce pod obojí způsobú, budau přijímati moci Pána Ježíše a moci církve, pravé choti jeho. To již dovedeno, potvrzeno, a však nikoli ještě nemohau se upokojiti, než vždy se chtějí hádati. Jediněť se jaký kuklík nebo ten mnich přivleče, hned se s ním hádajte! Ale vámť není nic lepšího, když vám dějí, proč vy krev Boží přijímáte, odpovězte jim, jakož sau sami vyznali: ‚Neb jest užitečné a spasitedlné!‘“ (338^b; pod. 374^b).

8. *Důvody protivníků kalicha vzaty jsou jen z části řeči Kristovy (o chlebě — těle), a ne z řeči celé (o těle i o krvi):* „Takéž máš právě o těle a krvi Boží zlý, hanebný duvod, ješto vezmúce sobě jedno slovo, tím se zamítají a jiného nechají, prý: ‚Však jest řekl: Kdož jí tento chléb, živ bude na věky! Jáť mám na tom dosti, netřeba mi více!‘ A tamto neprohlédne dále, že dí: ‚Nebudete-li jísti tělo Syna Člověka a pítí jeho drahé krve, nebudete míti života věčného!‘ A nebo opět toto vezmau: ‚Jest-li tu Kristus pod první způsoba u celý?‘ Díš-li jemu, an jest, u prý: ‚Mámť já na tom dosti, když jest tu celý Kristus, ne třeba mi více!‘ Vezmi proti tomu takto: ‚Pravda-li, že dí, že v tú dvú přikázání zavírají se jiná přikázání: Milovati budeš Pána Boha z celého srdce etc. a bližního jako sám se? Jest-liž na tom dosti, proto-liž mám jiná přikázání opustiti, kteráž mi jest Buoh přikázal? Nebo přestaupím-li jedině, bych všechna naplnil, nic mi to platno nebude.‘ Zlíf jsau to jich hanební duvodové...“ (203^b; pod. 246^a, 339^b, 373^a).

9. *Jiný špatný důvod protivníků kalicha jest, že se odvolávají na množství, že „oněch (pod jednou) jest mnoho, a těchto (pod obojí) málo“.* (386^a). Rokycana namítá: „Pomníte-li, jaká vojska bývala z Míšně i od jinud chtěje to zahladiti, a vždy milý Buoh pomáhal, že málo bylo Čechův a velmi veliká vojska přemáhali; a pravili, že chtěli sedly zemi českú poklásti! Papež byl kříž vydal na Čechy!“ (386^b—387^a).

10. *Protivníci krve Kristovy vymlouvají se prý nejapně na ustálený obyčej, přijímati pod jednou, a na ustanovení svatého Otce:* „My máme tento obyčej a tak sme navykli a otec můj tak vedl! Až by otec tvůj v pekle byl, jehož Buoh nedaj, chtěl-li by za ním? Onino prý: ‚Otec svatý tak velí! A co vy chcete býti maudřejší než toto množství jiných kardinalův, biskupův, prelatův? Všef jest to ďáblovo jednání! A ti všichni předčí před Ježíšem. Oh, milý Bože, co jest té slepoty nyní!“ (90^a).

11. *Protivníci mluví proti kalichu, ale smrtelných hříchů nekárají:* „Pohleďte na ty hampýsy a nevěstky zjevné, na ty tance, kolby, neřády, kéž se tu na to tak ďábel hněvá, kéž na to kněží odporní volají!? Než kdyžby se člověk s pláčem krve Boží napil, tuť jich ďábel jako ostrohama pobádá, tuť jim ďábel ústa otvírá!“ (367^b).

12. *Protivníci kalicha nařikají, že otázka přijímání pod obojí způsobila války a jiná neštěstí, ale nepomyslí, že to sami zavinili:* „Ano se rmautí: ‚A, a, jakž to zniklo (t. přijímání pod obojí), tak

nemůžeme žádných obchodův míti, kupectví nám nejdau, a nemůžeme odbývati, vše nám dolův jde a mizí! A dokudž toho nebylo, lépe sme se měli! A mnoho se zlého pod tím děje! Jakž to vzniklo, tak války, nesnáze nastaly! Ale kdož jest tím vinen, že jsau dítky zmordovány, . . . kdo tím vinen, že války, nesnáze znikly, zda krev Boží? Nic, ale ti vinni, kdož sau té drahé pravdě místa nedali . . .!“ (36^a).

13. „*Vězte zajisté to, byť nebyla to pravda pravá, přijímati krve Boží z kalicha, a byť to nebylo spasitedlné, žeť by nikdy o to tolik nesnáze nebylo!*“ (367^b).

Uvedenými právě důvody R. hájí přijímání krve Kristovy, ale obrací se též proti přívržencům vlastní strany, z nichž mnozí prý o tom v ústraní velmi mnoho mluví a proto horlí, na veřejnosti však mlčí: „Jako by toho mnoho našel od těchto naší strany, aniž sejdauce se do krčmy, zžerauce se budau tlámati a tu vymluviti o krvi Boží, aniž vyznávají: ‚A, a, pravaf jest pravda!‘, ale když přijde jaká puotka o to, ješto by se měl tu zasaditi, uzříš, aniž jazyk v hrdlo táhnau . . .“ (70^b).

Stává se též, že se mnozí přátelí s odpůrci kalicha, ano stávají se i odpadlíky, ačkoli byli vychováni ve víře v kalich: „Ba, ještěť se s těmi protivníky krve Boží pěstují, spřizňují, kde mohau, ješto by se každý měl proti těm postaviti jako proti nepřátelom a zvlášt proti těm, ješto přijímavše, v tom se narodivše a zchovavše, ustupují, páni, znamenití mistři, doktorové, měšťáci . . .“ (101^a).

Víra v kalich vyžádala si a vyžaduje stále nových obětí; neboť ti, kteří pijí krev Kristovu, bývají haněni, kaceřování, nadává se jim oddělců, odřezanců atd. (64^b, 65^a, 70^b, 90^a, 211^b, 283^b atd.), ano i na smrt bývají odsuzováni: „nebo dřevní časy u Hory a v Praze mnohé stínali a do šachet metali, lidi kupující jako hovada; a to vše bylo pro tu drahú krev Kristovu.“ (64^b).

R. mluví též horlivě proti *Kapistranovi*, který vášnivě horlil proti přijímání pod obojí, „ješto lživými duovody, divy od pravdy odvodil a od čtení svatého“ (204^a), „ješto jezdil po okolních zemích, v Uhřích, v Polště, v Slísku, v Rakausích, v Moravě i jinde bauře proti této zemi (české), tupě a haněje tu pravdu v zákoně Božím položenú, samým Bohem vydanú, učiněnú a přikázanú: přijímání těla a krve Pána Ježíše pod obojí způsobú. Tomu se protivě a od toho lid veda o divy se pokaušel . . .“ (275^b—276^a).

Konečně uvádíme ještě doklad, kde R. hájí sama sebe: „I tázali mne ne jednu prý: ‚Budau-li ti všichni v pekle, kdož přijímají pod jednu způsobú?‘ Já jsem řekl, že já toho nevím, že sau to saudové Boží, a v ty nám saudy nesluší sáhati. A také jedna znamenitá osoba na mně sobě smyslila, že bych já řekl, že muož též spasen býti člověk přijímaje pod jednu způsobú jako pod oběma. Není toho; bychť já to kdy mluvil, křivduť mi na tom činí před milým Bohem! Než to bych každému radil a radím, což bych sám učinil. Bychť já měl dnes umříti a nechtěli mi dáti krve Boží z kalicha, raději bych tak nechal, než-li bych pod jednu způsobú přijímal! Duověřilť bych já proto milému Bohu, zmeškali-li by mne kněží nechtíce mi dáti, žeť by mne milý Bůh nezmeškal, ale naplnil by ten nedostatek . . .“ (386^a).

Tato slova jsou zvláště důkazem Rokycanovy vroucí víry v kalich. Z počátku jevila se sice u něho v otázce přijímání svátosti oltární jakási nejistota a nerozhodnost. Při poradách o kompaktatech v lednu 1434 Rokycana uznával, že různice v duchovenstvu nepřestanou, i kdyby sněm kompaktata přijal, i kdyby je zavrhl. „Protož“, pravil, „já vyznávám nevědomost svou; nevím, co jest nyní lépe voliti . . .“ Obrátil se zvláště k Pražanům a přimlouval jim, aby se naň neohlíželi, než co by shledávali užitečného církvi a svého dobrého, toho aby se přidrželi. (Tomek, Děj. Prahy IV, 621—622.) Přesvědčení jeho o kalichu se však časem utužovalo, a zvláště na oněch kázáních v Týně, jež jsou obsahem jeho postilly, vidíme jej jako nadšeného přívržence strany pod obojí a horlivého obhájce kalicha. Rokycana mnoho o tom kázal, až se i zdá, že vášnivou téměř horlivostí sváděn býval k výrokům, jichž později snad litoval. Pokračoval však důsledně v hájení kalicha; i když někdy za dob klidnějšího uvažování dostával se do sporu s vlastními zásadami, ani tehdy nemohl již něco sleviti z toho, co byl hlásal, byť i poznával, že ve snahách svých zašel snad příliš daleko, a že ústup by snad přispěl k jednotě víry a církve. Tak když kardinal sv. Angela pravil (26. března 1462) Rokycanovi: „Ty móžeš snadně, ač chceš, přivésti k jednotě církve,“ Rokycana prý odpověděl: „Bych nekázal toliko o tom mnoho, mohlo by něco býti; ale že jsem mnoho kázal, jakž sem počal, o přijímání pod obojí způsobú, těžko mi jest jinak udělati, a snad málo by jich bylo, ježto by mi uvěřili.“ (Archiv český, 8, str. 345.) —

Svátost posledního pomazání. — R. horlí proti těm, kteří nevěří v božskou moc této svátosti: „Tak my máme učiniti,

chceme-li uzdravení býti: musíme uposlechnúti a vše splniti, což nám milý Buoh prikazuje. A toť jest proti těm lidem zlým, hanebným, bludným, ješto nedrží o té svátosti oleje svatého, než kunštíky a klindříky po sobě nechají (135^b) . . . Druzí pak liknují se té svátosti mnějíc, že spíše zemrau, ano jemu milý Buoh spíše polehčí, bude-li k jeho dobrému.“ (136^a). --

Končice úvahu o životě církevním v Čechách za doby Rokycanovy, v níž uvedli jsme *přísné a na mnoze spravedlivé výtky Rokycanovy tehdejšímu duchovenstvu*, uznáváme slovy Tomkovými o duchovenstvu strany pod obojí, „že po jistou dobu konalo povinnosti svého úřadu horlivěji a zachovalo mravnou kázeň u větší míře než v obyčeji bylo při duchovenstvu předešlých časů; bylo tak ještě za správy Rokycanovy a Václava Korandy co administratorů.“ (Tomek, Děj. Prahy IX. str. 179.)

D) *O stavech světských.*

Rokycana podrobuje jednotlivé světské stavy ostré kritice. Jsou to zejména *stavy vyšší*, mezi nimiž vládne hřích a špatný příklad: U dvorův, mezi šlechtou, v kruzích vysokého úřednictva atd. rodí se prý z nádhery a přepychu mnoho zlého; jest tu mnoho znamenitých darův, hojnost jídla, pití atd., při tom však hromadí se veliké množství všelikých hříchův: „A, nastojte, co jest toho u dvorův, ješto těžko dobré slovo z hrdla se postojí!“ (329^b).

R. kárá radovánky a zábavy panstva, jmenovitě kolby a tance (7^a, 232^a); vytýká však též lidu, že se na zábavy panstva rád chodí dívat: „A vy, ješto k tancuom, k kolbám běžíte se dívat! Ó bídní lidé, že dva vzteklá Němce k sobě poběhneta, neb jiné trleky, vám se dívati!“ (3^b). Panstvo při svých zábavách podporuje rádo trubače, pištce, bubeníky a hudce, kteří toho nezasluhují. (369^b, 409^a).

O panské pomstychtivosti: Kristovo učení jest, „aby zlého za zlé nenavracoval, ale dobré za zlé.“ Ale mezi „lidmi rytířskými“ kdyby „jeden druhému políček dal, hádaj, nastavil-li by druhého? Byla by hanba! Řekli by: ‚Nevěrný blázen, nesmí se pomstiti!‘ Ba neřku o políček, ale o protivné slovo: ‚Ba, hle, neodepřel jemu! U, jakýs babinec a pravý ženky, dá na sobě jezdit!‘ Tak máš, že za hanbu mají. Ba ještě, díš-li co, aby strpěl pro Buoh, ano prý: ‚Tu, tu, strpím!? On mi křivdu učinil! Abych jemu toho tak nechal? Nemuož to býti!‘ . . .“ (136^b).

O pýše panské na hradech: „ . . . A pak na těch hradích, tuť pak konce není té pajše, a kdo jest jim pravdu mluvě? . . .“ (100^a).

Pravé zbožnosti prý u vyšších stavů není. Nemají úcty k jménu Božímu; kdyby je někdo proto káral, zle by pochodil: „Nu, ještě jdi tam ke dvoru, ještě jméno Boží lehce berau . . . a rci: ‚Milí, všakť jest Buoh zapověděl řka: Nevezmeš etc.‘ Uzříš, coť zase dí: ‚By zabit, již nás také chce kárati!‘“ (183^b).

Víra jejich není pravá; spíše pověra mezi nimi vládne. Věří rádi v planety a v různá „znamení“: „Pohlediž pak na tyto, ještě těm znamením (t. j. planetám a j.) věří, že toto na tomto znamení dobré početí, tehdy také tamto to dobré vyjetí, vyjití tento den a tento. Tak píší doktorové, že ktož to koli drží a věří tomu, že za kacíře mají jmíni býti. A co jest toho, milý Bože, ano téměř všichni v tom tápají! A zvláště ti lidé velicí, když mají kam jeti, očekávají dne neb hodiny. A neprav jim žádný, nikoli oni neuvěří! Ačkoli ty planety mohau náchylnost učiniti, ale aby to tak bylo a jinak nemohlo býti, nikoli!“ (346^b—347^a).

Ačkoli jsou na mnoze nešlechtní, přece nejvíce o to stojí, aby měli všecko svěcené a žehnané: „A to se najvíce shledává do těchto lidí rytířských; sami nešlechtní, lajce, cizoložníci, a vše chtí svěcené míti. Ale cožť jest pilnějšího, o toť oni se málo starají . . .“ (327^b). „A ti lidé (t. dvorští) najvíce o to stojí, aby vše svěcené a žehnané měli o Velikonoci, a při stole zlé, nešlechtné mluví, ještě jim to vše proklaté bude . . .“ (329^b).

Tím ovšem své náboženské povinnosti nemohou dostáti. Zakládají sice též často bohatá nadání ve prospěch klášterův, která však s účelem svým se později úplně míjejí: „Pohledte na tyto kláštery, ještě předkové vaši nadali a paměti zdělali věčné, věčně-li jim tak trvají, jakž sau oni chtěli? Ano již roztrhavše mezi se i na to hodují, dobré bydlo mají, ženy své krásně připravují jako modly, tance, freje, kolby, neřády vedau, toť máš to nadání!“ (343^a).

Jeví se u nich často lhostejnost, ano i nevážnost k Tělu Božímu: „Mnoho-li vídáte těch bohatých, ani k tělu Božímu jdau? Ano, slibuj! Voníť jim? Hádaj, nalez-li by tu druhé pány, panoše, ještě od dvaceti let nepřijímali? Vím v jistotě, že by našel!“ (37^b); „však oni (t. páni) to již za hanbu mají, připravovati se často k tělu Božímu, než jednau v rok . . . Zdaliž jest to řekl (t. Pán Ježíš: Nebudete-li jísti těla Syna člověka atd.) toliko těmto babkám a kmetíkuom, zavrženým těm lidem, a vaší milosti nic?“ (118^b). „Ba, mnedle, velikau-li pak vážnost mají (t. páni) k tomu drahému tělu Božímu? Nic! A, běda bude! Ah, ti páni, panoše, po hradích, po tvrzcích, ještě po jistbách jim mše slauží! Ani budau v kostky na těch stolech

hráti, budú tu tancovati, a pak budau tu mše svaté slaužiti! A běda bude, nastojte! Shledajíf, žeť toho těžce bude mstítí milý Buoh. Ješto kdež kosteluo v nemají, a sa by zvláštní místo měli jako kapli, aby tu slauženo bylo, ale v jistbách neb jinde!? — není tu vážnost! I ovšem z příčiny hodné mohl by i v jistbě slaužiti i jinde, ale tak to není dobré!“ (431^a).

Mnozí z panstva vychováni byvše ve víře kalich, odstupují později od víry zděděné a pro tučné úřady a čestné titule zapírají víru svých otcův: „Každý by se měl . . . postaviti jako proti nepřáteluo . . . zvlášť proti těm, ješto přijímavše (t. pod obojí), v tom se narodivše a zchovavše ustupují, páni, atd. . .“ (101^a). „I není, veď, div, že mnozí páni, panoše, rytíři (znamenití mistři, doktorové a jiní znamenití) v Čechách i v Moravě odstupovali a odstupují od té pravdy Kristovy v ní se zrodivše, tělo Boží a krev Boží pod obojí způsobú přijímavše a již zpět lezau, odstupují. A co jimi k tomu hnulo? Vobrokové, úřadové, krásná jména, ono doktor, ono kanovník . . . A uzříš, aniť to omlouvají: ‚A,‘ prý, ‚co jest lidí pod jednu způsobú, biskupuov, prelatův maudrých, umělých! A co jich zemřelo, by měli zatraceni býti!?’ — Ba, zvíte-li to, že na všem světě není většího pádu a zavedení než na mocných, maudrých a umělých? . . .“ (258^{a—b}).

Rokycana uvažuje též často o *poměru pánův k poddaným a k služebnictvu* a soudí takto:

Páni nestarají se o duševní blaho svých poddaných: „Páni, panoše, rytíři, a kdož poddací mají, nebudau-li jich, svých poddacích, učiti, zpravovati, k tomu vésti, aby se oni Boha báli a jej milovali a poslouchali jeho, běda jim bude . . .! A nemohau-li sami, ale aby zjednali jim jiné, aby jimi k vuoli Boží byli zpravováni. Ale, mnedle, mnoho-li se oni o to starají? Nic i drobte! Ah, nebozí páni! Též vy, ješto máte služebníky, služebnice . . .“ (44^b). „Nu, vy páni, panoše, rytíři, (konšelé, měšťané), mohli byšte kdy co shromážditi a sebrati a přivésti k Ježíšovi! Když vaši poddaci přestupují přikázání Boží, abyšte zbírali s Ježíšem jedny pěknú řečí, jiné také hrubší, jakož na koho sluší, na neposlušné a zlé přičiniti mocí, — ale vy málo toho dbáte!“ (124^b).

Páni pečují především jen o sebe domnívajíce se, „že jest jim na to zboží dáno, aby dobré bydlo měli“ (19^b, 244^a atd.) Z lásky ke „zboží“, t. j. k věcem světským, vzbuzuje se u nich nezřízená ctižádost a snaha po povýšení, „onen aby byl kanovníkem, biskupem, prelátem vysokým, aby ctěn

byl. Aniž se v to trau, vyprošuji, i strach jest, že se sami sázejí na nejvyšší místo, ano jich Buoh posaditi nechtěl . . ." (333^a).

Proto nemůže zkvétati duševní blaho poddaných. Páni pečující o své dobré bydlo a jsouce sami hříšní, nekárají a netrestají ovšem hříchů svých poddaných a služebníkův:

„Tito páni, ješto svých poddacích nedbají vésti k dobrému, ale přepustí jim zlé činiti a nestaví toho, kostek, her, tancuov, opilstva, jiných neřáduov: cožkoli toho dopustí a mohúc staviti, nedbají, nechají, všichni takoví páni musí za to trpěti, jakoby sami učinili. Ale říkají prý: ‚Čiň každý na svooj vrub, jáť za nic neponesu!‘ . . ." (19^b). „A, vy, páni, panoše, rytíři, (konšelé města), ješto byšte mohli nejednau mnoho zlého sstaviti a nedbáte, zvíte, kdeť bude déle býti! Ješto mohauce tím Bohu poslaužiti, necháte, dopustíte svým lidem na svém zboží neřáduov“ (197^a); „. . . mnoho-li těch pánův víte, aby se vši pilností hleděli zlé rušiti? Ba řci: Kde větší neřádové než u dvorův? Ano vše zlé svobodu má. Ano i páni sami zlí, neřádní, dráči, laupežníci, cizoložníci, kostkáři. Nedím o všech. Takéť jsau dobří páni mezi zlými, ale zlých hromada. Řkú nejednú, prý: ‚Sjelo se mnoho dobrých lidí!‘, ano bude hromada rufianův. cizoložníkův, dráčův, zlodějův! Kterak pak ti mají, jsauc sami tací, jiné od toho vésti? Ba, ti páni ne jednau slovem mohli by mnoho zlého staviti, jedné rozkázati, — nedbají ani chtí. Jedné purkrabie přikážíž: ‚Ať na mém dvoře nepřisahají, ať v kostky nehrají, ať neřáduov žádných není, lání a řečí zlých!‘ A rychtáři též přikazují: ‚Pod kopú ať toho není a tohoto, neb jest to proti Bohu! . . .‘ Uzřel by, žeť by méně zlostí bylo a nešlechetností . . . Ale prav to nynějším pánuom! Uzříš, coť k tomu řkau. Posměch by měli z toho. To prý: ‚To oni by popi chtěli nám klášteruov z měst nadělati!‘ . . . Oniž za to mají, že jest jim na to Buoh dal zboží, aby dobré bydlo měli, a já se bojím, že mnozí za to nemají, by od Boha měli zboží, než prý: ‚Teď mi otec odumřel a toto teta; a teď po bábě dostalo mi se!‘ . . ." (244^a). „Kde jsau ti králi, knížata, kde ti páni, panoše, rytíři, (kde konšelé, auředníci) (t. kteří by „své poddaci k tomu drželi, aby každý v svém stavu řádně stál“)? Ano poň není větší svobody hřichuov nežli mezi těmi lidmi dvorskými . . ." (322^b; pod. 389^a).

Proto jest také málo věrných poddaných a služebníkův: „Tak-liž vy činite, služebníci a služebnice, že věrně slaužite a hledíte toho, abyšte svých pánův a paní nermútili ničímž,

veď-li, čili jedno k voku? A nejednau mohauce více udělati, i zahálíte . . .“ (193^b; srov. 360^a).

Surovým nakládáním se služebnictvem poměr ten se ještě zhoršuje: „ . . . zljají, zpeskují (t. páni služebníky) pro malú věc. Ješto kdyby se co služebníku neb služebnici přihodilo z nechtění, ne ihned toho tak váží ti sobě, než zlaje, zbauří, zhaní. To jest velmi zlé. Měli by pěkně říci: ‚Milý neb milá, činíš mi škodu svévolně, poraučímť já to Bohu! . . .!‘ Ale toto, obojí zlí, neřádní, lajce, páni i paní, služebnice, služebníci, ješto nic jiného, jedné že sobě do pekla pomáháte!“ (360^{a—b}).

Také *stav městský* mnoho hřeší. Úvahu o něm rozšíříme Rokycanovými názory o životě v českých městech vůbec. V městech jest mnoho příležitostí k páchání hříchův, které tu mají největší svobodu. Města česká usnesla se sice, aby smrtelní hříchové a neřádivé zákonu Božímu protivní byli kaženi a stavováni, plní-li se však toto usnesení čtvrtého artikulu pražského? K tomu odpovídá Rokycana takto: „Pohledíž pak na tyto měšťáky a na všecka česká města! Zasadili se na to a neb o to svolili, pečeti příkládali o ten artikul, aby zjevní hříchové smrtedlní byli sstavováni. Drží-li to tak? Ano v těch městech vše zlé má svobodu zjevně všudy! Ano v neděli jedau svobodně, tance, věnce, na řady dávání, nevěstky bídné, vše má svobodu jak v Sodomě. A voč se zasadili, o ten artikul, aby toho hájili, aby zjevní hříchové svobody neměli, to selhali a za to se nic nestydí . . .“ (244^{a—b}). (K trestání zjevných hříchů zřízen byl v Praze zvláštní úřad; píše o tom Tomek v Děj. Prahy IX. str. 175—176, a zdá se mu z uvedených právě slov Rokycanových, že i jiná města strany pod obojí podobný úřad si zřídila.) „Někdy sau se byli Čechové o to postavili, aby, což by zjevně se proti Bohu dalo, aby toho bylo hájeno, tak že sau byli po městech v Čechách hříchové sstavováni, že jsi neuzřel, ať by kdo směl u věnci do města jeti neb jíti: ‚V neděli žádný nejezdě, žádný na řady nedávaj, žádný oplzlých písní nezpívaj!‘“ (202^b). Ale co bývalo, není. V městech vládne mravní zkaženost; jest tam mnoho „hampýsuov, tancův, neřádiv, her, zlých žen!“ Kněží proti tomu nekáží. (180^a a j.)

Rokycana vytýká bohatým měšťákům život pohodlný, rozmařilý, plný lenosti a zahálky: „Měšťané, měšťky, jiní lidé bohatí, nebudau-li pracovati, oni nikoli bez pomsty nebudau od Boha. Párajte se v rukau, vy paní měšťky, a ležíte dlauho a neděláte nic! Zvíte, vsede-liť vám to na hrdlo!“ (23^a). „A toto leží, spí, až slunce

zajde, ano tuto ta drahá obět se obětuje, beránek, jenž snímá hříchy světa! Ó bídná, hanebná duše, že muože tehďáz ležeti, ješto tím i Boha hněvá i zdraví sobě ujímá...!“ (334^a). I zdá se Rokycanovi, že za jeho mládí bývalo lépe, že obyvatelé měst bývali zbožnější a k Bohu vděčnější. Vzpomíná si, jak před lety v Rokycanech lidé s vroucí zbožností klekali při klekání (297^b), kterak za krále Václava se to dělo v městech v jednotlivých domech „a na rynku též. A kdo by byl neklekl, i hned byl v šatlavě!“ (428). (Viz celý doklad na str. 85.) Poměry se však změnily. Měšťáci nechť již ani dobrých kněží poslouchati, ozývajíce se proti nim slovy: „Jižť nám v naše práva sáhají, jižť nám chtí rušiti naše řády, a my máme ten obyčej, a oni nám cos jiného zamyšlují, jižť nám chtí z města klášter udělati!“ (89^b-90^a; pod. 202^a). „Tento lid již tak ďábel zmíždil, že těžko se jim již kněz slíbí po městech. Ó řídko!“ (327^a). „Tento lid městský málo se o to stará“, t. aby měl dobré kněží. A je-li jich dosti, nepostará se o to, aby je posílal též na venkov, kde prý se jeví větší touha po dobrých kněžích: „Když oni mají, co oni dbají o jiné? Ano sedláčkové, nebožátka, rádi by měli, i nemohau míti!“ (104^a).

Rokycana vytýká též obyvatelům měst, že jsouce často plni hříchův nehodně přijímají tělo Páně: „Budau vožralci, opilci, zlomluvce neřádní, lichevníci, a půjdauf k Tělu Božímu. A toto mnoho jest po městech.“ (178^b).

O řemeslech, obchodě, kupectví a o trzích mluví R. často; praví, že „všecka řemesla, všichni obchodové, toho všeho nepovedau-li lidé podle slova Božího a zákona jeho, všecko to obrátí se lidem k věčné mauce na věky.“ (259^a). To jest výstrahou pro řemeslníky, obchodníky, kupce atd.

Řemeslníci přispívají svými výrobky k pýše: „Řemeslníci by měli, ... což dělají, to věrně dělati, ne ku pajše, ne ku marnosti, ne k světu. Tak-li jest? Nu, vy krajčí, kožišníci, ševci, tak-li děláte ono i ono? Ba, neřku špice, ale vy byste jim nadělali nějakých rohův...!“ (192^b). „Tito řemeslníci, ješto pýše, ďablu slauží, takéť najdau nějakau výmluvu, žeť vždy opremují.“ (293^a).

Krčmáři podporují opilství: „Krčmář pro svoj požitek a pro své pivo všechno zlé přepustí v svém domu, anť se ochotně postaví před ožralci řka jim: „Milí hosté, buďte veselí a mějte ve všem vuoli! Jáť vám také učiním, jedno což vám libo!“ (75^{a-b}).

Obchodníci a kupci stěžují si, že se jim nedaří obchody a kupectví; ačkoliv jsou tím sami vinni, vymlouvají se na leccos; jedni praví, že jsou tím vinni „války a nesnáze“ vzniklé z přijímání

pod obojí (36^a), jiní viní kněze, pravíce: „A my již pro jich kázání žádných obchodův nemůžeme míti, ani nám kupectví jdau ani nic z jiných zemí!“ (90^a).

N a t r z í c h páše se mnoho zlého: „ . . . mnoho zlého bývá v trzích . . . ; jest velmi nebezpečná věc s trhem se obchoditi, neb skrze to lidé ke mnohému zlému přidrží se a přicházejí: anoť mladé ženy budau se smýkati po trzích, po jarmarcích, a potom po noclezcích budau cizoložiti s cizími muži pravíce, že sau svoji, jakož oni toho mnoho umějí.“ (75^a).

R. kárá jmenovitě nespravedlivé míry a váhy: „Pohleďž pak, mnedle, děje-li se ta spravedlnost v tomto lidu v měrách? Nedolé; prý: ‚Puol pinty!‘, a lže, ano málo více než žejtlík. Nedospe . . . U váze nedovází, nedoměří, zadrží, — kdo by to vymluvil! A zpřísahá, zvěruje, zelže: ‚Na mau víru, na mau duši, samať tak mám; na mú víru, přísahu Bohu, jinémuť bych nedala!‘, — a lže. Však tento lid nic jiného než lží se obchodí . . . “ (253^b).

J e v í s e t o n e j v í c e n a t r z í c h: „Bývá-li toho co v trhu? Hledí-li jeden druhého zklamati, klade-li jeden druhému osidlo?: aniť natáhnú, pěkně uhladí, vyčeší, zbílí, zbarví, aby se pěkné zdálo, a chválí, že dobré jest, ano tak nebude. ‚Ba, samať za to nemám, na mau víru, že bych jinému nedala!‘, — a lže, oklamá, přesáhne, selže, nedolé, nedovází, nedoměří. A tito kupující též hledí oklamati; u prý: ‚Zklamám jej!. A toho obojí za hřích nemají, než rovně jeden druhého do pekla strká a pomáhá. Odře, oblaupí jeden druhého, a nic se za to nestydíte? A, ještě jim to chlúbau; prý: ‚Prodám své jakž mohu!‘; u prý: ‚Oklamám jej, jinému bych dvě to dáti musela!‘; u prý: ‚Oklamám jeho. Dal mi toto a toto, ano jedva za polovici stojí!‘ Ale aby oni jedni druhým z lásky prodali, nepřesáhli, než při čemž mohau zuostati, to přijali? A tito, kdož kupují, také z lásky?; vida, že za to stojí, i řekl: ‚Dámť já jemu, aby také nepracoval darmo!‘? Ale onino, což mohau, to najdráž prodadí; a tito, což najlaciněji mohau, kaupí, žádné lásky nemajíc. A tak sobě obojí do pekla pomáhají, neb oni pod přikrytím spravedlivosti pravý laupež, zlodějství a faleš vedau. Nebo to jest spravedlivost, míra, loket, váha, aniť pod tau spravedlivostí natáhnú, nedoměří, nedovází? Tožť faleš a laupež! Libra, lot, — spravedlivost?, aniť opět nedovází, zadrží palcem, zatrhnú! Oh, jakť oni to umějí velmi dobře! Opět prý: ‚Daj pinty!‘, volá. A to jest spravedlivost? A nedá málo víc než puol pinty! A tak máš ve všech obchodích . . . “ (330^b—331^a). Proto tedy „třebať v týle oči míti, chceš-li zklamán nebýti!“ (128^b).

R. kárá v té věci zejména obyvatele měst: „Nu, vy páni měšťané, tak-li ste živi v svém obcování, že vy žádnému křivdy neučiníte v žádné věci, že vy, když vám hosté přijedau, nevodřete, neoblaupíte, nepřesáhnete, tak-li jest? Nu, vy kramáři, kupci, šantročníci, řemeslníci, šenkéři, již-li vy žádného nepřesáhnete? . . .“ atd. (131^b). „Těž vy, měšťáci, když vy co kupujete neb které obchody vedete, že to vše činíte prvotně, hledíce k tomu konci, k nebeskému království, řka: ‚U, teď nakaupím obilé navařím piva a poslaužím tím obci, aby mohla potřeba býti, aby, žádné zádavý nebylo!‘? A tak, hle, na spravedlivosti to dávatí, nepřesáhnúti, veď-li?! Ano! Ba, udrauf, přesáhnú, nedolijí, nedováží, kdež jediné mohau, leda oni jediné měli a své lakomství nasýtí . . .“ (192^b); „ . . . lid městský, šantročný, ješto kudyž jedně mohau dobytí, dobudau, vylichví, vyšantročí, oklamají, sedrau, s kohož mohau. Byť pták přiletěl, hledíť, ať by jemu péro vytrhli, — že právě jako psi lží nežity, tak oni lidi měrami, váhami, obchody, trhy každého hledí požití; pro jeden halěr selže, oklamá. A, bídný lide, zlý, městský, by sedlákem byl zuostal nejeden a ty sedlkú jako tvá máté a otec, mnohem by snáze spaseni byli!“ (240^b).

A všude vládne klam, šalba, podvod a lež u všech stavů:

„Jest-li pak milování bratrské, slibuj za to, že co sobě nechceš, aby druhému nečinil? Ba, kdež jedně muož, jeden druhého oklamá, přesáhne, nedolé, nedoměří, nedováží, kdo by to vypravil!“ (118^a; pod. 175^b). Jest to mezi všemi stavy: „Však jest to Boží divné dopuštění a spravedlivé, že od nejvyššího stavu do najnižšího všichni jedni druhého drau, laupí, jako lotři, lotr lotra dře. Knížata, páni, panoše drau se vespolek, hledí jeden na druhém vydřítí, vylichviti, vyváletí, vysauditi spravedlivě i nespravedlivě, věrně i nevěrně. Měšťané zase drau panoše, panoše měšťany, páni sedláky, páni služebníky, služebníci pány, neslaužíce jim věrně, mohauce více nadělati, i zahálejí. Tak lotr lotra všudy dře. Řemeslníci, hádaj, drau-li se, kupci, přemýkači? Ano lotr lotra dře, laupí, hokyně kramárku, kramárka rybárku, rybárka mlynáře, mlynář pekaře, pekař šenkýře, šenkář ševce — a tak všichni jedni druhé drau, laupí, neb jsau se všichni zlotrovali, od Jerusalema odešli, od pokoje a lásky . . .“ (306^{a,b}; pod. 182^b).

O úřednictvu. Rokycana kárá upřílišenou snahu po povýšení v úřednických kruzích. I varuje ty, kteří povýšení došli, slovy: „Strachujte se, vladaři a auředníci, jenž ste povýšení došli, a jinými

vládnúc, abyšte těžce nepadli, nevšedše v ta vladařství skrze Krista!“ (223^a). Na jiném místě praví, že, „kdo vchází v duostojenství . . . pro chlúbu, aby byl ctěn nad jiné, tenf není pastýř, ale zloděj a lotr. Neb krade ten auřad lidem dobrým, kteříž sau toho hodni, a on sobě osobuje cizí věc, totiž auřad a požitky jeho, bez vuole Boží, a tak jest zloděj. Druhé, že v tom úřadě jsa nehodně, morduje sám svú duši a zlým příkladem jiných, a tak jest lotr, ješto lidi morduje bezprávně.“ (225^{a-b}). K snaze po povýšení připojuje se však také strach, aby místo jednou dosažené nebylo zase ztraceno; proto prý nevyznává se všude pravda, která by byla mnohým nemilá a pro kterou by následovaly útisky, po případě sesazení: V písmě sv. vodnatelný stál před Kristem a mlčel, poněvadž se bál zákonníkův, aby ho nekázali ukamenovati. Rok. aplikuje to na lidi, „ješto nesmějí pro bázeň pravdy vyznávatí, . . . aby s auřadův nebyli ssazeni.“ (332^b).

O soudních úřednících viz doleji při úvahách o právech a soudech. —

Český venkov. O sedlácích. Selský lid jeví přece více péče o svou spásu, než lid městský; vidí se to ve snaze, aby měl dobré kněží: „Sedláčkové, nebožátka, rádi by měli (t. dobré kněží), i nemohau míti!“ (104^a). Proč? Protože se v té příčině města o ně nestarají. Ale přece i na venkově jeví se odpor proti dobrým kněžím: „Ba i sedlákuom (kněz se těžko slíbí). Jedneť kněz bude mluvití pravdu a jim mluvití proti jich hříchuom a neřáduom, uzříš, aniť hned hledí zmazati, v něčem popadnutí a potom obžalovati.“ (327^{a-b}).

Sedlákům R. vytýká, že jsou často nespravedliví neměřice a nevážíce poctivě: „ . . . Ba i sedlák, kdež muož věrtele nedosauti, nedospe, na lokti natáhne, což muož najvíc, co muož najkratší, to má. U váze nedovází, nedoměří, zadrží atd.“ (253^b).

Sedláci trpí útisky od pánův, kteří je vydírají a olupují, a ještě kázní to nazývají (71^a); sedláci, nebožáci, musí vynakládati mnoho na rozpustilosti a na přepych zbujnělého panstva (7^a a j.); veliké daně a roboty těžké je tíží (239^a). Doklady viz doleji ve stati o poměru bohatých k chudým.

Hospodář, hospodyně a čeleď.

Hospodář a hospodyně mají se starati o svou čeleď jako rodiče o ditky. Především mají k tomu hleděti, aby čeleď byla pilna Boha a jeho prikázání, mají jí v ésti k poznání Boha. (19^b). Děje se tak? „Máte-li vy, hospodáři, hospodyně, o svau čeleď velikau péči, aby oni Ježíše znali?“ (26^a a j.). Nikoliv! „A vy, hospodáři,

hospodyně, ješto nedbáte napomínati svých pacholkův, děvek, a věsti je ku poznání Boha, . . . že musíte za to v pekle horaucím trpěti těžkú mauku! Nébrž jako oni na vás žalují, kterak pro vaše dílo nikdy nemohau na mši jíti na malú chvíli, ani hospodář, hospodyně se zbúří: „A, a, meškáte mne!“ . . . On, drahý Pán Ježíš, za tvého pacholka, za tvú dívku dal vše, což měl . . . A ty pak dada kopu neb dvě pacholku neb děvce, i chce ho tak mnoho požívati nebo více než Buoh, aby on byl tvého pilnějí, tvých sviň, než Boha.“ (20^a a j.).

Hospodáři nestarají se o spasení své čeledi nekárajíce a netrestajíce jejích hříchův: „Nu, vy hospodáři, hospodyně, ješto v svých domích dopustíte svobodu míti k hřichuom! Ano věrují, bohdákají, přísahají, peskují, lají, zjevně boží prikázání přestupují, a vy nedbáte; . . . jedau svobodně, kam kdo ráčí, v neděle svaté beze všeho studu, beze vši bázni Boží, v krčmách leží, zžerau se, — a žádný tomu nic nedí!“ (389^a).

Péče o věci světské brání hospodářům starati se o čeled, „aniť se rmútí, fresují, pečují, anť nemuož modlitby právě říkati, aby nepečoval na ono i na ono . . .“ (427).

Zlí hospodáři mají zlou čeled: „Ah, jak by se (ty) zbauřil, kdyby pacholek tvůj neučinil, co by ty kázal! Ale že toho nečiní, co bůh velí, o to se málo staráte . . . Žalujete-li, jakož často i na zpovědi žalují, že čeled nekolná, neposlušná, bývá-li to? Proč to? Proto, že vy sami neplníte prikázání Božího a přestupujete sami a jiných nevedete, aby plnili je. I hodnú pomstu na vás Buoh dává, že vám dává zlau, neposlušnau čeled . . .“ (125^a). „Proč jest, že vy zlú čeled míváte, hospodáři, hospodyně? U prý: ‚Mám zlú čeled, že mám s ní psoty dosti!‘ Víš-li, že proto, že jste sami zlí?; i dopustí na vás buoh zlé, aby zlí zlé trápili, lotr lotra.“ (306^a).

Rokycana kárá zvláště surové nakládání s čeledí: „Opět hospodář, hospodyně. U prý: ‚Musí se také člověk rozhněvati a požehrati!‘ A to nazuove žehráním, ano bude zteklé rozpuštění a vylití hněvu, aniť sobě zljají, peskují, hospodář čeledi, hospodyně též: ‚Nešťastný takový padúše a ty, bezectná mrcho psí!‘ Ješto jest to všecko ďáblovo jednání, že k své čeledi tak ukrutně se mají . . .“ (70^a). „Uzříš, aniť hospodář zlaje, peskuje jako pes pacholkuom, paní děvkám hanebně kobyl, kurev jim nadá, a neříkaj nic! A díš-li, že jest to zlé, aniť: ‚A, a, kněže, musíť nějaký řád býti, musíť se báti!‘ I chtí řád neřádem uvésti: neřádně, nešlechtně zlaje, a chce řád vésti tím; rovně jako by ďábla ďáblem vyháněl . . .“ (425^a).

Z rozdílu stavů plyne vzájemná řevnivost. Stav nad stavem chce vynikati, vyšší stavy pohlížejí na nižší se zjevným opovržením. Bude se nám to jeviti v úvahách o poměru bohatých k chudině a o rozmanitosti krojův.

Poměr bohatých k chudým.

Lidé bohatí žijí v přepychu a nádheře; proto jsou často pyšní, nadutí, a pohlížejí s opovržením na chudinu. Jest to neláska, nemilosrdenství a nespravedlnost vůči chudině, která snáší mnoho útiskův. Rokycana často zastává se chudých proti boháčům vůbec.

Tak chválí na př. chudé, že bývají k Bohu vděčnější než bohatí: „Ba, mnedle, ještě vy, ješto vám dal Buoħ více nad jiné statků, zboží, více-li jemu děkujete? Ba, zajisté že méně! Však jest to na oko viděti. Tam v zimě uzříš, ano ty babky chudé, kmetíkové i hned raníčko tlukau se u kostela třesauce se zimau. A tito bohatí leží, spí, ztahají se a mohauc jíti, ano kožichův, šub, blán hojně. I mníte vy, že proto trpěti nebudete? . . . A nyní též spí, až bude po mšech, a slovo Boží nevoní jim. Strach zajisté, že vám mnohým to zboží bude příčina k horaucímu peklu . . .“ (190^{a-b}); „onenno chudý, nebožátko, pojí zelf anebo polévky a druhdy chleba suchého a vody se napí, a chválí milého Boha, děkuje, ješto tento (bohatý) dosti maje, toho neučiní.“ (390^b). „Člověk chudý, ješto Boha miluje, nětco málo pojí polévky a neb hráchu a druhdy masa kauska nebude, a děkuje, chválí milého Boha z toho. A onino páni dmýchají sobě nad krměmi, nad zvěřinú, a nepomyslí, byť Bohu poděkovali. Proč? Proto, neb nemilují Boha“ (338^a).

Chudí bývají zbožnější než bohatí; také přistupují raději ke stolu Páně: „Tito lidé chudí, kmetíkové, babky, i hned před svítáním lezau k kostelu a tlukau se a přese všecky mše v kostele budau, a doma se druhdy nic nevaří. Ale tito bohatí leží, protahu,í se. A na chvíli se vrazí do kostela, nuž rauče zase! Mnoho-li vídáte těch bohatých, ani k tělu Božímu jdau? Ano, slibuj! Voníť jim? Hádaj, nalez-li by tu druhé pány, panoše, ješto ode dvaceti let nepřijímali? Vím v jistotě, že by našel!“ (37^b). „Kterí častěji jdau k tělu Božímu, ti-li chudí, zavržení, čili onino páni velicí, znamenití? Aj, bylo by hanba páně milosti!“ (122^a).

R. žaluje často na *utrpení nebohé chudiny*. Příčinu utrpení vidí hlavně v tom, že „vždy tu lidé hledí, kdež jest něco mocného, urozeného a znamenitého, ale byť bylo nejlepší a jest chudé, od světa opovržené, tuť ucha neztáhnau . . .“ (27^a).

Pod e jménem kázně“ *páni utiskují chudinu*: „Pán chtěl kázeň vésti, povede laupež, odře, oblaupí sedláka, a nazvau to kázní!“ (71^a). Svádí je k tomu lakomství. (100^b). I kárá R. pány: „Nu, vy páni, ješto chudinu laupíte, všichni se ďáblu klaníte!“ (100^b). Nemilosrdní páni nepokládají to ani za hřích pravice: „Udržiti chlapu sádla, otavíť se chlap jako lípa!“ (293^a); nemají slitování: „Tito lidé urození chudinu drau, laupí beze vší lítosti“ (343^b), neboť u nich vůbec všicka láska „ustydla“. (343^b). Každý z nich hledí jen svého prospěchu a zisku, o chudinu se nestaraje: „A há, páni, panoše, rytíři, konšelé, zvíte, ješto nedbáte obecného dobrého chudiny, vdov, sirotkuov, než každý svého hledí, vsedeť vám to na vaše hrdla, to shledáte!“ (124^a). Bůh přece přikázal „pěci míti o svém bližním!“ (124^a).

Páni žijí v pýše, nádheře, přepychu a v radovánkách zvláště na útraty chudých poddaných: „Nebo kdo tyto rozpustilosti nese, kolby, tance, deky rozličné? Sedláci, kdo jiný? Kdo tu pajchu těch lidí pyšných neb těch žen? Vše oni! Pán vydra na sedlácích i nakaupí ženě, aby krásně chodily. Kdo by to vypravil!? Ješto jedně ten lid rytířský jako krev z nich točí drauce je“ (7^a; pod. 124^a, 132^a, 278^a); „jednají časté sňatky, svatby, posvěcení a radovánky, ješto se při tom mnoho zlého děje, náklady veliké činí bohatým a znamenitým, a chudému údu Kristovu ledva kus chleba poskytnú!“ (232^a). R. přirovnává je k bohatci v písmě sv.: „Čtvrtý hřích do toho bohatce byl světa tohoto marnost. Neb psy choval a lovce pro marnú chlúbu a pro rozkoš, a bez pochybení že jest i ptáky choval, jimžto větší pohodlé činil než chudému Lazarovi, a tím se zanepráždňuje mnoho dobrého zmeškával a chudým po polích jezdíval a škodu činil, a snad i v svátky to činíval, jakož i nyní po hřichu od mnohých se to děje.“ (232^b). „Sami zahálejí, rajrají a těmto (chudým) vydrau, ješto oni to těžce vydělají, ano krev z rukau teče. Toť jsau ti muži krvautní, ješto o nich David mluví: ‚Muži krvautní!‘ Ješto oni to krvavě vyrobotovali a oni jim vydrau, a za to sobě kupují stříbro, zlato, raucho drahé, ano to vše krvautné jest, i to, což snědí, všeko krvautné jest. Pakliť u nich co dělají těžce, ještě mnohokrát jim nezaplatí, nafúkají se na ně, nalají, zpostrkají: ‚Co chlap chce?‘, a — on, nebožátko musí mlčeti, a dáť jemu nějaké zlé haléře, šmetrliňky, a on musí vzíti, boje se.“ (278^a; pod. 376^a).

Podobně R. kárá stav městský: „Paní měštka, nedolila-li si kdy tomu nebožátku, ješto tam těžce dělá, ano krev z rukau teče, neb nedovázila neb přesáhla tvá milost, nad celpretem tu sedíc, pá-

rajíc se v rukau? A on přijde, ustana, upotě se, a ty jej přijmeš, nedáš pravé míry, nedolíš! Vydáš-li z toho počet, hádaj!? A za to sobě pásuov, šlojěřův krásných nakaupíš . . .“ (278^{a-b}). „Měšťané též (t. drou chudinu). Oni nebožátka přijdau do města a oni je vydrau, voblaupí, přesáhnú, kde jediné mohau, tak že nejeden, cokoli má v svém domu, všecko jest krvútné a ohavné před Bohem.“ (376^b).

Lid robotný tíží veliké daně a jiná břemena: „Lidé rytířští“ . . . drou lid robotný . . . „bezprávně daně na ně vzkládajíce, zamýšlejíce, těžká břemena rozkládajíce jako na vosly.“ (7^a). „Jedni jsau psi (t. „ješto líží, sami v tom kochání mají, ale jiným bolest a mauku činí“), lid rytířský, páni, panoše, rytíři, ješto ubohú chudinu jako líží, sedlácky, nebožátka, na ně těžká břemena zkládajíce, roboty zamýšlují, pomoci rozličné, vozby dání k stavení: „A vše svěžte, chlapi! Pánt jest přikázal! Učiňte pánu pomoc, dajte po úroku, dajte s rohův! I toť jsau zamyslili, tak slyšeti na ně, aby s každého rohu sedlák s krávy groš dal. A také-liž, pane, rozkážeš, s vocasu dáti? . . . Opět: „Dajte králi berní po polu úročí a pánu po celém . . .!“ Nébrž kdo tuto pýchu těmto pánuom musí jednati? U, sedláci! Kdo kolby, tance, freje, kdo kvasy jich a hodování, kdo na to nakládá? Sedláci, nebožátka, vše musí nésti! On, nebožátko, pojí chleba suchého a napí se vody — a pánu daj, ať hoduje!“ (239^a, srovn. 7^a).

Zemře-li člověk bohatý, má nádherný pohřeb, ale chudás?: „ . . . když kdo bohatý umře, uzříš, aniť se zberau, zzoví, ale chudý když umře, ba, nebrzo tu bohatého uzříš . . .“ (360^b).

Opovržení stihlo i chudé kazatele: „Když se trefí nějaký kazatel chudý a vyznává Ježíše Krista a pravdu káže, toť nebude vzáctné ani příjemné tomuto lidu, nébrž ještěť jemu zapovědí, mohau-liť a zruší ti mocní . . .“ (27^a).

I klade R. lidu na srdce, aby se o chudinu staral a všemožně ji podporoval. (233^b, 234^b).

I vybízí k dávání *almužny*, neboť almužna jest skutek bohu-libý, dává-li se „chudým, nuzným a uduom Kristovým“ (390^b), kteří toho zasluhují. „Ale po hříchu, že vy málo na ty audy Kristovy dbáte!“ (390^b); „ . . . i nyní (jako v písmě sv., kde je řeč o bohateci a chudásovi) mnohokrát druhdy žádají chudí (t. o drobty se stolu bohatce), — aniť raději dadí psuom neb svi-niem I nyníť to bývá, že mecí talěře z stola psuom a na chudět i nezpomenú.“ (233^a); „ . . . musíme z toho počet vydati, kterak jsme toho chovali, čím jsme vládli. Vidauc chudé, nuzné, nebožátka, audy Kristovy, pomáhali-li sme jim, krmili-li sme je, odívali-li sme

je? Mnedle, kdyby ty měla šafářku a ona sama dobře jedla, pila, a tvým dětem nedá-li, než aby hlad mřely, nechala, netbala, hádaj, bylo-liť by libo? Vím, že by se, ježenko, zbauřila. A toto vidauc chudé, nuzné, nedati jim, netbati za ně, nebožátka, ano to Kristovi audové, jeho děti, hádaj, rozhněvá-li se na vás proto milý Buoh?“ (278^b). „Oh, běda bude vám bohatým, ješto chudých ne rádi do svých domův pauštíte! Ba, kážíť uzavřati všady, a jestli žeť tam kudy vejde, aniť se zbauří: ,U, proč ste ho sení pustili, aby něco ukradl?‘ . . .“ (330^b); „. . . po hříchu, že vy málo na ty audy Kristovy dbáte. Kolik ste již postavův kaupili k zimě na chudé? A nebo velmi-li jim pomáháte drvy neb jinú věcí k zimě? A neb postaráte-li se o ně, co by měli jísti?; když vy sami sedíte za stolem a máte co jísti, zpomene-li na chudé? . . . Dáte, než jiným!“ (390^b).

R. radí, aby se almužna dávala též kněžím „chudým, nuzným, kteříž věrně pracují o spasení lidské“. (390^b). „Ale o ty, ješto s vámi věrně pracují, málo vy se o ně staráte! . . . Dáte ne jednu trpěti nauzi kněžím dobrým a mohauce jim pomoci . . .“ (390^b).

Jinou almužnu R. vidí v zapůjčení peněz bližnímu, aby si z nouze pomohl: „Druhá almužna zevnitřní, tělesná: vida nuzného, pomoci, dáti, založiti, půjčiti, aby bližního z nauze vzdvihl. Ale my bychom půjčili, abychom *lichvu* vzali a hlúb jeden druhého v nauzi vrazil . . .“ (252^b). Na jiném místě R. táže se, mají-li lidé *lichvu* za hřích? Nemají, a takto se vymlouvají: „Úrok jest to, komorní plat, darmo-liž mu pak mám puojčiti?“ (285^b).

Jiná almužna jest také „libá milému bohu a veliké odplaty, ješto, kdež jest obec nuzná, chudá, a člověk zvěda, i pomůž jim, té vši obci: jako ješto někde shoří a lidé jim pomohau lesem, vzbú; ono ješto cesty se zkazí, ješto toho obec užívá, a někdo dobrý opraví, dá lesu, velmi se ta almužna líbí milému Bohu.“ (390^b, 391^a).

Při udílení almužny jest však třeba opatrnosti, aby se jí nepodporovali ti, již toho nejsou hodni. „A měli by lidé prohlédati k tomu, komu mají dáti almužnu, nechtí-li z toho hrozného počtu vydati.“ (281^b):

Mnozí lidé almužny nezasluhují: „Nynější chudí budať se tlauci po vsech žebřice a peněz jiným budať půjčovati.“ (233^a). „Uzříš, aniť (t. mnozí „chudí“) s pytlí běhají: ,Nemáme hrachu, nemáme semence, slanin, krup!‘; vše to vymluví, a traup silný bude“ (268^a); „. . . tito žáci, ješto jedauc almužnu, potom se zžení, nebudať bez pomsty . . . Ba, řci jemu: ,Však’s ty almužny požíval, hled’ tomu dosti

učiniti, buď mne prázdnen!“ (281^a). „U těchto pak pánův, když trubači, pištcí, bubeníci přijdau: „Čí jste?“ „Tohoto a tohoto pána!“ „Daj jim zlatý a neb dva neb několiko grošův a posadte je a dajte jim dosti vína, všeho!“ A když chudý, nebožátko, přijde, aud Krista Ježíše, prose ve jméno ukřižovaného Ježíše: „Nu, dajte mu peniez, a kažte mu ven!“ Onino ďáblovu audy ctí, pišce, hudce. Ale ty, když jsi pak Ježíšuov, jdiž, brachu, ven!“ (369^b; pod. 409^a). „Také, aby (ty) toho hleděl tu, kde máš dáti, aby snad nedal tu, ješto by Boha rozhněval a nepřáteluum Božím špíže dodal a jich posílil ve zlém, jako těm štercéřuom druhým, ješto sau neřádne živi proti prikázání Božímu, nebo těm tulákuom zahálevým, silným, ješto se po pautech tkají, aby nedělali . . .“ (390^a).

Zvláště R. varuje, aby se almužna nedávala kněžím nehodným, jimž často dáváme, „abychom se zdáli, že my také s církví svatú držíme . . .“ (269^a), ačkoliv jsou to „běhúnové silní, traupi a protivníci pravdy Kristovy a čtení svatého.“ (269^a; pod. 281^b, 390^a, 409^a). „Tuť jest svatá almužna (t. kněžím chudým, ale dobrým), ne těm lotruom, kuběnáruom, svatokupcuom, ožralcuom neřádným . . .!“ (390^b; pod. 409^a).

Ale Čechové právě prý lidi nehodné horlivě podporují: „A Čechové, hovada hlaupá, slepá, vše to krmí, chovají, pichlí, ani je všemu světu hyzdí, — dopuštěníť jest to Boží!“ (390^a).

Z některých dokladů jsme poznali, že se Rokycana ve spravedlivém hněvu obrací proti těm, kteří jsau chudí jen proto, že zahálejí; mluví proti žebrákům: „. . . i hned žebrati ráno nechajíce druhdy i služby Boží, a potom tepruv k službě Boží, jakéť tu muož býti sebrání vážné na službě Boží, prvé tam běhati, tékati? A, traupi silní!“ (281^b).

Na jednom místě vytýká též nádenníkům, že se někdy rádi oddávají zahálce: „A tito pak, ješto na den dělají, tesaři, mlatci, zedníci na vinnicích a jinde, neměj péče, zahálejíť, postojíť jediné, kdež mohau!; ješto by ne jednu bez své škody mohl daleko víc nadělati, a nechát, zstojíť, zahále, leda on jediné den přetrval. A za žádný jim to hřích není, aniž oni za to mají, by oni proto musili do pekla jíti.“ (360^b).

Jinak však vždy Rokycana horlivě zastává se dělného lidu a chudiny. Z dokladů, jež jsme uvedli ze socialních poměrů chudého lidu, vyznívá tedy na mnoze cit pro spravedlnost a hluboký soucit s trpícími třídami lidu.

Rozmanitost krojův.

Veliká rozmanitost v šatech vyvinula se z příčin socialních; jimi dával se zevnější výraz nesčetným stupňům a rozdílům povolání. Ve starší době bylo to dokonce prikazováno. Rozdíly v šatstvu působily ovšem nesmírnou pýchu v jednotlivých stavech; z pýchy vzrůstalo pak opovržení k stavům nižším, ano stávalo se často, že vznikal prudký odpor proti těm, kteří jsouce nižšího stavu odvážili se obléci roucho příslušející člověku vyššího řádu. Není tedy divu, že proti takovým titěrnostem, proti takovému „fiflování“ ozývaly se hlasy mravokárců, kteří viděli v tom pýchu, svádějící k nemravnostem a k rozkošnictví. Tak na př. již Štíttný kárá zápony, prsteny a jiný přepych; Hus není spokojen s nádhernými rouchy stříhanými a j. K mravokárcům přidružil se Rokycana, který slovy opovrživými a na mnoze až urážlivými brojí proti všem, kteří dbají nádherného roucha, drahé obuvi, prstenův, šperkův atd.⁴⁵⁾ Hrozí jim, že přijdou za svou pýchu do pekla jako onen bohatec v písmě sv.: „Toť u vás žádný hřích není, v kmentu choditi, veď-li? . . . Jest-li u vás hřích v zlatohlavích choditi, v perlách, v stříbrných pásích, v drahém rauše, s prsteny? Nic vy sobě toho nevážíte! . . . Vy muži, ženy pyšné, věřte-li, že jest ten bohatec v pekle? Věřtež, kdož tau cestau jdete, že s ním budete! Ale díte vy a vmluvte se, prý: „Na nás to sluší!“ Nevěřite žádnému . . .“ (238^{a-b}).

R. horlí jednak proti rouchu příliš dlouhému (201^a), jednak proti příliš krátkému, o němž praví, že jest zapověděno „od prvního arcibiskupa pražského Jana a od císaře Karla pod kladbú. Kéž toho nechají!“ (201^a).

R. kárá muže i ženy z pýchy; *mužům* vytýká zvláště „špice u třevíc, u škoren“ (18^b), „třevíce červené s špicí“ (401^b), „špice dlouhé“ (408^a), jež byly též zapověděny od arcibiskupa Jana a od císaře Karla (201^a), „kroje rozličné na rauše“ (408^a), na př. rukávy dlouhé až „do země“ (401^b), ano i úpravu vlasů: „ono muži vlasy vajčí (!)“ (18^a), nosí „vlasy s vajci dělané“ (401^b). Bohatí mají „kožichův, šub, blan hojně.“ (190^a). I do kostela chodívají ve skvostném oděvu. (401^b). Kněží nosí střevičky krátké: „Puojde kněz v třevíčkach krátkých a málo chce bláto přeskočiti, okáže nohu holú. Oh, nečistý rope, nestydatý, že se nestydíš v své hrdlo! (310^b).

⁴⁵⁾ Viz Světozor 1892: Dr. Zikmund Winter: „Pýcha stavovská v šatech“ str. 518, 534.

Nejvíce horlí však *proti ženám*, které si prý zvláště libují v pýše a nádheře. Obecně praví, že „toto jest víra křesťanská, aby ženy k uokrase nepožívaly stříbra, zlata, ani perel a raucha drahého.“ (66^b). Ale ženy toho nedbají nepřipomínajíce si slov svatých apoštolů Petra a Pavla, kteří napomínali ženy křesťanské, aby nechaly zlata, stříbra, perel a roucha drahého. (167^a, 174^b). Kazatelů neuposlechnou, všelijak se vymlouvajíce: „U‘, prý, „na nás to sluší!“ Ba, ještě se zbauří na kněze, který proti tomu mluví: „U‘, prý, „nevěrní popi, coť oni tu mluví? Zdali nevíme, jak máme choditi?“ (167^a). „A toť oni vše vymluví: „U, na nás to sluší! Aj, co to škodí panně, věnec?“ žeť oni každý hřích vymluví.“ (401^b—402^a, pod. 201^b). Zvláště kárá u žen dlouhé roucho, které se po nich plíží (7^a), o „blánách“, které se po nich smýkají (118^a), a táže se žen: „Skuro-li ujmete těch ocasův, aby se po vás nesmýkaly sukně, blány, kožichy?“ (408^a). „Mají raucho pyšné, hrdé nad míru, ano se za ní povleče, blány neb saukně.“ (201^a). Mluví proti účesu na hlavách ženských, proti „chomautům velikým na hlavách“ (7^a, 118^a, 401^b a j.), nazýváje ženy s takovým účesem „chomautnicemi“ (303^a), mluví proti ženám, „ješto se líčí, ješto tváří natahují“: „bude drchta stará, ana vytáhne čelo, vrásky aby nebyly na tváři. Anoť sobě čela trhají, škubau, ono lilíky dělají . . .“ (18^a); horlí proti růžencům, „páteřům korálovým“, jež ženy rády nosí (7^a, 285^a), „proti perlovým věncům“, prstenům, (401^b), atd. I do kostela chodívají ženy pyšně, v nádherném rouše, které tam staví na odiv: „ . . . ženy mladé, přípravné, pyšné, hrdé, tam ruce ztáhají na oltář s frýžemi perlovými, čistými . . .“ (265^a), jdau „do kostela jako Diany, . . . což se mohau najpyšněji připraviti, to s tím k tělu Božímu do kostela půjdau; . . . kteráž by korálového páteře na ruce v kostele neměla, však by (ji) ďábel nebo křeč zlámal . . .!“ (285^a). Žena jde do kostela, „ano se povleče po ní sukně, rukávy, blány, a hlava jako chomút veliká, ano perloví věnci, páteři, prsteay na rukú.“ (401^b).

I dává R. lidu za vzor svatého Václava: „Svatý Václav, že rád u mše pomáhal, vždy v sprostném rauše šel do kostela. Až jeliž z kostela přišel, tepru na se vzal knížecí raucho. A toto připraví se jako k tanci do kostela a jako modly . . .“ (384^{a-b}).

Zvláště k hodům božím lid vymýšlí sobě všeliká drahá roucha; myslí na to, „ono aby k hoduom měli raucho nové, krásné, pyšné, ono aby sobě věncuov fiolových nadělali, ono i ono . . .“ (125^b).

O pánech praví, že si kupují „stříbro, zlato, raucho drahé“ na účet chudiny, která pro ně pracuje. (278^a).

K pýše v oděvu a krozmanitosti v krojích vedou často rodiče své dítky, zjednávajíce jim „frýžky, vobojky, perlové věnce“ (45^a), „třevíčky červené, oboječky“, nakoupíce jim perel, pásův, odívajíce je v „kožíšky premované zlatem“, atd. (407^b), vodíce dcerky do kostela „v perlovém věnci“ (186^a), atd.

Z dokladův uvedených jest patrno, že R. zaujímá v té věci na mnoze stanovisko příliš příkré, ba přímo nespravedlivé, povážíme-li, jak nelitostně tepe i marnůstky prominutí nejhodnější. Denis odůvodňuje to nemilosrdnou prudkostí kněze, jemuž vše světské je poskvrněním. S tohoto stanoviska jevil by se nám R. ovšem jako náboženský fanatik. Byl však syn své doby, pročež hrozí se mravní zkázy a strach jeho svádí ho k ostré kritice, kárající bezohledně vše, co jen poněkud nese znak světského života.

Práva a soudy.

Poznali jsme, jak Rokycana soudí o jednotlivých stavech. Není mezi nimi vzájemné lásky, místo spravedlnosti vládne všude nespravedlnost. Spravedlnost vyžaduje, aby se každému dělo po právu, proti nespravedlnosti mají čeliti *světská práva*. Ale tato se prý nespravují zákonem Božím. „Lid tento tělesný, hovadný,“ jest přivázán (jako oslice v písmě sv.) „obyčeji a návyklostmi svými, právy zemskými, rathauzskými, městskými...“ (6^b). Mimo to vypočítává R. ještě „práva papežská, královská, knížecká, biskupská, panská, rytířská, kněžská, mnišská, jeptišie panošská... až do sedlákuov. A všickni svými právy předčí před Ježíšem“ (89^b); „... již oni právě svými právy, obyčeji a nálezky udusili a utlačili sau právo a zákon Boží, že nemuož místa míti. Ale zjevně se všudy proti přikázání Božímu děje, a není, kdo toho polituje, pozeleje, ani kdo se proti tomu postavě, není, než což se proti Bohu zjevně děje, to právem a řádem nazvali...“ (202^a). Kdyby se kněz nebo kdokoliv jiný proti tomu ozval, uslyšel bys hlasy: „A, a, co chcete nám naše práva rušiti?... A, a, ruší nám naše práva, tací nešlechtní popi zrádní!“ (7^a). „Jižť nám v naše práva sáhají, jižť nám chtějí rušiti naše řady, a my máme zde ten obyčej, a oni nám cos jiného zamýšlejí, jižť nám chtějí z města klášter udělati!“ (89^b—90^a; pod. 202^a).

Práv má se užívati pro obecné dobro, každý má hleděti více obecného dobra než svého, ale „mnoho-li těch

křesťanuov najdeš, mnoho-li těch auředníkuov, aby tak pilni byli obecného dobrého? Každý svého hledí a obci se děj jakž děj!“ (401^b).

R. táže se, zda *soudy* řídí se *spravedlností*? I naráží na jednom místě na úplatnost při soudech: „Nu, vy páni, ješto saudíte, nu, konšelé, rychtáři, již-li vás nikdy darové neodchýlí od *spravedlnosti*?“ (132^a). Táže se též, děje-li se na soudech *vdovám* a *sirotkům* po právu: „Číníte-li *vdovám*, *sirotkům* pravdu? Již-li přízeň vámi nešine a nebo hněv nebo bázeň, ale upřímně každému *spravedlivosti* dopomáháte, že žádný na vás v *pravdě* nemuože žalovati, by se mu *křivda* stala?“ (132^a).

I kárá R. *útisky* *vdov* a *sirotků*, při čemž zmiňuje se často o t. zv. *odúmrtích*: „... po hříchu nynějšího času dějí se veliká *bezprávi* a *nátiskové* *vdovám* a *sirotkům*, že *vyprošují* *statky* *sirotčí* na *králích*, na *knížatech*, a oni dávají, ješto jest to zjevně proti zákonu Božímu. Neb tak svědčí zákon Boží, že *odúmrti* nemají *spadnutí* na *nižádného* *jiného* než na *přátely*...“ (66^a). „Pohleď pak na tyto *výprosy*, ješto páni, *panošé*, *rytíři*, *měšťané* a *jiní* *výprosy* činí a *králi*, *knížata*, dávají *císaři*, ješto jest to zjevně proti zákonu Božímu, neb zákon Boží velí, aby *odúmrti* na *najbližší* *přátely* *spadaly*! A oni *dadauc*, *vdovy*, *sirotky* *chudé* *oblaupí* a *přátely*. A *prý*: „Jest to naše právo, na nás to sluší!“ (202^a). *Pře* *vdovské* a *sirotčí* by se měly *spravedlivě* a *nejdříve* *projednávat* *přede* *všemi* *jinými* *právními* *záležitostmi*: „Vy, páni, *panošé*, *rytíři*, jak byste vy měli na to *pomyšliti*, abyste rádi *vdovám* a *sirotkům* *pomáhali*! Nebo by tak mělo býti, aby ve všech *právích*, *saudích* *zemských*, *rathauzských*, *najprvé* *pře* *sirotčí* a *vdovské* byly *před* *jiné* *brány*. Ale toto *pláčí*, *naříkají*, a vy *mníte*, byť toho *Buoh* *nemstil*? Ba, *budeť* *zajisté* *těžce* *mstíti*, *shledáte* to!... Tento lid *lakomý* ba i *vdově* i *sirotku*, *kdež* *jedno* *muož*, *vydře*. Ah, ty *odúmrti* *bídné*, *vždy* *jest* *je* *ďábel* *z* *horaucího* *pekla* *vymyslil*! *Jinakť* *jest* *Buoh* *rozkázal* *o* *těchto* *odúmrtích*, aby na *bližšího* nebo na *najbližšího* *přítele* *spadlo*; a toto *leckdos* *vyprosí*, ba i *nepřítel*, a *vysadí* *ze* *všeho*.“ (324^{a-b}).

Poučné jest smýšlení Rokycanovo o *trestu smrti*⁴⁶:

„[Hospodář (v písmě sv.)]... nedal i hned *vytrhati* (t. j. *koukole* *mezi* *pšenicí*)... Tu byšte vy se měli *uleknúti*, ješto ste

⁴⁶) Zikmund Winter: „Kulturní obraz českých měst“ II. (1892) str 809: „Za obzvláštní zmínku stojí, že naši kněží husitští, mezi nimi zvláště *Rokycana*, s úspěchem se zasazovali o to, aby člověk pro ledajaký vzatek nebyl *smrtí* *trestán*. Opírali se o *bibli*, kteráž *neukládala* *smrtelnou* *pokutu* na *krádež* a *tvr-*

hotovi ku prolévání krve: oběste, upalte, setněte rauče! . . . Naučtež se tuto, že Pán velí spolu nechati ruosti pšenice a kaukole do žní . . . Ale ne tak, jako vy to vedete, i hned jedno: „Rauče upalte kacíře, oběste zloděje!“ Jsauť na to práva, ustanovení, a tak dříve bylo, že, kohož takového nešlechetného neb bludného našli, tehdy vazbu kázali za čtyřidceti dní, zprávu a naučení dávali, aby se mohl poznati v hřších a jich se káti a želeti“ . . . (71^a); „ . . . když zloděje popadnu, odsaudí jej na smrt, aby oběšen byl. Saudí spravedlivost, ale nespravedlivě, neb jsauc sami v smrtebném hříše, jsau hodni pekla; i odsaudí toho k uoběšení a sauc sami hodni též zvěšení, neb, kdož jest pekla hoden, takéť jest oběšení hoden; i saudí spravedlivost nespravedlivě, neb by se měli prvé sami sauditi, a když by sami v se nahlédli právě, ne i hned by tak rychle kvapili člověka na smrt odsauditi.“ (247^b—248^a). „ . . . Nepospíchal drahý Pán, protáhl saudem [t. když pravil k cizoložnici (Luk. VI.): „Jdi a nechtěj více hřešiti!“] Ale my jedno chutně: „Všakť jest hoden!“ A, běda bude! Ba, má-liť kdo, veď, saudcí býti, máť býti světě živ, aby, což saudí a neb sauditi má, samého se to nedotýkalo, a když saudí, vždy více k milosrdenství hleděl než k spravedlnosti . . .“ (250^b—251^a).

Za odstrašující příklad nespravedlivého soudu uvádí R. odsouzení Mistra Jana Husi: „ . . . pohleďž, hádaj, právě-li jsau odsaudili oni Mistra Jana Husi svaté paměti, onen zbor Konstanský řkauc: „Myť tvú duši poraučíme ďáblu!“? Bojím se, žeť zvědí, a někteří sauc již zvěděli!“ (252^a).

R. mluví též proti (sněmům a) soudům, které v neděli se konají, ačkoli jest to prý duchovními právy zakázáno: „Máme v duchovních právích, (že v neděli nic nemá jednáno býti žádných roků v, a) jestliže by který saud byl v neděli vydán, buď o manželství nebo o čemkoli, že se mohau jinam odvolati, a že je to křivý a nepravý saud, proto že jest v neděli vydán.“ (332^a).

R. mluví též proti zneužívání přísahy: „Však jest to již tak v lid uvedeno, že jedné jaký nejmenší úřad kdo má přijíti, hned přísahu učíň!, a kusa toho za žádný hřích nemají.“ (263^a).

dili, že mnozí ani pro cizoložstvo, tedy ohavnější zločin, hrdla nepozbývají. Tuto lidskou zásadu hájil Rokycana r. 1433 i v sněmě Basilejském. Téhož mínění byli potom čeští bratří, Chelčický psal o tom v Sítí víry.“ — Srv. též Tomek, Děj. Pr. IV. 509 (sněm o Novém roce v Praze 1432), 572, VIII. („vynasnažování to mělo také účinek, tak že po více let nebyl v Praze žádný zloděj oběšen dle staršího obyčeje.“)

O „ubrmanech a smlúvcích“: „... (v písmě sv.) rozmlúvají (t. anděl s Pannou Marií) o ten pokoj, o to smíření... Pohleď, milý člověče, a podívej se těm ubrmanuom a smlúvcím, jakf rokují!“ (405).

Jak soudí Rokycana o válce?

Ve válce R. vidí zlo, které Bůh posílá na lidi proto, že jsou hříšní: „A mníte, že jest to darmo, když Pán Buh dopustí . . . války . . . ? . . . Pomyslíš-li a dáš-li se Bohu vinen řka: ‚A, nastojte, toto války, nesnáze, vojny, . . . a snad jsem já toho příčina svými hříchy a snad jsau to moji hříchové učinili, a běda mně!‘? Nastojte, nic toho neumí tento lid opuštěný od Boha!“ (429^b—430^a). Na jiném místě táže se: „Bauří-li se to moře, tento hanebný svět? Jest-li co válek a nesnází, ano království proti království, ano knížata proti knížatuom, lid proti lidu?“ (341^b). Zvláště vytýká, že Čechové oddávají se válce z řemesla: „Hyne-li tu co lidí a zvlášť Čechuov tato léta? Mnoho-li se oni na to ptají, kdo jest křiv a kdo jest práv, aby k pravému jeli? Na toť se oni ptají, kdežf více dávají, a byť věděli, kdo jest práv a křiv, za toť slibuj, že by mnozí jeli i k křivému, když by více dal. Ba byť ďábel z horaucího pekla zavolal vojnu, za toť slibuj, že by se našli mnozí Čechové, ať by jeli, kdyby jedno dosti dávali.“ (342^a). O válkách vůbec soudí R.: „... z těch válek nic jiného než povětrí křikem chudých lidí plní se, země krví a peklo dušemi!“ (396^a). Příčinu válek R. vidí též vsebelásce a pýše lidské: „Z čeho tyto války, nesnáze, mordové, než z toho, že se lidé sami milují, hrdí, nadutí, pyšní, aby jeden nad druhým byl? Ješto těmi válkami nic dobrého nepřichází, než jedno, že země bývá krví naplněna, povětrí křikem od vdov a sirotkův, od lidí chudých, ano je drau, laupí, a peklo dušemi bývá naplněno. Račiž ty, milý Bože, ty války sstaviti a dáti pokoj vedle své vuole!“ (408^a—408^b).

Úhrnem jeví se nám Rokycana v Postille jako posuzovatel přísný. Náboženská horlivost sváděla jej často až do krajností. Vinu toho nese ovšem hlavně tehdejší pohnutá doba. „Reakce totiž, za gubernátorství Jiřího Poděbradského tlumená, se samostatnou vládou Ladislava Pohrobka propukla znovu. Zejména po smrti fanatického Kapistrana v l. 1456 a 1457 dostupovala vrcholu. Tehdy . . . utiskovaný kazatel týnský . . . rozpomněl se na radu Chelčického, že lépe jest se báti Boha než lidí, a současný život podrobuje ostré kritice, při čemž i naukou

svou způsobem překvapujícím se blíží názorům Chelčického.“ (J. Vlček, Děj. č. lit. I. 189). V jeho kázáních obrazy se myšlenky, jimiž se tehdy působilo na mysl českou a které se nemohly ani vyjadřovati jiným způsobem v době, kdy zkaženost mravů, již Rokycana tak se děsí, rozšířila se i ve stavu duchovním způsobem nebývalým. Rokycana jest synem nezdařené revoluce, jak dí o něm správně Denis, a tedy „nezlomná houževnatost nezdařené revoluce“, vzdorovitost a tvrdošijnost dodávají i kázáním jeho podobného rázu, který se jeví v neústupném hájení zásad slohem břitkým, pádným, nevyhýbajícím se ani vtipům ani jisté kousavosti a sarkasmu, když R. vidí, že všude a ve všem převládá smyslnost, marnivost a záliba ve světských věcech, mravního života však se nedbá; pak nemůžeme se diviti, že jde časem i *do krajností*.

Význam Rokycanův v české literatuře býval často podceňován. Palacký o jeho spisech pronáší nepříznivý úsudek (Děj. nár. čes., IV. 1, 392, podobně Výbor z lit. č. II. 731-2), že nevynikají prý ani slohem, ani původností a důmyslností obsahu nad jiné podobné spisy věku svého. Goll (ČČM 1879) praví, že soud tento byl by spravedlivý jen o domnělé postille Rokycanově, o pravé však že jest křivdou nemalou, neboť tato vykazuje původci svému neposlední místo v dějinách literatury české doby střední; vždyť cenu její uznal již Jungmann tím, že ji přijal mezi prameny svého Slovníku. B. Dudík uznává cenu postilly Rokycanovy, podotýkáje o ní, že jest z ní patrné, jak důrazně Rokycana dovedl kázati. Winter chválí živý ráz její; vždyť Rokycana vynikal „v 2. pol. 15. stol. nade všecky kazatele“. „Co tu čteš v jeho Postille, jest takoruka on sám, živý, horlivý, ostrý, nezdvorný, někdy poetický, i zase holá realistická prosa . . . Kde viděl hřích, nikoho neušetřil . . . Rokycana téměř plýtvá rázovitými slovy . . .“ (Winter, Život církv. II. 887.) Denis praví sice o něm, že nebyl ani velikým logikem ani vynikajícím theologem, že však v postille jeho poznáváme jasně jeho umění; jsou prý to opravdová kázání určená pro čtení. J. Vlček konečně praví o postille Rokycanově tato slova: „I v psaném slově Postilly je zřejmo, že původně bylo mluveno: řečnické pathos kazatelovo a náruživý stesk sklamaného zní zřetelně z živých, prostonárodně jadrných jeho výkladův.“ (Vlč. Děj. lit. č. I. str. 192.) —

Stopujeme-li české kazatele od dob Waldhauserových, shledáváme až do Chelčického postupně vždy ostřejší tón, slova vždy bezohlednější,

ráznější, a tím větší odloučení od hierarchie římské. Waldhauser, Milič a Štítný byli přísní mravokárci, ale byli věrni církvi. Hus mluví již ostře proti zlořádům v církvi, ale neblásá nauky nové. Jakoubek zvláště horlivě zastává se přijímání pod obojí. Chelčický podává již novou samostatnou soustavu a odlučuje se s rozhodností zcela od zřízení církevního své doby. Kompromisní jest však jeho současník, Rokycana, který chce překlenouti propast mezi církví římskou a mezi husitstvím. (Srovn. Pypin-Spasovič, Hist. lit. slov. II. 1882, str. 345.)

Úvahu o kazatelství českém 15. století doplníme zmínkou o zvláštním způsobu *kázání latinsko-českého*. Na př. z konce 15. stol. zachoval se rukopis univ. knih. 11 F 3., pap., 8., 140 listů, v němž jsou homilie na dny vatých. Zprávu o něm podává J. J. Hanuš v ČČM. 1861, str. 111—115. Ze zprávy té vyjímáme: Obsah kázání těch jest neobyčejný, téměř humoristický. Spisovatel náš žil v 15. st., jak vysvitá z narážek po celém spise roztroušených. Byl to nějaký osvícenější, rázný exhortator, kněz pod obojí, jenž má je jakési učenější posluchačstvo před sebou brzy latinsky, brzy česky mluví, a to tak, že vazba latinská přechází ihned do češtiny. Pravopis přechází právě ze starší doby v uspořádanější pravopis dob husitských. Ukázka: „Modo pomyslte, mi christiani, jaký tu byl pláč, dum istos pueros occidebant! Jaká tu byla bolest, žalost! Též tě se prve dalo istis bellis hic Bohemie, hyn v Kolovči, v městečku u Klatov, právě že drahně dietek zbili křižovníci, stínajíce jim hlavy, i házeli na se jako zelnými hlavami...“ (116^b). Nebo: „Co tancuov, co lichvy, co utrhanie, co falše v trhu, v obchodech! Totum hic sunt quasi gladii dyaboli, qui homines ad inuicem dividunt, vulnerant, occidunt. Někto svým jazykem seče jako mečem; multi occisi sunt gladio, sed multo plures lingua mala. Vos mulieres frejovné, co duší zmordovaly jste vestra lingua impudica, gravius multo quam gladio...“ etc. (138^a).

Způsob kázání, jehož ukázkou jsme právě podali, jest t. zv. makaronský. V Čechách nebyl obvyklý, ale v cizině, zejména v Itálii a ve Francii sloužil kazatelům k vzbuzování komického efektu.

III.

Století XVI.

(*Vliv německé reformace. Postilly protestantské, českobratrské a katolické.*)

Kazatelství české má v 15. století svůj vlastní reformační ráz, vedeno jsouc snahou o nápravu pokleslých mravů v Čechách a společnosti lidské vůbec na základě evangelia. Avšak ideály reformní v tom tvaru a rozsahu, jak je byl vzbudil počátek 15. stol., mizely v poslední čtvrti téhož století, a proti nim vznikala silná reakce římská. Spor mezi husitstvím a Římem zastaven byl r. 1485 mírem Kutnohorským, v němž uloženo bylo kazatelům, aby omezovali se jen na kázání slova božího a horlili jen proti hříchům, nikoli proti jinověrcům (Srv. Vlč. I. 273.). Tak vyčerpává se na sklonku 15. stol. v Čechách *husitství* jako panující směr literární a vůdčí jeho úkol myšlenkovými i slovesnými přejímají směry nové: *humanismus a bratrství*, jež literaturu naši obrodily novým názorem na svět a novými formami. (Vlč. I. 289.)

Ve stol. 15. nastala vůbec změna scholastických kázání. Místo látek dogmatických kazatelé pěstovali více látky morální, čímž přiblížili se způsobu kázání biblicko-praktického, až tomuto oddali se úplně; z biblicko-praktického způsobu kázání mizel pak živel biblický a převládal pak směr ethický. Reformační směr kazatelský s ideou opravy církevní přijímá netoliko mystické živly, ale i zabíhá čím dále tím úplněji v druh kázání lidového. V Německu *Geiler von Kaisersberg* (nar. r. 1445) studoval nejlepší homiliáře a postilly, zvláště však skutečný život ve všech stavech, a tepal souvěké pošetilosti. Výklady

v jeho postillách jsou provedeny stručnou methodou analytickou. Spisovatel nejprve vykládá smysl svého textu, potom allegoriemi, poučeními a napomenutími hledí hověti účelům praktickým. Netají se nelibostí nad stavem křesťanského života té doby. Mnohá místa v jeho postillách zní přímo reformatorsky. V Itálii zase *Hieronimus Savonarola* (nar. 1452) vidí, že jeho doba potřebuje přísnější morálky. Nešetří v kázáních svých žádného stavu, zvláště ne duchovenstva. Naříká, že kazatelé opustili Boha a zabředli do filosofických přednášek a řečnických umělůstek, jimž lid nerozumí, záležejících z přirovnání a výroků Aristotelových, Vergiliových, Ovidiových, Ciceronových, ze zpěvů Dantových, Petrarkových a j. Od kázání žádá jednoduchosti a přirozenosti. Neuznává žádného kázání, jehož základem by nebylo písmo sv. Text vysvětlovati, jest přední úlohou kazatelovou. Savonarolovo pojetí křesťanství jest v pravdě evangelické, dogmatické, jakož i ethické a praktické. (Dle Rotha, *Gesch. d. Predigt*, 264 a sl.)

V Čechách s dokonávajícím věkem středním vzniká snaha, vyprostiti se *humanismem* z pout scholastické učnosti a obroditi se vzdělaností a krásou klassickou, *bratrstvím* pak vybaviti se z mechanického obřadnictví církevního a obroditi se v duchu pravé prvokřesťanské lásky, stvořiti království Boží na zemi. Oba směry, humanismus i bratrství, sešly se pak ve společných snahách reformních. (Viz Vlč. I. 289—290.)

Všecky zmíněné snahy reformní, v cizině i v Čechách, připravovaly ponenáhlu cestu k *veliké reformaci Lutherově*. Tato způsobila, že se kázání mohlo volně vyvíjeti jakožto křesťanská řeč nejsouc tak vázáno formou, jak ji církev předpisovala. Lutherův způsob kázání jest prost dosavadních církevně konvenčních pout. Z hloubky křesťanského vědomí a života Luther čerpá svou látku a představuje ji v analytické, neumělé a nepravidelné formě, která se blíží více homilii staré církve, bez logického pořádku, bez řečnické ozdoby, ale za to ve velikolepé prostotě, populárně ve vlastním smyslu slova, v mladistvě svěží, jadrné řeči. Dle zásady reformace, aby bible byla pokládána za jediný pramen k poznání života křesťanského, jsou Lutherova kázání nejen co do obsahu, ale i co do formy převážnou většinou výklady písma. (Rothe, 365.) Proslulá stala se v té věci *Lutherova* „*Kirchen- und Hauspostille*“.

Vlivem Melanchthonovy retoriky vedle velikého vzoru Lutherova objevila se též synthetická kázání. Jeví se to zvláště v zname- nitých kázáních *Jana Mathesia*, jenž napsal několik postill (vyd. v 2. pol. 16. stol.). (Viz Georg Loesche, Johannes Mathesius, Gotha 1895, II. 161 a sl.)

Reformace způsobila ovšem silný odpor. Proto v kázáních století 16., zvláště v 2. jeho polovici, jest *polemika* hlavním zaměstnáním theologů a poskytuje hlavní látku ke kázáním. Polemisuje se proti římské církvi, ale i církve evan- gelické polemisují samy mezi sebou, a to často ostře, i urážlivě. Také v lepších kázáních nalézáme nízkost a trivialnost vedle jednotlivých krásných a něžných míst. Katoličtí kazatelé opustili v polemice pole exegeze a chopili se filosofie scholastické (zvláště jesuité). Protestanté pak mysli, že mohou odpůrce své přemáhati stejnými zbraněmi. A tak přišla scholastická metoda zase na kazatelnu, a polemika byla hlavním obsahem kázání. Ale přes to evangelická církev uznávala v kázání stále autoritu písma sv. Kázání mělo býti v základě výkladem písma svatého, jak to již Savonarola byl žádal. Ale právě tato jednostrannost byla příčinou úplného pochy- bení přiměřené formy homiletického výkladu, který se stal *učený, exegetický dogmatický*. S protestantským úsudkem o poměru kázání k písmu sv. nesouhlasilo ovšem uspořádání perikop, od Luthera z nouze ponechané. Cítila se tato nedůslednost, a proto činily se pokusy o kázání na celé biblické knihy nebo na větší biblické úryvky. (Cyriac. Spangenberg, Krištof Fischer, D. Aegid. Hunnius, a j.) Ale homiletická metoda nebyla ani tehdy lepší. Výklad zůstal učenou exegezí, při níž se mysli, že se musí každé jednotlivé slovo textu vysvětliti. Ovšem způsob kázání zůstal i při tom analytický. A většina kazatelů byla věrna aforistickému způsobu kázání Lutherova. Ku konci 16. století, zavedl pak Joh. Arndt *mystiku* na kazatelnu,¹⁾ ale činil to s největší opatrností, aby čistota evangelického učení nebyla tím po- rušena. Arndt snažil se zvláště ve své Postille, (Postille, d. i. Auslegung der Sonn- und Festtags-Evangelien durchs ganze Jahr gepredigt) o živé, vroucí křesťanství, obíral se nejvíce předměty křesťanské morálky a o dogmatických látkách pojednával se stránky praktické. Kázal jednoduše, prostě, ale bez pravé umělecké

¹⁾ Arndt čítal vedle bible horlivě ve spisech mystiků, zejména Taulerových a Weigelových.

formy a bez přísně logického pořádku. Ale veliká síla německých kazatelů lutherských nebyla vlivem Arndtovým dotčena a šla starou cestou. (Dle Rotha; o Arndtovi 371.)

V *Čechách* nabyla kázání kazatelů všech vyznání vlivem školského humanismu formy rozvláčné, jsouce naplněna *křesťansko-humanistickou učeností a polemikou proti jinověrcům*. Polemika vedla se často způsobem až urážlivým. A nepřestávalo se na sporech náboženských. I spory národní dostávaly se ob čas do kázání, též osobní narážky (často i urážky) nebyly vzácností. Kázání oplývají často dlouhými přirovnáními, někdy i smělými. Náboženské rady podává jeden kazatel dokonce ve formě apotékářského receptu! (Knih. voltárn. Tábořského 1588). Mnozí kněží vplétají do svých kázání i láteření a hrubé nadávky. — Od takových kazatelů liší se zase kazatelé, kteří nedbajíce nic o dogmata, jako dobromyslní sousedé vykládali na kazatelně o povětrnosti a učili, kterak by lidé „nastávající povětrí zahnatí a na lesy obrátiti měli.“ O takových kněžích mluví r. 1550 v postille Bavorovský, že by „jim lépe plauh slušel nežli úřad kazatelský.“ Též kázání bez výtek, kázání lichotná, pochvalná, se líbila, zvláště „mužům rathúzním“. — Podle agend a všelikých rad o duchovním řečnictví mělo řádné kázání míti vstup, exordium; druhou částí byla narratio, vlastní výklad na částku písma sv., jež si měl kazatel dle učení tehdejší rhetoriky rozdělit na 4 části (propositio, confirmatio, confutatio, epilogus). (Dle Wintra, Ž. c. II. 889—896.)

To jest v hlavních rysech všeobecný ráz kazatelství v 16. století, zvláště v *Čechách*, kde má století toto ráz zcela zvláštní, jsouc pro Čechy dobou poměrného klidu mezi stoletími 15. a 17., dobou příměří a utišení. (Denis 261.) *Reformace německá měla veliký vliv na české kazatelství*. Vliv ten byl jaksi odměnou za myšlenky, které z náboženského hnutí českého byly přešly na půdu reformace německé. Luther vážil si Husa nesmírně; hájil jeho učení a vyznával zřejmě, že Hus byl nespravedlivě odsouzen; uznával též přijímání pod obojí a vlivem svým způsobil, že v českém kališnictví ujal se brzy jeho názory. Panstvo „vlivem tím nabylo posily a neodvislosti proti domácímu katolictvu i proti stolici papežské. . . Nauku kališnickou, od dob Rokycanovy reakce stále více se přibližující k učení katolickému, Luther získal pro sebe nejprve laickým kalichem, potom učením o všudypřítomnosti Kristově, a tudíž i v chlebě po-

svátném, a posléze naukou, že mše není obět, ježto Kristus na kříži se již obětoval za všechny“.- (Vlč. I. 354--355.)

Konservativní ráz německé reformace podporoval rozšíření její v Čechách tím, že uspokojoval svědomí; ovšem *protestanté čeští* lišili se poněkud od svých německých souvěrců; jak soudí Denis, byli příliš vypočítaví, málo nadšení, příliš úskoční a obmyslní; na sektu náboženskou upomínali jen nesnášlivostí svou, jinak byli jen stranou politickou. (Denis, 375.)

V literatuře české brzy objevil se *vliv německé reformace*. Jeví se též v *postillách věku 16*. Podáme rozbor nejdůležitějších postill tohoto století.

Myšlenky a názory Lutherovy vnikaly do Čech hojnými *překlady* z lutherských kazatelů. Nejvíce bylo překládáno z Korvína, Spangenberg, Hoffmeistra a Fischera.

Z *postill Antonína Korvína* vyšly tyto *překlady*:

1. „*Vajklady na čtení nedělní Antonia Korvína, muže učeného*.“ (Univ. 54 E 717). Na druhé straně titulního listu jest dřevorytina, představující M. Jana Husa. Obraz obsahuje vnočení 1539; nad ním čteme: „Po stu letech odpovídati budete i mně.“

Předmluva: „Zygmund Antoch z Helfenburka, ²⁾ umění svobodných mistr, všem, kdož knížku tuto čísti budau, pozdravení vzkazuje.“ Mluví též o působení učení Husova na německou reformaci: „Což od onoho dobrého muže a v naději boží svatého člověka, Mistra Jana z Husince, . . . dobře započato bylo, to se již od těchto mužů, kteříž z národu jeho nepřatel sau pošli, což s nemalým podivením jest, s horlivau žádostí vykonává. O čemž on také z vnuknutí Ducha svatého i předpověděl.“ O Antonínovi Korvínovi překladatel připomíná, že byl z těch, kteří vykládali slovo boží v upřímnosti, bez přimíšení lidských rozumův; výklady své sepsal jazykem latinským a německým. Překlad výkladů nedělních prý už od kohosi vyšel, ale jest špatný, a proto překladatel vydává překlad nový, podle exempláře latinského.

Následuje předmluva Martina Luthera, jenž mimo jiné praví: „. . . náramně mi se líbí Antonovy Korvinovy výkladové na evangelia nedělní, že jsau krátcí, čistí, a že nikam dál neodcházejí od evangelíí . . .“

²⁾ Překladatel (1508—1552); „z panstva stál v bližším spojení se známým podpůrcem lutherství, O. Ungenadem, k jehož žádosti překládal spisy Korvinovy a jeden Melanchthonův“. (Jir. I, 16.).

Postilla sama obsahuje kázání od 1. neděle adv. do 24. neděle po sv. Trojici. Na konci čteme: „Vytištěno a dokonáno v starém Městě Pražském u Pavla Severina z Kapí Hory v ten pondělí po sv. Jakubu . . . *L. P. 1539.*“

Druhé opravené vydání vyšlo r. 1542. (Univ. 54 C 93 N. 1., též: 54 E 40, N. 2.) Téhož roku vyšly:

2. „*Vejklady na čtení svátkův vejročních Antonia Korvína, z latinské řeči na česka přeložené.*“ (Univ. 54 C 93 N. 3., 54 E 40 N. 2.) Předmluvy jsou dvě: 1. Korvínova, 2. Jana Racka Hradeckého, písaře radního Menšího Města Pražského, jenž postillu tuto přeložil. „Vytištěno a dokonáno v Menším Městě Pražském u Bartoloměje Netolického, ten pondělí po květné neděli *L. P. 1542.*“

3. „*Krátcí výkladové na epištoly nedělní celého roku od Ant. Korvína, kazatele evangelitského, krátce sebraní a z latiny do češtiny přeložení. Léta 1541.*“ Přeložil je Adam Bakalář, český bratr, z Litomyšle; předmluva jeho věnována jest p. Bohušovi Kostkovi z Postupic a na Litomyšli. Mimo druhou předmluvu, Korvínovu, jsou v této postille ještě „veršové“ „Filipa Melanktona“; potom následují výklady. „Vytištěno a dokonáno v Litomyšli, v Ochtáb třie králův. *Létha 1541.*“ (Univ. 54 C 93 N. 2, 54 E 40 N. 1.)

Způsob výkladů Korvinových. Ve výkladech na čtení nedělní podává Korvin vždy „krátké vyložení“ příslušné perikopy. Při výkladu epištol vykládá se takořka věta za větou, jednotlivé věty se uvádějí ještě zvláště mezi výkladem jakožto nadpisy jednotlivých odstavců.

Spisovatel hledí si svědomitě svých výkladů vyhýbaje se, pokud možno, polemikám a narážkám časovým; na některých místech shledáváme však horlení proti Novokřtěncům (na př. 21^a, 139^b a j.).

Jiný oblíbený německý lutherský kazatel byl *Jan Spangenberg*. Překladatel jeho byl *Jan Straněnský*, jenž přeložil a vydal tyto postilly Spangenbergovy:

1. „*Postilla česká k užitku mládeži křesťanské v způsob otázek od neděle adv. až do velikonoci složená, a skrze Jana Španberského, císařského města Northauzu kazatele, netoliko podlé latinského, ale také vedle německého exemplaru na česko vyložena*“, v Prostějově u Günthera 1546, ve 4. (Univ. 54 C 89, mus. 35 E 2.).

2. (Jako 2. díl předešlé postilly): „*Postilla česká na obzvláštní svátky celého roku . . .*“ 1546.

Celá postilla ve 4, r. 1553. (Jg. 215.)

Vydání z r. 1546. obsahuje předmluvu Spangenbergovu, Lutherovu, a výklady na nedělní evangelia (jen na evangelia, neboť výklady epištolní přidružily se k nim až ve vydání z r. 1557.)

3. „*Postilla česká, anebo vajíkladové na epištoly a evangelia nedělní i také sváteční přes celý rok z latinského a německého jazyku v český přeložená, nyní pak v dobrý pořádek a v jednu knihu uvedená, tak, jakž týž pořádek církev křesťanská od první neděle adventní až do poslední neděle po sv. Trojici zachovává . . .* K nížto přidáno jest patnáctero kázání o mrtvých tělech, i také LX příkladův z písem svatých vybraných, že se těla mrtvých mají pochovávatí . . . Figurami pěknými ozdobena a vytištěna v slavném říšském městě Normberce u Jana Montana a Voldřicha Neybera *l. p. 1557*“ (Fol., un. 54 A 45, mus. 35 A 9, 540 listů). Pak jiné vydání z r. 1566 (Fol., un. 54 B 45). — *Postilla* tato dělí se na 3 díly („strany“): 1) Od 1. neděle adv. až incl. Veliký pátek; 2) od Hodu Božího Velikonočního do 1. neděle adventní; 3) výklady na epištoly a evangelia o svátcích přes celý rok. Předmluvy jsou tytéž jako ve vydání z r. 1546 a 1553. „Jest místy jizlivá proti katolíkům, čeština dobrá, dobropísemnost špatnější.“ (Jg. 215.)

Spangenberg čerpal mnoho z postilly Lutherovy, Korvínovy a j., jak připomíná v předmluvě. Ve výkladech svých klade otázky a odpovědi na způsob katechismu.

Spangenberg užívá často ostrých slov proti katolíkům. Katoličtí kněží, které nazývá „svatoskutečníky“ a „pokrytými papeženci“ (I 42^b),³⁾ prý myslí, „že na jich pyšných slovích, ceremoniích, kostelních nádhernostech a na římských odpustcích všecko záleží . . .“ (I. 42^a). V kázání na Zelený čtvrtek Špangenberg stěžuje si na „papežence“, že „učinili z velebné svátosti obět a uvedli jednu mši po druhé, za mrtvé i za ty duše, kteréž se v jakéms očištcí zdržovati měly Odtud také původ svůj vzaly hrozné ohavnosti rozličných mší, jako mše pokautní, kteréž se sloužily proti povětrí, proti válkám, proti drahotě, proti moru etc. A nebylo téměř žádné nemoci a neb protivenství, kteréž by obzvláštní mše a neb sepsané kolekty v mšálu nemělo . . .“ (I. 130^a).

³⁾ citováno z vydání z r. 1546.

O Straněnského překladech postilly Spangenbergovy srovn. též Jir. II. 247, a Jahrbuch der Gesellschaft für die Gesch. des Protestantismus in Oesterreich 1. Jg.: „Evangelisches Bücherwesen in Olmütz und in Prossnitz“. Von Lic. Dr. Gustav Trautenberger.

Straněnský přeložil též postillu německého kazatele *Jana Hoffmeistra*:

„*Postilla česká, totiž kázání na evangelia, kteráž se v nedělské a jiné sváteční dny přes celý rok čtau, a téměř všecka na říšských sněmích v Wormsu a Řezně kázaná skrze velebného otce Jana Hoffmeistra, bratra paustenkův, řádu svatého Augustina, v obojí Germanii obecného vikáře. Při tom sau epištoly s krátkými summami z kněh křesťanských učitelův písma sv. sebrány a k těmto kázáním přidány...*“ V Prostějově skrze Jana Günthera 1551. (Fol., un. 54 B 40). (Jg. 215).

Postilla tato obsahuje nejprve dvě předmluvy, autorovu a překladatelovu. V Hoffmeistrově předmluvě čteme mimo jiné, že autor často připomíná ve své postille i to, co našel dobrého v kázáních náboženských protivníků. Autor stěžuje si též do velikého počtu postill, do mnohého „postyllování“; lépe by prý bylo, „abychom jisté postyllací měli, od učených a pobožných mužův sepsané, zkušené a zchválené, kteréž by se od sprostných pastýřův lidu křesťanskému podle pořádného sepsání, slovo od slova, čtly, než tak nahoru i dolův zbíhati, a nic dokonalého, coby potom předložil, neměti...“ — Straněnský podává pak ve své předmluvě zprávu o Hoffmeistrovi a o svém překladu, jež rozšířil kázáními na svátky, které se světí v pražském arcibiskupství.

Kázání v Hoffmeistrově postille rozdělena jsou na tři díly; 1. a 2. díl obsahuje kázání nedělní (I — CCLXXXI), 3. díl obsahuje kázání sváteční.

V předmluvě k Hoffmeistrově postille *Straněnský* připomíná též svá „Summaria aneb Krátká naučení na evangelia.“ Jsou to krátká rozjímání, kratičké výklady příslušných perikop evangelických. Krátké summy epištolní, které k tomuto spisku jsou přidány, pocházejí od Tomáše Rešela Hradeckého. (Mus. 35 E 5).

Tomáš Řešátko Soběslavský, administrator konsistoře pod obojí, o němž dí Stránský v Res publ., že byl spíše papeženec než podobojí,⁴⁾

⁴⁾ Dle svědectví Skálova (Histor. I. 167) byl prý to „člověk u víře popletený a života naskrze nepřikladného.“ (Winter Život círk. I. 242)

(Winter, Život círk. I. 188), přeložil z němčiny *Postillu dítek* od *Křištofa Fischera*. Fischer pocházel z Jáchymova v Čechách; byl lutherský kněz ve Wittenberce, 1544 pastor a superintendent, † 1597. Postilla jeho vyšla v překladě Řešátkově r. 1578, 1589, 1601 a 1617 (Jg. 170, Jir. II. 176).

Nalezl jsem pouze 2. vydání z r. 1589 v univ. knih. 54 B 104: „*Postilla dítek*, v kteréžto všecka nedělní a předních svátkův evangelia s krátkými čtyřmi otázkami na jednu formu sprostně se vysvětlují... Nyní v nově z řeči německé v jazyk český pro obecní užitek dítek a jiných prostých lidí od Thomáše Soběslavského Řešátka přeložena. Vytisknuta v St. M. Pr. u M. Daniele Adama z Veleslavína. L. P. MDLXXXIX“. (8°).

Po předmluvě Řešátkově, v níž si překladatel přeje, aby si zvláště „dítky celé obce“ postillu tuto tak oblíbily, „až by z ní, jako z nějakého křesádka, v traud srdce jich jiskra Ducha svatého upadla“, následují výklady.

Způsob výkladů jest rozdílný od výkladů, které jsme dosud poznali. Spisovatel klade v nich 1. text evang., 2. summu, t. j. obsah, smysl příslušného textu, 3. naučení, 4. „potěšení“, 5. případnou modlitbu.

Výklady jsou krátké; vysvětlují pouze smysl textu, nezabíhajíce v polemiky ani ve zvláštní narážky; jsou suché, a pro svůj dosti strojený sloh nehodí se po našem zdání pro mládež ani pro lidi prosté, neučené, ačkoliv jsou pro ně psány a určeny. Přes to byla tato postilla v oblibě, o čemž svědčí čtvero vydání. Kněz turnovský Matěj Radda Chrástecký († 1600) poroučí postillu Řešátkovu bratřím a sestrám svým. (Winter, Ž. c. II. 682).

K nejslavnějším zástupcům lutherského směru v české literatuře náležel *Martin Philadelphus Zámorský*. Narodil se r. 1550 v Zámrsku u Vysokého Mýta v Čechách. Dr. Theodor Haase soudí dle jména, že pocházel z uh. Slováků, aspoň ze slovácké rodiny. Domněnku tuto vyslovenou v „*Jahrbuch der Gesellschaft für die Gesch. des Protestantismus in Oesterreich*“ III. Jg. 1882⁵⁾ rozhodně popírá Dr. Ant. Rezek v IX. ročníku (1888) téhož časopisu, str. 116. Byl horlivý přívrženec konfesse augsburské; působil na Moravě, posledně v Opavě, kde česky kázával při osadě sv. Jiří. Kázání svá sepsal *ve veliké postille*, která jest z nejzajímavějších českých knih

⁵⁾ článek Haasův jest prý starý a chatrný. (Atheneum IV 259).

vůbec. Zprávu o ní podávají: Jg. 216, Jir. II. 110, Č. Zíbrt ve Sborníku hist. IV. 1886, str. 77—84, 149—157.

První vydání její vyšlo r. 1592. Titul její zní: *Postilla evangelitská, aneb vejkladové na evangelia nedělní a sváteční*, kteráž se každoročně v křesťanstvu čítají, rozjímají, a v shromážděních církevních lidu Božímu předkládají.“

Na titulním listě jest vyobrazen Kristus, nesoucí kříž s nápisem: „Fer crucem, sequere me“; na druhé straně titulního listu jest vyobrazení znaku Hynka staršího Bruntálského z Vrbna, s latinskou básní.

Postilla obsahuje nejprve předmluvu dedikační „panu Hynkovi staršímu Bruntálskému z Vrbna, na Bruntále, Goldštejně a v Ejvanovicích etc., Jeho Milosti císaře římského Rudolfa Druhého, Uherského a Českého, radě, a hejtmanu osvíceného margkrabství moravského etc.“, jenž postillu dal vytisknouti. Spisovatel věnuje mu knihu svou „cum summa reverentia“, způsobem velmi skromným, nazýváje sebe „nejzadnějším kopačem na vinici Páně“ (III.); sepsal ji „ke cti a slávě Pána Našeho Ježíše Krista i k užítku církve“ a věnuje ji zmíněnému šlechtici jménem všech kněží evangelických, jimž jest tento milostivým ochráncem. Pak jest předmluva ke všem věrným církevním služebníkům, slova božího upřímným a věrným kazatelům, i k pobožnému čtenáři. Po této předmluvě následují latinské básně týkající se osoby kněze Martina a jeho díla. Potom jest rejstřík: „Poznamenání hlavních artikulův učení křesťanského confessione Augustana obsaženého a v této knize naskrze v jistých a patrných kázáních vejklady textův evangelium nedělních a svátečních vysvětleného, vedle registrů, jenž jsau tyto: . . .“

Postilla sama čítá 1274 stran (!), fol., a jest rozdělena na 3 díly: 1. díl obsahuje kázání od 1. neděle adventní až do památky S. Trojice (1—591), 2. díl kázání od nejsv. Trojice až do adventu (593—1022), 3. díl kázání na evangelia dnů svátečních (1025—1274). Jest ozdobena pěknými dřevorytinami, představujícími příběhy evangelické.

Mimo 1. vydání z r. 1592 [tištěno v Jezdkovicích (Jeschken-dorf) blíže Opavy] jest ještě 2. a 3. vydání z r. 1602; 2. vydání tištěno bylo v Drážďanech, 3. v Lipsku. V knihovně univ. jsou tyto tisky: 1) 1592 : 54 A 22, 2) 1602 : 54 A 23 (Drážď.), 3) 1602 : 54 A 67 (Lipsko). V knih. musejní: 1) 1592 : 35 A 2, 2) 1602 : 35 A 3, 3) dto., def., 35 A 4. Exemplář 1. vydání jest též v městské

knihovně ve Vratislavi a náležel prvotně Jiřímu Baumannovi, měšťanu a knihtiskaři ve Vratislavi, který r. 1592 (12. ún.) daroval knihu tu ke cti kostelu městskému sv. Maří Magdaleny. (Pozn. red. ve Sborníku hist. 1886, 79.)

Postilla Zámorského má zajímavou historii. Spisovatel sám praví, že mnohé těžkosti a starosti při této své knize procítil (předml. z 2. vyd.) Nedočkal se ani dokončení tisku z r. 1592; zemřel 9. března 1592. Pan Hynek starší Bruntálský z Vrnbna vynaložil všecku péči, aby byla kniha vydána a rozšiřována. Narazil ovšem na silný odpor se strany katolické. V listě datovaném na Bruntále v úterý velikonoční roku 1591, stěuje si panu Jiřímu z Lobkovic, nejvyššímu hofmistru království českého, že děkan a kapitula kostela a hradu pražského zbránili Jiříku Dačickému, impressorovi na Starém Městě v Praze, tisknouti postillu Zámorského, ačkoliv konfessi augsburskou v zemích Jeho Milosti Císařské jest povolena a ačkoliv v postille té, vydané ke cti a chvále boží, není bludů kacířských, a prosí ho za přímluvu u císaře, aby táž postilla tisknouti se nezbraňovala a v tom překážka impressorovi aby se nedála. (List tento jest otištěn ve Sborníku hist. 1886. Poslal jej archivář místodrž. Karel Köpl dodatkem k článku Zibrtovu [str. 156—157.]). Přímluva tato však neprospěla. Biskup Stanislav Pavlovský zabavil několik výtisků postilly, a tím byl nepatrný náklad 1. vydání ztenčen. Protože pak „mnozí pobožní lidé jí žádostivi byli,“ poslal ji impressor Daniel Sedlčanský Jeronymu Šicovi, impressorovi kurfirsta saského, do Drážďan, kde byla vytištěna r. 1602 s velikým nákladem „bez všeho přidávání aneb s proměnami smyslu a rozumu, toliko místem na orthografii pozor majíc, poněvadž při první toho šetřeno nebylo.“ (Předmluva k II. vyd.) Toto vydání rozšířeno bylo v díle 3. o osmero kázání „od učených mužů a věrných kazatelů podobojí“; ozdobeno jest na začátku znaky pánů českých, s jichž značnou podporou kniha vyšla, a věnováno od evangelických kazatelů v Čechách a na Moravě Kristianovi II, saskému knížeti. Na listě 661. jest podobizna Zámorského s nápisem: „Sacer Martinus Philadelphus Zamrscenus, aetatis suae 42.“ Téhož r. 1602 vyšlo vydání třetí v Lipsku u Michala Kapihorského. Půčinil se o to impressor Dačický s přispěním bratří Vencelků ze Sarabic. V tomto vydání jest přidáno kázání na sv. Michala a na den Proměnění Páně „od vysoce učeného muže a doktora Ji-

řího Weinrycha“. Impressorové Sedlčanský a Dačický byli potom „do vězení dáni a nemalý čas v něm držáni.“ Dovídáme se o tom z „Krátkého poznamenání některých příkoří a útiskův v náboženství,“ podaného 27. února 1609 od stavův evangelických císaři Rudolfovi II.⁶⁾ (Sborník hist. 1886, Dodatek, 157.) (Viz též Diplomatař mus. 1609 [Winter, Ž. c. I. 243], Slavata, Paměti I. 240 [Jir. I. 151—2].)

Jak Zámorský vykládá?

Kazatel podává nejprve úvod k příslušnému kázání, pak „summovní zprávu“, nebo „summovní užitek“ příslušného textu evangelického, a pak výklad. Ku konci výkladu připojuje píseň, obsahující základní myšlenku kázání s označením známé písně, podle které se má zpívat.

Na př. (z vyd. r. 1592): „Neděle, jenž slove Judica, obyčejně smrtedlná, neb pátá v postě, Evangelium svatého Jana v VIII. kapitole.“ Úvod ke kázání: Nynější čas ukládá křesťanům, aby si připomínali nábožně utrpení Krista Pána a dávali se na pokání. Dříve než by se však o této věci rozjímalo, jest třeba připomenouti si nevinu Ježíše Krista. Kristus za křivdy se nemstil, „ale poručil to tomu, kterýž spravedlivě soudí. Z té příčiny neděle dnešní . . . dáno jest jméno Dominica Judica, to jest neděle připomínání bolestných svých křivd od Krista Pána, spravedlivému saudu poražených, kteréž žalmové prorocství předoznámilo, a za Introitum dnešního zpěvu církevního jest zřízeno, řka: Judica me Deus, etc.“ Zámorský vykládá potom obšírně, proč se u Čechů nazývá neděle tato smrtelnou (294—295); vypravuje též o obyčeji, který přišel do Čech z Polska, že totiž na tuto neděli děti, zvláště venkovské, nosí na holi strašidlo udělané z došky neb z hadru, a praví, že smrt zanášejí. (Viz Zíbrt, Sborník hist. 1886, 81—82.) Po tomto úvodu následuje text evangelický, Jan VIII. (V onen čas mluvil Pán Ježíš Židům: Kdo z vás trestati mne bude z hříchu? etc.) Po textě jest „summovní zpráva textu evang.“ Kazatel praví: Historie přečteného evangelia náleží k 4. článku víry: Trpěl pod Pontským Pilátem. Líčí pak ostrými slovy zlost fariseův, jejich nepřítelství a závist ke Kristu Pánu, jimž však Kristus dobře odpověděl nazvav je lháři a syny ďáblůvými. (296—297). Takovou povahu jako fariseové mají prý nepřátelé pravdy boží vůbec: „Když jí nemohau odpráti, tehdy ji potupnými haněním usilují zhyzditi, rozum svůj tělesný, bludy zaplískaný, nad zjevné slovo Boží vyzdvihující a ukrutnost ďábelskou

⁶⁾ Rukopis strahovský 3K3.

předky svými, a i S. Otcí (co Židé proti Kristu Abrahamem) zastírajíce . . .“ Ctitelé pravdy boží jsou však povinni hájiti pravdy a svědomí svého proti nim a utíkatí se ke Kristu o pomoc, jenž, když nedopustil, aby ho ukamenovali, chrániti bude také svých věrných. „Potud jest původní, summovní i užitečná správa dnešního evangelium, kteréhož světlý výklad vztahuje se na artikul: O jizlivé svádě zlobivých Židův s tichým a nevinným Pánem Kristem. Rozdílové dva. První. Oč se ta sváda Fariseův s Pánem Kristem dála? Druhý: Co my o té svádě k svému užitku náležitě smejšleti máme?“ O tom pak dle oněch dvou „rozdílů“ obšírně vykládá na str. 297—304. Na konci jest: „Modlitba k říkání, neb píseň k spívání příhodná. Jako: „Jestí psáno dávním rokem“, etc.:

„Beránku Boží nevinný,
kterýž z světa snímáš viny,
Biskupe najduostojnější,
Kriste, králi najmocnější!
My lid, tvá kaupě předrahá,
znaje tě, pravého Boha,
nemůžeme se vydiviti,
že's ráčil v světě strpěti:
nepřátelská pomlouvání,
hanlivá zvošklivování
života najsvětějšího,
i pravdy učení svého . . .“ atd.

(Zveršovaný obsah evangelického textu.)

Všecky písně z Postilly Zámorského vyšly o sobě v Praze r. 1607: „Písně na evangelia“.

Výklady Zámorského jsou velice živé a rázné. Účinnost slohu podporují mnohá krásná česká přísloví a pořekadla. (Viz Sborník hist. 1886, str. 81.) I cizí sentence snaží se Zámorský podati jazykem českým, aby byly každému čtenáři srozumitelný. Na př. „Jest zajisté světle pravdivé ono povědění latinské: Quo semel est imbuta recens servabit odorem testa diu. To jest: Hrncem čím za nova navře, i z střepin páchne ta váře. (116).⁷⁾ Libuje si, jak patrně, v rýmování; všeliká úsloví, naučení, přirovnání, atd., i citaty z klassických básníků podává rád v českých verších rýmovaných. Na př.: „Ó jak mnozí čistí, krásní, mladí,

⁷⁾ Citaty jsou z vydání z r. 1592.

vzáctných starožitných rodův jonáci zaumysla pro samau ničemnou, marnau chválu v nebezpečnosti se vydávající dříve času a bezpotřebně hrdla stracují, zdalíž se toho nevidá?, nechtíte pomněti na onen rejm:

Chlauba marná bez užitku
přináší mnoho zármutku.“ (242).

Jiný příklad: Horatius: „Impiger extremos currit mercator ad Indos — Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes. To jest:

Kupec pilný tato léta
zjezdí, zběhá i kraj světa
všudy po zemi, po moři,
aby nabyl statku, zboží.“ (770).

Často děje se to způsobem zcela volným, na př.: „Suum cuique est pulchrum, alienum velut patens sepulchrum, t. j.:

Každá liška svau kůži chválí,
vlk praví, že mu beran vodu kalí.“ (Z předmluvy, VII.)

Kazatel přechází též rád z prosy do veršů; vypravuje na př. o synu marnotratném a vkládá tyto veršíky:

„Kam, kdy, jak chtěl, se probíhal,
a vesele se obíral
s koňmi, s chrty, s ručnicemi,
s věnci, s tanci, s kartičkami.
Teď pak chodě za sviněmi,
smrad, hlad, pláč, div neoněmí,
trpí, snáší, nebožátko,
to někdy slavné paňátko.“ (668).

Sloh svůj oživuje často řečnickými otázkami. O znamenitém slohu svědčí na př. toto místo:

„Kdo může slovy stihnouti každodenní lidské usilování, péče, fresunky, starosti, práce, kteréž o dosáhnutí živnosti, pohodlí, pokoje a rozkošného bydla lidé vedau? Kdo řemesla, obchody, kupectva, hokynářstva, praktyky a všecka šantroctva sečte, jimiž se lidé živí? Kdo skvostné krmě, lahůdky, jíchy a přípravy vyčte, jimiž svůj život krmí? Kdo nové kroje každodenně vymyšlené, obojího pohlaví, a k tomu i ženská zavíjení vypsati může? Který se řemeslník, buď maudrý člověk najde, ať všem hrám, kratochvílem a rozpustilostem lidským nynějším lusthauz vyměří a vystaví? Kdo postihne všecky

fortele, lsti, fochy, podvody, praktyty, falše etc., jimiž jedni z druhých zisku nabývají usilují? Ach, čeho se nedopauštějí!? Več se nevydávají již lidé pro samé nabytí něčeho k živnosti tělesné!? Ach, jakých nástrojův válečných, ručnic, mečů, tulichů etc. (kdož je může vyčísti!) již nevymyslili k samé skáze a záhubě svých bližních!? A to jen pro dosáhnutí neb zdržení tělesného jmění!“ (770).

Hluboká učenost jeví se v díle Zámorského. Zná důkladně a cituje písmo sv., staré klassiky, církevní i světské spisy, zvláště oblíbené středověké skladby své doby, uvádí příklady z historie církevní i světské, ba naráží i mimovolně na mythologii československou [Veles, 135.⁸⁾]. Uvozuje často Veleslavínovu „Politii“ (117), „Historický kálendář“, českou Kosmografii Münsterovu (99, 400, 421), Kosmu, Hájka, Aeneáše Sylvia atd. (Dle Zíbrta, Sborník historický, 1886, 81.)

Postilla Zámorského má velikou cenu kulturně historickou. Zíbrt sestavil z ní ve zmíněném článku kulturní obrázek poměrů českých na sklonku 16. století. Podává obraz života rodinného, potom ukázky ze života prostého lidu, pak lidí vznešených a konečně kněží různého vyznání. Nás zajímáti bude nejvíce *obraz poměrů náboženských, jak se jevil v Čechách na konci 16. století.* Podáme jej tudíž ve stručném výňatku ze *Zíbrtova článku*:

Ku všeobecné zkáze mravů napomáhá z dřímalá ospalost a nedbanlivost církevních správců. Tito jsou více žádostivi hrsti ječmene a skývy chleba než spasení lidského (466, 752, 1228). Na kázání tlachají, co slina k hubě připlaví, někteří jako úhoř po trávě se plazí, onoho drbne, onoho nechá, svaté písmo po kusu co psi mrchu trhají, kázání na jednotejné kopyto krájí, neb jednou strunou břínká (XIII, XX, 210, 567). Jaký život vedou, ó Bože, Bože, ty znáš, i dobrým lidem jest povědomé! (171). Tím klesá a jen klesá vždy více vážnost kněží a kazatelů, jichž losem jest koláč vlčím pepřem posypaný. (1043). Není vážnosti k jejich úřadu kazatelskému. Krčemníci a flutkové, že kněz o lnu, konopích, řípě, kaši, kuchyni, o děvkách, vřetenách kázal, tlachati se nestydí. (304). Lidé již nevěří tomu, co kněz na kázání mluví. Říkávají: „By sám Bůh

⁸⁾ „Často po svatbě nastávají svárové a různice: on (muž) sobě vinšuje, ženě své pak přeje, aby divokau husí byla a někam k *Velesu* pryč na moře zaletěla . . .“ (135). Avšak Zámorský opsal místo toto téměř doslovně z Rešeliova Syraha, XXV. kap. list Ff V., pramene, z něhož čerpal, ovšem neudav. (Sborník hist. 1886, 150.)

z nebe se všemi anjely přišel a mluvil to, co ten kněz na kázání mluví, nevěřím, by to pravda byla.“ A opět: „To, co knězi jde z oust, mimo uši mně šoust!“⁹⁾ (1043). V klášteřích vymyslili si jaloví svatáčekové pověry v pokrmu, v oděvu, u vlasech, mají své regule, řády, kápě; hlavu, bradu, ruce, nohy i všecko obcování života svého jináč, než naturální způsob lidský v sobě nese, sobě zpotvořují. (1157, 1252). Nehledají Krista, ale přiznávají se k lidem, jiný k Jesuitům, jiný Bernardinům, Františkánům, Dominikánům, k Jednotě Boleslavské, Habrovské, Pecinovské — ach, kdož by je mohl vyčfsti! (752). Mniši pro vyšeptání mše (jiného nic neumějíce), pro pobreptání žalmů, pro půst, sváteček, poutě, toulky daleké, šeptavé zpovědi, bláznové posušky, urputné pověry Boží strejcové a nad peklem králové se býti chlubně domnívají. (859, 944, 1207). Takoví svatoskutečníci Bohu cti a slávy ujímají a na leckoho raději z jalových svatých, mrtvých a dřevěných, tu čest cpají. Mrtvým obrazům a reliquiím, mšem, okolním páteříkům, ofěrám, kouření, vosku, soli, vodě svěcené více nežli samému Kristu moci připisují. (42, 527—529). Ukazují v klášteřích hrob, dřevo, hřeby, sukni Krista Pána, svatých kosti, košile (1203), ba i s nábožnou ceremonií okazují ubrus, na kterém prý pán Ježíš nejposléze večereťi ráčil (1039). Svatým jménem ‚Ježíš‘ světi byliny, ohně, masa, vejce, holoubata, jehnědy i dříví. V tom počtu jsou i ti, kteříž pověrečné škartičky a lístky, všude ‚Jesus, Jesus, Jesus‘ popsané, na hrdle nosívají (82, 180, 208, 1084). — Moc vlny, bouřky, moře upokojevati připisovali staří pohané Neptunovi; nyníčko pověreční připisují touž moc sv. Mikulášovi a Kristovi (162). Podobnými pověrami památka svatého Ondřeje jest zprzněna, zvláště vigilií a postem pro nový kožich na zimu etc. (1039). — Řehol, bratrstev, jednot, řádů, sekt tak mnoho již nynějších časův jest v křesťanství, až by týměř celá hodina k běžnému jich jmenování nestačila. (81, 132, 170, 242, 363, 467, 520, 706, 756, 999, 1233 atd.). Ba, svět nyníjší bouřlivé Novokřtěnce, zvláště proklaté židy netoliko trpí, ale je fedruje a obhazuje. (21).

Tehdy všeobecná *myšlenka o konci světa* jeví se též v postille Zámrského. Bylo to podivínské pověrectví, jak praví Denis, jenž takto se o tom vyslovuje: „Předtucha konečné katastrofy ovládá mysl a udržuje je v neustálé hrůze: svět blíží se konci

⁹⁾ Podobně Rokycana, viz str. 77!

svému . . . Při každém kroku potkáváme se s touž myšlenkou o konci světa, jeho sklonu a posledních letech. Lid zpívá píseň o tomto předměť a nejosvícenější duchové nemají více ani důvěry, ani méně pošetilého strachu.“ (Denis, Konec sam. čes. 627—628). Též Zámorský věří, že se blíží konec světa: Snad již den posledního příchodu krále nebeského k soudu nastává (23). Kolikrát měsíc jakoby z nebe padal, neb počernalou krví skropenej, buď kříži potaženej byl, spatřín jest (19). Též mnoho zázračných zatmění, hvězd, metel, kopí, mečův, pochodní, pružin, krvavin, ohnivých červeností, chasmat, také lvův a zbrojných vojsk, dvou i tří sluncí na nebi spatřino bývá (17, 19). A protož, co již dále jiného čekati chceme nežli soumraku a noci, světa skonání? (17, 787, 1000.)

Postila Zámorského má cenu velikou. Mezi spoustou náboženských knih českých století 16. vyniká pěknou, celkem správnou češtinou, znamenitým slohem, výbornými myšlenkami, které svědčí o znamenitém kazateli a horlivém mravokárci své doby. Postilla jeho trpí sice až přílišnou rozvlácností, ale vytčené právě přednosti vadu tuto zmírňují. Zámorský jest přímý a upřímný; pravdu řekne bez obalu, v rouše sice často dosti hrubém, ale doba již toho žádala; ostatně nevedl si v té věci o nic lépe a střídměji, než katolický Rešel nebo utraquista Rvačovský v pověstném Masopustě; vždyť bylo velmi oblíbeno, co na srdci, to na jazyku mfti. (Winter, Život cír. II 890, 891.)

Kulturně historická cena postilly Zámorského jest rovněž značná. Mimo *časovost* její ještě jedna vlastnost dodává zvláštního rázu této postille: jest to ryzí česká práce, práce uvědomělého Čecha, vlastence, jenž horlí pro českou řeč, pro dobré české zvyky a obyčeje, a kárá všeliký hřích, jehož se někteří Čechové dopouštějí na svém národ u. Dokazují to na př. tato místa (Sborník hist. 1886, 83—84): „Proti přirození svému činí zvedinosové, kteříž nauče se (mnohý sotva velikým nákladem svých rodičův) kolikasi slovům cizí, vlaské, a zvláště německé řeči, hned nechtí ve všem než s Vlachy, s Němci držeti a je chváliti, svého pak národu, rodičův a řeči té, v níž jest narozen, nestydí se haněti, tupiti a posměšně lehčiti a z toho se k svým otcům, matkám neznati. Jakož pak žádný národ není, aby svůj jazyk přirozený tak zapíral a za nic pokládaje řeči, krojem, jídlem, nápojem, i obcováním čímsi jiným, čímž není, se dělal, jako náš Český národ, ježto ve všem světě krom hebrejské, řecké a latinské řeči

pěknější a summovnější mluvy žádný národ nad Čechy nemá. A již netoliko mluvití, ale choditi, se oblíci, poseděti, ba ani pojěsti a se napiti neumějí po česku, než ať jest všecko co rok, to dál u nich po vlasku a německu“ (563); „... pod nebem národu není, aby se v oděvu častěji měnil a potvořil jako my Čechové, zvláště ženské pohlaví. Uhři, Poláci, Turci a jiní národové svého vlastního starodávno zvyklého kroje užívají, milí pak Čechové po vlasku, francausku, španielsku merhují a ladrují se... A protož není divu, že se nám jiní národové posmívají, neb na nás vopičí bláznovství spatřují“. (872).

Mimo nauku lutherskou měla též *nauka kalvínská* v Čechách své šířitele.

V českém Museu jest rukopis sign. II. C 6, obsahující *překlad zajímavé postilly polského kalvínského kazatele Řehoře z Žernovce* (Grzegorz z Żarnowca). J. Jireček píše o něm a o jeho spise v Rukověti II. str. 369 a ve Světozoru, listu pro zábavu a lit. (příloha k Slovenským novinám) 1858—1859 na str. 342, a zná český překlad jeho postilly z rukopisu universitní bibl. v Krakově (č. 535).

Grzegorz z Żarnowca byl rodem z Podgórze; přestoupiv ku Kalvinům, stal jejich kazatelem a později správcem sboru wloszczowského a starším sborův evangelických v Litvě. Zemřel okolo r. 1600.

Postilla jeho byla vydána třikráte v 2. polovici 16. stol. s pomocí jiných kazatelův. Jsou v ní ostré narážky na Jesuity a *polemika proti nějaké postille jesuitské, nejspíše proti postille Wujka z Wagrowce*. Jesuité vydali proti Žernovcově postille apologii, na niž Žernovec odpověděl obranou, vydanou r. 1591. První díl postilly, obsahující výklady od adventu do sv. Trojice, byl přeložen do češtiny r. 1594 od neznámého českého bratra. Rukopis chová se v univ. bibl. v Krakově, obsahuje 455 listů velikého oktavu a má tento titul: „Postylla neb výklady evangelií nedělních i svátkův výročních, kteréž se čítají přes celý rok v církvi křesťanské, pro cvičení člověka v článcích víry pravé, i také pro výstrahu učení odporného a protivného potřebná. Napsaná v jazyku polském od učeného muže, kněze Řehoře Žernovce, kazatele pravdivého Slova Božího. Léta Páně 1594.“ Předmluva jest věnována „panu Kristofovi Radiwilovi, knížeti na Bierzách a z Dubínek, vejvodovi Wieleňšskému, hejtmanu nejvyššímu“, a podepsána jest od „Starších Zborův Evangelitských v Litvě shromážděných“. O překladateli není známo

nic určitějšího. Jireček dodává ještě ve Světozoru o tomto rukopise, že jest psán týmž písmem a pravopisem, jakýž shledáváme v pěknějších rukopisech bratrských z konce 16. století, a o překladu praví, že jest plynňý a že jest viděti, jak překladatel byl obojšho jazyka úplně mocen; málokde vyskytují se polonismy, a to vždy nepatrné.

Rukopis musejní, fol., psaný na papíře, má titul: „*Postylle Gregora Żarnowca. První díl*“. Psali jej písari dva. První psal dosti úhledně, zvláště z počátku; popsal 104 listy, obsahující kázání od 1. neděle adventní až do neděle devítník. Při kázání na 2. neděli adventní na str. 18^b jest vročení: 1604. Od listu 105. psal jiný písar; začal nedělí po devítníku, a psal zběžně a neúhledně. Poslední kázání jest na 1. neděli postuá. Kázání až do 4. neděle po Velikonočích mají vročení 1618, ostatní jsou psána r. 1619.

Způsob jednotlivých výkladů jest tento: I. Exordium. II. Rozdělení výkladu na části; na př. kázání na 1. neděli adventní pojednává o těchto dvou věcech: 1. „Jakým králem jest Kristus a jaké jest království jeho a co nám dobrého ten král náš s sebou na tom potupném oslíčku v chudém příchodu svém přiněsti ráčil?“ 2. „Jaké dvořany a jaké slauhy měl a má tento král?“ Dle tohoto rozdělení vykládá spisovatel „o prvním“ a o „druhém.“ Na konci jednotlivých kázání jest podána často „summa toho evangelium“ s příslušným naučením.

Řehoř z Żernowce jest zjevný nepřítel katolíků. Postilla jeho jest ostrým, příkrým projevem náboženských bojů z konce 16. století. Zdá se mu, že jest církev svatá za jeho doby „od zlostného Antikrista tak zkrvavená, že za Nerona, Domiciána, tyranů církve Boží, nikdy tak zalívána krví nebyla.“ (8^a). Nápravu a spásu přináší čisté, svaté učení Kristovo, obnovené učení evangelické. Mnozí je tupí, zlehčují, nazývají kacírstvím, ale „to učení apoštolské, kteréž se nyní po všem světě rozneslo, není kacírstvím, ale jest pravé to evangelium, kteréž po všem světě před posledním příchodem Páně kázáno býti mělo v čistotě“. (9^a). Táže se: „Proč se urážíme nad tím, že podnes čistá pravda a učení Páně od nynějších farizeů pikhartstvím a kacírstvím prokletým se jmenuje a nazývá?“ (5^b). I vybízí své souvěrce: „Poddejme se ochotně pod řád a panování Pána toho, a ne papeže neb Bernarta, Dominika neb Františka, ale Kristu přivedme oslátko..!“ (5^b). Celá postilla Żernowcova ozývá se příkrými protesty proti církvi katolické. Jeho náboženská horlivost jeví se na př. v těchto

sloveh: „Církev římská potlačivši výmysly svými čistotu učení apoštolského, samu larvu toliko a tvárnost církve první apoštolské zůstavila, čehož zjevným svědectvím, apoštolům neslýchaným, učení jejich o mši, o očištění, o odpustcích, o vzývání svatých mrtvých, klanění obrazům, poškvrnění a skažení svátosti Páně atd.“ (9^a). Naráží na klatby a koncilia proti vyznavačům Pána Krista ustanoveným a vyhlášeným (5^{a-b}), horlí proti kněžské pýše (9^a), proti těm, kteří ctí Pannu Marii jako Boha (77^b) atd. Ostrou polemiku vede s *Jesuity* a s jejich postillami. Zvláště naráží často na jednu jesuitskou postillu, snad Wujkovu dle domnění Jirečkova. Podáme některé doklady jeho polemiky. Na 1. neděli adventní jest výklad, že nám není nic užitečnějšího, než když se k Pánu Bohu navracujeme skrze pokání a jej v svatém slovu k nám přicházejícího přijímáme. Kazatel k tomu dodává: „Ale že schvalu e Josuita v postylli své lidem hlaupým Římského adventu cerymonie, ukazujíc, jakoby Pán Kristus nyní na každý rok měl se v den Božího narození roditi, a protož radí, aby se po čtyři neděle synové církve, svaté matky, připravovali, aby potom narozeného přivítali a přijali, což jest zjevný blud: Poněvadž synové církve svaté vědí a věří, že jednau se vtěliv Syn Boží, rostl třidceti let, potom tři léta kázal, učil, divy činil a Spasitelem lidským se býti ukazoval, naposledy umučen, umřel i pohřben a třetího dne z mrtvých vstal, vstoupil potom na nebesa, odkudž přijde saudit všech, protož se nerodí na každý rok. Poznajž tedy, jaké sau to bajky! Zchvaluje ještě Josuita nad to mšičku ranní, kterauž novým i starým otcům neslýchaným jmenem roraty nazývají, i mši Panny Marie, jakž v Postylli své píše, atd.“ Horlí dále proti ceremoniím, při nichž prý nic jiného není než „zevnitřní tvárnost bez pravdy, oči lidské mámicí, což se z jejich postylle ukázati může . . .“ atd. Tak mluví na str. 1^{a-b}. Na str. 36^a mluví o ďáblu, nepříteli pokolení lidského, jenž působí, že nepravá církev připisuje si moc církve svaté, a že věrní poslové Kristovi jsou kaceřování, a dokládá, že zřetelný příklad toho jest „v postylli Jozuitské, v níž nestydatí lidé sektě Babilonské, od Nimroda římského z falše a lži ulepené, titul církve svaté nestydatě přivlastňují . . . Jakož sme jinde ukázali a s pomocí boží ukazovati budeme, že my ne proti církvi Boží svaté, pravé, apoštolské válčíme, . . . ale válčíme s rotau Antikristovau, kteréž střecha jest, jak postylláři svědčí, odpustkové římské, lživý, smyšlený očištec i jiné bludné pověry . . .“ atd.

Takové polemiky táhnou se postillou Žernovcovou

do únavy. Na př. ještě na str. 101^a rozhorluje se kazatel v kázání na neděli devítník takto: „Vím zajisté, že římského dvoru doktorové natahují tohoto svatého evangelium k své jakés septuagesimě a její cerymonii, ale jakož ta jejich septuagesima jest vlašských mozků výmyslek, což i to slovo vlašské neb latinské ‚septuagesima‘ světle ukazuje, kteréž jazykem polským vlastně okřítiti neumějí ani nemohau: tak také toto evangelium vlastně k ní a cerymonii její slauží, jako římská mše k večeri Páně. Vím, jak vyvozují Jozuiti v postyllích svých tu septuagesimu svau a z ničeho (aby vždy bludu svého potvrdili) nětco učiniti chtě . . .“

Doklady tyto dostačí k svědectví, k jakým příkrým slovům vedla nesnášelivost náboženská, která působila, že kazatel nedbal vlastního účelu nábožensky vzdělavatelného při svých kázáních a že hlavní zřetel obracel na hádky náboženské. Leč doba bojů náboženských zanechala svou pečť na horlivém kazateli polském, jenž zoufá téměř nad současným stavem věcí, nad ustavičnými spory a boji, a tuší, že „ty války, hrůznice na světě“ svědčí o brzkém „pádu a skonání toho mizerného světa.“ (8^b).

Rukopis musejní jest ještě tím zajímavý, že bratr Mikuláš Drabík napsal později do něho svůj životopis, a to na titulním listě a na okrajích listu, na němž se začínají Žernovcova kázání. Mimo životopis, který jest psán spěšně a neúhledně, připojil Drabík na mnohých místech své poznámky a napsal též kázání na 1. a 2. neděli postní (s vročením: 1665).

Kazatelé 16. století, jak jsme již poznali, užívají nad míru rádi polemiky. Byli tehdy četní kazatelé, u nichž jen polemika tvořila jádro celého kázání. Věcných, střídmych kázání nebylo mnoho; k nim náleží na př. kázání „O bídě nynějšího života“ od kanovníka Jiříka Netolického z r. 1568. Též klidným způsobem kázání se vyznačuje *Jan Achilles Berounský*, kněz pod obojí. (Viz Winter, Ž. c. II. 887). Z jeho výkladův náboženských vynikají zvláště: „*Postilla*,“ z latiny přeložená, tištěná v Praze u Jiříka Dačického, v 8°, a „*Vejkladové kratičci na epištoly nedělní a sváteční*,“ v Praze 1595 (překlad z latiny). (Jg. 216, Jir. I. 6). „*Vejkladové*“ jsou v knih. un. 54 F 1128. Obsahují předmluvu překladatelovu k pobožnému čtenáři, datovanou r. 1593, pak latinskou báseň (dist.): Johannes Achilles Veronensis, minister Verbi Dei (Ex capite Esaiæ Prophetæ 43). Výklady jednotlivé jsou rozdě-

leny na díly, obyčejné na tři „artikule.“ Na př. v kázání na 1. neděli adventní jedná „1. artikul o životu poctivém, kterýž máme v tomto světě vésti,“ „2. artikul jest o střídmosti,“ „3. artikul jest, kterak se v Krista Pána oblačíme.“

Z postill směru reformačního v Čechách připomínáme ještě postillu *Bohuslava Bepty Vysokomýtského*, potomka patricijské rodiny vysokomýtské, faráře v Miletíně († 1608). Jeho *Postilla evangelická* (výkladové na evangelia nedělní, sváteční, epištoly a na dni všední, střední a páteční) vyšla v Praze r. 1594. (Klíč 122.) (Jg. 216, Jir. I. 65.). Bepta Vysokomýtský byl z kněží pod obojí, kteří se hlásili k nauce Lutherově. Jiní starokališníci nechtěli jí uznati. Svou opposicí proti Lutherovi zapírali vlastně svůj původ husitský. Luther uznal Husa, ale domácí strana pod obojí husitský základ svůj zapírá z politiky, představuje se za nejstarší, a tudíž jedině oprávněné vyznání v zemi, vzniklé dávno před Husem. (Vlček I. 365—366).

Odpor proti nauce Lutherově vznikl dokonce i ve straně, od níž se Luther odporu nenadál, ve straně *českých bratří*, kteří z počátku s Lutherem sympatisovali. Původcem odporu byl *bratr Lukáš*, který způsobil, že Jednota „počata byvši ve dnech únavy a hrůzy, jaké následovaly po bouři husitské, zachovala nevyhladitelný ráz původu svého a nedůtklivost téměř nervosní.“ (Denis, K. s. č. 397). Bratr Lukáš poznáv názory Lutherovy viděl v nich nebezpečnost pro nauky, na jichž základech byla Jednota zbudována. Hned r. 1522 odpověděl ostře na vlídný list Lutherův Bratřím, po česku vytištěný. Hájí sedmi svátostí a kněžského celibátu a zamítá lutherskou nauku o ospravedlnění z pouhé víry. To je stanovisko zcela katolické. V jiných naukách však pokročil zase za Luthera. Učí o večeři Páně, že v svátosti Kristus je přítomen toliko posvátně. Hlásí se k učení tábořskému o posvátném chlebě, o očistci a j., s Rokycanou přijímaje pouze křesťanský půst. Tím opouští Petra Chelčického, jenž právě o pojímání večeře Páně s Tábořy se rozešel, a Jednotu přibližuje k vyznání helvetskému. (Vlč. I. 372—373).

Bratr Lukáš byl spisovatel nad míru plodný. Spisy jeho mají účel dogmatický, církevně organisatorský nebo obranný. Ale Lukáš nebyl stilista; spisy jeho jsou přeplněny polemikami, a ani formou svou se nezamlouvají; smysl bývá často temný, nesrozumitelný. (Vlč. I. 377). Hájí v nich přísně

discipliny bratrské proti vzrůstajícímu se lutherství. Veliká část spisů jeho zachovala se rukopisně v Ochránově. Co se týče jeho *postill*, nevíme sice, kde se nějaká zachovala, ale jisto jest, že jich několik sepsal; neb píše se o něm v IX. foliantu rukopisné sbírky Ochránovské (Ht. IX., fol. 67): „Lukáš podle daru sobě od Boha daného summovně kratšeji i rozšířeněji mnohými spisy učení Boží a tak pravdu Páně vysvětlil, i kázáními kratšími i delšími na čtení a epištoly latině i česky, což ode vši jednoty oblíbeno i přijato, toho i dobře a svatě užíváno jest a i ještě se užívá.“ Tamže na l. 71. se praví: „B. Lukáš zvláštných pomoci nadělal, to jest postilly, t. kázání na ta čtení a epištoly přes celý rok, a to několikerým způsobem i česky i latině.“ Pak se praví na l. 88.: „Usouzeno (jest mezi bratřími l. 1561), aby postilla ta prostřední B. Lukáše dobré paměti na čtení a epištoly nedělní maličko pozpravena, aby se s konfessí novou i budoucí nápravou smyslu jednoty plného dobře třefovala, vydána byla a vytištěna.“ Patrně z toho, že Lukáš složil několik postill. (Viz ČČM 1861: Ant. Gindely, Br. Lukáš a spisové jeho, str. 278—292, o postillách str. 289.)

Německé hnutí reformační bylo tedy u českých bratří zadrženo bratrem Lukášem, ale ne na dlouho. Po smrti Lukášově propuklo znovu. Bratří znenáhla blížili se reformaci a ve většině důležitých článkův opustili své zvláštní vyznání; ale úsilí Lukášovo nebylo neplodné. První doba minula, doba nadšení a obětí, které vedly k odřikání. Jednota, i když za Augusty se stala téměř úplně lutherskou, nicméně bedlivě zachovává své obyčeje, své obřady a život vlastní; spojí se s protestantismem, ale nesplyne s ním. Naproti Lutheranům úkolem bratří bylo představovati směr volnější a vážnější, víru vřelejší a obsažnější. (Denis, K. s. č. 389). Jednota dovedla pronikati duši lidskou až do jejích hlubin. To jeví se též v knihách náboženských, které z ní vyšly. V nich Jednota nezanedbává žádného účinného prostředku k vychování duší. (Denis, K. s. č. 545).

Ze spisů náboženských, které čeští bratří vydali v 2. polovici století 16., vynikají dvě postilly, *Králická* a *Kapitova*.

Velikou zásluhu o vydání *postilly Králické* (r. 1575) má bratr Ondřej Štefan († 1577), žák a nástupce Jana Blahoslava v úřadě biskupském. Titul její zní: „*Výklad řečí Božích, kteréž ve dny*

nedělní a sváteční v shromážděních křesťanských od učitelů Jednoty Bratrské obecně předkládány bývají.“ R. 1575 (ve 4°, univ. 54 C 255, mus. 35 C 1).

Nejprve jest předmluva „kněžím a služebníkům lidu Božího v Jednotě Bratrské od bratří starších.“ Obsah: Naše přední povinnost jest, kázati slovo boží a vyučovati lid umění spasitelnému. Poněvadž však mnozí mezi námi, služebníky v Jednotě, neměli v mladosti své příležitosti k „cvičení se v uměních potřebných“ a „potom v dospělém věku nemohau tak, jakž by chtěli a náleželo by, k službám slova Páně dostatčovati, protož z milosti bratrské znajíce se tím povinni býti, takovým prostějším, pokudž by Bůh dal, napomoci jsme umínili...“ A proto vydáváme tato kázání „a neb raději krátké a sumovní poznamenání těch věcí, kteréž od služebníků věrných lidu Božímu předkládány bývají..., aby tak ode všech, jichž psání toto důjde, patrně vidíno býti mohlo, že s učením a kázáním svým se neskrýváme (2. Kor. 4), ani se lstivě s slovem Božím obíráme, ale v čistotě služby Kristovy ..konáme, při němž... předkové naši stáli jsauce v tom životy skonali a smrtí svau je zpečetili. Z jejichž psání s částky i kázání tato vybrali a shromáždili sme.“ Doufáme, že vydání těchto kázání nezpůsobí nedbalosti v čítání písem sv. Každý má v nich míti „pomoc k bedlivému a ustavičnému Písem svatých čítání a přemyšlování, aby mohl z nich jako z nepřevážné studnice sobě i jiným vody živé vážiti...“ Služebník Kristův musí nabývati „moudrosti a umění Božího“ a musí znáti potřeby svého lidu. Běda kazatelům, kteří povinností svých zanedbávají! Kázání tato však vydáváme netoliko pro kazatele, ale i pro pobožné z lidu obecného, aby jich užívali, „a (aby) zvláště tí, kteříž by nemohli bezelstně společným shromážděním přítomni býti, přečítáním sobě a rozjímáním těchto věcí den Páně světili a jednomyslnost svatau o týchž věcech přemyšlující s věrnými zachovali...“ „Jestliž pak tuto Čtení svatých a Epištol nedělních i svátečních... krátké vysvětlení, i některých jiných písem svatých, kteráž z novu v jazyk Český přeložena jsau, a podle toho při každé neděli ponavržení buď některého článku víry obecné křesťanské neb věcí v něm zavřených, aby tak přes celý rok víra obecná, jenž slove Symbolum Apoštolské, v svatých čteních a čtení svatá u víře kázána, utvrzována a obnovována v srdcích lidských býti mohla... A již vám, Bratří v Pánu milí, toto sepsání... obětujete,

všemohacího a milosrdného Boha žádáme, aby této i jiným pracem našim požehnání své dáti ráčil...“ — „Bratři Starší vám známí.“

Výklady jsou rozděleny na dva díly: na neděle a na svátky. Mezi kázáními svátečními jest též kázání „na den pamětný Mistra Jana Husi“. (873—877).

Jednotlivé výklady dělí se 1. na kázání ranní, 2. kázání druhé, veliké, a 3. kázání nešporní (podobně jako v pozdější postille Kapitově); jednotlivá tato kázání jsou rozdělena zase na několik částí, o nichž se rozjímá. V 2. díle postilly (na dny sváteční) jest vždy jen po jednom kázání.

Tisk jest velmi pěkný, také jsou v něm pěkné inicialky.

Podáme některé myšlenky z Postilly Králické:

Dobrodiní boží jsou „dobrodiní největší světu činěná, kterýchž řídci znají, a ještě ředší k svému dobrému užívají.“ (225). Bezbožníci si neváží dobrodiní božích; jest to „I. Náramná nevděčnost... II. Posmívání se, hříčky strojení z služebníků i z slova Božího... III. Rauhání... IV. Mordování svatých, zlost, nenávisť vražedlná, s libostí a chutí, aby v psí steklost se obrátili a kausali: a to za příčinami světskými, sčítajíc na svaté, že sau buřiči, že pro ně neaurody Bůh dopauští, turecký meč a vše zlé, čehož plné historie církevní i staré i nové...“ (226—227). Jest mnoho zla ve světě. Příčiny toho jsou různé, zvláště však působí to „smíšení zprávy církevní s mocí světskou.“ (228). Duchovní „hřeší bez bázně a věrné ssužují vězením, mečem a rozličným trápením. To vidauc staří Čechové, k čemu ti, kteříž slova duchovní, moci a zboží užívají, proti tomu mluvili i psali, že kněží nemají světsky panovati, o tom i zpívali: ‚Dejž králům v srdce mocným, i jiným všem pomocným, ať nevěstku ohyzdnau učiní opuštěnau, zboží ať jí poberau‘ etc.“ (228).

Na Veliký pátek jest kázání, v němž vyzývají se křesťané k pamatování smrti Krista Pána: „Ovšem pak pamatování Bohu milé není v nějakých divadlích kejklířských, tragediím nějakým podobných, čímž se více rauhání nežli jaká čest Kristu Pánu činí.“ (304). Jest to narážka na hry velikonoční.

Postilla Králická má ráz klidný, důstojný. Účelem jejím jest právě jen výklad slova božího. Mírný, klidný, svatý život českých bratří obráží se v ní skvělým způsobem.

Roku 1586 vytištěna byla v králické tiskárně postilla bratra *Jana Kapity* (Capito), kněze bratrského v Třebíči na Moravě, jenž účastnil se též překladu bible Králické († 1589). (Cf. Jireček, Rukověť I. 337 a Ottův Slovník nauč. XIII. str. 957—8.) Vydání druhé vyšlo r. 1615. Z vydání 1. jest v univ. knihovně jen díl druhý (54 F 14); v musejní knihovně vydání 1. vůbec není. Rozbor svůj podáme tudíž na základě vydání druhého, které ostatně, jak v předmluvě k tomuto vydání jest připomenuto, neliší se od 1. vydání ničím jiným než tím, že přidány jsou k němu „texty řečí svatých proroků, evangelistův a apoštolův.“ (Univ. 54 E 7, mus. 35 C 3).

Titul postilly Kapitovy (2. vyd.) zní: „*Postilla*, to jest kázání, kteráž na řeči Boží ke dnům svátečním přináležející, přes celý rok činěna bývají, v nichž po částkách artikulové víry obecné křesťanské se vysvětlují. Sepsána, jakž předně pro Boží čest a chválu, tak i pro vzdělání církve Kristovy i každého auda jejího, až i pro pomoc všechněm věrným kazatelům, slovem Páně v církvi přísluhujícím. MDLXXXVI. A znovu vytištěna léta MDCXV.“ Na druhé straně titulního listu jest vyobrazení znaku baronů Smiřických. Následuje předmluva Jonata Bohutského z Hranic, měštěna a impressora v Starém Městě Pražském, věnovaná „urozenému pánu panu Albrechtovi Janovi Smiřickému z Smiřic“ atd., v níž vydavatel mimo jiné připomíná, že bylo nutno vydati znovu postillu hodné a vzácné paměti muže, kněze Jana Kapity, poněvadž první vydání bylo vytištěno pouze v několika málo exemplářích a poněvadž byla po ní veliká shánka a poptávka.

Dělí se na 2 díly: 1. díl obsahuje kázání „od 1. ned. adv. až do svatě Trojice i s svátky k tomu času příležitostmi“ (966 str.); díl 2. obsahuje kázání od sv. Trojice až do adventu; jest v něm též kázání „na den památný M. J. Husi,“ na konci pak připojena jsou „kázání ku památkám některých skutků Kristových a mučedníkův svatých přináležející.“ Na každou neděli resp. svátek připadá vždy 1. kázání ranní, 2. kázání veliké, 3. kázání nešporní. (Srov. rozdělení stejné v postille Králické!)

Postilla Kapitova podává obraz názorů českobratrských doby tehdejší:

Kristus jest studnice hojná, plná vody, k obmytí každé poškrvny. (I, 166). Zanechal nám drahý odkaz, písmo sv. „Ó přestastní

takoví lidé, v kterýchž skrze to svaté evangelium takový ohníček zažhnut a rozncen bývá, aby hned zamilovali ty věci nebeské, po nich šli, jich hledali, je sobě za největší zisk a za klénot nejdraží položili!“ (I. 176). Jen ti, kteří Krista následují, kteří žijí tak, jak Kristus učil, jsou praví členové církve Kristovy. Ideálem církve Kristovy jest Kapitovi církev bez slávy, cti, bohatství a moci. Služebníci Kristovi trpí pro spravedlnost. (I. 98). Praví křesťané, kteří následují Krista, jsou naplněni láskou k bližnímu, láskou i k nepřátelům svým; neznají nenávisti; místo této znají jen snášelivost a odpuštění (I. 237); milujíce i nepřátele své, neodpírají zlému (I. 562). Jak se proti tomu nyní hřeší! Místo křesťanské lásky jsou samé „nesnáze církevní, hádky, různice, svárové mezi předními učiteli, vražedná se jedných na druhé zlobení“ atd. (I. 78—79). S radostí má pravý křesťan sloužiti Pánu, jak praví sv. Pavel k Filip. (IV. kap.): „Radujte se v Pánu vždycky!“ Pravý křesťan slouží Bohu ochotně, s veselou tváří, a bližnímu vždy jen dobře činí, neboť „nechce z nás Duch Páně míti pokrytců zasmušilých neb plačků tvárně nábožných.“ (I. 134). „Nerozumná pak služba jest, chtějí Pána Boha odbýti zevnitřní poklonau, zlatem, stříbrem, mšemi, zvony, zpěvy, varhany etc.“ (I. 289).¹⁰⁾ Bůh nežádá též asketického mrtvení těla, neboť jest „farizejské, zevnitřní a marné, podle vymyšleného náboženství, mrskati se, trápati, nespáním, postem, prací, jakoby to samo v sobě zásluhau nějakau býti mělo a před Bohem mnoho platilo...“ (I. 400—401). Asketismu vůbec Bůh nežádá. Kapitonení sice proti postu, ale proti těm, kteří postem tělo své trápí, aby svým trápením Bohu se líbili, jakoby byl Bůh takový tyran, že by chtěl míti zalíbení v našem trápení. (I. 465). „Ne zevnitřními věcmi, ne ostříháním ceremonií a ustavení lidských neb kostelních Pán Bůh náš ctěn bývá, ale poslušenstvím slova jeho a ostříháním toho všeho, což on sám přikázal a ustavil.“ (I. 537). Bůh nežádá též, aby při každé příležitosti člověk se mu klaněl. Klanění má býti nikoliv tělesné, ale duchovní, t. j. úcta k Bohu, láska k němu skrytá v ryzím srdci křesťanském beze vší zevnější okázalosti. (I. 600—601). Bůh nežádá, aby byl ctěn na př. processím. Kapitonenáří na tento zvyk v církvi katolické v kázání na 5. neděli po veliko-

¹⁰⁾ srov. pod. u Chelčického!

nocích: „Den tento nedělní slove vůbec mezi křesťany neděle modlitebná, a u některých jmenuje se neděle křížová od pověrné ceremonie, a obyčeje lidmi uvedeného, s kříží se nošení a processí držení, o nichž pamět se nalézá, že by okolo léta Páně 460. nějaký Mammerkus, v Frankrejchu Videnský biskup, z příčiny jakéhos nebezpečnosti a země třesení je ustavil, a potom papež toho potvrdil. My pak den tento neděli modlitebnou v pravdě míti a jmenovati můžeme, opustíc tu křížovou, pověrnou ceremonii.“ (I. 803). Modliti má se křesťan v duchu a v pravdě; prositi má Boha, aby ho vyslyšel. „Co prospěje modliti se páteře (jakž obyčej mají lidé i mluvit i činiti), jestliže Bůh neuslyší?“ (I. 801). Jen Boha má křesťan vzývati, jen k němu se obracet s prosbou o milost, „skrže jméno Pána Ježíše.“ (I. 811). „Bůh nechce nás míti obrácených k svatým, světice, k Maryji Panně, ale k sobě samému.“ (I. 480). Ale „z křesťanů někteří mají Pannu Maryji, kteréž se modlí, jiní svatého Mikuláše, jiní svatého Haštala, jiní diblíky domovní, jiní dáby, jiní špalky, neb obrazy lité nebo ryté.“ (I. 809). „Svatí ani sami sobě spomoci nemohli, všichni pomoci Boží v Kristu obmyšlené potřebovali. Obrazové pak ani se sami hnauti, ani co sobě opatřiti nemohau: tedy nemají vzývání býti, jedině sám Bůh.“ (I. 810). Modliti se má křesťan k Bohu za sebe a za své bližní, ale za živé, nikoli za mrtvé. (I. 813).

Proti Kristu a jeho svaté pravdě povstal Antikrist. Tento „proti Kristu a jeho učení se postavuje, lidi od pravdy svozuje, v bludy a hříchy uvodí.“ (I. 722). „Přichází protivenství od Antikrista, kterýž, když jemu člověk v jeho bludích povoliti nechce, hned se bouří, mečem, ohněm, vězením ho trápí a o život připravuje.“ (I. 763). Věrní křesťané však se nelekají protivenství Antikristových. Lodička Kristova, „církev rytějící“, ode dávna jest zmítána bouří tohoto světa. „A za našich dnů, když Pán Bůh obnovil kázání svatého čtení i v těchto krajinách skrže Wiglefa, Husa a jiné: jak se to moře dulo a jak ještě podnes se bouří, známé takměř všechněm býti může. A ovšem ještě po nás tak se diti bude...“ (I. 352). Jak bídne chová se „svět Bohu odporný“ proti věrným křesťanům! „Nemůže... na tom dosti míti, když věrné boží vyžene, vylaučí, statek, živnosti jim odejme: ale nad to... mordovati je usiluje, a to ještě divné, dlouhé muky, trápení a smrti, jakž může nejukrutnější, beze vší lítosti jim činí; jiné mrská, vězením trápí, některé kamenuje, jiné dře, jiné osekává, pálí, peče etc. Tak svatý Štěpán kamenován.

Svatý Jakub stat. Izaiáš pilau přetřín. Svaty Bartoloměj odřín. Svaty Vavřinec na rožtě pečen. Mistr Jan Hus a Jeroným upálení etc.“ (I. 856).

Pravda nemá nyní místa na tomto světě. Sami kněží jsou proti těm, kteří pravdu vyznávají, neboť pokládají „upřímné vyznání pravdy od světa za rouhání a kacířství.“ Chovají se tak, jako „biskup pokrytec“ Kaifáš, jenž roztrhl roucho své na znamení, že se Kristus rouhá, když vyznal, že jest Syn Boží. „Odtud se může viděti, jaké pokrytství bylo těch svatáčků kněžských, a co se toho ještě podnes při nich nalézá.“ (I. 625). Kněží vůbec nejsou tací, jako za prvních dob církve Kristovy: „Ó, zlatý věk jistě toto byl, když kněží a učitelé tak živi byli, jakž učili! Kéž pak nynější věk toho následovati chce!? Ale nedbají na to nyní Antikristovi služebníci!“ (I. 401). Většina kněží hledí jen svého zisku; „za vše peníze trží, křest, oddavky, mše etc. . . .“ (I. 422). „Zlý služebník nepase ovčí, než sám sebe a břicho své: pakli kdy na pastvu je vyvede, krmí je mlátem lidských ustanovení a nálezků, z nichž ony nasyceny býti nemohau.“ (I. 908). Kněží opustili křesťanskou chudobu; jak chudý, ale přece slavný byl příjezd Kristův do Jerusaléma, ale jak „nyní již mnohem jináč jezdí ti, kdož jménem Krista a náměstenství jeho se přiodívají!“ (I. 580).

Horlivě zastává se Kapito kázání slova božího. Stěžuje si, že jedni „o kazatelích svatého čtení více než náležitě smýšlejí, jiní pak méně nežli sluší;“ jest třeba zachovávat cestu prostřední. (I. 109—110 a sl.). I vyzývá kazatel křesťany těmito slovy: „Rádi se učme se vsí chtivostí poslauchati božího slova tu, kdež se ono od věrných církve zprávců v čistotě rozsívá a káže, bez lidských vymyšlených a bludných přídavků! Z toho slova božího učme se nabývati toho všeho, což k spasení našemu přináleží! Neb jakž mistr Jan Hus svaté paměti učil: Zákon Kristův jest dostatečný k zpravování církve rytěřující bez přičinění a přimíšení zákonů lidských.“ (I. 537—538). Nezáleží na tom, kde se káže. Kázání „nemá k místu přivazováno býti.“ (I. 411).

Co se týče velebné svátosti, „má se věřiti, a vyznávati, že Pán Ježíš jest v slávě Boha Otce a ne někde v monstranci v kautě, ne v chlebě ani pod chlebem neb nad chlebem, kdežby znovu trápen a tělesně lámán a jeden byl.“ (I. 601). „Poněvadž . . . večere Páně jest od Pána Krista ustavena . . ., máť jí sobě

každý vážití a nemá žádný při ní po Kristu nic měniti, předělávati, ujímati, neb přidávati, ale jí v své čistotě a prostosti tak užívati.“ (I. 608). Chléb a víno jest viditelným znamením těla a krve Páně. (I. 610). Velebná svátost „není k tomu ustavena, aby bohem byla, a neb aby jako modla vystavována a vyzdvihována lidem k ukazování byla, aby se před ní klaněli, neb klekali, aby ji po městě, ulicích, a polích nosili, aby jejím přenešením tu neb jinde ďábly, neštěstí, nebezpečností, krupobití zaháněli, aneb aby ji do komůrky, za mříže, neb do jiné skrýše schovávali a zamykali, ale aby ji věřící s důkčovčíněním a s svým mnohým potěšením jednomyslně požívali.“ (I. 611). Kapitoly tedy učí o velebné svátosti, podobně jako bratr Lukáš, že jest Kristus v ní přítomen toliko posvátně.

Postilla Králická nevystupovala z hranic suchých dogmatických výkladův; z *postilly Kapitovy* však se ozývá nadšený český bratr, který hájí horlivě a statečně své víry, který rozechřívá čtenáře řečí upřímnou, dojemnou, poučuje a napomíná český lid, aby se vrátil k ideálu církve Kristovy. Působí na cit čtenářů vroucí zbožností; káže řečí plynou, lahodnou, prosycenou mnohými pěknými obraty, slovy srdečnými. Některá místa vynikají zvláště vroucností a mile dojmají čtenáře. Zvláště dojemné jest na př. rozjímání o umučení Krista Pána: „Když byl na kříži roztažen a přibit ukrutně a v svých úzkostech k Bohu úpěl, ani to slunce na to se dívati nemohlo . . .“ atd. (I. 591—592). Jak pěkné jest též líčení posledního soudu!: „Přijde Pán s slávau a s mocí velikau, a tuť se zjeví nesmírná moc Božství jeho, tu důstojnost královská se stkvíti bude, blesk nesmrtedlnosti jeho jasně třpytíti bude, tu vojska andělská kolem něho: Tu všemohaucností svau všechny mrtvé z prachu země vzbudí . . . Tu budau žalostně kvíliti . . . všecka pokolení země. Král pak, saudce nejvyšší, na trůnu velebnosti své sedne . . .“ atd. (I. 80—81).

Jungmann připomíná v Hist. I. č. (1849) na str. 216., že v knihovně musejní jest rukopis 1. dílu postilly Kapitovy z r. 1605, num. 357, a rukopis 2. dílu z r. 1607—12 ve 4° že jest u Bočka.

Rukopis 1. dílu jest v mus. knih. pod novou sign. V. B. 3, fol. Na zadní straně přední desky jest přípisek: „Letha 1622, v sobotu před masopustní nedělí, kaupil sem tuto knihu, poznavše ji, či jest rukau psána, od Jakobusa Bavorovinusa, rektora Bechynského, v Tejně

Nadvltavau (!), v domě pana Václava Podmanického.“ Kdo tento opis pořídil, není známo (snad sám nějaký Bavorovinus?). Jest psán písmem čitelným, nikoli ozdobným, obyčejným, ležatým, na papíře, a zachovává ještě starý pravopis.

Podáváme z něho tuto ukázkou:

„Wífemohuczy a wieczny Pan Buh nafs chtiege w swe przediwne mocy a nefmirnem milofrdenftwi znam a flawen byti, raczil gest fobie proto na poczatku czlowieka, a v niem lidske pokoleni, a podle toho nas wfieczky k obrazu fwemu ftworziti . . .“ (2^a).

K jednotlivým kázáním jsou přidány začátky písní.

Rukopis končí se kázáním na úterý svatodušní; na konci jest poznamenáno drobným písmem: „Dopsano w pondieli den obietowani Panny Maryi 1605.“

Z postill *katolických* v 16. století nejznamenitější jest *postilla* kněze **Tomáše Bavorovského** (univ. 54 B 6, mus. 35 A 5). Pojednání o ní vyšlo v Časopise kat. duch. 1864 roč. V. (J. Jireček, Kněz T. Bavorovský a jeho věk, str. 401—412, 492—505), ve Sborníku hist. III. 1885 (str. 138 a sl., 236 a sl.) od Dra Jana V. Nováka, a ve Vlčkově lit. I. 421—425.

Na základě těchto pramenů pojednáme o postille Bavorovského.

Pan Vilém z Rosenberka byl horlivý podporovatel literatury české. Znamenitým kazatelem byl tehdy Tomáš Bavorovský, děkan kapituly u sv. Víta v Praze, jenž jsa též archidiakonem kraje Bechyňského, pozván byl od p. Viléma na Krumlov. Kázání jeho se tak líbila, že na vyzvání mnoha přátel a k přání pana z Rosenberka je kazatel sepsal a vydal r. 1557, při čemž vedl náklad sám pan Vilém z Rosenberka. Tak vznikla Bavorovského „*Postilla česká anebo kázání a vejklady na evangelia*, kteráž se v nedělské dny přes celej rok čtau, věrně sepsána i kázána . . .“ Jest to kniha objemná, čítající 380 listů fol., a náleží k nejznamenitějším postillám českým. Jest tištěna písmem velmi pěkným a zřetelným v Olomouci u Jana Günthera r. 1557 a má ke každému evangeliu nedělnímu příhodnou dřevořezbu, mimo to čtyři veliké pěkné dřevořezby, představující znak domu Rožmberského s nadpisem: Arma Doī Wilhelmi a Rosenberg a s heslem „*Festina lente*“ (týž obraz se spatřuje v čele Ferovy postilly, o níž se též zmíníme), dále před kázáním na Veliký pátek obraz Krista na kříži, zvláště pěkně provedený, pak ozdobný titulní list k 2. polovici celého díla, a na konci obraz rytíře jakéhosi, vše ve slohu

kreseb Dürerovských. Věnována jest „Vysoce urozenému Pánu panu Vilémovi z Rožmberka a na Českém Krumlově, zpravci a vladaři slavného domu Rožmberského.“ V předmluvě, která jest spolu dedikací,¹¹⁾ vykládá kněz Tomáš, že proto složil postillu, aby evangelium stalo se lidu obecnému srozumitelno, vykládáno jsouc v jazyku českém. Polemisuje proti těm, kteří zbraňují lidu čísti písmo sv. v českém jazyku; vždyť Kristus kázal pravdu Boží všem lidem, a nikoli pouze učeným vyvolencům. Kristus se obětoval za všechny lidi, aby došli spásy; mají tudíž všichni lidé právo, pečovati řádnými prostředky o spásu duše. Bavorovský vyvrací dále námitky těch, kteří jsou proti čtení písma sv. v domácím jazyku. Horlí proti takovým kazatelům, kteří úřadu svého nezastávají s přísnou svědomitostí, a kteří k svému posvátnému úřadu jeví neschopnost; proto lépe jest čísti kázání psaná než poslouchati kázání takových kněží. Jest povinností duchovních, mylné výklady písem svatých opravovati a brojiti proti marnému hloubání v písmech; ale tím není řečeno, že by se měl lid vůbec zdržovati od čtení písma; každý stav může z písma sv. mnoha dobrým věcem se naučiti. Správné výklady písma sv. nezdržují lidu od návštěvy kostelní, naopak k ní spíše vybízejí. Práce spisovatelova prý není zbytečná, neboť vznikla z potřeby, kterou uznali mnozí přátelé, a zvláště pan Vilém z Rosenberka. Pomocníkem a korektorem přispise tom byl *Jan Straněnský*, který sepsal k němu druhou předmluvu, k čtenářům, zvláště stavu duchovního, v níž uvádí některé příklady, jak mnozí kněží za jeho doby málo dbají svého úřadu. Na konec Straněnský dodává, že chce na výroční svátky také něco z učitelů církevních pro lid sepsati, ač zalíbí-li se tato kniha.

Po předmluvách následuje seznam církevních otců, z nichž se uvádějí citaty v knize, potom rejstřík všeho toho, co se v kázáních vykládá.

¹¹⁾ O dedikacích postill v. Georg Loesche, Joh. Mathesius I. Bd. Gotha 1895. Spisovatel praví o obyčeji tomto, že mnozí žili od dedikování svých děl. Proti dnešní ponejvíce lakonské formě vzrostla tehdejší věnování na veliké předmluvy k příbuzným, přátelům, příznivcům, knížatům a j. Mathesius napsal na př. k jedné ze svých postill velikou předmluvu věnovanou „Josefovi XVI. století“, císaři Maxmilianu II. Věnovací předmluvy obsahují často mnoho biografických dat o spisovateli samém. — Budeme mítí příležitost seznati jich ještě mnoho.

Postilla rozdělena jest na 2 díly: 1. díl obsahuje kázání od adventu do Bílé soboty, 2. díl kázání od Hodu Božího Velikonočního do poslední neděle po sv. Trojici. Každému kázání předeslána jest příslušná nedělní perikopa.

Několik kázání vyňatých z postilly Bavorovského bylo vydáno r. 1822 v Hradci Králové a v Praze od Jos. Fr. Ditricha (Klíče, Skalického), kanovníka kapituly Vyšehradské. Viz Čas. pro kat. duch. 1828 I. 146, Č. kat. duch. 1864 V. 406, Jir. I. 51, Jg. 216.

Způsob výkladů u Bavorovského. Bavorovský nevykládá příslušný text evangelický slovo za slovem, nýbrž rozjímá o celkovém smyslu evangelia se zvláštním zřetelem též k době roku církevního. Spojuje analytický výklad se synthetickým.

Po perikopě následuje úvod k výkladu, pak výklad sám, rozdělený na části. Na př. na den Božího Těla rozjímá kazatel po úvodě: 1. O pravém užívání Těla a Krve Kristovy. 2. O pokloně a službě, kteráž se činí tělu Kristovu. Ku konci kazatel připouje napomenutí věřícím.

Bavorovský zachovává ve výkladech jasnou disposici, kterou předesílá na počátku jednotlivých výkladů. Výklad jest srozumitelný, jasný, jsa přízpůsoben vždy k rozličným potřebám křesťanského života. Hojné doklady z písmá sv. a z církevních otců svědčí o výborném znalci theologické literatury. „Důkladná známost pramenů těch patrna i odtud, že velmi málo jest příkladů ve všech kázáních, aby jednotlivé výroky opakoval, vynalézaje spíše vždy nových a nových dokladů hojnost.“ (Novák, Sb. hist. 1885, 141).

Bavorovský uvádí v postille mnohá *podobenství a přirovnání*, jež čerpá většinou z písmá sv., někdy též z dějin nebo i z praktického života. Přirovnání, jichž užívá, jsou vesměs velmi případná. Na př. praví: Neduživí jsou „knihy otevřené, na nichž i nejprostnější čísti mohau, jak mnohým a nenadálým pádům, nešťastným příhodám všichni sme poddáni.“ (64^a). „Náš život ustavičně jako vody do země vcházejíc se tratí a, jako železo od pilníku, tak se den ode dne kazí a pomíjí jako stín, pára nebo dým . . .“ (54^a).

Bavorovský jest *přísný mravokárce*. Hříchy vyšších stavů tepe nemilosrdně. V zkaženosti jejich jest prý příčina všeobecného úpadku lidu českého; kdyby lid neviděl špatného příkladu u vyšších stavů, nehřešil by tak mnoho. Panstvo

žije v přepychu, jest zbujnělé, utiskuje ubohý lid poddaný a neví vůbec, co jest cit a křesťanská láska.

Bavorovský vystupuje rázně proti všelikým nepravostem. Jest třeba přísné, důkladné výchovy, aby děti nezvykaly nepravostem. „Tuto již nechť rodičové šetří, v čem dítky jich od mladosti mají prospívati a cvičeny býti. Ne v chytrostech a rozpustilostech, ne v písničkách světských a oplzlých, ne v zlořečení, hrání, pejše, jakž v tom mnozí od dětinství se cvičí. Ale příkladem svého Spasitele, kterýž se maličký pro maličké narodil, před Bohem v bázni jeho a v svatých příkázáních, před lidmi pak v ctnostech svatých prospívati mají . . .“ (28^a). Stěžuje si na mládež, na špatné její vychování, těmito slovy: „Šetřte nynější mládeže, kterak sau živi bez bázně Boží, bez umění Božího, bez poslušství svých starších! Řeči jich oplzlé, šaty ohyzdné, skoky nestydaté, obcování mrzuté. Tomu k mysli opilství, jinému zlodějství, některému hra, jinému kuběnářství. Z toho co pochází? Některého z nich před očima vlastních jich rodičov oběsí, jiného ohavně čtvrtí, toho z města chvoštístěm vyprovodí a jiné jinými hanebnými pokutami tresčí; všeť to z toho pochází, že není bázně Boží před očima jich, že se k tomu od mladosti nevedli, by pomálu slovu Božímu zvykali, jemu se učili a vedlé zprávy jeho živi byli.“ (94^a).

Mládež roste, s ní rostou hříchy, zvláště pýcha. Pýcha lidu se jeví na př. v „potvornosti toho času zbytečné v šatstvu.“ „Nosí někteří oděv zbytečný, vocasitý; ten vymyslila bláznivá marnost. Jiní nákladný, drahý; ten nalezlo bohatství. Jiní pak kusý, oplzlý, kterýmž více své hanby obnažují, než zakrývají, a ten vymyslila smilnost. Opět jiní potvorný, zřezaný, navlačovaný, v kterémž lidé více za potvory než lidi se ukazují, a ten nalezlo bláznovství . . .“ (212^a). Jako nemírnost v oděvu, stejně přísně Bavorovský kárá též nemírnost v jídle a pití; stěžuje si, že mnoho zbytečných peněz se nakládá na hostiny, na hodování, na hýření, na „nestydatá obžerství“ (214), při čemž často se slýchají „pomlávání, řeči mrzké a oplzlé.“ (13^b, pod. 259^b). Lid se k tomu dá snadno svěsti a nepozoruje ani, že často bývá při tom i podváděn. (212^b).

V lidu není mravnosti; nemravně žijí mnozí nejen za svobodu, ale i v manželství. (27^b, 34 atd.). Příčina mravní zkázy jest, jak již bylo podotčeno, ve špatném příkladu stavů vyšších. Bavorovský jest ve výtkách svých nestranný a spravedlivý. Se stejnou horlivostí kárá vady duchovenstva

a pánů strany kališnicko-lutherské i strany pod jednou. Spravedlnost tato činí Bavorovského, jak Vlček dokládá (Děj. lit. č., str. 424), zjevem vzácným mezi současnými i pozdějšími stranníky. Mnozí lidé prý hledí ovšem na kněze, zvláště katolické, zlé skutky vyzvéděti, aby z toho proti vyznání samému a víře mohli těžiti a ji za ničemnou vyhlašovati, ale Bavorovský sám skutečně prý poznal mnoho nepravostí ve stavu kněžském vůbec, jichž dopouštějí se zvláště „neučení, neřádni a bludní kazatelové.“ (57^b, 58^a). Není ovšem divu, že jest tolik nepravostí v kněžství, když se do stavu tohoto dostalo mnoholidi nepovolaných. Mnohý „maje statček a živnost řádnou, utratí to skvostně, prohraje, a neb s nevěstkami utratí, potom opustí manželku, dítky, na kněžství, neb na kláštery myslí, jakoby poslední autočiště bylo tak svaté povolání. Opět jiný jsa před tím chudý, nuzný, v bídě, v nauzi vychovaný, dosáhna kněžství, rozbuojní, nabuda statečku, maje jej na knihy potřebné vynakládati, nuzným spomáhati, obrátí na paní kuběnu, kterauž raději při sobě vidí než svatú Bibli.“ (221^a). Bavorovský stěžuje si též do kněží z Polska, jichž veliký počet katolická strana v 16. stol. přijímala. Jest zcela přirozeno, že k nám přišel asi jen ten, kdo nemohl nebo nesměl doma zůstati. Byli to nejhorší kněží a nejméně vzdělaní. (150). (Winter, Ž. c. I. 127, 464.)

Co se evangelíků týče, Bavorovský vidí v Čechách pouze vnější nátěr lutherského evangelictví, pohnutky jeho stavovsky zájmové, nenáboženské. (Vlček, 422). Mnozí chtějí prý „evangelíci raději slauti nežli býti.“ (117^b).

Není pravé zbožnosti. Tato má se jeviti v prostředcích i v účelu svém; proto hřeší také ti, „kteříž smí lehkomylně, neváženě skrze jeho (Kristovy) rány, všechny elementy, sakramen'a, gotšenty přísahati“ aneb docela snad i „směle a lehkomylně svatých ran jeho (Kristových) se dotýkati.“ (82^a).

Páni nepečují o duševní blaho svých poddanych. (259^a). Mnozí z nich jsou k chudině nemilosrdní: „Když sami na každý den stkvostně hodují, pokrmy rozkošnými, nápoji lahodnými až do voškivosti . . . naplnění bývají, k tomu když sami pyšným rauchem se odívají, a coby to byl hlad neb těžká nemoc, neskušují, nerádi těm, kteříž hlad trpí, nemocmi těžkými trápeni bývají, věří, ale zlehčujte je sami u sebe, za nehodné, aby před jich obličej přijíti měli, saudí . . . Jestliže někdy hladem jsa přinucen

člověk nuzný do domův jich prosíc almužny vkročí, místo nasycení toto slyšeti musí: „Čert-li tě sem vnesl, nemohl si vně zuostati?“ To chudých potěšení! Jaká pak almužna se jim dává, vidati jest, když je zase ven z domův bičen vyhánějí a před nimi jako před nějakou ohavností dvěře zavírají . . .“ (324^{a-b}).

Jest vůbec málo lásky mezi lidmi. Lidé nemilují svých bližních; proto není také lásky mezi jednotlivými národy. „Lid jináč nesmejšlí, než že ten jest mu bližní, kdož v jazyku podobný, jako Čech Čecha drží za svého bližního, jiné pak národy v nenávisti majíc ohavnými jmény Němce psem, Uhra vší, Poláka sviní jmenují. To jest veliká potupa a zlehčení bližního našeho, kterážto hodnau svau pokutu časem svým najíti má.“ (299^{a-b}).

Není nikde upřímnosti, ale všude jen neupřímnost a pokrytectví. O pokrytectví českém vzniklo tehdá přísloví: „Čech než by v pátek s máslem jedl, raději by koně ukradl.“ Přísloví toto Bavorovský takto vykládá: „Čechové sau takoví pokrytci: v postě mléčného neužívají, za hřích to sobě pokládají, ale když se krádeže, vraždy, vožralství dopustí, v tom hřichu nepoznávají.“ (67^a).

Bavorovský stěžuje si vůbec mnoho na neblahé poměry české. Příčinu jich vidí mezi jiným ve velikém množství sekt v Čechách, které mají mnoho sporův, tupíce se navzájem. „Naši některé nazývají Lutheriany, Zwinkliany; v národu pak Českém jmenovali se Valdenští, Boleslavští, Pecínovští, Habrovanští etc. Oni pak naši stranu Papeženci, Římány, Řeholníky etc. A to vše posměšně, jeden druhému k potupě . . .“ (10^b; pod. 251^a). O náboženské snášelivosti Bavorovského ke kališníkům svědčí zvláště toto místo: „Vás pak, nejmilejší, . . . napomínám, abyste o těch všech, kteříž s námi v svátosti oltární věří a vyznávají býti pravé tělo Kristovo a pravau krev jeho, toliko samým přijímáním, kteréž na zevnitřních zpuosobách záleží, od nás se dělí, dobře smejšleli, je za pravé křesťané drželi a měli, a jako bratry v Kristu Pánu milovali . . .“ (100^a). Tak vyzývá Bavorovský k náboženské snášelivosti k přívržencům strany pod obojí, napomíná však, aby se lid „jako škodlivého jedu“ varoval „jiných změtencuov a chlebníkuov, kteří tu (ve svátosti oltární) nic jiného než posvátný chléb a znamení toliko Těla Kristova míti chtějí.“ (100^a). I napomíná Bavorovský neustále

k stálosti u víře. Mnozí lidé prý snadno dají se svést a od pravé víry se odchylují. V tehdejší době bylo hojně žen, které posilovaly sekty, zvláště Jednotu českých bratří, tím, že jim přiváděly přívržence. Touží na to Bavorovský slovy mrzutými (Winter, Ž. c. I, 57): „Není-liž to věc v tomto slavném království známá, že mnozí, někteří i z vyššího stavu, tak musili věřiti, jak od manželek svých jim vyměřeno bylo, kteréž vedle svého ženského a mdlého rozumu oblíbivše si tuto neb jinou bludnou sektu v tu své manžely více lahodným namlouváním nežli písma sv. duovody uvedly? A tak se potom stalo, že . . . tyto manžely své vyvedše z vyvolené a starobylé církve Boží a z kostelův křesťanských uvedli do rozličných Bratrských zborův a jiných domův pokrytských.“ (224^{a-b}). Jest viděti, že Bavorovský, jenž jinak pokoj a smíření mezi stranami káže, nemá bratří ve zvláštní lásce, poněvadž se mu zdálo, že učením svým od víry katolické nejvíce se odchýlili. (Novák, Sborník hist. 1885, 238.)

Bavorovský hájí víry katolické při každé příležitosti, a činí to způsobem zcela důstojným. (375^a a j.)

Svět zkažený chýlí se ke konci svému. Tuto myšlenku u mravokárců často projevovanou shledáváme též u Bavorovského: „Již, již, ó nejmilejší, chejli se k večeru svět, k svému skonání pospíchá, obilé dozrává, žeň se přibližuje . . .“ (54^b; pod. 7^a, 328 a j.)

Smýšlení Bavorovského v postille jest čisté, evangelické; kazatel chce, aby lid věřil všemu, co jest obsaženo v evangeliu. Nestačí však pouze věřiti, jest třeba skutky víru osvědčovati. Sama víra bez skutků k spasení nepostačí; i horlí tedy Bavorovský proti protestantům, kteří tážice se: „Kdo v pekle bude?“, odpovídají prý: „Sami toliko nevěřící, nebo věřícím žádní hříchové neškodí, neb za ně již Kristus dosti učinil, prve než jsme my se jich dopustili.“ (177^b).

Bavorovský jest z nejlepších českých katolických kazatelů. Dostalo se mu plným právem čestného názvu „českého Skargy“. O Petru Skargovi, největším z polských řečníků duchovních (nar. 1536), vyslovil se Mickiewicz, že se v něm obráží celá vlast, celý národ se svou minulostí, přítomností i budoucností, že rodinou jeho byla Polska. (Viz Mužik, Stručný dějepis kazatelských literatur slovanských, Praha, 1875, str. XII.) Podobně můžeme tvrditi o Bavorovském, že ro-

dinou jeho byla česká vlast, o jejíž blaho duševní se staral. Byl *pravý kazatel lidový*, vlastenec upřímný, výborný kněz, jenž z náboženství nečinil politiku, *kněz snášlivý* k ostatním stranám náboženským, zvláště k přívržencům strany podobojí. Postilla jeho vyniká celkem správnou češtinou a znamenitým slohem. „Bavorovský sice nezískal si názvu ‚zlatouústého‘, jako šťastný Polák Skarga, mistr jazyka, výtečně vládnuocí pathosem, ironií, hrou slov i jinými prostředky řečnickými, ale ani on není bez působivé ironie, též on mluví jadrně, názorně, lidově, nepřehání a nerozpřádá, má cit i humor, smysl pro působivou hru slovní, a plastický jeho sloh výhodně se odráží od mělké záplavy veliké většiny tehdejších našich stilistův.“ (Vlček, I. 425.)

Dobrý, horlivý kazatel katolický byl též **Tomáš Rešel** (*Reschelius*) **Hradecký**, přítel překladatele a vydavatele Straněnského († asi 1562). Viz o něm Sborník hist. IV. 1886, článek Zíbrtův (str. 234—240, 293—301, 337—342). (Jir. II, 178). R. 1561 vydal překlad postilly, kterou latinsky sepsal Fridrich Naúsea Blancicampian, někdy biskup vídeňský. Titul českého překladu zní: „*Kázání křesťanská na evangelia, kteráž se přes celý rok v nedělní a v sváteční dni čtau, . . . nejprve latině sepsaná, potom z též řeči na česka vyložena, vytištěna L. P. MDLXI.*“ (Univ. 54 C 231). Zmíněný biskup neukončil svých kázání, proto je dokončil Rešel pomocí přítele svého Jana Straněnského a přidal k nim ještě jiná kázání na svátky, které se světí v Pražském arcibiskupství; pramenem mu k tomu byla dílem jiná kázání biskupa Fridricha (*Centuriae homiliarum*), dílem jiní církevní učitelé. Zmínka o tom děje se v předmluvě ke „Kázáním“, datované r. 1561.

Překlad jest věnován p. Joachymovi z Hradce a vytištěn byl u Jiříka Melantricha z Aventinu. Druhé vydání pořídil r. 1574 Jindřich *Scribonius* z Horšova, probošt kostela Pražského. R. 1578 dal je Scribonius vytisknouti po třetí s povolením arcibiskupa Pražského Ant. Brusa, a věnoval je Adamovi z Hradce.

O kázáních těchto praví Zíbrt: Obsah jejich jest ryze náboženský. Spisovatel jeví všude sčtetlost v písmě sv. a ve spisech sv. otců, z nichž učenými citáty jen jen plýtvá, až místy nevyčerpatelnou svou důkladností čtenáře unavuje. Že byla kniha Rešelova bedlivě čítána, svědčí mnohé pří-

pisky po stranách i mezi řádky, ba někdy svedena celá polemika mezi čtenáři různého smýšlení. (Viz Zíbrt, Sb. hist. 1886, 239.)

Arcibiskup Pražský *Antonín Brus z Mohelnice* chtěje, aby proti ruchu reformačnímu měli katoličtí duchovní bezpečnou a spolehlivou rukověť, učinil smlouvu o *překlad postilly Jana Fera (Wilda)*, kazatele Mohučského (Jg. 216), se Zikmundem z Puchova. Slíbil mu zaplatiti čtvrtletně 20 kop míšenských, dáti mu byt, stravu, šaty ložní, dříví a pachole k službě až do ukončení díla; denně pak měl překládati šest hodin. (Arch. zem. Opisy z arcib. Winter, Život cír. I, 171.) Dovědév se pak arcibiskup, že i jiní částky této postilly v českém překladu vydati míní, vyžádal si u císaře Maxmiliána II. privilegium, že v 10 letech nikdo jiný překlad vydati nesmí, leč komu by arcibiskup Pražský povolení udělil. Protože však knihtiskařové pražští tisk postilly převzítí nechtěli, vyžádal si arcibiskup r. 1568 od císaře dovolení, aby mohl knihu tu dáti do tisku v Norimberce. (Ant. Brus z Mohelnice, arcibiskup Pražský. Historicko-kritický životopis, napsal Dr. Klem. Borový, Praha 1873.) Ale nedošlo k tomu. R. 1573 Melantrich uvázal se v tisk nákladem Brusovým a Viléma z Rožmberka, ale měl v tom nesnáze, neboť Jan Novohradský z Kolovrat věznil právě papírníka Fridricha Fraye a Melantrich tudíž pro nedostatek papíru nemohl s tiskem postupovati. Arcibiskup se přimlouval o propuštění Frayovo, aspoň na čas, aby dokonána býti mohla kniha, „jíž v Čechách nikdá ještě v jazyku českém rovná nevyšla.“ (Borový, Brus 122.) Tisk nicméně byl dokonán r. 1575. Arcibiskup dohlížel, aby nic důležitého v překladu nebylo vynecháno a aby nic nenáležitého nebylo přidáno. Účastenství při úpravě textu měl prý zvláště Jindřich *Scribonius* z Horšova, známý nám již vydavatel Rešelova překladu postilly biskupa Fridricha. (Jir. II, 221.) A tak vyšla „*Postilla* aneb kázání evangelitské pravdy . . . na evangelia a epištoly nedělní, která se podlé pořádku obecné církve křesťanské od adventu až do velikénoci čtau, skrze ctihodného kněze Jana Fera, kazatele kostela Mohučského, kázaná a nyní z řeči latinské a německé na česka přeložená . . .“ (Mus. 35 A 1).

Zajímavá jest předmluva překladatelova k čtenáři. Překladatel praví, že nastává právě *konec světa*, protože svět je pln zrady a krveprolití. Lid není vzděláván, neboť jest nedostatek dobrých kazatelů. Mnozí kazatelé jsou rádi, když již mohou sejíti

s kazatelny, jiní při kázáních zapletou se v tak mnohé „rozdíly“, že k prvnímu argumentu, který si byli předložili, vrátiti se nemohou, spletou se, sami s sebou se hádají, „lidu obecnému argumenta předmítající“ a vynášejíce se svou učeností; jiní „mnohokrát plískají, že sami nevědí, co . . .“; často „přepíší sobě nějaké špurty aneb prolenost dají některému mládenci nějaké kázáníčko sobě dosti neforemně vypsatí . . .“ Někdy dokonce řemeslníci „všetečně se vstrkají k kázání slova Božího a v správu církevní neumějíce prvotně sami sebe ani čeládky své náležitě řídití . . .“ Tudíž jde na jevo, „kterak všecken svět těchto posledních časuov k svému skonání se schyluje.“ Mnozí prý scházejí se tajně po domích a pášou skutky temnosti, štítíce se světla. Jiní opět čtou doma nějakou škodnou postillu sobě a své čeládce. Za takových poměrů jest prý třeba horlivých a věrných kazatelův, zvláště v Čechách, kde se čtou o překot všeliká bludná a záhubná kázání. Aby prý se lidu dostala do rukou postilla srovnávající se se svatou obecnou křesťanskou vírou, pořizen byl překlad postilly kněze Fera, jenž v ní „přivozuje svědectví Písma sv. upřímně a nezatměle, bez všelijakého dotýkání a hanění.“

Každé kázání v postille Ferově jest rozděleno na několik kázání menších. Všecka kázání jsou obšírná. Na př. jen výklad na 1. neděli adv. obsahuje 13 listů. Zimní kázání nedělní jdou od 1. neděle adv. až k Velikému pátku (incl.) a obsahují 423 listy. (Mus. 35 A 1, fol.). Téhož roku (1575) vyšla kázání letní nedělní „od Velikénoci až do Adventu“ (fol., univ. 54 A 18, 54 A 50). Vyšla též postilla zimní sváteční, s jejímž tiskem se počalo již r. 1574, fol. (un. 54 A 21 N. 1., id. 54 A 25 N. 1.), a letní sváteční z r. 1575, fol. (un. 54 A 16 N. 1., id. 54 A 18 N. 1., id. 54 A 50 N. 1.) Část sváteční vyšla též později ještě jednou u Melantricha r. 1625 s předmluvou Ferovou věnovanou knížeti Šebastianu, „svaté stolice Mohutské arcibiskupu, svaté římské říše po Germanii arcikancléři a kurfirštu etc.“ z níž se dovídáme, že Ferovým spolupracovníkem zvláště na letním dílu postilly sváteční byl Dr. Filip Agricola, farář v Eyllenkuru. Kázání ta obsahují hojné zprávy o životě svatých. Počínají se kázáním na den sv. Ondřeje a končí se kázáním na den Zvěstování Panny Marie (161 listů). (Mus. 35 A 1).

Jest zajímavo, že Koniáš katolickou postillu Ferovu položil mezi díla zavržená dokládaje, že „Postilla tato latinskau řečí vydaná polepsiti se může, však na českau řeč přeložena od ka-

cíře, který ji všelijak bludem poskvrnil, tak že polepšení hodna není.“ (Klíč II, 48, Jir. II, 221—222.)

Jesuita *Ondřej Modestin*, (1558—1601), znatel jazyků slovanských, kazatel v Olomouci a v Praze, rektor kolleje u sv. Klimenta, přeložil z polštiny *postillu Jakuba Wujka z Wagrowce*. (Jg. 216, Jir. II. 42.)

Jakób Wujek, člen řádu T. J., byl vedle Skargy z nejznamenitějších kazatelů století XVI. R. 1575 vyšla jeho „*Postylla katoliczna większa*“, obsahující 100 dlouhých kázání, jež jsou naskrze buď dogmatická nebo dogmaticko-moralní a polemická, vynikající důkladným vyčerpáváním látky, živostí a krásou slohu. Pro svou drahotu a obšírnost nebyla přístupna lidu. Proto Wujek sepsal *postillu* novou, kratší, s názvem „*Postylla katoliczna mniejsza*“, obsahující 134 synthetických homilií. Tyto dvě *postilly* s překladem biblí zjednaly Wujkovi příjmy polského Jeronýma, tvůrce biblické polštiny. (A. Mužík, *Stručný dějepis kazatelských literatur slov.*, Praha 1875, str. X—XI.)

Modestin přeložil do češtiny *postillu menší*: „*Postylla aneb kázání evangelitská na neděle a svátky celého roku . . . vydaná skrze Jakuba Wujka z Wagrowce etc., Doktora Písma S^o v Polské řeči, a nyní zase na česko přeložena.*“ (Ve 4°, univ. 54 B 90.) Obsahuje dva díly; 1. díl dělí se opět na dvě části: 1) kázání na evangelia dní nedělních, a 2) kázání na evangelia dní svátečních; podobně díl druhý. Hranicí mezi oběma díly jest kázání na den nejsvětější Trojice.

Postilla tato vytištěna byla v Litomyšli, u Andr. Graudence r. 1592.

Na počátku každého dílu jest *předmluva*. *Předmluva* k 1. dílu jest věnována biskupu Olomúckému, Stanislavu Pavlovskému, od překladatele kněze Ondřeje Modestina Hradeckého. Překladatel dotýká se v ní též „*Pikhartův*“, kteří prý po domech se scházejíce výkladů písma sv. užívají do kostela nechodíce. Všudy prý jest plno „*nešťastného koukole, to jest rozličných spisův, traktátův, výkladův a postyl kacírských*“, a často stává se, že i mnozí z katolíků je čtou, vymlouvajíce se, že se katolických nedostává. *Předmluva* k dílu 2. jest od Wujka („*k věrnému a pobožnému čtenáři*“); autor horlí v ní mezi jiným proti „*kacírům*“, kteří „*evangelitskými*“ se nazývajíce, odporují všelikým výkladům doktorův katolických; polemizuje též s Lutherem.

Spisovatel rozděluje jednotlivé *výklady* na několik částí, odstavců, a na konec v „závírce“ evangelia podává naučení z výkladu plynoucí. Často dotýká se doby současné, zvláště tam, kde se mu to nejlépe hodí, na př. při výkladu na neděli masopustní. Celkem vyznívají jeho kázání často tonem příliš podrážděným a přísně katolickým. Kazatel hájí horlivě přijímání pod jednou způsobou (kázání na zelený čtvrtek): „Co se naší české země, moravské, polské a okolních krajin dotýče, věc jistá jest, že za mnoho set let, jak se u nás víra křesťanská začala, nejináč než pod jednu jest užíváno.“ (I 1, CXXVII^a.) Na jiném místě praví: „Jako kališníci s vojskem, mocí a kvaltem kalich svůj sobě osobili: Žižka v Čechách a Němci ve svých zemích, tak z druhé strany přijímání pod jednu způsobou s velikým pokojem všeho křesťanstva jest přijaté a na mnohých sněmích obecních potvrzené...“ (I 1, CXXXI^b.) Kazatel vkládá též časté polemiky s naukou Lutherovou.

2. vydání vyšlo r. 1629 ve 4° (univ. 54 E 51); vytištěno v Praze u Pavla Sessia; tento napsal k 1. dílu předmluvu, v níž praví o této postille, že jest „jako jádrný vejtah netoliko hlavních víry katolické artikulův, předních mezi námi a sektáři rozepří, ale i rozdílných a na určité slavnosti katolické církve zběhlých a zvyklých ceremonií a kostelních obyčejův...“ Na konec 2. dílu jsou přidány životy svatých „české země vlastenců a patronů.“

Několik kázání z postilly menší (v překladě Modestinově) a jedno kázání z postilly větší (na 6. ned. po Velik., v překladě Mužíkově) vyšlo ve sbírce „Kazatelé slovanští“ (vedením Václ. Štulce... vyd. Ant. Mužík).

Mužík (Struč. dějep. kazat. lit. slov., XI.) pronáší o menší postille tento úsudek: „Prohlédati k perikopě obsahující často předměty rozličné, spojití je ale vždycky v krásný harmonický celek, v němž se pravdy nejuvznešenější jeví v rouše i prostáčku přístupném a při tom uvarovati se všech slov marných a zbytečných, jest zajisté mistrovství; a proto jest Wujkova „postylla mniejsza“ dílo ovšem mistrovské. Zdajíť se některé řeči býti krátkými, ale toho příčina jest, že Wujek někde více gnomicky si vede.“

Také překlad této postilly uvádí Koniáš v Klíči (299: „V újky Jakuba z Vagnerovce (!) postilla...“) a polepšuje z ní dvě místa. (V. ČČM 1863, Hanuš, o působení Jes. Koniáše v lit. č., str. 198.)

Z katolických kazatelů českých 16. věku připomínáme ještě jesuitu *Jana Suchého* (Joh. Suchius), Pražana ze St. Města, jenž přebýval v letech 1596—1599 v Krumlově, sepsal foliant kázání, jenž se chová v rukopise univ. bibl. pražské, sign. XVII C 2. (Jir. II, 251—252.) Psán jest na papíře, fol., a obsahuje mnoho kázání nedělních, psaných rukou rozličnou na konci 16. století. Nejprve jsou tu kázání na 1.—24. neděli po sv. Trojici, s vročením (téměř při každém kázání) 1596, pak jsou kázání od 1. neděle adventní až do 6. neděle po Velikonocích (incl.), psaná touž rukou, s vročením 1596 a 1597; potom následují „Cztywta kazanij nedielnij“ „Letha Panie 1598“ na 1.—24. neděli po sv. Trojici, psaná jinou rukou, konečně zase od 1. neděle adv. do 6. neděle po Velik., s vročením 1598 a 1599. Na konci čteme: „Konecz cztywtych Kazanij Nedielních w Czeskem Krumlowie 1599 . . . P. Joannes Suchius Stareho Miesta Pražského Rodicz.“

IV.

Století XVII.

(Postilly evangelické a českobratrské. Doba pronásledování: postilly literatury exulantské. — Postilly katolické; počátek protireformace.)

Úpadek křesťanského života ke konci 16. století vzbudil opět reformační reakci v Německu, která byla zahájena Janem Arndtem, avšak neměla vlivu na veliký počet německých lutherských kazatelů. V století 17. doba války třicetileté způsobila v střední Evropě nový úpadek náboženského a mravního života. Kazatelé byli nevědomí a neobratní, kázání jejich obmezovala se pouze na dogmatiku a polemiku. Forma kázání byla pedanticky učená, jednotlivá slova textu byla zahrnuta nesčíslnými učenými exegetickými poznámkami. V Německu nastal schematický a emblematický způsob kázání, při němž thema bylo rozvedeno v obraz často až směšný, který byl rozbírán do detailu. Vrcholem takového způsobu kázání byla t. zv. metoda realii, zavedená žitavským rektorem Christ. Weisem. Thema utápělo se v samých „realiích“, t. j. v obrazech, přirovnáních, antithesách, atd., které vlastní smysl výkladu zakrývaly a činily jej nesrozumitelným. Mnozí viděli sice, že to není pravá metoda, vraceli se ke kázáním zakládajícím se jen na písmě sv., ale tito zase sbírali samé biblické frase a obrazy bez ohledu na smysl, tak že vzniklo často na několik málo slov textu celé veliké kázání. Na lepším stupni byla tehdy kázání reformované církve mimo Německo, zvláště ve Francii a v Anglii.

Velikého rozkvětu v kazatelství nabývala v tomto období církev římskokatolická. Původ toho hledati sluší ve Francii; kazatelé pokládali se tam za skutečné řečníky, kteří měli svá kázání vypočtena na potlesk učeného posluchačstva, ovšem bez ohledu na vlastní účel kázání. Duchaplnost, vtip, oheň, lesk, elegantní, uhlazená řeč byly

znaky jejich kázání. Hlavním základem jejich výkladů byla morálka. Nebyli však oblíbeni u lidu, neboť mluvili většinou jen k učenému posluchačstvu.

V protestantském Německu nastala pro kazatelství lepší doba v posledních desetiletích století 17., zvláště působením Spenerovým. Spenerovy hlavní požadavky byly, aby byla kázání biblická, netoliko co do látky, ale i co do formy, aby se ukázalo, jak se pravdy v textě obsažené dá užiti k užitku posluchačstva, aby se kazatel řídil potřebami svých posluchačův, a aby měl zřetel více k nevzdělaným, kterých je více než učených. Vliv Spenerův byl veliký, zvláště když theologické učení na universitách se zlepšilo.

To jest všeobecný ráz kazatelství 17. století. (Dle Rotha.)

Těž v českém kazatelství té doby dogmatika a polemika jest základem kázání. Jest to odkaz z 16. století. Vypovídáním nekato-liků po bitvě bělohorské se polemika ještě více přiostrila. Protireformace katolická byla zahájena. Nastalo též ničení knih nekato-lických, zvláště náboženských. Na př. dne 5. ledna 1626 byl poslán od nejvyšších úředníků zemských Janu z Tulechova, J. M. C. rychtáři, přípis do Kutné Hory, v němž se mu poroučí, aby se pátralo po kacířských knihách, zvláště po nekato-lických biblích, postillách, kancionalech pikartských, žalmech a pod., a aby majetníkům takových knih kázal je přinášeti na rathouz a odváděti patribus S. J. (Č Č M. 1893 str. 268.)

Tou dobou mizely ovšem postilly nekato-lické, za to katolické se množily. Mnoho nekato-lických knih českých bylo v té době vytištěno v cizině, v Německu, kamž se uchýlili mnozí čeští exulanti.

Podáme ukázky nejlepších českých postill nekato-lických, které vyšly před dobou pronásledování ve stol. 17., a které vyšly v době pronásledování u exulantů; pak počneme probíratí postilly protireformační, katolické.

Z kazatelů evangelických století 17. před r. 1620 vyniká zvláště **Václav Slovacius Turnovský**. Byl vychován v nauce Lutherově a skládal spisy ve smyslu Lutherově. († 1616.) (Jir. II, 233.) (Jg. 216.) Jeho činnost literární byla veliká. Vydal mimo mnohá kázání výklad celé bible — práce to důkladná, obrovská.

Postilly Slovaciovy:

1. *Díl postní* vejkładův řečí celoročních, vzatých s písem zákona obojího, Starého i Nového, činěných od kužeze Václava Slovacya, správce církve Páně v městě Rožďalovicích . . . Vytištěný v impressí urozeného Pána pana Henyka z Waldštejna na zámku Do-

brovici etc. . . . Létha od narození Pána Krista MDCXIII.“ (V 4°, mus. 35 D 8.) Na 2. straně titulního listu jsou pochvalné latinské básně (disticha) od kněze Melichara Vereše, faráře Dobrovického. Pak jest předmluva, věnovaná urozenému p. Hendrichovi Křineckému z Ronova a na Rožďalovicích, autorovu kollatorovi. Spisovatel klade důraz na to, že jest třeba ve výkladech stručnosti, „rozkošné krátkosti“, ale takové, „za kterúž by nekráčela zatmělost, ale ve všech aby byla spolu užitečnost a vážnost.“ Pročež prý z výkladů řečí celoročních, složených jednak na základě slova božího z obojího zákona, jednak podle učitelů církevních, kteří vyznávají konfessi augsburskou, k žádosti pí. Barbory Křinecké z Žerotína „ku potřebě pobožných lidí na ten čas jen samý díl postní, jakožto prostým příhodnější, šetříc krátkosti, vybral . . .“ Melichar Vereš složil k tomu ještě píseň „k pobožnému čtenáři: Ej toť ta práce | z dávná vinšovaná | sebraná krátce | a vůbec vydaná | jakž skutek svědčí | v přirozené řeči“ || atd., ku konci: „A protož netup, | práce nezamítej || ale sobě kup | ji čti, a rozjíměj || ctný hospodáři | pobožný čtenáři! || Bůh práci zdaří!“ 2. vydání vyšlo v Praze r. 1616.

2. „Vejkladové *adventních řečí k všedním dnům nařizovaných*“, z r. 1613, v 4°, mus. 36 B 8 (bez tit.), univ. 54 E 279. (Tisk mus. 36 B 8 je codex mixtus: mimo neukončené výklady Slovaciovy obsahuje ještě různá kázání kněze Jana mladšího Flaxia z Čenkova.)

3. „Vejkladové na řeči *postní k všedním dnům nařizované*.“ (Un. 54 C 69). Spisovatel podává vždy text starozákonní, pak jeho výklad, potom text evangelia a zase výklad. To se opakuje při každém dni v týdnu. Výklady počínají se popeleční středou a končí se kázáním na Bílou sobotu. Na Veliký pátek jest vysvětlení na řeč proroka Ozeáše v kap. VI. a na řeč z druhé knihy Mojžíšovy v XII. kap., pak jest modlitba a obšírná „Historie o utrpení a smrti Jezu Krista . . .“ Jireček (Ruk. II, 233) se domnívá, že kázání tato jsou zvláštním vydáním postních výkladů ze spisu:

4. „*Kratičké a summovní vysvětlení každodenních celoročních řečí všedních z S t. i N. Z. vybrané, kteréž řeči slušně Zahradkau duší jmenovány býti mohou.*“ Vytištěno na Starém Městě Pražském u Matěje Marýnka Pardubského. Jireček (II, 233) uvádí též vrocení: 1613. Známe ze spisu tohoto jen titulní list přilepený k tisku výkladů řečí adventních, un. 54 E 279.

5. *Vysvětlení prosté biblí malé, jinák řečí z obojího Zákona Božího, na každý den nedělní i všední ce-*

lého roku rozdělených, kteréžto řeči slušně Zahradkou duše jmenovány býti mohau...“ Vydáno nákladem Jana Albr. staršího Křineckého z Ronova. Jsou to dva veliké folianty; první díl vyšel v Praze u Matěje Pardubského r. 1615, druhý r. 1620 též v Praze „u Ctibora Kbelského, jinak u tří Nedvěďů.“ (Un. 54 B 16.)

1. díl. Předmluva jest věnována panu Janu Albr. staršímu Křineckému z Ronova a jiným pánům z Ronova. Jedná nejprve o stvoření světa, o rozdělení roku, o rozdílném počátku roku u různých národův; pak spisovatel oznamuje, že přede dvěma léty ohlásil v předmluvě k výkladům adventním, že má sebrány takové výklady na všechny dny celého roku a že je vydati míní, což jest mu nyní možno pomocí a nákladem pana J. Albr. staršího Křineckého z Ronova. Uvádí též část historie rodu pánů z Ronova dle Dubravia a Hájka.

Postilla počíná se výklady adventních řečí, které vyšly již r. 1613 (v. čís. 2.); jsou zde jen málo pozměněny. (1—150, 1. neděle adv. — incl. Štědrý den); pak jsou „výkladové řeči o narození Krista Pána“ (151—212), „výkladové řeči masopustních k všedním dnům nařizených,“ (bez označení stran, Nový rok — úterý masop.), „díl postní řečí na každý den, nedělní i všední,“ vyšlý o sobě 1616 (2. vyd., v. čís. 1.) (popelční středa — Bílá sobota, str. 300.), „kázání dvoje na slavnost vzkříšení Páně, na artikul pátý víry obecné křesťanské“ s obšírným výkladem epištoly na Hod Boží Velikonoční (301—324), kázání od velikonočního pondělí do soboty po Velikonočích (—354), „výklad řečí provodních“ (1. neděle provodní — sobota po 6. neděli provodní; — 602), na den seslání Ducha sv., a konečně kázání od pondělí do soboty po sv. Duchu (— 656).

2. díl obsahuje kázání na všechny dny „od sv. Trojice do adventu“. Předmluva jest velmi zajímavá. Napsal ji kněz Jan Rozacius Hořovský, správce církevní u sv. Mikuláše v Menším Městě Pražském, a věnoval ji „urozenému pánu J. Albr. staršímu Křineckému z Ronova“. Rozacius vykládá, jak pracně a nákladně před vynalezením tisku knihy se dostávaly. Připomíná, co jest zaznamenáno v českých kronikách o deskách zemských. Králové a knížata nešetřili nákladu na vydávání knih, tak na př. „Ptolomeus, slavný král Alexandrinský“, vydal prý na přeložení Zákona Božího Starého z židovského jazyka do řeckého dvakráte sto tisíc zlatých (!); k překladům písma sv. připomíná též, že prý sv. Jeronym přeložil bibli z řečtiny „do Dalmacského, aneb Slovenského jazyku“. O císaři Karlu Velikém praví, že

založil v Paříži slavnou akademii. Mluví o velikých výhodách tisku, připomínaje na př., že knihy Platonovy, za něž psané vydal kdysi pan Bohuslav Hassištejnský z Lobkovic 1000 dukátů, lze nyní koupiti tištěné za 10 zl. Vykládá pak různé domněnky, „odkud by tlačení kněh svůj počátek vzalo“. Stěžuje si, že umění knihtiskařské v žádném národu není tak málo váženo, jako u Čechů. U jiných národů tisknou se znamenité knihy všech umění v hojném počtu, ale „v našem pak Českém jazyku po Biblii Svaté velmi málo kněh rozličných se nachází;“ vinna je tím nedbalost národa našeho; málo kdo něco na knihy vynaloží. Kdyby měl mnohý to, co smí za jeden den prohráti, vynaložiti na dobrou knihu, bylo by mu to obtížno, ačkoliv by to učinil pro slávu boží a pro dobro jazyka svého, „nebo po stu a více letech knihy dobré svědectví o víře, pobožnosti a lásce k Bohu, i o milování národu a jazyka svého vydávají o těch, kteří vyzdvižení a rozmnožení kněh fedrovali. Ach, jak málo jest těch v národu našem, kteří by opravdově o rozmnožení cti a slávy Boží, o pobožnost, o fedrování mládeže k umění svobodnému literárnímu se starali, ale mnohem víceji jest těch, kteří rozmnožení slávy Boží a umění svobodného rozhojnění i svaté víry a pobožnosti rozšíření překážejí, čehož zjevně a patrně příkladové před očima se nacházejí! Kdo toho neví, jak mnoho far a kostelův pustých se nachází, kdež by služebníci církevní mohli se chovati? A to vše pro časný zisk se děje: nebo pole, lauky, zahrady od předkův pro slávu Boží k farám nadané, smísily se s panskými, i sedlskými, a tak pro zisk časný opauští se věci nebeské.“ Jiní časem povolají kněze k službám božím, ale „čím chtějí, jej odbydau, a sami Boží věci zžírají . . .“ Páni nechtí, aby dítky poddaných byly ve školách vzdělávány; raději je „za psovody a marštalíře dávají, říkajíce, že o to nestojí, aby z poddaných svých školáry a učené lidi měli. Ó jak mnozí z Čechův za svůj mateřský a přirozený jazyk, jemuž jsau se s mlékem naučili, se stydí! Nebo to slýcháváme, kterak někteří dosti málo cizích jazykův povědomi sauce, česky mluvíti nechtějí, jakoby svůj jazyk v cizí zemi zapomenuli, a často se přihází, že v cizích jazycích blaudíce, i přirozeného neumějí, a to ti obyčejně činívají, kterým kortesie zdvořilosti cizích národův, ba necht' dím raději pyšné světské a promrzlé marnosti, tance a freje se zalíbily, a staré Čechův dobré obyčeje omrzely, že s tím i řeč přirozená jest v ošklivosti.“ A proto také jest vydáváno málo dobrých knih jazykem českým. Není také těch, kteří by vydávání knih podporovali: „Nebo kdyby někdo všeckny spisy Otcův Svatých v Český jazyk přeložil a na tisíce na tištění vynaložil, málo by měl těch, kteří by poděkovali,

míně těch, kteřížby náklad vynahražovati pomáhali, a mnozí vděčněji chřta anebo vyžle, nežli knihy svatého Augustina za dar by přijali.“ To vše ovšem neplatí o všech. Jsou vzácné výjimky. Rozacius připomíná p. Bohuslava Hassištejského z Lobkovic, jenž měl „slavný a nákladný librář“, pány z Rožmberka, p. Václava z Řičan a na Hořovicích, jenž mnoho vynakládal na knihy české, zvláště na knihy náboženských výkladův, „na mládence školní z důchodův svých jisté vyživení nařídil, i dával“. Slova napsaná vlastní rukou pana Václava z Řičan na truhle, v níž tělo jeho odpočívá, ukazují, jakého užitku nabyt zmíněný český pán z poslouchání a čítání slova božího a z knih vzácných a pobožných; napsal to dvě léta před svou smrtí (r. 1594). Na celé stránce Rozacius podává verše onoho epitafu. Připomíná pak ještě jiných českých pánův. Ze stavu městského též mnozí pečují o literární vzdělání; mnozí měšťané podporovali akademii pražskou, o čemž svědčí prý kmotr Rozaciův, Mistr Jan Kampanus ve spise *Calendarium beneficiorum Academiae Pragensi collatorum*, Strenae loco Anno 1616. Potom zmiňuje se Rozacius o p. J. Albr. starším Křineckém z Ronova a praví, že promluvil „o fedrování a tištění“ knih z těchto příčin: I. aby pan Křinecký měl útěchu, že náleží k následovníkům těch, kteří podporovali českou literaturu, II. aby i jiným bylo uvedeno ve známost, že veda náklad na tuto práci vyhledává cti a slávy boží a prospěchu bližních; neboť prý „ačkoli řeči tyto každodenní prvé tištěné byly, avšak byly bez výkladův,¹²⁾ a k tomu již těch dostati a koupiti se nemůže.“ Cti a slávy boží vyhledává prý se vydáním díla Slovaciova 1. tím, že hospodářové a hospodyně zvláště při ranních a večerních modlitbách mohou se s domácí čeládkou cvičiti v pobožnosti, 2. tím, že mnohý může býti napomenut k pokání, poněvadž praví se v tom spise každému pravda do očí. III. Předmluvu tuto napsal prý Rozacius také proto, aby pánové z Ronova nelitovali nákladu, který věnovali na toto dílo. Poněvadž pak dříve, než tato práce vytištěna byla, autor její, kněz Václav Slovacius, („kterýž tato práci v 1. dílu léta 1615 začal“) zemřel (r. 1616), a bylo potřebí ještě mnoho výkladův doplniti, požádán byl spisovatel předmluvy, aby ji doplnil a vydal.

Podepsán jest: „kněz Jan Rozacius Hořovský, správce církevní u sv. Mikuláše v Menším Městě Pražském, assessor konsistoře Pražské pod obojí přijímajících.“¹³⁾

¹²⁾ Jsou to „Celoroční řeči Boží z starého i nového Zákona . . .“, vytištěné v Praze na St. Městě. Tohoto díla zachoval se jen list titulní, známý z musejního tisku řečí postních 35 D 8, kamž jest přilepen za 2. listem přídeštným.

¹³⁾ Ferd. Císař v předmluvě k své *Postille* („Chléb života“, r. 1892) připomíná

Ke kázáním 2. dílu (1—1104 str.) připojena jsou kázání na den posvěcení chrámu (1105—1110) a o nejsvětější večeři Pána našeho Ježíše Krista s modlitbou (1111—1119). Ku konci jsou 3 rejstříky k oběma dílům. Dvěma latinskými básněmi a krátkým doslovem končí se celé dílo.

Slovaciovy výklady jsou *nad míru obšírné*. Spisovatel vykládá smysl jednotlivých vět, rozvádí široce myšlenky v nich obsažené a vysvětluje vše důkladně; dříve než přistoupí k vlastnímu výkladu, podává v úvodě smysl příslušného textu s častou aplikací na dobu tehdejší a rozdělí si pak výklad na několik částí, které pak probírá a ku kterým připojuje naučení.

Ukázka. Ve výkladech řečí postních (1. díl Vysvětl. bibl. str. 2. a sl.) jest kázání na 1. středu v postě takto rozděleno: Úvod: Vrchnosti se mají starati, aby poddaní byli vychovávaní věrnými učiteli. K tomu nemají litovati nákladu; „ale proti této povinnosti těchto časův mnohé vrchnosti místo shromažďování lidu poddaného v chrámy Boží dávají jim příčinu k shromažďování se k ožralství, stavějíce místo chrámů krčmy, pivovary, pálenice, na ty ochotněji některé sto tolarů, nežli na chrám Boží některý groš naloží. Přijdeť, přijdeť čas, že, poněvadž nyní cti a slávy toho nebeského krále nevzdělávají a nefedrují, k nim se také v den příští svého saudu nepřizná, ale s otcem pejchy a s původcem lakomství je od sebe zavrže a věčně zatratí“. (2—3). Následuje text: Johel II 12—20 a rozbor této starozákonní řeči, pak slova sv. Mat. kap. VI.: „Když se pak postíte, nebudte jako pokrytci smutní . . .“ atd., a k tomu výklad takto rozdělený: („K vyrozumění této řeči předložíme sobě toto“:) „Nejprvé: V čem pokrytci svůj půst zakládají? Druhé: Proč křesťané nemají sobě na zemi pokladu shromažďovati a jakým způsobem v nebi mají jej skládati?“ Následují výklady „k prvnímu“ a „k druhému“, naučení, pak vysvětlení epištoly sv. Pavla 2. Kor. kap. 10., v. 1—8, naučení.

Slovacius cituje často písmo sv. a otce církevní. Citaty latinské překládá. Vkládá též často verše latinské, které volně překládá, na př.:

„Casta Deus mens est, casta vult mente vocari
Et castas pondus jussit labere preces.

míná, že Rozacius „vykládá čtenáři staročeský vývoj literatury od Adama takořka. R. ví, proč tak daleko do minulosti v předmluvě si zašel. Chce dobrým Čechům položit na srdce, že v tom veliká milost boží, jsou-li knihy dobré přístupnější hojnější a lacinější nežli za dnů starodávných . . .“ (str. IX.)

To jest: Pán Bůh náš jsa nejčistší v své bytnosti
 Čistau myslí chce ode všech ctěn býti:
 Neb prosby každého čistého srdce
 Oblibuje sobě ve všem nejvíce.“

(Řeči postní 69).¹⁴⁾

Připojuje často verše pouze české; ve verších na př. vykládá, že prý se říká v přísloví:

„Kde jest málo nebo mnoho (t. ‚rozumu těla‘),
 Tu jest mínění ďáblovo:
 Která jest prostřední cesta?
 Boží jest bezpečná jistá.“ (Postní 276).

Slovacius napomíná k častému přijímání svátosti oltářní, zvláště v kázání na Zelený čtvrtek. Zastává se horlivě přijímání pod obojí, při čemž často polemisuje; to činí vždy způsobem důstojným, neurážlivým, ale rozhodným. K otázce svátosti oltářní připomíná: „Pravau tedy a, jakž říkáme, obecní, královskou cestu ukáží, tak, abyšte neblaudili u víře, k slovům Krista Pána, lečby dobrovolně někdo sebe svěsti bludařům dopustil a v cizím smyslu rozumu tělesného zaslepen byl.“ (Postní 276). Z kázání o večeři Páně: „A že ta slova: ‚Jezte a píte‘ nic více nejsau, než jakoby-chom řekli: ‚věřte‘: a že my sprostně, upřímně, a povinně těmto slovům věříme, proto nás Carnivoras, Sangvifusas, totiž žráčů masa a pijanův krve Krista Pána nazývají.“ (II 1114). „Item, jestliže ta slova (t. Kristova) zle jsau mluvená, nechť je z biblí vymaží a vyradirují! Pakli dobře: Proč nás neprávě žráči masa a krve Kristovy pijany nazývají? Myť se k tomu neznáme, abychom hmotným a Kaparnaj-titským způsobem tělo Krista Pána jedli, a pili: ale věříme těm slovům, že posvátně, duchovně, i podstatně, věrau i ústy, Modo Sacramentali, Těla a Krve Krista Pána užíváme...“ (II 1115). Z modlitby o večeři Páně: „Slova Tvá (Kriste) sau věrná a pravá, a zaslíbení tvé neměnitelné, i věc od tebe nařízená, nepřemožená, tak že, byť se peklo baurilo a knížata temnosti proti tomu se postavovali, mám pevnau a stálau víru a naději nepohnutedlnou, že oni zahanbení budau, a ty pravdomluvný zůstaneš...“ (II 1119).

Chválí dokonalost písm a sv. a připomíná, že mistrem písem sv. jest sám Duch sv.; k tomu dokládá: „Ta Písma sau také svíce nohám a světlem ztezkám našim: jakéhož vysvědčení že všickni jiní

¹⁴⁾ Doklady jsou z „Vysvětlení prostého biblí“, un. 54 B 16.

spisové od kohokoli pocházející nemají. Protož za všetečnou nešlechtnost uznávati máme učení, kterýmž se Písma svatá praví býti nedostatečné k rozeznání rozepří o artikule náboženství křesťanského. Podobně i učení Entuziastův a Štenkfeldiánův buď proklaté, kteříž Písma svatá praví býti literau zabíjející.“ (Řeči adv. I 47).

Slovacius podnikl práci velikou, velmi záslužnou. Výklady jeho nejsou sice populární, ale byly zajisté znamenitou pomůckou kazatelům jiným, kteří z nich jako z nevyčerpatelné studnice mohli vážiti veliké množství dobrých, důkladných vysvětlení.

Současníkem Slovaciiovým byl *Jiří Dikast (Dicastus) z Mířkova* (nar. okolo 1560, † v Žitavě 1630). Byl kněz pod obojí. Jsa farářem v Týně, zvolen byl r. 1619 za administratora dolní konsistoře protestantské. Když byl 13. prosince 1621 vydán patent proti praedikantům, očekávalo se, že se Dikast vzmuží k odporu; ale ponížil se více než ostatní: hleděl hyperloyalními projevy dřívější svou stranickou přivést v zapomenutí; krále, kterého korunoval, prohlásil za nepřitele vlasti, přál císaři vítězství a opakoval to ve svém kázání. Ale nebylo mu to nic platno: musil přece opustiti vlast a odebrati se do vyhnanství, čímž byl učiněn konec konsistoři evangelické. (Winter, Život círk. I 284, 341—342; A. Gindely, Gesch. der Gegenreformation in Böhmen, Leipz. 1894, 104—105.)

Vydal dvě postilly:

I. „*Postylla, nebo kázání krátká na evangelia svatá . . . k utvrzení víry křesťanské a života pobožného prostějším v lidu Božím nápomocná.* Vydaná jazykem českým od kněze Jiříka Dykasta Mířkovského, faráře při kostele S^o Štěpána Velikého v Novém Městě Pražském. Léta Páně MDCXII.“ [Mus. 35 C 4 (díl 1.), 35 C 5 (díl 2.), un. 54 F 46.]

Díl 1.: Na počátku jest výčet jmen českých pánův, jimž kniha tato jest věnována, pak jest předmluva (v mus. tisku 35 C 4 jen 2 listy, konec schází, v univ. schází tit. list i předmluva). Díl 1. obsahuje kázání od 1. neděle adventní do úterka svatodušního. Jednotlivá kázání jsou věnována různým osobám, jimž chtěl se Dikast zavděčiti. Na př. 1. kázání napsáno jest „ku potěšení urozenému panu Jiljímu Pergerovi z Častolovic, měštěninu a primasovi Nového Města Pražského“, 2. kázání „ku potěšení panu Jiříku Švikovi z Lukonos etc. a každému křesťanu pobožnému“, atd. Před textem bibliickým spisovatel klade úvod, obsahující povšechnou úvahu o tom, co jest v textě obsaženo. Leckdy v úvaze té dotýká se i věcí světských,

na př. na str. 75 (I) jako úvod ke kázání „na neděli mezi slavností vánoční a novým létem“ podává tento právnický výklad: „Pravda při světském právě málo váží, jestli se průvody nedovodí: Nebo byť i původ aneb obviněný pravdu mluvil, však nemá-li průvodu, právo ho neospravedlňuje. Jsau zajisté dvě strany sobě odporne: Jedna žaluje, druhá odpírá: a soudce nejsa povědomý těch věcí do srdce hleděti nemůže, jest tedy potřebí, aby žalobník svědky provodil a obviněný odvodil, aby pravda se ukázala a spravedlnost od práva přisauzena byla: A tať jest opatrnost tělesná, v obcování vezdejšího života potřebná, zvláště v veliké při.“ (I 75). Po příslušném textě evangelia následuje výklad. Po krátkém úvodě kazatel podává rozdělenní výkladu, na př. praví v 1. kázání (na 1. neděli adv.), že bude rozjímati o dvou věcech: „1. Jaký jest král Kristus a jaké království jeho?“ „2. Která povinnost lidu poddaného tomu králi?“ O těch dvou věcech pak obšírně vykládá. Kazatel vyjímá tedy vždy hlavní myšlenky (obyčejně dvě) z textu, a tyto tvoří potom osnovu výkladu. Často Dikast podává na tutéž neděli dvojí i více kázání, na př. na Hod Boží Velikonoční jest dokonce čtvero kázání (I 319–349): 1. s výkladem na ev. sv. Jana 20. k., 2. s výkladem na ev. sv. Marka v 16. k., 3. „Historia o Jozefovi, kterýž nesl obraz Krista Pána“, výklad na I. knihu Mojž. kap. 41., 4. „Vysvětlení historie o Samsonovi, kterýž byl obraz pravého Samsona Pána J. K.“ „Z knihy Judicum, Soudců kap. 14.“

Výklady Dikastovy jsou vyplněny zvláště hojnými příklady z písma sv. Též z historie světské kazatel uvádí rád příklady; na př. káže, že boháči bývají často pyšní, a dodává: „Augustus, ten slávy, triumfu hleděl a toho roku chrám Marsovi dedicoval s velikými náklady a divadly obyčejných kratochvílných her.“ (I 55). Jiný příklad: „Julianus císař, poběhlec od víry křesťanské, pohrůžku učinil křesťanům strašlivou, že jich, navrátí-li se z Perské země, živiti nechce; na cestě s hůry povětrí střelau postřelen scepěnl(!)“ (I 73). V jiném kázání praví, že křesťané věrní se modlívali i za pohanské císaře, ale že bludní a nevěrní krále „mordují“: „Tím násilím zamordován Hendrych třetí toho jména Franský král. Jtem Vyllím, kníže Auraniae. To násilí chtělo odjítí hrdlo Henrycha čtvrtého toho jména, krále Franského, a teď nedávno Jakuba, krále Englického, chtělo zahladiti . . .“ (I 25). O noci bartolomějské v Paříži: „Když léta Páně 1572 před lety čtyřiceti onen veliký pán, Kašpar Kolignius, Ammiral Franský, v té šlachtatě (!) zrádné pařížské, kdež křesťanů přes třidceti tisíců zmordováno bylo, zamordován byl: hlavu jeho do Říma

poslali, ale tělo na šibenici pověsili. Vydařil se u prostřed toho hrozného protivenství a tyranství krvavého jeden, kterýž tělo toho pána z šibenice sňal a na místě poctivém pochoval.“ (I 311, narážka na totéž I 459.) — Vkládá často různá „podobenství“, t. j. přirovnání, na př.: „Jako veliký Alexander jsa tázán, kterak tak brzo v krátkém času téměř všecken svět sobě podmanil, odpověděl: „neobmeškáváje a neodkládaje, ale rychlosti užívaje:“ Ďábel tak ustavičnými osidly mnohé jímá.“ (I 214). „Preceptor vyšetřuje vtipu a prospěchu svých učedníkův, aby všech na všecko se vyptával. Tak Bůh s námi nakládá. Nezaufejme tedy sobě jsauce v pokušení . . .!“ (I 219—220). Zajímavost jest, že kazatel vkládá do své postilly i zmínku o dvou pamětihodných událostech současných, které se přihodily právě v dobu, kdy psal příslušná kázání. Na konec kázání „na neděli před novým létem“ (kázání o životě a smrti svatého Simeona) zmiňuje se o smrti císaře Rudolfa II.: „Když jsem probu tohoto kázání četl, oznámeno mi, že Jeho milost Císařská Rudolf toho jména 2. život svůj mezi 6. a 7. hodinou na půl Orloji v Pánu svatě dokonal. Bože, buď nám všechněm milostiv a přidej let k letům krále našeho a nám pokoj dej, Amen.

Vicena Jani Caesar lugente Rudolphus
occidit: ô vivat rex valeatque pius.

[M. Geor: Caro: à Carlsp:].“ (I 87).

A na konec kázání na Bílou sobotu jest zmínka o smrti M. Martina Nauměřického z Nauměřic a o škole žatecké: „Když jsem toto kázání psal, dáno mi jest znáti, že v noci po sedmé hodině na pátek po svatém Valentinu, 17. dne měsíce února pobožně, tiše a svatě život svůj v Pánu dokonal urozený a vysoce učený Pan Mistr Martin Bachacius Nauměřický z Nauměřic, Akademie Pražské Rector, a kolleje krále Václava, jinak císařské, probošt, někdy preceptor můj v slavné škole města Ziatče. Ta škola po akademii Pražské může slauti matka oddaných ku pobožnosti a liternímu umění. Nebo slavné paměti M. Jakuba Strabona Klatovského, když z Akademie Wittemberské přišel, krmila, až ho i za správce svého při Akademii Pražské obdržela. Potom i tohoto mistra Martina, když z Wittemberka šlakem poražený přišel, chovala, až ho za kustoše dítek, a potom za sukcentora přijala, i také za druhého svého správce při též Akademii Pražské vyžádala. Pán Bůh rač tu školu i obec, kteréž sem já mnoho dlužen, do skonání světa opatrovati a požehnati, a dobrodincům podlé duše i těla zde časně a potom věčně odplatiti, Amen.

TerqUInâ et bInâ FebrUI, BaCChaCIUs eXIt,
 HInc pIUus, eXCeLsâ Mente, fUb altra feneX,
 Quae docuit vivens alios; jamq; illa corufcans
 Ante Dei vultus inferiora videt.

Geor: Carolides à Carlspergâ.“ (I 316—317).

Horlivě zastává se Dikast ve své postille učení evangelického. Není křesťanem, kdo věří tomu, čemu některá strana náboženská věří a co věřiti ustanovila, ale ten, „kdož věří, co psáno jest v knihách Mojžíšových, prorockých, v žalmích a v knihách evangelistův a apoštolův Páně“. (I 358). Jen Písmo sv. jest nám vydáno od Pána Boha, a proto jen to náboženství jest pravé, které se zakládá jen na Písmě sv., a tedy „jiná všecka náboženství, učení prorockému a apoštolskému odporná, jsau básně a rauhání proti Pánu Bohu . . .“ (I 287). Nyní zvláště se rodí mnoho koukole, více než kdy jindy, neboť „lidé zpějí, jsau nepilní, ješto dávno se zvěstuje evangelium.“ (I 165). Učení křesťanské jest učení lásky. Zle tedy činí ti, „kteříž bojují proti odporníkům v učení mečem: Není cíl braně ten, nutiti k víře. Nebo víra jest dar Boží. Ephez. 2. Mat. 16. Ale mocí moci odpírati sluší. Neodpírám tomu, ale toliko má býti ochrana věrných skrze takové války. Abraham může Lota z vězení a zajetí vysvoboditi.“ (I 164). Na církev katolickou naráží často, na př.: „Tuť jest opravdová církev, kdež netoliko vidíme zázraky, ale také slyšíme potěšení evangelická. A toť jest proti těm, kteří křičí: ‚Zázraci, zázraci!‘, ale chudým evangelium nezvěstují.“ (I 21). Horlí též proti Novokřtěncům, kteří bloudí, když praví, „že nejbližeji k apoštolům přistaupili, když nemajíce žádného umění moc sobě k vykládání Písem svatých osobují“. (I 492). Jsa knězem pod obojí, Dikast volá: „Ach, jaké potěšení, když krůpějíčka krve Pána Ježíše občerstvuje a obživuje srdce naše!“ (I. 272). Zvláště na Zelený čtvrtek káže o večeři Páně. Na artikul o večeři Páně prý „ďábel veliký autoky činí, a nesčíslnými labirynty jej vyvrátiti usiluje, však věrným pravého smyslu jeho vydřiti nemůže. Nebo tu večeři svau sám Syn Boží svým věrným ku posile víry, lásky, naděje, svornosti a zachování svatého obcování vydati ráčil.“ (I. 278). „Píte z toho všickni! Ten rozkaz je proti lidskému ustanovení, kteréž odjímá kalich věrnému obecnému lidu. Kristus chce, abychom všickni jedli a pili: ale lidské ustanovení nechce, abychom všickni pili, ale sami kněží. Ta nestydatost poráží se tím rozkazem Páně: ‚Píte z toho všickni!‘ atd. . .“ Kdyby bylo po názoru

protivníků krve Kristovy, „neměl by žádný z lidu obecného ani chleba Páně požívatí“ . . . atd. (I 282).

Zajímavé jest, že u Dikasta neshledáváme pověrečného smýšlení o konci světa, které jsme poznali z jiných postill. Znamení na nebi („zatmění slunce, měsíce, kométy, a zapálení s plápoláním nebes, chasmata a j.“) mají své přirozené příčiny; bývala a dosud bývají. (I 13). Není jisto, kdy bude konec světa. „Ireneus měl takové domnění: Jakož v 6 dnech Bůh dokonal všechna díla stvoření a sedmého dne odpočinul: tak po šesti tisících letech svět že skoná. Jiní měli toto domnění: Jakož od počátku světa prošlo let 1656 do potopy světa, tolik že projde let od narození Krista Pána až do saudu. Někteří z let věku Páně, kterýchž mezi lidmi zde na zemi bydlel třidceti tři, domnění brali, že třidceti tři jubileové t. léta milostivá do skončení světa přeběhnau; to by též učinilo 1656. Jiní počítali, jak dlouho politia, obec židovská stála; stála pak 1582 léta, tak dlouho od narození Páně svět že státi bude. Ale Pán Kristus ta příliš pečlivá, nedím všetečná domnění světle zamítá, když praví, že ani Syn Člověka o dni a o hodině toho saudu neví.“ (I 14).

2. díl *Dikastovy postilly* vyšel též r. 1612 a jest věnován různým českým pánům („pánům a patronům mým laskavým“). V obšírné předmluvě dedikační zmiňuje se Dikast o evangeliu Krista Pána, které dosud jest mocnou zbraní „proti odpůrcům, kacírům a falešníkům“; v něm jest obsažena vůle Boží. Aby také prostý lid byl veden k moudrosti božské, jsou vybrány řeči některé ze čtyř evangelistů pro čtení na neděle a svátky, které jsou summou učení Pána Krista. „Až do času Bedy presbytera, kterýž za císaře Justiniana toho jména II. živ byl, a umřel léta Páně 726, celá pořád Písma svatá v shromážděních svatých se čítala a vykládala.“ Kdo to změnil, není prý známo. „Někteří praví, že Isvaldus Albinus Flakkus, Engliš, učedník anebo posluchač Bedy a Karla velikého preceptor, z nového Zákona ty řeči svaté k nedělím k rozkazu císaře, aby v neděli byly čteny a vykládány, vybral. Jiní to sčítají na Pavla Warnefrida, Lonkobarda, historika . . . “ Ať byla příčina té věci jakákoliv, jeví se v tom sice císařova horlivost „na oko chvalitebná, ale škoda církvi veliká. Nebo lid prostý se domnívá, že žádných více evangelium není než ty řeči, které se čítají, ješto čtyři evangelistové dosti veliké knihy Evangelium, S. Matauš, S. Marek, S. Lukáš, S. Jan sepsali . . . “ Příčiny pak, pro které Bůh chtěl, aby jeho nebeské učení bylo čtáno a rozšiřováno, „sau hlavní čtyři, jakž je v jedné své pranostyce dobré a hodné paměti M. Petr Kodycyllus z Tulechova etc. (jehož

tělo v kostele S^o Štěpána velikého na Menším Městě Pražském . . . odpočívá), pokládá.“ Dikast je vypočítává a vybízí k rozjímání o slovu Božím. „I abych jako nehodný služebník a kněz Páně k utvrzení víry křesťanské a života pobožného prostějším v lidu Božím nápomocen byl, tuto Postylku sem jak z písem svatých tak z rozdílných učitelů církve svaté sebral, a podlé konfessí svaté pod obojí etc. v království Českém přijaté srovnal, i vůbec na svůj náklad vydal.“ Vypravuje, s jakou prací to bylo spojeno: „Jedno vyvoliti materii z rozličných učitelů. Druhé psáti a zbíratí. Třetí přepisovati. Čtvrté proby opravovati. A to vše plně v půl létě šlo a cíle žádostivého . . . dokročilo. Jiný aby se o též z své práce, a ne z cizí pokusil, upřímně žádám. Nic to neškodí, že jednostejná slova, kterých sem já užil, jednostejný výklad míti budau. Pán Bůh rač dáti, abychom o božských věcech v církvi jednostejně všickni bez rozdílu mluvili a jako apoštolé lovice, zahrnutými rybami obě dvě lodičky naplnili (Luk. 5)“. Spisovatel pak připisuje knihu svou šlechticům pod obojí, které na počátku vyjmenoval, od jejichž rodičů již „byl fedrován“, když byl „v škole Žatecké pod kázni dobré paměti vzáctných Mistrů P. Pavla Filopatra Mělnického, P. Jiřího Ostracia, P. Jakuba Stráby, P. Jiříka Sušila, P. Václava Posthumia, a tak potom i v službě kněžství S^o od léta 1578.“ Přeje si, aby každý čtenář měl z jeho postilly užitek. Dat. 13. června ve středu po slavnosti seslání Ducha sv., „kteréhož dne Matthyáš II., král Uherský a Český, v Frankfurtě při Mejnu na království Římské ode všech kurfirštův jednomyslně jest volen etc., kterémuž Pán Bůh, jenž dává království a císařství i slávu sám, rač zdraví, štěstí, sílu dáti, a let k letům Jeho milosti přidati Amen. Léta Páně 1612. Nehodný služebník v Kristu Ježíši kněz Jiřík Dykastus Miřkovský etc.“

Po předmluvě následují dvě básně latinské (dist.), na krále Matiaše a na kázání Dikastova, pak „Omluva autora ku pobožnému čtenáři.“ Mezi jiným připomíná Dikast v „Omluvě“, že mu byly dvě věci vytýkány: 1. že dal každému kázání „titul: ku potěšení“, neboť prý nejsou evangelia jen ku potěšení, ale také „k naučení, k správě, k radě, k napomenutí, ku potrestání, k napravení;“ k tomu odpovídá spisovatel, že ví, že k tomu ke všemu přispívá písmo sv., ale že, hledí-li se k cíli nejposlednějšmu, dodává člověku naděje k životu věčnému, tudíž jest mu „ku potěšení“; vždyť samo slovo „evangelium“ znamená dobré a veselé, čili potěšitelné poselství; na konec praví: „Summau žádného učení, žádného náboženství, žádného kázání a napomenutí nechtěl bych slyšeti, z kteréhož

bych potěšení neměl očekávati.“ 2. Druhá věc, která mu byla vytýkána, jest, že každé kázání osobě nebo osobám některým jest připsáno, tak že se zdá, jakoby se spisovatel ucházel o jejich přízeň, čímž prý „se tu více pronáší peněz lakomost nežli slávy Boží žádost.“ Proti tomuto „útoku“ má prý spisovatel dobré svědomí (?) Dobročinnost jeho jest prý známa, tím prý se může pochlubiti(!) Kázání svá připsal „pocitivým lidem“ proto, 1. že „nebylo možné ani slušné“, aby „přes tři sta z své ruky na tu postyllu naložil.“ Ostatně „který jen člověk z své práce užítku nežádá?“ Dobrodinci, jimž kázání připsal, podporovali prý jej dobrovolně. 2. Učinil tak proto, aby mnozí poznali, že se může se svou nepatrnou prací odvážiti předstoupiti před takové množství slavných, vzácných, pocitivých a pobožných lidí. 3. Učinil tak proto, „aby i dobré jejich jméno skrze takovou knihu k budaucím potomkům zachováno bylo.“ Svědomí spisovatelovo jest tedy prý čisté jako slunce.

Jednotlivá kázání 2. dílu počínají se dnem sv. Trojice a končí se „sedmcecítmou“ nedělí po sv. Trojici. (II 1—359). Připojeno jest kázání o životu věčném a latinská báseň od Jana Chorinna (Sl. Nauč. III. 1110), věnovaná Dikastovi (Georgio Dicasto S. D.), v níž čteme: „Artes discere hos juvenes vidit Zatecensis Apollo.“ Podle toho byl Dikast v mládí na školách žateckých. (Viz str. 205.) [Čas. Čes. Mus. 1888, str. 472. (A. Podlaha)].

Parafraza na žalm LI. končí se 2. díl postilly.

Výňatky z té postilly Dikastovy s názvem „*Jiskřičky duchovní*“ vydal *Sixt Palma Močidlanský* (nar. 1569, knihtiskař a spisovatel, skládal písně a spisy náboženské), v Praze, 1612. (Jir. II, 75).

Jungmann se domnívá (Hist. lit. 216), že 2. vydání Dikastovy postilly vyšlo r. 1614; ale není to táž postilla, nýbrž jiná, druhá postilla Dikastova:

II. *Postylla každodenní pobožná*, „k modlení ustavičnému, rannímu i večernímu: na všech sedm dní přes celý tejdén nápomocná Vytiskněná v Staré Praze, u Matěje Pardubského 1614.“ (Un. 54 G 78).

Věnována jest šlechticům Anně Dvořecké z Olbramovic, Voršile Benigně z Michalovic, Polyxeně Černínové z Chudenic a Alžbětě Bukovanské z Bukovan. V předmluvě obsažen jest obšírný výklad na slova sv. Pavla 1. Kor. 1., citovaná na listě titulním. Spisovatel velebí v ní svornost. Největší povinností vrchností světských i duchovních jest, zachovati mezi lidem svornost a lásku. Jednomyslnosti jest zvláště třeba u víře. „K kteréžto jednomyslnosti víry

a chval Božích abych nápomocen byl, opět jsem přepsal, sebral a vydal tuto knížku . . . Toho jen hledám, abych, pokudž na mně jest, nejprostnějším, kterých v své osadě nejvíce mám, posloužiti mohl . . .“ Jmenovaným šlechticům spisovatel „ofěruje a připisuje“ svou postillu, neboť ví, že jsou „horlivé milovnice a následovnice . . . víry Pána Ježíše . . .“, a prosí o jejich přízeň. Dat. na den sv. Anny l. P. 1613.

Postilla tato jest podobna postille bratra Matouše Konečného, o níž se později zmíníme („Kazatel domovní“). Na každý den v týdnu položena jest pobožnost ranní a večerní. Na počátku postilly jest „zpráva“, jakýsi návod, jak pobožný čtenář této postilly užívati má. „Zpráva“ ta zní: „Vždyckny nejprvé při každém ranním modlení náleží zpívati jednu celau píseň nábožnou a modlitebnou, buďto ranní, anebo kteraukoli jinou k tomu příhodnou, o čemž se ten tejdén slovo Boží káže. A potom přečísti buď jednu kapitolu pořád z Biblí Svaté, buď jeden Svatý Žalm, buďto řeč Svatau, kterážby ke dni tomu obrána byla. A potom teprvá napomenutí toto čísti: A po přečtení kleknauti, a Pánu Bohu se modliti: po modlení pak zpívati písničku aneb veršiček některý modlitební. Při večerním modlení také nejprvé zpívati, buď večerní některou písničku, buď jiné k modlení příhodné, tři nebo čtyry veršičky: a potom přečísti napomenutí: a po napomenutí modliti se Pánu Bohu: a vstana od modlení opět zpívati z některý Písně Veršiček.“ (I—II).

Na př.: „Neděle svaté ráno. Prvé nežliby Člověk šel ku poslauchání kázání z Božího Slova, píseň modlitební.“ Následuje píseň: „Připravmež se věrní k modlení, k samému Bohu v nebe mějme své zření . . .“ atd. (str. II—III). Na str. III.: „Slyšme řeč svatau z knihy první Mojžíšovy z kap. 1. (text písmá str. III—VII). Na str. VII—XV „napomenutí“ věřících ku svěcení neděle, zvláště, jak se má neděle světiti; k tomu připojena jest modlitba na str. XV—XIX a píseň na str. XIX („O Jezu Kriste | Synu z Panny čisté | vzhlédniž na nás | svou svatau milostí | zahřívejž nás | ať by tvé svaté jméno | v nás i v církvi tvé vždy bylo | chváleno i velebeno | . . .“ atd.).

A tak pobožnost ranní na každý den jest rozdělena, podobně pobožnost večerní, s tím toliko rozdílem, že není tu textu z písmá sv., který uveden jest již při pobožnosti ranní.

Celá postillka, jež jest vlastně jen knihou písní a modliteb, určenou pro pobožnost domácí, obsahuje 205 stran. Vlastní

postilla končí se již na str. 189. Na str. 190—205 jsou modlitby v čas moru a války. Jiné vydání jest z r. 1632, ve 12°, un. 54 F 1119.¹⁵⁾

K nejpłodnějším náboženským spisovatelům na počátku 17. stol. náležel kněz pod obojí, kazatel kutnohorský, později farář u sv. Jiljí v Praze, *Havel Žalanský* († 1621). Dačický o něm dokládá, že byl „dobrý, pobožný člověk, ctného chování a kazatel slova Božího vejborný.“ (Dač. I 293.) Psal traktaty a knížky obsahu nábožensko-vzdělavatelného, které byly často vydány. Viz Sborník hist., roč. VI 1886, článek od Dra Jana V. Nováka, v němž spisovatel pojednává o historických kázáních kněze Havla Žalanského (str. 46 a sl.). Napsal prý také *postillu*, která se však do našich časů snad nedochovala; propadla kletbě Koniášově.¹⁶⁾ Možná však, že tak zván byl některý náboženský traktát Žalanského.

Oblíbeným kazatelem evangelickým na počátku 17. stol. byl též *Blažej Borovský z Borovna*. Postilla, kterou vydal v Hradci Králové r. 1617, má tento titul:

„Hypomnema epistolarum, quae diebus dominicis ab adventu usque ad festum Sacrosanctae Trinitatis in Ecclesia Catholica Christiana explicari solent. Pars prima. To jest: *Vejklad řečí epistolních nedělních*, kteréž se od Adventu až do památky S. Trojice v Církví... čtau: Podlé Písma S^o a učitelův církevních, dlé Confessí české, jinak Augšpurské, sepsaný a vydaný. Díl první. Práci a nákladem kn. Blažeje Borovského z Borovna, správce církevního v Holohlavech.“ (Mus. 35 D 1; Jir. I, 90—91.)

Předmluva (1.) jest věnována „p. Adamovi Ertmanovi a p. Vilf-movi, pánům bratřím Trčkům z Lippy etc.“ (dat. 13. května 1617), a jedná nejprve o užitku čítání slova božího. Spisovatel uvádí důvody, ale praví, že těmi důvody „nevede se k tomu cíli a konci, kdoby uměl čísti, aby na slavnosti vejroční, ve dny nedělní, sváteční a kající, v domu svém zůstávaje, četl z ňáký Postylly (třebas i někdy proti víře spletený), shromážděním i kázáním církevním pohrdal a společnosti svatých obcováním se vzdaloval.“ Vykládá pak účel spisování a vydávání náboženských výkladův. Mezi jiným praví, že chce touto prací ukázati, jaké učení a jaké kněží má p. Jan Rudolf Trčka „na svých gruntech a panstvích,“ „aby mnohým nepo-

¹⁵⁾ Jungmann tohoto vydání nezná, ale jmenuje vydání z r. 1708, v 12°, a zvláštní vydání „písniček ranních“, r. 1708, v 16°. (Jg. 300).

¹⁶⁾ Zmínku o ní viz v postille Koniášově „Zlaté neomylné římsko-katolické pravdy dennice“ vyd. v Praze 1728, na str. 313.

vědomým správou a dobrého řádu i děkanství všeho kněžstva ústa zaccpána byla, kteříž naše kněžstvo pořádné, starožitné, evangelitské, i řády církevní divně valchují a cepují, protože se s nimi některými v jejich křtaltích Sakramentářských a Novokřtěnských srovnati nechceme a nemůžeme, pro svědomí dobré.“

Následuje pak druhá předmluva k čtenáři. Spisovatel vypravuje, jaké měl obtíže s vydáním své knihy, že bylo k tomu třeba nákladu 300 míšeňských kop, naříká na nevděčnost mocných tohoto světa, kteří, když se jim nějaká kniha užitečná věnuje, neváží si toho, neodmění spisovatele, a někteří ani nepoděkují. Vypisuje potíže, jaké měl se svou postillou, kterou musil znovu sepsati, poněvadž první exemplář na čisto opsaný se mu ztratil. Mluví též o potřebě vydávání postill.

Po latinských básních následuje „Catalogus autorum, qui in hoc libro citantur.“ Mezi nimi jsou též spisovatelé postill: Aegidius Hunnius, Joh. Hoffmeister, M. Philadelphus, Tom. Bavorovský, pak též M. J. Hus, M. Luter; připomíná též Kosmografii českou.

Díl 1. obsahuje kázání od 1. neděle adventní až k seslání Ducha sv. (215 str.). „V Králové Hradci nad Labem a Orlicí“ (vyobrazení českého lva.) „Vytištěn jest tento vejklad řečí epištolních nedělních v Impressí Martina Kleinwechtera Pilnikovského, Léta 1617.“

Díl 2. obsahuje předmluvu a Kázání od sv. Trojice do adventu. (199 str.)

Předmluva je věnována dvěma dcerám p. Rudolfa Trěky; spisovatel rozjímá v ní o čistotě srdce a o odplatě té čistoty, a vykládá, jak k tomu přispívá čítání, poslouchání a rozjímání písma sv., sv. modlitby, písničky chval božích, atd. Ku konci 2. dílu postilly (na str. 200.) jest vyobrazení znaku B. Borovského z Borovna s těmito verši:

„Ač lidé neupřímí i závistiví
Božího štěstí i žehnání mně nepřejí,
Já však s prosta na ně nic nedbám,
Když Boha při mně za ochránce mám.“

Způsob výkladů v. Nejprve jest jakýsi úvod (exordium), pak text epištolní, pak výklad hlavní myšlenky v epištole obsažené („summa svatě epištolny“), potom rozjímání a výklad, konečně naučení.

Na př. kázání na 3. neděli adventní (I 15—19):

1. V úvodu připomíná kazatel slova sv. Mat. kap. 7. v. 1.: „Ne-

sudte a nebudete souzeni!“ Těmi slovy Bůh nezapovídá soudů náležitých, ale zapovídá soudy všetečné, jako pomlouvání, na cti utrhání a j. To jest spisovateli přechodem k čtení epištoly sv. Pavla 1. Cor. 4. v. 1., v níž se sv. Pavel dotýká soudů všetečných. 2. Text epištoly. 3. „Summa sv. epištoly“: „Správcové věrní a upřímní k čemu sau povolání, tomu také zadosti mají činiti. Podlé čehož jediné věci se učiti budeme: Jaké mají míti vlastnosti věrní poslové Kristovi, ješto po nich snadně mohau poznání býti.“ To jest „summa“ epištoly, o tom kazatel 4. rozjímá a vykládá. (Mnoho citatů z písma sv., ale také ze sv. Augustina a z Luthera.) 5. Epilogus concionis obsahuje naučení křesťanům: „Nejmilejší! Kázáno jest vám, jaké mají míti vlastnosti věrní poslové Kristovi. Při kterýchkoliv takové vlastnosti¹⁷⁾ jsau, ty přijímejte za posly Kristovy a ne za pány, o nich víceji, nežli náleží, nesmejšlejte! Také jich netupte, nehanějte, Slovo Boží od nich upřímně a věrně přijímejte, svátostí od Krista Pána nařízených vážně a v té sprostnosti, jakž nařízené sau, požívejte, a tudy víru svau stvrzujte, a pobožným obcováním věřící se prokazujte: A tak dojdeme zde milosti, hříchům odpuštění, a po vyjití vezdejším v nebi věčné radosti. Amen.“ (I 19).

V postille Borovského jsou mnohé narážky na Novokřtence. Na př.: „Machomet svůj Alkoran, nad nějž nic bláznivějšího a bezbožnějšího vymyšleno býti nemůže, připisoval Gabrielovi Archangelovi... Podobné bláznovství jest Novokřtencův, kteří všecko připisují jakejmsi jim všech věcí zjevování od Boha.“ (I 82).

Borovský hájí horlivě přijímání z kalicha. Na zelený čtvrtek káže o večeři Páně, „o kšaftu Pána našeho Ježíše Krista.“ Nazývá svatokrádeží, že „kalich Pána našeho Ježíše Krista proti kšaftu jeho patrnému lidu obecnému odjat byl“ na sněmích církevních. (I 138).

Proti postillám století 16., zvláště proti znamenité postille Bavorovského, shledáváme v probraných právě postillách století 17. již počátky porušení českého jazyka, které se jeví tvary a výrazy leckdy vulgárními.

Jazyk méně porušený shledáváme v této době ovšem v *postillách českých bratří*, zvláště v postillách Petrozelinově a Konečného, na něž blahodárně působil vliv čistoty jazykové z bible a postilly Kralické.

¹⁷⁾ Vlastnosti ty vyložil kazatel v kázání, v němž křesťany napomíná, aby se vydávali za služebníky, nikoliv za pány, a aby všetečného soudu lidského nedbali.

Jakub Petrozelin čili *Petrozelina* (Petroselinus), nar. v Kunštátě 1571, byl prvotně lutheranem, později pak přestoupil k Jednotě. Zemřel jako exulant ve Vratislavi r. 1633. Vydal kázání s názvem:

„*Postylla* neb kázání summovní a krátké na *epištoly* ke dnům Páně nedělním, přes celý rok přiložené, . . . sepsaná a vydaná od kněze Jakuba Petrozelina Kunštátského, slova Božího a svátostí Kristových služebníka v městě Třebíči v margrabství Moravském.“ (Ve 4°, mus. 35 C 12, un. 54 F 29; Jir. II, 107, Jg. 216.) Na druhé straně titulního listu jest vyobrazení dvou erbů (insignia Smili Ossovsky de Daubravica etc., Dn. Catharinae Ossovianae de Waldsstein etc.) s latinskou básní Kampanovou.

Pak jest předmluva, věnovaná „vysoce urozené paní paní Kateřině Ossovské rozené z Waldštejna . . .“, v níž spisovatel mluví o písmu sv. a o potřebě výkladů písmá sv., zvláště textů často čítaných. Vydává prý své výklady epištolní nedělní z těchto důvodů: 1. aby tím přispěl k stavbě chrámu božího, t. j. církve sv., 2. proto, „že v jazyku českém žádných téměř se nenachází výkladův na ty epištoly nedělní (?), a jsau-li jací, zřídka a těžce se dostávají, mnozí také opravdově po nich tauží“; 3. protože byl za to žádán. Dále praví spisovatel, že si za patrona k své práci zvolil p. Smila Osovského z Doubravice; když však dal postillu do tisku, zemřel p. Osovský, a proto připisuje své dílo jeho manželce s prosbou o přízeň.

V předmluvě k čtenáři vykládá způsob, jakým si v postille vede, o čemž se ještě zmíníme.

Po latinských básních sepsaných od různých básníků na jméno Petrozelinovo a na jeho dílo, následují *výklady*. Spisovatel vede si v nich tímto způsobem:

Na př. v kázání na 1. neděli adv. podává nejprve kratičký smysl, obsah příslušné epištoly: „O povinnosti měšťanův království Kristova, kterak skrze vedení pobožného života náležitě mají se připravovati k příští toho Pána a krále svého Krista.“ Po textě epištoly sv. Pavla k Řím. 13. od v. 11. až do konce následuje výklad, jenž po krátkém úvodě rozdělen jest na dvě části: v první jest obsaženo „napomenutí k pobožnosti“, v druhé jsou „příčiny k ní ponaukající.“ Kázání končí se pak slovy, jimiž věřící napomíná: „Tak napomínáme se, abychom i my příčinami těmi probuzovali se k následování pobožnosti: tak abychom Kristu, králi našemu, se zde líbili, zde, v království jeho milosti

plném, zůstávali, po zdejších pak službách, zde v čase milosti konaných, k němu do slávy věčné dostati se mohli. Amen.“ (8).

Petrozelina vykládá způsobem svědomitým, přesným, jazykem dosti správným a čistým. Ale výklady jeho čtenáře nerozhřejí, jsou celkem suché a jednotvárné. Nejsou také původní, což spisovatel sám v předmluvě věnované šlechticně Osovské doznává, mluvě o své práci sebrané a sepsané „podle výkladů neb spisů lidí evangelitskau pravdau osvícených; (nic zajisté tu se nepraví, jakož i praviti a psáti nemůže, cožby prv od jiných praveno a psáno nebylo.)“ Výklady jeho jsou krátké, jednoduché, neodchylující se od obsahu (duchovního smyslu) epištol. Spisovatel sám to praví v předmluvě k čtenáři těmito slovy: „ . . . poněvadž vedlé svědectví Irenaea (Iren. lib. 4. cap. 63.) podlé Písma výklad jest nejlepší a nejjistší, a jakž vysoce učený muž Ludovicus Lavalerus v své předmluvě na proroka Ezechiele dí: ‚Krátkost a sprostnost věrného učitele ctnosti sau,‘ protož užil sem krátkosti a sprostnosti, jak v methodu tak i v slovích, nechteje daleko od textu odstupovati, nýbrž, co nejvíc sem mohl, slovy Ducha svatého snažil sem se mluvit: proto že když se svatých věcí dotýče, svatými řečmi vypovídány býti mají, a kázání krátké . . . dlaho se pomní a užitek působí. Dlahé pak, v němž více slov než věcí, nepřijemné, tesklivé, nepamětlivé, a s větrem pomíjející bývá, i nechtivost k budaucímu slyšení působuje. A ačkoliv krátce sem psal, však vždy svědectví svatých písem klásti sem nepominul, ne zaupna ovšem, než toliko navržením, v které kapitole a verši má se to, cožby k vysvětlení toho, což se píše, slaužilo, hledati.“ Tím spisovatel označuje způsob svých výkladů, které mají ráz většinou jen nábožensko-poučovací bez valného přimíšení polemik nebo narážek na dobu současnou. Stručnost jejich s pouhými odkazy k písmu sv. jest sice chvalitebná, ale přece tím sloh pozbývá živosti, čtenář jest brzy unaven. Lépe by bylo již, kdyby jednotlivá místa z písma sv. byla citována; pouhé odkazování k příslušným místům písma sv. působilo čtenáři ztrátu času úmorným vyhledáváním. Nevyvrací toho nikterak ani tato omluva spisovatelova: „Což jsem učinil ne pro samau skrovnost té práce, jako víc proto, abych zaupna položením písem čtenářův práce mé této neodvedl od čítání svatých Písem, nýbrž abych jim příčinu dal k častému do nich nahlídání a písem poznaných hledání, veden jsa k tomu saudem muže osvíceného, a svaté paměti hodného D. Martina Luthera“

Kázání v postille Petrozelinově (510 stran) jdou pořádkem roku církevního od 1. neděle adventní do 25. neděle po sv. Trojici. Na konci čteme: „Vytištěná v slavném Starém Městě Pražském u Matěje Pardubského. Léta Páně Tisícího Šestistého Trináctého.“

Podáme stručný nástin *názorů Petrozelinových*, jak se jeví v jeho postille:

Přemáhání světa jest hlavní zásadou pravých křesťanů. „Máme živi býti tak, abychom přemáhali svět.“ (185). Po všechen čas života svého „budme prosti od hříchů, příkladem lidí na těle mrtvých!“ V tom jest pravá pobožnost, pravé pokání, nikoli v tom, „což se od některých ukládá: do času zdržeti se od jídla, pití, dvakrát zříkat Ave Maria neb Pater noster. To jest jen hráti si s Bohem!“ (324). Mezi křesťany má býti pravá křesťanská láska. Věřící mají si vzájemně pomáhati „raddau, napomínáním, půjčováním a v nedostatecích zakládáním. Netoliko zajisté ne křesťanská, ale horší než pohanská jsau slova mnohých světských lidí, říkajících:

Učiním vše pro bližního krom toho trého:

Neslíbím, nepůjčím, nedám mu nic svého!

Takoví jen z Boha a bližních posmíšky mají, a toť nic neprospívá.“ (74). Petrozelina napomíná k dobrotivosti (311) a k svornosti, zvláště v náboženství, neboť nesvornost jest příčinou sekt náboženských. (308). Z těchto horlí nejvíce proti Novokřtěncům, kteří odpírají křtu dítkám tvrdíce, že není příkladu (t. v písmě sv.), aby křtěny byly (95), kteří na základě slov: „Litera zabíjí, ale duch oživuje“ jsou „potupníci umění svobodných“, „plačtiví bratři, ješto za neužitečné umění saudí a říkají, že to jen má kázáno býti, což by Duch vnukl: pročež učené od povinností církevních odlučují“ (388), kteří též „skrže literu míní starý zákon. Protož jestliže co proti nim z něho se přivede, hned křičí, že to k nim nepatří.“ (338; v. též 77 a j.) Mluví též proti Enthusiastům, „kteříž služebnost zlehčují a jakýchs vytržení a zjevení tajných očekávají.“ (95). O křtu soudí, že při něm nemá býti „světlo, křížmo, vyhánění ďáblů z dětí, dýchání, sůl, bláto etc., protože to není z podstaty křtu, ani z nařízení Kristova“. (323). Učení o očištění jest prý odporo zásluze Kristově, který dosti učinil za hříchy všeho světa; proti písmu sv., které ukazuje jen nebe a peklo, jest „učení o očištění pauhé smyšlení mozku lidského . . .“ (277). Proti obětem při mši sv. za živé i za mrtvé: „Ne jedni mají oběti při mši za živé i za mrtvé, čímž se zlehčuje obět Kristova ta dokonalá a dostatečná“. (49). Proti přísahám: „Nemá také při-

saháno býti na crucifixu, ani na nějaké věci stvořené: neb toliko Bůh toho neporučil, ale ani příkladův v Písmě se nenachází, nýbrž jest proti příkázání božímu zjevnému. Exod. 20. v. 4.“ (106). Kristus jest přítomen v svátosti oltářní jen posvátně: „(Kristus) ač Božstvím všudy jest, však podlé těla jest v nebi. Mejléf se tedy a blaudí, kteří tělu Kristovému všudy bytnost připisují a vlastnosti Božské, a že tělem jako Božstvím, krom že se viděti nedává, přítomen jest, učí; ješto nezůstal na zemi, písmo svědčí, ani nezůstal v povětří. Mar. 14. v. 7, Žid. 4. v. 14, Eff. 1. v. 21. . . .“ (492). Proti katolíkům přijímajícím pod jednou: „Odporné . . . Písmům . . . i to učení, kteříž tělo Kristovo přivazují k místům, svátostem, monstrancím etc. My se písma držme a rozumy lidskými sklamávati se nedejme . . .!“ (492) a j.

Kdykoliv Petrozelina polemisuje (a to nečiní často), děje se to vždy způsobem důstojným. Jest přesvědčen, že jest proti úkladům nepřátel víry Kristovy potřebí síly, šatův a zbroje (odění, pavézy, štítův, meče), ale jen ve smyslu duchovním, nikoliv tělesného násilí. „Střelba také jest potřebná, a to ne z děl, neb z ručnic, kterauž okolo léta Páně 1457 na zhaubu velikau lidskau vymyslíl nějaký mnich Berchtoldus řečený, ale modliteb svatých.“ (473).

Křesťanská láska jest hlavní zásadou Petrozelinovou.

Výklady Petrozelinovy vyznačují se slohem stručným, ale málo živým, místy těžkým a strojeným; spisovatel dopouští se leckdy též anakoluthův.

Petrozelina čerpal snad z Kapity; uznává v předmluvě sám svou nepůvodnost; rozdělení výkladův a leckde i smysl kázání shoduje se na mnoze s kázáními nešporními, obsaženými v postille Kapitově.

Bratr Matouš Konečný (nar. 1572, † 1622) vydal postillu s názvem:

„*Kazatel domovní*, to jest: naučení potřebné, jakby hospodářové v domích a přibytých svých spolu s domácími svými každého dne, zvláště ráno a večer, i v zvláštní některé časy Božích pokut a metel, sebe k dobrému slovem Božím napomenauti měli . . . od K. M. Konečného, a vytištěno v Králové Hradci nad Labem v Impressí Martina Kleinwechtra léta Páně 1618.“ (Ve 4°, stran 416). Též r. 1625, v 12°, v Brně u Siedlera 1783 ve 4°. (Jg. 217.) (Vyd. z r. 1618: un. 54 F 37, mus. 35 D 3, z r. 1625: un. 54 E 428.)

Tisk z r. 1618 ozdoben jest dřevorytinou, představující šlechtice, který manželku a dítky u stolu shromážděné poučuje z postilly.

Předmluva: Bůh má býti ctěn netoliko v kostelích, ale i doma. K poznání Boha mají vésti rodiče doma své děti a hospodářové svou čeleď. Proto složil spisovatel svého „domácího kazatele“. Následuje obsah (rejstřík) celé knihy, která dělí se na dva díly, 2. díl na 6 „rozdílů“ (kapitol). První díl jedná „o službě a počtě Boží každodenní podle řádu dobrého a náboženství křesťanského, v domácnosti lidí pobožných a bohobojných“, druhý díl pak „o horlivém Pána Boha a milosti jeho Božské skrze pokání svatě hledání, v časy některé obzvláštní, Božích metel a trestání, aby člověk pobožný všelikého času, i v čas Božího rozhněvání, milosti Boží účasten byl a v ní do smrti trvaje, věčně spasen byl.“

První díl (str. 1—185). Na str. 1. je poučení, co všecko obsahuje 1. díl a jakým způsobem čtenáři při čtení si mají počínati. Jest rozdělen na dva týdny, „avšak ten týž způsob a řád přes celý rok zachovávat býti může, tak aby v jeden tejdén řeči Boží zvláštní, každého dne jiné a jiné, z Zákona Starého, a v druhý tejdén řeči Boží z Nového Zákona vybrané čítány bývaly, s případnými zpěvy, napomínkami a modlitbami.“

Podle tohoto rozdělení se spisovatel řídí; tak na př. hned „první tejdén“, na neděli ráno, jsou modlitby, zpěvy a poučení sestaveny tak, že nejprve napomíná hospodáře, aby, dříve než by šel na kázání, a též v tom případě, že by pro nemoc anebo pro velikou vzdálenost kostela nemohl slyšeti slova božího, s čeládkou svou konal tuto domácí pobožnost:

„Nejprve zpívej: ‚Připravmež se věrní k modlení, k samému Bohu v nebe mějme zření‘ . . .“ atd., text celé písně (str. 2—3). Potom praví: „Za tím (t. j. po této písni) přečti Evangelium a Epištolu k té neděli přiloženau neb řeč tuto položenau: Slyšme řeč Boží z první knihy Mojžíšovy, kapitolu první: . . . (str. 3—6). Následuje „napomenutí k modlitbám.“ Jedná se v něm o svěcení neděle. Jest to napomenutí jednoduché, mírné, bez narážek, s doklady z písmá sv. (str. 10.); k tomu jest připojena modlitba děkovací a prosebná, pak „Otče náš“ (11—13), pak verše („veršičky“): „Chtě Bůh lid posvěcovati, poklony, službu od něho mívatí, vydal třetí přikázání řka: pomni, lide můj, den světiti sváteční . . .“ atd. (14). To jest pobožnost, kterou Konečný ukládá na neděli ráno. Na neděli večer klade nejprve píseň k Bohu (14—15), potom napomenutí, aby věřící děkovali Bohu za dobrodiní (15—17), modlitbu (17—18), a konečně píseň (18).

Podobně rozdělena jest pobožnost domácí na pondělí ráno a večer, na úterý, atd., na každý den prvního téhodne; v jednotlivých „napomenutích“ vysvětluje se předcházející text písma sv., nebo vybízí se k modlitbě (na př. 83 a sl.) a k jiným pobožnostem. Napomenutí tato jsou dosti suchopárná; nemají vztahů k současné době, jsou tedy prosta všelikých narážek a polemik. Tato „napomenutí“ jsou vlastně příčinou, že zařazujeme spis Konečného mezi postilly, ačkoliv spíše jest to modlitební kniha se zpěvníkem.

Str. 95—185: pobožnost druhého téhodne. Rozdělení písní, řečí, napomenutí a veršů jest podobné jako při prvním týdnu, s tím toliko rozdílem, že pro první týden byly „řeči boží“ vybrány ze Starého Zákona, kdežto zde jsou z Nového Zákona.

Druhý díl (str. 186 a sl.) „zdržuje v sobě zvláštní dny a časy rozměřené podle příčin a potřeb rozličných, coby v nich čteno, zpíváno, i jakých modliteb užíváno býti mělo A tento díl má 6 rozdíků.“ Rozdíl první na př. obsahuje ranní písně, řeči (t. příslušné texty z písma sv.), modlitby a „veršičky“, potom večerní písně, modlitby a „veršičky“ na každou středu a pátek „o suchých neb modlitebních dnech“, t. 1. adventních (187—201), 2. postních (202—220), 3. svatodušních (221—234) a 4. podzimních (234—248).

Ukázky z písní v čas války („v rozdíle“ druhém), v nichž jsou obsaženy na mnohých místech prosby za odvrácení tehdejších smutných poměrů:

Z písně 2.: „Blud se zhusta rozšel | posledního věku: | kdož jest pravdy došel, | blaze v ní člověku: Umějž ji vážiti | a jí vděčen býti, | kdož chce spasen býti | a nezahynauti.“ (254). „První církev svatá | jest zapomenuta | , kdož jí následují | , hned je kaceřují (254).

Z písně 6.: „Ej, Bože, rač se ozvati, | nechtějž déle meškati, | nebť se nepřátelé tvoji bauří |“ (259). „Aj, jakť sau se spuntovali | proti tobě smluvili | roty, jenž tvé pocty sau zbavené, | v víře změtené | . . .“ (259). (V. též 260).

Píseň 9.: „Mocný Bože, při slovu svém | zachovej nás spasi-
tedlném, | zkas Turky, též i bludaře | odporné Kristově víře . . .“ atd. (264) etc.

Ukázka z modliteb v čas války: Modlitba 1. Prosba k Bohu za odpuštění hříchův: „Neboť sau přišli na nás dnové právě zarmaucení, ku paměti nám přivozující naše těžké a mnohé hříchy, a tvé spravedlivé saudy: jižť nás metlami svými navštěvuješ, káráš a tresceš, skrze národ pohanský, Turecký a Tatarský, nad

starcem ani dítětem lftosti nemajfcí, poctivosti, statku, i životu ukrutně a vražedlně násilí činící . . . “ (266—267).

Druhé vydání 1625 (12°, str. 310, un. 54 E 428) jest kratší; obsahuje až do str. 226 kázání (pobožnost) na dva týdny, jako vydání 1., od str. 227—301 pak (rozdílně od vyd. 1618) „veršičky svatých proseb a díkův činění, kteříž před užíváním pokrmův a nápojův, i po užívání jich, zpívání býti mohau.“ Jest tu uveden vždy začátek „veršičků“ s odkazem k příslušnému místu v kancionalu. Na str. 302 až 310 jest „Přídavek duchovních písniček“ (o půl noci, kdykoliv v noci, na úsvitě, atd.)

Postilla Konečného jest určena pro *dům*, zvláště pro *hospodáře*.

Hospodář má čeládku doma duchovně vzdělávati, má se s ní modliti, poučovati ji ve věcech víry a čítati jí z písma sv. Aby se tato povinnost usnadnila, vydal Konečný „Domovního kazatele.“ Spis jeho není postillou ve vlastním slova smyslu, jak jsme již pravili, nýbrž jest spíše sbírkou modliteb, písní a náboženských poučení.

Nastala doba *pronásledování* knih *nekatolických*. Mezi knihami náboženskými pátráno bylo po nekatolických biblích, kázáních, postillách, modlitbách, kancionalech, atd. Příslušníci jiné víry než katolické byli vypovídaní ze země. Mnozí vypovědění spisovatelé hájili však i za hranicemi své vlasti dále horlivě své víry a vydávali v cizině spisy, čímž vznikla celá literatura *exulantská*.

Tak na př. evangelický kněz *Viktorin Vrbenský* (Verbenius), jenž spisem svým „Konfessi česká — pravá augšpurská“ snažil se dokázati, že konfesse česká, o kterou se r. 1575 evangelíci čeští snesli s Bratřími, úplně se shoduje s vyznáním augsburským, zemřel jako exulant v Žitavě r. 1630. Vydal *postillu na evangelia nedělní* (ve 4°). [Jg. 217, Jir. II, 337 (Klíč II, 143)]. (Není ani v mus., ani v un. knihovně.)

Veliké oblibě se těšila u českých exulantů postilla Dra *Egidia Hunnia*, professora wittenberské akademie, která vyšla v Pirně r. 1628 (fol.) přičiněním *M. Kristofa Megandra* a jiných pomocníkův. V Jg. Hist. klade se (na str. 216) 1. vydání této postilly omylem k r. 1588. Že ji Megander s některými pomocníky přeložil, vysvítá z „Obrany proti ohlášení starších kněží bratrských“, vydané v Pirně r. 1636 od M. Sam. Martinia, jenž nazývá v ní (na str. 438) Megandra mužem „vzácné paměti.“ (Jir. II, 16, 20.) Titul její dle Jungmanna jest: „*Postilla aneb*

výklad na evangelia nedělní i sváteční od adventu až do velikonoci, sepsaný od Eg. Hunnia, písem sv. doktora a Wittenberské akademie profesora, v českau řeč přeložená. Tisk její jest v knih. mus. sign. 35 B 6 (tit. list schází). Obsahuje zajímavou předmluvu Hunniovu, věnovanou „kněžně a paní Uršule, kněžně v Wirtenbergku“ atd., v níž spisovatel nařká na „ohavnost spuštění v chrámě sv. církve Boží“ hlavně prý působením papeže, jež nazývá římským Antikristem. Brojí proti filosofii scholastické, že pro své škodlivé filosofické disputace zanedbává písem sv. Mezi jiným připomíná, že M. Jan Hus byl odsouzen „pro pravdivé církve křesťanské vypsání.“ Církev římskou řízenou prý „duchovním olejovaným a oholeným zástupem papežských kleriků“ nazývá římským Babylónem. Čistá, evangelická pravda nezanikla. „Duch Boží nejen skrze své S. Apoštoly, ale též uprostřed papežstva skrze S^o Jana z Husince, skrze Jana Hieltena a některé jiné osvícené muže . . . tuto reformaci . . . předzvěstoval. K čemuž Pán Bůh obzvláště té své vyvolené nádoby, D. Lutera blahoslavené paměti, vzbuditi a užiti a svému slovu svatému průchod a prospěch dáti ráčil, tak že . . . čisté a jasné Evangelium slávy Krista Ježíše jako krásná dennice po tmavé noci mocně zasvítilo . . .“ Ale bohužel prý „mnozí lidé počínají sobě již nechutniti a oškliviti ten znamenitý a nepomíjející chléb nebeský čistého slova Božího a hoří žádostí, jakž Písmo mluví, a uši je svrbí po cizím učení . . .“ „Neostýchají se pomalu svých dítek s papežstvem známiti, do školy mezi Jezovity posílají, na papežská biskupství, duchovenství aneb do klášterů dávati.“ Bohatství v církvi katolické prý je svádí. Aby posloužil církvi Kristově, spisovatel složil svou postillu.

Předmluva je datována v Marburku, dne 22. března 1588. Datum toto svedlo patrně Jungmanna, že první vydání českého překladu položil též na rok 1588.

Postilla Hunniova obsahuje kázání od 1. neděle adventní až k Velikému pátku (incl.) (1—472), pak kázání k památkám některých svatých v této době (473—578). Ku konci připomíná se v poznámce, že ostatek (2. díl), dále Bůh, vyjde co nejdříve. Že na překladě pracovalo více lidí, jest patrné z téže poznámky, v níž čtenář se vybízí, aby ty, „jenž v překládání (postillu) pracovali, modlitbami ustavičnými Pánu Bohu poraučel.“ Na poslední stránce jest znak s nápisem: „S Jeho Milostí Kurfiřta Saského etc. speciálním neboližto zvláštním privilegium a povolením (aby na desíti letech od žádného jiného tisknutá nebyla), vytištěná

jest tato kniha v impressi M. Kristofa Megandra etc. skrze Gabriele Stümfelda Léta od narození Syna Božího 1628.“

Jednotlivá kázání („výklady“) jsou rozdělena na úvod a na jednotlivé „částky“ (pravidelně tři); po každé částce jest „naučení, potěšení a napomenutí,“ na konci modlitba.

Postilla Hunniova obsahuje časté *polemiky*, zvláště proti katolíkům, ale též proti vyznavačům nauky Kalvinovy. —

Z německých kazatelův evangelických vynikal v 17. stol. mimo Hunnia veliký dogmatik *Johann Gerhard*, generalní superintendent v Koburce a professor v Jeně († 1637), jenž ve svých kázáních spojoval způsob katechetický a mystický. (D. Heinr. Bassermann, Handbuch der geistlichen Beredsamkeit, Stuttg. 1885, str. 300—301). *Štěpán Pilarík*, duchovní správce při české osadě v Neu-Salzu († 1674) vydal jeho postillu. (*Salomonea Postilla Joannis Gerhardi*, v. Jg. 300, Jir. II, 112.)¹⁸⁾

Tiskárna v Pirně patřila *Martiniovi*. Tento v ní vytiskl sám své dvě sbírky kázání a několik kázání zvláště. R. 1632 prodal ji *Janu Ctiborovi Kbelskému*, bývalému knihtiskaři na Starém Městě v Praze, jenž v ní r. 1631 vydal kancional, pak r. 1632 „Každodenní pobožnou postillu k modlení rannímu a večernímu“, dílo to Dikastovo, rozšířené o „Písničky ranní, před kázáním, po kázání slova Božího, před přijímáním, atd.“ (jiné vyd. 1708). Viz v úvaze o postillách Dikastových! (Jir. I, 129; v. též ČČM 1874, článek od J. Jirečka, *Literatura exulantův českých*, str. 212).

Exulanti čeští toužili po dobrých postillách. R. 1658 psali někteří z nich *J. Amosu Komenskému* o nějakou novou postillu, ale Komenský odpověděl v předmluvě k „Jádru celé Bibli svaté“: „Psali jste mi někteří o nějakou postilu novou, aby pro potřebu Vás rozptýlených sepsána a vydána byla, ale já postily své dáti Vám nemohu, všecka ode 40 let činívaná kázání ohněm . . . ztratit, snad i proto, abychom napotom my lidé méně k Vám lidskými slovy řečňovali, Boha samého Vám mluvití nechávající, jakž v první církvi bývalo . . ., jinou pak, přítomným časům sloužící, kde naspěch vzítí? Raději tedy Vám postilu všech postil posílám, již ne člověk sepsal, ale Bůh sám, kterýž slovo své bez pochyby lépe

¹⁸⁾ Z *J. Gerharda* přeložil *Jan Burda*, evang. lut. farář ve Velikých Kněžicích, „Knižku velikých potěšení plnou“, vyd. v Praze 1616 (Jir. I, 111) a *Br. Cyrillus Jan z Třebíče*, kněz bratrský († 1632) „Každodenní cvičení v pobožnosti“, vyd. v Praze 1616 nákladem *Joachyma z Techenic*, s dedikací *Karlovi z Žerotína*, po druhé 1714. (Jir. I, 130).

kázati umí než my lidé. Posílám, pravím, všech postil matku . . . Více ani já nemohu dáti ani Vy žádati, poněvadž sic i pokladové jacíkoli lidští a stodoly a sklepy přebrati se mohou, ale pokladové hlubin Božího pole . . . a vinice rozkoší Jeho nepřeberou se nikdy!“ (Hlasy ze Siona, 1863, str. 93—94).

Žádost exulantův o novou postillu došla splnění až r. 1682, kdy kazatel českých exulantův v Žitavě, *Kašpar Motěšický* († v Žitavě 1689), vydal Postillu, která byla vytištěna v Drážďanech s tímto titulem:

„*Křesťanská domovní postylla*, v níž se všecky evangelia a epištoly spolu s pašiji podle sepsání čtyř evangelistů summovně rozdělují a vysvětlují . . ., nejprve na milostivé nařízení vysoce osvíceného knížete saského v německé řeči vydána, nyní pak v českau s pilností přeložena a na dva díly rozdělena od Caspara Moteschitzky, kněze Exulantů českých v Žitavě . . . Vytištěna v Drážďanech skrze Kristofa Baumanna leta 1682.“ (Un. 54 E 83; Jg. 300, Jir. II, 46.) V „předmluvě vykladače k upřímnému a pobožnému čtenáři“ se připomíná, že postilla tato byla původně sepsána z rozkazu saského knížete od nějakého evangelického theologa a vydána v Gotě r. 1668, a že byla přeložena od vydavatele a vytištěna v Drážďanech s povolením saského kurfirsta nákladem Ondřeje Fridr. Hibnera a Kristofa Šuberta, měšťanů a kuihařů žitavských; dovídáme se též, že obsahuje výklad všech evangelí a epištolních textů na dny nedělní a sváteční, a mimo to vysvětlení historie o utrpení, ukřižování, smrti a pohřbu Ježíše Krista.

O formě výkladů připomíná se, že se klade nejprve text, jenž se dělí na hlavní částky, z nichž každá se pak summovně vysvětluje; k tomu připojeno jest naučení a potěšení, aneb napomenutí a výstraha, a na konci výkladu kratičká modlitba. Co se překladu týče, Motěšický oznamuje, že při výkladech text český, kde se s versí Lutherovou nesrovnával, sám poopravil a pašiji ze spisů čtyř evangelistův v jedno sebral a složil, místy také kázání porozšířil, ano na Veliký pátek celé kázání sám o bičování Pána Krista položil. Praví též, že jest „v této edici mnohých chyb impressorských“, poněvadž impressor byl pouhý Němec, a překladatel pro vzdálenost místa nemohl mu pomáhati při korektuře.

Díl 1. obsahuje kázání od 1. neděle adventní až k sv. Duchu, 2. díl kázání od sv. Ducha až k adventu, (celkem 1444 stran). Jsou to kázání nedělní; na str. 1445—1619 jsou sváteční kázání na evangelia a epištoly, které se čtou na svátky sv. apoštolův.

Některé ukázky z této postilly:

Na str. 54 vykládá se jedno německé přísloví: „Obecné, a však pravé jest přísloví: Priester Feinden gehet es nicht wol, Ne-přáteluum kněžským nikdy se dobře nevede. Nebo kdo dotýká se jich, dotýká se zřitedlnice oka Božího, Zachariáš, 2“. -- O poměru lidu ke kazatelům: „Až podnes obecný lid patří toliko na zevnitřní dary kazatele, jakověž jsau příjemná a zvučná řeč, výmluvnost, a jiné věci. Který pak kazatel těch darů nemá, ten častokrát v malé vážnosti bývá . . . Častokrát přihází se, že skrze sprostného a v očích lidských opovrženého i krasovýmluvností neobdařeného, však v písmě svatém zběhlého kazatele . . . více vyřízeno bývá nežli skrze toho, kterýž všecko své datum na zevnitřním ozdobném mluvení aneb na jiných lidských věcech, jako na historiích, fabulích, . . . poetických rýmích a vtipně složených básněch, k zalíbení se lidem zakládá, a mezi tím pravý cíl kázání opauští a na stranu odkládá.“ (58) — O večeři Páně (proti katolíkům a kalvinistům): „Ach, milý křesťane, vystříhej se s pilností v tomto artikuli víry všeho falešného učení! Slyšíš, že papeženci lejkům aneb obecným lidem toliko poloviční svátost dávají a požehnaný kalich jim odjímají a tlachají, že chléb v svátosti této od cela v tělo Kristovo se proměňuje, že požehnanau hostii a neb oplatek ve čtvrtek po S. Trojici sem i tam nosí a před ní padají, že z svátosti činí obět mše za živé i za mrtvé, jejichž duše (jakž oni praví) v očistci zůstávají; anobř slyšíš, jak Reformátové (!) a neb Kalvinistové učí, totiž, že pravé tělo a pravá krev P. N. J. K. zde dole na zemi býti a jak od hodných tak nehodných ústy přijímati, jísti i píti se nemůže, proto že Kristus na nebesa vstaupil a jeho Tělo a Krev toliko na nebi a ne i zde na zemi býti může. . . . Poněvadž nacházíš, že Kristus v slovích ustanovení této svátosti nic toho, což papeženci a Kalvinistové tlachají, neučil, ani nepřikázal, puš u vítr všecky nálezky a bludy lidské a drž se prostě a upřímně slov Kristových, kterýmiž on tuto svátost ustanovil, a nebudeš oklamán.“ (539—540).

V „Doplňcích a opravách k biografím starších spisovatelů českých“ v ČČM 1895 čteme na str. 512, že spolek „Včela Čáslavská“ chová silný svazek kvartového formátu, drobně psaný, jenž obsahuje *česká kázání Motěšického*. Na 1. listě jest připisek: „Kázanj Kaspara Moteffického wlastnj Rukau pláuo A. 1677.“

Z *postill katolických* 17. století jsou nejdůležitější a nejlepší postilly Scipionova a Šteyerova.

Šebastian Vojtěch Berlička (Scipio) Plzeňský, jesuita, měl příležitost poznati znamenitého polského kazatele *Petra Skargu* v Krakově. R. 1600 jal se překládati z polštiny Skargovy „Životy svatých“. (Jir. II, 210). R. 1618 vyšlo 1. vydání jeho postilly, (un. 54 F 23), s titulem: „*Post illa, to jest potom toho, co se z evangelium každau neděli přes celej rok čte, krátké, však důvodné a jadrné v otázkách rozvedení a vyložení...* Práci P. K. M. S. W. S. P. (= patera kněze mistra Šeb. Vojt. Scipiona Plz.) ... Vytlačeno s dovolením, schválením a s důstojněním osvíceného knížete a pána, pana Jana arcibiskupa Praského v St. M. P. u Pavla Sessia Léta Božího MDCXVIII.“

„*Předmluva přípisní*“, věnovaná p. Janovi staršímu Řičanskému Kavkovi z Řičan, obsahuje nejprve rozpravu o různém pojmenování výkladů písma sv.: „Spisové ti, ... kterými se Písma svatá ... obecnému lidu ... vykládají, jináč a jináč okřtění slují. Řekové zajisté nazývají je *ὁμιλίαις*, Latince conciones, sermones, postillas, Čechové kázání.“ Pak vykládá spisovatel, že řecké slovo *ὁμιλία* a latinské concio mají stejný význam; původní význam jejich jest „množství, shromáždění,“ přenesený „obcování s lidem“, pak „řeč k lidu shromážděnému“, což Latince nazývají sermo. Pročež svatí Otcové nazývali kázání k lidu *ὁμιλίαις* a sermones. Pak se vykládá význam slova „postilla“: Svatí Otcové a církevní učitelé, „když písma ne řečnickau a rozvedenější řečí, ale sauženými a staženými slovy vysvětlovali, částku jistau neb díl Písma beze všeho cizích slov přimísení napsavše, jiným řádkem po nich psávali tato slova: *Post illa, to jest Po tom, co totižto napsáno bylo*“. Výklad sám slul pak „post illa“. Někdo pak prý tomu snad nerozuměje spojil dvě slova v jedno, a tak ujal se název „postilla“, „postillae“ pro řeči kazatelské. „Čechové více na konec, ku kterému se tau, o které jednáme, řečí směřuje a směřovati má, jako i na aučinek, kterýž ona v člověku ji poslauchajícím působí, patříce, kázáním ji nazývají ...“ Pak spisovatel mluví o moci řeči kazatelovy. Spisovatel poznal prý, že jest nutno, aby s krajany svými o to, co mu Pán Bůh ve třech měsících (!) běžným pérem sepsati dal, se sdělil, aby „měli na čem doma poseděti,“ zvláště ti, „kteří neb mezi nováky přebývající katolického kazatele slyšeti, neb nedostatkem zdraví zastaveni, do kostela přijíti, neb jisté pro řídkost dobrých kazatelův toho potěšení, aby z kázání slova Božího posilnění nabyli, ani dojíti, ani užiti nemohau.“ Zajímavá, vlastenecká

jsou tato slova: „Těch zajisté litovav a viděv, že nebožátka v té přičině hrubě až příliš ode všech opuštění jsau, a cizozemci českými důchody vycpaní a českau pící nad sytost přecpaní na to, aby ovcem, jichž se vlnau odívají a tukem přejídají, pomůženo bylo, ani nemyslí, k péru jsem zasedl, aby spoluvlastenci moji, jimž i krví slaužiti povinen jsem, i tehdáž, když jsem se jiným, cizím jazykem kázav, propůjčiti musil, pomůcku jakaukoli ode mne měli: zvláště, poněvadž lidé učení, a vlasti naši milé přízniví, tu smyslem mým chatrnau práci prospěšnau býti uznali a mne k tomu, abych to, co tak ode mne na papír uvedeno bylo, pod pres položil, častým napomínáním přinutili.“ Chvalořečí na pána z Řičan předmluva se končí.

Postilla celá (4°) dělí se ve dva díly: 1. díl od 1. neděle adventní až do úterý svatodušního (stran 448), 2. díl od sv. Trojice až k posvěcení chrámu (stran 311). V témž kodexu jest pak postilla sváteční z r. 1618 (233 stran).

Druhé vydání vyšlo r. 1667 („Jak kostelní tak domácí postilla“ nedělní) a r. 1668 (sváteční). [Fol., un. 54 B 43, mus. 35 B 10, 38 A 2 (jen nedělní), 38 A 3 (jen sváteční)]. Předmluva k čtenáři jest ve 2. vydání kratší než ve vyd. 1., neboť jest z ní vynechána chvalořeč na pána z Řičan a vypočítávání jeho záslužných skutkův. Druhé vydání vytištěno bylo v Praze v kolleji sv. Klimenta „skrze Jiřího Černocho,“ a obsahuje mnohé dřevorytiny.

Třetí vydání vyšlo tiskem r. 1695 v kolleji u sv. Klimenta „skrze Vojtěcha Jiřího Koniáše faktora“, s předmluvou k čtenáři jako ve 2. vydání. Řeč jest v tomto (3.) vydání poněkud opravena (na př. není již psáno boský, nýbrž božský, a j.); předmluva jako ve 2. vyd. (4°, un. 54 C 56).

Čtvrté vydání (velká 8°, un. 54 D 2) jest z r. 1776, vytištěno „u sv. Klimenta, za Jana Adama Hagen“. Předmluva jako ve vyd. 2.; jest přizpůsobena ovšem době tehdejší. K vydání tomuto přidružil se pak r. 1779 v Praze vyšlý spisek: „Uvedení, jak školní katechistové postilly Scipionovy při vykládání evangelium dle předepsaného způsobu užívati mohau. Zhotovené od Václava Lenharda, cí. král. dvorského kaplana a katechisty při cí. král. škole normální.

(O postille Scipionově v. Jg. 216, Jir. II, 210.)

Výklad děje se ve způsobu otázek a odpovědí. Ku každému výkladu připojena jest „píseň na evangelium.“ V postille nedělní

jsou mimo kázání na neděle též kázání na Zelený čtvrtek, na pondělí a úterý velikonoční a svatodušní a j.

Ukázka. (Dle 1. vyd. 1618, un. 54 F 23). Kázání na 1. neděli adventní. „Ev. sv. Mat. v XXI. položení.“ Text evangelia. Otázky: „O čem dnešní evangelium správu dává?“ Odpověď: „O slavném a královském Páně do Jerusaléma města královského vjetí.“ — „Co v sobě zdržuje? Tichost, totižto Kristovau, a rozličnau těch, kteří ho provázeli a vítali, úslužnost,“ atd. Jiné otázky, na př.: „Z čeho jest tichost Kristova patrná?“ „Co se tím, že na takovém hovádku jel, jaké návěští dává?“ atd. Píseň na evangelium jest parafrásí příslušného textu evangelia. Začátek:

„Co Matauš Evangelista | Píše (věř, jest pravda jistá) | V podílu dvacátém prvním, | Toť vám dnes spívati míním. | Že když se k Jeruzalému | Blížili, městu svatému, | A až do Betfage ušli, | K hoře Olivetské přišli“, atd. — Jest to rýmovaná prosa.

Podobně spisovatel vykládá evangelia dnů svátečních.

Z *písní*, které Scipio do postilly vkládá, jsou též verše písně: „Vesele zpívejme!“, která se dosud zpívá:

„Ej, Kristovo přístí | Čtvero písmo jistí, | Nejřednější v Těle, | Druhé v mysli celé, | A třetí při smrti, | Čtvrtým má saudití.“ (I 2). Scipio má vůbec zálibu ve veršování. Často i to, co cituje latinsky, překládá ve verších českých, na př. „Ab omni peccato libera nos Domine!“ překládá: „Od hřichu všelikého | A bludu každého | I ode všeho zlého | Chraniž lidu svého!“ (I 383), nebo: „Ab insidiis diaboli libera nos Domine!“: „Od aukladův ďábelských | Rač vysvoboditi | A žádostí tělesných | Zauplna zhostiti!“ (I 383). Latinské přísloví „in vino veritas“ překládá a rozšiřuje drastickým způsobem takto: „Děti, blázni a ožralci | Jsau pravdy věrní maršalci.“ (II 198—199).

Spisovatel cituje nejvíce písmo sv. a otce církevní, a podává četné příklady příběhů z písma sv.

Ukázky smýšlení spisovatelova. Jsa přísný katolík, Scipio stěžuje si často na úpadek víry katolické a pobožnosti v Čechách. Bývaly prý doby, kdy se v Čechách říci mohlo: „Tento hospodář, neb správce města, neb kníže, neb král etc. katolickau víru vede a všecek dům, knížectví, království“, atd.; to však bývalo, a kazatel si přeje, aby se ony doby zase vrátily (II 246); kde jest bývalá česká pobožnost, česká udatnost, bývalá síla a moc českého království?: „Co pak u nás v Čechách, kde jest ta převeliká, které se nemohli všickni ná-

rodové vydiviti, pobožnost a svatost, která se po všem světě roz-
nášela, v prodloužených a častěji opěťovaných modlitbách, v častých
postech, v hustém na místa svatá a daleká putování, v udělování
chudým a potřebným, v nadání na záduší, v vystavení tak mnohých,
ozdobných a podivení hodných kostelův, klášterův a špitálův? Kdež
jest to všecko? Spustne vám dům váš etc. Kde jest ta česká z dobrého
a pobožného svědomí pocházející udatnost, která že někdy všem jak
okolním tak i dalekým národům k hrůze a k strachu byla . . . ?
Kde jest ta v boji a válkách stálost a zmužilost . . . ? Kde jest ta
někdejší tohoto království možnost? Kde rozšířené panství? Ach! Od
půlnočního moře až k polednímu, všecko Českému království pod-
dáno bylo! Kde jest nyníčky Lucemburské knížectví? Kde Hranické?
Kde Korytanské? Kde Rakauské? Kde Gorické? Kde Cilické? Kde
lehna Saská? Kde panství za Černým Lesem? Spustne vám dům
váš!“ K tomuto vlasteneckému nářku připojuje pak tato slova, jež
přímo komicky působí: „O milej lve, což jsi hrubě až do koži
oškubán! Což jsau tě potvorně na svátky oholili!“ (Post. sváteční
z r. 1618, str. 28).

Není prý již v Čechách pobožnosti, není stálosti
u víře. Čechové jsou u víře tak nestálí, že vzniklo o nich dokonce
posměšné německé přísloví: „Schwab ein schwetzer, Behem
ein Ketzer.“ (Post. svát. 27.) Přestupují prý od víry k víře,
od vyznání k vyznání; mnozí z nich se hlásí dnes k jedné, zítra
k druhé víře. „Kolik hlav, tolik věr. Sami z nich říkají, jak
kníže Saské Jiří, že, co dnes věří, vědí, co zejtra věřiti budau, ne-
vědí . . .“ (II 110).

Nejvíce pobloudili prý kacíři v učení o svátosti
oltářní, pokládajíce tělo Kristovo ve velebné svátosti za pouhé zna-
mení těla Kristova (I 62). Novotářům u víře kazatel říká „Nováci.“
Možná, že tímto pojmenováním míní hlavně Novokřtěnce. Není
mezi nimi „ani jednoty, ani řádu, ani žádného u víře základu.“
(II 5). Jsou to „podvodní proroci“ (II 109), jichž „vlastní práce
jest, ani k pohanům, ani k Židům, než k nám, katolíkům, při-
cházeti . . .“ (II 109). Proti jejich učení o odpuštění hříchův, o křtu,
o pokání a o zpovědi horlí v II. na str. 221—222; v. též post. svát. 123.

Též s přívrženci učení Lutherova a Kalvínova často
polemisuje: „Luteryanci“ prý jsou podobní fariseům židovským;
jako tito „žádné v náboženství vrchnosti a hlavy neměli, tak Luterianští
Predikanti žádné podnes hlavy nemají“ (I 40); připomíná, že luteráni
nazvali patriarchu cařihradského „ter sanctissimus“, že však tento jim

odpověděl, že „on jejich, jakožto v kůži kacírův, hlavau býti nechce“, že, jestliže se k římskému biskupu, jako k hlavě vší církve, nepřivinou, věčně zatraceni budou (I 40 a 41). Kazatel volá zoufale: „Ó časové, ó mravové! Jaké jste nám to stvůry splodili!? Ó Čechové, co jste to k české konfessi připustili!“ (II 160, v. též II 109).

Proti Bratřím, „Zborníkům“, II 109. Kazatel vybízí katolické kněze, aby s největší horlivostí dbali nápravy.

V práci pro církev katolickou nesmí se prý ustávati, jak mnohý farář činí: „Mnohej farář shledav někoho u víře nětco drobet odpornějšího, hned nad ním zaufá, ustává, práce s ním žádné více vésti nechce. Do pekla ho na věčné zatracení odsuzuje, a že všecko na něm zmařeno jest, vyčítá. Ne tak, můj milej faráři, ne tak! Dosti tuhej Tomáš v nevěře byl, ničemuž, což mu jiní pravili, místa u sebe dáti nechtěl, ze všeho se vysmíval: nechtěl než sám viděti, skusiti, makati, a Pán to všecko dlahomyslně snášel, a tak dlaho s ním zacházel, až ho napravil.“ (Post. svát. 14).

Z hříchův, jichž se lidé dopouštějí, protiví se kazateli zejména pýcha. Kárá ji zvláště u lidí mocných, urozených, kteří si na svých titulech a úradech zakládají, připomínaje jim pomíjejnost lidské slávy: „Na to by, pravím, měli pamatovati (t. na pomíjejnost), a na své vysoké rody, titule, vejsady, auřady a bohatství tohoto světa nic nespolehati. Kam jsau se poděli ty znamenité z rodu Páně osoby? Byly někdy, již pak po nich jest! Jejich žezla, královské koruny, berly jejich, spravování a panování již dávno konec má. Všecko to červi prolezli a provrtali. Všecka jejich sláva a nádhernost zmizela!“ (Post. svát. 168). „Někdo z těch, ješto se starožitností a velikostí rodu svého chlubí, sotva jednu neb dvě kobyvky na pastvě a půl odraného pacholete za sebau má, a tak sobě pyšně a spupně pro domnělau vysokost a vzáctnost rodu svého, jakoby římským císařem byl, počíná, a na to, že všecek rod Ježíšů, tak starej a vzácnej, prošel, a jeho rovně též i s ním projde, nespomíná.“ (Post. svát. 169).

Spisovatel sám posoudil své dílo. Uznává o něm v předmluvě, že jest to „spis běžnej, ani řečí, ani řemeslem nevyhlazenej, než sprosta a chvátavě k pochopení obecného lidu složenej...“ Jest to práce povrchní, napsaná ve třech měsících! Přece však spisovatel nemůže se vyhnouti sebechvále, řka v předmluvě, že kázání jeho jsou „v slovích sice krátká, než smyslem jadrná a těhotná.“ V postille jeho

jest mnoho jazykových nesprávností a mnoho tvarů vulgárních, způsobených snahou mluvit srozumitelně k prostému lidu. Na některých místech jest sloh velice neobratný.

„K vyhlazení kacířských postill a kázání vydal jesuita **Matěj Václav Šteyer** († 1692) r. 1691 v Praze postillu s názvem:

„*Postilla katolická* na dvě částky rozdělená, *nedělní a sváteční*, aneb výkladové na evangelia přes celý rok . . . v Praze v impressii universit. Carolo-Ferd. v kolleji Tovaryšstva Pána Ježíše u svatého Klimenta. 1691.“ (Ve 4°.) Věnována jest arcibiskupu pražskému Janu Fridrichovi hrab. z Waldštýna. Předmluva tomuto arcibiskupovi věnovaná brojí proti rozmáhajícímu se „kacířství.“ Ač církev katolická usiluje je vypleniti, přece jest prý jím země nakažena a kořeny jeho tkví silně a hluboko v zemi české; kacířské knihy se rozšiřují, ačkoliv „jich často-kráte na fasaňky sebráno a spáleno bylo“, a s chutí jsou čtány. Na přání arcibiskupovo vydává tedy spisovatel „k vyhlazení kacířských postill a kázání“ postillu katolickou, v níž lid český najde vyloženy hlavní články samospasitelné víry. Dat. na Starém Městě Pr. u sv. Ignacia L. P. 1691 dne 5. měs. dubna. (Podepsán „Matěj Štajer.“)

Toto 1. vydání postilly Šteyerovy (un. 54 C 57, mus. 35 C 6) vyšlo nákladem „Dědictví sv. Václava“. Postille předchází dedikace sv. Janu Nep. ve verších neumělých s rýmy, v níž přirovnává se Jan Nep. k sv. Janu Křtiteli. Dedikaci tuto činí „Dědictví sv. Václava v kolleji S. Ignacia na Novém Městě Pražském založené.“

Postilla dělí se na dva díly, na postillu nedělní (str. 1—592) a sváteční (1—381). Na konci jest rejstřík „věcí v této postille obsažených“ (382—402). Konec: „Všecko k větší slávě Boží, též ke cti blahoslavené Panny Marie a svatých milých dědičů Českých Václava a Vojtěcha etc.“ (402).

Na počátku každého evangelia jest malá neumělá dřevorytina. Po textu příslušné perikopy následuje vždy „vejklad krátký a křesťanský.“

2. vydání vyšlo r. 1695 (mus. 38 B 5), opět v Praze, u sv. Klimenta. Postilla nedělní jest na str. 1—506, sváteční 507—834; rejstřík 835—856. Dřevorytiny jsou větší než v 1. vydání. Na konci jest „Poznamenání pobožných kněh, které se vynacházejí v Impressii akademické Kolleje Tovaryšstva Ježíšového blíž Mostu.“ Z postill jsou tam poznamenány: „Postylla Šebestiána Scipiona, a neb jak nedělních tak svátečních

Evangelium skrze otázky vyložení in Quarto“. — „Po styla nedělní a sváteční s novými jak na neděle tak na svátky vejklady, obrazy, pátera Matěje Štajera, in Quarto“.

3. vydání vyšlo r. 1702 tamže, 4. vydání r. 1719 u Joach. Jana Kamenického (un. 54 B 92), 5. vydání tamže r. 1731, 6. vydání u Mat. Ad. Högera 1737. (V. Jg. 300, Jir. II, 266.)

Co se týče způsobu výkladův, Šteyer klade rád otázky, na něž pak odpovídá, na př. v kázání na den Nanebevstoupení Páně klade 8 otázek:

I. Proč Kristus Pán ukázal se tehdy, když jedenácte Apoštolů stolo?

II. Proč v den odjítí svého trestal učedníky pro nedověru jejich a tvrdost srdcí? atd. (I 293—297).¹⁹⁾ K otázkám daným odpovídá buď sám nebo slovy někoho jiného (nejčastěji některého otce círk.), slova ta pak sám zase rozvádí.

Ve výkladech užívá rád různých přirovnání a kontrastův. Líčí na př. umučení Páně a za kontrast klade hříchy, které se páchají v ostatcích masopustních (I 156—157). Ty, kteří jen na věci pozemské myslí, o nebeské však se nestarají, přirovnává k žabám, „které vždycky v audolích a laužích zůstávají a nikdy na horu nevystupují.“ (I 175). Jiná přirovnání: „Jako voda, která vždycky teče, bývá dobrá a chutná, stojatá pak, jaká jest v lauži, kazí se, jest nechutná a nic jiného se v ní nerodí, než červy a žáby: tak duše, která vždycky v dobrých skutcích pracuje, jest Bohu milá, ta pak, kteráž zahálí, toliko hříchy a nepravosti v sobě plodí.“ (I 109). „Jako daleko jest lilium krásnější mezi trní než když samo jest bez trní, tak také jest věc slavná, že dobří mezi zlými v dobrotě své zůstávají.“ (I 121).

Kazatel podává mnoho příkladův, jednak skutečných, z dějin, jednak vymyšlených, zázračných. Líče zkázu města Jerusalema, podává výtah z historie žid. Jos. Flavia (Joseph. lib. 7. de bello Jud. c. 12, I 414—420). O životě sv. Cyrilla a Methoděje, sv. Vojtěcha, sv. Víta, a jiných svatých českých, a o různých příbězích českých vypravuje dle Hájkovy kroniky (na př. II 101—112, II 139—153, II 172, II 204, atd.)

Příběhy smyšlené, zázračné, které byly v oblibě a budily hrůzu u hříšníků strašným množstvím, jsou vybrány z různých pramenů, nejvíce z Pexenfeldera; na př. spisovatel mluví o sv. Janu Křtiteli, „že, ačkoli byl muž svatý, přišel do vězení

¹⁹⁾ Doklady uvádím vždy z 1. vydání.

a musil umřítí“, a dodává: „tak také i jiní, ač nevinní, i hanbu i smrt časem trpívají, jako se i tomu sedlákovi, o kterém budu psáti, stalo.“ (I 12). Vypravuje pak hrůzný příběh o jistém sedlákovi ve Wolburgu, který ovdověv živil se žebrotou; jednoho dne přepadli jej dva neznámí muži a zavraždili jej myslíce, že má peníze. Když nic nenalezli, oběsili ho, aby se zdálo, že skončil sebevraždou. Sedlák byl pak pohřben pod šibenicí jako sebevrah. Ale Bůh prý ukázal jeho svatost zázraky, které se dály na místě, kde byl pohřben. Když se to rozneslo, hnulo se prý ve vrazích svědomí, a přiznali se. Tělo sedlákovo bylo pak přeneseno se slávou na podnět biskupa Řezenského do Wolburgu, kdež bylo pohřbeno v kostele špitálském. (I 12—14). Šteyer uvádí pod čarou pramen svého vypravování: Pexenfelder Conc. Hist. 23. (I 14). Příkladů podobných jest v postille Šteyerově veliké množství.

Podáme některé doklady *smýšlení Šteyerova*, jak se jeví v Postille.

Šteyer horlivě hájí církev *katolické*. Tato prý tím zvláště se liší od církví nekatolických, že má jednotu ve člancích víry. „A ta jednota v člancích víry a v spojení audů s hlavau církve, to jest všech Katolických s Papežem Římským, skrze poslušenství jemu jakožto Náměstku Kristovu prokazované, činí silnau církev: které jednoty Nekatoličtí mezi sebou nemají jsauce sobě v člancích víry velmi odporní.“ (II 265—266). Vyzývá k stálosti u víře katolické: „Nesluší, abyšte měli od své starobylé víry a od pobožnosti křesťanské katolické odstaupiti, kteráž jest tak mnohými a nezčislnými znameními již dávno od Krista, od Apoštolů a mučedníků ztvrzená; aniž to činite, abyšte se měli k těm nachýliti, kteříž se o to pokaušejí, aby vás nevím jaké nové víře naučili, kteříž ještě ani nejmenšího znameníčka neukázali, kterýmž by svau novau zmotanau víru neb raději pověru mohli potvrditi.“ (I 11). Příčinou všech bludů, sekt a kacírství bylo odloučení od společnosti církevní. (II 21). Kazatel napomíná často lid, aby se varoval kacírů, t. j. nekatolíků. Vše, „cokoli učí kacíři a lidé bludní, jest v podezření z strany falše a bludu; neb takoví obyčejně slovo Boží falšují, neprávě vykládají.“ (I 380). Kacíři jsou „falešní proroci, kteříž prorokují neb zvěstují z srdce svého lež...“ (I 397—398). „Jest pak kacírstvo jedno z největších, nejhorších a nejškodlivějších hříchův, protože vyvracuje pravau víru... Od toho nebezpečenství kdo se chce vysvoboditi, ať předně jejich podvodných řečí neposlauchá: nebo jako morové nakažení, tak kacírství jest příliš

jizlivé, přichytlivé a nakažlivé, kteréž se velmi brzy rozlívá a člověka nakaziti může. Podruhé ať kněh kacířských ani nečte ani za sebou nemá, neb je čísti neb doma chovati, jest těžký hřích, protože ten, kdo je čte neb chová, v patrné nebezpečnosti kacířstva se vydává: nebo když v nich jméno Boží, jméno Pána Krista a sladké, potěšitelné řeči barvou svatých Písem ulícené vidí, domnívá se, že v nich nic zlého není, ale všecko dobře pravdivé a svaté, ješto pod sladkým medem kryje se jed, a když čtením sobě med oblíbuj, ten nejškodlivější jed do sebe přijímá, neznameneje toho, že jako ptáčník ptáky a rybář ryby příjemnou potravou a vnadou podvádí a lapá, tak ďábel skrze lahodné a na pohlezení dobré kacířské řeči podvádí a lapá křesťanské duše. A protož není lépeji než takové kacířské knihy spáliti, a nebo těm dáti, kteříž mají dovolení takové knihy čísti, aby z nich kacířskou zlost a podvod poznali a zahanbili.“ (I 398—399). „Kacíři . . . falešně prorokujíce slibují lidem, že, budou-li podle jejich učení v Krista věřiti, jsou jisti, že dojdou věčného spasení: že žádný, kdož v Krista věří, nemůže býti zbaven věčného života, byť pak byl sobě povědom jakýchkoli, také těch nejtěžších hříchů: že Kristus Pán svým umučením a smrtí tak za nás dosti učinil Bohu Otci, že není potřeby nám žádného pokání činiti, ani se postiti, ani tělo mrtviti a jeho zlým žádostem odporovati: též že není potřeby žádné dobré skutky činiti ani příkázání Boží zachovávat, a že věřícím pro křesťanskou svobodu dovoluje se všecko dělati podle své libosti . . .; jestli toliko víru zachovávají, že naprosto nemohou zatraceni býti . . .“²⁰⁾ (I 399—400). Kterí z kacířů „pro svou zatvrzelost v kacířstvu žaláře, přísně trestání, někdy také i smrt trpěli,“ nejsou praví mučedníci, ale „mučedníci čertovi“. (II 72). Kazatel horlí proti „bludníkům a kacířům, jako Novokřtěncům a j.“, kteří usilovali, aby žádné vrchnosti světské nebylo, protože prý jsou skrze Pána Krista učiněni svobodnými. (I 558). Horlí proti Kalvinistům, „kteří všechny obrazy svaté zamítají, ještě císařské a jakékoli jiné obrazy, které jsou na penězích, rádi přijímají, líbají, a někdy také mocí jiným vydírají a pro sebe berou.“ (I 559). I vyzývá k úctě obrazů svatých a zmiňuje se zvláště o zázračném prý obrazu Panny Marie Svatohorské. — Očistec dokazuje z písma sv., z církevních otců, z církevních sněmů, z obyčeje církve atd. a vykládá příčiny,

²⁰⁾ Spisovatel horlí tu proti evang. učení o ospravedlnění z pouhé víry; pod. I 94.

proč se katolíci mají za duše v očištění modlití. (II 350—354). O processích praví, že mají „dobrý základ v písmě sv. a užitečně se vykonávají.“ (I 285 a sl.) Otázkami a odpovědmi vykládá v kázání na Zelený čtvrtek o velebné svátosti oltářní. (I 208 a sl.) Do výkladu vkládá tento „zázračný příběh“: Žid jeden jménem Lev v Praze na křesťanskou víru obrácený ukradl prý kdysi tři hostie a prchl s nimi do Prešpurka, kdež daroval dvě jednomu hospodáři, Židovi; tento pozval k sobě mnoho Židů; jeden z nich chtěje se přesvědčiti, zdali ve svátosti jest moc boží, probodl nožem hostii, a v tom okamžiku vytekla z ní krev, hrom udeřil do domu, zapálil jej, hospodáře i ostatní, kteří v tom domě byli, spálil; toliko tři zůstali na živu a stůl se dvěma hostiemi nebyl porušen. To prý se stalo r. 1591. (Flores exempl. c. 5. tit. 3. exempl. 11.) (I 210—211). Odpovídaje na 5., 6., 7., 8. a 9. otázku odůvodňuje kazatel přijímání pod jednou způsobou, a dodává: „Čechové hned jak léta Páně devítistého na křesťanskou víru se obrátili, přes 5 set let vždycky pod jednau způsobou přijímali až do léta 1414, v kterém teprva přijímání pod obojí v Praze sobě začali. Není-liž lépe oných starých předků, kteří rádi s církví se srovnávali, následovali, než těchto pozdějších, kteří svaté církve poslauchati nechtěli?“ (I 218).

Postilla Šteyerova obsahuje mnoho napomenutí a pokynů pro *vychovávání dítek*. Rodiče mají často žalost nad svými dětmi, ale sami jsou tím vinni, „když svým dětem z mládí příliš folkují.“ (I 44). „Opice tak svau mladau opičku miluje, že někdy tak ji k prsám svým přikládá a svýma rukama stíská, že ji udáví. Tak činí rodičové ti, kteříž své děti příliš milují, všecko jim přehlídají, folk ve všem dávají...“ (II 59—60). Rodiče se mají starati o to, aby děti hned z mládí přivykaly dobrému, „neb čím hrnček po novu navře, tím potom vždycky zapáchá.“ (I 70). „Když děti umějí čísti, ať ráno ranní, večír večerní, a jiným časem vejroční písně zpívají, a zvláště v neděli a ve svátek ať čeládce, když má odpočinutí od práce, nětco čtau z nějaké pobožné knížky. To obě činívali staří Čechové, odkudž ten dobrý obyčej pošel, že naučivše se pobožným písněm je také v chůzi a v práci zpívali, a z čítání neb slyšení pobožných věcí všemu dobrému se učili.“ (I 539). Mnozí rodičové bohužel učí své dítky hned od dětinství hře, připíjení, pejše, šperkům, tancům a těm jiným nešlechetností a zlým skutkům“ . . . , „jakož již po hříchu to na dítkách vídáme, že spíše je uslyšíš láti a zlořečiti, než boha skrze modlitby svaté chváliti a velebiti.“ (I 71). Děti brzy na-

vykají nepravostem, neboť „jak staří pískají, tak mladí po nich pípají“. (II 60). „Někteří své děti zabíjejí, když je svými slovy zlým věcem, jako hanebným slovům neb skutkům, čárám, krádeži neb vymstění se učí, a k tomu je nabádají. Někteří modle Moloch své děti obětují, jaké jsau ti, kteří je na kacírská místa posílají, kdež potom od samospasitedlné katolické víry ustavičným s kacíři obcováním odvedeni bývají. Tak činívají řemeslníci, kteří své syny na vandr posílají . . .“ (II 60). Co prý ze všech takových dětí bude? „Zacházejí-li . . . dívky s karty a s kostkami: co z nich bude? Čtveráci, kostkáři, karetníci; jestli se rádi obírají se lží: co z nich bude? Lháři, pleticháři, lidští podvodníci. Kradau po malu, jarmarčí, otcí i mateři měšec ramují a vyklízejí, mlsí příliš mnoho na neuklizené lavici nacházejí: co z nich bude? Zloději, viselci, krkavčí potrava. Lají, zlořečí, dušují se, i přísahají: co z nich bude? Zlolejšci, krivopřísežníci. Rádi sklenice a konvice suší: co z nich bude? Bumbálkové, korbeláři, sausedé z mokré čtvrti. Kdo chce, aby takoví nebyli, ať je tresce a hued z mládí od těch zlých věcí ať je odtrhuje!“ (II 182).

Též o *manželství* nalézáme v postille Šteyerově některé zajímavé úvahy. Šteyer uvažuje na př., „proč někdy manželé v svém stavu ani potěšení ani štěstí a božího požehnání nemají.“ „První příčina jest, že mnozí bez zdravého uvážení v stav manželský vstupují.“ Ženich má zpytovat, jaká jest jeho nevěsta, ne co do krásy, ale co do mravů. „Druhá příčina jest nerovnost muže a ženy“ . . . „Když je muž urozený a žena neurozená, musí mu jako děvka slaužiti. Pakli žena jest urozená anebo bohatá a muž neurozený neb chudý, nedá se od muže řídit, ale když se stane ta nejmenší mezi nimi nesvornost, bude mu hned jeho nízký stav neb chudobu vyčítati . . .“ „Třetí příčina nešťastného manželstva jest, že manžel za dobrou manželku, dokud byl svobodný, Pána Boha snázně neprosil a s ním se neporadil . . .“ „Čtvrtá příčina . . . jest nepřihotovení se k oddávkám, v čemž zle činí ti, kteříž rozličných těžkých hříchů se dopustivše, . . . jsauce v nemilosti boží k oddávkám přistupují . . .“ „Pátá příčina . . . jest zlý předešlý život, který bývá trestán nešťastným vyvolením manželstva“ . . . „Za časté také mnohých nevolí, různic a bíd v manželstvu původem bývají ti, kteříž roznášejí klevety a falešným pomlouváním snaží se mezi manžely svádu ztropiti . . .“ (I 82).

Šteyer jest rozhodný odpůrce *pověr*. Mluví proti těm, kteří věří v ýkladům snů, „bude-li z nich štěstí následovati“, proti těm, „kteří dají sobě od cikánů hádati o svých budaucích věcech,“

proti těm, „kteří o ukradených, založených neb ztracených věcech ptají se kauzedlníků, neb čarodějných bab, aby jim pověděly, kdo je má a jak je zase dostati mohau“, proti těm, „kteří z všetečnosti knihy čarodejnické čtau . . .“ (II 44). „Rovně též marné a častokráte škodlivé jsau pověrky, jakých někdy užívají ovčáci, skotáci a svináci, aby své stádo od prašiviny, vlků a jiných zlých příhod ochránili. Tím též hřeší kováři ti, kteří k uzdravení nemocných koní užívají pověrečně jistých slov z modlitby Páně neb kajících žalmů vybraných. Také ti šafáři a sedláci nedobře činí, kteří, aby svá hovádka uzdravili, podivných pověrek užívají, aneb od takových lidí, kteří na pověrkách mnoho sobě zakládají, pomoci žádají. Slovem všickni ti zle činí, kteří pověrečnými způsoby kraupy neb mračna zaháněti usilují, proti zimnici neb jiným nemocem divné cedulky při sobě nosí, nositi dávají, neb skrze slívání neb babské žehnání a jiné od svaté církve neschválené prostředky nětčeho dosáhnouti chtějí.“ (II 271). Vyvrací námitky, které by se mohly proti tomu činiti, uvádí některé odstrašující příklady a praví: „Baba když aučej líčí, nad vodau zívajíc ²¹⁾ říká: ‚Ve jméno svatého rance, kus mazance, ať ten aučej přestane, a zdraví nastane! Dopomáhej mu toho svatý Kondrát!‘ Nejsau-li to směšné a bezbožné pověry, žádné přirozené moci nětčeho divného k působení nemající? Pročež cokoli se skrze ně divného stává, to od samého ďábla pochází . . . Ó by Pán Bůh dal, aby více takových lidí nebylo, jenžby sobě více pomoci na ledajakých pověrkách nežli na Pánu Bohu nezakládali!“ (II 273). O babách čarodějných praví kazatel, že jsou „čertovy mučednice, které od čerta, svého Pána, mnoho zlého musejí trpěti, věci ohavné zříti, svým vlastním přátelům na zdraví neb statku škoditi, byť to nerády chtěly dělati. Někdy je také čert zbije, a do vůle se jich našidí.“ (II 72).

Šteyer horlí sice proti pověrám, ale jest přece jen syn své doby; sám pověře se oddává, když mluví na př. o moci, kterou má svěcený vosk, t. zv. „Agnus Dei.“ Tento přináší prý lidem „obzvláštní pomoc a posílnění proti všelikému neštěstí a nebezpečnosti.“ „Zvláštní pak aučinkové při těch, kteří takové Agnus Dei při sobě z pobožnosti nosí, tito bývají: 1. k uctivosti a chvále Boží obzvláštně vzbuzeni bývají. 2. Od škodného povětří na moři i na zemi, od krůpobití, od hromobití, též od bouřlivého větru zachováni bývají . . . 3. Povodně, i ohňové, i země-

²¹⁾ Čti „vzývající“; srovn. totéž u Bílovského („Coelum vivum“ 333).

třesení skrze takové A. D. přetržení, umenšení a skrocení bývají. 4. Ti, kteří těch A. D. pobožně užívají, zachováni bývají od hlíz, od padaucí nemoci a před náhlou smrtí. 5. Od aukladů zlých duchů, též od čarů ochráněni bývají. 6. Skrze ně spomoženo bývá těhotným ženám, aby plod života svého snázeji na svět vyvedly. 7. Slovem ty, kteříž uctivě na hrdle nosí tyto A. D., všemohaucí Bůh ráčí ostríhati ve všech jejich zlých příhodách a nebezpečnostvích . . ." (II 87—88).

Postilla Šteyerova jest z nejlepších katolických postill českých. Účelu nábožensko-vzdělavatelnému celkem vyhovuje. Ráz výkladův jest mírný; polemikám, kde může, spisovatel se vyhýbá, a polemisuje-li, děje se to způsobem slušným, z něhož jeví se jakási shovívavost a náboženské přesvědčení kazatelovo; proti odpůrcům ne užívá smělých, příkrých výrazů; několika slovy se jich vždy jen dotýká. Stručnost jest vůbec dobrá vlastnost Šteyerova. Krátce vyloží evangelium, je-li potřebí, vyloží jeho duchovní smysl, přidá z něho naučení pro život, pro větší rozmanitost připojí příklady buď ze života svatých neb jiných lidí, jejichž obsahem jsou ovšem často různé „zázračné“, vymyšlené povídky, kterým nyní snad nikdo neuvěří, které však tehdy budily hrůzu a přijímány byly od lidu za pravdivé. Leckdy podává výklad ve formě otázek a odpovědí, v postille sváteční pak přidává ještě životopisy svatých s případnými naučeními.

Šteyer byl známý oprávně českého jazyka. Postilla jeho vyniká tudíž dosti správnou mluvou, ještě nepokazenou (výjimky, jako: rohami, zubami, dveřům a j. nejsou časté).

Z postill katolických 17. stol. připomeneme dodatkem ještě některé. V čes. museu jest *rukopis kázání nedělních a svátečních*, v 4°, III G 20; jest to postilla katolická; kazatel není znám. Ve 2. kázání na 1. neděli adv. a jinde jest ostrá polemika proti Lutherovi. Rukopis psán jest rukou rozličnou na počátku 17. stol., na papíře; část prostřední jest psána písmem velmi drobným, vybledlým, místy nečitelným. Na některých místech jsem našel v roce 1609. Na konci jest nějaké kázání „O užitečích“, které se končí těmito slovy: „Ostatek vezmi z postylly Nagrovyského (?), z něhož na větším díle to kázání vzat(o).“

Jungmann uvádí v Hist. I. č. str. 299—300 též tuto postillu: „*Postilla aneb kázání na evangelia dní svátečních*, blahoslavené Panny Marie, svatých apoštolův, mučedníkův a vyznavačův, která obyčejně od sv. Ondřeje apoštola až do sv. Jana Křtitele v církvi

sv. všeobecně se čtau, aneb káží: prvního dílu částka druhá 1629.“ Více mi o ní není známo.

Kněz katolický *Pavel Petr Hallý (Galli)* napsal *postillu*, která jest v *mus. knihovně, v rukopise*, 17 C 40 (fol., pap.). (Jir. I, 223.) Obsahuje kázání česká, rozvržená na tři léta, na neděle a některé svátky. Ku konci 1. dílu kázání jest poznámka: „Finis 22. Octobris 1649. Kněz Pavel Petr Galli“; na následující stránce: 23. octob. 1649. Následují pak „kázání k budaucímu roku 1650 počnauc od neděle první adventní. Na konci tohoto dílu kázání jest zase poznámka s podpisem: Paulus Petrus D. Gall de Kank, Decanus Colinensis Anno 1651, na následující stránce: „Ve jméno Páně začínají se kázání na neděle a svátky k budaucímu roku per Paulum Petrum D. Gall dek. Colinensis,“ na konci: „Finis . . . per Paulum Petrum Galli decanum Colinensem;“ a zase začínají se kázání k následujícímu roku, ale jsou nedokončena; poslední kázání jest na neděli 5. po sv. Duchu. — Jsou to kázání, která měl P. P. Gall v letech 1649—1653, a která si poznamenal.

Jiný katolický kněz, *Jiří Evermod Košetický* z Vlašimě, nar. 1630 dle Jir. I, 399, dle životopisu ve „Výboru starších kázání českých“ (I, 1862) r. 1639, † na Strahově 1700, napsal *kázání na neděle celého roku*. Z rukopisu 17. stol. (dokončen 1686) vydali je P. Ervín Weyrach a P. Egon K. Brém r. 1862 v Praze ve „Výboru starších kázání českých“ 1. díl (un. 54 D 490). V. též Č. kat. duch. 1862, str. 235.

V univ. knihovně jest rukopis 17 F 19, obsahující kázání kněze katolického *Jiřího Pelty*. (Jir. II, 99). Rukopis psán jest na pap., ve 4°, písmem ležatým, špatně čitelným. Latina mísí se v kázáních těch s češtinou. Vročení jest na 1. listě: 1651. Na kožené vazbě poznamenáno inkoustem: P. Georgii Peltae Concionum pars 4^a et ultima.

V.

Století XVIII.

(*Postilly protireformační. — Literatura exulantská. — Postilly slovenské [dodatek]*).

Století 18. jest pro Čechy dobou vítězství snah protireformačních. Zatím co v sousedním Německu zkvétá kazatelství evangelické církve snahou po zdokonalení národního řečnictví i na kazatelně, zatím co v anglické a ve francouzské reformované církvi zvláště v 2. polovici 18. stol. jeví se pokrok v kazatelství, v Čechách není po kázáních prosycených snahami reformačními již téměř ani památky. Zatím co v Německu v stol. 18. církev římsko-katolická nemůže se vykáhati význačnějším zjevem homiletickým, jásá v Čechách táž církev nad vítězstvím protireformace a zasypává českou vlast spoustou knih náboženských, které mají nahraditi lidu českému ničené knihy nekatolické. Byla to však dobrá náhrada? Podali kazatelé katoličtí věku 18. lidu českému knihy dýšící pravým, svatým duchem evangelia Kristova, duchem lásky křesťanské? Nikoliv! V kázáních, v postillách věku tohoto jest křesťanská láska věcí vedlejší. Místo ní nastupuje nesmiřitelné zášť proti jinověrcům.

Vše, co jen poněkud se odchyluje od zásad protireformací vyslovených, propadá kletbě. Oheň pekelný, věčné zatracení, věčná muka staví se bojácným posluchačům před oči, líčí se barvami nejsytějšími, způsobem nejhrůznějším. Nejpodivnější zázraky vymýšlí hlava fanatického kazatele, nejbizzarnější příběhy a odporné anekdoty vypravují se lidu ku potvrzení učení církve! Jaký to strašný úpadek v kusu, jaké to mučení ubohých duší křesťanských!

Vlastním vůdcem protireformace v Čechách byl *řád jezuitský*, jenž „vedl censuru všeho veřejného tisku do polovice 18. stol. a vtiskl ráz a směr svůj i veliké většině tehdejší literatury; jeho dílem byl veškerý vnější, okázalý a hmotně velkolepý ráz vítězné protireformace české . . .“ (Vlček II. díl, seš. 7., str. 7.)

Tento ráz Jesuité hleděli zachovati ve svých spisech náboženských. Byly to zejména jejich *postilly*, jimiž „laické zástupy měly se proměnití v jednotnou massu stejně myslící, stejně cítící.“ (Vlček II, str. 14.) Jak vyhovovaly však potřebám lidu laického po slově Božím, jsme již všeobecně naznačili. Kleklar, Barner, Račín, Nitsch, Bílovský, Veselý, Koniáš a j. se zjevnou náboženskou nesnášlivostí podávali tehdejšímu lidu duševní stravu nezáživnou, kořeněnou náboženským fanatismem.

Jan Kleklar (nar. 1639, † 1703; Jir. I, 349) vydal v Praze r. 1701 „*Semeno slova Božího, aneb kázání nedělní*“ (ve 4°, un. 54 B 60, 54 F 3, mus. 40 C 9). Vydal je „zvlášť ku pomoci začínajících kazatelův“, a věnoval je prelatu praemonstratského řádu Karlu Kratochvílovi. Postilla tato obsahuje 113 kázání nedělních (stran 698). R. 1702 vyšla „*Kázání sváteční*“, v 4°, dedikovaná Anně Josefině Černínové; obsahují 69 kázání na 450 str.

Postilla Kleklarova jest z jezuitských postill celkem ještě nejmírnější, obsahující většinou dogmatické výklady od věci se neodchylující a nezabíhající příliš v náboženské polemiky. Jsou v nich hojné zmínky o moru. Kazatel velmi často se opakuje. Jazyk jest v postille Kleklarově pokažen, ale přece ne tak jako v některých jiných postillách věku 18.

Jar. Vlček připomíná, že Kleklar rád se dovolává ve svých kázáních přírodopisu a hvězdářství, ovšem v duchu své doby, na př.: „Vidíš slunce, měsíc a jiné planetní i také stojaté hvězdy s tou největší, anobřž jakousi nepochopitelnou rychlostí okolo světa běžící? Měj za to vedlé zdání filosofův a theologův, že v jednékaždé z nich jeden duch neb anjel jest představený, kteříž je obnášejí, ačkoliv takové velikosti jsou.“ (Vlč. II, 15).

Jan Barner z Jičína (nar. 1643, † 1708) vydal v Praze r. 1704 překlad postilly německého Jesuity *Jiřího Scherera*, „jež proti lutherstvu dokazuje z prvotné církve křesťanské oprávněnost ctíti svaté a hájí všech katolických ceremoní.“ (Vlč. II, 15.) (Jg. 300, Jir. I, 47.)

J. Scherer, z nejhrolivějších zastanců katolictví, byl rodem ze Schwatzu v Tyrolsku; členem řádu T. J. byl mezi lety 1559—1605. (Jir. I, 103, Čas. kat. duch. 1888.) Překlad Barnerův má tento titul:

„*Postylla to jest výkladové na nedělní evangelia přes celý rok podlé katolického učení a řádu . . . od dvojřtihodného kněze Jiřího Šerera z Tovaryšstva Ježíšova, Písma S^o doktora, nyní v češtinu uvedení skrze dvojřtihodného kněze Jana Barnera z téhož Tovaryšstva.*“ V Praze 1704, u sv. Klimenta. (Univ. 54 A 17, mus. 40 A 3).

„Napomenutí k laskavému čtenáři“ obsahuje některá data ze života Jiřího Scherera, znamenitého prý kazatele slova božího, který „byl živ právě toho času, když kacírstvo zvlášt Lutriánské v dědičných nejslavnějšího domu rakauského zemích nejvíce se rozmáhalo.“ Překladatel zmiňuje se o jeho činnosti kazatelské a spisovatelské. Postilla jeho byla prý u veliké vážnosti a oblibě, „že nejednau s velikým nákladem a ne s menším duší prospěchem v němčině vytištěna byla.“ Překladatel připomíná, že evangelia a kázání k nim přidaná ne v tom pořádku, jako spisovatel, zařadil, a to z té příčiny, že za jeho času „v těchto zemích ještě neřídili se dokonale mšálem Římským jako my nyní, ale některý neděle jiná evangelia měli, nežli my čteme. Pročež vidělo se nám zapotřebí býti, pořádek ten změnit, aby jedenkaždý to evangelium a na ně učiněné kázání doma sobě přečísti mohl, které se v chrámě Božím lidu přednáší.“

Mimo kázání nedělní Scherer vydal ještě též kázání na evangelia *sváteční*, která byla přeložena též Barnerem v Praze r. 1724. (Jir. I, 47, mus. 40 A 4).

Kázání nedělní (stran 1058, fol.). Kázání na jednotlivé neděle jsou obyčejně dvě i více; na př. na neděli 1. po sv. 3 králích jest dokonce patero kázání. Tím ovšem vzrostla postilla na veliký foliant. Všelijaké duchovní i světské příběhy slouží v ní za příklady, mnohá naučení a napomenutí věřících jsou v ní obsažena. Jak z přiloženého rejstříku na konci postilly patrno, jsou v ní mnohé polemiky, zvláště proti Lutherovi (Bible od Lutera a Lutrianů zfalšovaná 65, 66, 68, 70 etc., 283, 364 etc., 635, Kniha Baruch proti Luterovi se hájí 63 etc.). (O bludech kacírů 203, 243, 244, 246, 247 etc., proti čarodějům a kouzelníkům 427 etc., proti kacírům v učení o velebné svátosti 363 etc.; Kalvín zfalšoval písmo sv. 68 etc., zavrhl svátek narození Krista Pána 76, zavrhl všeliké svátky mimo neděli 836; atd.)

Scherer ukazuje ve výkladech svých znamenitou učenost, zvláště velikým množstvím příkladů z dějin starých i novějších. Překlad psán jest češtinou ještě dosti dobrou.

Celé 2. kázání na 2. neděle adventní jest proti nádheře v oděvu, proti pýše. Spisovatel mluví na př. o oděvu Adama a Evy, když byli vyhnáni z ráje, a dodává: „Tu máš počátek oděvu, a nic tu neslyšíš o rauše hedvábném aneb aksamítovém, o zlato- neb stříbrohlavech, nic o perlách a drahých kameních, nic o střapcovatých nohavicích, nic o ve trý aneb v čtvero složených obojcích, aneb o okruží a jiných daremných ozdobách, nýbrž toliko o sukních chlupatých z koží nerozumných hovad. Nic tehdaž nebylo ještě lněného neb vlněného: na nahé tělo vložil jim Pán Bůh ty kůže; ta byla celá ozdoba a okrasa jejich.“ (44, Post. ned.) Jiné zajímavé doklady: „O peníze také připraví tebe tvá zbytečná okrasa a vyprázdní tobě tvůj měsíc, jakž toho každodenní zkušeni máme: nebo tolik nových cizozemských krojů, křtaltů a způsobů oděvu, po Vlasku, po Španielsku, po Francouzsku, po Englicku; též tolikeré krajky, vyšívání, protkávání, překládání, obrubování, prýmy, opremování, propremování, prořezávání, prosekávání, třapce a roztrápce, vycpávání, podkládání, podšívání, povlečení, etc. sežere velmi mnoho peněz. Ano žádost šatstva jest právě podobná vodnotedlnosti: čím více šatů míváme, tím více jich míti žádáme; obzvláště když nějaký nový nález, aneb nový kroj vznikne, tu vskakujeme do dluhů, tu shledáváme peníze, kde můžeme . . . Tu na lichvu bereme, tu dřeme a škrabáme a schrabujeme, kde co zasáhnouti můžeme: tu přijímáme zapověděné dary a halafance, přešacováváme lidi, daně na ně ukládáme, lidi podvádíme, auřady i nehodným prodáváme. Slovem, všelikých ošemetností a zlodějských nálezů užíváme, aby toliko pejc ha v své bytnosti zachována byla.“ (46). „To také jest vůbec známo, že samého Martina Lutera syn plundry s nekřesťanskými velikými floky na svět uvedl, a jsa tázán, proč by to činil, odpověděl: „Co pak je více? Můj otec uvedl novau víru, já pak uvedl sem nového kroje, plundry.“ (53).

Jan Barner vydal též původní spis: „*Summarie na všecka čtení a evangelium, jak nedělní tak i sváteční, přes celý rok.*“ Vytišt. v Praze u sv. Klimenta r. 1711. (Jir. I, 47.)

Předmluva k pobožnému čtenáři: „Bych tuto práci na sebe vzal, pohnul mne předně k tomu veliký nedostatek českých duchovních katolických kněch (1).“ Od té doby, co bylo vynalezeno knihtiskařství, bylo prý v Čechách a na Moravě málo katolíkův, neměli svých vysokých škol, kdežto kacíři měli

v Praze svou akademii a vydávali často knihy bludné; ano i ti, kteří pro kalich z Čech do Drážďan nebo do Žitavy se odstěhovali, tlačí bludné knihy v české impressii v Žitavě. Tam dali před málo lety znova vytlačit starou summarii, „jenž jest plná bludů, aniž lze poznati z ní, jakého náboženství býti musil ten, kterýž ji složil. Nebo učí, že samá víra člověka ospravedlňuje, čehož Hus nikdá neučil a nedržel, a nicméně Husa mezi mučedníky Božími klade; an vědomo jest, že mučedníkem Božím býti nemůže, kdo pravé víry nemá...“ Jeho summarie zkrátka „ani není docela Luterýánská ani zcela Husitská, ale směska z rozdílných kacířů splácaná.“ Tato summarie rozšířila se po Čechách, a proto Barner vydal svou katolickou summarii.

Kázání jednotlivá obsahují text epištoly resp. evangelia, pak „summu aneb vejtah“ kratičký, konečně delší „naučení“ z epištoly resp. evangelia. Poněvadž výklady jsou krátké, spisovatel nezabíhá tak často do polemik. Ale přece na př. na str. 343 praví, že velice pobloudil Kalvín, když pravil, že v církvi Kristově nejsou než „sami předřízení k věčnému spasení...“, a na str. 37 horlí proti „kacířství Valentiniánův a Novokřtěnců, jenž bludně učili, že Kristus pojal Tělo své z nebe, kterýž, když prošlo skrze Marii jako skrze nějaký žlab, přinesl je na zem...“ Na str. 172 vykládá, že, kdo přijímá pod jednou způsobou chleba, přijímá Krista celého, „a protož neměli příčiny Čechové, aby proto, že jim to církev svatá katolická nechtěla z důležitých příčin povolit (t. aby přijímali pod obojí způsobou), od ní odstaupili. Ano i nerozumně to učinili: nebo prvé brali aspoň pod jednau způsobau tělo a krev Kristovau; potom pak, když odstaupili od církve pro kalich, nemajíce více pořádně svěcených kněží, ani pod jednau, ani pod druhau způsobau nebrali Krista, ale sprostý chléb a víno, jakéž věci prodávají pekaři na krámě a šenkýři v hospodě.“

Summarie Barnerova jest zkrátka „kniha čistě praktická, se stručným, paragrafovitým výkladem epištol a evangelíí lidu venkovskému, jenž do kostela má daleko.“ (Vlč. II, 15.)

Daniel Nitsch z Prahy (1651—1709) vydal sbírku kázání nedělních a svátečních s názvem: „*Berla královská Jezu Krista*“, v Praze 1709 (v mus. 40 A 15). Celý náklad od staroměstské kolleje S. J. darován byl Dědictví Svatováclavskému. (Jir. II, 53). Vlček praví o této postille: Je to soubor kázání, jež konal drahý čas v knížectví těšínském, aby kacíře „na pomezích moravských, slezských, polských, uherských“ obrátil na pravou víru. Drasticky mo-

ralisuje o všech stavech, hlavně nižších, často se dotýká jejich zaměstnání i smýšlení, ale má pro ně srdce. Sloh jeho je samý nádherný výčet, hromadění obrazův a stilistické nadsazování. (Vlč. II, 15.)

Z nejtýpčtějších kazatelů věku 18. jest **Bohumír Hynek Bílovský**, exjesuita († 1725). (Jir. I, 74.) Vydal mnoho kázání, na př. „*Doctrina christiana*“, kázání od sv. 3 králů do 2. neděle po devítniku, dle posledního listu vytišt. v Brně 1720, dle tit. listu v Olomouci (asi dotištěna) 1721 (un. 54 E 24) (Vlč. II, 18—19), „*Pia quadragesima, Postní rozvažování*“, v Opavě 1721 (Vlč. II, 19), „*Cyanea cantio, Hlas duchovní labutě*“, kázání od sv. Ducha až k adventu, v Olom. 1720 (Jir. I, 74), (un. 54 E 20), „*Coelum vivum*“, kázání sváteční, v Opavě 1724, (un. 54 E 25) (Vlč. II, 20—21), a j.

Bílovský byl kazatel velice oblíbený. Kdykoliv kázal, hrnul se lid do kostela, že ani prostor vnitřní nestačoval a k oknům lavice i žebříky přistavovány. (Jir. I, 73.)

Nejvýznačnější a nejzajímavější knihou Bílovského, v níž jeví se v plném světle smýšlení kazatelovo, jest „*Coelum vivum*“. Jest to sváteční postilla. Na str. 761 počínají se pak „kázání adventní na neděle a svátky.“ Titul této postilly jest dlouhý, latinský a český; zkráceně zní takto: „*Coelum vivum et firmamentum dogmatum Christi . . . Nebe svatosvaté aneb: kázání sváteční ke cti a slávě nejsvětější Rodičky Boží Marie Panny a všech milých vyvolených Božích . . . velebnému apoštolu a mučedníkovi Janu Sarkan-drovi služebně obětované . . . léta, kterého Benedict za papeže a náměstka Kristového volený byl.*“ (1724).

První dlouhé kázání „na slavnost Nového Léta“ sestává ze tří kázání (1—52). Na ukázkou podáme 1. kázání u výtahu, a z něho podáme obšrněji exordium a částku (numerus) první, z ostatních pak částí kratičký výtah.

Kázání první. Krátký citat z Písma: Vocatum est Nomen ejus Jezus, Lucae 2. cap.: Nazváno jest Jméno jeho Ježíš. Argumentum: Ježíš, Jméno Nejsvětější, jest Lék proti moru nejplatnější. (In margine: Sanctissimum Jesu Nomen, contra pestem felix omen.) Následuje výklad, který se skládá z úvodu („exordium“), a z jednotlivých částí, zvaných „numeri“.

Exordium (1—3). Začátek působí dojmem humoristickým: Starý rok (1722) umřel. Kazatel volá nad ním „Requiem aeternam dona

ei Domine“ a „Requiescat in Pace.“ Žertovně dodává: „Nebožátko! Kdož by se byl nadál, že tak náhle umře? Byl živ dvanácte měsícův, padesáte dva týhodne, tři sta šedesáte pět dnův, 8760 hodin, 35040 čtvrtí, 525600 minut a okamžení; a žádného nebylo v tomto roce měsíce, žádného v měsíci týhodne, žádného v týhodni dne, žádné v žádném dni hodiny, aby nebyl Pána Boha rozhněval, a hle! tak náhle skončil! Zdaliž mu kdo rozhřešení dal? To nevím. Zdaliž poslední pomazání dostal? To jsem neslyšel . . . To však silně věřím, že, kdyby to jméno Jesus skrauseně byl vzýval a opakoval, věřím a ujišťuji, že by byl skrze to jméno netoliko plnomocné odpustky obdržel, ale i šťastně a blaze s tím nejsvětějším a nejspasitedlnějším jménem Jesus život svůj dokonal.“ — Již z této ukázky patrně, že Bílovský jest hovorný, mnohomluvný, což působí místy až komicky; hovornost jeho nezná mezí, což dosvědčují tři veliká kázání jen na Nový rok. Leč pokračujme v ukázce z exordia:

Spisovatel velebí jméno Ježíš, jež má býti všem křesťanům štítem, pomocí a útočištěm, a chce ve svém kázání na Nový Rok dokázati, „kterak to jméno proti třem metlám, nímaž obyčejně Bůh svět trestá, jest jisté a nepochybné autočiště.“ Vykládá dále, že se literami IHS zobrazuje nejsvětější jméno Kristovo, což prý značí jednak „In Hoc Sanitas, in hoc Satietas, in hoc Securitas,“ jednak „contra Infirmi-tatem, Hostem, Sterilitatem.“ (!) O třech věcech, totiž o moru, válce a hladu, chce spisovatel kázati. „První kázání jedná tedy o moru. Dělí se na 7 částí (numeri):

Numerus primus. (3—5). „První metla spravedlnosti božské . . . jest ukrutný mor, který když hlízami a pryskýři po lidech stříletí začne, nenadále se tak rozmáhá, že s svým nakažením národy náramně tráví a plení.“ Není proti němu léku. „Panacea“, všeobecný lék, nemůže také pomoci; vždyť sami lékaři ještě se sváří, je-li vůbec nějaký všeobecný lék možný. Kazatel zná jediný lék, jediného lékaře, Krista. Abychom jeho „panaceam“ náležitě poznali, podpisy v apatece jeho rozjímejme: Nebo dobře víte, že v apatekách rozličné nádoby, škatule, sklenice, pauzdra, flaše etc. se nacházejí, a taková každá nádoba co v sobě obsahuje, zevnitř čtenáři ukazuje. Ta má napsáno Aqua rosarum, růžová voda, druhá Syrupus violarum, syrup fialový, Cephalica, lékařství pro hlavu, Cordiaca, pro srdce, Hepatica, pro játra, a tak dále. Toto jest v obyčejných apatekách; co nalézáme u našeho lékaře v apatece napsáno? To, co jsem nahoře mluvil: IHS . . .“ . . . Jméno Ježíš obsahuje lék proti všem nemocem, i proti smrti.

Numerus II. (5—9): O zdraví lidském pravili již Galenus a Hippokrates: *Sanitas hominis est omnium bonorum aggregatio*. Ale jediné nejsvětější jméno Ježíš zjedná nám zdraví, kterého sobě na vzájem na Nový rok přejeme; se jménem Kristovým v srdci (sv. Aug.) čelíme proti každé nemoci.

Numerus III. (9—10): Příklady ze života sv. Ignacia, sv. Šebestiana a sv. Kateřiny, u nichž jméno Ježíš zvítězilo proti všelikým protivenstvím.

Numerus IV. (10—12): O jiném nápisu „v apatéce Kristově“, t. o jménu hebrejském (!) tetragrammaton, o němž vykládá prý učený Abulensis, že činilo zázraky jsouc napsáno na holi Mojžíšově a znamenajíc jméno Ježíš.

Numerus V. (12—13): „Divné a všelijaké lékařství lidé nemocní obzvláště v čas moru užívají; někteří přijímají jakýsi dryák, který trávení a každému jedu protiví. Než stokrát lepší a zdravější jest dryák, který se v tom našem (!) předivným (!) Jménu nachází...“ Kazatel dále to rozvádí a dokládá citaty z Origena a j.

Numerus VI. (13—15): „Když dryák v čas moru nepomáhá, užívají lidé jakéhosi oleje, kterým sobě pod nosem a židoviny maží a tak morové ráně a jedu její přístupu k sobě nedávají. Než lepší jest olej proti všemu jedu, Jméno Ježíš...“ atd. Cit. Cantic. I., sv. Bern. Marek 6. 13, sv. Aug., atd. „Oleje toho užíval svatý Ludvík Tolentinský, biskup, proti smrti, v hodinku smrti, když po vysloveném Jménu Jesus duše jako holubička z úst vyletěla.“ Kazatel uvádí za příklad též Jesuity, kteří se jménem Ježíšovým na rtech nehrozí se nakažlivých nemocí ani morové rány, ale horlivě nemocné navštěvují.

Numerus VII. (15—17): „Když proti moru ani dryák ani olej nepomáhá, rozličných letkvařův lidé užívají. Než nejzdravější letkvař jest jméno Ježíš...“ „Když se kostel staví a gruntovní kámen zakládá, toto se mezi jiným modlením koná: *Pone, Domine Jesu Christe, signum Salutis in loco isto, et non sinas introire angelum percutientem.*“ Též křesťané začínají na Nový rok stavěti nové stavení svého života; kazatel vybízí je, aby na něm napsali *Signum Salutis, Nomen Jesus*. „Vy rodičové často tím znamením vaše malé a nové kostelíčky (t. dítky) znamenejte...!“ „Pište to jméno i na příbytkách vašich, jak někdy psali v čas zemětřesení Antiochenští...!“ Vybízí křesťany, aby v hodinku smrti vzývali jméno Ježíš: „Dokáži to Kristovým příkladem a tak dokonám.“ Nad hlavou ukřižovaného Spasitele byl pověšen božským řízením nápis: *I. N. R. I.* Proč to?

Sv. Jan Zlatoústý vykládá, že se to proto stalo, aby to jméno sílilo umírajícího Krista. Proto také Kristus, když umíral, k tomuto nejvyššímu jménu hlavu naklonil. Také my pamatujme v hodinku smrti na toto jméno! Kazatel uvádí ještě příklady ze Starého Zákona a končí těmito slovy: „Vemte sobě tedy všichni to jméno místo Nového Léta a s ním dělejte, co jsem vás učil, a poznáte, co jsem pravil.“

Kázání druhé jedná o hladu (17—36), *třetí* (36—52) o válce; na konci 3. kázání praví kazatel: „Protož petite, proste ve jménu Ježíše Boha Otce, aby vás tento rok vysvobodil od vojny, moru a hladu et accipietis, a obdržíte, Amen.“

Přese všecku hovornost a rozvláčnost jeví se přece u Bílovského snaha, čtenáři podati názorný a důkladný výklad. Ve výkladech překážejí četné latinské citaty s českým překladem, které svědčí sice o veliké sčtetlosti autorově, ale k jasnosti a přehlednosti výkladů nepřispívají.

Co v kázáních Bílovského a u většiny kazatelů 18. století uráží, jest hrubá, vulgárními výrazy naplněná řeč. „Spisovatelé z chvalitebných úmyslů chtěli psáti srozumitelně, prostonárodně, ale zaměňovali často prostonárodnost s hrubostí. Jejich vtíp jest většinou drsný, a svádí často i k nevážnosti k věcem náboženským a svatým. V tom zvláště vyniká Bílovský.“ (Pavel Váša, „Orloj“, národ. evang. kalendář na r. 1898: „Jak se kázalo a psalo, když se Čechy staly opět katolickými.“ Str. 105.)

Jak zní až odporně a zároveň komicky z úst kazatelových, který, místo aby kázal mír a lásku, radí hospodářům, aby na bezbožnou čeládku „vzali dubový štempfl a nabili jim záda, což by se z nich více než z ručnice kauřilo“! (758).

Kazatel zvláště proti ženám nešetří vybraných slov. Vypravuje na př. starou báji o pávovi, jenž prosil Junonu o hlas slavičí, a praví, že nespokojené ženy toho páva následují: „Na tu padl los chudoby, schází jí z kopy groš, oné padl los na jedno oko, jest šilhavá, druhé padl na hřbet, jest hrbatá, na třetí padl los černý, jest černovoká, čtvrtá bohatá, pěkná, krásná. Co takové s dobrým losem? Ještě nejsau spokojeny, rovně co onen páv; druhá pak ve dne v noci vzdychá: „Ach, kýž jsem já jak ona, taký bych se vdala, také bych měla více kalánův, než mám: více frejírův, kteří by mně na nohy šlapali; než již jest darmo, ó já nešťastná osoba! Ta má již pátého muže, já ještě jsem neměla žádného a mnoho auvodu zmeškala. Milý Pane Bože, jak divně ty losy

rozdáváš! Semiramis v poddanosti narozená, pro krásu na trůn královský vyzdvižená byla, a já musím perautky prodávati! Tak se mezi ženami stává, žádná na svém nepřestává, více a více žádají, tak proti Bohu bublají; zatím ale kdyby to podle svého jenom krátkého rozumu rozvážily, uznaly by, jak nerozumně a právě bláznivě naříkají, když proti losům a řízení Božskému jazyky své darmo vyplazují.“ (107). Nevěřte ženám, volá kazatel, „nebo zpívá Cato: Instruit insidias, lachrymans cum faemina plorat: Nevěř pláči, nevěř ženě, pláčem do osidel žene.“ Cituje též Herodota a překládá jej volně ve verších: „Nevěř ženskému líbání, ani pláči, ani smání, nechceš-li ošizen býti a do smrti lítost míti.“ (466). Maria Panna byla „opatrná v řeči, málomluvná, stydlivá v rozprávce“, ale „nynějším panenkám“ prý „huba a jazyk jako mlejské kolo se točí.“ (467). Zajímavé jsou narážky na tehdejší ženskou modu. Sv. Jan vymaloval prý Panně Marii na hlavě 12 hvězd. To by se nyní žádné ženě nelíbilo: „Kdybys byl vymaloval veliký, široký, dlouhý, vysoký a jako pastuší chalaupky střecha nakloněný kokrhel, kdybys byl vymaloval Neu-Modi-Hauben, která všechny skažené nevěstky příkrývá, nebo člověk nepozná po hlavě, která jest panna, která žena: to bys jí v děk přišel . . .“ (472). Ženy nosí prý „Strick-Rocku“ anebo „sukně s obručema“ . . . „tak široké, že, kdyby tolik dětí, kolik dní do roku . . . pod srdcem v životě svém nosily, lidé by na nich nic nepoznali: takové sukně jak viné bečky dole obručema roztažené jsou i na pauti v podezření.“ (473—474). Jinde kazatel vytýká pannám: „Máte vyšívané střevíčky, vyštěpované obuvi, vykrajované, a zlatem vyšívané a krumplované pantoflíčky, a když čas muziky a tance přijde, celá pekla, ženské, na sebe berete a jako husy krkami (!), jako páv peřím, tak vy se strojem vašim vynášíte, a jste vy Marie služebnice? Bohu milé nevěsty? Dej Bůh! . . .“ (835). O hanáckých děvčáckách připomíná, že „v den sváteční syrovátkou se myjí, aby se v hospodách (mlčím v kostele) pacholkům blýštily a s nima pohrávaly . . .“ (933).

Dívky tomu všemu zvykají již od dětství, jsouce od rodičův špatně vychovávány. Mnohé matky učí dcery své toulati se a tančiti. Mnohá matka vytýká dcerušce: „Co pak nepůjdeš do hospody? Budeš-li ty doma seděti, do smrti se nevdáš. Jdi do hospody k tanci, tam se prodáš! Ó kuplířky a ne matky, co děláte, kdy dcery vaše v hospodách jak řezníci telata a kozy v krámě na prodej vykládáte? Vy pak, nestydaté jalovice, vaše tělo a maso, aby někdy prodáno bylo, nestydatě odkrýváte?“ (526). K tomu ka-

zatel dodává na str. 527: „Polixenko, Ančičko, Marinko, seď ty v kautě, budeš-li dobrá, najdau tě!“

Děti snadno přivykají hříchům, neboť „čím hrníček navře, nikdá to z něho nevyvře, a čemu dítě přivykne, tomu starý neodvykne, co se Janek nenaučí, tomu se darmo Jan učí.“ (971). Jistý rektor učil prý „bratra a sestru, děti maličké, slabikovati tyto slova latinské: ‚Pietatem ama!‘ Zatím ty oboje děti místo Pietatem ama vždycky slabikovaly: ‚pije táta i máma‘, a v pravdě, co slabikovaly, se našlo: když celé dni pil táta i máma. Takové pietatis české kolik je rodičů, tolik je dětí, a kde je tatík piják, tam je syn pijáček, dcera pijavka, a kde je matka pivoňka, tam jest obyčejně dcera bumbálka.“ (516).

„Nyní rodičové dětem svým ještě v kolíbce o ženichy a nevěsty se starají; nyní sedmi, osmi léty pacholátka a děvčátka namlouvati se umějí, nyní mládež, která, jak říkáme, ještě mléko má na hubě, když o svatbě, o stavu manželském hlas zazní, jako mladý valášek neb klísenka, když oves v pytli zašustnouti uslyší, uši pozdvihuje.“ (511).

O různých pověrách své doby Bílovský soudí takto:

Lid rád dá se svésti pověrami všelikého druhu. Svádějí jej „hádačové, navázači, hádačky, žehnačky a jakýmkoliv jménem od ďábla pokřtění raráškové. Nebo obyčejně takoví bývají ovčáci, skotáci, sviňáci, pastýřové, hampejsníci, maštalířové, ženy pak a báby ovčačky, taulačky, tlachačky, poštívačky, kuběnářky, podvodné nevěstky, kuplířské svodnice . . .“ (284).

Pověreční lidé, „stratí-li nětco obvzvláštně skrze krádež, jest pravda, že někteří dají mši čisti k svatému Antonínovi: pak-li to hned ráno svatý Antonín nepřivede, tu hned posla k babě aneb hadačovi vypraví Bolejí-li někoho zuby, postí se k svaté Appolonii, však nepřestanau-li hned toho dne, tu bez meškání: ‚Volejte bábu, ať mně žehná, střílí, vylívá, kliky háky nad hlavau dělá!‘ Ó víra bez víry!“ (289—290.) Báby „když znamenají nedostatek bělma, v kterém zřetednice, oko, sedí, těmito slovy bělmo žehnají a zahání: ‚Pane Bože všemohací, já pro tvé božské milosti žehnám bělmo na oku‘ (kdo tobě, bábo, kdo, starý bradáči, dal moc žehnání?). ‚Prosím svaté Panny Barbory, svaté Veroniky. Otče, prosím svaté Trojice, aby mně byla dnes nápomocnice: aby z toho oka bělmo zešlo a tak jak slunce jasné bylo. Jdětež tam dva svatí na horu Olivetskau, utrhňte tam beránka na olivě, setřete mně tím téměř tohoto oka bělmo, aby bylo tak čisté, jak čistá byla přeblahoslavená Panna Maria! Voda vodice. zlá neštovice, prosím

milé svaté Trojice, svaté Veroniky, svaté Barbory, dopomáhejte mně k tomu Bůh Otec, Bůh Syn, Bůh Duch Svatý Amen.“ (291). Pověrečným lidem „skoro největší zaneprázdnění . . . dělají lidé nemocní; nebo tenkrát nejvíce musejí sobě hlavy lámati . . . : Zdaliž ta oslepla od aučinka? Zdaliž tomu někdo nětco na cestu nevyllil? Zdaliž ona nětco na hodech nevybila? Hlava jí ráno bolí. Zdaliž onomu někdo nedodal? Hryze ho v bříše. Ten loktem nemůže hnauti, schne mu celé rameno, jiný má suché lámání v kyčlích. Této zní v uších, onu hauser trápí, toho mrzina drží etc. Žehnejte, žehnačky, hádejte, hádači, odkud to? . . . Co ti kauzedlníci? Dříve, je-li přítomná osoba nemocná, tuto žehnají, divnými kliky háky znamenají, tělo nesaukanými nití (!) měří, ruce a ramena syrovými provazy váží, žilovatými stahují, kříž mění, levou rukou žehnají etc. Zase jiní kocmaudem nemocného kauří, do komína se dívají a na levé noze státi poraučí. Předivné Recipe předpisují, z devíti stromův listí, z jedenácti smetiští smetí zmíchati a tím se kauřiti nařizují a, co ani sám ďábel v pekle neví, takové osoby radí, aby toliko lidí odbyli, peníze k obžerství zejskali . . .“ (297). „Co mnohé křesťanské matky s svými prsama, mlékem a dětma dělají? Stydím se povídati, že častokráte mléko mateřské k bohyněm posílají a skrze to jak sobě, tak dětem hádati poraučejí. Ó nestydaté hovada!“ (303). . . . „Co povím o pacholcích? Jednu toliko ohavnost. Oni kde mohau kaupiti, anebo sami ze šibenice hřebík dostati, ten buďto při sobě nosí, buďto do koňského žlabu vrazí, aby jim koně dobře stáli, a třeba bez obroku v své podstatě zůstávali . . .“ (304). Nejvíce čar a pověr jest „u myslivců, některých mlynářův, polních mistrův a při pastýřích.“ (306). Na str. 307—309 kazatel uvádí, jak se pastýřové pověrečně modlí, když vyhánějí nebo pasou stádo, na str. 310—311 rozbírá pastýřské zaklínání a ukazuje na podvod, který při tom se děje. „Což o sládcích řeknu? Co o myslivcích? Znamé jsau jejich tajemství a tejně kousky, kterými někteří sládci z pánve pivo na střechu vytahují. Myslivec pak jeden druhému zbraň jeho samým pohlednutím očarují . . .“ (312). Kdosi namítne, že čáry a pověry skutečně již často pomohly; k námitce této kazatel odpovídá: „Než ptám se tebe, zdaliž to jejich hádání, žehnání, pověry, ovsa na hlavu sypání, v jistém počtu uhly do vody házení, zdaliž voda spáteční z kola mlejnského a kropení její dobytku tvému pomáhá? Ptám se dál, zdaliž mlčavá voda, to jest v tichosti takové domů nešená, abys tenkrát na cestě s žádným nemluvil, žádného ne-

pozdravil etc., zdaliž ta voda plačtivé dítě upokojí? Řekneš ty, hospodyně: „Já jsem to v pravdě skusila“. Ó slepota! Nic dokonce ty všechny pověry vám nepomohly, než víra vaše...“ (318). „Že před třema Boží muky (!) trhaná tráva a ze třech studní vážená voda a v těch dítě, jenž má sauchotiny, umyté uzdravené bude, věříte v tu vodu a trávu, ale medle, když dítě sauchotiny stratí: Kdo pomohl? Ta tráva a voda? Pro vaší víru ďábel pomohl skrze jiné tajné a přirozené věci, aby vás při pověrách zachoval, ale v krátkém čase do větší nemoci nebo to dítě nebo vás kvapně strčí...“ (319). „Bába když aučinek léčí, nad vodau vzývajíc říká: „Ve jméno svatého rance | kus mazance | ať ten aučinek přestane a || zdraví nastane | dopomáhej toho svatý Kondrat.“²²⁾ Není-li to směšná, zlotejská a zlodějská pověra? Nicméně v takové bláznovství vy matky, vy hospodyně, vy ženy, vy hospodářové víc než v Boha věříte?“ (333).

Z toho ze všeho vysvítá, že pobožnosti pravé u mnohých lidí není, neboť věří více „hadačům a hadačkám“ než kněžím, kteří mnohdy neuctivého chování od nich zakoušejí. Titul „dvojetihodní páni“ mají duchovní správci jen od pravých katolíkův, „než od světských mlaskačů, od bachoratých hejsků, od smrdutých kvasovníkův a snad ještě od večere Martina Lutera zapáchajících břichopásků (!) mají takový titule, že mnohokrát ani jim na jméno trefiti nemohau bezbožní darmotlachové a velebného kněžstva nepřítelové.“ (707).

Některé *směšné zvláštnosti*, na př. pojmenování různých svatých tehdejšími světskými tituly a j., což nalézáme již v 16. stol. u mnohých kazatelů, na př. v německých postillách Jana Mathesia, jenž nazývá ku př. archanděla Gabriela božím legatem a sekretářem, Jana Křitele Herodesovým dvorním kazatelem a dvorním radou²³⁾, vyskytují se u Bílovského v hojné míře. Nazývá na př. sv. Josefa „hofmistrem malého Ježíška“ (133), sv. apoštoly „senatory, radními pány“, kteří mají sv. Jakuba za „primatora“ (!) (497), jemuž prý právem přísluší titul: „Maudrý a opatrný pane! anebo: Vaše Opatrnosti, Pane Primas!“ (501), sv. Ondřeje „cooperatorem“ a „coadiutorem“ P. Ježíše (779), atd. atd. Tím stávají se kázání Bílovského ovšem nad míru směšná. Komických míst, která jsou přímou pro-

²²⁾ Podobně v Šteyerově postille, v. na str. 236.

²³⁾ Georg Loesche, Johannes Mathesius, Gotha 1895, II, 3.

fanací, nalézáme v nich veliké množství. Na př. „Na den sv. Bartoloměje . . . Argumentum: Nemo pellitus aut pelliciatuŝ caelum intrabit. Chceŝ-li do nebe přijíti, dej sem koží, Bartholoměji, nebo žádný nepřijde do nebe, kdo nedá koží ze sebe. Co? Žádný nepřijde v kožíchu do nebe? Co řeknu na to páni Poláci, jichž přísloví jest: Do svatého Ducha nesvláčeť koží a po svatým Duchu choď ještě v kožíchu! A žádný nevejde do nebe v kožíchu? Co praví horliví Moškvanové?: Naše sobolové kožíchy odívají krále a císaře, zahřívají kněžny a královny, duchovní i svědské (!) osoby, a žádný v kožíchu nepřijde do nebe? Co řeknu páni Uhři?: Naše liškami a popelicema podčíté (!) čuby netoliko kavallérům a dámám i v kostele slauží, ale také od samého krále Štěpána svatého vážené a nošené byly, a žádný v kožíchu nepřijde do nebe? . . .“ atd. (604—605). — Velice komické i zábavné jest, jak učí Bílovský věřící „do nebe tancovati“. Žádný prý než dobrý tanečník do nebe nepřijde. Proto, aby se všichni do nebe dostali, mají věřící připraviti nohy k tancování, uši pak k poslouchání. (231). Kazatel vyzývá „královského lautenistu“ Davida, aby mu hrál k tanci do nebe tu nejskočnější, kterou sobě zahrál v žalmu 8. „Než co jest pak to za tanec? Písničky a melodie již máme; podívejme se na Krista tanec, aby jsme se za ním naučili tancovati a až do nebe vyskakovati . . .!“ (232). „Než na tom já ještě dosti nemám, poněvadž chci věděti, jaký tanec (Kristus) tancoval? Zdaliž francauský, anebo špaňhelský, a nebo český? A žádám znáti figury toho Kristového tance. Zdaliž byly, a jaké byly reverentiae? jaké passady, jaké spazady, jaké recazady? jaké florey? jaké bontady, cadenzae? Retirady, capriole, jaké volti? . . . Jaké tehdy figury v svých tancích udělal Kristus? Volti a Capriole, nebo ty se nejvíc dělaly přes kříž a jmenují se Creutz-Capriol, křížové Capriole. Kristový pak tanec každý byl přes kříž . . .“ (233). I vyzývá kazatel věřící: „Cvičte se, cvičte v tanci Kristovým skrze kříže a nechte tance Luciperového skrze růže! Po různých tanec vede do pekla, po křížích do nebe!“ (237). „Taberna meritoria est vita praesens. Hospoda jest život náš. Buďme tedy dobré mysli, tancujme v té hospodě, avšak ale tak tancujme, jak tancoval Kristus, a vskočíme zajisté do nebe jak skočil Kristus.“ (247).

Spasení může dojíti jen katolík; i praví Bílovský s důrazem: „to taky věřím a na to umřítí chci!“ (818). Na str. 820—821 vyznává: „Věřím tedy, věřím tebe, Bože, věřím v tebe, Bože, věřím tobě, Bože, a věřím všecko, co věřiti poraučíš. Děkuji

tobě za ten veliký dar a milost, za víru katolickau samospasitedlnau. V té chci živ býti, v té žádám umřítí . . ." (820—821). Víra katolická je samojediná „pravá, spravedlivá a spasedlná víra. Jiné ať se honosí s křtem, jako Luteryanská a Kalvinská, nejsau víry, ale kacírstva víry prázdné, nebo podvodné, rauhavé, Kristu ošklivé a protivné." (270). „Nás zajisté povinnost naše každého okamžení dohání bohu našemu děkovati, že jsme mezi katolíky, ne pak mezi Turky, ne mezi Tatary, aneb mauřenšy, mezi Luteriány a Calvinisty, etc. narození." (272). Kacírům hrozí peklem. (820). Velebí nadšeně Pannu Marii, která byla „jak nebeská perlička, jak nebeské lilium podle početí a živobyті svého" (827); „nám v hodinku smrti posvítí naše Hromnice, nejkrásnější panna a hvězda mořská, nejjasnější Maria." (87). Jméno MARIA vykládá: M = Margarita = Mořská perla (825 a sl.), A = Adamas = Diamant (828 a sl.), R = Rubinus = rubín (831 a sl.), J = Jaspis (837 a sl.), A = Amethystus (839 a sl.).

Nesmírnou, téměř božskou poctu a chválu Bílovský vzdává *jesuitům*: „Nad Jesuiti náš věk nic učenějšího, nic důstojnějšího, nic celé církvi svaté užitečnějšího neměl, neb oni z dětí muže, z neumělých církve svaté učitele a víry nepřemožené zástupce činí." (539). „Poslal . . . Bůh prvního anjela, Svatého Jana, před tvář Syna svého, aby před ním cestu připravil, druhého poslal *Ignácia*, aby za ním od pekelných formanů (!) Lutera a Kalvina pokračenau cestu napravoval a jak svatý Jan Krista, tak Ignácius chot Kristovau bránil a zastával . . ." (534—535). Před Ignácem otrávil prý mnoho duší křesťanských, mnoho království, měst a krajin „plazící se slepejš slepý (!), Kalvin a Luter . . ." (536). Připomíná, co jest napsáno pod sochou sv. Ignáce na mostě pražském: „Hic stat, quo, opem ferente, christiana in fide orbis stat. Zde ten anjel stojí, jehož silnau pomocí ve víře křesťanské veškeren svět pevný stojí." (537.) Vychvaluje Jesuity, „kteří s jinýma směle se postavili do očí Luterovi . . ." (539). Kazatel volá: „Ó Ignati! Ó Tovaryšstvo! quam suavis est spiritus tuus etc. . . . Tebe zde za svědka беру, česká provincie, a ptám se, kolik ty tisíc každoročně lačných duší nasyčuješ? Chcete vědět kolik? Podívejte se do jejich (jes.) duchovních registrů, a při velké kollegii u svatého Klimenta 50, 60, až do 70, na malý Straně 30 a někdy více, na Novým městě 20 až 30, v Holomauci, abych jiné města opustil, 40 až do 50 tisíc těch S. J. a an-

jelských hostů tím neviditelným a pod chlebem krytým pokrmem u těch anjelů posilněných každoročně naleznuto . . ." (547). (Jiné doklady v. Vlč. II, 20—21.)

Dějinám své vlasti věnuje Bílovský mnoho úvah, často ovšem báchorkovitých. Píše o Čechovi, Krokovi, o Libuši, Vlastě atd., vypravuje, jak to vypadalo v Čechách za dob pohanských. Tenkrátě měli Čechové za bohy „lesy a bohyně lesní, ďábly a pekelné rarášky. Potom dále jiných bohův sobě vyhledávali; obzvláště: Jovem, Martem, Plutonem, Cererem, Venerem et Dianam, svým jazykem je nazývajíce Jesam, Ladam, Niam, Marsonem, Ziziliam etc. (!) Čechové velebili, kněze jim nařizovali, koláčky obětovali, svátky světli, jim písně skládali, spívali, a ještě když křesťané byli, na den Ducha Svatého některé verše a rytmy prospěvovali. Zase: kostely jim stavěli, vzláště Plutonovi, v kterého chrámě, až se rozlhalo, křičivali: Lelum, Popelum, též Castorem Polucem připomínali. Nad to ctili hromobití, slunce, dříví spanilá i nepěkná, ano i v škaredých Drakův obrazy a rytiny silně věřili.“ (125). Za dob pohanských byly Čechy i Morava „rudis indestaque (!) moles“ (in marg.: Ovid. Met. L. I.), „nesličná jakási a neforemná materie, tělo bez krve, špalek bez duše, socha bez života“, byla to „mrtvola pohanská“. (117). Jakmile počalo se působení sv. Cyrilla a Methoděje,

„Sidera coeperunt toto splendescere regno:

Víra svítati začala, | potom celé království | brzy k sobě povolala, | lidu veliké množství; | jak Methodius pravého Boha začal kázati, | hned láska v srdci každého počala plápolati.“ (126).

Velebí sv. Václava (679 a sl.), zlořečí Drahomíře, nazýváje ji smradlavou cibulí (!) (680), vypravuje pověst, jak se Drahomíra propadla, vypravuje o zázraku s tělem sv. Václava (686) atd. Velebí sv. Vojtěcha. Dle Hájka vypravuje, jak sv. Vojtěch z Říma se vrátiv, ovečky své poručil Bohu a začal zpívatí píseň: „Hospodine pomilujný (!), tys spasa všeho míra, spasišný (!) i uslyš, Hospodine, hlasy naše, dej nám všem, Hospodine, žízeň (!) a mír v naší zemi Krleš Krleš Krleš!“ (378). Vědomosti své o dějinách českých kazatel čerpá nejvíce z Hájkovy Kroniky, ale i z jiných kronikářův a dějepiscův, jako na př. z Paprockého (47—48 a j.) O Žižkovi praví, že byl „ukrutný vrach (!!)" krajanův a vlasti palič“, jenž prý „před smrtí poraučil (!), tělo své po smrti z kůže stáhnouti a buben z ní pro strach udělati. Zatím ani se kdo toho bubnu bál ani Žiška za svau kůži nebe dostal, nýbrž na věky trpí na kůži (!)“

(616). Zajímavá jest též zmínka o malíři Skretovi. Kazatel uvažuje, jak by různí malíři různým způsobem vymalovali anděla. O Skretovi praví, že „by mu (anděli) tváře vycpal jako pažatům Nabuchodonosora krále jejich hofmistr, které nejlepšíma jídlama (!) krmil . . .“ (409).

Bílovský velebí „nejjasnějšího a nejnepřemoženějšího císaře našeho a krále Karla Šestáho“, jemuž „nejhlubší poklonu obětuje“, „chléb kněze Melchyzedecha“. (31). Předpovídá mu vítězství nad Turky, „ďáblnými holomky“ (42): „Ó silné . . . a proti všem nepřátelům bezpečné Jméno Jesus! Komuž jinému já to Jméno . . . obětovati lépeji mohu, než Tobě, nejnepřemoženější Náměstku Konstantina Císaře, římský císaři Karle toho jména Šestý? Toto já tvé Císařské Milosti obětuji, na erb Haušpurský jako na dvéře toho nejslavnějšího domu Rakauského píši a připovídám, jak jsi in Nomine Domini . . . Achmeta třetího, Tureckého tyrauna, porazil: Tak in N. D. . . Bizantium, Constantinopoli obdržíš . . .“ atd. (44–45).

Spisovatel viděl prý „knížku: Adamas Austriacus, a v této četl: Annulus Europa est, Adamas Domus Austria, Gemma Europam melior condecorare nequit. To jest zkrátka: Evropa jest prsten, Dům Rakauský Diamant, nad který dražšího nemá žádný Amant (!). Tak drahý jest ten perlový kámen diamant, že nejslavnějšímu domu Rakauskému se přirovnati může.“ (721).

Hlavou protireformačního hnutí v české literatuře věku 18. byl jesuita *Antonín Koniáš* (1691–1760). Fanatický tento kazatel, muž chatrného zdraví, vystupoval i pětkrát denně na kazatelnu, aby způsobem drastickým líčil lidu živými barvami poslední soud a útrapy pekelné. Řídil se při tom zásadami Lamormainovými, vyslovenými už r. 1627, při čemž heslem jeho bylo: „Napřed jest bázeň a strach, potom láska a milování pravdy.“ Všecka jeho literární činnost jest též ve službách protireformace. (Dle Vlčka, II, 54).²⁴⁾

Vydal dvě postilly:

1. „Zlatá neomylné římsko-katolické pravdy Dennice na veřejné slavnosti svatých a světic božích v epištolních řečích.“ Vyšla v Praze u Joachima Kamenického r. 1728. [Mus.

²⁴⁾ V. též Ottův Sl. nauč. XIV, str. 700.

39 D 6 (tit. list schází), un. 54 D 405²⁵]. „Obětována jest“ „milým vlastencům místo bludných kněh.“ Koniáš neuvádí svého jména, nýbrž praví na listě titulním, že jest kniha tato „někdy od *Kristofa Pflaumera* z T. J. v přátelském rozmlouvání představena, nyní pak od jednoho z téhož Tovaryšstva kněze v epištolní vysvětlení rozšířená.“ J. J. Hanuš hledaje původní spis Pflaumerův, aby srovnal original s překladem, přehlížel bohoslovecké katalogy univ. knihovny pražské a našel, že do katalogů ode dávna byl zanesen jiný exemplář téže knihy pode jménem Pflaumerovým (54 C 128), a poznal dokonce, že původní překladatel Pflaumerův nebyl Koniáš, nýbrž *Jan Benedikt Smolík*, jehož „*Katolická rozmlouvání*“ vyšla v Praze r. 1654 (un. 54 F 69, 54 F 166, 54 F 229), jako překlad z Pflaumerova spisu „*Dialogi catholici de una vera, bona fide, d. i. Kath. Glaubensgespräch*“, Amberg 1635 (un. 35 C 198). *Koniáš překlad Smolíkův jen rozšířil.* (V. článek Hanušův v Č. Č. Mus. 1863, str. 202—204.)

První list této postilly obsahuje vyobrazení znaků hraběcí rodiny Šlikovské. Následuje *dedikace* (epistola dedicatoria) Frant. Jos. Šlikovi, hraběti z Basánu a Lokte, pánu na Starých Hradech, v Kopidlně, Vokšicích, Bartoušově, Jičínovsi, Bílsku atd. a jeho manželce p. Anně Josefině, rozené hraběnce Krakovské z Kolovrat. V dedikaci té Koniáš velebí hraběcí manžely, že činí náklad na vydání spasitelných knih proti bezbožným bludům kacířským. Jsou tu slova otrockého pochlebování a lichotného vynášení hraběcích milostí, hemží se tu nadávky na „kacířskou zlost“, na „nepřátele církve Boží“, na „jedovaté, bludné knihy“, na „kacířstvo mráкотou pekelnou nakvašené“, a vyslovuje se naděje, že „po bedlivém knižky této čtení odřeknau se na věky všech kacířských kněh, navrátí se k samospasitedlné Církví Římské blauidící ovčičky, vypudí se z vlasti naší škodlivé v náboženství rozepře, zrůst vezme jednota víry Kristové, přestanau pohoršlivá rauhání, rozhojní se dědictví Kristové, množiti se bude v naší vlasti katolická pravda, velice oslaven a zveleben bude v církvi své Kristus“. Koniáš vychvaluje též zásluhy císaře Ferdinanda II. o katolictví; hrabata Šlikové horlivě ho v té věci následují; kazatel velebí jejich rod pocházející prý od otce sv. Ludmily, atd.

Pak jest *předmluva k čtenáři*, dlouhá, II—XLVIII. Koniáš

²⁵) Tento univ. tisk patřil druhdy Jiřímu Rybayovi a zakoupen byl asi r. 1856 nebo 1857 bibliotekářem P. J. Šafaříkem pro cis. bibliotéku.

v ní naříká, že není jednotné vřy,²⁶⁾ brojí s odpornou náboženskou nesnášlivostí proti nekatolickým náboženstvím, s nechutnou ironií zmiňuje se o nových apoštolech světa, o Husovi, Jeronýmovi, Kalvínovi a o „předrahem muži Božím, třetím Eliáši a pátém evangelistovi“ Martinu Lutherovi (XIX), velebí víru katolickou jako jediné pravou, která nikdy neklesla, ale stále trvá, v níž jediné jest spása. Proti kacířům a k poznání pravdy sepsal prý svou postillu. Připojuje pak omluvu: „Co se vejščnosti, krasomluvnosti a mistrně zbraušené češtiny dotýče, opovídám se, a volně se přiznávám, že jsem do grammatiky české před tauto prací mou nahlídnauti příležitost neměl (I). Mateřskou řečí s rozmilým čtenářem a s vlastenci mými rozmlouvám. Nadál sem se, že upřímná sprostomluvnost v přátelských rozmlouváních laskavému čtenáři nad vysokou češtinu pravidel sformovanou vejšlovnost líbiti se bude; nad to cíl a konec této knížky jest, aby ona ubohým vlastencům mým na místě zlých a podvodných kacířských kněh k duchovnímu pokrmu a potěšení slaužila; že pak větším dílem sprostější obecní lid snázeji bludným čtením zaveden bývá, měl sem za to, že k snadnějšímu pochopení sprostého lidu prospěšnější bude kunstovné okrasy z bavená mateřská řeč²⁷⁾ . . .“ (XXXIX—XL). Na str. XLI pokračuje takto: „Podvodní a bezbožní kacířové hladovitým čtením s předivnou vejšlovností a krasomluvností oslazené lahůdky v knihách svých připravují, aby líbeznými slovy chutnější čtení své spůsobili. a tak fortelněji skrytý a zmíchaný v pokrmu slova Božího jed pobožným čtenářům dodávají . . .“ atd. „Sem tehdy, rozmilí Čechové! Sem, bludným učením, podvodným čtením, nakaženým rodem zavedení vlastencové! Sem, v pravé víře vrtkavé, o samospasitedlné římsko-katolické církvi pochybující duše! Sem oči, sem srdce, sem mysl a rozum se vši snažností obraťte! Evi-gilate ad salutem! Amate pacem! Redite ad unitatem! Zůvi vás uctivě k bedlivému neb čtení neb slyšení knihy této slovy sv. Augustina . . .“ atd. (XLII—XLIII) . . . „Tak s přihotoveným k poznání všeliké pravdy srdcem knížku tuto čtete a na dobrodince její pobožným vzdechnutím někdy spomeňte!“ (XLVII). Předmluva k čtenáři končí se pak citaty latinskými a českými ze sv. Augustina. (XLVIII).

²⁶⁾ Mluví též o husitech a dovoluje si neuctivou slovní hříčku, že „husa, nechť ona pod vodau se skryje nebo po zemi kráčí, rovně husau jest.“ (III).

²⁷⁾ Připravil však pokrm nezázivný jednak hanebnou češtinou jednak hemžícími se citaty z různých spisů theologických, jimž prostý čtenář nerozumí, jednak nesmyslnými příklady, hrůzyplnými povídkami, které člověka nerozumného postrašují, u rozumného však odpor působiti musí.

Způsob výkladův.

K textům vybraných epištol neb různých jiných výňatků z Písma sv., na př. z knihy Proroků, z knihy Přísloví a j., kazatel připojuje vždy „spasitedlné vysvětlení v rozmlouvání uvedené“ na různé svátky od sv. Ondřeje až do sv. Kateřiny. Rozmlouvají obyčejně 3 osoby: *farář* (t. j. správce duchovní), *čtenář* (t. j. člověk učený) a *sprosták* (t. j. člověk neučený, laik). Před rozmlouvami jest vždy označeno thema příslušné rozmluvy, na př. na den sv. Ondřeje thema: „Není dosti k spasení: toliko v Boha, neb v Krista věřiti“ (2), na den Očišfování Panny Marie thema: „Očistec písmem svatým se dokazuje“ (194) atd.

Ukázka: Počátek „rozmlouvání“ na den sv. Ondřeje:
Sprosták: Dej Vám Pán Bůh dobrý den, duchovní a učený Pane!
Farář: Zdrávi buďte, milý příteli! Co nového tak ráno přinášíte?
Sprosták: Nemnoho zvláštního. Jsem poněkud zamyšlený a bojím se, abych nepoblaudil, kdybych bez rady duchovního správce v mém zmateném a sprostém rozmejšlování nětco za spasitedlné uznal, což takové není.
Farář: Těším se z té synovské důvěrnosti. Ovšem nebezpečně činí, kdožkolivěk máje nějakou pochybnost o věcech k spasení přináležejících raddu s maudrým nebere. Voč vám jde, že vašemu zmatenému myšlení včerejší Epištola S. Pavla (1. Řím. 10. k. od v 10. až 18.) nedobře pochopená a vyložená příležitost poskytla?
Sprosták: Trefili ste mi na notu, pane faráři! Včerejšího dne po službách božích vešel sem sobě dlé obyčeje přečísti Epištolu, která na svátek sv. Ondřeje, Apoštola Páně, připadá, a jak sem z ní tato slova vyslechl: „Všeliký, kdož věří v něj, nebude zahanben. K Řím. v. 10. kap. ver. 11“, a zase: „Každý zajisté, kdožkoli vzývati bude jméno Páně, spasen bude, v verši 13“, pomyslil sem sobě: Jestliže Bůh sám skrze Písmo sv. nás všecky o spasení věčném ubezpečuje, budeme-li v něj věřiti a jeho svaté jméno vzývati, proč se tedy duchovní i světská vrchnost nás k jistému a jednomu toliko náboženství římskému katolickému dohání? Zdaliž pak nemůžem tak dobře v luteryánském, kalvinském, husitském neb v jakémkoliv jiném náboženství jako v katolickém v jednoho Boha věřiti a jeho svaté Jméno vzývati a tak bezpečně spasení věčného dojíti? Proč se nám taková svoboda ujímá?“ (2—3).
Farář vykládá. *Sprosták* se dále táže, později přistupuje *čtenář* (6), který dle slov „sprostákových“ „málo drží o našem náboženství katolickém“, jenž však často k faráři dochází a s ním rozmlouvá o náboženství a o víře. *Čtenář* pozdravuje faráře.
Farář: Dobře v čas přicházíte, milý sausede, právě sem s tímto

sausedem hádku začal. Čtenář: Zajisté o náboženství. Farář: O náboženství. Čtenář: V kterémžto puňktu? Farář: V tomtéž, o kterém sme nedávního času k slovům přišli, zdali jest k dosažení spasení dosti, když kdo v Krista věří, etc.,“ atd. Pokračuje se v rozmluvě o tomto tematě.

Jindy vystupují: farář, osadní a sousedí, na př. v rozmluvě na den sv. Jana, apoštola a evangelisty (104), na Nový rok (136) atd. V rozmluvě na den sv. Josefa vystupují jen dvě osoby, farář a čtenář (229), podobně v rozmluvě na pondělí velikonoční (291), na úterý velikonoční (314) a j., jindy zase jen farář a osadní (na den sv. Jana Křt. 505) atd.

Na konci postilly jsou 2 rejstříky: 1. „Registřík první, dle kterého sváteční řeči k nedělním šikovati se mohau.“ 2. „Registřík druhý všech věcí v této knize obsažených“, (Apoštolové, bližní, církve, atd.)

Na konci: „Všechno k větší slávě Boží; ke cti a chvále nej-
světější Rodičky Boží Jičínské, která v svém milostivém obrazu první
dobrodiní prokázala, když skrze časté na se vzezření kacírského pa-
stýře srdce zejskala; k počestnosti S^o Antonína Paduánského, jenž
kladivem kacírův slauti zaslaužil.“

V postille této spisovatel vyvrací prote-
stantské námitky proti katolictví a dokazuje samo-
spasitelnost víry římsko-katolické. Kniha sama jest
již Pflaumerem psána živě, soustavně bojujíc proti husitství,
luteranství a kalvinství. (Vlč. II, 55, Hanuš ČČM 1863, 204.)

Na str. 346 Koniáš uvažuje o *českých exulantech*, zejména
o jejich „škodném a darebném do krajin nekatolických taulání.“

O *učení M. J. Husi* kazatel pojednává na str. 76 a sl.: Sprosták se
táže, proč by měl zavrhnouti učení Husovo a Jeronýmovo,
když o nich nic nectného není známo? Farář odpovídá, že oba byli
ctnostní, dokud nebyli nakaženi učením Wiklifovým. Jakmile prý
nakazili sebe i jiné jedem kacírským, ztratili všecku ctnost a spra-
vedlnost a přestoupili zákon Páně učice, že nemá býti v úradě svět-
ském ani duchovním ten, kdo hřešil smrtelným hříchem. Připomíná
krvavé války, které prý jejich působením vznikly, a chce po-
mlčeti o jejich zatvrzelosti, se kterou se postavili proti všeobecné církvi
až do skonání hanebného prý života svého. Hus byl prý nakažen čtením
bludných knih (308); na str. 309 kazatel nazývá Husa hlavním
arcikacířem v Čechách. „Ani onen plamen, s kterým všeho půvo-
dové Jan Hus a Jan Jarolím (!) spravedlivě upálení byli,

ten neřádný kaukol (t. kacířství) nespálil, nýbrž k další škodě celé vlasti to škodlivé hloždí a kacířstva strniště zapálil, že napotom oheň ten ani krví tolika biřicův odpravených uhašen nebyl“. (309—310).

O knihách nekatolických, zejména o postillách, vyslovil se Koniáš s nesmířitelným záštitím takto :

„Ó, tisíckrát zlořečené knihy, skrze které tolik tisíc tisícův duší vlastencův našich do propasti pekelné k zahynutí věčnému a až podnes přichází! Běda těm, kteří o takových knihách vědí a duchovním správcům jenezjevují neb k spálení a skažení jich dopomáhati nechtí! Ať vědí, i oni plamenem ohně pekelného škvaření a pálení na věky budau! Ale kde jsou takové knihy? Již jsem pravil: předkové naši, kteří jich užívali, již umřeli, ale knihy neumřely; jsou mezi námi. Kdyby skrejše, a sklepy, truhly, a almary, kdyby komory a špejchary mluvíti mohly, ukázaly by nám několik dílů pikhardských biblí. Kdyby se všechny došky rozpadnauti, všechny snopy slámy rozvazovati měly, vypadly by z nich *Postylly Jednoty Bratrské*. Ještě u mnohého hospodáře v posteli pod hlavau neb pod slámau odpočívá *Postylla Jana Husi*, *Postylla Slovacia* neb *Špangenberského*, povaluje se po nebesích *Postylla Žalanského*, zastrčená jest na polici *Summárye*, v truhlíku vězí Kancionál Klimenta Bosáka, Tomáše Soběslavského. Zastrčený jest kdesi *Vejkład na Jezus Syrach Jana Straněnského*, *Vejkład na Tobiáše*, na Daniele, na jiné Proroky, *Vejkład na zjevení S^o Jana*, na *Žalmy*, a jiné *Písma Svatého* podvodní *vejkładové*. Ještě v jarmarách se skrejvá *Katechismus Jednoty Bratrské*, *Modlitby* a písně *Žitavské*, *Trnavské* i *Drážďanské*...“ (312). —

2. „*Vejtažní naučení a vejkładové na všechny nedělní a sváteční Epíštoly, též Evangelia celého roku*... od kněze Antonína Koniáše z T. J.“ Vytištěno v Hradci Králové u Václ. Tybely, r. 1740 (mus. 39 D 5). Postilla tato věnována jest též Frant. Jos. Šlikovi a jeho manželce. Koniáš přirovnává v předmluvě hraběte k Josefu Egyptskému, velebí ho pro jeho přispění k vydávání „spasitelných knih“, uvádí jeho zásluhy o náboženské vzdělání poddaných, chválí jeho štědrost. Vykládá dále, jak pobožné čítání sv. evangelia jest prospěšno k spasení, podává příklady ze života sv. Cecilie a sv. Theofily, a doufá, že jeho výkladové způsobí, že „mnoho hříchů se překazí, mnohé daremné řeči a schůzky se přerhnu a snad s pomocí Nejvyššího i někteří hříšníci k pokání i některé duše k věčnému spasení při-

vedené budau.“ Největší zásluhu o to míti budou ovšem hraběcí manželé; i vyzývá věřící, aby je za to velebili, a sám ještě jednou tak činí. — Předmluvou touto vane duch přímo otrocký, který s patolízalskou téměř oddaností sklání se před hraběcí milostí. Jeví se v ní též hrdé sebevědomí děsného fanatika, jemuž vše nekatolické jest hříšným bludařstvím. Kazatel doufá, že mnozí mu budou donášeti důvěrně bludné knihy, aby mohli býti za to účastni jeho celoročních výkladů na epištoly a evangelia, jichž byli prý dávno žádostivi.

V předmluvě k čtenáři Koniáš vykládá, jak veliký poklad jest slovo Boží; praví, že pravé svěcení nedělí a svátků jeví se posloucháním slova božího a četbou knih od duchovní římsko-katolické vrchnosti potvrzených; proto prý vydal své výklady.

Postilla tato dělí se na 3 díly: 1. kázání od 1. neděle adv. do svatodušních svátkův (1—400); 2. od nejsv. Trojice do poslední neděle po sv. Duchu (401—688); 3. kázání na svátky a slavnosti svatých a světic božích od sv. Ondřeje do sv. Kateřiny (689—1080). Na konci jest abecední rejstřík v knize obsažených naučení a rejstřík omylův.

2. vydání této postilly vyšlo r. 1750. (Jir. I, 386, Hanuš ČČM 1863, 206). Jungmann (Hist. 300) a Pelcl (Jes. 186) znají jen 3. vydání této postilly z r. 1756 (8°, un. 54 D 161, mus. 39 D 7, 39 D 20 [díl 1. a 2.]) V tomto (3.) vydání není žádné věnování. Po předmluvě k čtenáři (shodné s tiskem 1740) následují hned tři díly postilly, otisk z r. 1740.

„Vejtažní naučení“ byla přeložena též do němčiny od nějakého jesuity, snad na Moravě; censurní dovození podepsáno jest: Olomucii, 30. Martii 1747, biskupské dovození však: Reginae Hradecii, 11. Decemb. 1746 (un. 46 D 48, jak označuje Hanuš v ČČM 1863, str. 206. — Jir. I, 386.)

Rozdělení výkladův: 1. Text epištoly. 2. Výtah, t. j. výklad krátký na epištolu. 3. Text evangelia. 4. Výklad tohoto textu. 5. Příklad. 6. Modlitba.

Podáme některé ukázky z této postilly. Koniáš má proti Bílovskému mnohé přednosti. Řeč jeho není tak hrubá, jazyk není tak znešvařen výrazy vulgárními. Kazatelský tón Koniášův jest poněkud mírnější. Také nesmyslných, komických zvláštností Koniáš nevyhledává tou měrou jako Bílovský.

Sluh jeho jest místy živý a ozdobný. S citem a nad.

šením líčí na př. narození Krista Pána: „Dnešní noc v nebeský blesk se vyjasnila, z čisté Panny vykvetl spanilý květ, vyskytla se drahá v Betlémě perla, která celého světa cenau vyplacená býti nemůže; radost anjelská, plesání srdce lidského, jednorozený syn Boha Otce narodil se v Betlémě; v chlívě malé dítě, veliký Bůh položen jest!“ (33).²⁸⁾ Pěkně uvažuje o bohatství: „Čest a sláva světská nadýmá, bohatství a všeho hojnost k pejše vzbuzuje, rozkoše a všeliké pohodlí jsau nástrojové mnohých hříchů, neb z přílišného dychtění po bohatství, z nemírného užívání rozkoší plodí se lenost . . .“ (34). Na některých místech nalézáme vhodná přirovnání, na př. o šíření pomluvy: Při dešti „padá . . . některá kapka na první šindel, pak z jednoho šindele na druhý, až do žlabu; ze žlabu potom hrne se voda na způsob přívalu do ulice a do města, ač se prvé zdálo, že jen jeden šindel druhému kapku po kapce svěril: Tak se děje v pomlauvání: sotva kdosi nětco scestného o bližním zaslechne, jak domů přijde, jen jednomu domácímu to saukromě našeptá, ten druhému, druhý třetímu, až po několika dnech celým žlabem po městě, po celé obci zlá pověst se rozlívá s velikau škodau i křivdau lásky křesťanské.“ (774—775). S případným kontrastem vykládá větší zbožnost lidu venkovského než městského: „Sprostý sedlský lid, aby slyšel maudrost slova Božího skrz ústa kazatelův, přichází zdaleka na míli, taky na dvě, a to času zimního v dešti a blátě; zatím v hlavních a velkých městách měšťané mají kostel před hubau, mají kazatele, kteří káží jako Šalamaunové, a po všem sotva nohau kdy z domu vykrocejí, aby kázání poslauchali . . .“ (208). V 2. díle „spasitedlného rozjímání o umučení Páně“ jest líčení dosti zajímavé, místy i dramaticky účinné (264—277). Pěkné, ač již drastické, jest toto místo: „Ohavný, převrácený a nebezpečný pořádek jest: květ mladosti tělu, světu a ďáblu a marnosti obětovati, ohryzky pak věku svého, to jest šediny Bohu jako psu (!) chtítí dochovati.“ (76).

Ovšem nalézáme i u Koniáše mnoho ostrých, drastických slov, na př.: „My jistě na svatbu s kozlovau hlavau, s hadíma rty, s opičí tváří, s ošklivými pazaury přistaupiti se stydíme, zde pak na svadbě nebeské před králem všech králův dostaviti se máme: pokudž celosrdečně ode všeho i všedního dobrovolného hříchu se neodvrátíme, mnohem ohyzdnější před tváří boží budeme, než abychom v obličej ohyzdné potvory se oblekli . . .“

²⁸⁾ Citaty jsou z 1. vyd., mus. 39 D 5.

(253). „Považme již, jak se chovati máme, kdykoli svým škodlivým vnuknutím k nestydatosti, k lenosti, k neposlušnosti neb k jakékoli neřesti nás (ďábel) vábí: chovejme se tak, jako se chováme, když se nám na stůl pokrmové červivý, smradlavý neb jedem nakažený představují; tenkrát jistě od takových pokrmů, byťby po vrchu oslazení byli, se odvracujeme: tak když nás ďábel k nestydatosti vzbuzuje, byťby nám sladkost rozkoše tělesné na mysl namítal, věřme, že to jest ten prašivý had, toť ten jedem nakažený pokrm, s kterým ďábel duši naši otrávití usiluje . . .“ (398). Přímo odporné jest líčení, co se stává s tělem lidským po smrti: „Sotva se tělo lidské po smrti, aby smradem lidem obtížné nebylo, do země zahrabá, sejdau se k tučné kořisti ohyzdní zeměplazové, rozlezau se po všech audech červové; prsa a břicho opanují jedovaté žáby, stehna protínati budau štírové, okolo ramen a krku otočí se oškliví hadi, a tak tělo zde rozkošmi vykrmené zžírati budau žížaly, brauci a ještěrky, ostatní mrtvola v nechutní (!) hníz a hnůj se rozteče . . .“ (556, pod. 557). Hnusné jest též toto přirovnání: „Jako hnůj suěhem přikrytý tak dlouho se zdá bílý a čistý, jak dlouho teplejší slunce naň nesvíti, tak taky, až na soudný den slunce spravedlnosti se vyskytne, hříšná prašivina na každého pokrytce celému světu zjevená bude . . .“ (101).

Jako Břilovský, i Koniáš vkládá do postilly různé příklady ze života svatých a jiných lidí, na př. o sv. Augustinu (5), o sv. Františku Xav. (83), o jedné dívce, která svou taneční vášeň zaplatila hroznou smrtí, kterou jí ďáblové připravili (!), o příkladné věrnosti jednoho vojína ke knížeti (320--321), o jistém rytíři, jenž skonal hroznou smrtí pro svou chlípnou žádost (380), o sv. panně Brigittě (399), o jistém marnotratném kupci ve Španělsku, jenž, ačkoliv byl zatvrzelý hříšník, zpovědí prý přiveden byl k řádnému životu (461--462), atd. atd. Příklady zázračné ze životů svatých neurážejí čtenáře, mnohé jiné příklady však jsou hrůzné, hnusné anekdoty. Tak na př. v Horažďovicích prý „jistá žena těhotná v čas dnešní processí (t. o Božím Těle) bezbožně skřikla: ‚Zavřete dvěře domu našeho, ať nám sem toho beznohého Boha nenesau!‘ V krátkém čase pomsta Boží byla ve dveřích, neb syna beznohého zplodila, kterého až do věku dospělého těžce vychovati musila; muž její sám se zabil, ona též bídně zahynula.“ (432). Nebo vypravuje podle traktátu o tanci od Šimona Lomnického o hrůzoplém konci „jedné velmi rozpustilé a lehkomyslné ženy v brabantský zemi,“ která téměř každou neděli

a svátek provozovala tauc: čert prý převrátil máry s její mrtvolou a mrtvolu roztrhal! (611). Jistý rychtář z Králové Hradce prý Koniášovi vypravoval, kterak jeho otec na den Zvěstování Panny Marie připravoval sítě k rybářské práci; všude pronásledovali prý ho za to strašliví hadové; až když se prý svěřil duchovnímu správci, byl kouzla toho zbaven (782); atd.

Pěkně vypravuje Koniáš mnohé věci o českých svatých, na př. o sv. Václavu a o sv. Ludmile (965, 966), o sv. Vojtěchu, kterého nazývá „novým české země Mojžíšem“ (789), o sv. Prokopu (852 a sl.) a j., ovšem na základě již známých životopisů a legendových příběhův. O Janu Nepomuckém vypravuje, že „jako někdy S. Jan Křtitel, jako S. Lambert, Trajekténský biskup, že směle z ohavných hříchův královskau a knížetci osobu stíhali, zamordováni jsau: tak S. Jan Nepomucký, že bezbožné žádosti krále Václava s velikau stálostí se protivil, v řece Moldavě konec života nalezl. Když S. Jan na žádný způsob namluviti se nedal, aby spověd královny Johanny králi vyjevil, měl jest ovšem bohaprázdný král za bláznovství mlčení jeho, a domníval se, že jeho živobyti konec beze cti učiní; nyní pak s celým světem poznati musí, že S. Jan počten jest mezi syny Božími a že mezi svatými los jeho jest.“ (806—807).

O církvi katolické praví, že ji vede a spravuje Duch sv. (203). „Klíče od věcí nebeských a Duchu sv. patřících má sám Petr, sám náměstek jeho, Římský Papež, samá církev svatá...“ (203). „Kdyby církev naše římská katolická zlá a podvodná byla, kdyby v něčem blaudila, nemohla by až podnes tak hojně ovotce svátosti tolikými zázraky potvrzené nésti.“ (10). O dobrém katolíku užívá tohoto přirovnání: „Hodiny dříve se nezastavují, leč když závaží se až k zemi dostane a na zemi odpočine. Tak dobrý katolík jako duchovní hodiny nemá nikdy od běhu přestati, nikdy v dobrém ustávati, dokud závaží, to jest tělo, kteréž obtěžuje duši, se na zem nedostane a v hrobě neodpočine...“ (159).

Pekelným žalářem a ohněm zatracenců hrozí kacířům a odpadlíkům. (15—16). Kdo se matky své jediné, římské církve, spouští a od jednoty učení jejího se odlučuje, uvádí na sebe záhubu věčnou a všecko zlé (596). Kazatel naříká, jak „tolik nejvzáctnějších v Evropě krajin a království,“ ještě před 300 lety věrných víře katolické od ní odstoupilo a upadlo do nevěry a kacířství. Stalo se to proto, že lidé vedli bohaprázdný život a víry dobrými skutky neutvrdili. (175). Kazatel naráží tím na protestantské ospravedlnění z víry. Pro ne-

katolíky, „kacíře“, má jen slova nenávisti a odsouzení. „Ovoce toliko shnilé a červivé opadá ze stromu, a jako nemoci z škodlivých a zlých vlhkostí se rodí, tak kacířstva z bezbožného života.“ (175). Jest třeba „zdaleka se varovati a vystříhati všeliké sektářské společnosti a známosti, jakož i pokautných mudrákův a domácích čtenářův, kteří s svým bludným vykládáním písma bývají záhuba obecného, vzláště sprostého a neumělého lidu.“ (202). „Kdo krev od těla oslaveného Kristového odloučenau býti věří, Antikristem jest.“ (432). „U kacířů jistě jednotu a jednosvornost v učení nenalezneme. V jedné bibli kladau: Víra s skutkama (!) jest mrtvá, v jiné: Víra bez skutků jest mrtvá atd. . . . Mezi Lutriány za sto let víc než dvě stě rozdílných a sobě odporných sekt se vylíhlo. O velebné svátosti třidceti a dvě sekty sobě vespolek protivné mezi nimi se počítají. Někteří tři, jiní pět, jiní 7, jiní 2 toliko svátosti, jiní jen jednu věří . . .“ (469—470). „Každý kacíř své nešlechtnosti pláštíčkem ctnosti a spravedlnosti přikrývá, své bludy a podvody pod fochem čistého slova božího prodává.“ (494). „Zdaliž prašivé, zlé, shnilé a škodlivé ovoce kacířův není toto bezbožné učení, že přikázání božská zachovávatí věc možná není?“ (495). (Dále o kacířích: 496).

Koniáš nezapřel v této postille vydavatele „Klíče kacířské bludy otvírajícího,“ úhlavního nepřítel knih „bludných“. Rozhodně tvrdí: „Kdo nám knihy nekatolické, pohoršlivé, čte, chválí, neb k skování, k zapírání, k užívání jich nás vede: ten buď on kdokoli, lotr, škůdce a nepřítel náš jest.“ (817). Knihu kacířskou „čím dýleji (!) . . . chováme, tím větší trápení na druhém světě snášejí ti, kteří nám ji lříšně dohodili . . .“ (1032). „Kdo s bludnými knihami do temnosti, do skrejší vchází, . . . kdo je skrývá před náměstkami Kristovými . . . , ten nemá žádnau společnost s Bohem ani s Kristem ani s předrahau krví jeho. Tomu žádné bratrstvo, žádná generalní absolutí neb rozhřešení, žádná paut, žádné odpustky, žádná spověd, žádné svátosti požívání ani drahá krev a umučení boží k spasení nepomůže; . . . pakli knihy své celou přímně vyjeviti hotovíme: máme obecnství s Bohem Otcem Synem i s Duchem svatým a krev Pána Ježíše Krista se svátostmi a s jinými církevními poklady nám k spasení věčnému slaužití bude.“ (1043). Vůbec prý Krista nenásleduje, kdo s knihami svými do temnosti se skrývá a náležité duchovní vrchnosti ukázati jich nechce. (395—396). Mnohý kacíř vyznává na oko víru římsko-katolickou, ale bludné knihy přece ukrývá. (101).

Knihy Koniášovy, tedy také jeho postilly, měly zvláštní osud. Uvažuje o tom Hanuš v *Sitzungsberichte der königl. böhm. Gesellsch. der Wiss.* 1864 [O kult. hist. a lit. činnosti jesuity Koniáše (Nachtrag.)]. Byly určeny od Koniáše výslovně k tomu, aby byly českému lidu náhradou za spálené knihy kacírské, ale zvláštním řízením osudu se stalo, že jím pronásledované knihy i za našich časů hojně se vyskytují, kdežto knihy Koniášovy ani v Klementinské bibliotéce nejsou v počtu úplném, ačkoli Koniáš dlouhý čas působil v kolleji Klementinské a také tam zemřel. (Hanuš, S. B. 1864, str. 49.) Z toho můžeme poznati, jak působení Koniášovo nemělo hlubšího vlivu a významu, a že proti-reformace jen uměle a na čas zastavila hnutí reformační. —

Řadu jesuitských spisovatelů postill končíme *Fabianem Veselým* (1684—1729), jenž mnoho let kázal v kostele Týnském a u sv. Klimenta v Praze s velkým úspěchem. Kázání jeho byla překládána též do němčiny od L. Keila. Vydal též latinskou sbírku kázání r. 1727. (Jir. II, 316.) R. 1724 vydal v Praze

„*Conciones in praecipua totius anni festa et nonnulli in speciales solemnitates panegyrici, Kázání na svátky přes celý rok, jakož i chvalořeči na některé obzvláštní slavnosti svatých Božích.*“ (Fol.) (Un. 54 A 28, mus. 40 A 5.)

Veselý jest v těchto kázáních prototypem slohového bombastu jesuitské školy a doby, jak praví Vlček. (II, 16.) Na doklad toho podáme některé ukázky z „kázání na den S. Jána Nepomuckého Muč.“ (Thema: „Si quis diligit me, sermonem meum servabit. Miluje-li kdo mne, řeč mau zachovávatí bude. U svatého Jána v 14. kap.“) Začátek: „Na den slavného seslání Ducha svatého a na den slavné památky mučedníka českého, kanovníka pražského a kazatele Tejského, Svatého Jána Nepomuckého, kazatelnice tato se mi proměnila v vojenský plac (!), na kterém mlčenlivost s vejmluvností se potýkati bude, když jazykové nebeští s vítězným hlukem a rozličností řečí sstupují na zem, a jazyk zemský prostředkem mlčení od země až k nebi se pozdvihuje. Učiteli vejmluvnosti klaníme se dnes, Duchu Svatému: Učitele také mlčenlivosti ctíme dnes, Svatého Jána Nepomuckého . . .“ (147). „Sotva se narodil sv. Ján, a hned Bůh narození jeho nebeskými divy oslavil, když světlem z nebe sstupujícím vyjevil, že on svým krasomluvným hlásáním a apoštolským učením tak osvítí království České, že slušně bude moci býti přičten těm, jimž pravil Kristus:

vos estis lux mundi, vy jste světlo světa . . ." (150). „Byla Praha jako Ninive, proto že král český Václav byl jako Sardanapalus více hovadu než člověku podoben . . ." (153). Veselý nazývá dokonce krále Václava korunovaným lotrem a ukrutníkem, krvežíznivým tyranem (154), českým Neronem (156).

Ještě *jiná kázání* vydal Veselý:

„Conciones in omnes totius Anni Dominicas item sermones quadragesimales . . .“, kázání *nedělní*, v Praze 1725 (mus. 40 A 6, un. 54 A 28), *jiná kázání nedělní* r. 1728 nákladem „Dědictví sv. Václava“ (mus. 40 A 7, un. 54 A 28). Mimo kázání nedělní a sváteční vydal též „Kázání *postní* na každý pátek přes celý půst“, v Praze, 4 díly, 1723—1728 (mus. 40 C 5, 40 C 6, un. 54 B 61, 54 C 50, 54 F 8.) O těchto postních kázáních praví Vlček (II, 17) že jsou prostší, hojně citují bibli, než často i ďábly, peklo, zjevující se zatračence a p.

Všechna kázání Veselého ukazují sice velikou sčtetlost a značnou učenost kazatelovu; jsou však tak učená, že se hodí jen pro theology. Pro lid se nehodí. Všude se hemží v nich veliké množství latinských citatů s českým překladem a příkladů, čerpaných z biblických a světových dějin a uváděných ve spojení s příslušným thematem, které se v kázání rozbírá; leckdy však bez náležitého přechodu klade se příklad nebo citat ve spojení s pásmem kázání. Výmluvnost kazatelova jest značná, ale na mnoze jsou to jen prázdná slova, hotový bombast.

S podivuhodnou bezstarostností spíná Veselý často sebe odlehlejší předměty v allegorická přirovnání, jinde se zálibou kupí zázraky, často zakoketuje si s ovocem zapověděným, aby tím více napial posluchače a posléze skončil divadelním efektem. (Vlč. II, 16—17, tamtéž viz některé zajímavé doklady.) Marně tudíž vynáší v Čas. kat. duchovenstva 1888 (str. 126) referent prof. Jos. Nedvídek Fabiana Veselého, že jeho kázání jsou prý samé jádro, samé zrno a že čtenář v nich nenalezne slámy dávno vymlácené a plev nezáživných. Opak jest spíše pravdou.

V roč. IV. Bibliotheky nejslovutnějších kazatelů českých starší doby (red. a vyd. kněz Jan Bečák), Kroměříž 1888, vyšlo v 1. seš. několik řečí svatopostních F. Veselého.

V *postillách jesuitských*, které jsme poznali, jeví se vítězný ráz protireformační, ale zároveň žalostný úpadek českého jazyka, který nemoha se volně vyvíjeti, klesal hloub

a hloub a pozbyval své čistoty a krásy, kterou se stkvěl ještě v dobách nedávných. Jesuité vykonali, co chtěli; dali do klatby všecko bádání volného ducha a je pravý div, že národ český a jeho řeč neskonala pod jejich tyranstvím. (Denis, K. s. č. str. 457.)

Ale ani *katoličtí kazatelé z jiných řádů* nebyli mnohem lepší a shovívavější. „Duch a způsob literární školy jesuitské ujal se a rozšířil také v četných nábožně vzdělávatelných knihách řádův jiných i kněží světských, hlásaje všestranné vůdcovství *Tovaryšstva* i v tomto oboru.“ (Vlč. II, 23.) Ze spisovatelů postill byli to zejména:

Theatin *Karel Račín* († 1711). R. 1706 vyšlo 1. vydání jeho postilly nazvané: „*Operae ecclesiasticae, Robota církevní . . .* To jest *nedělní kázání* dle spisu čtyř svatých evangelistů zhotovené . . . od kněze Karla Račina Theatýnského řádu kazatele . . . (v 4°, un. 54 B 62, 54 F 27). 2. vydání vyšlo v Praze r. 1720 (v 4°, un. 54 B 54, mus. 40 B 1). (Jir. II, 161).

Postilla Račínova obsahuje 52 kázání nedělní a jedno kázání úvodní, „kázání první, pretiosissimum et optimum, nejvzáctnější a nejlepší“, „o vážnosti a vzáctnosti času.“ Jednotlivá kázání jsou rozdělena na paragrafy a mají nadpisy latinské a české se začátkem perikopy. Kázání ta jsou učená, širšímu lidu nepřístupná. Obsahují mnoho latinských citátův. Většinou jsou to nedělní rozjímání o některém tematě, která se neřídí přesně slovy obsaženými v příslušném evangeliu. Citaty jsou z písma sv., z církevních otců, z „duchovních i světských historií s mnohými symbolis a nápisy“ (jak na titulním listě poznamenáno).

Račínovi nejde v jeho kázáních o „krásomluvnost“, ani o původnost látky, stačí mu, co o sobě pověděl Lipsius: „Kamení a dříví odjinad беру, vyzdvížení pak celého stavení moje jest.“ Rád všímá si zázračných zjevův a vidění a rád z nich prorokuje. Rád také v popředí staví svoje smýšlení protireformační posměšnými rozprávkami. (Vlč. II, 23.)

R. 1712 vydal Račín v Praze obšírnou *sváteční postillu*, nazvanou: „*Sněm nebeský* svatých a světic božích, kdež se jejich sv. život, hrdinští skutkové, divové a zázrakové představují.“ Od vydavatelky Kateřiny Alžb. Koniášové připsána jest „*Panně Marii v Einsiedlu aneb Samobytnosti.*“ (Jir. II, 161.) (Un. 54 B 57, 54 C 82.) Kultus svatých a světic božích,

zvláště kultus mariánský se v ní obráží. Jak Vlček připomíná, jest promíšena veršiky a zlahozena výjevy přírodními. (Vlč. II, 10.)

Českým Abrahamem a Sancta Clara, jenž pohříchu prázdnějším a hrubším, nazývá Vlček *Štěpána Frant. Náchodského*, probošta pražských křižovníků z počátku 18. stol. Náchodský napsal velikou postillu, kterou nazval: „*Sancta Curiositas* to jest: *Svatá Všetečnost*“. Díl 1. vyšel v Praze r. 1707 (un. 54 C 51, 54 E 26), díl 2. také v Praze r. 1746 (un. 54 E 26, mus. 40 B 2). (Jg. 300, Jir. II, 48.)

1. *Díl*: Před titulním listem jest list se zajímavým vyobrazením: Kristus sedí v oblacích se srpem, na pravé straně jeho andělíček s ratolestí, po levé straně andělíček s plamenným mečem, pod nimi zase dva andělé držící štíty, z nichž jeden má nápis: „Pšenci shromazďujte“, druhý: „Do stodoly mé.“ Pod nimi andělé žnou pšenici, vážou ji ve snopy a odnášejí. Ďáblové snášejí koukol k spálení do věčného ohně, který vychází z tlamy nějakého netvora. Jeden ďábel rozsévá koukol. Skupina dvou ďáblů hude na hudební nástroje, jeden na housle, druhý na dudy. Zpitý člověk leží na zemi při dvou sudech, při korbeli, sklenici a poháru. Vedle něho leží na zemi rozházené karty. Pod tím pode vším jest nápis: „Když zesnuli lidé, přišel jeho nepřítel a nasil kaukole mezi pšenici a odešel.“ Mat. 13. kap.“ Kreslil A. Mansfelt. *Titulní list*: „*Sancta Curiositas*, to jest: *Svatá Všetečnost*, aneb nová novým způsobem vydaná *Postylla* katolická. Skrze *Svato-všetečné Otázky* nedělní, též některé sváteční evangelium v sobě obsahující, kazatelům horlivým a hospodářům bedlivým k jádrnému srdce pohnutí sepsaná a ponejprv na světlo vydaná od ctihodného kněze P. Štěpána Františka Náchodského, rodiče Kutnohorského, na ten čas u Svatého Kříže velikého v král Starém Městě Pražském Křižovníkův s Červeným srdcem, blahoslavených mučedníkův od pokání Probošta. Díl první. Od Adventu až k Veliké Noci. V němž nachází se při konci přiložené Svátky Rodičky Boží. Vytíštěná v Starém Městě Pražském u Petra Antonína Benneka. Léta Páně 1707“.

Na následujícím listě jest latinské *věnování* sv. Janu Nepomuckému, jemuž autor spis svůj „humili pennâ et manu dicat, dedicat, consecrat.“ Na dalším listě jest vyobrazení, zase od Mansfelta, pod nímž jest vysvětlení: „Obraz S. Jana Nepomuckého, z řeky Vltavy Města Pražského vyzdviženého etc. . . . Ctí se obzvláště s horlivau lidu hojného pobožností dne 16. Maj.“ Následuje la-

tinská chvalořeč na sv. Jana, pak české věnování sv. Janu, a opět česká chvalořeč naň.

V *předmluvě* k čtenáři spisovatel velebí evangelium jako nejlepší knihu. Před Žižkou bylo prý v Čechách mnoho krásných českých knih a bibliothek, byly však zničeny. Kde jsou nyní české knihy? Sotva Hájka se dopátrá a za toho bys musil dle svědectví Beckovského zaplatiti nejméně 30 zlatých. „Evangelium však svaté vždycky stálé a nepoškrvněné zůstalo. Slovo Božské jest nad sto tisícův lidských.“ Aristotelova logika, fysika, metafysika a spisy Platonovy nejsou ničím proti evangeliu, které jest nade všecky spisy, nade všecky léky, jest první knihou všeho světa předpisující cestu všem stavům lidským. Starý Zákon trval jen určitou dobu, Nový Zákon bude trvati na věky. Na věčnosti zjeví se moc Nového Zákona, tam povedou za sebou apoštolové a svatí Boží zástupy těch, které víře Kristově byli vyučovali. „Tam Dominikáni, tam Františkáni, tam Jezuviti Indii, Japonii, Ameriku, celau Evropu, celau zemi Čekau, Slezskau, Moravskau za sebou povedau. Tam z nich jeden Apoštol Českého Království, Adamus Kravarský, a více Albertus Chanovský představí před trůn samého třidceti dva tisíce Husitického plemena Kristu z evangelium zrozeného . . .“ Spisovatel si přeje, aby jeho kniha přinesla věřícím užitek. Uznává, že není jeho „chatrná“ kniha zcela původní, nýbrž že jest do ní pojata mnoho z rozličných spisovatelů. Doufá, že bude časem také do němčiny přeložena. Končí takto: „Slova nádhrná a češtinu sličnau zde nehledej, neb více sprostému než umělému podat a slaužiti míním lidu, vědauc o tom, že kazatelové, jenž napudrovaná slova přednášejí, více rhetoriku a Cicerona než Krista učí. Měj se dobře (t. čtenáři), a tuto knížku na každau neděli podle evangelium když rozdělíš a čísti domácím budeš, i sobě i jiným užitek bez těžkosti učiníš.“

Účel této postilly byl, poučiti čtenáře co možná nejvíce o všech možných věcech užitečných netoliko k spasení, ale i k poznání světa minulého i přítomného; jakým způsobem se však poučování dělo, poznáme brzy.

2. *díl postilly* (opus posthumum) obsahuje kázání „od Velko-Noci neb Vzkříšení Páně až do Adventu.“ „V Praze v Železnej ulici u Johanny Kaudelkovy vdovy, u Marka Schmolke factora léta 1746.“

Ukázka způsobu výkladův z dílu 1.

„Dominica Prima Adventus. První neděle Adventní. Evangelium S. Luk. v 21. kap.“ Následuje text evangelia (8). Na str. 9—10: „Předmluva na řeč svato-všetečné otázky tohoto svatého Evangelium.“ Kazatel připomíná příchod malého Ježíška, t. j. advent, a příchod velikého Ježíše, t. j. poslední soud, a vybízí k rozjímání o posledním soudě, ale dříve ještě ku čtení „*svatovšetečných otázek*“, které následují.

Str. 10—11: „První svato-všetečná otázka. Zdaliž v tom slunci, které se zatmí,²⁹⁾ nacházejí se hory, kopce, moře, skály, které spatřené věci hrůzu lidem činí?“ Kazatel vykládá: „Slunce, onen generál vysoce osvícený jest všech matematikův nejpřednější objectum v jejich spekulaci.“ „Mathematikové“ mají prý různé nástroje, zvláště „helioscopium“, pomocí jehož zachytí obraz slunce do tmavého pokoje „skrže jisté skla vnitř postavené“ na bílé plátno, a tu prý lze spatřiti na plátně celou kouli sluneční plovoucí mezi skalami, moři atd. „Někdy zajisté spatříš v těle jeho 50 i 60 poškrvn a stíny nějaké přehusté se míchat, kterých zajisté tak veliké se nachází, že podle jejich rozměření celou zem převyšovati mají.“ „Učí jistý Mathematicus, že v ten čas, v kterém Julius císař zamordovaný jest, vídaná jest okolo slunce materie nějaká velmi tmavá a hustá.“ Podobné úkazy za císaře Justiniana a před švédskou válkou prý byly vídány po celý rok: „okršlek okolo slunce velmi kypící a jako vřelý, jak svědčí očitý svědek Pater Athanasius Kirchnerus a Pater Christophorus Scheiner . . .“ „Nyní pomysli sobě, jak ta planeta rozhněvaná pro svého pána bauřit, jak obrazem svým hrozným strašit nás všecky bude, neb i sami vyvolení trásti se budou, jako se třese nevinná před otcem svým dcera, když on bratra vinného před ní tresce a kárá. Rozvaž tedy tuto otázku a na saud strašlivý nezapomínej!“ — Náchodský chce poučiti lid o slunci. Pokračování jest v následujících otázkách. Sbírá tehdejší výzkumy vědecké i nevědecké, a hledí je čtenářstvu vyložiti způsobem populárním. Leckde věří i pověřám.

Svatovšetečných otázek jest celkem 9. Po nich následují „*rozmlauvání duchovní*“ (18—27), nadepsaná: 1. Jeronýme, na saud! 2. Jeskyně Jeronýma. 3. Jeroným při myslí vytržený. 4. Jeroným k sobě přichází. 5. Jeroným vidění své oznamuje. 6. Rozdělení zatracených od blahoslavených. 7. Rozdělení papežův. 8. Roz-

²⁹⁾ Z ev. sv. Luk.: „Budou znamení na slunci“ etc.

dělení biskupův. 9. Rozdělení řeholníkův. 10. Rozdělení králův. 11. Rozdělení haufů, auřadů a stavův ostatních. 12. Jeroným tažen na otázku. 13. Řeč anjela k duši. 14. Duše na poušti chce zůstatí.

Mystické šero obestírá tato „rozmlouvání;“ vše jest tu tajemné a záhadné. Duše od těla odloučená vznáší se s průvodcem svým, andělem strážným, nad světem. Spatří lesní jeskyni. Tato jest hluboká, okolo ní jsou husté záseky; všude jest smutné, truchlivé mlčení přerušované pouze šelestem listů a kvákáním velikých lesních ptákův. V hlubokém koutě jeskyně sedí stařec „šedinou hlavy své velmi vážný; vlasy jeho jsou hluboce prodlauzelé, líce tváře jeho bledost zarazila a jako v záhony nějaké vyvorala; čelo jeho sevrklé a skormaucené, záda obnažené a kamenem nějakým prsa zmodralé a stlučené, na ramenách jeho žíněnný a okolo beder železný pás visí a do masa hluboce se vráží, více k mrtvému než k živému podobný. Leží na zemi, a vedle sebe strašlivou má Kalvarii.“ Smrtelný pot vyvstává mu na čele, zdá se, jakoby se smrtí zápasil. Anděl praví, že jest to Jeroným, jehož přivedla láska k Bohu v tato pustá místa. Jest ve všech uměních literních dokonalý. Probírá se z mrákoty a vypravuje své vidění posledního soudu. Kristus ho volal. „Na straně vejchodní traubili hlasem hrozným a smutným anjelové: Surgite, mortui! Vstaňte z mrtvých! Na straně západní traubili anjelové: Surgite, mortui! Vstaňte z mrtvých!, na straně půlnoční traubili andělé: Surgite mortui! Vstaňte z mrtvých, všudy surgite, surgite, vstaňte, vstaňte! Třeskot hrozně lesy lámal, a skalnaté pahrbky, mořské vlnobití, nesmírně všudy se pohybovali (!) tyto doliny a jeskyně zarostlé, bučeli a prudce se rozlítali, pohybovali se kopce lesní, věže, tvrže již k pádu se nachylovali, všudy larmo, všudy řmot, všudy hrozno!“ Hrozná síla lidu hrne se k poslednímu soudu. Z hrobů vstávají kostlivci. Xerxes hledá své vojsko, Jezabel hledá své lícídlo a šperky, Šalomoun hledá svou korunu — marně! Blýská se, hromy bijí. Andělé oddělují zlé od dobrých, zlé papeže, zlé biskupy, zlé řeholníky, zlé krále, a hříšníky z ostatních stavů. Božská spravedlnost uprostřed ohnivého oblaku s mečem hrozcím, s očima ohnivýma, prehlivé tváře, hromuje dolů s oblaku: Quid es, Hieronyme? Jeroným v smrtelných úzkostech odpovídá: Christianus sum. Bůh v největším hněvu však hrozným hlasem odpovídá: Není, není tomu tak, Ciceronianus es, non Christianus! V tom vše zmizelo — Jeronýmovo vidění bylo u konce. Anděl praví duši, aby z vidění Jeronymova vzala si příklad a varovala se hříchů. Duše chce zůstatí na poušti. Anděl jí vybízí k pokání.

Celé toto „duchovní rozmlouvání“ líčeno jest velice rozvláčně, ale slohem na mnoze živým, pestře zbarveným; přece však neubráníme se odporu nad bombastickými frasemi, jimiž líčení až překypuje. Zde již se spisovatel prohřešuje proti tomu, co praví v předmluvě, že totiž chce sloužiti lidu prostému a chce se vystříhati „napudrovaných“ slov. Prostý lid by jeho výkladům a mystickým líčením nerozuměl, zvláště proto ne, že spisovatel hledí latinskými floskulami a vlastními jmény různých osob, jichž podrobněji nevysvětluje, ukázati svou učenost a sčtetlost; „napudrovanými slovy“ se jeho výklady jen hemží! Pravdu má, praví-li v předmluvě: Slova nádherná a češtinu sličnou zde nehledej! Slova, kterými líčí na př. vidění Jeronýmovo, nejsou nádherná, nýbrž leckdy přímo hrubá, ledabyly nahozená; mnohé špatně volené výrazy nedodávají ovšem sličnosti jeho zubožené češtině, která jeví stopy hrozného úpadku; o tom možno se již přesvědčiti z několika dokladů v uvedené ukázce a naskytne se nám ještě častěji příležitost poznati spisovatelovu „sličnou“ češtinu.

Náchodský nazval svou postillu „Sancta curiositas“ — a vším právem. Jest to skutečná kuriosita, vymýšleti a obšrně řešiti různé, na mnoze podivné „svatovšetečné“ otázky. Ovšem tehdy i na vysokých školách pražských konané veřejné disputace zabývaly se otázkami: „V kolik hodin počne soudný den a jak dlouho bude trvati?“ „Světlí-li také andělé v neděli svátek Božího Těla?“ atd. [Tak čtete v Evang. Církevníku 1880, str. 67 v článku „Z církevních dějin českých“ (výňatek z článku Historische Tabletten aus dem Restitutionsalter in Böhmen 1620—1783 v časopisu „Epoche“)]. Náchodský jest skutečný mistr ve vymýšlení podobných „svatovšetečných“, často nesmyslných otázek. A jak důkladné, nejbizzarnějšími výmysly vyzdobené jest jejich řešení!

Na př. na „svatovšetečnou“ otázku: „Zdaliž sv. Jan na té paušti živé kobyly jedl a jakým způsobem je pekl a požíval?“ praví v odpovědi mezi jiným toto: „Že z mnohých zeměplazů, z mnohých motejlů všeliké medicíny zdravé se činí, pochybnost není. Anobř kdybysme my známost měli, jaké chutné jest maso oných (!) hovad, kterých my se hrozíme, s chutí jako lahůdky nějaké bysme je požívali . . . Co tedy o těch kobylykách řeknem? Zdaliž i sv. Jan v nich sobě nepochutnal? Mnozí jsau, mezi nimiž je také sv. Augustin, saudíce, že živé kobyly jedl. Nicméně ale Abulensis a Isidorus světčí, že ty kobyly, které svatý Jan na té paušti požíval, nebyli žádní živočichové, jak se někteří domnívají,

ale byli vršky neb srdíčka z nejakých bylinek na paušti roztaucích (!), jenž on lehce trhaje zbíral a bez přípravy jedl . . .“ (I, 76). Jiné otázky: „Zdaliž Panenka Maria častěj na osládku (!) jela nežli svatý Josef pospíchající do Bethléma . . .?“ (I, 102). „Jak veliký ty koše byli, do kterých droby Apoštolové nazbírali? A kam jsau ty droby se poděli?“ (I, 562) atd. V odpovědi na otázku: „V kterém městě a v kterém domě Jozef s Maryí v Egyptě zůstával, jakým způsobem se živil?“ etc., čteme, že prý se tam „nachází ještě jedna kameenná nehrubě hluboká truhla, do které své prádlo a věci podobné Rodička Boží schraňovala, též také ohniště maličké, na kterém kašičku Ježíškovi vařila.“ (!) (I, 182). Náchodský táže se též, co na svatbě v Káni Gal. chtěli pít, když vína neměli, a odpovídá, že jistá věc jest, že tenkrát o pivě žádnau vědomost neměli, ale nicméně že obyvatelé Galilejští místo toho nápoje měli „jiné vyvařené z rozličných užtíkův zoffty (!), kteréž tak dobře jako naše piva posilňovali a šmak dodávali . . .“ Táže se též, zdali při té svatbě muzika byla, zdali tanec? atd. (I, 176; I, 279). Na otázku, kolik svatých bude v nebi, vypočítává je Náchodský z římského martyrologia. (I, 363).

Též v kapitolách, rozmlouváních duchovních, nalézáme mnoho zvláštností. Vedeny jsou často formou dialogickou, jako na př. na str. I, 119 a sl. jest „dišputací s ďáblem o duši lidské.“ Na str. I, 124—125 čteme tuto řeč k ďáblu: „Poslyš Matauše: „Podobno jest království nebeské člověku hledajícímu dobrých perel: a najdauce pak jednu, dal všecko své a kaupil ji.“ Medle, kdo jest negotiator nebo kupec? Kdo perla? Kdo všecko? Negotiator jest Kristus, perla drahá jest lidská duše. Za tu dal všecko, . . . netoliko pro každa, ale taky za jednu, una praetiosa Margaritta. Pro jednu drahau perlu dal sebe v narození, dal sebe na kříži, dal sebe v slámě, dal sebe v svátosti, dal sebe v nebi, dal nebe, všecko. Tak ďábel omnia, všecko, vzal, in numero plurali, Kristus in numero singulari. Milý ďáble, tak mi deklinaci neumíš? Cujus nominis, medle, jest mundus? Nominis adjectivi, odpovídá čertík, neb mundus, munda, mundum nese sebau tři formy. Dobře jest: z toho samého poznati máš, že mundus nikoliv omnia není. Adjectivum pochází od adjicio, přiházení: Duše, která jest paní, má sobě toliko svět přihozený, svět toliko sobě služebný, svět nikoliv nad sebau panující, ale sobě poddaný. Tak tehdy za duši Kristovau, za Pána, poddaný svět obětuješ? Zdaliž hlaupě neučiníš? Měl jsi snad řícti, že Mundus jest substantivum, který může sám od sebe stát, jak grammatica mluví.“ atd. (I, 124—125).

Na str. I, 282—293 čteme kapitolu duchovní: „Rozmlauvání o svadbě dcerušky Maří Majdaleny a matky Sofronie.“ Na př. matka praví: „Co ale činí, kteří bez rozmyšlení ženicha sobě pojímají? Kupují zajíce v pytli, kterého neviděli, dvůr, který neprohlídli. Místo Kleofáše dostávají Klofáta, místo Samuele najdou, který vždy Hubau mele, místo Jakuba najde se Moč-Huba . . .“ (I, 283). O dceru přicházejí se ucházet různí ženichové. Jeden z nich jest „malířského kunstu . . . Ten v svých barvách a jich mistrném promichování převyšoval samého Škrétu Pražského“ (I, 288); jiný jest muzikant, jenž mezi jiným praví: „Truchlivá a melancholická mysl nezná v domě mém ani jedné stolice: nebť jestli se nelíbí varhany, natáhnau se hausle, zoškliví se hausle, cymbál se pere, cymbál se přetrhne, zní bassa, bručí-li tuze, zarazí se líbeznau duchem snadným fletnau, najdou se kejdy i moldánky i Strakonické dudy. Co víc! Bass, tenor, alt a discant, jsau jako čtyry angelské kůry . . .“ (I, 289—290). Matka napomíná dceru, aby se varovala takového ženicha (I, 291), a kazatel připojuje napomenutí matkám. (I, 292).

V jiných kapitolách duchovních jsou obšírné úvahy kazatelovy, na př. v kapitole duchovní: „Jak na moři, tak na zemi jsau vlnobití; kamkoliv se obrátíš, všudy kříž, kázeň a trápení.“ „Pročež: Řeholníci, studenti, řemeslníci, ženy, muži proti křížům svým sobě stěžují. Rozdíl první: Řeholníkům žalujícím potěšení na kříži svém . . .“ (I, 325—329). „Rozdíl druhý. Študentský kříž a doktorský nářek: „Učení muži hvězdy jsau, ale činí ze sebe někdy strašlivé kométy . . . Učený člověk vyměťá všecky bibliotéky, všecky knihy, všecky kauty, chce ze všeho nětco vědět a postaví se někdy na vysokou stolicí jako kométa chtěc ode všech viděn býti . . .“ . . . (I, 329). „Můj Bože! Jak málo doktorů je, kteří s druhým pravdu povědí, hryzau, trápí se dnem i nocí, jakby titul zaslaužili: Hryzau se de lana Caprina, až smrdí bona Fama. Rvau Aristotela za bradu a za vlasy, že, kdyby z mrtvých nyní vstal, ani jednoho vlasu v jejich učení by nenašel . . . Zapřít sebe, sebe držet za blázna pro Krista, potupu snést, míti sebe za ničemného otroka, k ničemu neschopného: málo takových doktorů najdeš . . .“ (I, 330). K tomu Náchodský přidává naučení. (I, 330 a sl.) Na konci praví, že „lepší sprostý, ponížený a trpělivý jest laik, nežli nadmutý, sebe hledající doktor. Lípej (!) lajku, nežli doktoru kříž Kristový šmakuje. (!)“ (I, 332). To všecko ovšem může se obrátiti proti spisovateli samému: lepší ovšem jest laik než učenec takového rázu jako Náchodský!

V jiné kapitole duchovní kazatel uvažuje o dobro-

diních božích, jimiž obdařena jest země česká: vychvaluje úrodnost země české (II, 283), mluví o hojnosti stříbra a zlata v dolech českých (Kutná Hora, Písek, Sušice) (II, 284); nechce prý vypravovati o jiných přednostech země české: „Opauštím drahé kamení, o kterém vystalo přísloví: Ad Wisokam bubulcos petere vaccas, qui ipsi vaccis longe sint pretiosiores: že u Vysoký pastevci kamením házejí za kravami, které mnohem dražší jsou nežli samé krávy. Odtud audolí Rysové takovým zbožím hojně oplývají a Jitčánský role Českým kamením Římské oltáře krásily . . . Opauštím Krkonošské hory, kteréž přes celý svět od spisovatelův se rozhlásily od perel, zlata a kamení drahého . . .“ (II, 284). Mluví o českých rybnících, „mezi nimiž Čeperka (gruntu Pardubického) rybník na dvě míle veliký se vztahuje, druhý po něm Vyplatil řečený, že celý náklad v prvním jeho lovu aurodau svou a hojností ryb zaplatil,“ atd. (II, 285); mluví o lesích, zvláště v okolí Pardubic (II, 285) atd.

Na str. II, 94 a sl. podává kazatel „katalog všech skoro stavů, auřadů, rodů a řemesel svatých“; na př. kupci byli: S. František z Assisiis (I), S. Fulgentius, atd. (II, 95).

Různé vtipy, narážky, hrůzné příklady a anekdoty, strašidelné příhody, přepjatá líčení, nespolehlivé výklady zeměpisné, přírodopisné a j. střídají se u Náchodského v pestré směsici jako v kaleidoskopu. Kazatel vypravuje na př., jak „času jednoho narodil se jeden člověk, jemuž druhý ze života přirostlý člověk visel“ (I, 345), jak se jedné matce narodil syn mající 7 hlav, jedné babě strašidlo s nohama a klouby volovými, v Plzni prý jedné matce r. 1542 dítě podobné ukřižovanému Spasiteli (II 128), atd. Vypravuje o mořských zvířatech: „tuť nachází se mořské kočky, vlci, opice, koně, jelenové, lišky, i také mořské létající ryby, z nichž některé na třicet sáhů jsou dýlky, huby přehrozně majíce, že i sud celý na jednau pohltí . . . Při tom nemálo k podivení jest, že i při tom sídle hrozným mořským muži i ženy na způsob zemského člověka se nachází . . .“ (I, 322). Přímo odporné jsou jeho úvahy o čistotě, neboť hemží se sprostými výrazy (na př. str. I, 166 a sl).

Sprostotu svou ukazuje též nadávkami „kacírům“. Neví, jak by na př. Luthera vybranějšími slovy pojmenoval. Nazývá ho „sviňským“ a dovoluje si o něm tuto hnusnou poznámku: „Kdyby Luther byl břicho své žraním a pitím nepřecpal, Kateřinku byl by z kláštera nevytáhl. Nauč se, že od takové svině nemohau

pocházet nežli prasata (l).“ (I, 459). Na jiném místě nazývá Luthera „břichatým štokfišem“ v sítích církevních. (II, 454).

Rozumí se, že také na Husa, Jakoubka ze Stříbra a j. doráží způsobem plným jizlivosti. Husa nazývá slovní hříčkou štěbetavým a daremně mezi svou prázdnou slámou žvatlavým (II, 36). K slovům evangelia ‚Et biberunt ex illo omnes‘ dodává: „Pili. A to bez Husa pili, a to bez Husa vypili a pro jeho křtán ani krůpěje nenechali. Zajisté pro Husa husí víno místo dobrého vína slauží.“ (II, 36—37).

Jako v postillách jesuitských, též u Náchodského nalzáme hrůzyplná líčení pekla. O mukách pekelných vypravuje na př. na str. II, 806 a sl. Lidem hříšným nic nejsou platny jejich tituly, i s nimi pojedou do pekla. Kazatel vtipkuje: Měl-li který hříšník za živa na př. titul muzikanta, „takový jako šmitec namazaný pojedě po strůně do pekelné smůly.“ (II, 183.)

Čert prý pokouší lidstvo v různých podobách; též mnohé knihy jsou výplodem ďábelským, jimiž ďábel lidi svádí: „Jestli kdy jindy s čtením nábožné nějaké knihy jste pohnuti byli, dá pozor (t. ďábel), by zase do rukau vašich nepřišla; nahodí kupce, který knihy plné Venuši podstrčí: najdeš Ovidia Metamorphosis, o kunstu tělesné lásky, najde se vtipný Ovenus, jed čistoty, najde se život... Enšpikla, doktora Fausta, Meluziny tintěrky...“ (II, 49). Náchodský si stěžuje vůbec, že málokterá kniha „pohybuje svědomí a strach saudu a pekla jadrně předstírá.“ Takových knih prý jest nedostatek. (Citelnou tu mezeru v literatuře vyplnil patrně sám Náchodský!) Jiných knih prý jest veliké množství, že „i Indices aneb registříky jich sotva přes celý rok přečteš.“ (l) Mezi nimi jsou prý mnohé škodlivé a Venuší vonící knihy. Kdyby prý mnohý student vzal do rukou místo Livia nebo Cicerona katechismus, lépe by udělal. (II, 182). „Od přirození každý chce všechno vědět, praví Aristoteles. Ale víceji začíná chtít mnoho vědět nežli dokoná. Tudy do Logiky Pražské 400 někdy srazí se hovad (!) rozumných, a sotva devadesát z Metafysiky vychází. Ti chtějí mnoho umětí, ale chtějí s spaním se naučiti...“ (II, 330). Ženám prý proto „študírovati se nedopauští, žeby předně skrze ně kacířství největší a hádky neskončené splozené byli.“ (II, 400).

Kulturně historicky zajímavé jsou jeho narážky na různé druhy krojů, na různé mody. Na př. v jedné kapitole duchovní uvažuje mimo jiné o různých modách klobouků. Kdyby prý

se klobouky všelikých mod od dávných časů snesly na jednu hromadu, „tento by byl vysoký jako cukrová homole, tento nízký rendlíkový, tento špičatý, tento tříšpičatý, tento s střechau širokau, tento s polořezanau, tento s knoflíkem jedným, tento s třema, tento premovaný, tento hladký, tento s šmukem rozloženým, tento sraženým; každý rok marný klobauk vychází, tak že v Francké zemi před šesti lety od jednoho blázna na Theatrum kejklujícího kavalírové modu klobauku polopřístřeše ustříhnutého vzali a tu marnost i do Čech roznesli, v kterém více bláznu nežli maudrému člověku podobní byli . . .“ (II, 611). Co se krojí týče, chválí staré Čechy: „Ne tak (jako nyní) staří Čechové naši, jako na obrazích starých viděti jest, se oblačeli, anobř sami králové sprostě chodili, a za klepací spodní šaty se nestyděli. Paruka žádná k spatření nebyla. Pudr byl u samých mlynářův maukau zaprášených . . . Nyní . . . mnohé panenky nesau pěknější oděv nežli oltáře a kostelní okrasy . . .“ (II, 690).

Náchodský vyzývá lid k horlivému poslouchání slova Božího na kázání. Nestačí míti doma postillu křesťanskou. „Slovo Boží čtené jest naproti slyšenému jako mrtvé: Slovo čtené jest jako živého promluvení toliko kontrfe. V knize je umrlý hlas, v kostele živý . . .“ (I, 423). V Praze prý se mnoho káže, ale žádného užitku prý to nenese. Nedivíme se. Jak mohla na př. kázání Náchodského přinášeti duševní útěchu, jsouce naplněna nesmyslnostmi, hrozbami, líčením hrůz pekelných a p.? Vyznáním právě zmíněným dává si Náchodský sám nejlepší vysvědčení. Každou neděli prý v Praze, každý svátek, káže více než 40 kazatelů a mnozí z nich již měli přes 200 i 300 kázání. „Kázání dost, užitkův nic!“ I končí kazatel povzdechem: „Praha je předce Prahau!“ (I, 414).

Postilla Náchodského má ještě jednu zvláštní stránku: kazatel totiž jeví se v ní příkrým antisemitou. O Židech uvažuje ve svato-všetečné otázce: „Zdaliž židé, kteří v Mesiáše nevěřili a spasitele ukřižovali, trpět v městech křesťanských se mají?“; „Tři věci při tom národu se znamenati mají: První sekta jejich a obchod náboženství. Druhá lichva. Třetí zaky-selost proti křesťanům. Ty všechny věci zlé jsau a zapovědēné. Jest tehdy otázka, zdaliž magistrát a kníže země takové nepravosti toho lidu trpěti může?“ . . . Co se týče 1. věci, kazatel praví, že náboženství jejich může býti trpěno, neboť ceremonii židovskými, na př. obřezáním a beránkem Velikonočním potvrzuje se náš křesť a beránek Velikonoční. Co se 2. věci týče, lichvy, může se prý tato

také dovoliti, aby větší nepravosti se nepáchaly (!) ale přílišné lichvě má ovšem magistrát zabráňovati. Třetí věc, nenávist proti křesťanům, jest dvojí, vnitřní a vnější; vnitřní nemůže magistrát zabrániti, ale vnější musí se se vši rozhodností opřiti. Tato jeví se prý zejména též jímáním dětí křesťanských, jich zabíjením, „jichžto krev k rozličným kauzlům užívají. Též veliké lichvy naprodají, které aby svobodněj činiti mohli, poddávají oficírům, knížatům, auředlníkům, hejtmanům dary, jak na stříbře tak na zlatě, by je k sobě naklonili, kteréž stříbro skrze své nesčíslné podvody, nalícené kupecké věci, splískané, slepené na oko šaty, od křesťanův vytahují . . . Kupcům, handlířům, řemeslníkům jejich chléb od huby se jim utrhuje a těm zlodějům potutelným, z ďábla otce narozeným se přeje . . .“ Tomu jest třeba brániti, ale mnozí s židy prý se spolčují; „obávati se velice jest, aby ti, jeuz spolky s Židma (!) na světě měli, s nimi také společně na smrti neplatili.“ (I, 34—36). Židé čekají Messiaše. Ten jim prý dá vystrojiti skvostné hody, při nichž bude Behemoth, vůl židovský, Leviathan, velryba židovská, Bariachne, pták židovský; při té hostině „židé se nažerau a naperau a Messiaše mastnau hubau chváliti budau (!)“ „Ó Spasiteli můj! Zdaliž to nejsau střeštěného mozku dětinské vrčáby? Zdaliž to není Písma Sv. vyvrácení a Thalmuda ďáblem posedlého z myšlinky (!), s kterými (!?) mysl hlaupau jejich a zaslepenau již přes tolik tisíc let drží?“ (I, 36—42). Proti talmudu mluví kazatel zvláště na str. II, 735 a sl.

Při všech špatných vlastnostech, které jsme u Náchodského poznali, uznati musíme jeho neobyčejnou *výmluvnost*. Jazyk jest ovšem u něho v žalostném úpadku. Vlček srovnáváje Náchodského s Abrahamem a Sancta Clara praví, že mu něco chybí, co ho staví hluboko pod jeho vzor: vrozená, přímo dětská poesie. Náchodský zůstává vždy jen kazatelem a karatelem. (Vlč. II, 27).

Daleko mírnější kazatel byl *Pavel Axlar* († 1714). Měl velikou sbírku knih, kterou s vlastními svými rukopisy věnoval cisterciákům v Plasích. Tito z vděčnosti vedli pak náklad na jeho postillu, kterou vydal r. 1720 *Matěj Josef Hájek*, rektor semináře arcibiskupského v Praze. O Axlarovi v. Jg. V, 870, Jir. I, 40 (I, 212), II, 380, ČČM 1892, 334, ČČM 1895, 314. (Dr. A. Podlaha). Dodatek v ČČM 1897. Postilla jeho (mus. 39 B 4, v 4°) má tento titul:

„*Nábožně horlivý vůdce do města svatého nebeského Jeruzalema, aneb kázání vejroční nedělní, někdy porozdílně hlásané skrze vysoce důstojného a vysoce učeného P. P. Pavla*

Jozefa Axlara, Písma S. Doktora, král. hlavního kostela svatého Víta na Hradě Pražském preláta a kapitolního děkana . . . Vytiskáno v Praze . . . u svatého Klimenta . . . *L. P. 1720.*“

Obsahuje nejprve „Přípis velikému slova Božího kazateli, prozákon Boží až k smrti horliteli, cti a dobrého jména mocnému obhájiteli, Svatému Jánů Nepomuckému.“ Píše Matiaš Josef Hájek, kanovník kostela sv. Petra a Pavla na Vyšehradě a sv. Kosmy a Damiana v Staré Boleslavi. O Axlarovi připomíná, že byl horlivý ctitel sv. Jana Nep. Dovídáme se též, že Axlar byl pohřben v kostele sv. Víta 8. června 1714. Pak jest řeč o odkazu Axlarově. Hájkovi prý bylo uloženo od duchovní vrchnosti, aby přehlédl kázání Axlarova, „zdažby snad od jinad se bylo něco nepřimísilo, coby proti vůli bylo authora.“ Hájek prý našel vše bez závady, takže kázání Axlarova byla ihned schválena.

Po uveřejněním nálezu censury následuje „Summovní pořádnost neb vejta h všech nedělních kázání.“ Na př. „Ned. 1. adv. Kázání 1. Podání. Tunc videbunt. Tehdáž uzří u S. Luk. v k. 21. Vejta h. Nejtiší a nejlaskavější Pán Ježíš nic jiného mluvit, nic jiného dělati, nic jiného z očí mu nebude hleděti při saudu posledním, než sama hrozná a věčná hříšníkův pomsta.“

Spisovatel podává tedy stručný výtah z příslušného kázání, aby čtenář hned poznal, o čem v kázání se jedná.

Mimo kázání nedělní jsou v postille Axlarově též kázání na Veliký pátek, na pondělí a úterý velikonoční, na den Nanebevstoupení Páně, na pondělí a úterý svatodušní, na den Božího Těla a na den Posvěcení chrámu. (Stran 916). Na konci jest rejstřík.

Díl 2. (736 str.) obsahuje výroční kázání sváteční. (ČČM 1895, 314).

Jednotlivá kázání Axlarova jsou úvahami na příslušný citat z evangelia. Na př. na počátku 1. kázání na 3. neděli adventní podává kazatel citat: Confessus est, et non negavit, quia ego non sum Christus. Joan. I. Vyznal a nezapřel, že já nejsem Kristus (str. 27). Na str. 27—37 podává pak na toto thema kázání, v němž jest mnoho úvah o pýše. Na konci jest vždy závěr, v němž kazatel posluchače napomíná.

Dr. A. Podlaha uznává o kázáních Axlarových (ČČM. 1895 l. c.), že jsou sice někdy poněkud trivialní, ale chválí je, že jsou velice jadrná a že podávají nejeden příspěvek k poznání doby tehdejší. Vlček praví o Axlarovi, že působí křiklavými přirovnáními, že hmotnými, ráznými kontrasty vzbuzuje rád touhu po nebi a hrůzu z pekla

a hmotně okázalou manýrou lftost u svých posluchačů, a že vůbec u něho jest ohlas týchž scholastických disputací a výpočtů, jimiž hlaholily síně chovancův jesuitských ještě hluboko do 18. století. (Vlč. II, 24—25). Totéž poznáme z několika ukázek a dokladů, připomínáme však, že ton kázání Axlarových není tak hrubý jako u Náchodského, spíše rázný a upřímný. Jakobychom čtli Komenského Labyrint, podobným asi dojmem působí na nás tato úvaha o pýše lidí urozených: „Jejich pejchu když dokonale vyskaumati mním, vejdu dříveji do nějaké slavné residenci; tu jak do dveří přijdu, píchají mně v oči mnozí a všelijací erbové; tu užím dlauhým řadem postavené obrazy, tu všechny dveře a vrata stráží obsazená jsau, tu semotám ustavičné běhání služebníkův a běhaunův, jednostejně trmácení, a mezi tím užím jednoho v aksamitu oblečeného tlustého břicháče seděti, i chci-li zvědět, kdo on jest, musím zdaleka, nebt se opovážiti nesmím, abych blízko přistaupil, vysokým hlasem volati: ‚tu qui es? ty kdo jsi?‘ Ale on mně též náděrně a brauklavě odpovídá: ‚Chceš-li ty vědět, co já sem, přečti si kronyku českau, čti Kozmograffii a jinší knihy, a tamť najdeš, co jsem, z jak vysokého rodu a z jaké urozené krve já pocházím‘ . . . Než můj milý Pane, jakýmkoliv titulem nazýván býti máš, potřeboval bys felčara, aby ti žilau pustil, a tobě tvau krev, s kterau se tak chlubíš, okázal, že jest jako jiná, naučil, aby jsi poznal, že tvá krev nic více v sobě neobsahuje nežli krev některého tvého poddacího sedláka, žebráka a sprostáka Kdyby v nynější čas každý, kdo svau urozeností pejchá, měl místo erbu nositi to, čím jeho děd, aneb praděd sobě chleba dobejval, ó jakby se jich mnoho vynašlo, kteříby pravidlo neb nůžky, kladivo aneb perlík, kratci a motyku, cep a řěšeto, radlici a votku místo erbu míti musili . . .“ Smrt vše prý vyrovná: „onať královský berly s motykami srovnává, paláce královský s baudami žebrákův poráží, tak dobře vysoké a krásné cedry jako nízké a špatné trní pošlapává. Slovem když ona zavěje, vše prachem země smísí a v bláto obrací . . .“ (31—32). Podobně ostře vyslovuje se Axlar o lidech učených (32—33), kteří prý „každým pohrdají, každého za hlaupého a neumělého osla uznávají, sami toliko sobě se zdají nejučenější, nejmaudřejší a nejrozumnější.“ (33). „Těch (t. učených) mravy když sobě před oči stavím, jde mi vstříc nějaký škaredého vzezření, tak že se zdá míti vážnost mudrce Catona, všecek v rozjímání a myšlinkách, a když se ho táži: ‚tu quis es? ty kdo jsi?‘ on mně zkrátka sice, ale velmi potupně a s pohrožením odpovídá fkauce: ‚Tupého rozumu člověče, hambím se za to, aby darební slova

mařil, na tvau otásku (!) odpovídaje. Což se mám hádati s tak hlaupým a neučeným sprostákem? Kdyby mi přišel Aristoteles, aneb Diogenes, vznešený Plato, aneb maudrý Šalomaun, abych s ním slavnau dišputací držel à cedro quae est in Libano . . ., abych tak svau maudrost i umění a ostrovtipnost dokázal, a tudy slávy a chvály došel' . . ." (32). Takoví lidé prý nebyli ve škole Kristově, ale spíše ve škole Luciperové. (32). Proti nespravedlivým soudcům: 896—897. Kdo prý nemá čím podmazovat, ten ať se do saudu nedává, nesvede jistě nic! Curia pauperibus clausa est, pravějí (!) . . . juristové." (677). Na jednom místě si stěžuje, že jest v Praze veliké množství krčem; při tom podává tuto směšnou etymologii: „Milý Čechu, otevři oči a rozejmi sobě to slovo krčma a najdeš to, že je v Praze krčem veliký počet. Slovo to je složené ze dvou ukrutných, z těchhle totiž: krček máčí (!), aneb že se v tom domě krk máčí (!), až člověk téměř hrčí . . ." (672).

Často Axlar brojí proti kacířům, ale kárá též katolíky, na př.: „Ty nejrauhavější kacíři, kteří o přítomnosti Boží u velebné svátosti nic nedrží, hůřeji sobě věsti nemohau jako sobě vedau katolíci, ješto vyznávají, že zde opravdu Bůh přítomen. Pfuj, hanba! hřích! Víceji ctí pohan svého dřevěného boha, Amonytští Molocha, Babilonští Béla, Chaldejští Oheň, Peršané slunce, Egypťané krokodila, Indové Slona bílého, Turci Machometa než katoličtí Syna Božího . . ." (694).

Ráz jeho kázání jest na mnohých místech trivialní, ale není sprostý jako u Náchodského. Ovšem i on vplétá do svých výkladů různé nesmyslné povídačky, na př. o čertu, jenž v Paříži třem studentům sloužil jako lokaj (312), nebo o krucifixu, který ve františkánském klášteře Oxonienském r. 1220 s velikým hřmotem se obrátil, při čemž tvář Kristova vzplála hněvem, z čehož mnozí zemřeli (695) a j. v. To ovšem jest společné všem tehdejšími kázáním.

Často zmiňuje se Axlar o požáru v Klatovech a o vynešení zázračného obrazu Panny Marie Klatovské z hořícího chrámu (806). Těší Klatovské, připomínaje jim slova Kristova: Nepečujte o život váš, co byste jedli atd. (763).

Marek Damascen, františkán, napsal kázání, která vyšla po jeho smrti: „Trojí chléb nebeský pro lačný lid český, od Písma svatého snešení nábožného, učitelův církevních a otcův svatých vypůjčený a k nedělnímu občerstvení všem milým vlastencům představený. To jest: na každau neděli troje krátké kázání,

k hříchův kárání, ctnosti povstání, bližních vzdělání.“ (V Praze 1. díl 1727, 2. díl 1728). (Un. 54 B 82, 54 B 68.) „Jest to vlastně snůška anekdot, často trivialních a světáckých na výstrahu nebo vzor. Damascen je šprýmař; hraje si slovy a zahrává si srýmy, z prosy dělá verše a z veršů prosu, pravý ohlas veselých hovorův z chodeb a zahrad klášterův františkánských.“ (Vlč. II, 25, doklady 25–26.) (Jir. I, 156.)

Antonín Kelský, farář Kněžoveský, vydal v Praze dvě sbírky kázání: „*Conciones festuales in totius anni festa*“ 1732 a 1734. (1732: 4°, un. 54 B 69, r. 1734: 4°, un. 54 E 12) a „*Conciones dominicales*“, 1735–1736 (4°, un. 54 E 13, mus. 40 B 9). (Jir. I, 341.) Na každou neděli, resp. svátek, jsou 2–3, někdy i více kázání na „*thema*“ (heslo, citat) z příslušného evangelia, podobně jako u Axlara. V kázáních jeho jest mnoho latinských citatů s českými překlady. „Rád mluví v okázalých obrazech a drastických přirovnáních a rád uvádí rozepře scholastické.“ (Vlč. II, 26. Tamtéž viz některé doklady).

Pelišot (Pellischotti) Michal, minorita a doktor sv. písma, jenž byl z nejznamenitějších církevních řečníků českých v 18. století, vydal kázání věnovaná „nejsvětější a nerozdílné Trojici.“ (Jir. II, 99.) Jsou to:

a) *kázání nedělní* (un. 54 A 19, idem 54 A 53): „*Trinitas Dominicalis, to jest Trojice nedělní anebo kázání troje na každou neděli.*“ Jsou to kázání, která Pelišot měl v chrámu Páně u sv. Jakuba, obsažená ve dvou velikých foliantech; díl první (kázání od 1. neděle adv. do 6. neděle po Velikonočích, stran 601) vyšel r. 1741 v Praze, díl druhý (kázání od svatodušních svátkův až do adventu, stran 565) v Praze r. 1743. Na konci každého dílu jsou 3 indexy: 1. index rerum et verborum, 2. index sacrae scripturae ex veteri, 3. ex novo testamento. K 1. a 2. dílu jest předmluva vydavatele a nakladatele těchto kázání, Karla Frant. *Rosenmüllera*. Kázání jsou věnována, zasvěcena nejsvětější Trojici. K 1. dílu jest připojena předmluva k čtenáři (praefatio ad lectorem). Každé kázání má svůj nadpis, titul, na př. 1. kázání na 1. neděli adventní: „*Saud boží strach spravedlivým, co pak hříšníkům? Nam virtutes movebuntur. Luc. 21. Nebo moci nebeské hejbati se budau*“; atd.

b) *kázání sváteční* (un. 54 A 20): „*Unum, binum, trinum, to jest jedno, dvoje, troje kázání sváteční na svátky jak zasvěcený, tak kostelní.*“ Díl 1. „od nového léta až do

svátku svatých apoštolů Petra a Pavla, v Praze 1751“, díl 2. „od svátku Navštívení Panny Marie až do svátku svatého Jana, apoštola a evangelisty Páně, v Praze 1753“. (1. díl fol. str. 582, 2. díl fol. str. 846.)

Příklad kazatelovy výmluvnosti: „Kdo pak učí, nebo napomíná lid, aby přikázání Boží zachoval, nežli kazatelové? Kdo pak vykládá, jak se má přikázání Boží zachovávat, jako kazatelové? Kdo pak připovídá spasení nebeské za zachování přikázání Božího, jako kazatelové? Kdo pak hrozí trestem na přestupníky téhož přikázání Božího, jako kazatelové? Nařikají sobě lidé, . . . že zlý časy jsau a že hůře nemůže býti, jak je. Věřm. Zdaliž Bůh nepřipovídá skrze kazatele dobrý časy, bude-li lid přikázání Boží zachovávat? Zdaliž nevyhrožuje skrze kazatele zlý časy, jako jest mor, hlad, vojna nebo nesnesitelné daně? Jestli tedy Bůh na svědectví svolává nebesa a zem: Audite, Coeli, et auribus percipe terra: Slyšte, Nebesa, a ušima pozoruj země, a svolává čtyry živly; i ti svolati (zvolati) mohau na dnešní evangelium z kazatelnic kazatelové, že oni nejsau příčina trestu Božího, že nejsau příčina, kterak z kázání jest malý užitek, ale příčina jsau posluchačové. že srdce jejich jest skála, na kterým (!) slovo Páně uschne, jest pak trním zapletené, v kterém slovo Boží se udusí . . .“ (ned., I. 276.) . . . „Co se páni kazatelové namluvějí o synu marnotratným, který svůj díl s nevěstkami promrhal vivendo luxuriose, živ jsa smilně, a co platno? Páni synatorové mimc školjdau do hospody, místo kollegium v zahradách se procházejí, v kterých svau milenku očekávají, a aby jí chutné pochautky a dobré víno i také pěkný šátky na krk kaupili, buď rodičům peníze kradau nebo dluhy dělají nebo pro peníze na knihy N. B. k rodičům píšau, zatím v kartách a mezi nevěstkami promrhají . . . Páni hodují, maškary drzejí, co to peněz stojí! Na bály, na opery, na komedie, na vysoké hry, na koně, na psy co peněz rozházejí a z kolik poddaných, z kolik řemeslníků žebavých Lazarů nadělají! . . . Kdo koho může ošiditi, ošidí, kde jeden druhému může kus chleba z huby vzíti, vezme: dost bývají napomínáni, aby cizí věci navrátili, oni zatím za vlastní drzejí: co vdovy, co sirotkové trpějí, z kterých páni poručníci, páni auředníci sobě pomáhají, zatím vdovy a sirotky žebráky činějí!“ (ned., I. 278.)

Pelišot tepe nemilosrdně všecky stavy. Byl to ka-

zatel rázný, vážný a důstojný. Činí čestnou výjimku mezi ostatními souvěkými kazateli českými.

Chrysostom Xaver Ignác Táborský (1696—1748), premonstrát, psal třemi jazyky; odtud asi jeho choutky makaronské. (Vlč. II, 26.) Vydal dvě české postilly: *sváteční* s názvem „Tria Tabernacula in monte Thaboreo exstructa“, v Olom. 1738, a *nedělní*: „Mons Thabor“ etc. v Hradci Král. 1747. (Jir. II, 283 uvádí jen postillu nedělní). (Vlč. II, 26—27.)

Zmíníme se o *postille nedělní* (un. 54 C 52). Titul její jest latinský: „Mons Thabor Evangelicae Veritatis Radiis inclarescens . . . seu Conciones Moravicae In Dominicis totius Anni et in Festa praecipua A P. Chrysostomo Xaverio Ignatio Taborsky Reginae Hradecii, Typis Joannis Clem. Tibelli, 1747.“ Věnována jest Pavlovi Ferd. Václavíkovi. Obsahuje latinskou věnovací předmluvu, latinskou předmluvu k čtenáři, latinský index I. (Index Concionum in Dominicis totius anni), potom 51 kázání (na 750 str.), a konečně Index II. Alphabeticus rerum in hoc opere contentarum. Kázání jednotlivá jsou rozjímání na příslušná themata („argumenta“).

Táborský v kázáních svých „stále se přerušuje latinskými citaty, a nejen z Písma. Miluje silná slova a křiklavé barvy. Řeč jeho jest samý vykřičník, samé úryvkovité volání. Přes to místy čte se dosti příjemně; je v něm verva a temperament.“ Tak soudí o něm Vlček, II 27. Na př. kázání na 2. neděli po devítiníku jest velmi živé, jsouc naplněno odporem proti tanci a veselí, hodování masopustnímu: Když o masopustě „jinší budau choditi jako blázni přistrojeni, vy se oblečte v Ježíše Krista a jeho nevinné činy následujte! Noste rauch mrtvící tělo vaše a k bláznům Kristovým se připojte! Nebo ó nesmrtedlný Bože! Jak jsi ty veliký Pán! Jak tehdy veliký počet bláznů míti budeš! A hle! jestli se nemejlím, celý vojsko jich spatřuji, okna a ulice se naplňovati vidím, veliký haufové lidí se zbíhají, a po rynku člověka bílým rauchem oděného tahati znamenám. Než kdo jest ten člověk? Nejmilejší ovčičky! Jest Ježíš, náš nejmilejší Spasitel, od Herodesa posmíván, v bílé rauch oblečen, od celého vojska potupen, jest vysmíván jako pošetilý, jest sem a tam tažený jako blázen. Ach, veliký Bože! Věčná velebnost jest posmívána a za blázna se drží!“ . . . (229). Jiné doklady v. Vlček II, 27.

Táborský proslul též překladem Goffinovy příruční postilly (v. Jir. II, 283).

Leonard Goffine, kněz řádu premonstratského, nar. 6. prosince 1648 v Kolně n. R.; požíval pro svůj čistý, bezúhonný život a pro svou horlivost kazatelskou úcty a vážnosti i u nekatolíků. Zemřel v klášteře ve Steinfeldu 11. srpna 1719. Postillu svou vydal tiskem v Koesfeldu r. 1690 ve 3 dílech. (Jan Nep. Desolda v předmluvě k 1. dílu svého překladu Goffinovy postilly z r. 1875.) *Táborský* ji přeložil a vydal s názvem: „*Poruční postilla*, t. j. výklady na nedělní a sváteční evangelia. V Hradci Král. . . .“ (Jg. Hist. 300.)

Postilla Goffinova vyšla potom v jazyce českém ještě třikráte. Druhý překlad pořídil *Jan Chmela* (viz o něm ČČM 1891, str. 103.) v Praze r. 1786 (8°). (Un. 54 D 12). (Jg. 497, Jir. I, 294.) Třetí překlad vydal v Praze r. 1843 *Josef Zimmermann*, který postillu rozšířil a připojil k ní životopisy sv. patronův českých. (Un. 54 F 531). (Jg. 498). Konečně čtvrtý překlad pořídil *prof. Jan Nep. Desolda* r. 1875 (díl I.) a r. 1876 (díl II.) (un. 54 E 1046.) Referat o tomto vydání viz v Čas. kat. duch. 1875 (233—235), a 1876 (383—384). Desolda zpracoval překlad ten na základě německého vydání ve švýc. Einsiedelu 1872, a rozšířil jej vlastními články a výklady; v 2. díle připojil též životopisy sv. patronův a blahoslavenců českých. V Čas. kat. duch. 1877 podává *prof. Schindler* na str. 67—68 referat o německém *Ottově* (*Georg Ott*) vydání Goffinovy postilly z r. 1876. (*Christkatholisches Unterrichts- und Erbauungsbuch*) a praví o ní na str. 67, že jest to kniha nikdy nestárnoucí, která ode dvou století vedle zlaté knihy o následování Krista od *Tomáše Kemp.* mezi spisy vzdělavatelnými první místo drží.

Jakým způsobem Goffine vykládá, dovídáme se z Čas. kat. duch. 1875 v referatě o vydání *Desoldově*: „Organismus Goffinova spisu v tom spočívá, že se nejprve klade jakýsi introit, jenž vysvětluje hlavní myšlenku toho kterého dne; kde toho potřebí, vysvětluje se název neděle aneb svátku, jakož i za časté mnohá liturgická ponaučení se připojují. Pak následuje text epistolý a stručné jeho vysvětlení, načež text evangelia se klade s rozšířeným dogmatickým i mravoslovným výkladem, jenž shrnut jest ve vícero odstavců; nad každým odstavcem položena jest ve způsobu otazném hlavní myšlenka čili trest jeho. Nežřídka připojeny jsou také dosti rozšířené a důkladné traktáty o důležitých naukách.“ (234—235).

R. 1776 vyšel 1. díl „*Mravných a spasitedlných kázání na evangelia nedělní celého roku*“ sepsaných od *Karla Khuna*, „řád-
ného kazatele ve farním chrámu Páně u S. Mikuláše královského
Menšího Města Pražského.“ Ostatní, 4 díly vyšly pak v letech
1778—1782. Na konci 5. dílu jest „rejstřík všech naučení, která se
ve všech 5 dílech . . . vynachází.“ (Un. 54 D 6, idem 54 E 28). (Jir.
I, 344) Na každou neděli připadají dvě kázání. Kázání
mají nadpisy naznačující obsah jednotlivých kázání. Na př. na
1. neděli adv.: „kázání první o saudu spravedlivých“, „kázání
druhé o vnitřních božských vnuknutí (!).“ K tomu vždy jest připojen
kratičký „vejtah“, t. j. rozvržení kázání na 2 částky, na
př. v 1. kázání na 1. ned. adv.: Výtah: „Připamatování posled-
ního saudu lidem s, ravedlivým víceji k potěšení nežli k zármutku
býti má, nebo: I. Nemá se saudu toho co obávati, kdo právě nevinný
jest. II. Aníž onen, který po spáchaném hříchu právě kající jest.“
Pak jest heslo z písma sv.: Vos, cum videritis haec fieri, scitote:
quoniam prope est regnum Dei. Luc. 21. v. 31. (Totéž česky.) Pak
jest teprve výklad podle podaného rozvržení.

Kázání 1. na 7. neděli po sv. Duchu jedná o bludných kni-
hách. Kazatel horlí hlavně proti tajnému čtení bludných
knih na str. 149. (IV. díl). Praví: „Dobře tedy, ó! dobře činějí tito
představení vaší, že i vám zbraňují všetečných věcí hleděti, odjavše
vám a ohněm spálivše knihy ty (t. bludné)“ . . . Na str. 152
vybízí křesťany k pálení knih takových, aby z nich učinili
Bohu oběť zápalnou (!).

V kázání 2. na 4. neděli po sv. Duchu kazatel mluví o pově-
rách (IV, 22 a sl.); horlí proti žehnání, hádání, vykládání snů (27),
proti hádání z rozličného kladení karet, z letu ptáků, proti babskému
zažehnavání bolesti hlavy nebo zubů, proti rozličným divnými slovy
popsaným cedulkám na ochranu proti násilné smrti, proti pověrám,
jako: nedělního dne proti zimnici se postiti, evangelium po vyjevení
zloděje říkati, z pěti kostelů svěcenou vodu vzíti, aby měla větší
moc, atd. (28). „Co při všech pověrách jiného nežli samé titěrky, ne-
slušnosti, bláznovství se ukazují? Sudtež jenom sami, což mohau ku
příkladu ty karty, neb malování sprostí papíry v sobě za proro-
ckau moc míti, aby, když se náhodau v tom neb oném pořádku kladli,
vám by vaše nastávající štěstí a neštěstí, cizích srdcí tajnosti, a jiné
neznámé vzdálené a skryté věci vyjeviti mohli? Jakau moc mohau
míti oni směšné posunky, oné titěrné okoličnosti, ona řecká, hebrejská,
arabská slova? Jakau moc oné cedulky? etc. . . . a tito sny, kteří

obyčejně od rozličné do hlavy vstupující a mozkiem pohybující páry se vzbuzují, což mají za rovnost s věcmi budaucími, aby vám z nich pověrečný hádač něco prorokovati mohl?..." (IV, 29—30).

Probrali jsme nejdůležitější české kazatele katolické věku 18. Kazatelů bylo vůbec veliké množství, země česká byla jejich kázáními takořka zaplavena. Uvedené postilly však stačí k poznání úpadku českého kazatelství. Ke kazatelům druží se jiní, kteří vydávali spisy obsahu náboženského, které sice postillami nejsou, které však byly pomůckou kazatelům; tito z nich mnoho čerpali. Míjíme tu zvláště *Beckovského „Katolického živobytí nepohnutelný základ“* a *Želízkovy výklady ceremonií*. *Beckovského „Základ“* jest rozdělen na „tři sloupy“: víru, naději a lásku, obsahující kapitoly (40 v každém „sloupu“), v nichž obsaženy jsou výklady o různých věcech náboženství se týkajících, jako o postu, o almužně, o svátostech atd., také však výklady z české historie, polemické články proti evangelíkům, atd. Na př. poslední kapitola (40.) „sloupu“ 3. jedná o tom, „jakou lásku k nám křesťanům Tataři mají.“ Nesmírný fanatismus náboženský vane z výkladův Beckovského. Vše, co není katolické, propadá u něho kletbě. (Rozbor viz v ČČM 1878 od Dra Ant. Rezka, str. 154 a sl., a doklady v článku Vášově v „Orloji“ 1898). (Mus. 39 C 7, ve 4°.) *Ferd. Želízko* (Zeelisko), kanovník katedr. kostela u sv. Ducha v Hradci Kr., vydal r. 1774 „*Výklady svatých ceremonií, ráduv, svátkův, památek, obyčejův a nadání v církvi Boží spasitelně zřízených a vykonávaných.*“ (Un. 54 G 940.) V předmluvě oznamuje, že obyvatelům osady Libčanské, kdež působil, často vykládal v kázáních svých o ceremoniích, svátcích, památkách, obyčejích a nadáních církve sv., což prý se posluchačům tak zalíbilo, že po odchodu jeho ho prosili, aby výklady ty vydal. Spisovatel tak učinil, rozděliv spis svůj v tolik kapitol, kolik je týdnů v roce.

Kazatelství století 18. jest v Čechách ve znamení výlučného, k jiným náboženským naukám přísného katolictví. Pronásledovaní *evangelíci* nebyli však literárně nečinní. Nemohouce své činnosti rozvinouti ve své vlasti, psali a vydávali v cizině své spisy, též postilly, původní i přeložené. Tak na př. *Václav Kleych* (Gleych) z Lažan u Litomyšle (nar. 1678), jenž se přidržoval učení českých bratří, přešel do ciziny a vydával tam knihy české († 1737). (Jir. I, 352—354.) R. 1712 vydal v Žitavě *Peškův překlad postilly Langhansovy*:

„M. Krystiana Langhansa, kazatele slova Božího v městě Kenigsberku v Prusích, *křesťanských dítek ruční a domovní Postylla . . .*, kterauž ke cti a slávě Boží a k vzdělání bližního svého, též každému hospodáři k spasitedlnému užívání s svými a domácímí, z německé řeči do české s pilností přeložil Krystian Pešek, umění filosofického mistr a při gymnasi Žitavském učitel. Nákladem W. K. (= Václava Kleycha.) Vytištěna v Žitavě u Michala Hartmanna L. P. MDCCXII.“ (v 8°, univ. 54 D 140.) (Jg. 300, Jir. I, 353; II, 103.)

Rozdělena jest na tři díly. K tisku jest připojena „Potřebná správa, kterak tuto ruční a domovní postyllu křesťanští hospodáři jakž k svému vlastnímu, tak též k vzdělání svých dítek a domácích užívati mohou . . .“ s modlitbami a písněmi ranními, večerními a obecnými; vyšla nákladem Václava Kleycha L. P. 1712.

Výklad děje se ve způsobu otázek a odpovědí, v nichž vysvětlují a rozbírají se v krátkosti slova příslušného evangelia a ukazují se naučení z toho plynoucí. Z mnohých míst je patrné, že překládání z němčiny působí překladateli dosti nesnází.

2. vydání vyšlo v Žitavě r. 1734, též nákladem Kleychovým. Připojena jest k němu „Dvoustoroční církve evangelické památka, kteráž se Léta P. 1717 strany obnovení církve apoštolské aneb reformacie a L. P. 1730 strany vyznání víry křesťanské v městě Augspurku před jeho Jasností císařem Karlem Pátým od knížat, hlavních měst a vzácných pánův veřejně a zmužile učiněné, v církvi české Žitavské připomínala. Na památku potomkům českým k Augšpurské konfessiji se přiznávajícím v krátkosti toliko poznamenal a vytisknauti dal M. Kristian Pešek, při gymnasi Žitavském umění mathematického učitel. S mnohými písněmi.“ (Mus., def., 37 C 16).

K 2. vydání přidáno jest též „Krátké oznámení o vynalezení umění impressorského a o vydání *postill a kázání v jazyku českém*; též o shromažďování slavných bibliotek.“ (Str. 24—36 z předmluvy.)

Nás týká se zpráva o vydávání *postill a kázání českých* (str. 29—33 z předmluvy).

V obšírné zprávě té uvedeny jsou tyto *postilly*: Husova (tisky 1563 a 1564), Jakoubkova, Rokycanova, Chelčického, Korvinova (přel. Ad. Bakalář), Špangenbergova, Straněnského Summarie, *postilla* Zámorského, Berounského, Dikastova, Petrozelinova,

Kapitova, Konečného, výklady Slovaciovy, postilla Borovského, Huniova („ale druhý díl dosavad v české řeči nevyšel!“), Motěšického. Mimo postilly uvedeny jsou ve zprávě té mnohá různá kázání na p. Netolického kázání o bídě lidského života (1583), výklady K. Václava Štefana Teplického na proroky (1614—1616), Mathesiova Historie Krista Pána přeložená od Benj. Petřka z Polkovic (1596), „Polikarpa Lazera vysvětlení katechismusu v 8 kázáních proti bludům Kalvinským, do české řeči přeložené od Tobiáše Mauřenína Litomišského“ (Dražďany 1606), 19 kázání o pokání Blažeje Borovského „z Borava“ (!) (1616), Snopečkova kázání pohřební (1616), a j. Všechny uvedených spisovatelů „věčné paměti hodného příkladu Pán M. Kristian Pešek chvalitebně následoval, když léta 1712. in 8. M. Kristiana Langhansa Postyllu na Evangelia Nedělní a Sváteční do České řeči přeložil, tak aby tudy všem těm toho jazyka užívajícím ku vzdělání jich v křesťanství posloužití mohla . . . Poněvadž pak již více k dostání nebyla: tehdy ji P. M. Kristian Pešek opět přehlédnul a s novým kázáním na 7. neděli po sv. Trojici, poněvadž v německé Postille ho nebylo, rozšířil, i v mnohých místech napravil . . .“ (Píše Kleych.)

R. 1738 vyšlo též v Žitavě u J. Krist. Stremela 3. vydání této postilly.

Kleych vydával knížky náboženské v maličkém, drobném formátu, tak zvané „špalíčky“. Napsal na př. sám a vydal „Starých lidí koruna pobožnosti s připojením písní“ r. 1712, 1715, 1724, 1734, ve formátě 12°. O Kleychoyi a Peškovi v. Vlč. II. 97—99.

R. 1730 vyšel, neznámo kde, ale asi v některé tiskárně saské, „*Summovní a gruntovní výklad celého písma sv. Starého i také Nového Zákona, k tomu i knih, jenž slova Apocrypha . . .*, jak k obecnímu církevnímu užívání v knížectví Württemberském, i v jiných také evangelitských krajinách, tak také i k obzvláštní nábožnosti jednoho každého otce čeledního, pro domovní chrám sepsaný. Od tehdejších theologů při akademii Württemberské v Tubingu s pilností přehlédnutý a mnohým užitečným napomenutím porozšířený, nyní pak . . . z německého jazyku přeložený, na čtyry díly rozdělený a na světlo vydaný. Nákladem křesťanů nynějšího času tím potřebněji o rozšíření slova Božího pečujících . . . L. P. 1730.“ (Univ. 54 D 1). Na počátku jest „předmluva theologů Württemberských v Tubingu křesťanskému čtenáři.“

V Jungmannově Hist. lit. na str. 300 mezi postillami uvedené „Krátké obsažení některých evangelických řečí“ od Mikuláše Ludvíka z Zinzendorfu, „nynějšího biskupa evangelických bratrských církví“ (z něm. přel. 1743 v 8°, bez místa a tiskaře) postillou není, nýbrž jest to 16 řečí na vysvětlení druhého článku víry křesťanské z malého katechismu Lutherova. (Un. 54 D 160, mus. 37 C 18).

Dodatek k postillám století 18.:

Postilly slovenské.

Na sklonku věku 17. také na Slovensku *protireformace* dostupuje vrcholu. V čele jejím jsou Trnavští jesuité, kteří z Čech „brali si vzory písemní agitace, české knihy doma přepisovali, dle českých skládali a vydávali nové spisy pro potřebu domácích. Proto, jako vlivy husitské a protestantské z Čech na Slovensko pronikaly v stoletích 15. a 16., tak i jesuitské literární hnutí věku 17. a 18. v Čechách, na Moravě a ve Slezsku odnož svou má zase také mezi Slováky v severozápadních Uhrách.“ (Vlč. II, 32). „Ale i to, co původně vzniklo na půdě slovenské, duchem, obsahem i formou věrně jde v šlépějích českého písemnictví protireformačního.“ (Vlč. II, 34).

Za první slovenskou postillu prohlašuje *Alexander Máčaj* své dílo:

„Panis primitiarum aneb Chleby prvotin lačnejícím slova božího dušem predložené; to jest: *Kazne na nedele celeho roku* . . . v slovenském jazyku ponejprv na světlo vydané skrze velebného P. Fr. Alexandra Maczajho, řádu svatého Pavla prvního pustevníka, slavněj arciprovincii Uherskéj professa a v klášteře Marie Thalském na ten čas kazatela. Tyrnaviae Typis Academicis, per Fridericum Gall. Anno 1718.“ Předmluvy jsou dvě, latinské: 1. hraběti Adamovi z Kollonicz de Kollegrad, 2. čtenáři. V předmluvě k čtenáři Máčaj vykládá mimo jiné, že postillu svou vydal proto, že Slováci dosud nevydali postilly vlastní svou řečí domácí, kdežto jiní národové mají již mnoho postill v jazyce svém. A poněvadž jeho postilla první jest vydána jazykem slovenským, nazývá ji „*Chleby prvotin*.“ (Vlč. II, 49).

Způsob výkladův. Na př. „kázání na nedelu I. adventní. Predpověd: *Aspicite, et elevate capita vestra* . . . atd. Luk. 21. Výťah: Aby se tím spíše vykonalo pokolení lidského vykúpení, Boské to Otce Nebeského slovo na tém bylo, aby se také čím nej-

spíše vtělilo. Výklad rozdělen jest na exordium a confirmatio, confirmatio zase na několik „punktů.“ Epilogus.

Postilla Máčajova složena jest zcela v duchu a způsobu tehdejších postill jesuitských českých, ač skladatel nehorlí a nekárá tak drasticky a proti kacířství neútočí vůbec. Naříká na zkaženost světa, na neuctivost k chrámu, na satana, duše kupujícího za lidské neřesti a čarodějstvím obluzujícího zpozdilé smrtelníky, stýská si na mnohé, kteří nectí svátků, stěžuje si na mamonářství a lichvářství, vystříhá od domácího nemravu, všecko oslavovati nemírným pitím, předvádí různá vidění o hrůzách posledního soudu a počtu zatracenců, líčí velikost utrpení Kristova velikými čísly, atd., vše způsobem podobným, jako v jesuitských postillách českých. Na př. o Kristových mukách praví: „Kdož neuzná hrozné umučení jeho býti, když samé hlavy s trním korunování tisíc ran na hlavě skrz na skrz mu učinilo, když bičován byvši, podle počtu Adulffa patnácte tisíc tri sto a sedmdesátkrát ušlažen byl, až všecko tělo rozslahané do kostí bylo, z kteréhožto bičování dvě sto triceť tisíc kapejí krvi vyprštěnej počítá se.“ Jinde pak táž čísla uvádí opět „podle smyslu Adulpha a Alphonsa“, i „podle zjevení s. Brigity“, jak píše „Lanspergus“.³⁰⁾ (Dle Vlčka, II, 48—49.) (V. též S. Czambel, O „prvej“ knihe slovenskej, „Živena“ II, 1885, 236.)

O „máčajovštině“, t. j. o Máčajově neodůvodněném „slovenštění spisovného jazyka“ viz ve Vlčkově lit. II, 52.

Kazatel *Jan Blazius (Blázy) starší* [nar. v Ivančinej (Tur.) r. 1684], farář v Trenčíně († 1749) přeložil, předmluvami a propositivami opatřil *postillu Martina Mollera*; překlad jest v rukopise. (Jg. 300.) V. též Slov. Pohl'ady 1887, roč. VII., článek: Slovenský Plutarch od Alex. Lombardiniho (str. 42). Lombardini připomíná o Blaziovi, že zůstalo po něm v rukopise „Preloženj postillii Martina Mollera, kterou predmluvami a propositiámi opatril.“

U evangelíků slovenských způsobil, jak uvádí Jir. v Ruk. II, 30, veliké hnutí *překlad postilly Jakuba Spenera*, jež pořídil r. 1729 správce církve uherskoslovenské v Prešpurku, pěstovatel směru pietistického, *Eliáš Milec*. (*Jakuba Spenera Gruntovní učení o člancích víry křesťanské, na obyčejná ne-*

³⁰⁾ Srovn. líčení velikého utrpení Kristova velikými čísly u kazatelů Axlara (Vlč. II, 24—25) a Táborského (Vlč. II, 27).

dělní a sváteční evangelia.) Jungmann uvádí postillu tuto bez označení jména autora na str. 300. (v 8°, mus. 35 C 7.)

Spisovatel, jak se zdá, rád se v ní vychloubá svou latinskou učeností. Sloh překladu jest místy tvrdý. — Po předmluvě autorově jest tabulka představující pořádek článků víry. V postille této totiž vykládá se učení o člancích víry, ale pořad jednotlivých čtení na neděle a svátky jest zachován; aby si pak čtenář mohl z celé postilly vybrati právě „gruntovní učení o člancích víry,“ přidána jest zmíněná „tabulka“, rejstřík to rozdělený dle učení I. o Bohu, Theologia, II. o člověku, Antropologia, III. o stavu milosti, IV. o stavu slávy. To jest pak ještě dále rozděleno s připomenutím, v kterém kázání čtenář o příslušné věci se může dočísti. V jednotlivých kázáních jsou výklady na určité thema. Jsou to kázání biblická, v nichž kazatel řídí se potřebami neučeního posluchačstva, což bylo právě požadavkem Spenerovým. (Srovn. na str. 196.)

Též evangelická *kázání Arndtova* byla horlivě překládána. Tak kazatel evangelický *Samuel Lissoviny* (nar. 1712) „Arndtovo kázne a postillu do slovenčiny preložil, tak aj Knihy o opravdivom kresťanstve a Rajskú zahradku.“³¹⁾ Prvšie dielo tlačou vydal v Prešpurku r. 1776 a druhé r. 1777.“ (Slov. Pohl'ady VII 1887, str. 135.)

Z původních evangelických postill slovenských zasluhuje zmínky postilla *Daniele Sartoria* (1704—1763). Slovensky vyšla r. 1746. (Slov. Pohl'. 1887, str. 221.) Po druhé vyšla jazykem českým r. 1779 v Prešpurku a pak tamže r. 1807. (Jg. 300.)

České vydání z r. 1779 (un. 54 C 163, v 8°) má tento titul:

„*Summovní Postylka na všechny dny nedělní i sváteční v roce, dvojím kázáním, evangelickým a epištolickým, k ranní i nešporní nábožnosti duchovní zaopatřená, . . . sepsaná skrze Daniele Sartorius, někdy při církvi evangelické Bansko-Bistrycké Náci Slovanské slova Božího kazatele. Nové vydání. V Prešpurku . . . 1779.*“ Nejprve jest předmluva „k nábožnému čtenáři“, datovaná l. P. 1746 dne 20. máje (z 1. vydání slovenského), pak „Modlitbička, která se před čtením přemyšlování evangelických říkati může,“ a modlitba „po kázání slova Božího.“

Díl první obsahuje „přemyšlování evangelická nedělní i sváteční“ (1—699).

Rozdělení výkladův: Nejprve jest krátký úvod, pak příslušný text evangelia s krátkým povzbuzením, potom výklad (rozjímání)

³¹⁾ Tuto přeložil též evang. kněz Běl Matěj, 1. vyd. b. m. 1720, pak v Prešpurku 1777, 1782, 1785, 1811. (Jir. I, 56.) (Vlč. II 113.)

rozdělený na 3 části, k němuž přidáno jest „spasitedlné naučení“, „horlivé napravení“ a „pronikavé potěšení“. Totéž rozdělení jednotlivých kázání jest též v *díle druhém*, jenž obsahuje „přemýšlování epištolická na všecy dny nedělní i sváteční v roce.“ (3—541).

Postillu Sartoriovu k 4. vydání opravil a vydal vlastním nákladem *Josef Růžička*, vikář při spojené německé evangelické církvi v Praze, 1856, ve 2 dílech. V krátkém doslovu ohrazuje se proti těm, kteří byli proti novému vydání postilly Sartoriovy z toho důvodu, že prý jest již „přežilá“, že má „staré výrazy“, že jest „nepotřebná“ atd., a klade důraz na to, že podává text postilly opravený; „je-li Postylla Sartoriusova ‚stará a nepotřebná‘, tedy musí býti stará a nepotřebná i sama naše česká Bibli Páně, jelikož postylla tato v duchu a slohu biblickém sepsána jest.“

Konečně r. 1874 oznamuje „Evangelický Církevník“ (str. 247—248), že vyšlo nové slovenské vydání Postilly této r. 1874 v Pešti tiskem a nákladem Viktora Hornyanského.

Kázáními Daniele Sartoria vane duch vroucí, nelíčené lásky k Spasiteli. Úkol, který si předsevzal, vylíčiti totiž Kristův příchod, jeho chudobu na světě, ale věčnou slávu na výsostech, spisovatel vykonává s přesností a svědomitostí, podáváje pouze duchovní smysl, jádro obsažené v perikopě. Obsah jest jen duchovní; spisovatel nesklání se v prach všedního života, ale povznášeje se v náboženském nadšení k zářnému ideálu nebeské slávy Kristovy hledí přivést k týmž myšlenkám i pobožného čtenáře.

Ukázka: „Včela před přívalem do aule pospíchá. Když psi štěkají, dítě do lůna matky utíká, a když se jestřáb zjevuje, kuřátka běží pod křídla slepice. Tak i ty, ssaužené dítě Boží! Čím jsau těžkosti tvé bližší, tím víc pospíchej k Ježíši! On přijme tě pod svá křídla a do nebeského bydla. Amen.“ (I 51).

V musejní knihovně nalezl jsem ještě jedno vydání postilly Sartoriovy, vytištěné v Žitavě r. 1757 (mus. 35 C 8). Titul dílu 1. v tisku mus. schází, díl 2. počíná se tímto titulem: „Ve jménu Páně! Díl druhý, v němž se přemýšlování epištolická na všecy dny nedělní i sváteční v roce obsahují. Vytištěn v Žitavě, skrze Jan Gottlieba Mikoláše 1757.“

VI.

Konec století XVIII. a století XIX.

Duch český ponenáhlu probouzel se z mrákot, do nichž byl uspán na tak dlouhá léta. Jitřenka obrození národního koncem století 18. zasvitla, jazyk český se znenáhla zotavoval po těžké chorobě svého úpadku.

Co se týče homiletiky, povstala již kolem r. 1775 v Praze společnost kritiků, kteří posuzovali kázání kostelní. V čele jejích byl prof. Chládek. Bohosloví s duchem větší snášlivosti, než byla v dobách předešlých, dbalo více o pravou pobožnost než o hádky náboženské. V Praze r. 1778 a v Brně r. 1779 zřízena byla katedra pastoralní theologie. (Viz Jungmann, Hist. I. č., str. 366, Špachta, Homiletika, Díl 1. v Praze 1852, str. 45.)

Mimo jiné knihy též postilly té doby jeví již veliký pokrok proti postillám protireformačním, i co do formy a způsobu kázání, i co do jazyka.

Dokladem tohoto pokroku v postillách jest *postilla vydaná od V. M. Krameria*. Titul její zní:

„Křesťanská katolická užitečná domovní postylla. Na celoroční nedělní i sváteční epištoly a evangelia... Přeložená a vydaná od M. V. Kramériusa. Díl první V Praze, léta 1785.“ (Un. 54 F 416, N. 5.; mus. 69 G 51.) (Jg. 497.)

Jest přeložena z němčiny. (8°, 314 stran.) Obsahuje nejprve předmluvu německého vydavatele. Tento klade důraz na všeobecný ráz této postilly, která není obmezena na určité místo, na určité osoby, nýbrž, jak prý již titul sám ukazuje, t. „domovní postilla“, určena jest pro všechny lidi k pobožnosti domácí, zvláště pro ty, kteří by nerozuměli učeným knihám. Jest určena

pro lid. Zajímavé jest připomenutí: „Domovní postilla jest cosi znamenitého pro každý dům; také jest v každém domě, i u toho nejsprostšího lidu zamilovaná kniha; a při čtení takové postilly nepřijde spaní ani na ty, kteříž prvé nad mnohými jinými postillami usnuli.“ Jest to dobrá narážka na takové postilly, které zúmyslnou učeností neprospívaly lidu, neboť lid jim nerozuměl.

Z předmluvy této vysvítá též, že postillu tuto složil strýc vydavatelův.

Následuje předmluva českého vydavatele, Krameria. Jest prý třeba vydávati také v českém jazyce náboženské knihy, jichž jiní národové, zvláště Němci, mají veliké množství. Ale kněží sami prý této povinnosti zanedbávají, proto, aby prostý lid nenaučil se přemýšletí o věcech náboženských. Kramerius polemizuje proti takovým kněžím, kteří nestarají se o duševní prospěch svých svěřenců bojíce se o svůj zisk, jehož prý hledí nabýti z náboženství. Za důkaz takového nešlechetného jednání vydavatel uveřejňuje dopis kaplana Václava Loukoty v Lužci, v němž tento jistého občana varuje, aby nečetl „Knihu Josefovou“ vydanou od V. M. Krameria, která prý jest hodna, aby byla spálena, a aby jí mezi katolíky nerozšiřoval. Kramerius, ač katolík, se spravedlivým rozhorlením obrací se vůbec proti takovým kněžím katolickým, kteří svého úřadu řádně nezastávají. Horlí proti mnišskému, pověřivému a rouhavému modlení, proti knihám, v nichž se vypisují falešné zázraky s růženci, škapulíři a j., proti vymyšleným legendám o svatých. Vytýká kněžím, že nedbají přesnosti a správnosti českého jazyka uváděje za odstrašující příklad spis P. Jana Hubálka, kněze církevního, „O přijímání nejsv. svátosti“, který prý jest psán tak hanebnou češtinou, že se zdá, jakoby spisovatel byl přišel do Čech odněkud z Tatar; dodává k tomu vtípu: „On svau knížkau velikau službu vlasti prokázal; a bude-li jich více vydávati, jakož bude, budau míti kramáři z čeho kornautky dělati.“ Překladatel chce přispěti nějak k obecnému osvícení českého lidu; proto prý vydává překlad této postilly.

Nebudeme se šříti o této postille, protože není původní. Připomínáme však, že jest v ní zjevna snaha po opravě, zvláště v kněžstvu katolickém. Spisovatel horlí v ní proti takovému náboženství, které se zakládá jen na zevnějších obřadech, na zevnějším lesku; hned v kázání na 1. neděli adventní mluví o papežích, podrobuje historii papežů ostré kritice a horlí proti přehmatům papežským. Na str. 24 vyslovuje své potěšení nad tím, že s reformou svobody tisku, kterou zavedl císař Josef, budou vycházeti

lepší spisy duchovní, neboť dosud prý „krom samých ,štěpných zahrádek, duchovních budiček, Gertrudy a Mechtyldy modlitbiček a těm podobných ničemných a k pověrám hrubě napomáhajících šartek, nebylo nic u knihkupců k nalezení. S censurou knih bývala právě bída; poznamenání knih zapověděných byl by mohl sedlák na vůz se dvěma voly naložiti; a mezi těmi zapověděnými bývaly knihy takové, za něž se nyní i v Římě stydějí, že je kdy zapověděli.“ (str. 24.)

K textům jednotlivých epištol a evangelíí připojen jest výklad, který spisovatel jmenuje „mavným naučením.“ Překlad vyniká správnou na svou dobu češtinou; z něho lze poznati, jak Kramerius byl jat vážnou snahou o vytríbení pokleslé mateřštiny. Tímto překladem se to úplně potvrzuje. Z uvedených důvodův, jest to cenná knížka i po stránce obsahové i po stránce jazykové.

1. díl Postilly končí se kázáním na neděli masopustní. 2. díl nevyšel.

Na sklonku věku 18. vyšla katolická postilla Medlínova:

„*Postylla aneb vejklady na vsecky nedělní a sváteční epištolý a evangelia přes celý rok, s přidáním mavných naučení písni a modliteb.* Vydaná od *Jana Medlína*, faráře Dolenoslivenského. V Praze ... 1796.“ (4°, un. 54 C 16.) (Jg. 497-498.) Obsahuje dva díly. Při 1. díle jest dedikace hraběti Frant. Antonínovi Novohradskému z Kolovrat a předmluva k čtenáři. Díl 1. obsahuje výklady nedělní, díl 2. výklady sváteční. Rozdělení jednotlivých kázání jest toto: Text epištolý, stručný obsah její, naučení, které z ní plyne, krátká modlitba a píseň, jejímž obsahem jest příslušný text epištolní; text evangelia, a zase obsah, naučení, modlitba a píseň. Často jsou přidána t. zv. „ponavržení“, na př. před kázáními na neděle adventní „ponavržení o adventu“, v němž se vykládá význam doby adventní, její trvání, církevní ceremonie v čas adventní, co církev v ten čas prikazuje a co zakazuje. Ke kázáním bývají připojena též různá poučení, na př. při kázání na 3. neděli adventní jest na konci poučení „o suchých dnech“ (I 38—39), na str. I 203 poučení o neděli kýchavné („jest na česko kejchavná nazvána, proto že v Čechách v tu neděli uvedeno bylo, aby se kejchajícimu člověku řeklo: pozdrav Pán Bůh!“), na str. I 233—234 o smrtelné neděli („děti na ten den figúru smrt vyobrazující z města ven k utopení nesau, na památku, že z přičinění a snažnosti Boleslava, knížete Českého, Poláci k vřře přivedeni byli, a v tu neděli své ďábelské

modly, kterýmž se prvé klaněli, do vody házeli a topili, jakoby své předešlé bohy usmrcovali“), ve II. díle na př. poučení o vánocích (II 16—18) (o zvycích, o koledě a j.), o Novém roce, o sv. Třech králích, atd.

Výklady jsou suchopárné, sloh jest mdlý, jednotvárný, beze vší živosti, obsah nudný. Polemikám a nárážkám se spisovatel vyhýbá.

Jan Medlín vydal ještě r. 1828 „*Duchovní vejklady na epistoly a evangelia nedělní a sváteční celého roku.*“ (Toho času byl Medlín kanovníkem u sv. Víta.) Vyšly ve 4 dílech v 8° (un. 54 E 243. ve 2 sv.) Jungmann je pokládá za 3. a 4. díl postilly (498). Jak z předmluvy vysvítá, jsou určeny pro kněžstvo za pomůcku při kázání a pro hospodáře k domácí pobožnosti.

Výklady tyto jsou lepší než výklady obsažené v postille; sloh jest v nich poněkud živější.

O homiletické literatuře století 19. ponecháme úsudek duchovním pozorovatelům samým. Tito na mnoze nevyslovují se o ní příznivě. Podává prý se multa, ale ne multum. „Buďto jest obsah samé moralisování, aneb je zde věrověda vyložena bez ladu a skladu a nutota se kryje blesknými a vysokými fantasiemi v příkladech, podobenstvích atd., aneb konečně hříchy a poklésky se kárají tak, že i drastických dojmů snadno se domakati. Než pořádku nalézáme pokrmu záživného a sílícího...“ (Č. kat. duch. 1861, Aforismy o úřadě kazatelském v dobách nynějších, od Jos. Hausmanna, str. 241.) P. Ant. Skočdopole uvažuje v článku „Význam a úloha posvátného řečnictví v bohoslužbě katolické“ (v Č. kat. duch. 1862 str. 29 a sl.) o rozdílu homilií v prvních dobách církve, v prvních šesti stoletích, od výkladův pozdějších, zvláště století 17., 18. a dobrého dílu stol. 19. Ony staré homilie prý „tak živě se dotýkají nejjasnějších stránek a záhybů lidského srdce, až nelze, aby se posluchači nezdálo, více že mluví sám nežli že koho mluvícího poslouchá.“ kdežto pozdější časové, též dobrý díl 19. stol. „podávají nám kazatelských plodů z větší části nezáživných, a nejen nikterak nepoutajících k sobě, ale raděj jakousi podivnou a nesnadno naznačitelnou nechuť vzbuzujících. Odkud jinud by se dal úkaz tento vysvětliti, ne-li odtud, že doby vzniku a vzrostu církve byly doby posvátné, naskrze proniknuté skalopevnou vírou a horoucí láskou, doby vzájemného na nejvyššího cíleho života lidí s Bohem a Boha s lidmi...?“ (str. 34.) Rozdíl kazatelských děl starších od děl

novějších podává též J. Ježek ve spise „Zásluhy duchovenstva o řeč a literaturu českou“ (Praha 1880): „Kdežto kazatelská díla ze starší doby jednoduchostí myšlenek a řádným, byť ne vždy původním upravením látky se vyznačují: nalézáme v nejedné práci novější velmi zhusta nelogičnost v chodu myšlenkovém, nespořádanost látky, mnoho krásných, vzletných slov, ale málo jádra, horování v mlhovém šeru, nejasné obrazy, nepřipadné příklady, nešťastné přechody. Mnohý kazatel chtěje býti populárním, stává se bohužel trivialním.“ (str. 181—182.)

Tak kritisuje se homiletická literatura století 19. v Čechách se strany katolické. Se strany evangelické slyšme posudek Ferdinanda Císaře, jenž praví v Předmluvě k své Postille („Chléb života“, 1892): „Postilly naše všem potřebám nevyhovují. Proč? Postrádají buď vyspělosti dnešní ev. homiletiky, anebo postrádají české svéráznosti... Může ve věku Vinetův a Monodův, Kohlbrüggův a Spurgeonův evangelíkům reformovaným — ve věku Ahlfeldův a Gerokův evangelíkům luterským ve všem vyhovovati homiletika z postilly Chelčického, ba i z Husovy? Byť i výkony kazatelské některých zvláště vyvolených nádob božích: Lutherů, Kalvínů, Knoxů a jiných veleduchů z reformačních dob, tištěnou literou zachyceny jsouce, nejen nyní, nýbrž i po řadu celých budoucích let ještě tvořily poklady, z nichž rád a vděčně obohacovati se bude duchovně vyspělejší čtenář, a v nichž úsilovně studovati bude mnohý evangelický homilet; předčítáním pouhým ty postilly staré nemají na širší vrstvy církve svého starého vlivu více. To není na jich ujmu řečeno... Čím časovější jest kázání Evangelia, tím i působivější... Účel kázání jest pracovati pro věčnost, ale v čase a časově... Co časového v nynější své homiletické literatuře máme, zpravidla není národní, není česky svérázné...“ (XII—XV).

Celkový úsudek o homiletické literatuře české stol. 19. nezní tudíž příznivě. Nicméně někteří kazatelé vydali díla, která činí čestnou výjimku. J. Ježek uvádí zvláště spisy Rychlovského, Zahradníkovy, Jirsíkovy, Ehrenbergovy, Danešovy, Černoouzovy, Divišovy, Dlaskovy, Haklovy atd., které prý jsou pravou ozdobou homiletické literatury. Na př. o „Výkladech a řečech duchovních na všecy neděle a svátky roku církevního“ vydaných od Bohumila Fr. Hakla čteme v Blahověstu 1886 (str. 416.), že některé řeči v nich jsou mistrovsky provedeny a že ze všech vane láska k Bohu a církvi.

Chválena jsou zvláště kázání Vinařického, Sušilova, Jirsíkova,³²⁾ Frenclova a j. Mnoho výkladů na evangelia a epistolů vyšlo též v Časopise katol. duchovenstva, v Blahověstu a v jiných časopisech a sbírkách, katolických i evangelických.

Z českých postill století 19. zmíníme se o postillé Javůrkově, Zahradníkově, Frenclově, Třebízského a Císařově. Různá jiná kázání v. Jg. 497 a sl.

Josef Javůrek, z Benešova (nar. 1741), benediktin Sázavský, vydal v Praze r. 1819 1. díl, r. 1820 2. díl své postilly. (Un. 54 E 181.) (Jg. 498, Jir. I, 312.)

Titul její zní:

„*Rozličná poučování křesťanská na neděle přes celý rok.* Sepsaná k duchovnímu zvláště užitku a potěšení pobožných čtenářů od Jozefa Javůrka, kněze církevního.“ *Díl 1.* (1819) obsahuje předmluvu vydavatelovu a poučování křesťanská na neděle od 1. neděle adv. až do 6. neděle v postě (414 stran). *Díl 2.* (1820) obsahuje poučování křesťanská od neděle provodní až do 24. neděle po sv. Duchu (699 stran).

Javůrek vykládá za účelem praktickým pro širší čtenářstvo, poučuje způsobem populárním. Kázání jeho jsou střízlivá, odměřená, nesou se klidným, mírným tónem poučovacím; z textův evangelických připadajících na jednotlivé neděle kazatel vybírá vždy určitou, základní myšlenku, která tvoří obsah celého kázání a kterou kazatel svědomitě rozbírá. Postilla jeho nevyniká sice zvláštní slohovou vypslostí, ale účelu svému vyhovuje majíc též dobrou vlastnost, že z ní vane duch křesťanské snášelivosti, dobromyslnost věkem sešlého, zkušeného kněze, jenž s přirozenou svému stáří povídavostí chce svěřeným ovečkám sdělit poslední rady, dříve než se odebere na věčnost. Jest to lidová postilla v pravém smyslu slova.

Kázání Javůrkova jsou plna laskavých rad a poučení. Kazatel vybízí horlivě k lásce k bližnímu; lidé mají si vzájemně pomáhati, zvláště v čas nouze. Varuje však, aby se nepůjčovalo těm, kteří svou vlastní vinou mají nouzi, kteří to, co vydělají, propijí nebo prohrají. (I 33—34). Uvádí vůbec praktická pravidla o půjčování peněz. (I 27—47). Přispívati sluší zvláště k sbírkám,

³²⁾ Jeho kázání na všechny neděle a svátky celého roku a řeči postní do tisku k 3. vydání upravil B. M. Kulda.

„které ku pomoci pohořalých neb jiných takových potřebuých od vrchností zařízené jsau.“ (I 45). — Manželům kazatel dává mnohá naučení při úvahách o právech a povinnostech manželův. (I 142—161). V úvaze o nevěrnosti praví na př.: „Umauněná, ušpiněná, ucauraná, rozhalená, do starých skřápů obutá žena snadně může příčinu dáti, že muž vezma si ji v ošklivost, nevěrným jí počne býti.“ (I 157). Nerovná manželství bývají nešťastná: „Mladé ženy v domě starého muže jsau tolik, co hausenky na zeleném kve-taucím stromě. Hausenky tak ožerau strom, že na něm nic neostane, nežli smutná rohatina. Znal jsem sám muže velmi mohovitého, kterého statek mladá žena tak rozchválila, že posledně celý otrhaný žebrati musil.“ (II 272). — Rodičům udílí laskavé a praktické rady, jak mají dítky své vychovávat i o ně pečovat. (I 106 až 124). Někdy se prý stává, že matka dítě zalehne. „Za tau příčinou práva církevní ustanovují, aby matka celý rok a šest neděl s svým v nově narozeným dětátkem nespala, ale obzvláštní pro ně postýlku měla.“ (I 109.) Aby děti nedostaly neštovice, radí: „Poslechněte mé rady, a dávejte svým dítkám kravčí neštovice sázeti!“ (I 109). Mají-li děti neštovice, radí, aby se v světnici netopilo a častěji čerstvé povětrí tam pouštělo (I 110). V praktických radách svých jest kazatel tak horlivý, že podává na př. dokonce i recept „proti neštovičnmu hnisu v očích“: „Vezměte polovici vody, polovici mléka, a to smíchajíce ohřejte, aby vlažné bylo: a namáčejíce v tom klůcek, tím jim jejich natažené klapky navlažujte, aby ony změknuuc, se otvírati, a děti jimi mrkati mohly. Tímto lehaunkým prostředkem děti od slepoty zachráníte.“ (I 110—111.) Varuje, aby před dětmi se nevypravovalo o strašidlech, o bubácích. „Ale tato strašidla, buď Bohu díka! nyní již hodně přestávají, hned od toho času, co je do domu kázně neb cuchthauzu k potrestání posílají.“ (I 114).

Proti pověrám, „báchorám a babským povídkám“ se kazatel vyslovuje s největší rozhodností: „Lidé děckými předsudky pojati, všudy hned strašidlo na hřebfěku mají. Jestli nočního času myš s nějakým papírem se po zemi tahá: to (prý) nebožka paní chodí a šlompem (!) po zemi šaustá. Jestliže kdy takový pověrečník leží v noci v pokoji, a zdá se mu, že tam kdosi v knize, kteráž na stole jest v pokoji, pořád listy obrací, on si z toho hned strašidlo udělá: zatím pak přicházejí lidé a ohledávajíce, coby to bylo, nacházejí, že netopejr sedě za obrazem, křídly o něj šaustá“... atd. (I 114—115). „Nebylo by konce, kdybych vypravovati chtěl, jakých

strašidel si nadělají lidé, kteří od svého dětinství takovými pověrečnými povídkami hlavu naplněnou mají. Oni nočního času všechny ty mastné páry, kteréž se ze země zdvihají a trauce se o sebe, se zapalují, za ohnivě muže mají, . . . každý pes v noci jest jim čertem . . . stín v záři měsíční . . . obr, . . . každý člověk v noci vstříc přicházející strašidlo . . .“ (I 116—117) atd. (O „udělání“ I 118—122).

Co se tance týče, není kazatel proti němu, ale jest prý třeba vystříhati se takových tanců, které v očích jeho jsou nepočetné a oplzlé: „Což tak nepočetného jest, jako tanec vrták řečený? Co tak nestydatého, jako tanec na šátek nazvaný? Co pro osobu ženskau tak neslušného, jako tanec kalama jka?“ . . . (I 289).

Javůrek jest též rozhodný odpůrce líčení hrůz pekelných. Bůh prý nesoudí hříšníkům k takovým trestům, „jaké v knize *Pekelný žalář* řečené se představují (nebo to jsou samé věci vymyšlené, které více lidí pobláznily než napravily).“ (I 208). Spisovatel míní tu spis italského jesuity Jana Manniho (*La Prigione eterno dell' Inferno*, Venetia 1669), přeložený Matějem V. Šteyerem a vydaný v Praze třikráte od r. 1676 do r. 1701. („Věčný pekelný žalář aneb brozné pekelné muky, obrazy a příklady . . . v jazyce vlaském po čtyřicetkrát na světlo vyšlými vy-podobněné . . .“) (Vlč. II, 33).

„*Homiletické řeči na neděle a svátky celého roku*. Od *Vincencia Zahradníka*, Mladoboleslavského, faráře v Křešicích.“ V Hradci Král. a v Praze, nákladem Jana Host. Pospíšila, *díl I. r. 1832, díl II. 1833* (v 8°). (Jg. Hist. VI, 1915). (Un. 54 D 287). Ve „slově k čtenářům“ čteme: „Podávám krátké řeči, anť obdýlné nebývají vděk. Ač pak jsou krátké, jsou nicméně věcnaté a jádrné“; homilie ty jsou prý „čistau řečí a právě staročeským jasným a líbezným způsobem mluvení přistrojeny“; dílo spisovatelovo jest prý „naprosto původní.“

Spis tento vyšel též v jazyce německém:

„*Homiletische Erbauungsvorträge unter der Frühmesse an Sonn- und Feiertage des ganzen Kirchenjahres*. Von V. Z., Pfarrer in Křešic. Prag 1832. (Jg. VI, 1915).

Vydání české i německé posouzeno jest v *Časopise pro kat. duch.* 1833, str. 137—141. Kazatel zachovává prý starší a otcům církevním nejobyčejnější způsob homilií, t. j. vykládá po částkách perikopu a ku každé této části připojuje mravní naučení. Referent chválí Zahradníkův jasný, prstonárodní

sloh. České vydání jest obšrnější, německé příliš stručné, pročež místy i nezřetelné.

Ant. Frencl vydal 2 postilly:

1. „*Postilla, aneb výklady a rozjímání na evangelia nedělní a sváteční . . .* od Innocentia Ant. Frencla, doktora bohosloví a učitele náboženství na c. k. akad. staroměstském gymnasiu v Praze.“ Obsahuje *tri díly* (54 B 178, univ.): 1. díl (od 1. ned. adv. až do Hodu B. Velik.) Praha 1854, 2. díl (od Velikonoc do poslední neděle po sv. Duchu) Praha 1855, 3. díl (výklady a rozjímání na svátky a slavnosti svatých a světic božích) Praha 1857.

Vyšla nákladem Dědictví Svatojanského. V předmluvě k čtenáři spisovatel mezi jiným praví: „ . . . ačkoliv neschází nám kněh duchovních a to na mnoze výborných, přede však pohřešuje se oněch, kteréž druhdy u lidu tak oblíbené bývaly — totiž postill. Starých není ani k dostání; překlad postilly *Goffinovy*, ač v mnohém výborné s otázkami a odpovědmi, nehodí se dobře k společnému čítání . . .“ Hledě k potřebám lidu našeho spisovatel obmyšlel prý již dávno vydati své dílo, až pak vyzván byv Drem Václ. Pešinou, tak učinil. Spisovatel mluví o uspořádání svého spisu; za vodítko zvolil prý ducha roku církevního, jak se objevuje v perikopách; po každém evangeliu následuje slovní výklad, v němž se vysvětluje souvislost perikopy s ostatními dějinami života Kristova a rozum a smysl řečí a skutků Páně se prostonárodním způsobem vykládá. Cílem spisovatelovým prý bylo duchovní vzdělání, ne pouhé ukojení zvědavosti. „Po výkladu následuje vždy rozjímání, v němžto se perikopa rozbírá a část po části, verš po verši, na život obrací, a sice způsobem homiletickým. Ješto však slova hnou a příkladové táhnou, . . . příložením jsau k naučením příkladové mnozí . . .“ Zde onde jsou ve tkány modlitby . . . „Že pak k obšrnému dílu tomuto mnoho jiných novějších i starších, domácích i cizích spisů použito jest, pozná každý znalec literatury homiletické.“

Postilla tato obsahuje též „Rozjímání o umučení Pána našeho J. K.“ (I 620—702).

2. „*Postilla, aneb výklady a rozjímání na řeči a epistolý nedělní a sváteční celého roku . . .*“ Praha 1861, nákladem Dědictví Svatojanského (univ. 54 B 289). Kázání jdou od 1. neděle adv. do 24. neděle po sv. Duchu (406 str.)

V Čas. kat. duch. 1875 přirovnává se na str. 234 postilla Frenclova k Desoldovu vydání postilly Goffinovy. Přednost dává se Goffinovi. *Goffinova* postilla jest populárnější, *Frenclova* jest spíše jen rukověť pro kazatele.

Václav Beneš Třebízský vydal: „*Pravdou k životu. Sváteční, nedělní a příležitostné promluvy.*“ (4 díly).³³⁾ V předmluvě stěžuje si Třebízský, jak Čechové málo pečují o dobré náboženské spisy domácí, ač jich jest v literatuře naší, zvláště staré, veliké množství.

V kázáních svých Beneš často připomíná události z dějin domácích; náš výborný historický povídkář se v nich nezapřel. Mluva jest krásná, ušlechtilá, vznešená, dojímavě poetická. Mnohá kázání dýší upřímným vlastenectvím. Jsou ryze česká, časová, národní.

Ukázka. „... Když u nás v Čechách před 500 lety vystávaly na čistém obzoru mraky, jež věštily blízké strašné bouře, byly to nejvíce pražské chrámy, v nichž ozývala se slova, jichž ostří podobalo se meči dvojsečnému; ale zároveň byla v nich i nejpříjemnější výtka a nejpřátelštější výstraha. A slova ta, jak vypravují nám letopisy české, měla takový účinek, že měšťky pražské, které dosud měly nádherné závoje a přeskvostné šatstvo, počaly choditi ve slušném a jednoduchém oděvu; lichváři i ti, kteří nabyli jmění způsobem nepravým, dávali se na pokání, lidé, dotud oddaní marnostem, pomysleli na spasení duší a začali sloužiti Bohu. Chrámy na Starém Městě u sv. Havla, u sv. Jiljí, Matky Boží před Týnem, nemohly a nemohly pojeti zástupy posluchačů. Ano jeden z nejslavnějších mužů těch, Jan Milič příjímím z Kroměříže proti samému Karlu IV. vytkl veřejně jakýs poklesek. A Karel? Když arcibiskup, jehož samého kazatel ostrostí svých slov nešetřil, chtěl smělého napomínatele potrestati, panovník sám mu odpustil, bije se v prsa: Má vina, má největší vina! — Měl jsem příležitost prohlédnouti si zevrubně veliké ty postilly psané na pergamenu z oněch dob a podotýkám pouze, kdyby dnes, ač časy jsou ještě horšími, odvážil se kdosi, nechť je to kněz či nekněz, podobně mluvíti u veřejnosti, snad by byl kamenován. Ale běda, Karel umřel, mužové ti uložili hlavy své ku spánku věčnému jeden za druhým, a vše vrátilo se do starých

³³⁾ Není to postilla ve vlastním slova smyslu, podobně asi jako *Jana Kollára* nedělní, svátečné i příležitostné kázání a řeči, vydané ve 2 dílech r. 1831 a 1844.

kolejí. Potom začaly působiti ocel, oheň a smrt! A nad českou zemí krvavá záplava ani nevybledala! Uplynulo 200 let a v Čechách bylo již ticho a mrtvo jako na hřbitově.“ (Z dílu III., 65—66).

Ferdinand Císař, kněz evangelický, vydal r. 1892 výbornou postillu nazvanou „*Chléb života*“ (v Čáslavi 1892, nákladem časopisu „Hus“), která jest z nejlepších postill naší literatury. Posudek o ní přináší „Hus“, časopis věnovaný zájmům církve evang. ref., roč. V., 1893, str. 20—23. Postilla Císařova obsahuje 103 kázání nedělní, sváteční a příležitostná s 48 modlitbami. Účel její jest prakticky vzdělavatelný. Čtenář nalezne v ní vždy na určitou dobu, pro určité případy a příhody příhodná kázání, na př. v čas žní, v čas hospodářských potíží, v čas války, společenských převratů, a j. Výklady neřídí se určitými perikopami. Základem mnohých kázání jest nějaký text ze Starého Zákona. Mají ráz nejlepších spisů českobratrských. Základem jejich jest osoba Kristova, jeho svatý život, jeho nebeské učení. Jsou původní, časová, česká, a vyznačují se zvláštní realistickou a řečnickou uměleckou formou. „Co se týče stromu naší evangelické homiletické literatury české, jeho bývalou slávu rozmetala, jak známo, bělohorská bouře strašlivá. Tvrdíme z plného svého přesvědčení, aniž bychom i jen slůvkem chtěli tím snad zmenšovati význam Postill doposud u nás užívaných: Na tomto stromě, pokud zase vyhnal u nás výstřelky v zemi vyprahlé, jest Postilla „Chléb života“ plodem nejzdařilejším, jenž na něm uzrál od tolerančních dob... Platí o ní slova v Komenského „Umění kazatelském“, že kázání slova Božího mají zdobiti: 1. hojnost, 2. světlost, 3. líbeznost, 4. mocnost.“ (Časopis „Hus“, l. c.)

Postilla Císařova se skládá z oddílů obsahujících: 1. řeči obecné, 2. řeči případné a řeč závěrečnou, 3. modlitby před i po kázání ku všem řečem knihy této příhodné a 4. rejstříky.

Z kázání slovenských století 19. připomínáme:

a) z katolických:

„Kázne na všetki celého Roku nedele, které **P. B. Seifrid**, Radu menších svatého Otca Franciska serafinského kraju blahos. Panni Marie skuteční kazatel spisal, a vericému Ludu vyhlasil.“ (Slov. Pohľady, VII 1887, Alex. Lombardini, Slov. Plutarch, str. 72.) (Seifrid † 1855).

„Celoročné neďelné kázne, které z francúzskích znamenitých kazatelov někdi boli vitáhnuté, a v uherskéj reči

podla nedelních evandělí zříděné; včil ale z uherského na slovenskí jazik sú preložené skrz **Jozefa Hulyák**, kaplána Šaščínskeho. V Trnave . . . 1828.“ (Un. 54 E 548). V předmluvě se připomíná, že tato kázání vyšla již r. 1786 v jazyku maďarském. Obsahují 2 díly (1.: str. 361, 2.: str. 310).

Orgánem katolických kazatelů na Slovensku jest „*Kazatel'ňa*“ s přílohou „*K dejinám kat. kazatel'skej literatúry slovenskej*“ (material ke kazatelské lit. slov.) (Slov. Pohl'ady, 1890, roč. X, str. 212.) „*Kazatel'ňa*“ z r. 1890 přináší začátek studia: „*Stručný dejepis kat. kazatel'skej literatúry slovenskej*“ od Ign. Kaviaka.

b) z *evangelických*:

„*Postylla domovní, aneb křesťanská přemyšlování na nedělní a sváteční evangelia k slávě Boží a k všeobecnému vzdělání spořádaná, od Ondřeje Plachého. V Báňské Bystřici 1805. Dva díly, I. str. 624, II. str. 527, s vysvětlením Modlitby Páně.*“ (Jg. Hist. 498.) Ve Slov. Pohl'. 1887 (str. 223) čteme o Ondřeji Plachém (Andrej Plachy, nar. 1755), evang. knězi lut., že „*bol on jedným z najplodnějších slov. spisovateľov svojho času; vydal do 20 rozličných spisov.*“ (V. též Jir. II, 123—124.) O Plachém v. Vlč. II 288 a sl.

Z jiných kazatelů evangelických postilly psal na př. **Karol Braxatoris**, kněz evang. lut. (Viz Slov. Pohl'. 1887, str. 204.)

Doslov.

Řada českých postill jest nesčetná. Cena mnohých jest veliká. Jest v nich uloženo množství vzácných pokladů českého ducha. Lid měl je u veliké oblibě; vždyť mu přinášely mnohá poučení, mnohé z nich byly mu dobrými průvodci po cestách života. Lid choval je ve svých domácnostech jako poklad drahocenný a skrýval úzkostlivě ty, které pronásledovala doba náboženské nesnášlivosti. Velká část jich podává obraz své doby tak jasně, že pro kulturního historika jsou zdrojem nevyčerpatelným. Některé z nich zvláště mají cenu trvalou i po stránce jazykové i literární i kulturně historické. Postilla Husova, Chelčického, Rokycanova, Zámrského, Králická, Kapitova, Bavorovského, Šteyerova, Císařova — jsou vzácná díla, jež budou vždy ozdobou naší literatury. —

I. REJSTŘÍK

spisovatelů, překladatelů a vydavatelů postill. *)

- Achilles Berounský Jan **172—173**, 289.
Arndt Jan **154—155**, 195, **293**.
Axlar Pavel **279—282**, 283, 292.
- Bakalář Adam**, bratr **157**, 289.
Barner Jan **240—243**.
Bavorovský Tomáš 155, **182—189**, 212,
213, 307.
Bél Matěj 293.
Bepta Bohuslav Vysokomýtský **173**.
Bilovský Bohumír Hynek 236, 240, **244**
až **255**, 261, 263.
Blazius (Blázy) Jan, starší **292**.
z Borovna Borovský Blažej **211—213**,
290.
Braxatoris Karol **306**.
- Císař Ferdinand** 200—201, 299, **305**,
307.
- Damascen Marek** **282—283**.
Desolda Jan Nep. **286**, **304**.
Dikast (Dicastus) z Mirkova Jiří **203**
až **211**, **222**, 289.
- Erben**; jeho vydání Husovy postilly **18**.
- Ferus (Wild) Jan** 182, **190—192**.
Fischer Křištof 154, **160**.
Frencl Ant. 300, **303—304**.
- Gerhard Jan** **222**.
Goffine Leonard **285—286**, **304**.
- Hájek Matěj Josef** **279**, 280.
Hallý (Galli) Pavel Petr **238**.
Hoffmeister Jan 156, **159**, 212.
Hulyák Josef **306**.
Hunnius D. Aegidius 154, 212, **220** až
222, 290.
Hus Jan **13—38**, 45, **47**, 48, 52, 54, 56,
58, 59, 60, 62, 66, 71, 105, 125, 144,
148, 151, 155, 156, 173, 176, 177, 179,
180, 212, 221, 243, 257, 259, 260, 277,
289, 299, 307.
- Chelčický Petr** 5, 38, **48—66**, 70, 106,
121, 148, 149, 150, 151, 173, 178, 289,
299, 307.
Chmela Jan **286**.
- Jakoubek ze Stříbra** 17, **38—47**, 60,
66, 120, 125, 151, 277, 289.
Javůrek Josef **300—302**.
- Kapito Jan** **177—182**, 217, 290, 307.
Kbelský Jan Ctibor **222**.
Kelský Antonín **283**.
Khun Karel **287**.
Kleklar Jan **240**.
Kleych Václav **288—290**.
Konečný Matouš, br. 210, 213, **217** až
220, 290.
Koniáš Ant. 211, **255—266**; Koniášův
Klíč 6, 191—192, 193.
Korvín Ant. **156—157**, 158, 289.
Košetický Jiří Evermod **238**.

*) Číslice silněji vytištěné značí stránky, na nichž jedná se právě o postillách uvedených spisovatelů atd.

- Králická postilla 174—176, 213.
Kramerius V. M. 295—297.
- Langhans Kristian 288—290.
Lenhard Václav 226.
Lissoviny Samuel 293.
Lukáš br. 74, 173—174, 181.
Lupáč Martin 47—48.
Luther (postilla) 153.
z Lyry Mikuláš V.
- Máčaj Alexander 291—292.
Mathesius Jan (postilly) 154, 251.
Medlin Jan 297—298.
Megander Krištof M. 220, 222.
Milec Eliáš 292.
Milič 4, 6—10, 151, 304.
z Mirkova v. Díkast.
Modestin Ondřej 192, 193.
Moller Martin 292.
Motěšický Kašpar 223—224, 290.
- Náchodský Štěpán Frant. 269—279.
Nitsch Daniel 240, 243—244.
- Palma Sixt Močidlanský 209.
Paulus Diaconus V.
Pelišot (Pelischotti) Michal 283—285.
Pelta Jiří 238.
Pešek Kristian 288—290.
Petrozelina Jakub 213, 214—217, 289, 307.
Pflaumer Krištof 256, 259.
Pilařík Štěpán 222.
Plachý Ondřej 306.
- Račín Karel 268—269.
Rešel Hradecký Tomáš 159, 166, 168, 189.
Rokycana Jan 66—151, 155, 167, 173, 289, 307.
Rosenmüller Karel Frant. 283.
- Růžička Josef 294.
Rešátko Soběslavský Tomáš 159—160, 260.
- Sartorius Daniel 293—294.
Scipio (Berlička) Šeb. Vojt. Plzeňský 224, 225—230.
Scribonius z Horšova Jindřich 189, 190.
Seifrid B. 305.
Scherer Jiří 240—242.
Slovacius Václav Turnovský 196—203, 260, 290.
Smolík Jan Benedikt 256.
Spangenberg Jan 154, 156, 157—159, 260, 289.
Spener Jakub 196, 292—293.
Straněnský Jan 157—159, 183, 189, 289.
Suchý (Suchius) Jan 194.
- Štefan Ondř., br. 174.
Šteyer Matěj Václav 230—237, 251, 307.
- Táborský Chrysostom Xaver Ignác 285, 292.
Třebízský Václav Beneš 304.
- Veselý Fabian 266—267.
Vrbenský Viktorin 220.
- z Wagrowce Wujek Jakub 169, 171, 192—193.
Waldhauser Konrád 2—6, 9, 151.
- Zahradník Vincenc 299, 302—303.
Zámorský Martin Philadelphus 160 až 169, 212, 289, 307.
Zimmermann Josef 286.
- Žalanský Hayel 211, 260.
z Žernovce Řehoř (z Žarnowca Grzegorz) 169—172.

II. REJSTŘÍK

různých jmen jiných.

- Abraham a Sancta Clara 269, 279.
Agricola Filip, Dr. 191.
Ahlfeld Joh. Fridr. 299.
d'Ailli Petr 11.
Albigenští 1.
Alcuin V.
Alexander V. (papež) 33, 34.
Alexander Veliký 205.
Antikrist 78.
Antonín sv. Paduanský 249, 259.
Apollonie sv. 249.
Aristoteles 26, 42, 44, 153, 270, 275, 277, 282.
Augusta, br. 174.
Augustin sv. 101, 213, 257, 263.
Augustus císař 204.
- Bachacius, v. z Nauměřic.
Balbín Boh. VI.
Barbora sv. 58, 249, 250.
Baumann Jiří 162.
Baumann Krištof (impressor) 223.
Bavorovinus Jakub 181.
Beckovský Frant. 270, 288.
Beda Venerabilis IV, 207.
Berchtoldus mnich (Schwarz) 217.
Bernatický (Bernartický [Jgn.] Havel 70.
Biskupec Mikuláš 60.
Blahoslav Jan 174.
Boček Ant. 181.
Bratří čeští 47, 66, 68, 71, 74, 77, 78, 92, 93, 105, 121, 148, 152, 153, 173, 174, 175-182, 188, 213-220, 229, 260.
Brém Egon K. 238.
Brigitta sv. 263.
Brodský Martin Nikolaides 71.
Brus Ant. v. z Mohelnice.
- z Bukovan Bukovanská Alžběta 209.
Burda Jan 222.
Burian na Brtnici 69.
Bydžovský Pavel 6, 19.
- Campanus Jan Vodňanský 200, 214.
z Canterbury Štěpán V.
z Carlsperga Carolides M. Jiří 205, 206.
z Castres Alexander V.
Cato 248, 281.
de Causis Michal 34.
Cicero 153, 270, 277.
Codicillus v. z Tulechova.
Coligny Kašpar (admiral) 204.
sv. Cyrill a Meth. 231, 254.
Cyrillus Jan, br. 222.
- z Častolovic Berger Jiljí 203.
Čeč 254.
z Čenkova Flaxius Jan, ml. 197.
Černínová v. z Chudenic.
Černohouz Frant. 299.
- Dačický v. z Heslova.
Dačický Jiří (impressor) 162, 163.
Daneš Frant. 299.
Dante 153.
Diogenes 282.
Ditrich Josef Frant. 184.
Diviš Frant. 299.
Dlask Ant. Lad. 299.
z Domažlic Zikmund 13.
z Doubravice Osovský Smil 214.
Doucha Frant. 13.
Drabík Mikuláš, br. 172.
Drahomíra 254.
z Dražova, v. Martinius.

- Dubravius (Jan Skála) 198.
Dürer Albr. (malř) 183.
- Ehrenberger** 299.
Enšpigl 277.
Enthusiasté 203, 216.
Eugenius IV. (papež) 125.
Exulanti; jejich literatura 220—224,
288—291.
- Fauliš Mikuláš** 35.
Faust Dr. 277.
Ferdinand II., císař 256.
Filibert (biskup) 120.
Flavius Josephus 231.
Flaxius v. z Čenkova.
František sv. z Assisi 276.
František sv. Xav. 263.
Fray Fridrich 190.
Fulgentius sv. 276.
- Geiler von Kaisersberg** 152.
Gerok Karel 299.
de Gulen Johannes 19.
- Hájek z Libočan** 166, 198, 231, 254,
270.
Hakl Bohumil Frant. 299.
Hanka Václav 72.
Havel Mistr 72.
Havel, kněz 125.
z Helfenburka Zikmund Antoch 156.
Herodot 248.
z Heslova Dačický Mik. 211.
Hibner Ondř. Fridrich 223.
Hielten Jan 221.
Hnik Frant. 18.
Holubář Jan 34.
Horatius 165.
Horčička Frant. 13.
z Hradce Joachym 189.
z Hradce Adam 189.
z Hranic Bohutský Jonata (impressor)
177.
Hubálek Jan P. 296.
Humanismus 152, 153, 155.
Husité 257.
- Chanovský Albert** 270.
Chládek Jiljí, prof. 295.
Chorinnus Jan 209.
Chotek Bernard 34.
z Chudenic Černínová Polyxena 209;
Anna Josefina, hraběnka 240.
- Ignác z Loyoly 253.
Innocentius, papež 109.
Irenaeus 207, 215.
Isvaldus Albinus Flaccus 207.
- Jafet, bratr 68, 105.
Jakub I., král angl. 204.
Jan Zlatoústý sv. IV.
Jan Nepomucký 230, 264, 266, 269 až
270.
Jan XXIII. (papež) 33.
z Janova Matěj 10, 43, 86.
Jednota bratrská v. Bratří čeští.
Jesuité 154, 169, 171, 221, 240, 246,
253, 268, 270, (Trnavští) 291.
Jeronym Mistr 180, 257, 259.
Jeronym sv. 198, 271—272.
Jindřich III. (král Franc.) 204.
Jindřich IV. (král Franc.) 204.
Jirsík Jan Val., biskup 299, 300.
Jiří, kníže Saské 228.
Johanna (papežice) 35.
Josef II., císař 296.
Juhn Vojtěch 18.
Julian Apostata 204.
Juno 247.
Justinian II. 207.
- Kalvín** 36, 222, 228, 241, 243, 253, 257,
299; Kalvinisté 224, 233.
Kampanus v. Campanus.
Kapistran 72, 92, 108, 127, 149.
Karel V. 289.
Karel Veliký V, 198—199, 207.
Karel IV., císař 2, 304, 255.
Karel VI. 225.
z Karlsperga v. z Carlsperga.
Kaviak Ign. 306.
Katharové 1.
Keil L. 266.
Kircher (Kirchnerus) Athanasius P. 271.
z Klenového Žinkovský Jiřík 71.
Kliment Bosák (kancional) 260.
Knox John 299.
Kohlbrügge 299.
Kollár Jan 304.
z Kollonicz de Kollegrad Adam, hrabě 291.
z Kolovrat Novohradský Frant. Ant.
297; Jan 190.
Komenský J. Amos 222—223, 281, 305.
Koniášová Kateřina Alžběta 268.
Konrád sv. 236, 251.
Konstantin I. Veliký 29, 59.
Koranda Václav 129.
Kosmas 166.
Kosmografie česká 212, 281.
Kratochvíl Karel 240.
Kravařský Adam 270.
Kristian II., kníže Saský 162.
Krok 254.
Křišťan 119.
z Křižanova Stanislav 68—69.
Křižanovský Václav 123.
Kulda B. M. 300.

- Ladislav Neapolský (král) 33.
 Ladislav Pohrobek 68, 149.
 Lamormain 255.
 Lavalerus Ludovicus 215.
 Lazer (Layzer) Polykarp 290.
 Leo Veliký IV.
 Libuše 254.
 z Licka Brikci 6.
 Linhard sv. 58.
 z Lípy Trčkové Adam a Vilém 211.
 z Lípy Trčka Jan Rudolf 211, dcery jeho 212.
 Lipsius 268.
 Livius 277.
 z Lobkovic Hassištejnský Boh. 199, 200.
 z Lobkovic Jiří 162.
 Lomnický z Budče Šimon 263.
 Loukota Václav 296.
 Ludmila sv. 256, 264.
 Ludvík Tolentinský sv. 246.
 z Lukonos Švik Jiří 203.
 Luther VI, 36, 65, 153, 154, 155, 156, 158, 192, 193, 196, 212, 213, 215, 221, 223, 228—229, 237, 241, (jeho syn 242), 253, 257, 276—277, 299.
 Mahomed 213.
 Makarios starší (Veliký) IV.
 Manni Jan 302.
 Mansfelt A. 269.
 Mammercus, biskup Viennský 179.
 Maria Panna 59, 94—95, 253.
 Marsiglio z Padovy 11, 12.
 Martinus z Dražova Sam. M. 220, 222.
 Mathesius Jan 154, 183, 290.
 Matiaš II. 208.
 Maxmilian II., 190.
 Melanchthon Filip 154, 156, 157.
 Melantrich 18, 38, 190, 191.
 Meluzina 277.
 Mělnický Pavel (Filopater), illuminator 208.
 Mickiewicz A. 188.
 z Michalovic Benigna Voršila 209.
 z Mladenovic Petr 17.
 z Mohelnice Brus Ant., arcibiskup 189, 190.
 Monod Adolf 299.
 Mouřenín Litomyšlský Tobiáš 290.
 Münster Šeb., (kosmografie) 166.
 z Nauměřic Nauměřický Bachacius Martin 205—206.
 Nausea Blancicampian Fridrich 189.
 Netolický Jiří 172, 290.
 Neuberk Jan Norbert, ryt. 71.
 Novokitěnci 157, 167, 206, 212, 213, 216, 228, 233, 243.
 Occam Vilém 11, 12.
 z Olbramovic Dvořecká Anna 209.
 Origenes IV, 246.
 Osovský v. z Doubravice.
 Ostracius Jiří 208.
 Ott Georg 286.
 Ovenus 277.
 Ovidius 153; (Metam.) 277.
 Pálec Štěpán 33.
 Paprocký z Hlohol 254.
 z Pardubic Arnošt 2, 111.
 Paulus Burgensis VI.
 Paulus Diaconus (Warnefrid) V, 207.
 Pavlovský Stanislav, biskup Olom. 162, 192.
 Petrarca 153.
 Pexenfelder 231.
 Pikarti 71, 72, 121, 123, 192.
 Pingas Josef 18.
 Plato 199, 270, 282.
 z Poděbrad Jiří 68, 70, 149.
 Podmanický Václav 182.
 z Polkovic Petřek Benj. 290.
 Posthumius Václav 208.
 z Postupic Kostka Bohuš 157.
 Pretorius David 69, 70, 71, 72.
 Prokop sv. 264.
 z Příbramě Jan 6, 48.
 Ptolomeus Alexandrinský 198.
 z Puchova Zikmund 190.
 Pythagoras 41.
 Racek Jan Hradecký 157.
 Radda Chrástecský Matěj 160.
 Radziwił Krištof, vévoda Wieleňský 169.
 z Ronova Křinecký Hendrych 197; Jan Albrecht, st. 198, 200.
 z Ronova pání 198.
 Rozacius Hořovský Jan 198—200.
 z Rožmberka pání 14, 200; Vilém 182, 183, 190.
 Rudolf II., císař 163, 205.
 Rvačovský Vavřinec Leander (Maso-pust) 168.
 Rybay (Ribay) Jiří 256.
 Rychlovský Jan 299.
 Řehoř sv. 5, 37, 53.
 Řehoř Veliký IV.
 Řehoř, bratr 77, 106.
 z Řičan Jan starší Řičanský Kavka 225, 226.
 z Řičan Václav 200.
 ze Sarabic Vencelíkové, bratři 162.
 Sarkander Jan, bl. 244.
 Savonarola Hieronymus 153, 154.
 Sedlčanský Daniel (impressor) 162.
 ze Semechova Duchek Chmelíř 19.
 Seneca 26, 43.

Sessius Pavel 193.
 Sixt P. Václav 71.
 Scheiner Christophorus P. 271.
 Skarga Petr 188—189, 192, 225.
 ze Smiřic Smiřický Albrecht Jan 177.
 Snopeček 290.
 Solon 41.
 Sovka Mistr 71—72.
 Spurgeon 299.
 Staří letopisové čeští 68.
 Strabo Jakub Klatovský M. 205, 208.
 Stránský Pavel 159.
 Sušil Jiří 208, 300.
 Sylvius Aeneas 166.

Šafařík P. J. 256.
 Šalomoun 282.
 Šebastian, kníže arcib. Mohučský 191.
 Šic Jeronym (impressor) 162.
 Škreta Karel 255, 275.
 Šliková Anna Josefa, rozená hraběnka
 Krakovská z Kolovrat 256.
 Šlik Frant. Jos., hrabě 256, 260—261.
 Štefan Teplický K. Václav 290.
 Štenkfeldiani 203.
 Štítný 11, 144, 151.
 Subert Krištof 223.

Táborský Jan (Táborita) 155
 Táboři 61, 62, 64, 65.
 Tataři 219, 220.
 Tauler Jan 154.
 z Těchenic Joachym 222.
 z Telče Kříž Oldřich 5.
 Tomáš Kemp. sv. 286.
 Trivettus Nicolaus V.
 z Tulechova Jan 196.
 z Tulechova Kodicill Petr 207, 208.
 Turci 219—220, 255.

Ungenad O. 156.

Václav IV. 85, 134.
 Václav sv. 254, 264.
 Václavík Pavel Ferdinand 285.
 Valdenští 1, 61, 62.
 Valentin sv. 58.
 Valentiniani 243.
 z Veleslavína Dan. Adam 160, 166.
 Venuše 277.
 Vereš Melichar 197.
 Vergilius 153.
 Veronika sv. 249, 250.
 Vilém Oranžský 204.
 Vilémovští 119
 Vinařický Karel Alois 300.
 Vinet Alex. Rud. 299.
 Vít sv. 231.
 Vlasta 254.
 Vojtěch sv. 231, 254, 264.
 de Voragine Jacobus 9.
 z Vrbna Hynek st. Bruntálský 161, 162.
 z Waldštejna Henyk 196.
 z Waldštýna Osovská Kateřina 214, 215.
 z Waldštýna Jan Fridrich (arcib.) 230.
 Warnefrid v. Pavel Diaconus.
 Weigel Valentin 154.
 Weis Christian 195.
 Weinrych Jiří 163.
 Weyrauch Ervín 238.
 Wiclif Jan 12, 26, 27, 29, 30, 33, 36,
 45, 54, 56, 58, 59, 60, 62, 179, 259.
 Wislocki Wł. 10.
 Zbyněk, (arcib.) 32, 34.
 ze Zhoře Skála 159.
 z Zirzendorfu Mikuláš Ludvik 291.
 ze Znojma Stanislav 33.
 Želízko Ferdinand 288.
 z Žerotína Karel, st. 222.
 z Žerotína Kiinecká Barbora 197.
 Židé 167, 278—279.
 Žižka 193, 254, 270.

OBSAH.

	Strana
Prameny	I—II
Úvod. (O výkladech písma sv. vůbec)	III—VI
České postilly:	
I. Doba před Husem:	1—11
Úvod	1
<i>Konrád Waldhauser: Postilla studentium sanctae pragensis universitatis</i>	2
<i>Milíč z Kroměříže: Gratiae Dei, Abortivus</i>	6
Sbírka starých kázání čes. v rukopise c. k. bibl. olomúcké	9
Kázání Dzikovská	9
Matěj z Janova	10
Štítíný	10
Počátky reformy	11
II. Hus, Jakoubek, Chelčický, Rokycana	12
Úvod	12
<i>Mistr Jan Hus: Postilla; rukopisy</i>	13
tisky	15
jiná kázání	19
rozbory postilly	21
úhrn	38
<i>M. Jakoubek ze Stříbra: Postilla latinská</i>	38
česká (epištolní)	38
rozbory	39
úhrn	47
Martin Lupáč: <i>Sermones de tempore et de sanctis</i>	47
M. Jan z Příbramě: <i>Sermones de sanctis</i>	48
<i>Petr Chelčický: úvod</i>	48
<i>Postilla; rozbor</i>	49
vlivy Wiclifovy	54
vlivy učení valdenského	61
úhrn	66

	Strana
<i>M. Jan Rokycana</i> : Úvod	67
Postilla: rukopisy	68
Jak soudí Rokycana v postille o současných poměrech v zemi české?	73
I. Úvahy rázu všeobecného	74
II. Úvahy rázu zvláštního	96
A) Vychování	96
B) Poměr pohlavní	99
C) O stavu duchovním a o životě církevním v Čechách za doby Rokycanovy	104
D) O stavech světských	129
Úhrn o Rokycanově Postille	150
Úhrn o českých kazatelích od Waldhausera do Rokycany	150
Způsob kázání latinsko-českého (makaronský)	151
III. Století XVI. (Vliv německé reformace. Postilly protestantské, českobratrské a katolické)	152
Úvod (Geiler von Kaisersberg, Savonarola, Luther, Mathesius, Arndt; všeobecný, zvláště polemický ráz kazatelství stol. XVI.)	152
Překlady z Lutherských kazatelů: <i>Ant. Korvín</i>	156
<i>Jan Spangenberg</i> (překl. Jan Straněnský)	157
<i>Jan Hoffmeister</i> (překl. Jan Straněnský)	159
<i>Křištof Fischer</i> (překl. Jos. Řešátko Soběslavský)	160
<i>Martin Philadelphus Zámorský</i> a jeho Postilla	161
Překlad postilly kalvínského kazatele poského <i>Řehoře z Žernovce</i>	169
<i>Jan Achilles Berounský</i> : Postilla z latiny přeložená	172
<i>Bohuslav Bepta Vysokomýtský</i> : Postilla evangelická	173
Postilly českobratrské: Bratr Lukáš	173
<i>Postilla Králická</i> (Výklad věcí Božích)	174
<i>Jan Kapito</i> a obraz názorů českobratrských z jeho Postilly	177
Postilly katolické: <i>Tomáš Bavorovský</i> ; rozbor jeho postilly	182
<i>Tomáš Rešel Hradecký</i> (2. a 3. vydání jeho kázání od Jindř. Scribonia z Horšova)	189
Překlad postilly <i>Jana Fera</i> působením arcibiskupa Ant. Brusa z Mohelnice	190
Překlad polské postilly <i>Jakuba Wujka</i> z <i>Wagrowce</i> od Ondřeje Modestina	192
Kázání Jana Suchého	194
IV. Století XVII. (Postilly evangelické a českobratrské. Doba pronásledování: postilly literatury exulantské. — Postilly katolické; počátek protireformace)	195
Úvod: Všeobecný ráz kazatelství stol. XVII. (dogmatika a polemika)	195
Kazatelé evangeličtí: <i>Václav Stovarcus Turnovský</i> a jeho postilly, zvláště výklad celé bible	196

	Strana
Předmluva kněze Jana Rozacia Hořovského k 2. dílu Slovaciova Vysvětlení bibli	198
<i>Jiří Dikast z Miřkova</i> (dvě postilly)	203
<i>Havel Žalanský</i>	211
<i>Blažej Borovský z Borovna</i>	211
Postilly českobratrské: <i>Jakub Petroselin(a)</i>	214
<i>Br. Matouš Konečný</i> (Kazatel domovní)	217
Doba pronásledování; exulanté: <i>Viktorin Vrbenský</i>	220
Překlad postilly <i>Dra Egidia Hunnia</i> od M. Krištofa Megandra a j.	220
Překlad postilly <i>Jana Gerharda</i> od Štěpána Pilaříka	222
Martinius, Jan Ctibor Kbelský, J. Amos Komenský	222
<i>Kašpar Motěšický</i> (Křest. domovní postilla)	223
Postilly katolické: <i>Šebestian Vojt. Berlička</i> (<i>Scipio</i>) <i>Plzeňský</i>	225
<i>Matěj Václav Šteyer</i>	230
Obširnější rozbor postilly <i>Šteyerovy</i>	231
Rukopis katol. kázání nedělních a svátečních v čes. museu	237
Postilla sváteční (<i>Jungmann</i>)	237
Pavel Petr Hallý (<i>Galli</i>)	238
Jiří Evermod <i>Košetický</i>	238
Jiří Pelta	238
V. Století XVIII. (Postilly protireformační. — Literatura exulantská. — Postilly slovenské [dodatek])	
Úvod: Vítězství protireformace	239
Jesuité	240
Postilly jesuitské: <i>Jan Kleklar</i>	240
Překlad postilly německého Jesuity <i>Jiřího Scherera</i> od <i>Jana Barnera</i>	240
<i>Barnerova Summarie</i>	242
<i>Daniel Nitsch</i>	243
<i>Bohumír Hynek Bílovský. Rozbor sváteční postilly Coelum vivum</i>	244
<i>Antonín Koníáš</i>	255
(Zlatá neomylné říms. kat. pravdy Dennice)	255
(Vejtažní naučení)	260
<i>Fabián Veselý</i>	266
Postilly katolických kazatelů z jiných řádů:	
<i>Karel Račín</i>	268
<i>Štěpán Frant. Náchodský</i> (<i>Sancta Curiositas</i>)	269
<i>Pavel Axlar</i>	279
<i>Marek Damascen</i>	282
<i>Antonín Kelský</i>	283
<i>Pelišot Michal</i>	283
<i>Chrysostom Xaver Ignác Tábořský</i>	285
<i>Leonard Goffine. České překlady jeho postilly</i>	286

	Strana
<i>Karel Khun</i>	287
(Frant. Beckovský a Ferd. Želízko)	288
Z literatury exulantské: <i>Václav Kleych</i>	288
Peškův překlad postilly <i>Langhansovy</i>	288
Summovní a gruntovní výklad	290
(Mik. Ludvík z Zinzendorfu)	291
Postilly slovenské: <i>Alexander Máčaj</i>	291
Jana Blazia st. překlad postilly <i>Mart. Mollera</i>	292
Eliáše Milce překlad postilly <i>Jakuba Spenera</i>	292
Samuel Lissoviny, překladatel kázání <i>Arndtových</i>	293
<i>Daniel Sartorius</i>	293
VI. Konec století XVIII. a století XIX.	295
Postilla vydaná od <i>V. M. Krameria</i>	295
<i>Jan Medlín</i>	297
<i>Všeobecný úsudek o homiletické literatuře století XIX.</i>	298
<i>Josef Javůrek</i>	300
<i>Vincenc Zahradník</i>	302
<i>Antonín Frencl</i>	303
(Václav Beneš Třebízský)	304
<i>Ferdinand Císař</i>	305
Některé postilly <i>slovenské</i> (B. Seifrid, Jos. Hulyák, Ondřej Plachý, Karol Braxatoris)	306
Doslov	307
Rejstříky	308

OBSAH

zvláštního pojednání o kulturně-historické stránce postilly Rokycanovy, str 73—149.

	Strana
<i>Úvod</i>	73
I. Úvahy rázu všeobecného	73
Lid není v pravdě křesťanský; příčina: péče o věci pozemské	74
Lakomství a jiné hříchy	75
Pro marnosti světské lid nedbá Boha	76
Vláda Antikristova; svoboda hříchův	78
O pýše, zvláště ženské	79
Jiné hříchy	80
Hněv	81
Msta	82
Pomluva a na cti utržení	82
O pokání	83
O postě	84
Není vážnosti ani vděčnosti k Bohu	84
Lid nemá pravé zbožnosti	85
Hříchy proti druhému přikázání božímu	86
Světění neděle a svátků	86
Modlitba	88
Není pravé víry	90
Místo víry pověra	91
Zevnější ceremonie, „zevnitřní svátosti“	91
Nejisté divy a zázraky	92
Různé rady; doporučuje se čtení písma sv. atd.	92
O milosti Boží	94
O úctě k Panně Marii	94
O úctě k svatým	95
Všecko napomínání lidu jest marné	95
II. Úvahy zvláštní	96
A) <i>Vychování</i>	96

	ana
Poměr rodičů k dětem	97
B) <i>Poměr pohlavní</i>	99
Mimo manželství	99
V manželství	101
O vdovách	103
C) <i>O stavu duchovním a o životě církevním v Čechách</i>	104
Kněží; o kněžích dobrých a špatných	104
Čím špatní kněží svádějí lid	108
Pýcha kněží	110
Svatokupectví	111
Ofěry	112
Zdánlivá pobožnost špatných kněží	113
Úpadek duchovenstva; hlavní příčina: není jednoty v duchovenstvu	114
O církvi	114
O bohoslužebných úkonech kněžských	115
Kázání	115
Mše sv.	116
Zpověď	117
Velebná svátost	118
Učení o transsubstanciaci	120
Přijímání pod obojí způsobou	122
Rokycanovy důvody pro kalich	123
Svátost posledního pomazání	128
D) <i>O stavech světských</i>	129
Stavy vyšší	129
Poměr pánů k poddaným a k služebnictvu	131
Stav městský; o životě v českých městech vůbec	133
Klam, šalba, podvod a lež u všech stavů	136
O úřednictvu	136
Český venkov. O sedlácích	137
Hospodář, hospodyně a čeleď	137
Rozdíly stavovské. Poměr bohatých k chudým; utrpení chudiny	139
O almužně	141
Rozmanitost krojův	144
Práva a soudy	146
O trestu smrti	147
O válce	149
Úhrn	149

Opravy.

Str.	I. řádek	16. zdola čti des m. der;
"	1.	16. a 15. zdola čti: chtěla představovati m. představovala;
"	4.	9. shora čti: Klicmann;
"	4.	5. zdola " nosívaly m. nosívali;
"	5.	7. shora " snažil se m. se snažil;
"	7.	8. shora schází závorka: v Krumlově);
"	8.	8. zdola čti: Bernarda m. Bernharda;
"	15.	2. " " jsau m. jsou;
"	16.	18. shora čti: e) m. c);
"	16.	4. zdola doplň: Po (postille);
"	19.	19. " čti: 15 m. 10;
"	20.	4. shora schází závorka: Truhlářově).;
"	20.	7. zdola čti: (str. 180);
"	21.	7. shora rozděl: Novot-ného;
"	22.	9. " čti: v m. w;
"	25.	1. a 2. shora čti: vladaři a vladař dle K. Nováka L. Fil. XV. str. 111.;
"	26.	7. shora čti: královu... papežovu " " " " " " " " ;
"	26.	20. zdola čti: příklady;
"	29.	7. " " rozkošnický m. rozkošný;
"	30.	7. shora " trávu, požení, dle K. Nováka L. Fil. XV. str. 113.;
"	35.	17. " " v obecnici " " " " " " " " 111.;
"	35.	1. zdola " papeževo " " " " " " " " 110.;
"	35.	5. " " o domnělé papežici;
"	38.	3. " " Viz m. V.;
"	42.	9. shora " „Jakožto;
"	49.	4. " " lžtosti;
"	53.	2. " " neuvádí m. neudává;
"	63.	20. zdola " „radostným;
"	77.	15. " " základu;
"	78.	16. shora " (lidé);
"	82.	9. zdola " Ba m. Bo;
"	84.	4. shora " čas svatý (postní);
"	90.	19. " " veždajší m. vezdajší;
"	92.	9. " " „to;
"	95.	17. zdola " dopauští m. dopouští;
"	96.	8. shora " Pakli;
"	98.	12. " " by se m. se by;
"	102.	17. zdola " praví!;
"	109.	5. " " falešné;
"	110.	11. shora " všeho m. vše;
"	112.	19. " " neutrhli;
"	116.	19. " " nic se nemá;
"	116.	9. zdola " anit.;
"	129.	15. " " lancuom m. tancuom;
"	132.	1. shora " vyprošují;
"	136.	7. " " poctivě m. prvotně;
"	140.	1. " " chtěje m. chtěl;
"	142.	13. zdola " někde;
"	146.	16. a 15. zdola rozděl: bi-skupská;
"	151.	14. shora čti svatých;
"	152.	6. zdola " převládal směr m. převládal pak směr;
"	155.	17. shora " r. 1557;

Str.	162.	řádek	11—12.	shora	čti:	stězuje;
"	162.	"	12—13.	"	"	království;
"	168.	"	13.	"	"	Postilla m. Postila;
"	169.	"	15.	zdola	"	Wagrowce;
"	171.	"	14.	shora	"	schvaluje;
"	176.	"	16—17.	"	rozděl:	nevděč-nost;
"	181.	"	20—21.	"	"	pěk-nými;
"	186.	"	6—7.	"	"	ničem-nou;
"	221.	"	7.	zdola	"	dá-li;
"	234.	"	16.	shora	čti:	křestanskau;
"	238.	"	22.	"	"	Weyrauch;
"	244.	"	12. a 11.	zdola	"	skládá se m. sestává;
"	257.	"	11.	shora	"	mau m. mou;
"	264.	"	1.	"	"	tanec;
"	265.	"	1.	zdola	"	bludné;
"	273.	"	19.	"	"	v nebi m. v neděli;
"	276.	"	11.	"	"	létající;
"	290.	"	4.	shora	"	na př.:
"	290.	"	15.	zdola	"	Kleychovi;
"	297.	"	8.	shora	vynech:	(str. 24.);
"	299.	"	7.	"	čti:	Ehrenbergerovy;
"	305.	"	12.	"	"	pohrom;
"	305.	"	20.	"	"	Tvrdíme;
"	307.	"	4.	zdola	"	literárně.

Z rejstříku II. jména: *Brém*, z *Heljenburka*, *Keil*, *Nausea*, *Weyrauch* vřad do rejstříku I.

Doplňky.

- K stránce 13.** Za větou (řádek 20. zdola): Hus dopsal ji v říjnu r. 1413 na hradě Kozím — **doplň:** „S tím souhlasí zmínka ve čtení 32., že Jidáš prý již více než 1380 let zkouší za svou zradu.“ (Erb. II. 221.) *K. Novák*, O spisovatelské činnosti M. Jana Husi, Listy fil. XVI (1889), str. 124.
Za slovy: pravopisem Husovým (řádek 14. zdola) **doplň:** jímž však pisař Zikmund z Domažlic náležitě nevládl, jak ukazuje *K. Novák* v Listech fil. XVI (1889), str. 245—246.
- K stránce 18.** Ke zmínce o *Erbenově* vydání Husovy postilly připomenouti třeba, že *K. Novák* v Listech fil. XV (1888) na str. 110—114 podal některé opravy přepisu *Erbenova*, rídě se musejním rukopisem *Horčičkovým* (IV C 18). Viz „opravy“ mého spisu.
- K stránce 23.** O *jazyku v Postille Husově* viz též Listy fil. XVI (1889), str. 246 až 248 (od *K. Nováka*).
- K stránce 50.** *Smetánkovo* vydání postilly *Chelčického* (I. díl) vyšlo ve Vědeckých spisech „Comenia“ čís. 8.
- K stránce 63.** Za větou: Podobně káže Hus. (řádek 2. shora) **doplň:** Srovn. na str. 30—31.
- K stránce 93,** k pozn. 28., **doplň:** (t Jednotu čes. bratří).
- K stránce 178,** k pozn. 10., **doplň:** str. 56. tohoto spisu.
- K stránce 293.** K slovenským překladům kázání *Arnoldových*: Stalo se péči M. Institorise (Viz *Ottův Sl. nauč.* II, 760, kde omylem vytištěno *Bischoviny* m. *Lissoviny*, u *Jungm.* (312) *Lischowini*).
- K rejstříkům.** Str. 309: doplň jména: *Flajšhans* V. 18, *Košnt* *Benj.* 50; str. 310: doplň jméno: *Smetánka* E. 50. Str. 312: *Jan* *Nep.*, doplň číslo str. 280; str. 313: doplň jméno: *Pešina* *Václ. Dr.* 303.

BX
4920
H74

Hrubý, Hynek
České postilly, studie
literární a kulturně
historická

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 16 09 18 10 001 4